

*Comptroller
General of the Treasury*

O. H.
1918.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Getty Research Institute

Nederlandtsche
H E R A U L T,
OF
ADELIK TONEEL
Zijnde een
Historische Beschrijvinge,
Van allerley
Trappen van Adeldom,

Alsmede van alderhande

Wapen-schilden / in Koninckrijcken / Gemeene-
Besten / Steden en Volkeren / van oude tijden af / tot
dese eeuw toe in gebruik geweest zijnde:

Beschreven door

THOMAS de ROUK.

CAMSTERDAM,

By *Jacob Volckertsz*, Boeck-verkooper, Anno 1672.

A E N D E N
Edelen ende Welgeleerden,
 JONCKHEER,
C O N S T A N T Y N
 van
M E C H E L E N,
 SCHILT-KNAEP,

Mijnen Neve ende Bloetverwant.

Dele, wel geleerde Neve, niet teghenstaende V. Edelheyts nu onlancks aenghenomen veranderinghe van leven, onder die oude gehoorfaemheynt van den H. BRUNO (stichter van die Order, die mijne Vaderlijcke voorouderen behert en a wel gedaen hebben) gaet hier, volgens mijne belooftē, van V. Ed. toe te eygenen dit verhael van Wapenen en Burgerlijcken Edeldom, by ons toegenaemt, *den Nederlandtschen Herauld*, ende als een Blommen-kransken by een versamelt uyt de Hoven van geleerde Mannen en ervaeren Wapeners; voornamentlijck uyt Robert Glovers beschryvinghe van dien Edeldom, die de hooghe Overigheyt ende het gebruyck van landen eygentlijck gemaect hebben Burgerlijck, en van Ouders doen dalen op Kinderen ende Kints Kinderen voor eeuwich: doch by ons in geen oft seer weynighe handen; ende daerom oock tot inleydinge van dit Werck de vyf voorste stucken by naer overgenomen, eerst tot eyghen vermaeck, ende daer naer door aenraeden vanden Hoochgeleerden en Wytberoemden Heere, MARCUS ZUERIVS van BOXHORN, beneffens dese mijne afghelegen uyren, onder V. E. geleyde, teghens alle stormen van nydt en wangunst, nu zee ghekosen. Wel is waer dat sulcke hoochdravende gedachten vereyschen een geestige pen, diepe geleertheyt en bysondere ervarentheyt. Nietemin, aengemerckt den draet van ons voornemen loopt met een onghe-streecken en grontvroom segghen, verhoopen, dat niet tegen-

a Volgens den Participatie-Brief de an. 1520. in Mey onder my be-rustende.

O P D R A C H T.

staende de swackheyt van ons schryven, ende de uytheemfche, alhoewel genoeghaem overgenomen en cyghengemaecte woorden, noch eenighe aengenaeme bemerckingen, voor Edele en andere verftanden, die de wetenschap in't verwapenen van Eerschilden, niet en ontheyligen, fullengevonden werden. Willen daerom oock met Bara seggen:

a Heral-
die.

*Mon livre, maintenant va vers ceux, qui seront
Nobles & de^a sçavoir, à tels tu pourras plaire,
Non pas aux ignorans, qui te mespriseront,
Car jamais à leur gré, l'on ne sçauroit rien faire.*

Voornamentlijck tot V. Edelheyt, die daer is

Nobilis à proavis, Nobilis à studiis.

Ende dat (indien niet dienstigh tot het gebruyck van V. Edelheyt) om te begroeten, ende tot een antwoord op V. Ed. lesten, insgelijcks te bekennen, dat, in wat gewest oock desen onsen Nederlantschen Herauld sal dwalen, wy sijn, en ghewilligh zyn
Edele wel geleerde Neve,

*V. Edelheys oprecht getrouvve Dienaer
ende Bloetvervvan,*

THOMAS DE ROUCK.

Bergen op den Zoom,
14. Novemb. 1644.

V O O R - R E D E N

Aen den

L E S E R.

*D*E bevveginghen, Beminde Leser, die ons gebracht hebben om dese beschrijvinge van Wapenen en Burgerlijcken Edeldom in 't licht te geven, zijn hier voor in de toe-eygeninge genoegsaem uytgedrukt: als mede doet 't begrijp van 't ghebeele vverck, door den inhoudt vande Hoofden des Boecx uytgedrukt, en uyt die oorfaeck in den ingang des selfs yet voorders te verhalen, ons onthouden. Te versoecken dan alleen is overich, alles met een goedt ooch en Rechters gemoedt t'oversien en oordeelen.

De vijf eerste Hoofden, als vvy gheseyt hebben, sijn Glovers, uyt-ghe-nomen 't ghene aldaer hebben inghelijft, ende dat mits d'uyt-nementheydt van 't vverck, vvesende een verbael van den Edeldom in de eerste Eeuw, by de Griecken, Romeynen en andere, noyt te vooren so bondich afzbehandelt, noch in onse tale. Het seste en sevenste zijn de Ken-en Eer-teeckenen van alle desen Edeldom, vvaer inne Selden ons mede heeft gedient als een Wapenbuys, noodich voor die, vvelcke, gelijk als vvy, haer met oorloochs-tuych besich houden. Want,

Non a hic librorum, per quos invitar alarque,
Copia; pro libris arcus & arma sonant.

à Ovid.

Het achste, naer verbael van d'afcompste des Heers en Over-Heers onser gheboort-plaetse en Vaderlandt, is 't ghebruyck en misbruyck der selver Ken-en Eer-teeckenen binnen den Lande van hervvaerts over, met een gebodt van de Hooghe Overichheydt vast ghestelt. Het neghende, een ghetal vvaer inne vvy, benevens meest alle die ghemeene leeringhen van Wapeners, mede rusten, stellen voor den Moederlijcken Adel, of den Edeldom van 's Moeders vveghen, ende tot besluyt een cleyn Corollarium van Graf-teeckenen en Inschriften.

V O O R - R E D E N .

De beteeckeninghe van alle Konst-voorden , ghebruyckt in 't veruapenen van Eer-schilden, volgen , op dat die den Leser bejegenende niet en stuyten.

Nu het kan vvesen dat vvy niet alles naer behooren , oft 't ghene den Nederlandtschen Herauld vereyscht , hebben by ghebracht : dan aengesien vvy vertrouuven insghelijcks eenighe daer mede besich zijn, oft door dit ons doen op te vvecken , om met ghelijcken vlijdt en beter pen de vveerdicheydt van Heraldie te vertoonen , hebben liever dat te veruachten , dan daer in t'overhaesten. 't Is ghenoegh in ghevrichtige saecken van goeder vville te vvesen. Vaert vvel.

INHOUDT

I N H O V D T,

Vande

C A P I T T E L E N

deses Boecks.

het eerste Capittel.

Van Politijcque ofte Civilen Adel.

Inhoudt daer van.

1. D Ryderhande soorten van Edeldom, pag. 1.	3. De verscheydenheydt van den Politicquen Adel, sijne definitie, ende dat den selven is <i>Nativa</i> ende <i>Dativa</i> .
2. Theologischen ende Moralen Adel.	

het tweede Capittel.

Van den Edeldom inde eerste Eeuw.

Inhoudt daer van.

1. D At gegeven Edeldom is geweest voor ende van meerder weerdigheyt dan Edeldom by geboorte, Adam ende sijne eerste race alle Edelluyden, p. 3	3. Van de Prerogative der eerst geboren by de Ioden, ende vande hoofden haerder geslachten.
2. De veranderinghe van 's menschen staet en	conditie. 3. 4.

het derde Capittel.

Van den Edeldom by de Griecken.

1. D E divisie van de Griecsche Republiick, ende haer verscheyden soorten van Borgers, mitsgaders hoe den Edeldom	by haer naer de veranderinghe van tijden vvierde vercreghen. pag. 5.

het vierde Capittel.

Van den eersten Romeynschen Adel.

Inhoudt daer van

1. D En oorspronck van de Stadt van Rom en de Senatoren. pag. 7.	mechanicke ambachten, mitsgaders de ornamenten aen hare schoenen, borst en clederen. 12.
2. De patricy en haer naecomelingē voor Edelen gehouden, ende den Edeldom by haer verkregen door het gheven van eenen Ring. 8.	7. Dat den Romeynschen Adel bestont inde vveerdicheydt van de Patricy ende Senatoren. 13.
3. 't Dragen van goude Ringen in dese Landen, ende 't verkrijgen vande selve inde oude tijden. 9.	8. De eyghen beduydenisse van het vvoort Eugenia, ofte Edeldom, by geboorte. 14.
4. 't Recht van Beelden oft <i>Statuas</i> te hebben. 11.	9. Van de vry-gebooren ende Slaven, mitsgaders het onderscheyt tusschen <i>Iugentitas</i> ende <i>Gentilitas</i> , ende dat den Politicquen Adel is accidenteel, en <i>Nobilitas nativa</i> genomen van den Vader. 15.
5. De verdeelingh van 't volck by Romulus. 12.	
6. De Edelen doen byde Romeynen geen	

I N H O U D T.

het vijfde Capittel.

Van verscheyden beginfelen van gegeven Adel.

Inhoudt daer van.

1. HOe het komt, dat den eenen mensch beter oft weerdiger ghehouden vvert dan den anderen. pag. 21.	3. Vyt de ignorantie van 't volck. 22.
2. <i>Nobilitas Dativa</i>, ofte gegeven Adel, uyt urgeerende nootfaecklijckheydt voortghecomen. 22.	4. Vyt middelen en rijckdommen. 22.
	5. Vyt Noble Actien. 22.
	6. Vyt ervarenheydt in den Oorloge. 23.
	7. Vyt wijsheydt ende Couragie. 23.

het sesste Capittel.

Van Stam-namen en Wapenen.

Inhoudt daer van.

1. <i>Nobilitas publica</i>. pag. 25.	34. 't Wapen van Schotland. 42.
2. <i>Nobilitas privata</i>. 27.	35. 't Wapen van Hungarien. 42.
3. Van de <i>Trophea</i>, ende andere teecken van eeren. 29.	36. 't Wapen van 't Keyser-rijck. 42.
4. <i>Corona obsidionalis</i>. 30.	37. 't Wapen van de Gepides; van Iohannes Sebastianus de Cano; van St. Francis Draecke; ende den Lieutenant Admiraal Tromp: mitgaders dat alle wettighe Wapenen werden ghegeven op occasie; ende bestaen in twee dingen, figuren ende couleuren. 42.
5. <i>Corona civica</i>. 30.	38. Van de voornaemste doode teycken in den Schuld, ende haer beduydenissen; mitgaders van de <i>Symbola administratio- nis</i>, van de groote Officieren in het oude Keyser-rijck. 43.
6. <i>Corona muralis</i>. 31.	39. Van de levende figuren, ende dat de selve zijn passieve teycken van de overwonnen, ende de couleuren active eygenschapen van de overwinners. 45.
7. <i>Corona castrensis</i>. 31.	40. Van de couleuren ende haer verscheydenheden. 47.
8. <i>Corona navalis</i>. 32.	41. Van de witte couleur. 48.
9. <i>Corona ovalis</i>. 32.	42. Van de swarte couleur. 48.
10. <i>Corona triumphalis</i>. 32.	43. Van de azur couleur, ende 't Wapen van Vranckrijck. 48.
11. Croonen mede verdient in dese Eeuw, ende de vergelijkinghe van het feyt van Ryhoven met Manlius Torquatus. 33.	44. Van de goude couleur. 49.
12. De comparatie van dese Republijk, met die van Romanen. 34.	45. Van de roode couleur. 50.
13. De verscheyden opinien van den oorspronck der Wapenen. 34.	46. Van de groene couleur. 51.
14. De outheyt van de Wapenen. 36.	47. Wat by de couleuren in de VVapenen werdt vermeent. 51.
15. 't Wapen van Milanen. 37.	48. Van dat alle VVapenen moeten gecomponeert werden van Metal ende couleur; uytgenomē 't VVapen van Ierusalem. 52.
16. 't Wapen van Haies. 37.	49. De VVapenen naer het affsterven van de dragers, op-genomen by de descendēten; ende van de breucke voor jonger sonen. 54.
17. 't Wapen van Cordua. 37.	50. De breucken voor d'illegitime. 55.
18. 't Wapen van Beyerē. 38.	
19. 't Wapen van Vlaenderen. 38.	
20. 't Wapen van Gent. 38.	
21. 't Wapen van Montmorency. 38.	
22. 't Wapen van Portugal. 38.	
23. 't Wapen van Arragon. 39.	
24. 't Wapen van Navarre. 39.	
25. 't Wapen van Biscayen. 39.	
26. 't Wapen van Leon. 39.	
27. 't Wapen van Toledo. 40.	
28. 't Wapen van Castilien. 40.	
29. 't Wapen van Guipuscoa. 40.	
30. 't Wapen van Saxon. 41.	
31. 't Wapen van Savoyen. 41.	
32. 't Wapen van Lorainē. 41.	
33. 't Wapen van Oostenrijck. 41.	

het zevende Capittel.

Van Titulen en Timbren.

Inhoudt daer van.

1. DE titulen in het Oosterfche en VVesterfche Keyfer-rijck, naer <i>Constantinus Magnus</i> : d'Ordonnannantie van investiture, en 't woort <i>Princeps</i>. pag. 59. 2. Van Souveraine Princen. 63. 3. De falvinge der Koningen, en het gebruyck van dien in versheyden Koninckrijken. 64 4. De Konincklijke Kroon oft Diadema, ende ceremonien van Canonisatie. 67. 5. Het solemneel kussen van de voeten, handen, en lippen van Souveraine Princen, en adoringe, ende het eerste ghebruyck van gouwe Kroonen by de Christenen. 70. 6. Van den Scepter, ende de Werelt met het Kruys daer op, en de voordere ceremoniengebruyckt op de Krooninge van een Koninck en Koniginne in cen Electijf Koninckrijck. 71. 7. De inauguratie van Souveraine Princen die geen Kroonen gebruycken. 86 8. Van subalterne Princen. 86. 9. De ceremonien eertijts gebruyckt in 't creeren van Subalterne Princen in 't Oosterfche Keyfer-rijck. 87. 10. d'Investiture der tegenwoordige subalterne Princen. 88. 11. De forme van Charter, waer by Carel van Croy wierde ghecre-eert Prins van Chimay. 88. 12. Den titel van <i>Dux</i> en sijn tweederhande beteeckeningh. 89. 13. De Commissie van den <i>Dux Rhetiarum</i>. 90 14. d'Officieren en legionen onder den <i>Dux Britanniarum</i>. 90. 15. Hoe de Longobarden eerst prefereerden den naem van <i>Dux</i> voor <i>Comer</i> ende dat aen Hertochdom bestont in twaelf Graeffschappen. 91. 16. Byde Koningen van Vranckrijck eerst gemaeckt Hereditair, haer verdeylinge in Majores en Minores. 92. 17. De ceremonien sonder investiture, so in d'oude als dese tijden. 93. 18. Forme des Briefs, waer by Jacob van Croy, Bisschop van Camerijck wierde gecre-eert Hartoch van Camerijck. 94. 19. Forme des Briefs, in 't rechten van den eersten Hartoch van Oostenrijck, in 't	op-nemen van den titel van Ertz-hartoch en haer Croone. 96. 20. <i>Grand Duca</i>, of <i>Magnus Dux Etruria</i>, eerst begonnen in <i>Cosmo de Medicis</i>, Hartoch van Florencen, by de Bulle van Paus <i>Quintus</i>, en de ceremonien gebruyckt in die creatie. 99. 21. Marquisen, d'oude en Moderne ceremonien in 't cre-eeren der selver in haer Croone. 105. 22. Forme des Briefs waer by Anthonis van Glymes, wierde gecre-eert Marquis van Bergen op den Zoom. 107. 23. Den titel van <i>Comer</i> ende de versheyden orders van de <i>Comites</i>, als sy sijn gheweest honorable en Officiale in 't oudt Keyfer-rijck. 110. 24. Forme der Brieven in 't cre-eeren den Graef van de eerste Order. 111. 25. Forme der Brieven in 't cre-eeren den Graef van de eerste Order, wesende in ghelijcks van den secreten Raedt ofte <i>Consistorianus</i>. 112. 26. Forme der Brieven, waer by gemaeckt wierde <i>Comes sacrarum largitionum</i>. 113. 27. Van <i>Comes rerum privatarum</i>. 114. 28. Van <i>Comes Patrimonii</i>. 114. 29. Van een Graef van een Provincie. 116. 30. Van een Graef van de Stadt van Napolis. 116. 31. Van een Graef van de tweede Order of <i>Ordinis sitandi</i>. 117. 32. Hoe den selven titel van Graef is geworden feudael en hereditair. 118. 33. d'Investiture en ceremonien; gebruyckt in 't cre-eeren van Graven in versheyden Koninckrijcken. 120. 34. Forme des Briefs, waer by Henrick van Riviere geseyt van Aerschot wierde gecre-eert Grave van Heer. 122. 35. Van Burch-graven en haer versheyden Secten. 124. 36. Van Baronnen, en van de generale en particulier beteeckeninghe van 't selve woort en titel, haer creatie, de ghe-meenschap van den selven titel Baroni met Bannerets, ende 't cre-eeren vande Ridderen Bannerets. 126. 37. Van Ridder geslagen, de persoonen capabel

I N H O V D T

- pabel tot het Ridderfchap, en van wie die weerdicheyt wierde verkregen in d'oude tijden. 129.
38. Den eerften oorfpronck en inventie van Ridderen. 131.
39. De Privilegien daer aen behoorende. 132.
40. De verfcheyden beteckeninghen van 't woort *Miles* en *Eques*. 137.
41. De generale circumftantien gebruyckt in 't cre-eeren Ridderen. 139.
42. De forme van cre-eeren Ridders van S. Pieter by de Pausen in 't *Pontificale Romanum*. 139.
43. De verfcheyden ceremonien gebruyckt in 't cre-eeren van feculiere Ridderen in d'oude tijden, 141.
44. De ceremonien gepleecht in 't Ridderflaen van Willem Grave van Hollanden ten tijde fijnder beroepinghe als Keyfer. 143.
45. d'Order van den Hont. 145.
46. d'Order vanden Haen. 146.
47. d'Order van de Gennette. 146.
48. d'Order van de Starre. 147.
49. d'Order van de Porc-efpic. 147.
50. d'Order van de Distel-blom. 148.
51. d'Order van de Corenaër. 149.
52. d'Order van de Bremcapper-blom. 149.
53. D'order van 't Schip oft Zee-fchelp. 151.
54. d'Order *de la Dame Blance*. 152.
55. d'Order van de Lelie. 153.
56. d'Order van de Tempel-heeren. 153.
57. d'Order van Iesus Christus. 156.
58. d'Order van de Swaen. 156.
59. d'Order van Montefe. 157.
60. d'Order van 't Wijn-ruyt. 157.
61. d'Order van den Olyphant. 158.
62. d'Order van den Beer. 158.
63. d'Order van den Hoorn of des H. Huberti. 159.
64. d'Order van 't gecken gefelfchap. 159.
65. d'Order van S. Iacob in Hollandt. 162.
66. d'Order van de Duyve. 163.
67. d'Order *de la Raifon*. 163.
68. d'Order van den Christelijcken oorloghe. 163.
69. d'Order vanden Draeck. 164.
70. d'Order van Tufin en Discipline. 164.
71. d'Order van Hungarien. 165.
72. d'Order van Sweden. 165.
74. d'Order van *Port-Efpees*. 165.
75. d'Order van de halve Maen. 166.
75. d'Order van 't Snoer oft *Banda*. 167.
76. d'Order van 't H. Graf. 168.
77. d'Order van S. Lazarus en S. Maurice. 169.
78. d'Order van S. Ian d'Accon, S. Thomas S. Blaise, S. Marie en de Repentance. 170.
79. d'Order van S. Catarina. 170.
80. d'Order van Montroy en Truxillo. 171.
81. d'Order van *Port-glaive* of het Swaert in Livonien. 171.
82. d'Order van *Gens d'Armes*, of Mannen van Wapenen. 172.
83. d'Order van S. Maria Glorieus. 172.
84. d'Order van *Mont-Carmel*. 173.
85. d'Order van *Alcantara*. 173.
86. d'Order van *Avesens*. 174.
87. d'Order van S. Ioris. 174.
88. d'Order van S. Steven Paus en Martelaer. 175.
89. d'Order van 't Heylige bloet. 175.
90. d'Order van S. *Maria Redemptionis captivorum*, of de *Mercede*, of S. *Maria de Misericordia*. 176.
91. d'Order van de Heeren van S. Ian Baptista, van Ierufalem geheeten Hospitaliers, oock Ioanniten. 177.
92. d'Order der Duytsche Heeren, of *Porte Croix*. 178.
93. d'Order van S. *Salvator*. 179.
94. d'Order van S. Iacob in Spangien. 180.
95. d'Order van *Calatrava*. 181.
96. d'Order van *Scama*. 181.
97. d'Order van *la Calza*. 181.
98. d'Order van *Annunciado* of Boodtschap. 182.
99. d'Order van S. Andries. 183.
100. d'Order van 't Gulde Vlies. 184.
101. d'Order van Cyprus. 187.
102. d'Order van S. Michiel. 187.
103. d'Order van 't Bourgondies Cruys. 188.
104. d'Order van den Heyligen Geest. 189.
105. d'Order van de ronde Taeffel. 190.
106. d'Order van de *Baronnets*. 190.
107. d'Order van de *Bannerets*. 191.
108. d'Order van de Blacuw en Coufebant. 193.
109. Van S. Ioris, Patroon van die Order. 195.
110. Van de Figuerie die ghewoonlijk representeert S. Ioris. 196.
111. d'Order van 't Bat in de ceremonien gebruyckt, in 't degradeeren van Ridderen. 197.
112. Den tijtel van *Escuyer* of Schilt-knaep, of fijn verghelijkinghe met den tijtel van Comes in 't oudt Keyferrijck. 199.
113. Den tijtel van *Nobilis*, of Edelman. 202.
114. Forme der Brieven van Nobilitatie uyt Militaire en civile dienften. 206.
115. De Generale Ornamenten in 't timbreren of bekleen van Wapenen. 210.
116. Forme

I N H O U D T.

116. Forme der Brieven in 't veranderen van 't cimieren en te mogen voeren open Helmen, voor nieuwelijcksgeadelt. 213. 117. 't Voeren van Gouwe en andere Croonen op Armors, voor Souveraine en Subalterne. 215. 118. d'Ornamenten op Armories voor Ecclesiastieke. 218. 119. Het tumbel of becleedinghe des Wapens, voor die minder Edelen. 221. 120. De Ceremonien in 't cre-eeren van een	<i>poursuivant</i>, Herault en <i>Roy d'Armes</i>, mitfgaders het erigeren van Tomben en Sepulturen. 222. 121. De Generale Precedance van den Edeldom. 222. 122. De Procedeure van d'honorable Amp-ten, <i>Administrantes, Vacantes & Honorarij</i>. 226. 123. Edict des Konincks van Vranckrijck, nopen- de precedencie van de Princen van 't bloet. 227.

het achtste Capittel.

Van 't verscheyden gebruyck deser Stam-namen, Wapenen, en alle die andere teekenen van Eere, by den Edeldom deser Landen.

Inhoudt daer van.

1. DEn draet der Princen deser landen uyt den huys van Pepin met hun descendenten. pag. 231. 2. Den draet der Princen deser Landen uyt den huys van Loven met hun descendenten. 234. 3. Den draet der Princen deser Landen uyt den huys van Bourgondien met hun 32 quartieren. 237. 4. Den draet der Princen deser Landen uyt den huys van Oostenrijck met hun 32 quartieren. 259. 5. Delijste der verscheyde excellerende titulen, vvaer mede eenighe Edelen deser Landen zijn ver-eert gevvorden. 280. 6. d'Exempelen van 't veranderen Stam-namen by jonger geboorte. 282. 7. De Stam-namen en Wapen-schilden van de Heeren van Berghen en haer descendenten, ende alliancien geslachte vvijs:	mitfgaders hoe dat Leen met Breda is uyt een gedeelt ende gespleten. 285. 8. De Exempelen van 't veranderen van het Esmail en figure van Wapens, by longer Soonen. 337. 9. 't Invoeren van Breucken als <i>Lambeaux, Croisants, &c.</i> 337. 10. Het milbruyck van die, als mede in het stellen van den schilde vierdeech, en <i>Canton Ecusson sur le tout</i>. 339. 11. Stam-namen van d'Edelen Brabant toe toe geeygent. 339. 12. Edict des Erts-hertogen, aengaende het voeren van Wapenen in usurpatie van Titulen, Timbren, &c. 343. 13. Edict des Koninckx, inhoudende de forme en maniere van Courtoisien en titulen te observeren in spreekken en schrijven beyde in de Nederlandtsche, Walsche ende Spacnsche Tale. 349.

het negende Capittel.

Van den Edeldom van 's Moeders wegen.

Inhoudt daer van.

1. DAt d'Adelijcke constitutie van de Moeder toe-gheeyghent wert aen 't Kint p. 360. 2. Dat de Soonen van de <i>Ilienser Delphis</i> en andere, wierden toegeschreven die huysen van de Moeder. 361.	3. Dat den Edeldom van 's Moeders wegen mede in consideratie kompt by ons en in andere Landen. 362. 4. Het cre-eeren van een Hartoginne Marquise, mitfgaders de ceremonie en solemniteyten gebruyckt in die investiture. 362. 5. De

I N H O V D T.

5. De forme van Charter , vvaer by Anna Bullin vierdegecre-eert Marquise van Pembroeck. 363. 6. Het cre-eeren van een Gravinne, Vicontesse en Baronesse : mitsgaders den tijtel <i>Equitissa</i> en <i>Militissa</i>. 364.	7. Dat het ghenereren van Edelen is als van On-edelen, en den Edeldom een Morale vveerdicheydt. 364. 8. Een cleyn Corollarium van Tomben en Graf-schriften. 365.

D E N
Nederlandschen
HERAVLD.

Ofte /
 Tractaet van Wapenen,
 En
 Politijcquen Aedel.
 Door
 T H O M A S de R O U C K.

Het eerste Capittel.

Van Politijcquen ofte Civilen Aedel.

Inhoudt daer van.

1. Dryderhande soorten van Edeldom.
2. Theologischen, ende Moralen Aedel.
3. De verscheydenheyt van den Politijcquen Aedel, sijne definitie, ende dat den selven is *Nativa* ende *Dativa*.

I.

EN Edeldom/ die vele vande beste verstanden/ met groote ghetuygenisse van onverbalschter waerhepde ende uptnemender welspreckenheyt/ hebben ghelocht te deriveren upt verscheyden oorsaecken; is dryderhande/ ende ghedeelt in Gheestelijcken Aedel; de welcke bestaet in de Religie: in Philosophischen Aedel; die verkreghen wordt door mozaale deuchden: ende Politijcquen Aedel; waer af dit teghenwoordigh Tractaet is. Achtervolghende de twee eerste soorten van Edeldom/ en kan niemant Edel worden/ dan de vrome ende oprechte/ daer nochtans/ naer de derde maniere/ een yder/ alwaer hy noch soo godloos ende onaenghenaem/ de reste (ja inden hoochsten graet van Edeldom) kan passeren: als / Caligula/ Nero/ ende dierghelijcke.

II. Doch in de oude tijden bestont den **Edeldom** eyghentlijk in **Theologifchen**, ende **Mozalen** **Nedel**; upt reden/ dat den **selven** is **prinselijck** ende **eerweerdich** in **sin** **selven**. want **sonder** **dencht**. (nae de **opinie** van **Cicero**) **niets** **prins**-**weerdich** **ghevonden** **werdt**. **Waer** van **templum honoris** **by** de **Romeynen** is **gheweest** een **notabel** **exempel** / **alwaer** **niemandt** **konde** **in-**
gaen **quam per templum virtutis**; **dat** is/ **als** **door** **den** **wech** **des** **denchts** **Ende** **dusdanighen** **Nedel** (nemende **lijnen** **oorspronck** van **Godt**/ **instortende** **den** **mensche**/ **gaben** **ende** **gratien** **daer** **toe** **dienende**) **bracht** **mede** **een** **begaef-**
hepdt **om** **over** **andere** **te** **heerschen** **en** **Overschijdt** **te** **wesen**/ **ende** **oversulcx** **mede** **gheheeten** **Naturalis**, **om** **dat** **den** **selven** **naturali** **ratione** **is** **ingheboert**.
want **het** **redelijck** **ende** **natuuerlijck** **is**/ **dat**/ **die** **van** **wepniger** **berstant** **zijn**/
geregeert **werden**/ **door** **belepdt** **van** **Perfoonen**/ **die** **rijck** **zijn** **in** **wijshepdt**/
ende **extraordinaerlijck** **begaeft**.

III. Haer sedert / door de **verachterde** **innovatie** **ende** **verandering** **van** **alle** **dinghen**/ **in** **plaetse** **van** **dien** **Edeldom**/ **den** **welcken** **alleenlijck** **eyghen** **was** **den** **godden** / **ontstont** **dien** **Nedel**/ **den** **welcken** **is** **ghemeen** **de** **goede** **ende** **quade**: **jae** **tot** **in** **het** **woozdt** **Nobilis** **selis** / **'twelck** / **by** **sommighe** **ghe-**
heeten **Noscibilis**, **kennelijck** **ende** **om** **eenighe** **deught** **notabel** / **begonde** **ten** **lesten** **sonder** **onderschept** **van** **goet** **ofte** **quaet** **ghenomen** **te** **wozden**; **als**/ **Nobile** **scortum**, **een** **fameuse** **Hoere**; **Nobile** **scelus**, **een** **notabel** **schelmstuck**.
Doch / **ten** **is** **niet** **meer** **noodich** / **in** **dispuyt** **van** **Politijcquen** **Nedel** / **onsen** **toevlucht** **te** **nemen** **tot** **de** **Theologanten** **ofte** **Philosophen** / **veel** **minder** **tot** **de** **oude** **Romeynsche** **constitutien** / **alwaer** **alles** **meestendeel** **by** **Magi-**
straten **ende** **Overschiden** **wierde** **beslicht**; **maer** **alleenlijck** **tot** **de** **dispositie** **van** **Princen** **ende** **Honarchen** **deser** **Wereldt**; **de** **welcke** **hebbende** **de** **au-**
thoritept **ende** **'t** **Regiment** **van** **de** **selve** / **als** **in** **een** **maniere** **van** **ghemeen-**
schap **met** **Godt** **van** **den** **Edeldom** **disponeren** **naer** **haer** **eyghen** **wille** **ende** **gheliecke**. **Ende** **hier** **upt** **komt** **het** **dat** **een** **vreemdelingh** / **sonder** **vooz-**
weten **van** **lijnen** **Prince** / **ghemaecte** **zijnde** **een** **Edelman** **te** **Romen** / **'thups** **komende** / **niet** **en** **wordt** **ghereeckent** **onder** **'t** **ghetal** **der** **selve**; **ende** **van** **ghelijcken** **weder** **te** **Romen**. **Sulcx** **dat** **die** **gerne** / **de** **welcke** **Politijcquen** **Nedel** **anders** **willen** **examineren** **van** **naer** **de** **costumen** **van** **peder** **Landt** **ende** **Natie** / **zijn** **gheabuseert**. **Nochtans** / **in** **dese** **grootte** **verschepdentheyt** **van** **costumen** **ende** **manieren** **aller** **Volckeren** / **accoordeert** **deselve** **definitie** **van** **Civilen** **Nedel** **met** **hun** **allen**: **te** **weten** / **quod** **fit** **qualitas**, **sive** **dignitas**, **quâ** **qui** **legitimè** **à** **plebeia** **conditione** **eximitur**, **&** **per** **gradus** **erigitur**, **dat** **is** / **een** **staet** **ofte** **weerdicheyt** / **waer** **door** **den** **mensch** / **by** **trappen** **wettelijck** **wordt** **verheven** / **boven** **'t** **gemeene** **volck**. **Ende** **dese** **maniere** **van** **Edeldom** / **is** **twederhande** / **te** **weten** / **Nobilitas** **Nativa**, **dat** **is** / **Edeldom** **by** **gheboorte**; **ende** **Dativa**, **door** **gifte** **van** **Princen**: **hepde** **publica** **&** **privata**.

Doch / **om** **alles** **wat** **naerder** **te** **bewijfen** / **sullen** **'t** **beginfel** **van** **dese** **weerdicheyt** / **ende** **'t** **verkrijgen** **vande** **selve** / **midts** **gaders** **de** **circumstantien** **ende** **exempelen** / **die** **wy** **verhalen** / **nemen** **upt** **de** **autentickste** **ende** **gheappro-**
beerste **Autheuren** / **leer** **wepnich** **den** **sin** / **veel** **minder** **de** **woozden** / **zijnde** **verandert**: **sulcx** **dat** **den** **goede**-**gheneghen** **Leser** **ons** **met** **recht** **niet** **wel** **en** **sal** **konnen** **beschuldighen**.

Het tweede Capittel.

Van den Edeldom in de eerste Eeuw.

Inhoudt daer van.

1. Dat ghegheven Edeldom is gheweest voor, ende van meerder waerdigheyt, dan Edeldom by geboorte. Adam ende sijne eerste race alle Edel-luyden.
2. De veranderinghe van 's Menschen staet ende conditie.
3. Van de prærogative der eerst-ghebooren by de Ioden, ende van de Hoofden haerder Ghelachten.

I.

Ick derve contrary 'tghemeen ghevoelen (seydt Robert Glover) De Nobilit. ci-vil. cap. 2. affirmieren/ dat ghegheven Edeldom is gheweest vooz/ ende van meerder weerdigheyt dan natuerlijcken Aded. Exempel ghenomen (sept hy) van Adam / die yder is bekent te zyn gheschapsen/ ende niet ghebozen; ende inder waerheydt / indien yemandt / gheweest een Edelman, als ghemaectt zijnde na de ghelijckenisse Godts/ ende inde volkomen volheyt van perfectie / sonder eenighe vleckte ofte sonde/ begaeft met alderhande deuchden/ ende ghesteldt tot een Heer over alle creatueren / jae over de gantsche Weerelt selvs/ ende oversulcx Edel wpt der natueren/ ende van conuersatie / hebbende beyde Religie om 'tselbe te pzeferveren/ ende feliciteyt om te kroonen. Maer desen Goddelijcken Edeldom heeft hy dooz des Dupbels listen/ ende zijne onghewoontsaemheydt / lustkerende naer zijne Eva/ verlozen: ende dien Weereltschen Aded/ die hy noch behieldt/ ende ghederibeert was op zijne kinderen/ begonnde in de selve alder-eerst te wesen Natuerlijcken Aded ofte Edeldom by geboorte. Daerom/ hy aldien yemandt wil considereren Adams eerste race ende afkomste/ die moet nootzakelijck bekennen alle menschen van die eeuwe t'lamen Edel geweest te zyn. Maer/ als in 'smenschen lichaem tot pzeervatie van 't gheheel / verschepden functien ende officien onder de Leden worden vereyscht; so mede in de eerste Societeyt van 't menschelijck gheslacht / (als in andere dingen) een onderschept van persoonen was noodich/ nochte dienstich (al-hoe-wel alle Edel luyden/ te weten/ kinderen van eenen edelen Vader/ zijnde een koninck/ Propheet/ ende Priester) om met ghelijcke eere gherespecteert te werden. Want hy dien eersten Hups-heer/ als hy een decreet van de natuere/ gaf de pzeeminentie ende de hoochste plaecte aen synen eersten-ghebooren Soon / soo langhe als hy bewaerde het recht zijnder eerst-gheboorte. welke ordonnantie andere Familien daer naer stantvastelijck hebben gheobserveert; sulcx dat/ hy die eerst was ghebooren/ mede wierde ghehouden d'eerste in eeren. Evenwel / dies niet teghenstaende / was het den Vader der Familien geozloft/ bypelijck te moghen nemen keure van syne kinderen/ om naer yders verdienste alsulcke eere te nemen/ ofte te gheben; als wy sien by Adam in Seth/ ende by Noach in Japhet te zyn ghelchiet.

II. Maer wpt het groot ghetal van Adams ghelachte / ende de tweedracht der Broeders onder den anderen/ ontstont ten lesten een divisie der Familien/ ende soo consequentelijck dooz de onseckerheyt/ ende vergetenheyt van 't gheslachte/ den doodtlijcken haet ende twist by oozloghe; midtsgaders/ dooz de veranderinghe van 'smenschen staet ende conditie/ quam de dienstbaerheydt in/ ende wierden de overwonnen van Edel/ onedel:

de overwinners/ van onedel/ Edel . 'Menschelijck gheslacht/ tot prefer-
 varie van sich selfs/ is van Familien vergadert ghewest tot Dorpen; upt
 Dorpen/ tot Steden; ende van Steden zijn gheworden Provincien/ ende
 alsoo tot de grootste Koninckrijcken. Doozts/ in noot ende dangier/ naer
 den regel van reden/ wierde den Wijzen om haren Raedt/ ende den valijante
 om hare hulpe (als sulcx weerdigh zijnde) 'tGouvernement ende de Re-
 geringhe aengheboden ende toe- betrouwt/ die de reste/ sonder onderschept
 van Ghelacht ofte Familie hebben moeten obedieren.

III. Dat dit aldus in de Republijcke der Joden zy gheobserveert/ is
 een yder kennelijck/ oft die eenichsints in de Heplighe Schrijtuere zijn er-
 baren. Dat mede de Souveraine macht ende prerogative was ghegeven
 den eerst- ghebooren/ kan lichtelijck verstaen werden/ soo wy maer en con-
 sidereren/ dat Adam oudt gheworden zijnde / ende niet langhet konnende
 regieren/ Seth/ die doen hielde de plaets van den eerst- ghebooren/ hem
 in't Gouvernement van de Kerck / ende de Republijcke succedeerde; ende
 nae Seth upt de selve redenen / Enoch; nae Enoch/ Kenan; nae Kenan/
 Mahalaleel; nae Mahalaleel/ Jared; nae Jared/ Henoch; nae Henoch/
 Methusalah; nae Methusalah/ Lamech; nae Lamech/ Noach. die oock
 over syne nakomelingen regeerde oyz hondert ende vijftich jaren nae de
 Dilubie/ als wanneer de verspreydinghe van syne nakomelingen ghe-
 beurde. Naer welcke verspreydinghe een yder sich heeft ghedraghen als een
 Souverain ende over-Heer syner Familie/ welcke praeminentie gestadich
 quam op den eerst-ghebooren des Ghelachts ofte Familie / alsoo dat den
 eerst-ghebooren van de voornaemste Familie 'tselbe altydt hielde. Oock en
 kan niemandt ignoreren/ ofte yder der Patriarchen heeft mede over haer
 Ghelachten ende Familien/ als Overste gheregeert/ tot dat eyndtelijck de
 gheheele regeringhe aen Moses behandicht wierde. Maer soo veel Moses
 aengact/ wy lesen Exod. in't 4 Cap. dat hy ende Aaron hebben vergadert
 alle de Ouderlingen ende de kinderen Israels / welck was de eerste ver-
 gaderinge/ ende Exod. in't 24 Cap. Dat dooz Godts bevel seventich vande
 selve Ouderlingen der kinderen Israels Mose souden bygevoecht werden.
 Welcke seventich/ in't selve Cap. by eenen bekenden naem wierden ghe-
 heeten Nobiles ofte de principaelste der kinderen Israels. Daer benevens
 Moses/ overlast sijnde met menichvuldige geschillen ende processen/volgens
 den Raedt van Jethro / verkoos upt het volck redelijcke lieden / die Gode
 vreesden/ ende der giericheyt byant waeren / ende maecte de selve tot Ca-
 piteynen: sommige over duysent / die over duysent commandeerden; som-
 mige over hondert / die over hondert commandeerden; sommighe over vijf-
 tich; sommighe over thien; die het volck altyt in hare verschillen/ ende klej-
 ne saecken richteden.

Maer nu datter waeren veel Capiteynen over duysent in elck een vande
 selve geslachten/ dat selve woort inde Heplighe Schrijtuere getuycht: ende dese
 personen wierden hier ende daer by Moses gheheeten / de Hoofden vande
 vaders, de Hoofden vande geslachten, Princen ende Hoofden vande soldaten.
 Ende onder dese waeren twaelf vande voornaemste princen specialijck ghe-
 cozen/ upt de twaelf ghelachten / ende somwijlen alleen tot sekere particu-
 liere commissie. Maer van wat conditie die personen waeren / dewelcke
 Moses over de Israeliten stelde om die te regeeren / mitsgaders hoedanige
 Raeden/ om in de selve Republijcke hem te assisteren / dat getuycht hy selfs
 in het eerste Cappittel Deuteronomij, aldus: Doen sprack ick ter selver
 tijt tot u: ick en kan u niet alleen verdragen/ want de Heere uwe Godt heeft

u vermeerct/ dat ghy hedensdaeghs zijt als de veelheyt der Sterren aen den Hemel. Bestelt hier wijse/ verstandige/ ende ervaren lieden/ die onder uwen Stamme bekend zijn/ die wil ick u tot Hoofden setten/ doe antwoordet ghy my ende seydet; dat es een goet dinck daer ghy van seght/ dat ghy het doen wilt. Doe nam ick de Hoofden uwer Stammen/ wijse endeerbarene mannen/ ende settense tot Hoofden over u/ over duysent/ over hondert/ over vftich/ ende over thien/ ende anijclieden onder uwen Stammen. Haer wy dooz de ghe- wichteicheyt deser woorden ende reden bewoghen sijnde / worden ghenoot- sacckt te conjectureren/ dat Moses/ zijnde een wijs man / in dese electie ende verkiefinge meest heeft geprefereert/ die dooz haere wijsheyt ende ervaren- heyt vermaect waeren / ende wel bekend om te winnen de herten ende ghe- hoozsaemheyt van't volck/ misgaders om de Republijcke dies te beter te re- gieren; dan regard ghenomen te hebben op die alleenlijck haer roemden vande prerogative haerder geboorte. Want andersints soude hen selven lich- telijck meerder moyte ende last veroozsaect hebben; ende over-sulck vast- lijck besuyten / dat die seventich Rechters dooz 't bevel Godts by Moses ghestelt/ zijn gheweest vande weerdicheyt der Senatozen / tot welck gheal- sommige noch twee meer by voughen/ te weten Moses selfs / ende den hoo- gen Priester: inder bougen als oft daer ses hadden gheordonneert gheweest/ upt elck een vande twaelf Stammen.

Wt alle twelck voozsz. genouchsaem blijck/dat soo wel Nobilitas Dativa, ghegeven Adiel; als Nobilitas Nativa. Edeldom by geboorte / byde Israeli- ten in't ghebruyck zy gh:weest. Ja altemet oock ghesuccedeert alleen op den eersten gebozen vande selfde familie / ofte op pemant anders vande andere Stammen/ gebeneficert sijnde met einigen publijcken staet ofte officie/ de- wijle de rest ofte alle d'andere van 't selve geslacht/ ondertusschen leeden inde conditie ende staet vande gemeenen man. Wat nu aengaet de koningen van Israel/ 't is te gheloooven dat deselve / als alle koningen van andere natten / naer haren wille/ ende geliefte vele hebben genobilitceert/ daer toe beweecht sijnde/ dooz redenen ofte affectie. Haer laet ons nu komen vande Joden tot de Heydenen.

Het derde Capittel.

Van den Edeldom by de Griecken .

Inhoudt daer van.

- I. De divisie vande Grieksche Republijck, ende haerverscheyden soorten van Borgeren, midtsgaders hoe den Edeldom by haer naer de veranderinge van tijden wierde verkregen.

I.

Niets en isser meer onbestendich bevonden gheweest/dan de Repu- blijcke van de Griecken / als ghestadich op ende neer drijvende/ met geduerige veranderingen. 't Beginsel haerder Monarchie en wil ick niet veerder haelen/ (als meest andere gewoon sijn te doen) dan vanden koninck Cecrops. want dese was de eerste die de rouwe Athe- nieners bracht upt de velden tot een civile societept; bouwde twaelf steden/ ende deelde de Borzers van dien in soldaten/ ambachtcluyden/ lantcluyden/

ende schaepherders. Elke Stadt hadde sijn eppen Magistraet ofte Overigheyt/ ende gingen nimmermeer dan in hooghen nootd by den Koninck. Ja veel van haer/ by occasie/ namen de wapenen aen tegens haere Coninghen. Die het platte landt bewoonden/ wierden geregeert by eenighe wepnighe; die inde gheberchten/ hadden een populaire; ende die haer onthielden aen den oever vande Zee/ (tusschen beyde dese) een mixte regeringe: die upt het gantsche lichaem van dit volck wierden gheroepen tot het gouvernement van de Republycke/ wierden ge-eert booz Princen/ Senatozen ende Edels. Plutarchus schryft dat die gheene die daer hadden 't grootste ghesach ende autoriteyt in de steden/ daer upt wierden ghestooten by Theseus/ op dat hy alleen mochte regeeren; ende nochtans verdeelde hy het volck in Senatozen/ Land-luyden/ ende Ambachts-luyden; begeerende dat die geene die daer waeren de eerste in order/ boven de reste souden excelleren in weerdigheyt; die vande tweede/ d'andere in nootlaeckelijckheyt; ende de derde/ de reste te excederen in menichte. Doch in 't kiesen vande Senatozen hadde hy regard op haere rijckdommen/ gheleerthepde/ ende specialijck op hare deuchden/ alle twelcke mede vereyft wierde inden persoon vanden Koninck. want Demosthenes/ in sijn Oratie tegens Peera/ bethoont/ (na dat de Republycke was gheset in order by Theseus) dat dies niet teghenstaende hy selfs upt het getal der ghenen die boven de reste excelleerde in deuchden ordonneerde eenen Koninck. Den Senatozen leyde hy op het bedienen van de officien/ t'considereren en determineren de saecken vande religie/ t'interpreteren ende uptleggen vande Wet/ ende de Heplige Schryften. vooz om dat hy ghenegen was de Stadt te vermeerderen ende te vergrooten/ soo verklaerde hy eenen yder/ sonder onderschepde/ inde Republycke te wesen ghequalificeert tot de Regeringhe. Waer over nocht en tijde van Theseus den Adel wierde verkreghen door rijckdommen/ wetenschap/ ende deuchden. Nae de regeringe vande Coninghen was by de Atheniensers een dobbele Democratie/ d'een bestaende inde macht ende 't government vande rijckste soorte der Borgeren/ ende d'ander in al een yder vande vry-gebozen. Solon (de tweedacht tusschen de gemeene ende rijckste Borgeren gheappapleert sijnde) naer de nederlage van die/ dewelcke het met den tyran Cplo hielden/ restaureerde weder synen vaderlande de Democratie ofte populaire regeringe; ende de Oligarchie ofte regeringhe van wepnighe wech ghenomen sijnde/ inventeerde hy vier soorten ofte graden van Borgheren/ die/ welcke van haer eppen middelen jaerlijck hadden incomende vijf hondert veertelen granen/ ofte andere liquide vruchten/ stelde hy in de eerste plaetse ofte order; die daer hadden dyp hondert/ ende konden onderhouden peert ende wapenen/ inde tweede: ende die maer en hadde twee hondert/ inde derde: ende alle de andere daer beneden/ inde vierde plaetse. noemende de eerste/ Pentacosiomedimmos, dat is te segghen/ hebbende rebenuen van vijf hondert veertelen: de tweede/ Kidders ofte Equites: de derde/ Zugita: ende de vierde/ Theta: ordonneerde vooz alle publycke staten in de Republycke by de dyp eerste soorten van Borgeren bedient te werden/ ende daer naer ghehouden onder 't getal der Edelen. sulck dat de vierde geen publycke officien van Magistraten mochte bedienen/ ofte het recht van Borgeren genieten/ ende oversulck gheheel viel ende onedel. Naer nae Solon maecten Aristides ende Pericles/ sonder onderschepde/ soo wel de onedele als d'edele mede deelachtich/ aen het bedienen van alle ampten der Magistraten. 'twelck oock Xenophon/ in sijn bouck concernerende de Republycke van Athenen/ sustineerde dat nae recht ende reden alsoo behoorde te gheschieden; upt oorsaeck dat

dat deſelue ghemeente meer rijkdommen / ende voordeel brachten / aen de Republiſche / als den Aedel. Jae de eenvoudichſte ende geringſte Burgeren / sulcx verdient hebbende / wierden by die van Athenen genobilitceert. Ende overſulcx Leo / die ten dienſte vande gemeene ſaecke ſijne dochters ſolemnelijk ter doot op-offerde / wierde gehouden ende geregistreert onder de thien weerdicheden. Oock den Edeldom eens verkreeghen by de Daders / nobilitceerde van ghelicken de kinderen.

Maer die van Athenen / in't beſteden van den Edeldom / en waeren niet ſo prodigael / als de Romeynen in oude tijden waren ſparrich / ende curieus. ende overſulcx ſal de Romeynſche Republiſche ons overbloedigher ſtoffe ende materie van deſe dinghen gheben.

Het vierde Capittel.

Van den eerſten Romeynſchen Aedel.

Inhoud daer van.

1. Den oorſpronck vande ſtadt van Roomen, en de Senatoren.
2. De *Patricij* ende haer nakomelingen voor Edelen ghehouden; ende den Edeldom by haer verkregen door het geven van eenen ringh.
3. 'tDraghen van goude ringhen in deſe landen, en 'tverkrijghen vande ſelve inde oude tijden.
4. 'tRecht van beelden ofte *Statuas* te hebben.
5. De verdeylinge van 'tvolck by Romulus.
6. De Edelen doen by de Romeynen gheen mechanicke ambachten, mitſgaders de ornamentenaen haere ſchoenen, borſt ende klee deren.
7. Dat den Romeynſchen Aedel beſtondt in de weerdicheyt van de *Patricij* en de Senatoren.
8. De eygenbeduydeniſſe van het woordt *Eugenia*, ofte Edeldom, by geboorte.
9. Vande vry-ghebooren ende ſlaven, mitſgaders het onderſcheyt tuſſchen *Ingenuitas*, ende *Gentilitas*, ende dat den Politicquen Aedel is *accidenteel*, ende *Nobilitas Nativa* ghenomen vanden Vader.

I.

Romulus / om de ſtadt van Romen / onlancx by hem ghebout / met inwoonders te vermenichvuldighen / verozdineerde een Afylum ofte gepibiligieerde plaetſe van retraicte / alwaer 'tgeringh ende arm volck van alle landen haer by hoopen verboeghde : welck Afylum gaf d'eerſte occasie ende toeneminge van een ſoo groote ſtadt ; ende wyt dit by een geraepte volck verkoos Romulus hondert Senatoren. Die den Poëet Jubenalis in ſijn Satyrſche verſſen aldus af-maelt :

Et tamen ut longè repetas longè que revolvās ,
 Nomen ab infami gentem deducis Afylo.
 Majorum primus, quifquis fuit ille tuorum ;
 Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

En of ghy wijt en breet weet van u huys te roemen ,
 Van 'tſlecht Afyli volck u afcomſt doch moet noemen .
 Alwaer, die d'eerſte was van yder u gheſlacht ,
 Een herder was, of 'tgeen te ſwijgen heb gbedacht .

Daer

Daer naer noemde Romulus deselve / tot haerder eeren / Vaders ; ende overmits hare jaeren / Senatozen : begeerende beyde dese / ende haere naekomelinghen te wesen van een ende de selve weerdicheydt ; te weten Patricij ofte Nobiles. Doch de Republycke vermenght sijnde met de Sabiners / vermeerderde 'tselve / met noch een hondert. Carquinius Priscus / ofte (als sommige andere willen seggen) Brutus / voeghden aldaer noch by / upt het ghemeene volck / een ander hondert / gheheeten Minorum gentium. Valerius Publicola / nae dat de Koninghen verdreven waren / verkoos vier-entseftich meer dan een hondert upt de order der Edelen / in plaetse van soo veel Senatozen by Carquinius Superbus verflaghen. De welke wierden gheheten Allecti , ofte verkosen mannen . Want naer dat de Koninghen verdreven waeren / promoveerde hy tot Senatozen alsulcke perfoonen / als hy bevonde te sijn wijs / out ende van gheapprobeerde eerbaerheyt. Ende naer dat dese eerste fondatie vande Romeynsche Republycke aldus was gheleyt / wierden de Borzers van Rome / gesproten van Senatozen / die te vozen hadden bedient de eerste ende grootste ampten van eeren / by den Dictator, Consules, ofte Triumviri, ghemaect Senatores. Oock wierden daer nae eenighe upt de order der Edelen in den Senaet gheroepen.

II. Dat hy dan de order vande Patricij ende Senatozen ghenobilitereert heeft / daer van is noyt gheruiffelt geweest / maer wel (by sommige) vande order vande Descendenten der Edelen. Tiraquellus was van opinie / dat de Romeynsche Edelluyden hielden de middel-plaets tusschen de Patricij , ofte die van Senatozen ghesproten waren / ende de Plebeij, oft 't gemeene volck / overmits Tacitus haer noemt Illustres. Martialis van gelijcken noemt de Equester, ofte order der Edelen / van de kleynder order ; en de Senatozen order / ofte die van Senatozen waren ghesproten / de grootste order. vele sijn oock van gevoelen / dat den Edeldom by de Romeynen ghegeven wierde met het vercreen van goude ringen : ende 'tis secker / dat die geene / die alsulcke ringhen verkregghen hadden / ghehouden wierden in den staet ende conditie van de vry-gheboorne. sonder welcken staet van vry-gebozen / onder de Romeynen niemant vooz Edel bekent wierde. Doch wanneer dese maniere van goude ringen te dragen / by de Romeynen wierde aengebanghen / is onseker . Plinius schryft dat het over-langh gheweest is het tepeken van die geene / de welcken gesonden wierden in Ambassaden by vreemde natiën / ende dat de rest der Senatoren gheen en hadden : nochte was het yemant anders geoorlooft de selve te ghebruycken dan die geene die de selve doozt bedienen van sulcke publycke staten hadden verkregen. Ende sulcke goude ringen wierden alleentijck by haer gebruyckt buyten / ende de yfere ringen in haere huyfen.

Daer daer nae wierde 't ghebruyck van dese goude ringhen te draghen ghemeen onder alle de Edelen / als blijkt by 't segghen van Titus Livius / spreckende van Caius Flavius / die onlanx eerst vry gemaeckt sijnde / was geworden Edilis, en de Senaet daer over seer ontfelt zijnde / met dese woorden / Tantum Flavii Comitia indignationis habuerunt, ut plerique nobilium annulos aureos & phaleras deponerent. Waer in Plinius getuyghet / datter vele gheabuscert sijn gheweest / die meynen sulcx mede doen te sijn gheschiet . Want (seyt hy) dat iber by ghedaen : maer het rijden met kouffen ofte voer-kleen is mede achter-ghelaten / den naem van daer by ghevonght. Oock dat in de Annales wierde ghevonden / dat als doen het draghen van goude ringhen wierde achter-ghelaten by de Nobiles , maer niet by alle de Senatozen. Waer upt blijkt dat de ghemeene Edelen gheen recht tot het draghen

draghen van sulcke Ringen en hadden; maer alleenlijk eyghen de Nobiles, dat is de Patricij, ende de Senatozen / al waren sy niet selve Patricij, dat is / gheluyden van Senatozen. want de waerdicheyt van een Senator gaf het beginsel van Edeldom.

Maer naer dat de Ampten van de Justitie wierden overghegheven van de Senaet / aen de ghemeene Edelen / quam van ghelijcken het ghebruyck van goude ringhen te draghen aen de selve / ende was oversulck als doen niet soo seer een teycken van Edeldom / als wel het teycken van een Rechter; doch niet van alle / maer alleenlijk van die / de welcke daer waren de booznaemste in eere ende digniteyt. Annuli (seyt Plinius in syn dyp en dertichste Boeck) distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel coeperant esse celebres. Sicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc sero: vulgoque purpura latiore tunica usus invenimus etiam pracones, sicut patrem L. Aeli Stylo-nis, Praconini ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem, tertium-que plebi & patribus inseruere: ac quod antea militares equi nomen dederunt, hoc nunc pecuniae ludices tribuunt. Nec pridem id factum: divo Augusto decurias ordinante, major pars ludicum in ferreo annulo fuit, iique non equites, sed ludices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Maer daer naer / in 't neghenthiende Jaer van Tiberij regeeringhe / wanneer de order van de Edele was ghekomen in een Dnie / (want soo werdt het by hem geheeten) wierde gheordonneert / om te bewaren het recht van goude ringhen te draghen / dat de selve souden wesen allen Edelen ghemeen. Oock ten lesten (seyt hy) Caius Sulpitius Galba / dum juvenilem formam, apud principem popinarum, pennis aucupatur, klaeghde in den Raedt / dat selfs mechanijcke personen ende ambachtlieden / wierden ontflaghen van de bruycken / ghestelt op 't misdraghen van goude ringen / ende oversulck by de Senatozen ghestatueert / dat het niemant gheoorloft soude wesen ringhen te draghen / dan die gheene / die waren by-gheboorne / beyde by haer vaders / ende grootvaders zijde / ende gegoyt tot veertich Sestertien / ende die naer de Wet Fulvia in den Theater mochte sitten in een van de veertihende order. Ende hier ypt quam het / dat sy scheenen te wesen van de order der Edelen / die goude ringhen droeghen / overmits het niemant was gheoorloft sulck te doen / dan die gheene / die daer hadde een Edelmans inkomste. waer over oock Suetonius schryft / dat Julius Caesar / manende syn krijghsvolck / haer dickwils verthoonde den vingher van syn sijnker-handt / segghende; dat hy ghewilligh was den selven ringh om hare'wille af te trecken; denoterende daer mede bedecktelijck elck toe te seggen het recht van goude ringhen te draghen / midtsgaders de inkomste van een Edelman. maer daer nae was het allen Edelen indifferentelijck toeghelaten goude ringhen te draghen: Dat teycken (seyd Plinius) begonde sonder onderscheyt by een peder geaffecteert te werden; want te bozeng Edeluyden ende Rechters wierden ghekent by hare plere ringhen: maer ten lesten / de order van de Edele ghesepareert zijnde van de by-gheboorne / wierden mede deelachtich aen het draghen van goude ringhen de slaven ende die van servile conditie / dat is te segghen / sulcke als van slaven waren by-ghemaeckt.

III. Dese maniere van goude ringhen te dragen / is mede in onse Landen by Gheestelijcke ende Wereltlijcke / Edele / gequalificeerde Hupsen ende Familien in ghebruyck gheweest / ende wierden de selve ypt 't ghemeene volck daer door onderscheyden: van ghelijcken / die eenighe graden van ghekertheyt hadden ontfanghen. De Gheestelijcke verkregen 'tselve vande

† Ferreoli
Locrij Chron.
Belg. tom 3.
pag. 382.

Pausen/ ende dat by de solemnele Acten/ tot dien eynde ghegheben. Waer van onder andere/ † Simon, hoc nomine secundus, Aquicinctensis Abbas, Jus Mitrae & Annuli ab Honorio Pontifice sibi, suisque successoribus impetravit, atque sacerdotis & Altaris ornamenta benedicendi. Hinc, in Pontificiis litteris ad Simonem sic legitur, Ea propter, dilecte in Domino Fili, tuis precibus favorabilius annuentes, quo Religionis observantia, & honestate vitae nobis te reddis merito chariorem; ad decus & honorem nobilis Aquicinctensis Ecclesiae, cui praes, Mitrae ac Annuli usum tibi & successoribus tuis de nostra concedimus gratia liberali, nec non Altaris & sacerdotis ornamenta benedicendi, &c. De & dele ende ander ghequalificeerde gheslachten/ hebben dat recht van goude ringhen te draghen by traditie van hare vooz-ouderen overghenomen/ ende bypten alle twyffel/ als eertydes de Romeynen/ uyt dierghelycke oorzaecken eerst verkregghen/ ende soo t'samen met de wapenen ghedebolveert op de namelinghen. De Gheleerde (nademael de letteren wierden vergheleucken by de wapenen) verkregghen het recht van goude ringhen te draghen/ beneffens andere ornamenteu/ by opene Brieven in dese woorzen: Toga purpurea, humerali, undulato libro, annulo aureo. Sulcx dat het recht van goude ringhen te dragen by ons is geweest haereditair ende personeel. Alle 'twelck tot in onse eeuw eensdeels wel is gheobserveert gheweest/ tot dat daer naer gheen regard ofte oplicht van 't selve meer is ghehouden, maer ghebypckt by all' een peder/ oock by die gheene/ die om eenighe erbarentheyt dese ringhen in een onghereghelde maniere misbypcken: Sulcx dat het draghen van goude ringhen/ ende ketenen (die mede niet naer staet/ afkomste/ ofte middelen/ maer dooz vermetentheyt ghedragghen werden) meest mede by alle ghequalificeerde wozden achterghelaten.

Even-wel/ die recht van goude ringhen te draghen/ was men niet ghewoon in de oude tyden by ons/ nochte by de Romeynen/ aen yemandt anders te geben/ dan aen die gene/ die haer in den oorlogh recht manhaftich ende valliant hadden ghequeten; waer ober oock den Admirael de Biron/ met een Legher ghesonden zijnde in Piedmont/ ende belet werdende dooz de Keyserliche een Riviere te passeren/ een van syn Soldaten/ die onder de misericorde van thien duysent Musquettades de selve Riviere met swimmen passeerde/ vereerde met eenen ringh; als Bellay in syne Commentarien/ ende la Milice Françoise, verhaelt/ met dese woorzen: *Monsieur l'Admiral de Biron estant envoye avec l'Armee de France en Piedmont, & les Imperaux luy empeschans le passage d'une Riviere, un legionnaire François a la mercy de dix mille Arquebusesales passa la Riviere a nage, & gagna a l'autre bord un bastean, qu'il amena la vertu temeraire de cestuy-la, & des plusieurs autres fut cause du passage & de l'heureux succes, qui en reussit. Monsieur l'Admiral l'ayant collaude en public l'honora du prix que les anciens François donnoyent aux Soldats, qui faisoient quelque acte signale; assavoir d'un anneau d'or a mettre au ponce auquel estoyent gravees les armoiries du General.* Nochte was het recht van goude ringhen te draghen by haer opt ghegheben aen sulcke/ die van slaven waren byp ghemaect/ ten ware sy mede daer beneffens waren ghemaect byp-geboorne/ 'twelck in de oude tyden alleenlyck was te verkriggen van den Prince. Oock wierde in de oude tyden van meerder estime ghehouden/ te wesen een byp-gebooren/ dan vereert te werden met het recht van goude ringhen te draghen; want het een dede blicken van onse gheboorte te zijn een byp-ghebooren/ daer 't recht van goude ringhen te dragen/ alleenlyck maer twech en nam ende yptvaeghde/ soo veel als konde/ de streepen van dienstbaerheyt: ende dat nochtans/ maer soo datter eventwel een teycken van overbleef/ daer 't creeren ofte restaureren van yemandt tot

tot Edeldom komt naerder de natuere/ als mede-bzenghende alle commo-
diteyten van natuerlijcken Aedel: 'twelck alleenlijck was te verkrighen
van den Prince. Want dus her-roepen zynde tot haer bloedt ofte recht van
gheboorte/ wierden niet alleen ghereeckent onder 'tghetal der Burgheren
van Romen/ maer oock gheinrolleert onder de Quirites, dat is te segghen/
dat sy waren capabel ende ghequalificeert tot alle eeren ende officien in de
Republycke: ende oversulck werdt het by Plinius gheheeten Jus Quiritum,
dat is te segghen/ 'trecht ende privilegie van de Roomsche Burgheren.

IV. Oock was daer by de Oude/ seecker recht van Imagines, ofte beelden
ende Statuas te hebben/ welck recht by de Senaet wierde ghegheben aen
die daer hadden bedient sekere groote ofte notable Ampten/ ofte hoochlijck
ghemeriteert eenighe groote eere; 'twelck niet en was soo seer een teycken
van Edeldom/ als wel om uyt te wijzen de stam ende familie/ aen de welke
de selve waren ghegheben. Want het was byten alle twijffel/ dat die sulck
recht van beelden booz haer stam ende familie hadden verkreghen/ van ghe-
lijcken bzochten Edeldom booz de selve. Oock en wete niet darter pers groo-
ter ofte weerdigher was dan 'trecht ende authoziteyt van allucke Statuas,
& Imagines (ofte beelden) te moghen ghebzuwcken.

Plinius in sijn vijf en dertichste Boeck schrijft aldus: Apud majores Ima-
gines in atriis erant, quis spectarentur expressi cerâ vultus, singulis disponebantur
armariis, ut essent Imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque de-
functo aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus. Stemmata
verò lineis discurrebant ad imagines pictas: Tablina codicibus implebantur, &
monumentis rerum in magistratu gestarum. Waer by blijkt dat Statuæ ende
beelden meer zijn gheweest de teyckenen van eenighe groote officien / wel
uyt-gheboort/ dan van Edeldom: want en wierden niet alle de beelden /
van die daer waren van 't maeghschap / (aen wie het recht van beelden
te bozen toe quam) ghedraghen op de begravenisse van hare vrienden/
maer alleenlijck de beelden van die met grooten loff ende eere hadden be-
dient/ ende uyt gheboort eenighe honozable Ampten/ ende die sulck recht
ende privilegie van den Senaet hadden verkreghen.

Waer over oock Cicero dat recht van Imagines ofte beelden te hebben /
stelt onder de ornamenten booz Magistraten; als Toga prætexta, ende Sella
Curulis, midtsgaders de preeminentie van eerit sijn opiniete geben; al welke
dinghen niet en quamen op de posteriteyt/ ofte dat sy die mochten gebzuw-
ken in sulcker manieren als Edele / die ghekomen waren van Consules,
Prætores, ofte dierghelijcke. welke eere de Romeynsche Wetten toe-lieten
te descenderen op de neven in dese graden / dat soo wel de vrouwen/ als de
mans / tot de sonen van de neven / souden ghehouden werden van de di-
gniteyt haerder booz-ouders. In't korte/ by die't recht van beelden te heb-
ben hadde ghebzocht in sijn familie/ wierde verstaen niet anders gheobti-
neert te hebben/ als dat sijn eyghen beeldt op sijn eyghen begræffenisse/ ende
op de begravenisse van sijn eyghen gheslachte/ mochte om-ghedragen wo-
den/ ende niet de beelden van sijn posteriteyt / maer alleenlijck de beelden
van die sulck recht hadden verkreghen. Even als by ons Colliers van de
Ridderlijcke Oorders niet en moghen ghevoeght werden om de wapenen
van den aankomlinghen/ maer alleenlijck by 't wapen van die met de selve
order van Ridderchap is bereert geweest. Ende dese beelden wierden be-
waert in hare huylen/ ende om-ghedraghen op de begravenissen van die/
van haren gheslachte/ tot een teycken van de notable acten by hun gedaen/
(als wy hedensdaeghs sien onse begræffenissen gheaccompaigneert/ midt-
gaders

gaders onse Kercken bekleedt ende behanghen met de Blazoenen ende Wapen-rocken van de dooden) vergeselschap met vele Edele quartieren/ om te thoonen de oudtheit ende Edelheyt haerder af-komste.

Doch / nopende de beelden ende Statuæ, vele zijn van opinie/ dat die de beelden hadden van hare vooz-ouders werden gehouden vooz-oude Edele/ ende die maer en hadden haer eygen beelden/ vooz-nienwe; daer-en-tegghen die/ dewelcke noch van hare vooz-ouderen / nochte van haer selfs hadden eenighe beelden / vooz-vile ende onedele. Nochtans die van 't ghemeene volck bedient hebbende d'Officien/ ghheeten Carites, hadden mede beelden. Ende dit is so veel als aengaet 'recht van beelden ende Statuen/ overfulcx willen weder beginnen van Romulus.

V. Als Romulus 'tvolck verdeelt hadde in twee staten / in Senateurs ende ghemeene personen/ noemende haerder afkomste Patricios ende Optimates, dat is/ van de Vaders ende Edele / ende de afkomste van andere Plebeios, ofte van 't ghemeene volck; soo oock van gelijcken vereerde hy onder haer de Officien ende beroepinghen aen de Patricii, ofte die ghedescendeert waren van Senatozen/ gaf hy de liberale Professien/ te weten/ 'tvoeren van de Wapenen/ ende Officien / 'tbedienen van de Sacrificien/ ende het Decideren van controversten in Rechten/ midtsgaders d'administratie van alle saecken/ concernerende de staet/ ende 'tghemeen/ in't publijck: maer 'tghemeene volck/ beneffens 'tdraghen van de wapenen/ beval hy den Acker te bouwen/ ende de Beesten te weyden/ ende andere vile hanteringhen / ende ambachten; midtsgaders koopmanschap ende serbile dienften/ niet wel beboeghende een byp-ghelboozen / assigneerde hy gheheelijck aen de vzeemdelinghen.

VI. De Romeynen verboodt hy te ghebyuycken eenighe vile wercken/ ofte moepelycke ambachten/ midtsgaders eenighe onbehoozlijcke maniere van winst ofte woeker/ alsoo sulcke maniere van winst niet en was betaemelijck de ghene / die daer waren vaders van de Republijcke. Oock en konde niemant in oude tijden tot Senator, ofte tot een van de Patricii verkozen werden/ dan by een expresse Wet/ tot dien eynde aen de ghemeente boozghestelt; 'twelck was 'tgrooeste Officie van een Koninck/ Consul, ofte Dictator. Doch/ waer by de Patricii wierden onderscheyden van 't gemeene volck/ is by vele exempelen verhaelt. want de Patricii, die de reste in Edeldom excellerden/ ende die eerlijck waren gheboozen/ ende wal op-geboozt/ hadden een Tablet/ ofte Juwel op haer borst/ ende halve Manen aen haer voeten; even als de Joden/ ende noch de Turcken mede in haer Banieren zijnde beyde/ soo wel d'een als d'ander/ een teycken van authoriteypt/ ende Edeldom. Waer van de preude gheeft de dreygementen vanden Propheet Elsie in't derde Cap. spreckende tot de Joden/ ende haer propheterende dat sy sullen ghetraecteert werden als slaven / met dese woorden: Dominus auferet ornamenta calceamentorum, lunulas, torques, &c.

Want de Senatozen ende haer naekomelinghen ghebyuyckten pboze gespen/ hoorsz-gheuwijse gheboghen/ ghelijck een halve Mane/ welke sy aen hare swarte schoenen vast hechten / legghende 'tselue alsoo by Ruma gheordonneert te zijn. Ander bougen / als of by die Characteren ofte Mane het ghetal van hondert wierde verthoont. in welck ghetal de Senatozen alsoo bestonden:

Primaque patricia clausit vestigia Lunâ.

*Het eerst Romeynsch gheslacht, met Edeldom omvanghen,
Besloot een halve Maen, vast aende schoen ghehanghen.*

Maer

Maer het Tablet dat sy droeghen/ was van goudt ghemaect/ in fornie van een Hart/ waer mede sy in de oude tijden (soo verhaelt werdt) hare brieven zeggheden. welcke Tabletten/ de vpp-ghebooren kinderen/ ende soonen van die gheene/ die ghedient hadden te Peerde/ droeghen/ t'samen met eenen ghebozduerden rock/ gheheeten praxta, tot dat sy leventhien jaren oudt waren: welcke gepasseert zijnde/ sy alsoan de selde in een solemnele feest op-hinghen in hare Hups-capellen/ gheheeten sacraia. Eick honozabel ende Edel Jonghelingh/ droegh sulcken ghebozduerden rock over syn kleedt/ tot syne leventhien/ seltchien/ ja oock somtijds vijftchien jaren/ maer trocken daer naer aen den tabbaert/geheeten Toga virilis, oft het Mannelijck kleedt. Doch in't voozby gaen / t'ghene alhier van de Romeynen werdt verhaelt/ is even het selve/ t'ghene in't weerrachtigh maecken van onse jonghe Edelen/ die men nu/ segghe ick/ noemt Pagien/ geobserbeert werdt. Want den naem van Pagie/ twelck verstaen wort van Edele/ als Grammayus schrijft: olim vile erat ei proprium, qui Domino, aut magnati à pedi-
De Anti-
quitatibus
Brabantie,

bus erat, als Lackepen/ ofte voet-knechten: welcke Pagien/ gheduerende hare minder-jarigheyt/ dat is/ tot gelycke vijftien/ seltchien/ ofte leventhien jaren/ mede draghende een kleedt/ ofte rock/ vel quasi, als dese Prætexta, tselve daer naer/ met solemniteyten nae de costumien van onse eeuw/ weder af-leggen/ ende aen doen/ beneffens de Wapenen het Mannelijck habijt/ alhier geheeten Toga virilis, waer van de ceremonien op verscheyden wijlen gheschieden nae t'ghebruyck ende gheliefte van de Princen/ die sy hebben ghevolght/ deen met minder/ o'ander met meerder woorden/ haer alle vermanende de wapenen die sy haer gheven wel te ghebruycken.

Maer dien Tabbaert/ die by de Romeynen ghebozduert was met purper/ wierde alleenlijck ghegheven aen die ghene/ wiens Daders hadden be- dient eenighe groote Staten ofte Officien/ gheheeren Curules, ofte gehade eenighe andere groote Eeren. De order van d'Edelen/ ende t'ghemeene volck droeghen gheen purper in d'oude tijden/ t'kleedt Tribuni populi ende van de ghemeente/ was enen mantel/ sicut Saga, Eudromides, & cuculli, calacken/ mantel/ ende kappen. Doch in de naerfolgende tijden/ so droegh den ghemeenen man mede purper/ waer verscheyden van t'ghene de Senatozen droeghen/ te weten/ van een donckerder couleur/ ende gheverwet met het say van krynven/ ende niet met het recht Tyrische purper. Daeren-boven/ achtervolghende de Institutie van Romulus/ soo hadden de Patricii, de Auspicia, ofte de officien van Prognosticatie/ ende de Senatozen de ampten van t'Priesterschap. Maer dese Ordonnantie/ seyt Dionysius/ en duerde niet langh/ want alles wierde gemeen gemacckt/ met de gemeente. Oock op dat niemandt en soude dencken dat die digniteyt van de Patricii ende de Senatozen was een/ ende de selve/ soo sullen wy hier by voeghen/ t'gheen Tacitus verhaelt/ namentlijck: Dat de Keyser Claudius upt den Raedt nam alle de oudtste ende vooznaemste Senatozen/ om te supple- ren het ghetal van de Patricii, zijnde seer weynich/ over van die familien/ die Romulus majorum, ende Lucius Brutus/ minorum gentium noemde. Noch isser yets anders meer om te verwonderen; dat is/ ghelickerwijse som- mighe (d'authoriteyt van t'ghemeene volck verstaekende) upt de ghe- meente wierden verheben tot den staet van een van de Patricii; soo oock verscheyden van de Patricii, namen weder aen den staet ende qualiteyt van den ghemeenen man. t'Verkiezen van de Senatozen bestondt naer de ver- anderinghe van tijden/ somtijds aen de Koninghen/ dan aen de Consules, dan aen de Dictatores. Maer dat de Koninghen verdreven waren/ lesen wy

dat de Consules verkosen alsulcke personen upt de Patricii tot Senatozen/ als hun naest bestonden ende aenghenaemst waren: ende daer naer van ghelijcken eenighe upt de ghemeente tot Tribunos Militum met Consulare macht / tot dat by de Wet was gheordonneert / dat de Censores wijck by wijck sulcke verkiefsinghe soude doen/ in de vergaderinghe vanden Senaet. Hoorts daer naer wierden verpfsche middelen om te wesen en Senator, ende die alsoo verkosen was/ ende daer naer de selve middelen consumeerde, ver- viel mede van synen staet ende conditie.

VII. Waer by evidentelijcken blijkt/ dat den Romeynschen Adiel be- stondt in de weerdicheyt van de Patricii ende Senatores: dat oock die weer- digheyt niet en is gheweest by de order van de ghemeene Edele / mogen wy speuren upt 'tghene volght / hoe- wel sommighe van andere opinie zijn. Dionysius affirmeert/ dat drie hondert Edel-lyden by Romulus zijn ghe- kosen gheweest upt de vermaerste familien; thien upt elke wijck: som- mighe van de Edele waren sulcke/ die haer met een peerdt van weghen de Republijsche by de Cenfor ghegeven/ alleenlijck dienden binnen de Stadt; andere/ die met haer eyghen peerden 't Leger volghden: ende sulcke Ridderf ofte Edel-lyden nam by soo wel upt de ghemeente/ als die daer waren ge- komen van Senatozen; dewelcke mede ten lesten/ soo wel om hare midde- len als de Senatozen/ wierden ghenobilitieert: bestaende dese middelen van een Edelman in vier hondert dupsent Sestertiis, (dat is / naer onse cal- culatie/ ontrent vijf en twintich dupsent gulden) welke middelen gheconsu- meert zijnde/ was de reputatie ende weerdigheyt van den Edeldom mede wech. Iudorus schrijft/ dat al walt saecke dat yemandt was by gheboorte een Senatoz soon / dies niet teghenstaende/ gheduerende syne onbejaert- heyt/ maer een Romeynsch Edelman was/ende daer naer quam in de order der Senatozen. Livius verhaelt/ dat Perseus/ Koninck van Macedonien / van de selve aldus ghetuyghet / Equites Romani, principes juventutis; equi- tes, seminarium Senatus: inde lectos in Patrum numerum Consules: inde Im- peratores creant.

De Romeynsche Edel-lyden droegen den Tabbaert van Staet; Noch en konde niemant wesen vande order der Romeynsche Edel-lyden/ dan die daer was een vyz-geboorten; ende oversulck was een Romeynsch Edelman/ wat meer dan simpelijck een vyz- gheboorten. Nochtans schrijft Plinius/ dat het draghen van goude ringhen upt-wees een middel ende derde order onder 'tvolck/ ende daer dooz upt de ghemeente onderscheyden ende ghere- specteert wierden: als oft by segghen wilde / dat de Edel-lyden in 't eerste mede waren gheweest van de ghemeente / maer daer naer gheworden van beter conditie. 'twelck/ achtervolghende de voorszeyde woorden van Iudorus/ schijnt vergeleken te willen worden by de Senatoz kinderen/dewelcke wierden ghereeckent onder 'tghetal der Edel-lyden/ tot dat sy quamen tot hare bejaertheit.

VIII. In't dispuyt van den Adiel dwalen grootelijck niet alleen de on- wetende, maer oock de gheleerde sels/ aenghelsen sy niet en accorderen inde eygen beduydenisse van dese woorden; Eugenia, Nobilitas, Generosus, Nobilis, ingenuus, Gentilis. Want/ dewyle sy interpreteren het Griex woordt *Euge- nia*, in't Latijn/ Nobilitas (ende by ons/ Edeldom) soo wordt het generale woordt gebrecht in plaecte van 't particulier: ofte / als de Logisten seggen/ genus pro specie. Want Eugenia, ofte Cere by gheboorte/ is maer de eene soorte van den Edeldom/ gheheeten Nativa, ende niet alle 'tghene by den naem van Edeldom gherequireert werdt; verpfschende secker oudtcheyt van

van gellacht/ rijkdom ende deugden/ als Aristoteles meent/ wiens woorden zijn dese: Non divites neque boni, sed qui à virtutibus, divitiis, vel antiquis bonis, descenderunt, Eugeneis sunt habendi. Niet de rijke/ nochte de goede/ (seydt hy) maer die/ dewelcke daer zijn gelyoten van deuchdelijcke/ rijke/ ende goede oude gellachten/ moeten vooz Edelluyden gehouden werden.

Edeldom by gheboorte / 'twelck gheheeten wordt Eugenia, by Orosius aldus uptgheleydt: Splendor vel dignitas generis, in quo maximæ virtutes extiterunt, vitæ communi salutare & commodæ; is de luster ofte weerdicheyt van eenigh ghelacht/ waer in groote deughden hebben gheslozeert/ tot voordeel ende commoditeyt van s'menschen leven. Welcke Orosius ghetuyghet/ by maniere van sprecken/ onderwoypen te zijn verrottinghe/ ende dooz ouderdom gheconsumeert ende gheepndicht te kunnen worden. Doch desen regel werdt by ons niet aenghenomen. Simon Simonius/ onder eenen bedekten naem / ofte pemandt anders bande selfde syne opinie / wederleydt Orosium in dese woorden: Supinè loquuntur, qui ajunt, quemadmodum summa senectus mentis vim & consilium debilitat; sic etiam nobilitatis splendorem mediocri vetustate augeri, extremâ verò senectâ confici. Sy sprecken onverstandich (sept hy) die segghen/ dat/ gheluck dooz hooghen ouderdom / worde verzwackt de kracht en 'toordeel van 't verstandt; soo werdt oock de luster ende reputatie van den Edeldom by middelmatighen ouderdom vermeerderd/ ende dooz over-groote antiquiteyt gheepndicht. Want aenghestien de ghelijckenisse (sept hy) niet goet en is/ soo en deught oock niet de conclusie; want hoe ouder hups/ hoe Edelder de stam gehouden werdt. Ende nochtans den selfden Symon/bergetende syn selven/ op een ander plaets/ schijnt van ghelicken te sustineren / met het segghen / dat een oudt ghelacht van Adelijcke afkomste/ waer in dickwils geweest zijn groote deughden/maecte in de derden graedt een oprechte Edellamme/ ofte Eugenia, ende dat 'tbeginsel van eenich ghelacht ofte familie/ niet voorder moet ghehaelt worden dan van den vierden graet der vooz-ouders/ op dat andersints in 't voorder onderloecken/ niet bevonden werdt/ dat Koninghen selfs (als Plato seydt) ghederiveert zijn van slaven/ ende slaven van Koninghen.

Van dese Eugenia, ofte Edeldom by gheboorte / hebben alle eeuwen meelt gehouden / nochtans niet soo/ dat alle het recht van Edeldom daer by soude werden vermeynt: want pemandt kan wel Edell welen / al is hy niet Eugeneis, ofte van Adelijcke afkomste: Ja dat meer is / van meerder weerdicheyt dan die soo is ghebooren / al ist saecke dat hy selfs niet en is van soo ouden hupsle. Als vooz exempel / eenen nieuwen ghecreerden Graef berghelecken by eenen Schildt-knaep van een seer oude familie. Als Agathocles van eenen pot-maeker tot eenen Koninck. wat was Romulus? wat was Cullus Hostilius? ende wat was Carquinius Niscus?

IX. Maer laet ons nu komen tot het onderloecken van de boosleyde woorden. De Romeynen verdeelden 'tvolck in Dypgebooren ende Slaven: van de byp-ghebooren waren sommighe van slaven byp ghemaect / de welke sy hieten Libertinos: andere waren byp-ghebooren / de welke sy noemden Ingenuos. De Libertini waren Borghers van Rome/ ende wierden op dypderley-wijse byp ghemaect/ te weten/ by wytersten wille / ofte in de open Congregatie van 't volck/ ofte vooz eenighe publiecke Magistraaten/ die de macht hadden sulcx te doen: oock 'tis te gelooven/ dat in de oude tijden/ als dese Landen noch beswaert waren met servile staet ende conditie/ by 't woort *francq*, ofte byp ghemaect / vermeynt wierden sulcke personen; ten ware men wilde 'tselbe nemen vooz byp-ghebooren.

Maer

Maer die wierden geheeten ingenui, ofte vry-gheboozen/ welckers booz-ouders/ ofte sy selfs/ noyt gedienc hadden als slaven/ te weten/ haren Vader ofte Grootvader/ als notoirlijck blijkt by dese woorden van Livius spreekende van P. Decius/ die in sijn Oratie aen 't gemeene volck van Roomen/ om haer te beweghen dat de gheestelijcke Prognosticateurs ende Sacrificateurs mochten verkosen werden upt het gemeene volck/ die te boozen alleenlijck wierden ghenomen upt de Edelen; seide: Patricios esse factos, non demissos de caelo, sed qui patrem ciere avumque possunt; dat is te segghen/ gheen andere dan vry gheboozen/ presupponerende dat sy alle ghekomen waren van slaven ofte onedele.

Vrydom van gheboozte opende den wech tot alle staten van eeren/ ende was (als den Politicken Adel) ofte Nativa, ofte Dativa. Dativa, ofte ghegheven vrydom/ wierde vercreghen van seckere Magistraten; doch ten lesten van de Prince alleen/ ende dat op tweederley wise. Een privatelijck met het gheven van eenen ringh; d'ander publicelijck/ by uytzuckinghe van naem ende restauratie tot den vrydom haerder gheboozte; oock als personen van servile conditie wierden ghekent by eenen naem simpelijck/ soo de vry-gheboozen/ ofte personen van vryen staet ende conditie/ hadden twee ofte meer namen. Den naem die sy voerden van hare stam ofte familie wierde gheheeten gentile, ofte eyghen aen die van dat gheslacht. Staet mede te noteren/ dat dickwils namen ghegheven op occasie/ eyghen gheworden zijn aen eenighe ghelachten. Want gelijk den naem Tullius was eygen een familie/ soo den naem van Cicero, (overmidts de cicer, dat is/ eerte/ die een van dat gheslacht by ghevalle hadde vercreghen op't eynde van sijner neuse) wierde eyghen ofte gentile aen dat gheslacht; als blijkt by Cicero den Orator/ sijn broeder/ ende naerkomelinghen. Tullius in syne Tropis, (ofte Figuerische spreucken/) describeert/ Gentiles esse qui eodem inter se sunt nomine, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum majorum nemo servitutem servierit, qui capite non sunt diminuti; dat is: Dese te wesen Edel-luyden/ de welke onder den anderen daer zijn van eenen naem/ ende afkomstich van vry-gheboozen/ welckers booz-ouders noyt en hebben ghedienc als slaven/ ofte vervallen van hare liberteyt/ staet ende conditie.

Die/ de welke wierden gheheeten gentiles, ofte van een van 't selve gheslachte/ moesten nootlaeckelijck ghescedendeert zijn van de ingenui, ofte vry-gheboozen; alsoo de slaven/ ofte de libertini, van slaven vry-ghemaeckt/ gheen stam ofte familie en hadden. Sulcx dat het recht van den Edeldom/ gheheeten gentilitas, ofte 't hebben van stam ende afkomste/ niet tegenstaende 'tselve was verscheyden van dien Edeldom/ in Latijn gheheten Nobilitas, was byten alle twijffel by de Romeynen van grooten estime ende weerdigheyt; midtsaders boven al gheneghen gentiles ghenoemt te werden/ als ghesproten zijnde van eenighe goede stammen of gheslachten. Welcke gheneghentheyt teghenwoordich alsnoch is over al in Italien: want by de Venetianen worden die gheheeten Gentil-homini, die haer afkomste deriveren van de eerste inwoonders van dat Eylandt: welke oock selfs zijn Patricii, ofte ghesproten van Senatoren. Oock dat woordt Gentil-homo, (als by de traditie van de Italianen over-ghekomen by de Francospen/ ende van die ghekomen aen de Engelschen) heeft ten lesten met veranderinghe van plaets/ ghenomen een ander beduydenisse/ als wel was 'tselve woordt gentiles, ofte gentilitas by de oude Romeynen. Want/ 'tis abus 'tghene sommighe/ jae de Ghelcerde selfs segghen/ dat gentilitas is alleen eyghen gheweest de Patricii, want het was mede eyghen (soo wel als ingenuitas)

nuitas) 'tgemeene volck; als blijkt by het seggen van Suetonius: Patricia gens Claudia, fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate, orta in Rigellis. Doch schijnen gheabuseert te zyn gheweest/ by 'tschryben van Livius/ dat Romulus hadde verkozen een hondert Senatozen/ de welke hy noemde majorum gentium; ende Brutus van ghelijcken een ander hondert/ geheeten minorum gentium. Waer upt men niet en kan besluyten dat de order van de Patricii alleenlijck hadden stam ende familie/ nochte dat dit segghen majorum & minorum gentium, haer schepde van 't ghemeene volck: aenghesien sy alle wierden verkozen van vyz-gheboozen Burggheren; de welke hadden stam ende familie/ maer eenighe ouder dan anderen: overmidts die/ de welke verkozen waren by Romulus/ eerder bzachten de order ende weerdigheyt van Patricii in haer gheslachte/ als/ die Brutus hadde vyzghe-maect. Van ghelijcken wierden geheeten Gentiles, de welke daer waren van ghelijcken naem onder den anderen/ al-waert sake dat sy malkanderen niet en bestonden.

By die van Achenen wierden sy geheeten Genetae, dat is te segghen Gentiles; niet die malkanderen in bloedt bestonden/ maer die daer waren van dat volck/ verdeelt zijnde by wijcken/ wierden van een Societept ende ghemenschap onder den anderen. Want by die van Achenen waren vier stammen; ende elcke stam was verdeelt in drie wijcken/maeckende t'samen twaelf wijcken; ende elcke wijck in dertich deelen/ de welke sy noemden Gentes. Doch weder ten vyzpoofte.

De reden/ waerom een stam ofte familie by de Romeynen moeste ghederiveert werden van de Grootvader/ ende niet bestaen konde dan ten minsten in twee/ te weten/ Vader ende Grootvader/ was dese: Dat het Latijnsche woordt gens, beteekende een menichte/ vereyschte meer dan een; ende nochtans het woordt gens, de Letter u wech ghenomen/ schijnt te komen van genus, (dat is te segghen/ een stam ofte maeghschap.) In allen geballe/ het zy hoe dat het zy/ dese twee woorden verschillen d'een van d'ander: want genus beteekent een stam ende beginsel van hupsen ende familien; maer gens een secker menichte van stammen/ ende beginselen van hupsen/ ofte familien.

Ingenuitas, ofte vyzdom by gheboozte/ hadde syn weerdigheyt van de natuure/ ende eyghenschap tot libertept/ 'twelck altijd quam van de Grootvader; maer Gentilitas, was petwes vercreghen dooz civile Wetten/ hem refererende tot de antiquitept van agnatio, (dat is maeghschap van s'Waders weghen) ende alleenlijck van het andere verschillende in oudthept van stamme: want het was onnoodich agnatio verder te deriveren/ dan van den Vader.

Nu/ ingeballe sulcx waer is/ soo is dan Gentilitas ende Nobilitas, niet een ende 'tselbe; ende oversulcx confunderen sy Gentilitas (waer van 't ghemeen volck niet minder roemen/ dan de Nobiles) met den Edeldom/ die ontkennen yemandt Edel te wesen/ dan wiens Grootvader een Edelman was: noch sy accorderen niet onder den anderen/ nademael sy dozben affirmeren (doch en wete niet upt wat kracht) dat den Edeldom t'samen niet het zaet van de ouders komt over op de posteritept; volghens dat segghen van Mantuanus:

Qui viret in foliis, venit à radicibus humor,
Et patrum in natos abeunt, cum semine mores.

Dat is :

*Als de blad'ren worden groen ,
Door des wortels stadich voen ,
Hebben kind'ren meed' een aertjen .
Naer hun Over - beste - vaertjen .*

Horatius :

Est in juvenis, est in Equis patrum
Virtus, neque imbellem feroces
Progenerant Aquilæ Columbam.

Dat is :

*Stieren, en in Teerden vast
d'Ounders deught en stercke' op vast;
Strijdbaar Arendt noyt en baert
Teere Duyven, bloo van aert.*

By welke Analogien/ ofte ghelijkenissen/ de gheleerde Poëten de songe Edelen ende couragieuse jeught / wilden op wecken om naer te volghen de voetschappen der deughden haers vaders. Wel wetende dat den Edeldom/ daer af wy tracteren/ niet en is natuylijk/maer Politijck ende Civil. Oock/ om de waerheydt te segghen / van de onredelijke creatueren zijn daer veel soorten/ doch van't menschelijck gheslacht maer een; ende oversulcr/ als den Arend niet voort en brenghet een Duyve; soo en doet oock niet den Mensch eenen Haes. Doch ghenomen/ dat goede kinderen wierden ghebooren van goede ouders; ende bailjante van bailjante vaders/ ende dit eyghen was 'tmenschelijck gheslacht; waerom en worden dan niet soo wel van gelijcken goede ende bailjante kinderen gheprocreert / by goede ende bailjante ghemene persoonen? want sy zijn soo wel menschen als d'ander: sulcr datter niet meer bedriechelijcker en is/ dan desen reghel. Want dooz de verdorventheyt van 'smenschen natuyze/ sien wy dickwils gebeuren/ dat eenen prodigalen soon/ wordt ghebooren van eenen sparighen Vader; eenen Sot/ van een Wijse; ende een poultron/ van een bailjant Man. Oock en is dit niet nieuws/ ofte vzeemt by ons / maer neemt syne oorspronck van de eerste corruptie ende verdorventheyt onser natuyze. Want den verbloecten Cain was den eersten - ghebooren soon van Adam/ eenen goeden Vader. Van ghelijcken Jacob ende Esau/ van welke twee/ Godt d'ene beminde/ ende d'ander hatde: sulcr / indien daer yet is van groote operatie / 'tghene met het zaet komt over op de posteriteyt/ 'tselbe moet alleenlijck wesen 'smenschen ghebrecken/ ende niet eenighe deughden; die altyt met arbeydt ende neersticheyt / ende niet dooz gheboorte / werden verkregghen. Den Keyser/ (als Jherretus schrijft) ten regarde van vleesch ende bloedt/ is niet beter dan ander menschen; ende nochtans om syne hoogheyt / Gode ghelijck. Demosthenes seydt / dat quade kinderen (als oft het waer by seckere fatale voorsienigheyt) van goede ouders ghebooren werden. Het is oock een ghemeen spreck-woozdt by de Grieken / Heroum filii noxæ: boozwaer het ongheluck van weerdighe soonen. Wat / sal ick hier by voughen de sustenuz van de Mathematici ende Astrologi? die affirmeren/ dat Edel ofte onedel te zijn/ meer hanght aen de kracht van de Planeten/ als aen de constitentie van de ouders?

Evenwel / 'tghemeene volck (oock niet sonder reden) verwacht meer van Princen kinderen/ als van arme luyden. Ende van dese hare hope/ ende

ende expectatie zijn veele redenen gheallegeert; als namentliick/ de groote middelen die d'Edel-lypden hebben om hare kinderen wel te doen instrueren/ ende op- brenghen; (want het is schande vooz den soon te degenereren van synen vader/ zijnde een Edelman) midtsgaders goeden raedt van vrienden ende maeghschap. Sulcx is oock de meyninge vanden Poëet/ indien wy letten op syn besluyt/ die seydt:

Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant.

*Ghelijck gheleentheyd helpt natuerlijcke krachten,
Soo d'onderwijsingh sterckt de innerlijcke machten.*

By dese inghegriffide ende verborghen macht der natueren verstaet hy secker zaet der deughden/ dat dooz de ghehengenisse Godts in den mensch noch over is; welck/ als het zaet van ander kuyden/ naer dat het wel ghebout ofte gecultiveert werdt/ vruchten voozt brenghet: so oock den mensch wel op-ghebrocht/ kan beter bekomen Philosophischen Adel/ dan hy die wel is gheboozen.

Ende hier ypt komt het dat der arme Landt-lypden kinderen / die niet anders en weten dan de Beesten te hoeden/ meer schijnen rouwe ende wilde/ als redelijcke ende civile menschen te wesen. Daer nochtans andere in beter plaetsen gheboozen/ ende in de selve schoolen ende studien / beneffens Edel-lypden kinderen op-ghebrocht/ met grooter loff ende vrucht ('twelck te wenschen waer soo niet en gheschiede /) als de selve profiteren.

Noch zijnder andere redenen / die betoonen dat den Politieken Adel niet en is substantieel / maer gheheel accidenteel; overmits den mensch sonder corruptie van syn natuere kan wesen Edel/ oft onedel/ ende alleenlijck belet worden met het committeren van eenighe enorm crim/ ofte sulcx bywillich te quiteren. Als wy lesen vele van de Romeynsche Patricij gedaen te hebben. welcke Patricij, refuserende de weerdicheyt van die qualiteyt/ aen-namen de staet ende conditie van den ghemeenen Man; daer nochtans ondertusschen den aerdt-onser natueren (gelijck men seydt) met enen vorck niet en kan verwoopen worden. Oock veele/ dooz het seggen vande Rechts-gheleerde/ dat 'verliesen vanden Adel/ dooz eenighe nif dact/ soude wesen corruptie van't bloedt/ zijn in desen gheabuseert gheweest; overmits sulcke phrasis, ofte maniere van sprecken/ sy niet en ghebruycken / om dat Nobilitas Nativa, is meer natuerlijck ende eyghentlijck in 't bloedt/ dan d'andere erfelijcke faculteyten; maer om dat het recht van erven / 'twelck by graden wordt ghelept tot de ghemeenschap van 't bloedt / daer dooz werdt ghetemineert/ ofte ghepndicht/ ende ten regarde van de odieulheyt van 't crim/ gheheeten corruptie/ als waer dooz hare kinderen werden besmet/ ende van sulcx ghefrustrert.

Noch en kan gheen beter argument bedacht worden/ om te proberen/ dat den Adel niet en is vermengt met het bloedt/ dan dat den Edeldom vanden Grootvader/ de soon zijnde ghedegradeert/ zijn soons kindt/ niet en kan te stade komen. Ende van dese civile institutie werdt een natuerlijcke reden ghegheben/ aenghesien de incapaciteyt vanden soon de 'klamen-boeginghe van dese extremiteyten kan verhinderen. Oock is de vrage/ soo wel by ons als eertijds by de Romeynen/ ofte den Edeldom van den vader/ zijnde een Senator/ kan profiteren den soon/ zijnde gheboozen al-eer de vader de selve weerdicheyt van Senatoorschap hadde ontfanghen/ ende oft diergelijcken Edeldom is Nativa, ofte Daviva? waer op dient tot antwoordt: Dat de

kinderen ende kindts-kinderen / achtervolghende onse costumen / door de Nobilitatie van den vader / immediatelijck worden ghenobilitteert; even als eenen berplanten Boom / door de vetticheyt van eenen betteren grondt / spracken doet beter groeuen; ende oversulcx behoort gheheeten te worden Nobilitas Nativa, overmidts het alleenlijck komt aen die / de welke daer zyn ghebooren van sulcke eenen vader. Als by exempel / een Baron bereect zinde met den tijtel van eenich Graef-schap synen eersten-ghebooren soon neemt alsdan naec hem den tijtel van eenighe Baronne / ende alle syne dochters den naem van He. Vrouwe.

Ende oversulcx concluderen dat Nobilitas Nativa werdt ghenomen van den vader / sonder voozder. Want 't kan gebeuren dat somwijlen / overmidts eenigh crim / sulcx niet en kan ghederibeert werden van den Grootvader / ende oversulcx ghebooren van eenen Edelen vader / is buyten alle twijffel van Edele af-komste. Doch / inghevalle yemandt soude willen sustineren de selve niet te wesen eyghentlijck Eugenes, ofte Edel by gheboorte: dient gheantwoort / dat wel het ghemeene volck 'tselbe meest respecteert / doch het Hoff in 't minste daer op gheen regardt en neemt. Want andersints inghevalle de Privilegien vanden Aedel wierden becreghen naer de rechte ende waerachtighe Eugenia, souden eenighe nieuwe Princen van minderen Aedel wesen / dan sommighe ghemeene Edel-luyden. Daer-en-boven / indien de waerachtige Eugenia wierde berepcht / niet alleen ons ober-Grootvaders / Grootvaders; maer oock alle onse vooz-Gouders in order / moesten gheweest zyn Edel / rijck / profytelijck vooz 't ghemeene beste / goet ende sonder blecke ofte disreputatie.

Doozwaer een hart segghen / doch harder regel / ende erger consequentie / ende dicrghelijcke (hoe-wel nochtans daer een ghe zyn) weynigh te vinden. Doch aengaende dese materie / laet ons hoozen de opinie van Aristoteles: Eugenia (seft hy) om de waerheyt te seggen / heb ick in weynighe ghebonden / ja naelijck een hondert oprechte Eugenes, ende oversulcx hieten die van Athenen haer Edel-luyden by een ghemeender woort / Eupatores ende Eupatrides, als oft sy segghen wilden / Mannen ghebooren van Edele vaders. Niet teghenstaende / dese woorden altemet werden gheconfundeert met het woort Eugenes.

Ende dit is soo veel als aengaet Nobilitas Nativa, ofte by gheboorte / ende komen oversulcx ad Nobilitatem Dativam, ofte Eeldom door gifte.

Het vijfde Capittel.

Van de verscheyden beginselen van ghegheven Aedel.

Inhoudt daer van.

1. Hoe het komt, dat den eenen mensich beter ofte weerdigher ghehouden werde dan den anderen.
2. *Nobilitas Dativa*, ofte ghegheven Aedel, uyt urgeerende nootfaeckelijckheyt voort-ghekomen;
3. Vyt de ignorantie van 't ghemeene volck;
4. Vyt middelen ende rijckdommen;
5. Vyt noble Actien;

6. Vyt ervarentheydt in den Oorloghe ;
7. Vyt wijlheyte ende couragie .

I.

O te spzecken van de andere soorte van Politijcken ofte Civilen
Nedel/ te weten Nobilitas Dativa, ende dat van sonen eersten ooz-
sonck/ verscheyden dinghen hier boozen verhaelt dienen noot-
saeckelijck wederom gherepeteert te werden/ ende haerlupder Ar-
gument wederlepdt/ die daer segghen :

Si pater est Adam cunctis, si mater & Eva,
Omnes curné sumus Nobilitate pares?

ofte / volghens de ghemeene Spzeucke van de onverstandigh?

*Doe Adam spitz, Eva span,
Waer vondt men doen den Edelman?*

Dient booz antwoozdt dese passagie / upt de selfde Heplighe Schziftuere/
waer upt de questie is ontsaen/ ende van ghelijck gheloof ende authoziteyt
beyde by den Joden ende Chzistenen. Noë begonste te werden een Acker-
man / ende plantede Wiinberghen : ende doen by den Wiin dzonck/ werde
by dzoncken/ ende lach in der Hutte ondeckt. Doe nu Cham lach spns Va-
ders schaemte/ seyde by het spnen Broederen daer buyten : doe namen Sem
ende Japhet een kleedt/ ende leyden dat op haren beyder schouderen/ ende
ginghen rugghelings daer toe / ende deckten haers Vaders schaemte toe ;
ende haer aenghesicht was af- ghew. ndt dat sy haers Vaders schaemte
niet en sagghen. Als nu Noë opwaecte van spnen Wijne/ ende bebant wat
hem spnen kleynsten zoone ghedaen hadde / doe sprack by : Verbloect zy
Cham/ ende zy een knecht aller knechten onder spne Broederen. Booz dese
enozme ende schandelucke Acte/ behaelde Cham spns Vaders bloeck/ ende
beguam te worden een bagabondt op der Aerden / ende een dienaer van
spne Broederen ; sulcx dat syn bloedt ghemfecteert zijnde met spne godloof-
hent/ als zijnde een boos/ malitieuus ende hoobaerdigh mensch/maecte hem
selfs / ende spne posteriteyt viel ende onedel ; daer ter contrarien / Sem
ende Japhet vonden alle titulen van Eren/ Edeldom ende deught ; midts-
gaders haer Vaders zegen . Ende hier nyt komt het/ dat Eere ende oneer/
Edel ende onedel/ in 't beginsel van de weerelt/ in alle eeuwen/ ende onder
alle volckeren successivelijck is ghedescendeert.

Want al ist saecke dat alle menschen ten regarde van hare natuerlijcke
gheboozte even zijn/ soo is nochtans in de deught ende weerdigheyt van de
selve gheboozte (ten op sien van de verscheyden by- ballen / soo in ztel ende
lichaem/ als in eer ende goederen) een groot onderscheyt. Want gelijck als
de Chzistenen zijn gheluckiger dan de Hejdenen ; de ghelovige dan de on-
ghelovighe ; de siende dan de blind- gheboozne ; de ghesonde dan de lam-
me ; de hooghe dan de laeghe ; de rijcke dan de schamele ; de legitime dan
de bastaerden : soo oock van ghelijcken/ de Edele dan de onedele.

II. Nobilitas Dativa, daer af wy teghenwoozdich spzecken/ is eerst upt
verscheyden oozsaecten/ ende urgeerende nootsaeckelijckheden geinventeert
gheweest. Want / dewijle de boose prevaleerden/ ende de goede verdrucke
wierden ; soo wast noodich/ tot preservatie van de ghemeene ruste / dat de
goede/ upt de quade wierden onderscheyden : ende ober sulcx / wijse/ recht-
veerdighe/ ende deuchtsame Mannen / als de Lichten van de werelt / schij-
nende boven andere/ wierden ghestelt ober de reste/ tot een exempel van een

Godtsaligh ende eerlijck leven : midtsgaders andere saccken te termineren ofte eyndighen . sulcke wijse Mannen ende verzoegers van de Republijcke scheenen in die tijden haer selven dooz hare deught te Nobiliteeren ; ende hierom noemen de Spangjaerts (seydte het *Examen de los ingentos*) een Edelman / *Hidalgo, quasi hyo d'algo* , willende daer mede te kennen gheben / so veel als een kindt van de deught / ende vrome daden . Want *algo* , wordt als contrarie teghen *nada* ghestelt ; het eene beteekende nihil , ende d'ander aliquid : ende vervolgens beteekent *algo* , virtutem , & *nada* vitium ; quod rectissime nihil mach ghenoeimt worden . want 'toudes spreek-woozdt / Deught / ende niet bloedt maectt Edel / hadde kracht by hun . Sulcke wierden by het volck gheheeten Raden / ende Rechters ; die by haer Onderdanen wierden verkosen / ende ghecreert tot Princen ende Koninghen . Ende dese / die dooz hare weerdighe Acten sulcke eerlijcke Titulen ende Amp- ten hadden verkregghen / Nobiliteerden beyde haer - selven / ende haer posteriteyt .

III. Hoch isser een ander reden / waerom den Edeldom begonnde ghe- eert te werden ; te weten / de ignorantie by de onverstandicheyt van 't ghe- meene volck : wiens sinnen / redenen ende verstandt soo zyn versprept / dat sy niets goets ofte seeckers en konnen oozdeelen / ende oversulcx tot main- tenue van 't ghemene beste / goet ghebonden / te erigeren Princen / (dat is te segghen Gouverneurs) personen om haer deught ende wijl heyt ver- maert / ende capabel om eenen verwerden Staet / by saute van wetenschap / in order te bzenghen ; midtsgaders dooz wijl heydt ende belepdt het rouwe volck tot een Burgherlijck leven te leyden . Als daer waren / Jupiter / Bacchus / Apollo / ende veele andere : sulcx dat dese Mannen / dooz hare wijl heydt / deught ende verstandt / niet alleen verkregghen de titulen van Edeldom / maer oock daer beneffens by 'tghemene / ende onverstandigh volck gehouden vooz Goden / ende van de selve daer ober Goddelijcke eere ontfanghen .

IV. Wy sien mede dat den Edeldom synen oozspronck heeft ghenomen dooz de abundantie van rijckdommen ende middelen . Want goudt ende silber (eben als ziel ende bloedt) gheben den mensche eenen upterlijcken glans : die welke 'tselbe niet en heeft / ofte besit / wandelt als doodt onder de levende / seydte Antiphanes : waerom-veele gheperst zijnde met de upterste armoede / zyn daer ober ghedwonghen gheweest aen te hanghen / ende haer selven over te gheben / de rijcke ; noemende ende respecterende de selve vooz Edel- luyden .

V. Den Edeldom van ghelijcken heeft begonnen dooz loffelijcke daden ; want in de oude tijden als de Natien by haer vanden wierden overballen / ende eenigh valiant ende couragieus persoon / syn Vaderlandt daer van verlost / is by de selve daer ober hooghlijck vereert gheweest . Veele van ghelijcken hebben dooz krijghs - manhafticheyt den Edeldom verkregghen / ende by 't ghemene volck daer ober oock vooz Edele gehouden gheweest ; als David in het verstaen van Goliath : sommige wierden immediatelijck van Godt verkosen ende gheroepen tot den Edeldom ; als Josua / Gedeon / Jephtha / midtsgaders de andere Rechters van Israel / welke alle waren Generaels ende Veldt - Oversten vande Legers : andere / gheroepen van de Plough / wierden by Godt verkosen om te wesen Regeerders ober 'tvolck / als daer waren de Princen van de twaelf stammen Israels : de Koninck Saul wierde gheroepen upt het Veldt ; David van 't hoeden syner Scha- pen : doch hielden haer selven onweerdigh sulck een Princelijck beroep :
noch

nochtans die Godt ghenobilitateert heeft / moeten by ons boven alle andere
 booz de alder-edelste ghehouden werden.

VI. Ja/ dat meer is/ niet het minste / maer het grootste deel Nobilitatis
 Dativæ, werdt verkregghen dooz manhaftighe daden in den Oorloghe; thyns
 komende met Victorie ende Triumphe over haer Vyanden: ghelijck Ho-
 ratius Cocles / Titus Manlius / Scipio Africanus / ende synen broeder
 L. Scipio Asiaticus. Ick segge niet van sulcke groote Keysers/ als Vespas-
 sianus / Titus / Nerva / Trajanus / Antoninus / Severus Theodosius/
 ende veel andere: waer van eenighe werden ghehouden booz Vaders van't
 Vaderlandt, / andere Benefactores, alle goede Princen / welckers Beel-
 den op de Medaillen als noch werden verthoont / ende publijcke Statuen/
 'tharder eeren/ met seckere solemnele ceremonien op-gherecht; op dat alle
 andere souden aspireren ende woystelen naer ghelijcke eere ende glorie.

VII. Andere van ghelijcken / ghekomen van de gheringste soorte der
 menschen/ zijn dooz de wapenen/ by tijde van Oorloghe/ om haer wijfheyt
 ende couragie tot Keysers/ Cæsars, Hertoghen / Princen ende Graven ghe-
 promoviert gheweest: als daer waren/ Cullus Hostilius/ Numa Pompe-
 lius / Tarquinius Priscus / Julius Cæsar / Octavianus Augustus / ende
 dierghelijcke; waer upt de beginselen van Titulen ghesproten zijn. Want
 'tis secker dat in't eerste onder 't Roomsche Rijk/ als sy overwonnen had-
 den de Hoofdutschen/ Italianen/ Spangiaerden/ de Gaulen/ Brittanni-
 sche / ende andere machtighe Koninckrijcken/ Hertoghen / Graven ende
 Baronnen niet en zijn gheweest in sulcker boeghen / als de selve nu zijn /
 hoe-wel haren oorspronck daer af ghenomen is. Alle hare Ampten werden
 bedient dooz Tribunen ende Lieutenants: oock wasser een grooter Tribu-
 naetschap 'twelck was naest den Keysler ende synen Successeur. Daer was
 van gelijcken een grooten Officier / geheeten Tribunus Celerum, Lieutenant
 Generael van van de lichte wapenen / ende ghereeste Soldaten. Die daer
 waren Capiteynen van des Koninck Lijfgarden/ende die by de Romeynen
 waren van de eerste Orde/ naest den Koninck/ wierden genoemt Tribuni,
 Celerum, soo wel ten tijde van Romulus / als van de andere ses naerbol-
 ghende Koninghen.

De groote Officieren/ gheheeten Magistri equitum, ofte Stal-meesters/
 hadden ghelijcke authoziteyt met de Senatores ende Keysers; als Lucius
 Feneftella / Pomponius Lætus / de Magistratibus Romanorum, ende van
 ghelijcken Flavius Vegetius ende Marcus Cicero / tracterende van de
 Krijghs-handel/ verhalen; doch Pomponius Lætus schrijft / dat Romulus
 den Generael van't Leger (die de Hoofdutschen heeten Hertoch) noemde
 Tribunum Celerum. Salustius in syn Tractaet / nopende de conspiratie
 van Catilina/ hiet de selve Dictatores & Imperatores.

Daer-en-boven de groote Magistraten/ geheeten Præfeti Prætorii, waren
 van sulcke authoziteyt ende ghelach/ dat ghelijckerwijs wierde geappelleert
 van haer sententie/ soo weder van ghelijcken vermochtmen t'appelleren van
 den Keysler/ aen de selve Præfectos Prætorio. Want wijse / rechtveerdighe/
 ende verstandighe personen/ wierden by de Keysers verkosen tot Præfectos
 Prætorio, de welke sy by na toe-vertrouwen den gheheelen staet vande Re-
 publijcke. Den Keysler Severus heeft de groote Officieren gheheeten Præ-
 fectos Urbis, en de Præfectis Prætorii, groote authoziteyt ghegheven. waer van
 onnodich is te sprecken/ overmits wy hier alleene verhalen de authoziteyt
 van de Præfectos Prætorio, ofte den Capiteyn vande Garde / die de Keysler
 gaf 'thooghste ghelach; hebbende beyde macht om Burghers te bannen /
 ende

ende weder te her-toepen tot haren boozgaenden staet ende conditie. Waer by evidentelijck blijckt / dat Princen ende Gouverneurs van 't volck het swerdt in de handt is ghegeven / om de goede te beschermen / ende de quade te straffen. Waer over (als men vermeynt) sy ende hare posteriteyt / na maels verkregghen hebben eenen grooten naem van Edeidom. Oock kan het bewesen werden / dat de authoziteyt van Princen ende Hertoghen alder eerst is voort-ghekomem van de Tribuni ende Praefecti. van welcke Princen wy lesen / datse ten tijde / als het Roomsche Keyser-rijk ghetransporteerde wierde upt Italien ende Germanien in Griekenlandt / naer hun ghetrocken hebben de Keyserlijke authoziteyt : welcke authoziteyt ende konincklijke Privilegien op huydighen daghe / Keyser ende Koninghen gheven aen Hertoghen ende Princen. Ander boeghen dat de electie van Princen ende Hertoghen / niet dependert van hare onderdanen ; (als wel doet de electie van Koninghen) maer komt by gifte / faveur ende liberaliteyt van Keyser ende Koninghen / welcker onderdanen sy zijn ghetweest. want in de oude tijden waren de namen van Hertoghen ende Princen / namen van Officien / ende niet van eeren ofte digniteyten : van ghelijcken by de Romeynen / de Romeynsche Koninghen / Dictateurs ende Consuls / midtsgaders haer Keyser / inde administratie van hare civile affairen / alle krijghlypden beyde te peerde ende te voete.

Boven dese groote officien van Tribuni ende Praefecti, waren noch andere publijcke Ampten ende chargen : sommighe wierden gheheeten Principes, overmidts sy order stelden in 't Legher / ende stonden voor 't hooft van de Batalie. Dese wierden ten tijden van Augustus gheheeten Augustales; ende van f. Vespasianus / Flaviales; sommighe / Aquiliferi, hebbende eenen Arent in haer Vaendel; andere Imaginarii, vanden Standaert van 't generael Legher gheteyckent met de Letteren S. P. Q. R: de welcke wy niet beter kunnen vergelijcken dan by onse Vaendzaghers.

Ooch inghevalle wy hier alles naer ordere souden willen beschrijven / soude dit Tractaat te langh vallen / hebben oversulck voor-genomen simpelck te verthoonen de beginselen van de Noble officien ende digniteyten. Op dat niemandt en dencke dat sulck is verstaert gheweest / ofte buyten reden ghesondeere / moeten wy die in 't voor-by gaen verhalen / op dat mach blijcken / als wy komen tot onse Gentwe / hoe veel de machten / dominien / ende natien onder den anderen verschillen. Want die ten tijde vande Romeynen onder Koninghen ende Keyser waren ghestelt tot Gouverneurs over Koninckrijcken ende Landen / zijn nu geworden eeffelijcke Possesseurs van de selve : oock die te vooren maer waren edele Dienaren / absolute Souverainen.

Daer beneffens blijckt evidentelijck by 't voorszeyde / dat het gheslacht / stam ende afkomste van de Edele in de oude tijden alleenlijck verkregghen wierde door deught / noble seyen ende couragie; want de deught ter zijden ghestelt zijnde / (soo veel aengact de menschelijcke natuere) zijn wy alle Adams kinderen. Daerom te roemen van Edeidom by gheboorte sonder deught / naer den regel van den Adiel der Theologanten ende Philosophen / waer toe de Voor-ouders meest waren ghengghen / is gantsch ydel :

Nam genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

*Want stam, gheslacht, en al, 'tgeen wy van d'Ouders heugben,
By ons zelfs niet ghedaen, ons naem toe-eyg'nen meugben.*

Het seste Capittel.

Van Stammnamen ende Wapenen.

Inhouds daer van.

1. <i>Nobilitas publica.</i> 2. <i>Nobilitas privata.</i> 3. Van de <i>Trophaea</i>, ende andere tecken-kenen van eeren. 4. <i>Corona obsidionalis.</i> 5. <i>Corona civica.</i> 6. <i>Corona muralis.</i> 7. <i>Corona castrensis.</i> 8. <i>Corona navalis.</i> 9. <i>Corona ovalis.</i> 10. <i>Corona triumphalis.</i> 11. Croonen mede verdient in dese eeuw, ende de verghelijkinghe van het feyt van Ryhoven, met Manlius Torquatus. 12. De comparatie van dese Republijk, met die van Roomen. 13. De verscheyden opinien van den oorspronck der Wapenen. 14. De oudtheyt van de Wapenen. 15. 't Wapen van Milanen. 16. 't Wapen van Hales. 17. 't Wapen van Cordua. 18. 't Wapen van Beyerem. 19. 't Wapen van Vlaenderen. 20. 't Wapen van Gent. 21. 't Wapen van Montmorency. 22. 't Wapen van Portugal. 23. 't Wapen van Arragon. 24. 't Wapen van Navarre. 25. 't Wapen van Biscayen. 26. 't Wapen van Leon. 27. 't Wapen van Toledo. 28. 't Wapen van Castilien. 29. 't Wapen van Guipuscoa. 30. 't Wapen van Saxen. 31. 't Wapen van Savoyen. 32. 't Wapen van Lorainen. 33. 't Wapen van Oostenrijk. 34. 't V Vapen van Schotland. 35. 't V Vapen van Hungarien.	36. 't V Vapen van 't Keyser-rijck. 37. 't V Vapen van de Gepides; van Johannes Sebastianus de Cano; van St. Francis Draecke; ende den Lieutenant Admirael Tromp. Midtsgaders, dat alle wettighe V Vapenen werden ghegeven op occasie; ende bestaen in twee dinghen, figueren ende couleuren. 38. Van de voornaemste doode teycken-kenen in den Schildt, ende haer beduydenissen; midtsgaders van de <i>Symbola administrationis</i>, van de groote Officierem in het oudt Keyser-rijck. 39. Van de levende figueren, ende dat de selve zijn passive teycken-kenen van de overwonnen, ende de couleuren active eyghenschappen van de overwinners. 40. Van de couleuren, ende haer verscheydenheden. 41. Van de witte couleur. 42. Van de swarte couleur. 43. Van de <i>azur</i> couleur, ende 't V Vapen van Vranckrijk. 44. Van de goude couleur. 45. Van de roode couleur. 46. Van de groene couleur. 47. V Vat by de couleuren in de V Vapenen werdt vermeeynt. 48. Van dat alle V Vapenen moeten gecomposeert werden van Metal ende couleur; uytgenomen 't Wapen van Ierusalem. 49. De V Vapenen naer het afderven van de draghers, op-ghenomen by de descendenten; ende van de breucken voor jongher zonen. 50. De breucken voor d' illegitime.

I.

De eyghenschap van den Edeldom / daer af wy tot noch toe hebben ghesproken / soo wel *Nativa* als *Dativa*. is in ghelijck tweedehande; *Nobilitas publica*, & *Nobilitas privata*. *Nobilitas publica*, ofte ghemeenen Adel / est *Regionum* & *Urbium*: dat is / dien Edeldom die allen Edelen is ghemeen / aenghesien de vry-ghebooren ofte Edelluden /

lyuden/ die niet en zijn van't ghemeene volck/ zijn sonder eenich onderschepe ghelijck Edel; ende oversulcr/ naer den Politijcquen Adel (pgenlijck ghenomen/ niet minder Edel dan die Princen selfs; al hoewel in eeren en weerdigheden sy veel verschillen van de selve. Want gelijckerwijs een Schildknaep een Edelman is/ also is oock een Ridder/ Baron/ Grabe/ Marquis/ ende Hertoch/ ja een Koninck van ghelijcken. Waer over het spreekwoordt komt by de Franzen; *Je suis Gentilhomme comme le Roy*; overmits de titulen van koninghen/ Hertoghen/ Graven/ Baronnen/ Riddersen/ ende soo voorts in effecte maer en zijn als namen van honozable ampten oft officien/ ende dooz redenen van sulcke additien/ hoogher verheben en weerdigher dan andere. Wel is waer/ dat in den Politijcquen Adel/ als in andere dinghen/ mede zijn verschepden graden ende trappen van meerder uptmuytende aensienlijckheyt van Edeldom; maer geconsidereert/ dat het menschelijck geslacht by de Heraluten/ werdt verdept in twee staten van menschen/ te weten/ in edele en onedele/ moet nootsaeckelijck volghen/ dat een sonderain Prinz ofte Koninck/ ten aensien van die verdeelinge/ mede Edel is/ tzy dat hy heeft daer benedens/ oft niet en heeft den titel van Prinz/ Koninck/ oft andere/ hier voozens beschreven. Want/ als den numerus novenarius, omnium summus ac perfectissimus, in quo sunt omnes species ac proprietates quantitatis, ceteros omnes arcet ac continet; alsoo heeft oock een sonderain Prinz oft Koninck/ alle die neghen voozepde Adelijcke qualiteyten; ende niet teghentaende/ sy die liberalijck distribueren aen andere/ eventwel blijft behouden.

Omnia dat Dominus, non habet ergo minus.

* Liv. 3.
chap. 10.

Den Roy der Heraluten Garter/ *Wesire Willem* * Segar/ in syn Militaire en Civile Cer / sepd/ dat een Edelman wel gheboozen/ dat is/ Edel van vader ende moeder vier zijden/ te weten/ à quatuor avis, mach defieeren/ of uprepschen in sommighe ghelegentheden/ een Grabe/ Baron/ oft andere illustre personagie van de groote Edelen/ om dat sy (uytghenomen haer digniteyt) niet meer en zijn dan Edel-luden / ende om dat den Edeldom is haereditair / en die digniteyten veranderlijck. Waer over oock als noch in dat Rijk/ de soonen van alle sulcke groote Edelen / gheen ander weerdigheyt hebbende van Politijcquen Adel/ maer en werden ghenoeemt by den naem van een ghemeen Edelman. Oock was 'tselve niet bzeemt by ons; ja in de soonen van de aldergrootste Princen. 'tExempel sien wy in secker Handvest van Hertoch Jan/ vooz Heer Henrick van Boutersem/ den eersten van dien naem/ Heer tot Berghen op den Zoom / alwaer syn soon Godebaert werdt ghenoeemt / *Jonckbeer van Brabandt*: Inghelijck de soon van Grabe Floris/ den lesten van dien name/ Grabe van Hollandt/ over al in de Handvesten/ *Jonckbeer Jan*; als mede in secker weerdich boeckken/ met de handt gheschreven in den jare 1409. wesende een Chronijcke van die Bisschoppen van Utrecht/ ende Graven van Hollandt/ met hun wapenschilden/ hy/ en de soon van Grabe Jan van Henegoutwen/ die seventhinde Grabe van Hollandt/ over al *Jonckbeer Willem van Hollandt*: Noch by de oude Romeynen/ alwaer de soon van een Senator, dat is/ een van de groote Edelen/ gheduynde sijn onbejaertheyt/ maer was een Romeynsch Edelman. In Polen de vyz-geboozen/ oft Edelen/ sonder onderschepdt van hoogh ofte laeghe/ rijke ofte arme/ noemen malkanderen te ghelijck *Broeders*, oft sy segghen wilden/ soonen van eenen vader/ ende midt dien oock haer toeschrijven alle erfghenamen van die Croone. Est pari dignatione Polonica Nobilitas; (sepd † Cromer / Bisschop van Warne) nec in ea Patriciorum Comitumve

† De anno
1530. den
10. Jan.

Hand-
vest M.
van der
Hoven.,
lib. 1. pag.
612.

† De situ
Poloniae,
lib. 1.

tumve discrimen, exequata omnium conditione. ende oversulcx alleen tot onderschept de majores, of groote deelen Dignitarii gheuoemt.

Van ghelijcken is mede sonder eenich onderschept by alle den Adel/ *Il foy de Gentilhomme.* (het woordt van een Edelman) Ja dit woordt/ toefegginge/ of ghelofte van Adelijcke trouw/ is eertijdes gheweest van sulcken ghewichte/ dat 'tselve aenghenomen wierde/ als eedt ghedaen te hebben. Een notabel exempel/ noch by ons en in onse eeuw ghebeurt/ sullen hier verhalen/ te weten/ dat van Hons Dragon ^{*}/ een particulier Chevalliere/ die by dese Republijcke/ (soo wel als Marcus Atilius Regulus/ Consul van Rome/ by die van Carthago) is ghelooft ghegheben/ ende niet konnende den Heere van S^t. Allegonde/ upt de ghevanckenisse verlossen/ (als Regulus) weder in hechtenisse † ghekomen.

* E. van Meteren, lib. 5. fol. 99.

† By communicatie van seecker notable persona-gie.

II. Nobilitas privata, sste epgen Adel/ est una quæ competit uni familiae comparatæ cum altera: te weten/ dien Adel den welcken epgen is eene familie vergheleeken by een andere/ midtsgaders daer dooz upt andere kan onderschepden en onderkent werden. Welck onderkennen komt dooz verschepdentheyt van Stamnaem ende wapen / die haren oorspronck nemen van eenighe vrome daden wel uptghevoert/ oft van de eere ende erkennenisse vooz de selve vrome daden ontfanghen. 'tExempel eerst nemen wy van die dyp ghebzoederen Metelli; waer van den eenen (als Salustius/ en andere schryben) om dat hy overwonnen hadde den koninck Jugurtha/ ende gheconquesteert syn koninckrijck Numidia / wierde toegheuaemt Numidicus: den tweeden/ Quintus Metellus/ ober de victorie by hem verkreghen van den koninck van Macedonien/ Macedonicus: ende den derden/ in 't veroveren 't eplandt Creta/ Creticus. Ende ghelijck als dese/ alsoo Martius/ Coriolanus, om dat hy hadde geconquesteert de Stadt Coziola in Latium. Inghelijck de familie van de Corvini, dien stam-naem behouden / obermidts een van 't selve geslacht/mannelijck in duel verstaende een van de Gaulen/ in die actie/ wonderbaerlijck van eenen Corvus, ofte Raven (staende de partye met syn vlercken op 't helmet ende in 't aensicht) is gheassisteert gheweest. Van ghelijcken Manlius/ ober het afnemen van een goude keten (in Latijn Torques) van synen verflaghen vbandt/ in ghelijck ghevecht den stam-naem Torquatus: ende Papizius/ den toenaem Prætextatus, by de Republijcke (honoris gratia) decreto inditum: als Livius/ Aulus Gellius/ ende andere verhalen. Nu/ als dese by de oude Romeynen/ soo oock van ghelijcken vele by de Christenen 't exempel van den naem Cid (dat in de Arabische tale beteekent Heer) vooz den vermaerden Ridder Don Roderigo Dias de Dibais/ dooz order van den koninck Ferdinand behouden/ in 't brenghen binnen Samora/ 'tjaerlijck tribuut van die dyp koninghen der Mooren / by hem ghevanghen te Mont Occa/ en andere/ sullen niet verhalen; maer ons vernoughen/ met dit van den naerghemelden Hans van Loben: die / ten tijde van syne Keyserlijcke Majesteit / Carel de V. wiens Fourier hy was/ ober 'tverstaen van eenen Sarazeen of Turck/ in ghelijck singel-combat/ ende in aensien van 't heyz der Turcken ende Christenen (ghelijck ons ghelooft weerdighe by traditie hebben naer ghelaten/ oock te spenren is/ upt die eerteekenen zijnder naerbolghende brieven van manhafticheyt ende edeldom/ ende by de selve syne Keyserlijcke Majesteit ghelast / *Velt hem*, den stam-naem Velthem verkreghen/ oock (volghens die brieven) behouden/ ende op syne posteriteit verbleven. Want het is seecker/ dat mede soo wel by ons/ als by de Romeynen in de oude tijden/ gheen personen gheoorloft was/ eenighe stamnamen van ghewichte op te nemen / dan nakomelingen van

Spaensche Histor. lib. 8. cap. 4.

Edelen en ghequalificeerde huylen/ die het mede toegelaten wierde haer toe te eyghenen vooz Stamnaem/ die namen van huylen/ sloten oft casteelen/ by hun/ oft de vooz-ouderen aengebout ofte beseten. *La Noblesse de France* (sept du * Tillot) *print sur noms la plus part de leurs principaux siefs hereditaires*, 'twelck den Koninck van Franckrijck/ Hugo Capet/ datelijck naer syne conqueste van 'tselbe Rijck/ in 't oprechten ende uptgheben van Leenen heeft verozdineert/ als † Ferreolus ghetuyghet met dese woorden: Anno 990. (sept hy) Hugone Capeto in Gallis triumphante, atque feudis in hæredia & patrimonia erectis, Regni proceres ab feudorum, quæ tenebant, præcipuis cognomina assumpsere: Rusticis, atque obscuris hominibus à natalitio solo eadem mutuantibus; als oft hy segghen wilde/ Jan Jancken/ Dieter Claessen/ ende dierghelijcke. Quia nomina fortium servis non danda. Nomina enim (sepdt *Nulus* † *Gellius*) Juvenum fortissimorum Harmodii & Aristogitonis apud Athenienses, qui libertatis recuperandæ gratia Hippium Tyrannum interficere adorti erant, ne unquam servis indere liceret, decreto publico sanxerunt. quoniam nefas dicerent nomina libertati patriæ devota, servili contagio pollui. Van ghelijcken † *Suetonius*/ spreckende van *Claudius*: Peregrinæ conditionis homines (sept hy) vetuit usurpare Romana nomina, duntaxat gentilitia. Al hoewel sulcx sedert grootelijck is verandert/ nademael dat dierghelijcke personen by ons / in plaetse van Jan Jancken / haer laten noemen Jan van Kanst/ van Lier/ van Bergen/ oft andere heerlijcke plaetsen ofte Steden/ daer sy zijn ghebooren / ofte hebben ghewoont; ende dickwils by haer kinderen daer in ghevolght. Waer dooz by successie van tijde sulcke confusie is gekomen / dat qualijck / sonder dieper ondersoeck/ de selve van de rechte Edele konnen onderschepden werden. Ja/ alwaer 't saecke als hier te booren by de Romeynen/ yder moeste doen blijcken / dat sijn Vader ende Grootvaders Vader sulcx mede hadden gedaen/ 'twelck dies niet tegensstaende overmits die langhe corruptie noch niet rechtelijck soude konnen werden upt-ghebonden. Welck quaedt/ vermoede eerst inghekropen te zijn by tijde van troublen en oozloge / ende specialijck dooz 't inrolleren van de Militie/ alwaer wy sien/ niet alleen d'eyghen naem van de krijghslupden/ maer oock menichmael van hun geboortplaetsen aengeteekent/ oock/ om te bequamer d'een van d'ander te onderschepden by de Militie selfs de namen van die plaetsen hun toegheboeght werden / ende soo behouden. Dat dit aldus gebeurt/ is ons alle kennelijck/ by de welke de oozloge is woonende: de wetten van Heraldie machteloos: veel Jan Janckens wech genomen/ en Stamnamen by-ghebracht. Ten anderen verschepden personen / naer die menschelijcke ambitie tot hoogheyt/ komende tot beteren staet ende conditie van tijdelijcke goederen/ die op veelderley wijse werden verkregen/ trachtende dan naer die eere en digniteyt/ die andere dooz haer selfs/ ofte haerder vooz-ouderen meriten hebben bekomen/ naer den raedt van dien grooten

* *Eminentia nobilitas*,
† *Indice Armerial*, fol. 88.

* *Erasmus* versieren / niet alleen dierghelijcke welvoeghende Stamnamen/ maer oock wapenen selfs. *Gelliot* † verhaelt/ dat tegens dusdanich persoon van slechte en slaefachtige afkomste/ gekomen zijnde tot groote middelen/en om hem te verheffen / opgenomen hebbende vooz synen wapenschildt/ eenen Beer vast gebonden met een keten aen een colomme/ hebbende eenen Arent boven; wafende elck den wapenschildt van een notabel huyt/ wierden ghemaeckt dese versien:

Redde Aquilam Imperio; Columnis redde Columnam;

Ursam Ursis: remanet sola Catena tibi.

Gheeft 's Keyfers Arendt weer; den Beer die hem toeboort;

En de Colomme meed: draeght dan de Keten voort.

Van

Van ghelijcken is ons verhaelt van seekere geloofweerdige personagie/ ende 'tis seeker dat twee personen/ komende by ons in dese quartieren om de wapenen te dragen/ haer lieten inschrijven onder de bende van seekeren ons welbekenden Hooftman over hondert/ met den Stam-naem *de la Riviere*, ende *de la Paille*: reden/ als wy daer naer verstonden/ om dat d'ouders van den eenen/ onder andere klepne winkel-waren/ mede stroo verkochten; ende den anderen/ dat insgelijck de spne gewoont hadden op den oever van een riviere/ oft om dupdelijcker te spreken/ een loopende waterken. Ende als dese/ soo verscheyden andere exempelen van versieren en opnemen stamnamen ende wapenschilden/ met hun volle bekladinge/ souden konnen bybrengen; dan en staet ons niet toe alles onder exempel/ vooz den dach te brengen. (*rara felicitas temporum, ubi sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.*) Want het is de natuurlijcke eyghenschap van sommighe onder 'tghemeene volck/ ingevalle sy maer middelen en hebben haer t'onderhouden/ naer dierghelijcke eerteekenen te trachten: ja / houdende vooz eenen vasten reghel en grontlegginghe van wetenschap/ soo wanneer sy noch van haer eygen byzomigheiden/ geboorte/ oft geslacht der ven roemen/ ofte met haer afkomst verblinden de oogen van d'eenvoudige/ haer selven te beschudden tegens de misachtinge van de werelt / onder de vleugelen van stamnamen/ wapenschilden/ en andere d'aldanige eerteekenen van manhafticheyt ende edeldom. Want het is te gelooven dat in alle eeuwen ende regeeringen/ het sweerdt van de souberaine altemet mede valt op de onweerdige/ en sulcke als niet en zijn nae olgers van denght ende byzome daden; 'twelck eensdeels geschiet dooz quade onderrechtinge/ oft andersints dooz bermcentheyt van de rijke. Want het is onmoghelijk dat de oogh van een Prince kan doozsien alle de donckere hoecken van syn koninckrijk/ maer gedwongen te leenen andere gesichten (die menichmael dooz gewin of ghenegentheyt valsch zijn) moet nootdrukkelijck volgen/ dat de hooge Overigheyt nu en dan altemet werde mislept/ ofte ten minsten qualijck onderricht/ ende hare digniteyten allengh kens te verdwijnen. *Quos pluribus (sepdt Boëtius *) ostentat despectiores, potius dignitas improbos facit. Verum non impune; reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant.* Hoe d' onsupberheyt van 't metael meerder is/ hoe den glans van 't selve/ ende 't licht in 't metael minder weder-bot. Ende hier uyt komt het dat verscheyden Ridderlijcke Ouders/ (die in hare eerste fondatie zijn gheweest vermaert / ende in grooten aensien) zijn te niet gekomen/ als † Bodin noteert; nopende de Ridderlijcke Ouder van de Star in Franckrijk: *Prudenter Carolus VII. (sepdt hy) qui cum Equestrem ordinem calamitosissimis Reipublicæ temporibus cum indignissimis communicatum prece, vel pretio fuisse, nec sine gravi contumelia extorqueri posse intelligeret (erat autem ordinis insigne aurea Stella pileo innexa) cohortes præfecti vigilum auream Stellam pileis consuere iussit. Quo edicto, repente omnes Equites aureas Stellas de pileis detraxerunt.*

* *De Consolat. Philosophia, lib. 3. pro. 4. pag. 55.*

† *De Repub. lib. 5. cap. 4.*

III. Wat belanght de Wapenen/ de Romeynen/ die altydt seer eergierich ende tot gloyp zijn ghenegen gheweest / om de ghemoederen van haer volck soo wel by tyde van Vrede/ als Oorloghe/ tot noble actien meer ende meer te verwecken; verordineerden *Trophæa, Arcus triumphales, Laureatas literas; Hydriagaders Croonen* van verscheyde stoffen/ fatsoenen ende namen / na die gelegentheden van verdiensten: De namen waren/ *Corona Obsidionalis, Triumphalis, Ovalis, Corona Civica, Corona Muralis, Corona Navalis*, ende *Corona Castrensis*. De stoffen/ fatsoenen / ende ghelegentheden van verdiensten/ dese.

A. Gellius, lib. 5. c. 6.

I V. De Croone gheheeten Obsidionalis, ofte Graminea, was de weerdichste ende meest geestimeerde van alle d'andere/ ende wierde alleenlijk ghegeven aen die/de welke eenigh Leger/ omcingelt van spne vbanden/ ofte belegerde Stadt ontfettede; ende dien volgende/ 'tvolck van doot, ofte gebanckenisse verlosse. Zijnde dese Croon gemacckt van groene bladeren/ in * dese foyme;

* Antiqua
urbis splen-
doris descri-
ptio Jacobi
Lauri, Ro-
mani, Ro-
mae 1612.

ende niet van goudt / ofte eenige andere stoffe/ (alsoo sy sulcr verachteden) maer van het gras ofte krupden van dat veldt/ ofte plaetse/ alwaer sy haer vbanden hadden overwonnen/ ofte in de vlucht geslagen; uptbreidende daer mede/ dat sy haer recht van die plaetse overgaven aen haren Capiteyn. Dabatur hæc (seydt Plinius †) viridi è gramine, derepto inde ubi obsessos servasset aliquis. Want dese spreucke' Herbam porrigerè victis, hoc est, terra & altrice ipsa humo & humatione etiam cedere, was by de oude het hoochste teecken van victorie. Dus wierde gekroont Quintus Fabius Maximus/ overmidts hy Hannibal belette Romen te belegeren. Van gelijcken Nemilius Scipio/ die in Africa den Consul Manlius ontfette/ ende verlosse upt handen van spne vbanden.

† Hist. Nat.
lib. 22. cap.
4.

V. Corona Civica, ofte de Burgerlijke Croon/was gemacckt van Eyckelbladeren/ ende tacrkens met Eyckelen daer aen hangende/ in deser boegen;

Ende wierde ghegeven aen die/ de welke siende een Burger van Romen in 't uysterste gebaer/ van synen vbandt verlosse/ ende den selven verfloegh/ ende de plaets behielde. Ja/ van dese Croon wierde soo veel ghehouden/ dat/ al waert saecke hy hadde verlost een koninck/ ofte grooten Capiteyn/ van haer gheconfedereerde ende vzienden / gheen Romeynsch Burger zijnde/ evenwel de selve niet en konde verkrighen. Ende was de weerdichste in eeren naest de Obsidionalis; ende vermochte daghelijck in alle plaetsen ghedraghen te werden. Ja hy / die dese Croone hadde verdient/ was ghequalificeert in den theater/ ofte op solemnele feesten / te sitten naest de Senatozen; de welke oock hem siende in-komen / daer ober op stonden/ ende met groote eerbiedinghe bejeghenden. Van ghelijcken was hy byp
ende

ende onghewonden eenighe ampten te bedienen / ten ware hem gheliefde de selve te accepteren: daer-en-boven om synen t wille van ghelycken syn Vader ende Groot-vader/ indien sy in 't leven waren. Vele van de Romeynen hebben 't d'raghen van dese Croonen gheobrineert; voornamentlyck den bailianten Cincinnatus Dentatus / die veerchien van de selve hadde verkregen; ende Capitolinus ses; oock heeft Cicero / by speciale dispensatie ten aensien by Romen van de conspiracie van Catilina hadde bezigt met een van de selve Croonen ontfanghen. Ende niet teghenstaende dese Croonen waren van krupden ende Bladeren / ende oversulcx meer ghelecken Blomme - kranssen / dan Croonen; wierden evenwel meer gheacht / dan oft sy van louteren Goude waren gheweest. Dit welke redenen sommighe meynen dat de Keyzers / ten tijde van Ovidius / hadden altdit by oz haer Doozten staen eenen Epcken - boom / tusschen twee Laurieren / als Emblemata; betekende twee werdighe deughden in alle Keyzers ende Princen. als namentlyck sulcke / waer door hare vanden mochten overwonnen / ende hare Burghers beschermt werden. Waer op schijnen te staen dese Vercken van Ovidius / spreekende van den Laurier - boom:

Postibus Augustis eadem fidissima custos,
Ante fores stabis, mediamque tubere quercum.

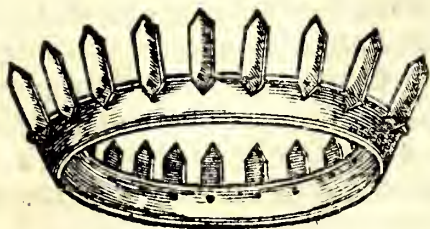
*Ghy sult voor d' heylighe deur ghetrouw' bewaerster staen,
In 't midden Epcke - boom, van 'svyandis last ontsaen.*

VI. Corona Muralis was van Goudt ghemaect; ende wierde ghegeven aen die / de welke aldereerst de Wal en van eenighe Stadt ofte Forterelle beklom / ofte defendeerde: ende oversulcx gemaect in forme van een Doozt-

weeringhe. Den eersten / als Plinius verhaelt / die dese Croone verkreegh / was Manlius Capitolinus: van ghelicken Quintus Trebellius / ende Sirtus Digitus / dien de selve Croonen van Scipio wierden bereert / overmits sy beyde aldereerst t'samen de Wallen van haer vanden hadden bespronghen.

VII. Corona Castrensis, sive Vallaris, wierde ghegeven aen die / de welke aldereerst de Palissaden ofte Straeckken van eenigh quartier van vanden Legher door - brack / af - komende met eer ende reputatie; ende was mede ghemaecte van Goudt / in de maniere als de Vercken ofte Wallen van eenigh Legher / in dese forme;

VIII. Van

VIII. Van gelijcke Stoffe was de Corona Navalis, de welcke bereert wierde aen die gheene/ die aldereerst enterde eenigh Schip van den vbandt. Ende

dese Croone accepteerde Marcus Varro / dewelcke hem ghepresenteert wierde van Pompeio / in den strijdt van de Zee-robers : van ghelijcken Marcus Agrippa ; ende Sylla / van Octavi ; midtsgaders veel andere.

IX. Corona Ovalis was ghemacckt bande bladeren van Mirthe ; ende verleent aen dien Capiteyn / ofte Generael / die noyt en hadde gheweest Consul ofte Proconsul ; wiens victozien waren verkregghen sonder groote resistentie ofte bloedt-bergieten ; ende oberfulex dede syne inkomste te Beerde /

in plaetse van op de Carosse / gheaccompaigneert met syn volck / sonder wapenen ; ende in plaetse van Trommelen oft Trompetten / alderhande Instrumenten van Musijcke . Posthumus Liberius was de eerste die dese Triumphale inkomste accepteerde / overwonnen hebbende de Sabiners ; ende Marcus Marcellus / die van Syracuse.

X. Corona Triumphalis was ghemacckt van Laurier-bladeren ; ende ghegeven aen die / de welcke gheweest waren Consul, Proconsul, ofte Dictator, oock de Batalie ende Victozie / bp hem ghewonnen / van groote importantie / ende ten minsten dnye dupsent mannen verslaghen. wordende de

forme van haer Triumphale inkomsten gesolemniseert met groote magnificentie / sulcx dat op dien dach niemandt en vermochte te doen eenigherhande ueringh ofte handtwerck ; zijnde alle hare Poorten / Straten / Kercken / ende Vensters / bekleedt met rijke ende kostelijke stoffen van Silber ende Goudt ; midtsgaders alderhande lieffelijke ende wel-riekende Bloemen ende krupden / beneffens alle anders kostelijke ende uptwendighe teekenen van blijdschap : gaende den Senaet / ende alle de Edelen / soo
wel

wel Gheestelijck / als Wereltlijck; midtsgaders de ghequalificeerde van 't volck magnifiquelijck gheaccoutreert/den triumpherenden Capiteyn te ghe- moet; sittende in een vergulde Carosse / ghetrocken met vier sneeu- witte peerden / ghekleedt in purper / ende ghekroont met laurieren / vooz hem gaende alle syne ghevanghenen in order / 'thayz kort af- gheschozen / als slaven / haer hoofden na der aerden hanghende: syne eyghen soldaten ter contrarien met laurier-tacken in haer handen; wien volghden de wagens/ met alle de bagagie/ wapenen/ ende andere kostelijckheden/ van de vpan- den bekomen; midtsgaders de presenten van andere Koningen/ hare vrien- den/ hem vereert; beneffens de representatie van alle steden/ casteelen / forterellen ende batalien by hem lest verkregghen: alles naer 't leven af- ghebeeldt/ ende vzeesselijck om aen te sien. Ende aldus is binnen Romen in triumphe ghekomen / Paulus Emilius/ overwonnen hebbende Perseum/ Koninck van Macedonien/ als Plutarchus verhaelt.

XI. Indien wy willen considereren de eenwen van onsen tijdt / sullen bevinden dat dierghelijcke Trophea, Arcus Triumphales, ende Croonen mede zijn verdient geweest. Heeft niet den Prince van Spangien (nu hoogh- loffelijcker memoire) ghewonnen hebbende de Baralie Anno 1600. in Vlaenderen; alwaer ober de vijf dupsent verslagghen waren / ende den Ad- mirant d'Arragon met syne groote als slaven / inghevalle de Chyztelijcke piétept by ons niet en ware gheweest/ in Triumphe ingebzacht/ beneffens soo veel hondert verkregghen vaendelen ende standaerden / noch versich bebleekt met het bloedt van hare vpan- den: als representatien van syne be- komen cere/ ende heroijcke daden / in een vergulde Carosse / met vier ghe- lijcke sneeu- witte peerden / ende ghevolgh van syne soldaten / als Paulus Emilius ober Perseum/ Koninck van Macedonien/ Coronam Triumpha- lem verdient? midtsgaders Anno 1622 in 't ontsetten van de Stadt van Berghen op den Zoom; omcinghelt met het heyz van den machtighen Ko- ninck van Spangien/door synen grooten Capiteyn den Marquis Spinola/ ende midtdien niet alleen de selve inwoonders / maer oock de gantsche Re- publijcke daer ober van groote swaricheyt verloste/ ende oversulcr; soo wel als Quintus Fabius Maximus/ in 't beschermen van Romen/tegens 'theyz van Hannibal; dese Corona Obsidionalis toe- gekomen? Heeft niet den selven Prince/ sonder groote bloedstortinghe (ofte resistencie) in't veroveren van de Groeningers/ ende die Provintie te brenghen aen desen Staet; soo wel als Posthumius Liberius ober de Sabiners; ghemeriteert met myrche ghekroont/ ende alderhande lieffelijcke Musijcke triumphantelijck inghe- haelt / ende Coronam Ovalem toe- gheepghent te werden? Ten anderen/ inghevalle wy souden willen komen tot syne voozdere / ofte andere particu- liere hare seften van wapenen/ soo te water als te lande / hoe veel van dese Croonen werdender daghelijcx verdient? Wat ketenen ende goude me- dalien/ met de representatien van de heroijcke exploicten/ ofte andere vereer- ringhen / werden aen de Capiteynen ende soldaten ghegeven / niet alleen vooz eerst te enteren eenigh schip van den vbandt/ maer oock door een on- versaegghde dexteritept af te halen de Vlagghen van 't selve / beneffens de desperate actien/ hedendaeghs in't beleggheren van eenighe Stadt ghepleecht/ alwaer 'tghemeene volck onghe'looflijcke couragie is betoonende? Sulcr inghevalle 'tselbe niet en gheschiede om bedongghen loon / onder de alder- hooghste daden mochten ghestelt werden. Niet alleen dese/ maer alle andere particuliere noble seften by de Romeynen ghedaen ende gheschiet/ werden

mede in onse eeuw aengherecht. Heeft niet Jr. Lowijs de Ketulle/ gelyc
 Rphoven/ N°. 1591. vooz Debenter met grooter loff / (soo veel het meerder
 is 'leven te gheven/ als te nemen) den Albanois / als Titius * Manlius
 den Gaulois/ in ghelijcke singel-combat/ naer 't breecken van de Lantie /
 mannelijck ontwapent ende ghevanghen ghenomen? Welcken Alba-
 nois/ daer naer niet soo seer en heeft ghepyn't 'verlieten van syn handt/
 noch de sinerte van syn wonden/ als van een soo jonck ende noch onghes-
 baert Edelman te zyn overwonnen; ende tot een teecken van dese vromig-
 heyt/ syn eyghen goude keten + selfs Rphoven om den hals gheworpen/
 betuyghende met dese actie van Rphoven/ zynde een Gaulois/ ende den Al-
 banois een Romeyn/ te wesen een fatale revengie van C. Manlius ende
 syne parthye; midtsgaders den naem Torquatus haer niet meer te beboegen.
 Van gelycken Jonckheer + Cabellauw/ Capiteyn reformé, in 't beschermen
 van syne Prince N°. 1600 inde batailje van Vlaenderen/ als Horatius * Co-
 cles in 't defenderen de Brugge van Romen. Oock als dese van Manlius
 ende Cocles/ soo alle andere ghelijcke stoutmoedige daden / ende specialijck
 als die van Capitolinus / Sergius ende Scævola/ van dese eeuw souden
 konnen werden by ghebracht; welcke om kortsheyt wille vooz-by gae.
 Sulcx dat Corona Navalis, Muralis, Castrensis, ende alle andere teekenen van
 eeren/ nu mede werden verdient; insonderheyt indien men wil considereren
 de krachten van de offensive Wapenen van dese tijden/ by die van de oude
 Romeynen. Wat zijn hare Balistæ, Carapultæ ofte andere diergelijcke te ver-
 ghelijcken by de teghenwoordige Mortieren ende Canons / die den donder
 ten regarde van den slach/ ende den blixem ten aensien van den brandt eben
 zyn / midtsgaders hare Arietes ofte muer-breeckers/ by 't springhen van de
 Mijnen? waer teghens gheen defensive Wapenen konnen / oft werden/
 ghevoert. Inder voeghen / dat de militia van dese eeuw alle hare disseinen
 onder enckele hope/ ende fortupne/ (dat is/ favor Dei) moeten exploicteren/
 daer de Romeynen onder 't favore van hare Schilden in 't beklimmen van
 eenighe stad / haer byanden wapenen konnen af- weeren / ende in blacke
 campagne de Cavallerie / als over eenen pseren bergh / lieten passeeren:
 als Lipsius in syn Militia Romana levendigh heeft af- ghebeeldt,

XII. Diet alleen dese particuliere actien van onse tijden komen in con-
 sideratie by die van de oude Romeynen / maer oock den generalen Staet
 van de Republike selfs. Want ghelijck als Romen is ghebout by Romu-
 lus/ ende geweest een Asylum vooz alle volckeren; so oock dese/ gefondeert by
 Prince Willem/ een Sanctuarium conscientiarum vooz alle Christenen: die vooz
 de welvaert van de selve/ soo wel als Romulus vooz Romen/ syn leven heeft
 ghelaten. Als oock d'ene dooz goede politie by Numa is vast ghestelt / soo
 d'andere dooz de wapenen by Prince Maurits. Van ghelijcken de vooz-
 dere exploictten/ conquesten/ aliancien/ ertensien/ macht van wapenen ende
 byanden/ soo te water als te lande/ binnen 't lestich jaren/ naer pders fon-
 datie; midtsgaders hoe de selve teghenwoordich domineert in de vier deelen
 van de gantsche weereldt. Ben ffens de regeeringhe van Hostilius ende de-
 sen Prince te vergelijcken / soude gaen kupten ons vooznemen; aenghe-
 sien by tracteren van den Adel; eventwel / nademael den Edeldom komt
 dooz de Wapenen/ hebben moeten sprecken van Wapenen/ ende oock we-
 derom dalen tot de Wapenen.

XIII. De Romeynen/ considererende dat den wensch dooz twee dingen
 aenghedreven werdt hem te onderwinden groote saecken; waer van 't eerste

is / eer ende glozie ; 'twelck Edele / animeuse / ende heroijcke gemoederen affecteren : 'tander / profijt ende commoditeyt ; dat vile ende onweerdighe na-iaghen : midtsgaders / meer dan eenighe andere natiën ghelocht te illustreren / beneffens behoorlijcke recompense. Die / de welke trachten naer byzome ende deuchdelijcke acten / verordineerden niet alleen de verhaelde Croonen / maer oock honorable titulen / beelden / Statuas , ketenen / brasseletten / harnassen / ende dierghelijcke / alles in 't eerste wel versint / ende daer naer by haer soo toeghenomen / dat wat Croonen / ketenen / of andere teekenen van eere een yder hadde verdient / ofte wat schilden / speeren / lancien / ofte andere Wapenen van oorloge sy van hare byanden hadden verkregen / de selve ghewoon waren af te beelden op hare rustinghen / rondassen / of helmerten ; ende by tijde van vrede op te hanghen in hare hupsen. Nu / aenghestien dat dickwils den zoon behielt het schild van synen vader / van ghelijcken het devijs / 'tghen daer op gheschreven stonde / ist ghebeurt ('twelck oock wel te ghelooven is) dat dese vertierselen ende representatien van haer heroijcke daden soo mede overgelevert aen de posteriteyt / by successie van tijdt / den naem van wapenen hebben behouden ; overmits met de selve de byanden wierden wederstaen / ende oversulck / by ons ende andere / yder in syn tale / geheeten Arma, ofte Wapenen. Insignia armorum nomine nuncupantur, (sepdt * Tiraguellus) quoniam plerumque hæc insignia in armis insculpi & antiquis & nostris temporibus solebant ; ut hinc armati facie armis operta dignoscerentur.

* De nobilit. cap. 6. No. 19.

Andere zijn van ghevoelen / dat de selve hebben haren oorspronck van de teyckenen die de oude Capiteynen hadden / om in de battalie by hare soldaten van andere te konnen werden onderschepden / bestaende in de couleuren van hare kleederen / als † Cæsar van hem selfs ghetuyght / met dese woorden : Cæsaris adventu cognito, ex colore vestitus, quo insigni in præliis uti consueverat, gheheeten paludamenta, *Cottes d'armes*, ofte Wapen-rocken / overmits sy de selve droeghen over hare Wapenen / zijnde van verschepden couleuren ; waer van eenighe als roodt / beduyde oorloghe ; ende wit / victorie. Want in dusdanighen Wapen-rock / quam Hertoch Carel de Stoute / No. 1467. triumpherende binnen Luyck. Grandi splendore ac pompa (sept Deperus †) † Lib. 17 pag. 392. superbus dux civitatem ingreditur, nudum gerens manu gladium, Vix scribi possit quam pretiosum indutus paludamentum propter multitudinem, & inestimabile pretium unionum gemmarumque, quibus refulgebat. Waer als dese Wapen-rocken dienstich zijn / soo zijn sy oock altemet de selve Princen ondienstich ; als wy lesen van Jacobus * Stewart / koninck van Schotland / die Anno 1513 in de battalie teghen de Engelschen / verslaghen / door synen Wapen-rock by syne byanden is bekend gheworden / ende daer over den selven Wapen-rock gheheel bebloedt / aen Henricum / koninck van Engelandt / toe-ghelonden. Daer ter contrarien / Anno 1600. in de battalie van Vlaenderen / den Certz-Hertogh Albertus / die door haesticheyt ende overgrooten yver / in't vervolghen van syne eerste victorie in den morgenstont / synen Wapen-rock / (niet tegenstaende hy daer toe versocht wierde) tot syn groot gheluck / refuseerde aen te doen / als onbekent / noch is ontkomen. In plaetse van welke wapen-rocken nu werden gebuyckte eenige *Echarpes* ; ofte Slupers / van diversche couleuren / als by ons / Orangie ; ende by de Spaensche / Kroot ; 'twelck sy hebben behouden vande Bourgonjons / welckers oudt † Blazoen was *tout plein de guelles*, ende haer by Philips le Hardi geconsenteert / de porter en Bataille, by opene Brieven in dato 22 Sept. 1391. midtsgaders † Gellon fol. 27. in Franckrijck ten tijde vande Ligue / d'eene partye swart / ende d'ander wit.

Sommighe willen de selve derivieren van de debisen / die de hoofden van de Militie op-namen in haer Banieren : bestaende eensdeels in het uytbeelden van hare particuliere concepten / desleinen ende fantaspen / dooz succincte termen / ofte de representatie van eenighe figueren. Maer daer naer wierden dese wapenen alleen verkregghen van de Princen / als ghetuyghenissen ende representatien van hare noble actien / soo militaire als politycke. Welck recht van Wapens te gheven by de Princen / werdt gheseyt eerst te zijn ingestelt by Alexander de Groote / en die van synen Rade, alwaer erpres gheordineert wierde dat het gheven van dese Wapenen / ofte teyckenen van victoye te boeren in haer Banieren / soude dependeren van de Souverainen. Het welck niet alleen de Romeynen maer oock veel andere Princen ende Republycken daer naer gevolght hebben; al-hoe-wel nu peder naer syn eyghen ghevoelen stelt een Zweerd / Rustingh / Speer / Lancier / ofte ander wapen van Oorloghe / als sy in dienst zynde / hebben ghevoert / ende moghelyck wepnigh ghebruyckt; waer van d'cxempelen overbloedigh zijn.

XIV. Doch om te verhalen de oudtheyt van dese Wapenen / zijnde de teyckenen van Edeldom / segghen sommighe / dat Perseus / den Man van Andromeda / een compaignon van Hercules / was den eersten inventeur der selver / af-beeldende op synen schildt de figure van het monster Gorgon / 'twelck hy in een ghebecht hadde verflagghen / ende oversulcx droegh het als Trophæum van syne victoyen; waer over hy oock vermaert wierde dooz de gantsche weerd; ende dat na desen schildt de figure van Wapenen eerst soude zijn versonnen. Doch om de waerheyt te segghen / tot op dese eeuw / hebben de selve gheen ander beduydenisse / dan om de posteriteyt te verhoonen de deughden van onse verstorven booz-ouderen / maecken haer daer dooz te leeren / in hare kinderen ende kindts-kinderen / booz eutwigh. Ja Hercules selfs / al waest laecke hy niet en hadde eenen Wapen-rock / als Perseus / ebenwel dooz het dagelijcx dragen van het Leuwen-vel / ('twelck oock bewaert wierde naer syn doodt) was anders niet dan het Edel teycken van syne ontelbare deughden ende conquesten. Als dese / soo van gheelijcken Theseus / Pirithous / Mercurius / ende Pallas / schryven de Docten te wesen inventeurs van dese teyckenen van eeren ende renommé. Doch die de waerheyt naerder komen / als de oude Rabbiers ende haer nakomelingen / segghen eenighe Tubalcain / den zoon van Cain / ofte als andere meynen / van Lamech / te wesen den eersten vinder van den Hamer / (of Smidts ambacht) ende maecker van de eerste wapenen; stellende daer op de krijghs daden van syn vader ende broederen. Doch aenghesien hy een verbloecte stamme was / niet teghenstaende eenighe van syne nakomelingen onghetwiffelt zijn gherestaureert gheweest / willen daer op niet steunen; maer besuyten met Japhet / den zoon van Noë / die by consens van alle / maecte eenen schildt daer hy op stelde syn devijs (oft wapen-rock) latende den selven als een modell' booz alle eutwen; ende dooz sulcke teyckenen / een levende ghetuyghenisse van alle hare honozable acten ende manhaftigheden. 'twelck daer naer / niet alleen ghevolght wierde by de twaelf stammen der Heylighe Patriarchen / Propheeten ende alle andere / die des Heeren strijdt streden; maer oock by ons / ende alle andere natien.

Genesis
cap. 4.
vers. 22.

Milanen.

XV. Alsoo lesen wy dat * Otto/ Burch-Grave van Milanen/ *N°. 1100.* * *Alciat. de sing. cert. c. 43. Liem, Ge- hor, pag. 206.* ten tijde als Godetrop de Bonellon de Zarazeenen bebochte/ den Admirael Dolur een van de Zarazeenen (hebbende op sijn Helmet gheschildert een vreeselijck groot Serpent / verblindende een kindt met uptghebrechte armen/ in imitatie van Perseus/ ofte apparentelijck / in aensien van de Heph- legghers pemandt van de Christenen in singel-combat provoreerende) met niet minder manhafticheyt als gheluck heeft overwonnen ende verflaghen: ende oversulck 'tselbe Serpent ende kindt / in voughen voorszreven booz sijn Wapen op- ghenomen; 'twelck syne nakomelinghen / Princen van Milanen/ hebben behouden tot op desen huydighen daghe / volghens dese Versen:

Exiliens infans sinuosi è faucibus anguis,
Est gentilitiis nobile stemma tuis.

Een kindt uit slanghen keel, voort-springhende met kracht,
Is Wapen - teecken van u Edel - oudt gheslact.

Haies.

XVI. De familie bande † Haies in Schotlandt/ boert *d'argent à trois escussions de gueulles*, op dese occasie. Ten tijde als de Denen vielen in Schotlandt / ende in een battalie de Schotten deden retireren; eenen Hay met sijn twee zoonen daer ontrent den acker ploeghende; siende dat syne landtslieden (de vlucht nemende) naer hen toe quamen / dooz eenen naeuwen wegh aen beyde zijden met steene Wallen/ ontmoete haer op 't eynde van den selven wegh / dyvende haer weder te rugghe met de ploegh-balcken van haer Ploeghen/ op dat sy de vanden weder mochten chargeeren / haer reproce- rende/ dat dooz sulcke couwaerdise/ sy het gantsche Koninckrijck hasardeer- den: waer over de Schotten met een stoute-resolutie/ haer herstellende / we- der vielen op de Denen/ ende bequamen de victorie. Over welke acte desen Hay by den Koninck niet alleen wierde ghenobiliteert/ ende hem booz sijn wapen ghegheven een silver veldt / ende drie schildkens *de gueulles*, met eenen Bouw-man/ hebbende eenen Ploegh op sijn schouder; maer oock tot sijn onderhoudt/ soo veel landt als eenen Valck / gaende van de handt / eer hy in de vlucht quam konde over blieghen. Welck landt tot op desen huy- dighen daghe in Schotlandt werdt gheheeten *Haies landt*; ende den Valck neder vallende op eenen steen/ ontrent seiven mijlen daer van/ den naem van *Valckensteen*.

Cordua.

XVII. Don Diego de * Cordua/ Grave van Cabza / die by het advijs * *Hist. Hisp. lib. 23. cap. 1.* ende consent van Ferdinandus/ Koninck van Castilien / wierde gheoc- tropeert te voeren in sijn Wapen een Moziaens hooft/ met een goude keten vast ghebonden / den bande ghelast met neghen Standaerts: ter ghedach- tenisse van de Victorie teghens de Mozen van Granaden / Anno 1483 verkrieghen; al-waer den Koninck Mahomet Albahaen met neghen Stan- daerts wierde ghevanghen ghenomen/ welcken Koninck Mahomet / den voorszreven Grave van Cabza was ten deele ghevallen.

Beyeren .

* *M. Fre-*
berus de
origine Pa-
lat. XVIII. De Hertoghen van * Bepereen hebben van ouden tijden ghe-
 boert *Lozanges d'argent & d'azur*, overmidts sy representeren de couleuren van
 de casacken van den ouden Bop: die attenteerden het surpzinse op het Ca-
 pitolium. Van de welcke Virgilius / de selve describerende / sepd: *Virgatis*
lucent sagulis; meynende het wit / 'twelck by nacht best kan ghesien werden:
 ende daer naer de Werelt met het Cruys daer op daer beneffens te voegen/
 vergunt de Palz-Graven aen den Rhijn / by Keyser Carel de Vijfde / ten
 regarde dat den Paltz-Graef Philips / 'tsamen met den Grave van Solms/
 soo manhaftigh ghedefendeert hadde de Stadt Weenen / teghens de furie van
 Solyman / die dese Stadt beleghert hadde met drie hondert dupsent man-
 nen; ende / verstaende de komste van den boorsz; Keyser / retireerde.

Vlaenderen .

† *Histor.*
Corn.
Martin. XIX. † Philips den eersten van dien name / Grave van Vlaenderen /
 heeft het wapen van eenen grooten Heydenschen Prince / te weten Nobilion /
 Koninck van Albanien; in de conqueste van den Heylighen Lande / met
 syn eygen handt verflagen: wescnde eenen schildt *d'Or à lyon de sable*, 'twelck
 de teghenwoordighe Graven als noch voeren; verlatende 'teerste Wapen/
 'twelck Liederick / Forestier van Vlaenderen / hadde bekomen van den Cy-
 ran Phinard / die by met syn eyghen handt in besloten campagne / ende in
 presentie van den Koninck van Franckrijk Dagobart N°. 621. hadde
 verflagen.

Gent .

* Den
 Boom-
 gaert van
 wapenen,
 gedrukt
 tot Gent. XX. Die van * Gent / (overmidts hare leeuwscje bromigheyt / in 't
 verdyngen van de dyp Koninghen / hare Dpanden / gheduypende de absentie
 van haren Grave Arnoult / in syne voyagie van Lombardpen) hebben
 van den selven Grave verkregghen in haren schildt *de sable*, eenen Leeuw
d'argent, *couronné*, *arme & accolé d'or*, in plaetse van haer boozgaende silbere
 handt-schoenen.

Montmorency.

‡ *Geliot*
pag. 11. XXI. 't Huys van † Montmorency / in plaets van de vier Arentgens /
 seltzien. Overmidts de seltzien vaendelen by hun / ten tijde van Otho de
 vierde / van de Zarazenen verkregghen.

Portugal.

* De Hi-
 storie van
 Hisp. by
 Maierne,
 lib. 12.
 Item, In-
 troductio
 de Olivier
 de la Mar-
 che, Chi-
 pitre 1. XXII. Den Koninck Don * Alphonso Henricques ter gedachtenisse vande
 victoye van Obzique N°. 1139. (waer van sy den dach noch byeren) nam
 op booz syn Wapen vijf klepne schildkens *d'azur*, representerende de vijf
 Standacrts / van de vijf Koninghen / by hem overwonnen / in eenen schildt
d'argent, stellende de selve dooz debotie in forme van een cruys / naer de vijf
 wonden ons Heeren / voeghende daerenboven by elck schildken vijf sil-
 bere penninghen / maeckende 'tsamen met de vijf schildkens / het ghetal
 van dertich; wescnde de penninghen die Judas hadde ontfangen om onsen
 Salichmaecker te verraden: 'twelck is de allegorische ende syn ituele in-
 terperatie van het Wapen van Portugal. Al-hoe-wel sedert daer by ghe-
 boeght is een *bordure de perles*, wyt reden dat Don Alphonso / Regent van
 Portugal (synen broeder den Koninck Don Sancho Capello verstiten
 hebbende

hebbende upt syn rijk) troude met Donna Beatrix/ bastaert-dochter van Don Alphonso/ koninck van Castilien/ met wie hy ten Houwelijck kreeg het land van Algarben/ onlanghs van de Rozen bekomen. De unie van welck land van Algarben met Portugal/ midtsgaders de vernieuwinghe van de oude homagie van Portugal/ die hy weder dede aen Leon/ was d'oorzaeck dat de koninghen van Portugal van dien tijdt af in haer wapen boerden een *bordure de gueules semée*, met Casteelen d'or, sonder ghetal; alhoe-wel sedert ghereducceert tot seven.

Arragon.

XXIII. Die van * Arragon/ vier roode strepen in een goudt veldt/ overmidts Carel le Chaume (beyde koninck ende keiser) liende Geoffroy le Belu/ Prince van Arragonien/ komende geheel bebloedt upt de battalie tegens de Roymannen/ met eenen schildt d'or, sonder ander vertiersel/ de vier vingeren van syn rechter-handt heeft gedsopt in't bloedt/ twelck van syn wonden af- liep/ ende den voorszreven schildt van boven tot beneden daer mede overstreken. Al hoe-wel † Pierre den eersten daer naer op-nam tot een wapen/ eenen schildt d'argent, met een crups de gueules, gheaccompanyneert met vier Roziens hoofden. Overmidts/ gheduerende 't ghevecht van de battalie d'Alcozaz/ vooz Husca Anno 1096. by hem ghewonnen/ hy sach in een visioen St. Jozis te peerde/ met eenen stalen schildt/ in hebbende een crups de gueules, (vechtende vooz de Christenen) midtsgaders dat naer de nederlaghe ghevonden wierden vier hoofden van de voornaemste Princen der Rozen; doch sedert verlaten by Ramir den tweeden/ ende vyfden koninck/ Anno 1134/ ende het voozgaende weder opghenomen.

* *Indice Armorial, par Gelios, fol. 41. Item Hist. Hist. lib. 6. cap. 42.*

† *De Historie van Spangjen, lib. 8. cap. 19.*

Navarre.

XXIV. Sanctus den tweeden/ koninck van † Navarre/ om syn remarquable victorie van Muradal/ Anno 1212. teghens Aben Mahomad/ den grooten Miramamoln van Africa/ welke het hooft was van dertich Barbare koninghen/ occupateurs van t koninckrijk van Castilien/ die welke ketenen hadden ghespannen om van Sancti Rupterje niet overloopen te werden/ heeft tot conservatie van dit broom sept/ ende de ghemoederen van syne successours te encourageren/ begheert ketenen in syne wapenen/ ende gheordineert dat syne successours/ koninghen van Navarre/ die selve souden voeren: niet teghenstaende in't eerste/ de selve koninghen Anno 716. ten tijde van Garcia * Jimenes/ den eersten koninck (upt oorzaeck/ als men seyd/ van secker visioen/ hem gheopenbaert) hadden opghenomen eenen schildt d'or au chefre de sinople a la croix de gueules, promettee en chef, in plaetse van den gouden schildt/ sonder eenigh vertiersel/ die de vooz-ouders van de voorszreven Jimenes boerden.

† *Gelios, fol. 37.*

‡ *Hist. Hist. lib. 6. cap. 5.*

Biscayen.

XXV. Die van * Biscayen ghelijcken groenen Epcken-boom in een silver veldt/ overmidts by alle hare solemnele ende vrolycke vergaderingen maecken onder den Boom Garinga.

* *Gelios fol. 36.*

Leon.

XXVI. Het koninckrijk van † Leon een schildt d'argent au leon de gueules, is opghenomen / als ons de Spaensche Historien verhalen; by Pelagius/ haren

† *Gelios fol. 39. lib. 6. cap. 5.*

haren eersten Koninck/ No. 722. wanneer hy van de Mozen hadde gewonnen de Stadt Leon / by de Romeynen gheheeten Legio , ghebout by den Keyser Trajanus; doch dat het selve wapen niet en is relatijf tot den naem van die Stadt.

Toledo.

* Titles of honor, by Selden, fol. 19. XXVII. 't Wapen van * Toledo was eertijts het Beeldt van een Keyser in syn habijten/ hebbende de weerdit in de linker-handt/ ende een bloode sweert in de rechterhandt ; overmidts de selve Stadt was de voornaemste plaetse van dat Rijk; ende haer Koningen/ die haer intituleerden Imperatores, ende oversulcr in een charter van Pedro/ Koninck van Castilien/ vereert met de digniteyt van *Cabeza d'el Imperio de Espanna* : doch sedert ghepresenteert dooz de † Croone alleenlijck. Sulcr dat de teghentwoordige Croone van Spangien/ ende het Wapen van Toledo/ in eenen schildt *de gueulles*, is een Keyserlijcke Croone *d'or*, in dese soyme:

† *Le blason des armoiries H. Bara, fol. 205.*

Castilien.

‡ Historie van Hisp. lib. 10. cap. 35. Geliot fol. 40. XXVIII. 't Wapen van † Castilien / zijnde *de gueulles au chasteau sommé de trois tours d'or*, is op ghenomen / naer d'opinie van bele/ by den Koninck Don Alphonso/ den neghenden/ naer de voorszreven battalie van Muranadal / ter ghedachtenisse van het casteel de Ferral. Willende daer dooz te kennen gheben dat het Koninckrijk van Castilien was een gheaffureerde Forteresse teghens de Mozen ende ongheloovige/ hare byanden ; in wiens bloede dit Casteel schijnt ghebout te zijn. Alhoewel Garabap verhaelt/ in de Thesozie van St. Dominicque van Callada/ ghesien te hebben veel onder privilegien by den selven Koninck verksent/ dan de voorszreven battalie ; alwaer aenhingh eenen zegel van Loot/ hebbende aen d'een zijde een Casteel/ ende aen d'ander zijde eenen Ruyter te peerde ; sulcr dat sy achten 'selve Wapen op ghenomen te zijn van de nam van 't selve landt / als meest alle andere steden in Spangien. *qui chantant, ou parlant*.

Guipuscoa.

‡ Histor. Hisp. lib. 16. cap. 26. XXIX. Die van de Provincie van † Guipuscoa/ de welke Anno 1512. 't Legher van de Francopsen/ in 't retireren van Pampelona (welcke Stadt den Koninck Johan van Navarra beleghert hadde) in de arriere-guarde soo grooten af-bzeuck deden / dat sy ghenootlaeckt waren mede achter te laten een deel van haer Artillerie/ vercreghen in recompense van die diensten van Ferdinandus/ Koninck van Castilien/ beneffens vele exemptien ende privilegien / te voeghen tot het Wapen van Guipuscoa de twaelf stucken *Canon d'or*, in eenen schildt *d'azur*, 'welck sy tot op hupden noch voeren.

Saxen.

Saxen .

XXX. 'tWapen van Saren/ zijnde *d'or & de sable, de six pieces, & en face à la couronne de rue, pery en bande de sinople*, welke *bande de sinople* (seyd * Crantzius * By Peter Heylin, the description of the great world, pag. 319.) is daer by geboeght door den Keyser Frederick Barbarossa / ten tijde als hy Bernart van Anholt inbestieerde in dat Hertogdom. Welcken Bernardt versoekende eenighe differentie by de wapenen van Saren gheboeght te werden / tot een distinctie van hem ende de boozgaende Hertoghen / nam den Keyser eenen krans van Wijnruyt / die hy alldoen droegh om syn hooft / ende wierp den selven dwers over synen schildt van wapenen / die daer ober dadelijk daer op geschildert wierde.

Savoyen .

XXXI. 'tWapen van Savoyen / twelck eerstijds is gheweest *d'argent au poulain gay au cheval effraye de sable*, zijnde het out wapen van Saren / uyt welck hups sy zijn ghesproten / ende by hun eerst op-ghehouden / naer 'tgeboelen van + Cambden. door de presagien / de welke sy / adviserende op ghewichtighe saecken / als zijnde grootelijc ghenegen tot superstitie / specialijk namen uyt het gheschrey van peerden / houdende de namen van de selve onder haer / booz een teycken van gheluck ende krijghs-manshasticheyt . volgens dit segghen van Virgilius :

Bello armantur equi , bella hæc armenta minantur.

Ende daer naer verandert *d'gueulles au poulain gay tourne d'argent*, ter + gedachtenisse dat sy Anno 820. hadden gheembrasteert het Christelijck ghelooft / ende sedert beyde op-ghehouden *d'or à l'aigle de sable au escuffon d'or & de sable de six pieces en fasce*, twelck was het wapen van de Keyzers van Duytschlandt / uyt het selve hups van Saren. Doch by Amedus de vierde (gheseyt de Grootte) verandert / ende aenghenomen eenen schildt *d'argent*, met een crups *de gueulles*, zijnde het wapen van de Ridders van St. Johan van Jerusalem / als die van Rhodes / tot een ghedachtenisse van de victoye by hem verkregen / in het defenderen van 't selve Eplandt van Rhodes tegens de Turcken / Anno 1409.

Lorainen .

XXXII. Die van * Lozainen eenen schildt *d'or à une bande de gueulles*, + Geliot *charge de trois allerions d'argent*, uyt oorsaeck dat Godefroy de Buillion / ten tijde van de belegheringhe van de Stadt van Jerusalem / met eenen pijl dry voghels van den tooren (David gheheeten) schoot / hebbende te vooren gheboert in synen schildt een root Hert in een wit veldt.

Oostenrijck.

XXXIII. 'tHups van * Oostenrijck eenen schildt *de gueulles a la fasce* * Geliot *d'argent*, uyt oorsaeck dat Frederick (ofte Leopoldus) Anno 1193. zijnde in de battalie teghens de ongheloobighe / ende hebbende hy ende synen broeder verlozen haer Banieren / nam synen witten sluper / ende den selven in 't midden vast houdende / doopte in 't bloedt van de dooden / maeckende alsoo vanden selven sluper / die gheheel wit was / uytghenomen 'tghene hy in de handt hadde / een vaendel / waer ober syne soldaten couragie herneimende / beguam de victoye : ende oversulc door advijs van synen Edeldom / tot een wapen aenghenomen.

Schotlandt.

* *Geliot*
fol. 35.

XXXIV. Die van * Schotlant lesen wy/ dat Charlemaingie/ Keyser ende Koninck / A^o. 809. consenteerde haren Koninck Achaus/ den Leeuw/ (die Fozgus/ den eersten Koninck van Schotlandt/ 330 jaren voor Christi gheboorte boerde in syn wapen) te beslupten in eenen boort binnen ende bupcen/ verciert met Vliet/ 'twelcke de Heraluten noemen *tresheur fleur & contre fleur*, tot een eeuwige memozie van de offensibe ende defensibe alliancie teghens een peder/ tusschen de Francopsen ende Schotten/ 'twelck sy noch behouden: inder voeghen dat als den Leeuw werde omcingelt met de Vliet; soo weder de Vliet met het wapen van Schotlandt. ende hier upt komt het dat beyde dese natien witte veldt-cepckens draeghen/ ende witte cruppen in haer vandenelen voeren.

Hungariën .

† *Geliot*
fol. 45.

XXXV. Als dese/ soo 'twapen van † Hungariën/ bestaende in acht stücken/ (ofte *faces d'argent & de gueulles*.) waer van de vier zijnde *d'argent* (ofte van silver) representeren de vier Rivieren/ waer mede Hungariën gelaect werde/ te weten/ Danubius/ Tibiscus/ Dravus ende Sabus/ midtsgaders de vier andere *de gueulles*, de vruchtbaerheyt van 't landt ende de mineralen / ende onghetwyffelt opghenomen voor het Symbolum administrationis van dat Koninkrijk.

't Keyserrijk.

† *Hist.*
Sebast.
Franc.
fol. 2.

XXXVI. Oock als Cesar den Arent / die de Romeynen hadden opghenomen/ om daer doot upt te beelden † haer macht ende gheweldt; alle de Keyzers/ naer de conqueste ende * 'tsamenboeginghe van 't Oostersche ende Westersche Keyserrijk/ den dubbelen Arent.

* *Roy d'armes*, pag. 111.

* *The booke of honor*, by Markham, Decad. 13. Epist. 1.

† *Globus terrarum* A^o 1606.

† *Guill.*
his display of Heraldry, pag. 117. Sect. 3. Chap. 2.

XXXVII. Ende dit niet alleen in de wapenen van Princen ende Koninghen/ maer oock in alle andere/ soo ghemeene als eyghen wapenen van Ridderlijke ordens/ ofte particuliere Edelen/ ende manhaftighe personen. Want dus sien wy dat het wapen * van de Ridderlijke order van 't Schip/ ofte liever die Francopsen; die van de Gepides (een volck in haren tijdt de vermaerste Zee-luyden van de gantsche weereldt) soo veel kennisse ende experientie van Zee-vaert hadden ghecregen/ dat sy niet alleen de selve/ maer oock alle andere natien passcerden in gheluck van zeplagie; was twee schepen *de sable* in eenen schildt *d'or*, in forme van een Zee-schelp/ met twee roode wassende Manen; 'twapen der Turcken; tot ghedachtenisse van de groote battalijen ghe wonnen by de Koninghen van Franckrijk/ welckers ondersaten sy waren. Van ghelicken heeft Johannes † Sebastianus de Cano/ die A^o 1522. is gheweelt de eerste die de gantsche weerelt omzeilde/ de selve weerelt voor syn wapen behouden. Midtsgaders den vermaerden Ridder Sr. Francis † Draeck (upt ghelijcke redenen) van syne souberaine Princesse de Koninginne van Engelandt/ eenen schildt *de sable à une fasce rude*, tusschen de polen/ Arcticus ende Antarcticus, *d'argent*: ter ghedachtenisse van aile 'twelck secker Poët heeft ghedicht in dese Latynsche Verssen:

Drake, pererrati novit quem terminus orbis,
Quemque semel mundi vidit uterque Polus;
Si taceant homines, facient te sydera notum;
Sol nescit comitis non memor esse sui.

*Al waer't den mensch verſweech, ò Draeck, dat g'hebt omvaren
Al dwalend' 'swerelts rond', en d' Assen beyd' haer baren;
Soo ſal doch 't Serr' gheſpan, en al dat daer in ſtaet,
Benefeſus Son en Maen, vergeheten noyt ſijn maet.*

Ende nu onlanc den gheluckigen Heldt Marten Harbertsz. Tromp/ van den Koninck van Franckrijck / een ſchildt d'argent au cheuron de gueules, accompagnée d'un Galion de ſable en pointe au chef d'azur, chargé d'une fleur de Lys d'or, ter gedachteniſſe van den victorieuſen Zee-ſtrijdt / by hem/ op ſyne Majesteys ende deſer Landen vanden/ verkregen. Sulcx dat alle oprechte en wettige verkreghen wapenen/ ſoo publijcke als private/ haer epgen occaſie ende oorzpronck hebben van eenighe klare ofte vrome geſchiedeniſſen. Waer van de toelicht ende diſtributie in de oude tijden wierde ghegeven aen de Conneſtabels ende Mareſchals in Franckrijck; het maecken ende registreren aen de Heraulten/ gheheeten Feciales; beſtaende het blaſonneren deſer wapenen in twee dinghen/ figueren ende couleuren. De figueren generalijck ghenomen/ zyn oft doode/ oft levende: waer van de levende zyn de weerdighſte; ende onder de doode het crups' taenſienlijckſte; overmidts daer van gheleyt werdt/ Salve crux ſancta, arbor digna, &c.

XXXVIII. De vooznaemſte doode tepckenen/ ghemeenlijck by de Heraulten gheſtelt in den ſchildt/ die vooz de masculinus ſexus ghemaect werdt van een vierkante forme / komende van beyde zijden circkelſche wijſe / beneden buyten 't ſelbe vierkant in een point / als in de oude tijden ghebruyckt wierde vooz een deſenſive wapen: ende vooz de Vrouwen/ in 't fatſoen van een rupte/ overmidts haer principaelſte eere beſtaet in de menagie; die verthoont werdt dooz de repreſentatie van eenen ſpinrock / naer het oudt ghebruyck by de Romeynen; die altydts verordineerden / eenen ſpinrock ghebraghen te werden op de Trouw-feeſten haerder Dochteren: ende by ons het ſpreek-woozdt/ wanneer eenighe Hupſen komen op Vrouwen; te zyn verballen in den Spinrock. Deſe doode tepckenen/ legghe ick/ zyn neghen/ ende werden ghenoeamt in de Waſſche ſpraecke byſonder / Croix, Chef, Pal, Bande, Face, Cheuron, Sautoir, Eſcuſſon, Gyron, ende t'ſamen / Honorables Ordinaires: nemende haren oorzpronck van eenighe honozable ornamenten ende militaire tepckenen / welckers forme ſy ſchynen te repreſentieren.

Cheuron, by d'Armoziſten ſignum (a) capitale, wil weſen idem quod trabea, het kleedt van Staet / 'twelck de Romeynſche Ridderſ ende Edeluyden droegen tot een onderſcheydt van 't gemeene volck/ alſoo genaemt / à trabibus purpuræ intextis. Trabeam honorariam portavit, (ſeydt (b) Globber) ſpreckende van de ceremonien in 't creeren van Marquyſen. (c) Andere te repreſentieren 't ghebindt van eenighe timmeragie/ ende dien volghende te beteekenen het volbrenghen van eenighe koſtelijcke ghebouwen / of groot verkregen patrimonie. Siet onſe uytlegginge deſer konſt-woozden beneden.

Chef, een (d) Senator, ofte honozable perſonagie/ ontleent van de Grieken/ zijnde een wozdt/ dat beteyckent een hooft/ in welcken ſin wy noemen Capitaneus (ſoo ghenoeamt van caput) eenen Oberſten ofte Capiteyn: al iſt ſaecke dat hy aerdich ſchrijft/ die den naem van een Capiteyn deriveert/ à capiendo & tenendo; want

Non minor eſt virtus, quam quærere, parta tueri.

Ten is gheen minder eer, voor yder een van binnen

't Beſchermen van een Stadt oft Schans, als een te winnen.

Sulcx als het hooft is het vooznaemſte lidt in den mensch/ ſoo voek het *chef*

a Vpton l. de armis. Item, Magiſter Ioannes de Vado aureo; M. S. by den Authour.
b De nobilit. civil.
c Guillim Seſſ. 2. chap. 6. pag. 56.
d Guillim Seſſ. 2. chap. 4. pag. 45.

in de wapen; een recompense alleenlijk voor die ghene/ wiens merite hem hebben by ghebracht de voornaemste plaetse/ eer/ reputatie/ ende liefde onder 't volck.

a Guillim
Sect. 2. chap.
6. pag. 55.
b Roy d'ar-
mes, pag. 17.
c Guillim
Sect. 2. chap.
5. pag. 51.

Face, den Baudzier/ oft (a) Balteum militare, waer mede de Ridderg wierden ghecreert.

Bande, der Bevelhebberen (b) *Escharpe*, oft *Veldt-teycken*/ ofte (als (c) *Sommighe* willen) een instrument waer mede beklommen wierden de *Foytrefsen* van de vanden/ specialijck *bretefsee à double*.

Pal, staeck of marck/ teycken van victorie/ prijs of eer behaelt te hebben door de wapenen.

† L'Oyseau.

Escuffon, dat den eersten aen-nemer is geweest van weerdigheyt een *Wp-heer* / oft andere dierghelijcke personagie/ ende ghedient als *Bachelier* in den oorloghe/ voerende synen wapen-schildt en † *pennon ou escuffon*.

d Guillim
Sect. 2. chap.
7. pag. 71.

Sauoir, een (d) instrument vol pinnen gheslaghen / waer mede insghelijck eerrijds der vanden *Wallen* of *Trenchen* overloopen wierden.

Guiron, ofte *Giron*, de representatie van soo veel *pennons*, onder een baniere; welcke forme beyde de figuren ende verscheydenheden der couleuren wy wijzen: zijnde ordinaris acht/ neghen/ ofte thien; in welck ghetal van feuda militum, (*Ridderg goederen*/ ofte *escuyers Bacheliers*, dat is/ personen ghhouden te doen *Ridderg dienst*) (wiens *enseigne* eyghentlijck was een *Tennon*) een *Baniere* ofte *Baronnie* bestonde; eben als in de oude tijden van 't *Keyserrijk* *Symbola administrationis*, (de welke/ als noch de wapenen) geschildert wierden in de brieven van creatie/ ofte commissie voor *Graven*/ *Hertogen*/ ende andere groote *Officieren*/ soo wel *politijcque*/ als *militaire*/ representeerden het voornaemste object/ waer in haer *gouvernement*/ ofte *bedieninghe*/ bestonde. Den *Comes sacrarum largitionum*, vel *rerum privatarum*, hadde

e Pancirol.
ad notis.
apud Selden,
fol. 321.

de figure (e) van ghelde in *schotels*/ *sacken* ende *kassen*: *Comes militum*, schilden van verscheyden couleuren en debijzen / met de namen haerder *troupen* ofte *regimenten*: *Comes limitis Aegypti*, hadde *Memphis*, *Pelusium*, ende eenighe andere *Steden* van *Egypten*/ met een gedeelte van *Nilus*: *Comes Britannix*, een eplandt omcingelt met de *Zee*/ inhoudende een *schoon ghebouw*: *Comes littoris Saxonici*, 'selbe eplandt met de representatie van negen *Zee-steden*/ ende soo voorts. Al 'twelck pder in verscheyden couleuren/ beneffens de figure van den boeck zijnder instructie/ ofte *Principis mandata*, in een groen covert/ ende de commissie vergult / boven in den rechteren hoek hadde voor sijn *enseigne*, of wapen. Inder voeghen dat dese *honorable ordinaires*, in de zyn gheweest dierghelijcke *Symbola*, by de welke somwijlen geboeghe (ofte naer de formule van sprecken der *Heraulten*) geaccompaigneert met levende figuren / representeren eenighe noble actien / vergheselschapt met sulcke bedieninghe ofte *professie*/ als wy sien in de voorszepde exempelen van

f Roy d'ar-
mes, fol. 5.
g Roy d'ar-
mes, pag. 17.

(f) *Montmoency* ende *Cozdua*; alwaer d'een van wegen syne *notable ghetuygenissen* in de *Christelijcke religie*/ beneffens den titel van (g) *premier Baron Chrestien*, voert het *Cruys*; ende d'ander midts syne *militaire bedieninghe* de *scharpe*: beyde vergheselschapt met de *tropheen* haerder vanden. Want het *Cruys*: 'twelck mede is een van de *honorable ordinaires*, en was noyt bekende

h Lieg. fol.
72.
i Torck. Hist.

(ofte in ghebruyck) by de *Heptenen*/ maer (h) eerst gekomen in *estime* by de *Christenen*/ ende tzedert opghenomen in de *armories*. Als wy (i) lesen in der *Christenen* *dachvaert* naer 't *Keylich Landt* met *Godefroy de Buillion*/ ende *Pieter den Hermijt*/ dat 't *Concilium* ghescheyden zijnde/ te *Clarmont* in *Francrijk*/ het volck soo wierde onsteecken met pver / dat niet alleen in alle *Landen*/ ende *Provintien* van *Christenrijk*/ gesien wierden een groote *menichce*

menichte van alderhande slach van volkeren/te draghen (a) purpure Crup-
 cen/ ghestelt in de kleederen (b) op de rechte schouder/ maer oock vele Edel-
 luden/ gheweest zijnde in die expeditie/ (c) veranderden hunne wapenschild-
 den/ ende in plaetse van Teulwen/ Arents/ ende andere levende figueren
 die sy boerden/ op-namen het heylige Cruys. 't Exempel van den hupse van
 (d) Aispemont ons sal vernogghen/ die van oudts boerden *part d'azur & de*
gueulles, à l'aigle d'argent; 'tselve op dese heylige vopagie mede veranderden in
 eenen schildt *de gueulles au croix d'argent*. Ende tot een onderscheydt onder den
 anderen van verscheyden couleuren/fatsoenen ende namen/naer de menichte
 van haer verscheyden formen/ ende de veranderlijke eyghenschappen van
 de linnen/ daer sy af gheinaeckt wierden; sulcx datter teghenwoordich meer
 als seiven en dertich verscheydentheden der Crupcen in wapen ghevonden
 werden/ ende upt die reden/ soo werdt oock aenghemerckt/ dat dese Crupcen
 niet en worden ghenoeemt *signa proprie*, sed *differentiæ signorum*. Want ist
 saecke (sepdt (e) Franciscus de Foveis) dat pemandt van den Roy der He-
 raulten versoekt een wapen/ wien sy niet en kent/ en oft den selven goede
 ofte quade conditien ofte eyghendommen heeft/ soo sal aen dusdanigen ghe-
 gheven worden van de booz. Crupcen: welck Crups te voeren (sepdt sy)
 betepkent datter in de dragher/ noch particulier oorsaecke/ noch conditie en
 is ghebonden; naer de welke hem een besondere wapen soude gealligheert
 mogen werden/anders als syne Christelijcke professie in de wapenen. Doch
 'ten is niet om te verwonderen datter in de wapenen meerder verscheydent-
 heden van Crupcen gebuyckct werden/ dan van andere figueren; aengelien
 'tselve is het teycken ende figuren onser verlossinghe. Eusebius in syne gene-
 rale beschryvinge van het Cruys/ sepdt/ dat Constantin ordinerde het teyck-
 ken van 't Cruys ghedraghen te werden booz syne soldaten in de battalie:
 op dat sy daer dooz mochten afghetrocken worden de afgoden te adozeren.
 Het selve dede mede Keyser Carel de vijfde/anno (f) 1535. in syne oorloge te
 ghens Barbarossa in Africa/ stellende beyde het Cruys op syne munte ende
 baendelen/ met dit adwys/ In hoc signo vinces. Ja/ by de eerste Christenen
 wierde daer van soo veel ghehouden/ dat sy in alle actien/ als Tertullianus
 sepdt/ spreekende de Corona militis, haer eerst zegenden met het teycken des
 Cruys. Ad omnem progressum atq; provectum, (so zijn de woorden) ad omnem
 aditum & exitum, ad vestitum & ad calceatum, ad lavacra, ad menfas, ad limina, ad
 cubilia, ad sedilia, quæcunq; nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo teri-
 mus. Daer naer/ spreekende van de traditien/ voeght daer by; Harum ejus-
 modi disciplinarum, si legem ex postules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi
 prætendetur; auctrix; consuetudo, confirmatrix; & fides, observatrix. Al-hoewel
 nu by d'een te veel/ en d'ander te wepnigh daer van werdt ghehouden.

XXXIX. Onder die levende figueren of teekenen der wapen/ zijn de
 tweerdighste/ dusdanige die mannelijck zijn/ (oft masculini sexus) ende naer
 'tschryven van Bartholus in syn Tractaet de Insignibus & armis, 'tzy de selve
 menschen oft andere dieren verthoonen/ altydt moeten ghestelt worden met
 de hoofden naer de rechte zyde/ als mede *Bandes, Bassons*, etc. ghetrocken van
 de selve zyde. Doch soo wanneer den schildt werdt ghestelt in eenige plaetse
d'honneur, ende van respect/ moeten de wapenen so gestelt werden/ dat het *chef*
 van de selve liet op de plaetse *d'honneur*, ende dat soo wel wanneer de linker
 zyde van den schildt is naect de boozsepde plaetse *d'honneur*, als het *chef*, soo sy
 vier-deelich gestelt zyn/ als aen te mercken is in vlagghen en vanen/ alwarr
 sy ghestadich haer verthoonen met het hooft naer de vlagghen-stock/ hoe van
 den windt gedreven. Van aengelien de levende figueren zijn vele/ende pders

a Sigonius l.
 9. de Regno
 Italic, ghe-
 citeert by
 Gresserus l.
 2. de Cruce,
 c. 58.
 b Den sel-
 ven, benef-
 fens Pet.
 Diaconus,
 ende Chro-
 nicon Cossi-
 nense, by
 Baronius
 anno 1095.
 c Gellor,
 pag. 139.
 d Annales
 de la maison
 de Linden,
 par Butkens,
 pag. 37.
 lra 2.
 e M. S. by
 den Au-
 theur.

f De Chro-
 nijke van
 Brabandt.

beduydenisse verscheyden/ende oversulcx te lange wesen om in dit tractaet te verhandelen/ sullen de selve booz by gaen/ ende alleenlijck remarqueren/ dat den Leeuw/ overmid: s de Konincklijcke eygenschappen/ die in hem zijn onder de dieren/ als den Arent onder het gebogelte/ is de booznaemste. Wesen is den Koninck der ghedierten; naer de ghetuygenisse Plinii (a) is den selven in groote generositeit / wanneer die natuere den hals bekleedt met die maene (b). Wanneer den selven vervolght wordt van de jagers/ soo is hy in de periculen meest kloekmoedich; hy verberght sich niet/ maer blijft in campagne/ ende maect hem verdrich tot het verweeren. Wanneer hy ghequetst wordt/ soo laet hy gade met een wonder bemerkinge wien dien is die hem eerst heeft de wonde gegeven; ende in't midden der jageren soo halt hy dien aen/ al soude hy syn leven laten: is oock een dier seer danckbaer/ erkennende ende lief-hebbende die hem wel doet. Als den Leeuw gram is/ soo byest den selven luyd' ende hoogh/ waer dooz d'andere ghedierten verschrieken/ ende subitelijck halta houden/ als verwachtende 'tmandement oft edictum van hunnen Koninck (c). Die proye die hy gegrepen heeft/ schaemt hy alleen te eten/ waerom den selven wyt oorsacck van liberaelheyt/ aen de hem nabolghende dieren laet een portie. *

a lib. 8. c. 18.

b Siet Plinius.

c Diosc. de Animalib.

c. 18.

* Siet Plinius.

Oock wordt aengeteekent/ dat/ soo wie vogelen voert in wapen/ niet booz so valt ende standt houdende en wordt geacht/ als wel die vierboetige dieren draghen; al-hoewel nochtans het selve gebogelte/booznaementlijck de kleinste/ in particuliere gaven/ soo van tongh en reden ('tghene ons meest scheidt van de andere beesten) de menschelijcke natuyze naelt zijn / ende oversulcx oock met reden/by vele brave Chavallieros opgenomen/booz de Symbolen/ oft stomme teyckenen haerder concepten. Ende onder beyde dese levende/ de alderwoedste: niet dat de dragers met de selve in haer grouwelijck verblindende ende roofachtige eyghenschappen eben zijn; maer om dat sy met een onvertsaeghde kloekmoedicheyt/ tyzannen/ en andere Barbarische natten/ ofte schadelijcke beesten hebben overwonnen ende verlagen. Ende hier wyt komt het / dat harten/ hasen/ gansen/ duppen / ende dierghelijcke andere goet-ardighe ende vreesachtige creatueren/ niet/ ofte seer weynich/ in wapen ghebuyckt werden/ om wyt te beelden dusdanige merck-teekenen van vrome daden/ maer wel andere mozael deughden die wyf heydt te kennen gheben / ende aen de wapen-boerders ter oorsaccken van hunne wyf heydt zijn gegunt. Daerom/ by aldien sommige dit alles wel hadden willen overwegen/ souden ongetwyfelt den Edeldom in't voeren haerder wapenen met woede beesten/ niet soo seer hebben teghen gespzooken/ nochte des Arents krachten so qualijck geapplicert: also de couleuren (die alle niet minder als de figueren mede hebben haer beduydenissen) eygentlijck sien op de gestaltenisse vanden wapen-boerder. Sulcx dat de figueren meest zijn passieve teekenen van de overwonnen; ende de couleuren/active eyghenschappen van de overwinners. Als wy sien in't voorsepde exempel van Otto/over het verlaen vanden Sarazren; ofte/als Olivier de la (d) Marche wil/ het serpent selve: de vier Mozaens hoofden in den wapen-schildt van Arragon / opgenomen by Pierre den eersten: de ketenen by Sanctus/ Koninck van Nabarre: ende nu noch onlanct het Galien voor den L. Admiraal Tromp/ vanden Koninc van Franckrijck/ als eertijts de scheeps colomme inden zee-blauwen Standaardt/ voor Marcus Agrippa/ (dooz victorie ter zee) van Augusto verkregen. Oock in dat van Thomas Houward/ Hertoch van (e) Norfolk/ die van Henrick den VIII. Koninck van Engelandt/ verkreech voor hem ende syne nakomelingen/ booz eeuwich in syn wapen/ de bobenste helft van enen Leeuw/ heb-

d Introdution, chap. 1.

e The Catalogue of honor.

hebbende eenen pijl dwers door de mondt / met de principaelste couleuren van het wapen van Schotlandt ; ter ghedachtenisse van de victorie / tot Bzurton door syn belepdt Anno 1512 verkregghen / alwaer Jacobus de vierde / Koninck van Schotlandt / mede wierde verflaghen / te wesen / de *guelles à la bande d'argent changè en chef l'esca d'Escoffe, accompagnée de six croix fiche d'argent, mises en orte, trois en chef, trois en pointe;* 'twelck de nakomelinghen van die bzanche oock hebben ghevoert / ende de andere in 't plaetse van 't selve / een *croissant de sable*: waer over oock by sommige de wapenen (wel te recht) * verwin-tepckens ghenoeemt werden.

Tho. Miles, fol. 522.
Item, Camden
Norfolcia Comit.

Doch desen Regel / so licht in het een als in het ander / en is niet altydt generael: te weten / dat die sulck ofte sulck tepcken / oft sulck dier oft couleur dzaght / is van sulcke ende ghelijcke conditie / ofte upt dierghelijcke oorsake verkregghen; maer faelt somwylen / aenghesien menichmael gheen oft wepnigh regardt daer op is ghenomen gheweest / maer ghegheben upt andere consideratien ende inballen van Koninghen ende Princen; die oock veeltijds daer by voegghen (als in de oude tijden de Keplers haer effigien) de tepckenen haerder dominien; als Schotlandt / de Distel; Engelandt / de Roos; ende Bzanchrijck de Lelie: booznametlijck / Koninck Carel de vijfde / Jan le Maingre / die † Bouchicauld / Marechal van Bzanchrijck (ofte als sommighe willen) syn broeder Geoffroy Bouchicauld / mede Marechal / ende verflaghen in de battalie van Alincourt Anno 1415. den Arenc in syn wapen te breecken / met een *fleur de Lys d'or*. Midtsgaders Carel de selde / Jan Galeas / Hertogh van Milanen / syn wapen met Bzanchrijck te escarteleren / *au quartier d'honneur*, by opene brieven van den 10 Mey 1432. Oock ghelijcke privilegie aen Nicolais / Hertogh van Ferrare / doch midts conditie 'tselve quartier te breecken met *un bordure endentée d'or & de guelless*. Ende Carel de lebende / Jacques d'Arc / ende Jeanne de Maget van Orleans / spne suster / eenen schildt *d'azur* met een Konincklijcke goude croon / opghehouden by een bloodt silver sweerdt / met eenen vergulden hecht ende appel / *en pal*, aen elcke zijde een goude Velp. Ende Ferdinandus / Koninck van Spangien / den Ridder / Henrick † Guilford upt Engelandt / *au canton* † het wapen van Granaden / in recompense van spne goede diensten in 't helpen uptdrijven van de Mooren upt dat Koninckrijck. Midtsgaders de Keysers den Arenc / als klaerlick blijkt upt de naerbolgende erectie so booz Jacob de Crop / Bisschop van Camerijck / in den titel van Hertogh van Camerijck / als de brieven van Nobilitatie booz Johannes Welchem / ende Caspar vanden Berre.

* Hist. Sebastian. Franci. in sijn Voorreden van den Arenc.

† Galois fol. 251.

† Camden. Cantuum Comit.

XL. Sijnde dese couleuren naer het segghen van de Heraulden / leben; te weten / twee metallē / als *Or* ende *Argent*, dat is / goudt ende silver; midtsgaders vijf couleuren / als namentlijck / *Guelless*, dat is roodt; *Azur*, blauw; *Sable*, swart; *Sinople*, groen; ende *Pourpre*, gecomponeert van alle; maeckende 'tsamen leben / ende niet meer: alhoewel eenighe moderne daer by voegghen *Orangie* ou *Tanné* ende *Sanguiné*, ou *Laqué* ofte *Rozé*, als Bara* verhaelt, ende in 't blasonneren vande wapenen ghenoeemt werden booz de Nobiles Minores, als de edele † ghesteeenten / by sommighe booz de Majores, ende de Planeten booz de souveraine. Welckers alle verschepdenheden ende nobelhept onder den anderen Magister Johannes de Dado Aureo / ende Franciscus de † Fobus spnen Meester / in syn tractaet de Armis, aldus heeft afgemaelt. De verschepdenhept der couleuren (seydt hy) ende welcke onder de selve de nobelste is / wordt aengewesen met dese leeringe; Alle couleur wordt gesecht Edel ofte

* fol. 12.
† Guillim his discipline of heraldrie; Sect. 5. Chap. 7. pag. 137.
† M.S. by den Auteur.

Wastaert

Bastaert duobus modis; ofte per se, te weten in syn wesen/ ende by syn selben oft naer het couleur meerder oft minder heeft van 't wit.

Naer d'eerste consideratie te spreken/ soo en zyn der maer twee couleuren/ de witte ende de swarte/ ende alle andere hebben haer voorszomen van dese/ te weten azur/ goude couleur/ ende roodt. De reden / waerom azur wordt vooz ghestelt/ is dese/ om dat azur voozt komt upt vermenginge van wit ende swart/ sonder anders pers toe te boeghen; maer d'ander couleuren ghewozden dooz vermenginghe van vele witte ende swarte materien / dooz medewerckinghe van vyer oft water/ ende krygghen alsoo hare luyster ende verlichtinghe.

Van de witte couleur.

X L I. Dese werdt vooz de beste ende nobelste ghehouden. 1. Om dat dese van 't veerste kan ghesien worden; want dooz dese wordt het licht betepkent / contrarie het licht syn duysternissen betepkende 'tswart; ergo, 'tghene dooz de duysternisse betepkent wordt / en is van sulcken valeur niet als het wit / wordt gheciteert Bartolus in syn tractaet van wapenen. 2. Om dat dese kan verandert werden in alle middele couleuren/ ende die couleuren die submedij werden gheuoemt. 3. Ratio est, quia non possumus dare contrarium discrimen alicujus alterius coloris, respectu ipsius, ut è contra: ut si quis quereret, quod esset contrarium coloris albi, statim responderetur, quod color niger esset ejus contrarium: sicut non possumus videre de aliquo colore medio, ergo neque sub-medio. 4. Om dat/ als Bartholmeus getuyghet de proprietatibus rerum cap. de coloribus, in egeene couleur beter ghegront worden die medij colores, quam in albo, ende hoe 't wit/ 'tghene onderghesteelt werdt/ meerder in graet is/ hoe dat oock die couleur vaster aenkleeft / 'tzy het swart/ bleeck/ azur/ goude couleur/ oft root.

Van de swarte couleur

X L I I. Leert den Auteurs / dat swart niet anders en is/ als een beroovingh van wit; eben ghelijck bitter/ is een beroovingh van 't soet. Waerom wordt gheleert ende gheseght / dat het witte is d'eerste oorspronck der couleuren/ ghelijck de soeticheyt is het beginne des smaecks; ut dicit Aristoteles de sensu & sensato. Quare wordt by den Auteurs besloten / dat de swarte is die tweede couleur in waerdicheyt.

Van de Azur couleur.

X L I I I. Naer dese couleuren wordt/ naer het ghevoelen van franciscus de Jobijs / ghestelt azur / om dat dooz dese wordt ghepresenteert de edele Locht/ ontfangher des lights ende duysternisse / oock om dat azur onder de middel-couleuren de eerste is/ ende volghet de pyncipale couleuren / beginnende van het wit / ende degenererende tot het swart: is oock een Hemels couleur / propter dominium aëritatis in superficie, perspicuo materiae purae, ende wordt by den Diamant vergheleken dooz Ovidius. Want dat dat ghesteente azur couleur heeft/ ende de reden waerom Ovidius dese couleur vergelijckt by den Diamant/ is om dat / naer 'tghvoelen van Dioscorides/ den Diamant is een gesteente van versoeninge/ liefde ende eendracht/ ende upt syn der natueren is dese couleur meest te kennen ghevende ende openbarende die liefde/ naer 'tsegghen Ovidij de Arte amandi, lib. 3.

Pal'eat omnis amans: hic est color aptus amanti.

Welck

d'Welck oick blijkt in de amoureuſe perſoonen/ die welcke om die grootheyt der liefde die levenmaeckende gheesten/ als updompemde laten verbleeghen/ tot welcker aenwaffinghe/ onderhoudinghe/ etc. die natuere van de huyten-deelen des menſche die leventheden doet vertrecken naer de inwendighe/ ende blijft alſoo/ dooz' tontrecken van 't bloedt/ d'uyterlickheyt van de huyt Azurberwich/ oft bleeck.

Andere reden gheeft Franciſcus den Heeſter van den Aetheur/ vergheelijckende deſe colour aen 't yſer; ende dat den Keyſer eerst moet ghekroont worden met yſer/ als met ander metal; ghelijck aenteeckenen die Doctoren in Cap. venerab. ex. De elect. want dooz' yſer wordt betceekent die ſterckheyt/ om dat den Keyſer allen menſchen in kracht behoorde te overtreffen; dat oick den ſelven alle wederſpanninghe ende ongheloovighe mach bedwingen ende overwinnen. Noch een andere reden wortter by ghebrachte van Franciſcus vooz's. daerom wordt Azur, ghepreſereert vooz' d'andere middel colouren / om dat die colour toegheſonden is van Godt/ dooz' eenen Enghel aen de Coninghen van Brancckrijck / vooz' den grondt en 'foudament van de wapenen/ etc. d'welck is Azur ende d'yp goude Lelpen. Ende alſoo is die goude colour wijckende aen de Azur, die welcke is fundamentele; ter contrarien 'tgoudt accidente. wordt by den Aetheur ex Speculo historiali oock die wapen die welcke teghen Julianum den Keyſer geboert heeft S^{te}. Mercurius byghebracht/ den welcken was Scutum Azoreum cum cruce florida, cum quatuor roſis aureis. upt deſe redenen beſluyt den Aetheur/ Azur te weſen die weerdichſte onder die medios ende ſubmedios colores.

By aldieſen wy ſouden moghen treden huyten dit ghevoelen van Franciſcus ende andere/ ſouden 'tfaſoenlijcker achten/ dat wapen by Clouis te zyn opghenomen/ dooz' inghebinghe van den goeden Engel/ die deſen Coningh/ als alle menſchen/ van hunder gheboorte/ tot den ſterfdach is toegeboeght/ om upt te beelden/ dat hy kenniſſe bekomen hadde van een beter leven hier boven/ gherepreſenteert dooz' den azuren Schildt / en de Hieroglyphica van de d'yp goude Lelpen/ ten opſien van de D'ypuldicheyt / waer in hy al ſijn hope en vertrouwen ſtede / zijnde die colouren beyde van de Locht en Starren in den Hemel: eben als die van Savoyen/ die naer hy gheembzaſteert hadden het Chriſtelijcke gheloove/ mede changeerden het *esmail* haerder wapenen. In der bougen/ dat als nu Brancckrijck heeft den alder-Chriſtelijckſten Coninck / ſoo inſghelijcx die Coninghen het alder-Chriſtelijckſte wapen.

Wat oock het Geel Azur is wijckende / komt/ om dat Azur is vooz's komende upt een ſubtile/ en de Geele upt een grove materie / ghelijck wy ſien in de roocken en dompen/ oft aſſchen van alle combuſtible ſubſtantien/ gegenerereert ex aqua & terra; wit en ſwart; alwaer 't yper d'overhandt hebbende/ verjaeght beyde deſe materien / die welcke dooz' de groote hitte 'tſamen ghecongeleert zijnde/ wercken deſe colouren/ te weten Azur, ſoo wannec die vochtighe d'overhandt heeft; en Geele/ de d'zooghe. Nu dan / aenghelien het licht is wit/ en verdrijft die d'ypſterniſſe/ dat is ſwart; ſoo oick Azur, als mede hebbende van het wit die geele/ ſoo dat het Geel Azur is wijckende.

Van de goude colour, oft Goutgeel.

X L I V. Onder die middel colouren wordt oick gheſtelt die goude colour. Want naer 'tſeggghen van Iſidorus / werdt Aurum ghenaemt / ab aura, quia eſt repercuffio auræ plus refulgentis. Want natuerlijck is / dat den glans

der metallē meer van sich schijnen sal/ wanneer den selven dooz eenich licht wederbot. Ergo / soo en is die goude colour van soo groote estime ende valcur niet/ gheluck't witte/ maer grijpt van 't wit oft licht / sijn wesen en klaerheyt. Hier en strijdt niet teghen dat het goudt is het alder-edelle onder die metallē. want ghelijck Bartholomeus de proprietatibus rerum gheschuypt in Capit^o. de Auro, tot die compositie van gout is meer Argenti vivi van doen / als wit solpher / waerom het wit goudt sijne massicheyt oft vasticheyt / ende edeldom neemt upt die materien. Evenwel bekent den Auteurs dese colour te wesen een uptnemende. Maer ten ware hy beweeght ware dooz 't segghen van Bartholus / hy soude segghen / dat goudtwerwe die sachtste is. Want Bartholus seght / dat die colouren daerom weerdigher sijn om 't ghene sy representeeren: ende alsoo om die nobiliteyt van 'c metal/ is die werwe/ naer sijn segghen/ beter. Die reden die welcke den Auteur moveert/ is dese/ om dat die goudtwerwe wordt voorts ghebracht upt die sachtste colour des weereldts/ te weten / die groene / als wesende submedius color.

Blijckt in de bladeren ende planten/ in de welcke die groene colour veranderet in den herst in geele / of goudtgeele: want in de bladeren is meer vochtighe materie/ als blauwe oft goudtgeele/ ende wordt dooz 't aenkomen vande wormte vertert/ alsoo nochtans datse niet teenmael en wordt verdestruert of te niet ghedaen van de hitte / die welcke die materie verheft/ niet tegenstaende in de bladeren die koude d'overhandt heeft. Nu die koude d'overhandt hebbende in de matighe materie / brenghet voorts noodtelijck een middel colour. want lichtelijck ende beter kan veranderen in vochtighe dan drooghe/ ende oversulck brenghet daer voorts een middelcolour/ mededeplende meer van 't witte als van goudtgeele colour.

Dooztaen waerschout den Auteur/ die ghene/ die soude willen volghen die opinte van Bartholus/ die welcke om die beteekeninge des lichts (qua nihil clarius aut nobilius) die goude colour voorstelt in suo Tractatu de Armis pingendis, dat sy moeten wachten van 't exempel van Bartholus. Reden: Want wit is een colour voortskomende in 't supber doozschijnende (puro perspicuo) ter oorsaeck van veel ende klaer licht. Maer hy aldien 't licht weynich ende dupster is/ soo wordt in 't doozschijnen noodtsaeckelijck dupsternisse voorts ghebracht. Ergo / soo saelt Bartholus in sijn verghelijkinghe vande goudtwerwe ende lichte.

Want alle licht is of klaer / ende alsoo wit; of dupster / ende is alsoo swart; of is veele ende groot/ ende alsoo wit; of weynich/ ende is alsoo swart. Ergo / ist saecken datter in een supber doozschijnende materie wordt ghevonden veel ende klaer licht / soo wordt aldaer witticheyt voorts ghebracht. Citeert Aristotelem 2. de Anima, & de sensu & sensato.

Item / ghelijck in medio perspicuo (doozschijnende subject) die tegenwoordigheyt des lichts 'tselbe klaer maect / ende d'absentie ter contrarie dupster; alsoo oock in corpore terminato (niet doozlatende corpus) die tegenwoordigheyt des lichts/ maect 'tselbe verwich/ te weten / wit; ende d'absentie/ swart ende dupster. Alsoo nochtans dat het licht niet gheheel daer van benomen en zy/ ghelijck wordt gheleert by Aristoteles in lib. de sensu & sensato, c. 8.

Van de roode colour.

XLV. Dese is een middel colour/ van 't wit en swart eben gelijk wijckende; die welcke in 't plat (superficie) der doozschijnende corpora voorts komt

komt door inheminghe van vierich licht; ende daerom 't gheene roodt is/ boven maten verstroyt het ghesicht/ ghelijck doet groot licht. Waerom die laken-kerkooopers plegghen vooz 't licht roodt laken te hangghen / om die koopers (welckers ghesicht dooz 't wit en swart in 't roodt wissende/ worde gheturbert.) niet en souden te deghe die colouren van andere lakentē konnen onderkennen.

Dese colour komt eyghentlijck toe den pincen / ut patet l. i. de officio Comitum Sacrarum largitionum. Die reden is/ om dat dese beteeckent strafheyt ende vzele van die pincen; die in hunne correctien / ende teghens hunne vbanden zijn feroces, op dat henlieden worde onderdanicheyt bewesen. geluck by * Justinianus kan bemerckt worden/ dat sommige beesten dooz 't aensien van 't roodt/ ontscecken tot wredtheyt. Siet Seneca lib. 3. de Ira.

* lib. 4.
Insta.

Ende dus gheworden die medii colores naer de verscheydenheyt van de proportien en d'overhandt van de principale colouren/ bekomen haer weerdigheyt. Doch hoe die selve beter ende preciselijcker zijn gheproportioneert/ hoe dat die aenghenamer zijn. Patet per Barth. de Proprietatibus rerum.

Van de groene colour.

XLVI. Dese wordt van den Autsheur niet aenbeert / om dat by de oude dese colour niet en is toeghelaten onder die colouren der wapenen/ want henlyden vzeindt ende absard dochte / dat yemandt soude moeten gheben d'yderhande onderscheyt/ of differentie/ van colouren/ te weten / dat onder die colouren sommighe soude wesen principales ende perse; sommighe middele; sommighe onder middele/ sive submedii. De principale/ wit en swart; de middele oft medii, azur, die geele en roodt; die submedii; die groene colour en andere/ watter ghebonden werden. Ende de reden waerom dese worden submedii ghenoeit / is/ om dat sy niet en konnen voozys komen ex duobus coloribus principalibus, wit en swart / maer allern upt die middel colouren/ te weten/ azur, en geele oft goude verwe onder malkanderen vermengt / en daerom niet en mach ghenoeit worden medius color; want middel colouren gheworden/ naer opinie van sommighe/ dooz vermenginge van de twee principale colouren/ maer die groene alsoo niet; ergo/ en mach niet eyghentlijck ghenoeit werden/ medius color.

Daer zijn noch submedii colores, de welcke eerstelijck niet en gheworden upt de principaelste colouren; en dese zijn edelder/ of slechter/ naer dat sy hant klaerheyt krijghen van slechter oft edelder ingaende colouren.

XLVII. Naer wat by de oude wierde vermeynt by dese twee metalen en vijf colouren / dienende tot cieraet des wapens/ nae de opinie van d'onde Chaldeen en andere Heydenen/ vooznamenlijck de Griecken/ die haer Godden/ specialijck de seven Planeten / yder van dese haer eygen colour gaden en toe eyghenden / staet te noteeren/ dat het Gout/ als hebbende de preeminentie boven alle d'andere/ naer 't ghevoelen der Heydenen/ vanden opper Godt Juppiter vooz gebracht/ en daerom † gheordonneert allentlijck vooz koningen of uptnemende mannen/ (welck die Romeynen oock langhen tijt daer naer gheobserbeert hebben) betepckent hooghede / aucthoriteyt en preeminentie / verghelecken by de Son / sijnde 't schoonste en edelste licht van allen; de Symbole van Royaulte; ghepresenteert by de Wijse upt Oryenten aen den nieuwen gebooren koninck te Bethleem/ hebbende sijn eygenschap soodanich dat alle andere dooz 'twier werden gecorumpert / ter contrarien 't Gout ghesuybert ende meer blinkt. En upt die reden by Plinius

† H. Pard
en son bla-
son des ar-
mories,
pag. 15.

geheeten/ aurum obryzum, quasi sincerum, probatum, purgatum, ghepresenteert dooz den Topaze, sijnde van Goude colour / eertijds by de Koninghen in grooter weerden.

Argent, Silver/ beteekent victorie / geluck / innocentie en eenvoudicheyt ; vergheleucken by 'twater / waer dooz alle vleckken konnen afghewaschen werden / toegeepghent de Maen (naer Plinius seggen) boven al supber / en de Peerle / die dochter der Maene.

Cueulles, Root / naer 'tsegghen van Seneca / de colour der deuchden / en alleenlijk epgghen en gheordonneert dooz princen of groote heeren ; beteyckent magnanimitet / hardie en goetheyt sonder envie, vergheleucken by 'tbier / toegeepghent den Godt Mars / en den Rubijn.

Azur, Blauw / beteyckent liefde / getrouwicheyt en wetenschap / vergheleucken by de locht / toegeepghent de Goddinne Venus / dienende meer in 't wapen vooz den gront en velt des Schilts / als vooz de figueren / afgebeelt dooz den Saphir / de * Hieroglyphica van de heerschappie oft Imperium ende d'opperste Priesterdom ; by de Juweelers genoempt Gemma Sacra.

* Pierius
Hiero-
glyph. 41.

Sable, swart / simbole der droefheyt en stantvasticheyt / beteyckent patientie / demoedicheyt / verachtende de werelt en sich selven / vergheleucken by de eerde / toegheepghent Saturno / en den Diamant.

Synople, Groen / by eenige ghehouden vooz de minste noble. Doch by de Torcken / ghepreferert boven alle d'andere / en daerom den standaert en liverey van dat rijk. Is de simbole van hope / ghenomen vooz vrolickheyt / beteyckent sterckte / seucht en beleeftheyt / toegheepghent Mercurio / en den Esmeraude.

Purpre, Purper / seyt Cassaneus (hebbende ghesproocken bande witte / swarte / roode / goutwe / groene / en blauwe colour) werdt ghecomposeert van alle de selve / en ongetwiffelt upt die reden by de Heraulden specialijk gereserbeert vooz princen / koninghen / en monarchen / om dat dese colouren / (eben als alle de edele qualiteyten inde souberaine) mede rusten in het Purper / en mits dien wel te recht beteekent / hoocheydt / digniteydt / abondantie van eert / en goederen / dienende altemet vooz metal / altemet vooz colour / toegheepghent Juppiter / en den Hyacinte.

XLVIII. In der bougen / dat alle wapenen moeten gecomposeert werden van dese twee metallenen / en vijf colouren / want de schilden van metael of colour alleen / worden ghehouden / en sijn *Tables d'attentes*, oft om epgghentlijcker te spreucken / *arma candidata*, dat is / trachtende naer eenigh vercierfel der manhafticheden. Siet d'oude schilden van Arragon / Nabarre en andere. In gelijck / de bedeylinghe der schilden vooz princeessen en ander edel vrouwen onghehoudt / *par pale aende rechter syde / d'or of d'argent*, verthouwen haer verwachte alliancien. † Siet 'tsegghel van Vrouwe Isabella Clara Eugenia / Infante van Spangien / Hartoginne van Brabant / etc. Sulcke bloote schilden / sonder eenighe tinctuere / was 'tgehebruyck in d'oude tijden te geven aen oneedele ende jonghe oft onervaren khristschlynden inden oorloghe / op dat sy souden aspireeren / om daer in te ontfangen de testimontien haerder Edeldoms en valiantise / sijnde anders van geen of weynighe estime / nae dit segghen † Virgilius / spreekende van Helenor / die by Licimnia gesonnen wierde vooz Tropen / die welcke mannelijck vechtende verflaghen wierde by Turnus vooz cleyn Tropen :

† Sigilla
Comitum
Flandriae,
pag. 270.
271.

† Aeneidos
lib. 4.

Ense levis nudo, parmâque inglorius albâ.

Hy was wel rap met 'tbloot gheweer,

Maer d'witten Schilt gaf hem gheen Eer.

Eventwel

Eventwel sustineeren * sommige / dat het voeren van dusdanighe bloote schilden is gheweest / eenichsins honorabel / en heel oudt / bouwende hare sustinue op 'tgeen gheseyt wert vanden koninck † Salomon dat hy dede maecten twee hondert schilden / en drie hondert Carischen vanden besten goude / sonder verhael van eenich portraict oft tincture / want inghevalle / de selve soo bevonden waren / soude onghetwijffelt (naer hun segghen) de konst van 'tgraveeren gheweest sijn van meerder weerdicheyt dan den goude / en mits dien mede uptghedzucht. 'tCrempeel hier van nemen sy upt † Evidio / beschrijvende de statelijckheyt van 't palays van de Son / alwaer hy seyt /

Argenti bifores radiabant lumine valvæ ;
Materiam superabat opus.

*De dobbel Silver deur, in 'tlicht wterp voort haer straelen ;
Dat mocht noch evenwel by 'tkonstlich werck niet halen.*

Daerenboven dat den Keyser Alexander Severus hadde seckere gouwe schilden / welckers dragers ghenoept wierden / Chrysoaspides, de gouwe schiltknappen. Van gelijken Alexander Macedo eenighe / welckers dragers gheheeten wierden Argyroaspides, de silbere schiltknappen : alle mede sonder vermaen eenigher tincture oft graveeringhe. Oock om te veroonen dat niet alleen dusdanighe bloote schilden van metall in 'd'oude tijden ghebzupct wierden / maer oock van couleur / bzingen by dit seggen vanden Propheet * Nahum / propheterende die van Assyrien haer straffe / De schilden sijner sterckten sijn root, sijn heyr volck siet als purper, alludeerende op haer bloedighen oorloghe. Dit voeren van roode schilden / was mede een ghebzupck by de Perliaenen ende die van Lacedemonien / ten oorloch gaende / op dat sy ghewont wordende door 'tsien haerder bloet / niet en souden verflautwen / noch haer byanden encourageeren: oock om dat sy te vzeeslijcker souden mogen schijnen / so gebzupcten dit volck dese roode couleur / niet alleen in hare schilden / maer oock in alle haer cleedinghe en toerustinghe ten oorloghe. Dat mede upt eenighe dierghelijcke redenen noch hedendaechs de zeebarende oorlochsmannen / haer pzeparerende ten strijde / de schans kleederen en blaggen root sijn / is niet alleen te pzeumeeren maer vattelijck te ghelooven. Op bebinden dat het voeren van dusdanighe bloote schilden is in vogue gheweest inde Landen van herwaerts over. De familie van Albzet voert de *guelles*, sonder meer. Inghelijck doet de Stadt van Brussel / hoewel S. Michiel daer naer by gheboucht. De *fourrures* onder dese soorte van bloote schilden mede begrepen / dats onghesondeert : naedemael sy repzenteeren beyde d'een en d'ander. want door de bepalinge van 't metall en 't couleur pder verkziicht sijn forme en wesen / als de schilden *saille, tranche, couppe*, die mede vooz goet ggehouden werden / sijnde andersints (mijns oortheels) van wepnighe consideratie / aenghesien nae den ordinarer regel van Heraldie / maer konnen verthoonen de natuerlijke eyghenschappen der draghers / ende niet de tepckenen haerder eeren ofte manhaftigheden.

Wanneer mede metall op † metall / oft couleur op couleur / in 'tprincipael stuck van d'armozies gebonden wert / wozt vooz bals ggehouden / uptgenomen in dat van Jerusalem / sijnde *d'argent a la croix potencee d'or, cantonnee de quatre croissettes simples de mesme*, in plaets van *guelles*, 'twelck was het oude wapen: dat sijnen oorspzonck nam vande * witte banniere / in hebbende de figure van een groot / en vier klepne roode kzipffen / om upt te beelden de vijf wonden

* *Li. 6. bis accidens of armorie.*
† *1. Regum Cap. 10. vers. 6.*

† *Met lib. 2.*

* *Cap 2. 3.*

† *Essai des merveilles, par Rene Francois, cha. 43. en andere.*
* *Indice armorial, par. Geliot pag. 51.*

* Siet Baronium, ende Eginhardum in vita Caroli.

wonden ons Heeren / die Thomas / Patriarch van Jerusalem / en sijne monicken vooz haer order anno 799 hadden opghenomen / oock by * Joannes Patriarcha / dooz sijne twee monicken anno 800. ghesonnen aen Carolum Magnum. En anno 1099. die eccluwen daer aen / in gouwe wierden verandert / naer die conquesten vanden heyligen lande ende die selve Stadt / gedaen by Godifroy de Bullion / ende dat by d'eenstemmich adboij van alle princen / hertoghen / graven / baronnen / ridders en capiteynen met hem op dat exploit gheweest sijnde / die welcke met voordacht ordonneerden een wapen / differrende van alle andere / op dat den geenen die kennisse van d'armories sijn hebbende / haer daer over souden verwonderen / ende in 'onderloucken en insozmeeren kennisse sijnighen van sijne groote conquesten en valandise. Want metal op metal / oft colour op colour / in 'principaelste van d'armories / is niet alleen teghens den ghemeenen reghel van d'heraldie / of Grammatica der wapens / maer oock directelijken strijdende teghens de natuerlijke eyghenschap vande colouren sels / als sijnde in haer selven swart ende duyster / en daerom den anderen niet garen raecken : ter contrarien gheboucht by een van dese twee metallen / malkanderen lieben / verblijen / en doen upemuyten. Als de consonanten onder de letteren / de welke niet upt haer selven / maer met een vocael klincken ende gheluyt gheben. Soo dat de colouren halen en ontfangen / alle haren glans en luyster (als de mane vande son haer licht) van dese twee metallen. die insghelijc 'tsamen gheboucht sijnde / als twee lichten / bzecken d'een teghens d'ander / maeckende een diphthongus in 'tblasonneeren / als de vocalen in 't pronuncieren. Soo dat metal op metal / oft colour op colour / in 't sozteren der wapenen / naer de Orthographia, of rechtstellinghe der colouren / niet en mach ghebyupcht worden.

De voordere gherequireerde obserbantien inde wapenen / als de figueren van alle levende / en andere creatueren / als dieren / voghelen / visschen / planten / etc. midsgaders kasteelen / toozens en dierghelijken / hoe de selve inde wapenen moeten gestelt werden / 't sy gaende / staende / loopende / springende / oft liggende / met clauwen / of sonder clauwen / gekzoont oft ongekzoont. Menghesien alle de selve mede hebben pder haer eppen beduydenissen / om upt te beelden de affectien van 'smenschen condittien. Waer van wy sien 't exempel in dat van Jan d'Avennes / Soon van d'eerste bede van Margarita / Gravinne van Vlaenderen / die by den koninck St. Lowijs is ghecondemneert gheweest den Lecuw van Vlaenderen niet meer te boeren / met tongh oft clauwen / om dat hy sijn moeder (debateerende 'trecht van 'tselve Graetenschap teghens Guilliam Dampiere / oudste Soon van 't tweede bede) in sijn presencie hadde gheinjurieert : als oft hy segghen wilde / die de cere van sijn moeder schent / en met sijn tonghe violeert / niet te meriteeren tongh noch naghelen te draghen. Dese / segghe ick / beneffens de formulen van spreken / kennisse van oprechte oft valsche wapenen / en 'tghene meer daer aen dependeert / willen den leser seyn den tot die boucken daer van sijnde. want 'tis secker / dat dooz figueren en colouren / de armories sijn als histoerien / sprekkende de gheschiedenissen van ydere familie; Tantum enim praestat pictura cernentibus, quantum scriptura legentibus.

* Lowijs d'Orleans aux ouvertures du parlement de Paris.

XLI X. De wapenen aldus ghegheben en gheblasonneert sijnde / worden met taffterden der draghers / op ghenomen (te weten de publike als de blasons van alle geestelycke en werelclijcke dominien / of ridderlycke orders) by de successors sonder eenighe veranderinge / ende de private / ofte epgen wapenen / by de descendenten inde rechte linie / waer van den ondesten

sten haeres van wegen sijnder prerogative / de selve mede ten vollen ende son
 dereenige veranderinge is voelende; een jonger ghebooren met verscheyden
 bzeucken en oberbzeucken van vermeerderinghe of verminderinghe / als
Lambeaux, Croissants, Mollets, Estolles, Bastons, Bandes, Bordures &c. elk naer de
 ozder sijnder gheboorte. 'twelck in *Chastaneus* ghetuycht met dese woorden /
 Quilibet primogenitus solet portare arma plena & integra ipsius domus, sine aliqua
 diminutione (doch by 't leven vanden vader een *Lambeau*, van metal of couleur
 van d'ander soonen verscheyden) alij vero posteriores & postea geniti, descen-
 dentes portant cum aliqua differentia, diminutione & distinctione, videlicet com-
 muniter secundo genitus portat, & addit cum armis principalibus *les lambeaux* (te
 weten met d'yp pendants, en haer jonger soonen met vier / vijf / of ses. Als wy
 sien in d'oude schriften 'twapen van Heer (b) Arnout van Loben / Heer van
 Breda en Bergen anno 1272. jonger soon van Godefroy / een jonger soon
 van Hartoch Henrick den eersten / den Leuw van Zabanc met een *lambeau*
a cinq pendants: (c) *Schoier* van Gent / jonger soon van *Schoier* / *Castelain*
 van Gent / jonger soon van Arnout van Gent / *Grave* van *Guines* / 'twa-
 pen van *Guines* / sijnde *de vair*, met een *lambeau de cinq pendants*: an. 123. (d)
Guido / soon van *Willem de Dampiere* / broeder van *Willem* / *Grave* van
 Vlaenderen an. 1234. den schilt twee leutwen *leopardes*, met een *lambeau a*
cinq pendants: (e) *Hugo Courtney* / *Grave* van *Devonschiere* in Englant
 1335. *d'or a trois froteaux de gueules*, met een *lambeau a cinq pendants*) tertius vero
 bordaturam simplicem, (dat is gheheel van metal of couleur) quartus bordatu-
 ram compositam (van metall en couleur 'tsamen) seu alio modo distinctam : alij
 vero aut per bendam, seu barram, seu alias quo vis modo, per aliquam distinctio-
 nem, op dat een peder daer dooz can werden onderscheyden / of by ghecoomen
 sp / van den eersten / tweeden / derden / oft andere soone / na den loop der na-
 turen. So dat dese bzeucken en oberbzeucken in d'armozies / tot gheen en an-
 deren eynde en dienen / dan om te weten dooz de selve / als dooz een genealo-
 gie / pders afkomst / en uyt de hoeveelste linie sy sijn gelyzen / en uyt dese
 redenen by sommighe authouren gheheten *Doctrina armorum*, en geacht so
 noodich als den *Christennaem* / by den stamnaem der familie. Inghelijck
 diminutiones armorum, ten respecte derogueeren de weerdicheyt der wape-
 nen / waer by sijn gheboecht werden. *Multiplicitas enim individuorum in ea-*
dem specie, diminutionem arguit.

L. Van ghelijcken de illegitime (nademael sy in Franckrijk en ander
 omlegghende landen volgens 't ghebruyck en d'observantie ghehouden wer-
 den booz (g) goede Edelen / en ghenieten alle de privilegien en beneficien des
 Edeldoms / uytghenomen in successie) voeren mede de selve wapenen met
 eenighe veranderinghe / namentlijck met een *barre, coice, filet, &c.* beginnen-
 de boven vanden sinckeren houck / dwers dooz den schilt tot beneden inden
 rechteren / om te betoonen d'infectie van 't bloet haerder generatie: so wel die
 by de Latijnen gheheten werden *nothi, illegitimi, naturales, bastardi & spurij*,
 als sijnde alle onder den naem van bastarden begrepen; ja de bastarden van
 bastarden selfs. Doch in d'oude tijden bestont de demonstratie der bastarden
 in 't voeren van 't wapen haerder vaders inden eersten houck / in eenen (h)
 valschen schilt van metal of couleur. En was 't selve een secker teycken van
 bastardie ofte haerder afkomst: alhoewel eenighe meynen dat sy mogen vol-
 staen / met het stellen van 't wapen haerder vader en moeder vierdeelich / of
 met een *ordinaris* bzeucke booz jonger soonen / of dierghelijcke bzeucken oft
 quartieren / specialijck gheprocreert by verbleven vyve personen. Even-
 wel het meeste bekend tecken van bastardie is de *barre*; en haer naecome-
 ling: n

a *Cat. glor. mundi, conclu. 76.*

b *Genealogie van Bergen.*

c *La recherche & noblesse de Flandre, par Espinoij, pag. 155.*

d *Sigilla communitum Flandrie, Olivari Vredi, fol 39.*

e *Catalogue of honor by Tho. Milles pag. 465.*

f *Ioh. Guilim his dispaig of heraldrie, Sect. 1. chap. 6. pag. 26, 27.*

g *Traq de nobilit. cap. 15. n. 25.*

h *l'Etat & comportement des armes, par M. Iehan. Schobier, chap. 1. & 11. pag. 2. 57.*

lingen de selve wech werpende / in plaetse van dien / eenen houck van metal of couleur / te weten / inghevalle den schild is van metall / den houck van couleur / of den schild van couleur / den houck van metall / op dat den houck van 't wapen mach onderscheyden werden. 't Exempel van 'reerste / vinden wy

† In 'tpant van 't Nonne clooster tot Berghen.

a In de grote Kercke aldaer.

b M. Ichan Schobier, chap. 11.

c Favin en son Theatre d'honneur, liv. 3. pag. 11. Item, Indice armorial. Geliot pag. 63.

d Euripides in Eurythoeo, apud Stobaeum 75. ut vertit Gellnerus.

spiritus & legitimi natura non differunt. Tirig. de Nobilit. cap. 15. n. 32.

33. e in introduction. pa 60

op seckerre oude † sepulture van Magdalena de Zanzelles / wettige dochter van Jacques de Sanzelles / Heer van Saint Martin / en Agnes van Berghen / natuerlijke dochter van Heer Jan van Glijmes / ofte mette lippen / heer van Berghen / 't wapen van Sanzelles / sijnde de *vair affronté, au cheuiron de gueulles, brachant sur le tout, écartelé* met Glijmes Bergen. Van 't tweede / 't blason van vrouwe (a) Maria van Bergen / wettighe dochter van heer Cornelis / bastart van Bergen / heer van Kantsbeek / dzost der stadt Bergen / *couppé d'or en pointe* : Hestire (b) Jan de Berges / heere van Waterdijck / burgemeester tot Berghen / en naemaels president in 't parlement tot Mechelen / wettighe soon van Hestire Gismas / bastaert van Bergen / *couppé d'or en chef* : Heer Jan van Hoozue / wettighe soon van Guilliam / bastaert van Gaelsbeek / 't wapen van Hoozue / *a la pointe de l'escu couppé de gueulles* : Heer Jan van Bourgoigne / heere van Froimont / 't wapen van Bourgoignen / *a la pointe trianglé d'or* : Heer Philips van Bourgoignen / heere van Sommerdijck / *en forme de cheuiron, escloppé a dextre & fenestre d'or, a la pointe de mesme*. En soo voorts / ten ware by dispensatie der souberaine Princen / ten regarde haerder goede diensten : waer van 't exempel ghestien wert in d'armozies van (c) Jan / Graue van Duinois / bastart van Orleans / die om sijne goede diensten / ghedaen in 't ontleggheren der stadt van Orleans / en andere victozien becomen op de Engelschen / vercreegh van Coninck Carel de VII. op 't wapen van Franckrijk te moghen voeren een *filet d'argent*, komende van boven upt den rechteren houck / tot beneden inden sinckeren / in plaets van 't voozgaende *de sable des sinckeren houck* / tot beneden inden rechteren ; en dusdanige andere. want 'tis secker / dat veeltijts de illegitime (al oft het waer dooz een fatale voozsienicheyt) de legitime te boven gaen / niet alleen in couragie en manharicheyt / maer oock in alle andere gaven van industrie en vromicheden. Waer dooz sy oock mennichmael / tot de alderhoochste staten deser werelt sijn verheven gheworden / als Romulus / Cullus / Thescus / Themistocles / Timotheus / Aridens / Hercules / Menelaus / Alexander Magnus / Brutus / Homerus / Demosthenes / en veele andere / benebens de heydenen byde Christenen / welckers nacomelinghen by nae onepndelick daer in sijn verbleven / ende daerom onghetwiffelt den (d) Doet doen segghen.

Frustra mortales sibi cavent a nothis
Filij generandis, quisquis enim bonus fuerit
Illius natura non corrumpitur nomine.

Of hy segghen wilde.

Hy is een wettich soon, sijns vaders huys ghebooren,
Die trechte wesen heeft, sijns vaders dencht verkooren ;
Daer teghens bastardt hy, die vande stam veraert,
Want 't wleys en bloet is een, 'sy echt onecht gebaert.

Ferdinand (sept (d) Oliver de la Marche spreekende, vande koninghen van Portugal) *fut legitime, pour avoir l'heritage, & bastard, quand aux vertus de ses ancestres: Et lan nasquit bastard quand a l'heritage, & fut legitime per vertueuses œuvres.*

Du als de Illegitime in deser boughen de wapenen bzecken / ten regarde haerder onwettelijke geboorte / so sijn sy insgelijck mede gehouden te veranderen (a) *'t Cimier of Timbre* / mits de bleeflijke vitieusheyt haerder vaders / welck by de pzedecessours stricktelyck wierde gheobserveert / waer van d'ereypleen in 'tvolghende Capittel op hare behoorzlijke plaetse sullen volgen.

a Scobier,
chap. 12.
pag. 59.

Het Sevende Capittel.

Van Titulen en Timbren.

Inhoud daer van.

1. De titulen in het Oostersche en Westersche Keyserrijck, naer Constantinus Magnus, d'ordonnantie van investiture, en 't woort <i>Princeps</i>. 2. Van Souveraine Princen. 3. De salvinghe der Koninghen, en het ghebruyck van dien in verscheyden Koninckrijcken. 4. De Conincklijke kroon, of <i>Diadema</i>, ende ceremonien van canonisatie. 5. Het solemneel kussen vande voeten, handen, en lippen van Souveraine Princen, en adoreeringe, de <i>Diadema</i> by de oude Romeynen, ende het eerste ghebruyck van gouwe kroonen by de Christenen. 6. Vanden Scepter, en de Werelt met het Cruys daer op, ende voordere ceremonien gebruyckt op de kroonighe van een Koninck en Koninginne, in een electiiff Koninckrijck. 7. De inauguratie van souveraine Princen, die gheen kroonen gebruycken. 8. Van Subalterne Princen. 9. De ceremonien eertijts ghebruyckt in 't creeren van subalterne Princen in 't Oostersche Keyserrijck. 10. d'Investituere der teghenwoordige subalterne Princen. 11. De forme vande Charter, waer by Carel van Croy wierde ghecreert Prins van Chimay. 12. Den titel van <i>Dux</i>, en sijn tweederhande beteekeninghe. 13. De Commissie vanden <i>Dux Rhetiarum</i>. 14. d'Officieren en legionen onder den <i>Dux Britanniarum</i>,	15. Hoe de Longobarden eerst preferreerden den naem van <i>Dux</i> voor <i>Comes</i>, en dat een Hartochdom bestondt in twaelf Graeffschappen. 16. By de Koninghen van Vranckrijck eerst ghemaect hereditair, haer verdeylinghe in <i>majores</i> en <i>minores</i>. 17. De ceremonien hunder investituere, so in d'oude, als dese tijden. 18. Forme des Briefs, waer by Jacob van Croy, Bisschop van Camerijck, wierde gecreeert Hartoch van Camerijck. 19. Forme des Briefs, in 't creeren vanden eersten Hartoch van Oostenrijck, 't opnemen vanden tijtel van Artshartoch, en haer Croone. 20. <i>Grand Duc</i>, of <i>Magnus Dux Eivurrie</i>, eerst begonnen in Cosmo de Medicis, Hartoch van Florencen, by de bulle van Pius Quintus, en de ceremonien ghebruyckt in die creatie. 21. Marquissen, d'oude en moderne ceremonien in 't creeren der selver, en haer Kroone. 22. Forme des briefs, waer by Anthonis van Glijmes, wierde ghecreert Marquis van Bergen op den Zoom. 23. Den titel van <i>Comes</i>, en de verscheyden orders vande <i>Comites</i>, als sy sijn gheweest honorable, en Officiable in 't oudt Keyserrijck. 24. Forme der brieven in 't creeren een Graef vande eerste Order. 25. Forme der brieven in 't creeren een Graef vande eerste Order, wefende insgelijcx vanden secreten Raedt, ofte <i>Consistorianus</i>. 26. Forme der brieven, waer by ghemaect

- maeckt wierde *Comes sacrarum largitionum*.
- 27 Van *Comes rerum privatatum*.
- 28 Van *Comes patrimonij*.
- 29 Van een Graef van een Provincie.
- 30 Van een Graef van de stad van Napels.
- 31 Van een Graef vande tweede Order, of *Ordinis secundi*.
- 32 Hoe den selven titel van Graef is geworden feudael en hereditair.
- 33 d'Investiture en ceremonien, ghebruyckt in't creeren van Graven in verscheyden Coninckrijcken.
- 34 Forme des briefs, waer by Henrick van Riviere, gheseyt van Aerschot, wierde ghecreert Grave van Heer.
- 35 Van Burchgraven, en haer verscheyden sorten.
- 36 Van Baronnen, en vande generale en particuliere betekeninge van 'tselve woort, en titel, haer creatie, de ghemeenschap vande selve titel *Baron* met *Banneret*, en 'tcreeren vande Ridderen Bannerets.
- 37 Van Ridder gheslagen, de personen capabel tot het Ridderchap, en van wie die weerdicheyt wierde verkreghen in d'oude tijden.
- 38 Den eersten oorspronck en inventie van Ridderen.
- 39 De privilegien daer aen behoorende.
- 40 De verscheyden bereeckeninghen van 'twoort *Miles*, en *Eques*.
- 41 De ghenerale circumstantien ghebruyckt in't creeren Ridderen.
- 42 De forme van creeren Ridderen van S. Pieter by de Pausen in't *Pontificale Romanum*.
- 43 De verscheyden ceremonien ghebruyckt in't creeren van Seculiere Ridderen in d'oude tijden.
- 44 De ceremonien gepleecht in't Ridderlaen van Willem, Grave van Holland, ten tijde sijnder beroepinghe als Keyser.
- 45 d'Order vanden Hont.
- 46 d'Order vanden Haen.
- 47 d'Order vande Gennette.
- 48 d'Order vande Starre.
- 49 d'Order vande *Port-espie*.
- 50 d'Order vande Distelblom.
- 51 d'Order vande Corenaer.
- 52 d'Order vande Bremcapperblom.
- 53 d'Order van 'tSchip, of Zee schelp.
- 54 d'Order *de la Dame blanche*.
- 55 d'Order vande Lelie.
- 56 d'Order vande Tempelheeren.
- 57 d'Order van Iesus Christus.
- 58 d'Order vande Swaen.
- 59 d'Order van Montese.
- 60 d'Order van 't Wijnruyt.
- 61 d'Order vanden Oliphant.
- 62 d'Order vanden Beer.
- 63 d'Order vanden Hoorn, of des H. Huberti.
- 64 d'Order van 't Geckengefelschap.
- 65 d'Order van S. Iacob in Holland.
- 66 d'Order vande Duyve.
- 67 d'Order *de la Raison*.
- 68 d'Order vande Christelijcke oorloghe.
- 69 d'Order vanden Draeck.
- 70 d'Order van *Tusin*, en Discipline.
- 71 d'Order van Hungarien.
- 72 d'Order van Sweden.
- 73 d'Order van *Port-espées*.
- 74 d'Order vande Halve Maen.
- 75 d'Order van 't snoer, of *Banda*.
- 76 d'Order van 't H. Graf.
- 77 d'Order van S. Lazarus, en S. Maurice.
- 78 d'Order van S. Ian d'Accon, S. Thomas, S. Blaise, S. Marie, en *de Repentance*.
- 79 d'Order van S. Catarina.
- 80 d'Order van Montjoy, en Truxillo.
- 81 d'Order van *Port-glaive*, of het swaert in Livonien.
- 82 d'Order van *Gens d'armes*, of mannen van Wapenen.
- 83 d'Order van S. Maria Glorieus.
- 84 d'Order van Montcarmel.
- 85 d'Order van Alcantara.
- 86 d'Order van *Avesens*.
- 87 d'Order van S. Ioris.
- 88 d'Order van S. Steven, Paus, en Martelaer.
- 89 d'Order van 't Heylige bloet.
- 90 d'Order van St. Marie, *Redemptio- nis captivorum*, of *de mercede*, oft S. *Maria de misericordia*.

- 91 d'Order van de Heeren van S. Ian Baptist van Ierusalem, geheeten Hospitaliers, oock Ioanniten.
- 92 d'Order der Duytsche Heeren, of *Torte Croix*.
- 93 d'Order van S. Salvator.
- 94 d'Order van S. Iacob in Spangjen.
- 95 d'Order van Calatrava.
- 96 d'Order van Scama.
- 97 d'Order van la Calza.
- 98 d'Order van *Annunciado*, of Boodtschap.
- 99 d'Order van S. Andries.
- 100 d'Order van 't Gulde Vlies.
- 101 d'Order van Cyprus.
- 102 d'Order van S. Michiel.
- 103 d'Order van 't Bourgondies Cruys.
- 104 d'Order vanden Heylighen Geest.
- 105 d'Order vande Ronde Tafel.
- 106 d'Order vande Baronets.
- 107 d'Order vande Bannerets.
- 108 d'Order vande blauwen Couf-bant.
- 109 Van S. Ioris, patroon van die Order.
- 110 Vande figure die gewoonlijk representeert S. Ioris.
- 111 d'Order van 't Bar, en de ceremonien ghebruyckt in 't degradeeren van Ridderen.
- 112 Den titel van *Escuier*, of Schiltknaep, en sijn verghelijkinghe met den titel van *Comes*, in 'toudt Keyserijck.
- 113 Den titel van *Nobilis*, of Edelman.
- 114 Forme der brieven van nobilitatie uyt militaire, en civile diensten.
- 115 De generale oinamenten, in 't timbreeren oft becleen der wapenen.
- 116 Forme der brieven in 't veranderen van 't Cimier, en te mogen voeren open Helmen voor nieuwljck gheadelt.
- 117 Te voeren van gouwe en andere croonen op armories, voor souveraine en subalterne.
- 118 d'Oinamenten op armories voor Ecclesiastijcke.
- 119 Het Timbre oft beledinghe des wapens voor die minder Edelen.
- 120 De ceremonien in 't creeren van een *Poursuivant*, *Herault*, en *Roy d'armes*, mitsgaders het erigeeren van Tomben en Sepulturen.
- 121 De generale *precedance* vanden Edeldom.
- 122 De *precedance* van d'Honorable ampten, *Administrantes*, *Vacantes* en *Honorarij*.
- 123 Edict des Konincx van Vranckrijk, nopende de *precedance* van de Princen van 't bloet.

Nals dooz stannamen en wapenen die adelijcke familien vanden anderen worden onderscheyden; soo werden insghelijck die verscheyden wyschijnende weerdicheden der selber familien dooz Titulende Cimben der wapenen verthoont. Van Cimben hier naer. De Titulen aenghesien niet uyt en dzucken die weerdicheden van 't eerste ende out keyserrijck/ noch Patricij (die d'oudekompen so respecteerden/ al of zy uyt den hemel nederghedaelt waren) beteekenen sulcke personen teghenwoordich by ons; soo laet ons sien / ende/ in soo wepnich woorden als doenlijck is/ eerst aenraecken/ hoe ende in wat manieren; naer dat het rijck van die stadt/ dewelcke by schaepherders eerst was ghebout / ende ten lesten de werelt dooz cloekheyt ende verstant onder haer ghehoorzaemheyt ghebrocht heeft / begonde te declineren van soo grooten staet/ 'tsamen hoe dat de veranderinghe mede allenxkens nae hem trock de veranderinge van titulen ende weerdicheden.

I.

Want naer de translatie van het Roomsche rijck / by Constantinus Magnus ghedaen / soo schijnt alle de luster van publijcke weerdicheden (waer van hier te vooren ghenoech/ ende dupdelijck is ghesproocken)

in een secker ander forme ende nieuwe maniere van nobilitatie verandert te zijn; oock om de waerheyt te segghen / de namen ofte Titulen van eeren ende digniteyten in't Oostersche keyserrijck / schijnen te verschillen van't keyserrijck in't Westen. Van ghelijcken de Latijne, naer dat het keyserrijck was ghesepareert ende ghelept te Constantinopolen / schijnen oock aenghehanghen te hebben de Grieken. Want hy / die aldaer / ofte hy bloet / ofte institutie / naest bestoende den keysler / ende by de Latijnen gheheten Primas, wierde gegroet Despotes, dat is heer / als tegenwoordich by de francoisen (a) Monsieur. De jonghste schrijvers noemden denselven Sebaston. Alle naer de keyslers gheinventeert hadden alsulke honorable titulen / om hare vrienden daer mede te gratificerren ende te verobligheren. De derde in weerdicheyt naest den keysler was den Sebastocrator, ende Cæsar de vierde.

a Fauchet
Origines des
dignites, lib.
1. chap. 6.

Evenwel / wanneer keysler Basilius werde gheheten beyde Sebastos ende Cæsar / samen / waren dese digniteyten maer als officien / ende niet als titulen van eeren; doch naermaels / naer gelicfste des keysers / wierden dese sonder d'auctoriteyt van eenich officie / als bloote namen van eeren vercreghen. oock vooz eenighen tijde wierde hy ghenaemt Cæsar, die den keysler soude succederen / als nu den koninck van Bohemen / ende altemet geintituleert Cæsar nobilissimus; alhoewel nobilissimus, daer naer gesepareert is / dienende simpelick vooz de creatie van eenen titel van minder digniteyt / als wy sien in het exempel van Nicetas / den jonghsten soon van Copronymus. oock sommige Proto-Nobilissimus, als of men segghen wilde / Primo-Nobilissimus supremus.

Daer daer naer / als Alexius Comnenus stelde sijnen broeder Isaacius tot Sebastocrator, als of men segghen soude August. Imperator, was 'tselbe de tweede in eeren / ende Cæsar de derde / van wie (b) Zonaras breeder verhaelt / ende ten lesten Alexius Paleologus / sijnde despotes, wierde ghehouden naest den keysler in eeren / als die de welcke (soo hy vooz den selven keysler Comnenus / die hem met den titel van despotes hadde vereert / ende met sijn oudste dochter Irene [geen sonen hebbende] was verlooft / niet en hadde komen te sterben) naer hem in't rijck soude succederen.

b Tem. 3.
fol. 234.

Proto-Sebastus hadde de vijfde plaetse van eeren naest den keysler / ende ten laesten wierde Panhyper Sebastus den alderstatelijcksten ende konincklijcken naem van alle d'andere / sijnde eenen nieuwen titel van een nieuwe weerdicheyt / gheinventeert by Alexius Comnenus / om daer mede te gratificerren Michael Caronicus. Van ghelijcken was Eparchus eenen naem van grooter eeren / als of men segghen wilde superintendent van alle de provinciale Presidenten. Contostaulus, was den ghegenerael vande vreemde ofte auxiliare forzen / als francoisen / Sicilianen / ende Italianen / die daer dienden in't Oosten / ende ober sulcx gheheten den grooten Contostaulus ofte andersints Comestabilis, welck by de Italianen wert gheinterpreteert *Contostabile*. Drungarius was die daer commandeerde ober een vloot ter zee: maer hy die commandeerde de gantsche armade / werde gheheten den grooten Hertoch / ofte Mega dux. Want die 'tlegher te lande leyde wierde ghenoeemt Hegemon, ende ter zee Dux. Over 'tgantsche legheer te lande / commandeerde of den keysler selvs / ofte den Despotes, ofte den Sebastocrator, ofte den Cæsar, ofte den Panhyper Sebastos. Ende onder de commando van desen grooten Hertoch stonden alle de Drungarij van hare vloeten / hare admiralen / hare protocomites, ende den grooten Drungarius selve; vooz wie sy ordonneerden gedragen te werden te peerde 'tbeelt / ofte statua, vanden keysler / geheeten Contus / in haer armade ter zee. Van ghelijcken hadden sy haren grooten Logothera,

die

die wy by ons teghenwoordich heeten Cancellier; haren Logariasles, die de Francoisen noemen *controlleur*, ende haren Protostator, ofte maerschalck van't legher; hare Primicerios, Primaugustos, ende andere dierghelicke wilen wy vooz by gaen/ op dat andersints int voorder verhalen van yder een ons discours den leser niet en verbele. Dese waren alle honorable digniteyten/ niet soo seer/ ten respecte vande ordens ende officien selfs/ als wel ten regarde van 'tfaueur ende gheliecke des keplers.

Doch dewijle de keplers aldus goet vonden den staet van haer keplerriick tot Constantinopelen te stabileren/ (te gheene nu by den Turcq is opgeswolgen) lieten zy het Westersche ontbloot van hare legioenen ende alleenliick verlieten met eenige starckten/ onmachtich/ ende subject de invasie ende furie der Barbarische natien; dooz welcker onderganck/ de ruyne van het Oostersche keplerriick ten lesten mede is ghevolcht. Italien ende Africa wierde alldoen ghegouverneert by hare Exarchi, Toparchi, Comarchi, Cathularij, Spatharij, Gustardi, ende Capitanei. Doch ten lesten als Marles den Eunuchus/ en een vande Romeynsche Patricij, by den kepler Justinus was ghestelt tot Gouverneur/ stelde hy die/ dewelcke gheheeten wierden Consulares, Praesides, en Correctores. maer naer dat denselven Marles / dooz de injurien ende affronten der keplerinne Sophia tot gramschay verweckt ende gheprovocceert sijnde / hadde inghelaten de Longobarden uyt Pannonia begonden allenskens de honorable titelen / ende namen van digniteyten / te veranderen.

Want Marles overleden sijnde/ Longinus/ van gelijcken een der Romeynsche Patricij/ by den selven kepler vercozen tot gouverneur ofte Exarche/ in zijn plaetse over Italien/ tot uytzijbinge der Longobarden/ onlanx by Marles ingheroepen/ ordineerde in alle provintien hertoghen: naervolghende den kepler Constantinus; die ghelept wort / by sekere wet ghestatueert te hebben/ dat de gouvernementen van alle landen ende steden souden ghelaten ofte ghegheven worden / aen hartoghen/ graben/ ende capiteynen/ ten regarde ende in recompense van harte langhe ende goede ghedaene diencken. Waer toe mede dienen de woorden van Guiciardini/ de welke hebbe goet ghedacht hier by te vougen; Dooz de veranderinge van het keplerriick naer Constantinopelen (sept hy) wierde eenen wech gheopent vooz de bisschoppen van Roomen. want de authoziteyt vande keplers in Italien/ daghelijck meer ende meer afnemende ende verzwackende (soo dooz hare continuelle absentie/ als dat zy ghestadich besich waren met den oorloch in't Oosten) oock 'tvolck van ghelijcken allenskens van hen rebolterende / ende de Stadt van Roomen selfs/ zijnde ten lesten dickmaels by de Gothen ende Vandalen overwonnen ende ghesaccageert/ begonde de authoziteyt vande keplers / in Italien te declineeren ende te verdwijnen. Doch het barbarisch volck ten lesten dooz de macht vande keplers weder uyt Italien verdreven sijnde/ werde de regeringhe by Grieksche magistraten weder aenghevanghen (vande welke/ die over alle d'ander commandeerde wierde ghenoeemt Exarchus, ende hadde sijnen stoel te Ravennen) die stelden gouverneurs over alle d'ander steden van Italien/welcke gouverneurs spnoemden Duces, ofte hertoghen: waer van gesproken is den naem van het Exarchaetschap van Ravennen/ waer onder begrepen waren alle plaetsen/ die ghene eyghen hartoghen hadden/ maer stonden onder het commandement van eenen Exarche.

Niet langh daer naer/ volghde een notabele veranderinghe in dien staet/ dooz de Longobarden. want dese sijnde een furieuse ende cruelle natie / komende in Italien/ overwonnen 'tlandt/ gheheeten Gallia Cisalpina, dat over-

sulcx van haer alsnoch den naem heeft van Lombardien, insghelijckx de Stadt van Ravennen met alle het erarchaetschap van dien/ beneffens vele andere deelen van Italien/ ercenderende hare wapenen tot Picenum / Spoleum ende Beneventum; alwaer sy gaven het commando aen Gouverneurs/ die sy noemden Hertoghen. Soo dat (de Longobarden seer langh ende diep Italien overloopen hebbende/ ende ten lesten met dertich van hare Hertoghen ofte capiteynen te vergeefs ghepoocht koomen te overrompelen) ghebeurt is/ nae de maniere vanden oorloge / dat dooz negligentie die titulen van digniteyten in't eerste keyserryck ghebruyckte/ sijn achter ghelaten/ ende als geregeert by die/ dewelcke sy noemden Hertogen/ Graben ende Princen.

Dit volck heeft Carolus Magnus/ loon van Pepin/ koninck van Francryck (by de Romeynen gheroepen sijnde in Italien/ ende inghenomen hebbende Pabien/ Ticinum/ de Metropolitane vande Insubrien/ ende aldaer verflaghen Desiderius/ van eenen Constable ghepromoveert tot koninck van Italien) overwonnen ende ghesubjugeert / ende is daerom met consent van alle/ verkoren tot keyser van het Westersche keyserryck/ dat hy begeerde geheten te worden het Fransche Roomsche Keyserryck: want sijn meeninge die was/ tselve te maecten hereditair aen die kroone. De groote heeren/ ende sulcke als met honorable titulen waren ghebenefiticeert/ maecte hy gheheel by/ ende verplichte haer met eede / als mannen van leen aen den koninck/ en keyser. Ende oft ghebeurde/ by veranderinghe/ dat sy verbielen van haren eede ende ghetrouwicheyt/ ofte quamen te sterben sonder oir/ dat alsdan deselve weerdicheden / hy soude transfereren aen andere. Ende dese zijne ordonnantie wierde gheheeten Investitura; 't goubernement vande palen ende steden zjns koninckricks/ gaf hy aen graben/ ofte Comitès; de palen ende limiten noemden sy Marchias, ofte marcken / waer over de gouberneurs van die plaetsen gheheeten wierden Marchiarum Comites, ende ten lesten Marchiones, ofte Marquisen. Doch/ dewelcke hy stelde inde provincien tot het administreren vande justitie/ ende 't volck te houden in onderdanicheyt/ wierden alldoen ghenoecht Missi ofte Legati, dat is des keyser's legaten/ ofte lieutenants. Maer sulcke als het volck selvs upt den haren verkooren tot de bedieninghe vande justitie/ ende regieringe der steden/ sijnde twee ofte meer in ghetale/ naer de maniere van d'oude Romeynsche republijcke/ hietmen Consules. Het Fransche Roomsche keyserryck/ dooz Carel de Groote in deser voegen vast geset sijnde/ is by nae erfelijck ghebleven aen sijne naecomelinghen; hoewel daer naer / onder den keyser Carel le Gros/ nebe inden vierden graet van Carel de Groote/ ende te vozen koninc van Germanien/ ghedevolbreert vande Francoisen op de Hooghduytschen: wie gesucedert is eenighe jaren daer naer/ Otto de Groote/ koninck van Germanien/ ende oock keyser/ die/ volghende de voetstappen van Carel de Groote/ gaf sulck een volkomen ghenoughen van sijne beginselen/ in't uptgheven van eeren ende digniteyten/ nudijs gaders goede wetten ende heroijcke ordonnancien/ dat hy met recht voor eeuwich van alle de posteriteyt / meer om deselve/ als zijnen toenaem ende noble actien/ moet gheprezen worden / ende by de aldergrootste keyser's vergheleken. Want desen keyser / naer de oude manieren der Longobarden en Francoisen/ benefiticeerde alle valiantte personen/ die hy bevonde in sijnen dienst haer wel ghedragen ende sulcx ghemericeert te hebben/ met konincklijke giften / als landen / goubernementen van Provincien/ ende alle sozte van digniteyten. Ende daer naer begondemen te maccken een onderscheyt van titulen ende weerdicheden. Soo dat de titulen van Hertoghen ende Graben (sijnde by de oude Romeynen

nen maer de bloote namen van personele ampten ende officien) nu begon- den te werden van een ander nature. Want eenen Hartoch/ die inde oude tyde wierde vercoozen om sijne deuchden ende notable accien/ bequam dien naem van weghen sijn hartochdom. Van gelijcken een Marquis/ van sijn marquisaet; ende een Graef/ van sijn graefschap. Doch hy/ die van weghen een koninck/hartoch/marquis ofte graef hadde 't bevel over 't volck/ wierde gheheeten Capitaneus; maer die 't commandement hadde vande Capiteynen/ wierden ghenoeemt Valvafores; ende vande Valvafores, Valvasini. Welcke nieuwe beginselen van Politicken adel/ wijt ende breec versprept zijnde dooz de koninckrijcken van 't gantsche keyserrijck/ werden ten lesten die personen/ ofte welckers vooz ouderen met sulcke Titulen ende privilegien ghebenefitieert waren gheweest/ naer de costume van yder lant ende plaette/ ghehouden vooz goede edelluyden. Ende hier uyt comt het dat insghelijcx meest alle den ouwen adel/ inden lande van Verwaerfsover/ spectaculijck in Vlaenderen/ mede sijnen oorspronck neemt/ van die gheene/ welckers predeceffours aldaer zijn casteleynen ofte gouverneurs gheweest. Nu gheconsidereert dat alle graden van edeldom hare namen hebben ende besonderheden/ ende die grootste ghesprooten ende meest voozghekomene zijn uyt den oorlogh/ hebbe goet ghedocht ordentelijck die te verhalen/ beginnen- de met den naem van Prince.

In het legher wierden gheheeten Principes, ofte princen/ oorlochsmannen/ staende inde eerste gheleederen/ passeerende de reste in fleuz ende jeughe van jaren/ gedept in sekere troupen ofte benden/ volghende de piicken als een retraiete vooz deselve/ inghevalle zy ghenootsaecht wierden te retireren/ als tot die/ dewelcke daer waren die principaelste ende gheexperimenteerste soldaten. Ende van dese komt het dat wy soo dickwils lesen in *Libro/Primus Princeps, prior centuria, castra principalia, porta principalis*; dat is de plaette daer dese princen ofte principale soldaten ghelogheert waren met haere troupen.

Ten tijde Augusti wierden ghenoeemt principes juventutis, aenghekosen jonghymans vanden keysler/ die de edelste officien ende ampten vankoomen bedienden. Doch daer naer/ soo begheerden den keysler/ dat den tittel van princeps juventutis soude wesen een digniteyt naest den keysler/ als wy lesen in (a) *Tacito Cajum ac Lucium in familiam Cæsarum induxerat, nec dum posita puerili prætexta, Principes inventutis appellari cupiverat.* Van ghelijcken sprekende van Nero/ *Claudij successor,* (b) *Cæsar adulationibus Senatus libens cessit ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret, atque interim designatus Proconsulare imperium extra urbem haberet, ac Princeps juventutis appellaretur.* Ende soo is Princeps ten lesten gheworden eenen ghegeneralen tittel/ vooz alle groote ende illustre personagien. Ende dese princen sijn tweederhande/ te weten souberaine/ende subalterne.

II. De souberaine princen (aenghelien inde selbe is eenighe differentie) sijn of elective/ of hereditaire. De elective/ (nademael sy worden ghekozen naer de goede ghetuyghenisse ende renomée haerder deuchden/ wijsheyde ende Godsalicheyt/ midtsgaders dat de verkiezers hebben tijdt om te delibereren/ ende te examinceren alle de inwendighe ende uytwendighe qualiteyten van die/ dewelcke sy tot een soo hooch ende heplich beroep willen apancheren/ ende daeromme niet vzen wille haer onderwozpen deselve te obedieren; daerde ghebozene princen brenghende hare souberaniteyt mee haer inde werelt/ ende 't zy deselve sijn goet ofte quaet/ men ghenootsaecht is te acceptereen) worden/ segghe ick/ de elective by eenighe ghehouden vooz

a Ann
1.

b Ann
12.

de beste. Andere lustinteren ter contrarieren/ uyt oorzaecke dat menschelijcke opinien connen dwalen/ dat ambitie/ giericheyt/ flatterie/ ende rebenge menichmael in sulcke ghelegentheden domineeren/ dat gheboozen princen by Godt selfs inde werelt worden ghesonden/ daer de electibe alleenlyck dooz sijn Goddelijcke directie/ oft/ soogheseyt is/ andersints voozts komen/ midsgaders dat den mensch gheneghen is de weerdicheyt vande vaders te respecteren inde kinderen/ ende mitsdien haer regeringhe te beter embrasseren/ met meer andere dierghelijcke redenen daer toe dienende. Alle dese souberaine Princen nochtans/ al ist saecke zy hebben verscheyden titulen ende digniteyten/ van keysers/ koninck/ prince/ etc. sijn eben/ ten regard haerder souberaniteyt/ als dependerende van niemant. Ende bestaen de vooz-naemste ceremonien in't hulden/ van meest alle dese souberaine prince so wel electibe als hereditaire/ sijnde koningen/ in't gebuycken van Olie/ kroon/ scepter ende globus, niet het crups daer op.

III. 't Ghebuycken vande olie op de krooninghe by de Christenen heeft sijnen oorspronck ghenomen vande salvinge der koninghen by de Joden. Ende die redenen waerom die koninghen wierden ghesalft/ sijn (a) om dat sy onder die politijcke princen souden uytstijnen in weerdicheyt ende auctoriteyt/ gelijk den opperpriester onder d'ander priesteren. (b) II. Om dat soude beteckent worden/ dat hun van Godt wierde ghegheuen genade ende sterckheyt/ tot bescherminghe vande religie/ kercke/ 't volck ende erfdeel Godts. III. Om dat sy souden voorbeelden Christum/ den waren koninck des werelts/ den welcken/ als priester/ oock beteckende den ghesalften opperpriester. Om welker salvinghe deser koninghen waren Sacrosancti, ende wierden ghenoeit (c) Christi. Die ceremonien van welker huldinghe/ al ist saecken dooz egene Goddelijcke wetten sijn uytghedruckt/ nochtans dooz menschelijcke obseruantie/ sijn dese naer volghende gheweest; Ten eersten/ wierde den toekomenden koninck in een stoel gheset (d). Ten tweeden/ wierde hy gheciert met een diadema (e). Ten derden/ wierde hy ghesalft. Doch ghelijck Halcut/ ende Rabbi Isaac Abarbanel (opt 30. cap. Erodi) ghetuyghen op deser manieren te weten; dat den salver sijnen vinger bet vande Olie/ leyden rontom sijn hooft ende haer dusdanichlyck/ dat dese salvinghe circkel wijse afteeckende een croone; daer den opperpriester pleech ghesalft te worden cruytswijse/ van welck crups de twee uytterlijcke ende finale linien eyndende waren op de wijnbrauwen. Waer naer wierde inde salvinghe van pder op de hooften eenighe druppelen Olie ghesoet. Ten vierden/ wierde hem in handen ghegheuen den bouck des Wets/ te weten Deuteronomium, op dat hy niet alleen machtich/ maer oock (f) wijs sijn soude. Ten vijfden/ beswoer hy dien te onderhouden. (g) Ten selden/ wierden alderley offeranden ghedaen. (h) Ten seften/ gheschieden verscheyden teckenenen van blijlschap ende approbacie. Doch wat by de salvinghe der hedendaechle koninghen vermeynt wort/ hoven den pontificale beneden/ is te verstaen/ uyt dit seggen van Thomas Becket/ (i) Aertsbisshop van Cantelberch/ Inunguntur reges (sept hy) in capite, etiam pectore & brachiis, quod significat gloriam, sanctitatem & fortitudinem. Coninck Henrick den III. van Enghelandt/ zijnde begeerich om te weten wat kracht dese salvinghe hadde inde koninghen/ consulde daer ober by brieven met Robbert (k) Grossetest/ Bisshop van Lincoln/ een vande gheleerste mannen van die eeuwte/ wie hem daer op antwoorde/ by nae als of sijn opinie gheschielick ghesien hadde op de salvinghe ende ceremonien/ ghebuyckt inde kercke van Romen/ by confirmatie; Quod autem in fine litteræ vestræ nobis mandastis

a Abulen-
sis. q. 1.

b Augusti-
ni Trium-
phus de Po-
test. Ecclesi-
astica q. 38.
art. 2.

c I Sam.
24. 2. Sam.
2. I Para-
lip. 16.
Psal. 105.
d 2 Paralip.
23. 2 Reg.
11.

e Ita Bosius
l. 16. de si-
gnis Ecclesia,
c. 2. & Ia-
cobus Bosius
de Trium-
phante Cru-
ce

f Deutero.
c. 17. 18.
19.
g I Reg. 1.
& I. Sam.
11.
h I. Reg. 1.
& I. Sam.
10.
i Ia Epist. ad
Hen. 2. apud
Math. Paris.

k Robert.
Lincol.
Epist. 127.
M.S. apud
Selden,
Titles of
honor. the
first part,
pag. 141.

dastis, videlicet quod intinaremus quid unctiois Sacramentum videatur adijcere regiae dignitati, cum multi sint reges qui nullatenus unctiois munere decorentur, non est nostrae modicitatis complere hoc. Tamen non ignoramus quod Regalis inunctio signum est prerogativae, susceptionis septi-formis doni Sacratissimi Pneumatis, quo septi-formi munere tenetur Rex inunctus praeminentius non unctis regibus omnes regias & regiminis sui actiones dirigere, ut videlicet non communititer, sed eminenter & heroicè dono *Timoris* se primò, & deinceps, quantum in ipso est, suo regimini subiectos, ab omnitohibeat illicito; dono *Pietatis* defendat, subveniat, & subveniri faciat viduæ, pupillo, & generaliter omni oppresso; dono *Scientiae* leges justas ad regnum justè regendum ponat, positas observet, & observari faciat, erroneas destruat; dono *Fortitudinis* omnia regno adversantia repellat, & pro salute Reipublicae mortem non timeat. Ad praedicta autem praecellenter agenda dono *Consilij* decoretur, quo artificialiter & scientificè ordo hujus mundi sensibilibis edocetur; deinde dono *Intellectus*; quo cætus Angelici ordo dinoscitur. Tandem verò dono *Sapientia*; quo ad dilucidam cognitionem Dei pertingitur ut ad exemplar ordinis mundi & ordinis Angelici secundum leges aeternas in aeterna Dei ratione descriptas, quibus regit universitatem creaturæ, Rempublicam sibi subiectam ordinabiliter regat tandem & ipse. Adijcit igitur regiae dignitati unctiois sacramentum, quod rex unctus praecæteris in suo genere debet, ut praetactum est, ex septiformi Spiritus munere, in omnibus suis regiminis actibus, virtutibus divinus & heroïcis pollere. **Enighe andere zijn van ghevoelen gheweest / doch niet met wepnighe apparentie / dat als dooz den doop afghewasschen werden alle voozgaende sonden / soo oock van ghelijcken dooz dese unctie. Als wy sien in dat van Polyeuctus / Patriarch van Constantinopolen / die niet en twijffelde / ofte dat den kepler Johannes Zemiscis vooz Godt was gheabsolvert / dooz sijne salvinghe als kepler / vande doot van Nicephorus Phocas / die hy hadde doen ombzenghen. Sijnde de maniere deser salvinghe aldaer in't maecten van eeli crups met de olpe op 't hooft des keplers / by den Patriarch / roepende overluyt Heylich ; waer in al het volck met een groot gheschrey hem volchde / 'twelck was de maniere in de leste tijden van dat keplerriek. Doch nopende 't segghen van Grossetest / cum multi sint reges qui nullatenus unctiois munere decorentur, 'tis seker / dat verscheden mentie maecten / dat inde oude tijden alleenlyck vier Coningen (a) gesalft werden / te weten de koninghen van Jerusalem / Franckrijk / Engelandt / ende Sicilien. waer over int out formulier / gheintituleert Formulare, vnd Teutsch Rhetorie, ghedruckt tot Straelsborch / in't Jaer 1519 / de divisie der souveraine Princen is vierderley / den Keyser, den Koninck der Romeynen, de vier gesalftē, ende de ghemeene koninghen. Ander boughen als of by de vier ghelalftē / ghegenerael ghesproocken / conde verstaen werden wie sy meynen / al hoe wel nughemeen alle coninghen in Christenriek.**

(b) **De Francoisen hebben eene gemeine traditie / haer heplighe olpe in een ampulle by een duyve ghebracht te zijn up den hemel / om haren coninck Clovis den I. mede te salven / ontrent den jare 500. naer Christi gheboorte / midtsgaders dat Remigius / aldoen Hertsbisschop van Reyns hem daer mede als coninck ghelalft heeft ; oock dat deselve niet en vermindert / naer hun segghen / maer is ende blijft even de selve / waer mede alle de koninghen van Franckrijk sijn / ende noch werden ghelalft. Nopende het continueren der selver Olie / sonder verminderen ; hebben speen exempel inde traditie vande heplighe olpe by de Joden / de welcke bewaert wierde van Aarons tijden tot de ghebanckenisse. Doch oft deselve alsoo in der daet up den hemel gheromen is / twijffelen vele. Enighe gheleerde willen de selve**

a Alberic. ad
Tit. de statib
hom. lib 1.
en andere;
Sicut Sel-
den.

b Choppin
de Domaniq;
lib. 3. tit. 8.
§. 1.
Huron. Bi-
gnon de l'è-
collece des
Rois, lib 4.
Gualier
Chron. sect.
5. pag. 26.

Olie/ ofte salvinghe van Clouis / nemen voor zijnen doop / want de oude segghen / dat hy was ghedoopt sonder verhael van eenighe Olie / oock (a) Ammonius / (b) Hincmarus / ende andere sprekende vande fles ende Olie / refereren deselve geheelijk tot zijnen doop ende niet tot sijn inauguratie oft huldninghe. *Iae* (c) Baronius selfs; Ampullam Chriftatis columbæ ore cælitus advenientis allatam esse, qua tum fons ipse, more solito, tum etiam Rex Clodoveus sacratuſ est, cujus exemplo & reliqui omnes ſucceſſores Francorum reges, conſueverunt inungi. Van gelijcken Thomas (d) Aquinas / Antoninus (e) ende (f) verſcheyden andere (beneffens de Francoiſen) van andere natien. Alhoewel de leſte tijden hebben opghebracht dese imaginatie. De ſeerkerſte ghetupgheniſſe der ſalvinghe haerder koninghen / is / 'tghene de Hiſtozien ſchrijven van koninck (g) Pepin / die ontrent den jare 750. ghesalft wierde als coninck van de Franſche tot Soissons / by Bonifacius / Archbiſſchop van Bientz / ende dry jaren daer naer / bepde hy ende ſijne twee ſoonen Charles ende Caroloman / weder in't clooſter van S. Denis / by den Paus Steven den derden / als hy (h) selfs / ende den keſer Lovijs ghetuppen by hare byeven die noch oberich ſijn; *le Roy Pepin* (ſept *Tu* (i) *Tillet*) *ſut le premier ſa. v.* ende dat by den Paus selfs / of ſijne anhozicept tot S. Denis in Franckriick / ende niet by den archbiſſchop van Rheims; hoewel hy ſultineerde 'tſelve by paulelijke privilegien ghehadt te hebben / ten tijde van Clouis den eerſten Chriſten coninck: Soo dat het ſchijnt geen coningen vande Meroviens / ofte vande eerſte linie ſijn ghesalft ghewreſt / maer zyn beginſel genomen inde tweede linie / ende ſoo ghecontinueert.

De Engellen hebben mede vele ghetupgeniſſen vande ſalvinghe haerder koningen / oock eenige veel ouder dan de Francopſen / ofte van't keſerriick / doch 't beginſel van't ſelve is onſeker. Gildas die leefden ontrent de dupsent jaren gheleden / in ſijnen bziel de excidio Britannia, ſprekende vande dwalinghe inde kerck / ende boofheden van het volck aldaer / heeft dese paſſagie der Bittanniſche koningen van die eentwe / *Vngebantur reges* (ſepdt (k) hy) *non per Deum, ſed qui cæteris crudeliores extarent. & paulo poſt, Ab unctoribus, non pro veri examinatione, trucidabantur, aliis electis trucioribus.* Van ghelijcken / naer 'tſchrijven van vele ende (k) goede authouren / is onder haer een traditie van H. Olve / om hare coninghen mede te ſalven. De H. maghet (ſegghen zy) gaf Thomas archbiſſchop van Cantelberch (ten tijde zinder Banniſſement onder Henrick den II.) eenen goutwen arenc vol van conſtelijcke olve / in een ſteene fles beſloten / bevelende hem de ſelve wel te bewaren / ende hem voorſegghende / *quod reges Anglorum, qui ungerentur hoc unguento, pugiles eſſent eccleſiæ, & benigni, & terram amiſſam à parentibus pacifice recuperent, donec Aquilam cum ampulla haberent.* 'twelck hy liet (ſoo ſept de hiſtozie) in een clooſter te Poitiers / alwaer Henrick den I. Hertoch van Lancaſtar / onder Eduard den derden / ten tijde vanden oorloch in Franckriick / 'tſelve vercrech van een heplich ofte religieus perſoon / die 'tſelve (ſegghen zy) hadde ghebonden by (l) revelatie, ende ſoo voorts ghebrocht in den Tour van Londen / ende naermaels koninck Henrick den vierden daer mede vereert op zijne crooninghe.

't ſelve mach mede gheſept worden van Schotland / alwaer (indien ghy gelooft Adamandus / beſchrijvende het leven van S. Colme ofte Columba; die leefde ontrent de dupsent jaren gheleden / ende Adaman een eentwe daer aen) een ceremoniale ordonnantie van Benedictie wierde ghegheben by eenen Enghel aen S. Colme; wie naer den inhoudt van't ſelve ('twelck zy

De S. Columba Scoto Confessore lib. 3. cap. 5. apud Selden, Titles of honor, pag. 154.

- a De geſis Francorum, lib. 1. cap. 16.
 b Vita S. Remigij, apud Sarrum. Vit. 55.
 c 13. Januar. ſeu Tom 1 pag. 195.
 c Anal. Tom 6. an. 499.
 d De regimine principum lib. 2. cap. 26.
 e Hiſt. part. 2. cap. 2. tit. 11. §. 7.
 f Azor. Inſtit. moral. part. 2. l. 10. cap. 5.
 Coutzen Politic. lib. 7. cap. 3.
 g Tillet en ſon recueil des Roys, pag. 34. 40.
 h Epif. Steph 2. apud Regionem, ſub anno 753. ita Aimo in lib. 4. cap. 62. E. E. jif. Lodo- vic apud Baronium Annal tom. 9. an. 754.
 i Recueil des Roys, pag. 40.
 k Eadem ipſa vocabala citantur ex Gilda à Gilfredo Monimeth. lib. 9. cap. 3.
 Sier Selden, pag. 149.
 l Thom. Walsingham in ſini. Her. 4. en andre. Sier Selden, pag. 153.
 De S. Columba Scoto Confessore lib. 3. cap. 5. apud Selden, Titles of honor, pag. 154.

noemen vitreus ordinationis regum liber) consecrerde coninck Aidan/ doch of 'tselbe gheschiede niet olie/ of sonder olie/ can uut de woorden van de historie niet verstaen werden. Van aenghezien 'tselbe hoorde tot de huldinghe der koningen/ can mede voor salvinge genomen werden.

In Spangien begon de salvinghe der coninghen in't jaer naer Christi gheboorte 672. als wanneer coninck Wamba ofte Bamba/ (alsoo W. ende B. by haer een pronunciatie gheven) afkomstich vande Gothen in't Westen/ wierde gesalft by Quirigo/ archbisschop van Toledo. Ad urbem Toleti perducunt; ibique per Quiracum Archiepiscopum unctus & coronatus est, seydte/ Rodericus Sanchius/ ende (a) andere die hem volgen.

Opende de salvinghe vande coninghen in Hungarien; is een exempel inde crooninghe van Vladislans den tweeden/ als (b) Bonfinius rapporteert/ hy was inghelijck coninck van Bohemen/ ende onder dien naem gesalft/ want inde goude bulle van Carel de vierde/ ghegheven ontrent den jaer 1350. concernerende de Electores, is de eerste plaetse bevesticht aen den coninck van Bohemen; cum sit princeps (c) Coronatus & unctus. als de woorden zijn inde Latijnsche tale/ ende inde Duytsche (d) wanner ein ghesalbet vnd ghekronter Conig ist. Van ghelijcken den koningh van Polen/ alhoe wel electibe/ unctus inter scapulas (sept (e) Cromer.) Want al is het saecke dat de salvinge der coningen inde oude tijden/ gheschiede op het hooft (als wy sien inde koningen van Israel) soo is het nochtans/ dat inde volgende reusen/ specialijck in Christenrijk/ eenige der selver alleenlijck wierden ghesalft/ op andere plaetsen van haer lichaem. als blijkt by dat vanden (f) Paus Innocentius den derden/ aen den Patriarch van Constantinopolen/ alwaer hy sept/ naer dat onsen Salichmaecker was ghesalft/ Oleo Pietatis præ confortibus suis (qui secundum Apostolum est caput ecclesiæ, quæ est corpus ipsius) principis unctio, à capite ad brachium est translata, ut princeps ex tunc non ungetur in capite, sed in brachio, sive humero, vel armo, in quibus principatus congruè designatur, juxta illud quod legitur, factus (g) est principatus super humerum ejus.

Doch/ niet tegenstaende desen regel der Pausen/ soo wierden de koningen van Frankrijk ende Engelandt ghesalft op haer hoofden. Qualiter Rex inungatur (sept Cardinael (h) Hostiensis/ die gheleest heeft over 360. jaren) per librum Pontificalem, seu ordinarium poteris edoceri. Sed & consuetudo antiqua circa hoc observatur. Nam regum *Franciae* & *Angliae* capita inunguntur. Ende noch tegenwoordich den keiser/ beyde op't hooft met een krups/ als in't Oostersche rijk/ ende andere plaetsen van het lichaem/ als wy sien in dat van keiser Mattias/ anno 1612 tot Franckfort. 'twelck (i) Ortelius verhaelt in dese woorden; waer naer sijn Majest. is eenichsins ontcleet gheworden/ om het Oleum Catechumenorum oft het heplich Olfisel te ontfanghen/ het welke dan den consecrator (te weten den Archbisschop van Mentz) in zijn handt heeft ghenomen/ maeckende eerstelijck daer mede het tepcken des H. krups op het hooft van zijne Majest. daer naer tusschen de schouderen/ achter inden neck/ voor op de borst/ ende eyndelijck aen den rechteren arm/ tusschen de handt/ ende den elleboge/ spreekende elcke reyse/ ende so menichmael als hy begonst te salven: ungo te in regem de oleo sanctificato, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, ende soodra als sy ghesonghen hadden / Unxerunt Solomonem, soo heeft de consecrator oock zijne Majest. de handen ghesalft.

IV. De conincklike en keiserlijke croon/ ofte diadema (hoe de woorden zijn gheconfondert onder den anderen van oude tijden) voor souberaïne Princen/ was verscheyden in forme ende substantie vande teghenwoordighe/ als weseende niet anders dan eenen bant of snort van sge/ linnen of

a Siet Roderic. Toletan. lib 3.

cap. 1. Mariana de rebus Hispan. lib. 6. cap.

13. etc.

b Rex Hungariae, De ad. 4. lib 10.

c Aurea bulla Carol. 4. cap. 4.

d Adam. Contzen. politic. lib. 7. cap. 3.

e Polonia lib. 2.

f Extr. de sacra unct. §. unde.

g Esai. cap.

9. 6 siet oock Tertull. advers.

Induos, cap. 10.

h Summ. tit. de Sacra unctione §. 8.

i Hist. van Hung. pag. 552.

a *Ad lib. 6. Ann. Tacit. comm. pag. 526.* andere dierghelijcke Stoffe. Diadema (sept (a) Lipsius) commune olim in signe regum, non aliud quod fascia tenuis cingens caput, ende dat soo wel in Europa/ als in Asia ende Africa. d' Exempelen van Asia ende Africa sullen booz by gaen. Die van Europa/ sien wy inde Medalien bande oude Coningen van Sicilien/ als Hiero/ Agathocles/ ende specialijck in dit van Gelo;

ende by de Grieken in dit van Philips van Macedonien/ vader van Alexander /

b *Sueton. in Julio Cesare, cap. 79. Valerius, lib. 6 cap. 11.*

welckers hoofden met sulcke snoeren ofte banden aldus ombonden zijn. Nochte is Alexander mede met geen ander Diadema of tepcken van Koninclycke digniteyt afgebeelt/ in sijne medalien/ die noch overich zijn/ dan met dit snoer om zijn bloot hooft/ ende het leeuwen vel/ een tepcken zijnder familie/ als ghelprooten van Hercules. Soo dat het te presumeren staet/ alle d' andere coninghen in Europa/ selve snoer (sijnde ghemeenelijck (b) wit) tot een teecken van coninclycke Majest. mede gebuyckcht hebben. Ende de andere croonen van gout/ oft laurier/ ende soo boozts/ alleenlijck gheweest een honozabel teecken van subalterne digniteyten. Den laurier crans/ ofte croon was van outs eygentlijck onder de Romeynen het tepckē van Triumphe/ booz die daer hadden den naem van Imperator, inde betepckeninge als generael van 'tleger booz dien staet/ ende geprefereert booz de goutwe kroon. Triumphales Coronæ (soo Festus) sunt quæ Imperatori victori (meinende den generael van't legher) Aureæ præferuntur, quæ temporibus antiquis propter pauperatem Laureæ fuerunt. Ende de ghestraelde croon / of radiatum caput, 'welck soo menichmael ghesien wert om de hoofden bande keplers/ langh booz Aurelianus/ een particulier tepcken van flatterie/ toeghegheben aen de kepleren/ die haer hielden als Goden. Want sulcke sozten van croonē (booz namentlijck in die tijden) tot geenen anderen eynde en dienden. Ende hier wyt comt het/ dat wy soo dickwils sien de hoofden van Julius ende Augustus (naer hare canonisatie onder de Goden) met (c) dese ghestraelde croonen. Ende in de volghende tijden inde Medalien van verscheyden andere; ende dat oock somwilen / by 't leven der selver : overmidts den naem ende digniteyt van een Godt/ haer toegheepghent wierde. De ceremonien van welcke canonisatie/ sijnde ten deele consoym 't ghebuyck in eenighe landen by

c *Vide Goltz. ad Summ. Imp. pag. 8*

by ons gheschiede (als i) Herodianus ende andere verhalen) in deser boe-
 gen: Naer de doodt/en solemnele begravenisse van haer lichaem/ als andere i Lib. 4.
 personen/ wierde ghefozmeert een beeldt van walch/ hebbende de gedaen-
 te des overleden/ doch bleeck ende siecklijck siende/ 'twelck gheleydt wierde
 in de sale van't palleys/ op een hooge ende groote pvoize bedstede/ overdeckt
 met gouwe cleederen oft deeckens/ waer naer 'tselbe beelt/ ten oberstaen ter
 lincker zijde vande Senatozen ghecleedt int swart/ ende eenighe dames int
 wit aen de rechter sijde/ daghelijcx ghevisiteert ende de pols ghetast wierde
 by de doctozen/ die daer ober met den anderen consulterende adviseerden/
 dat den patient swacker en swacker wierde/ende nauwlijcx conde eschappe-
 ren; seven dagen aldus volepnt zijnde/ achtervolghende de wetenschap van
 haer professie/verclaerden den patient te wesen overleden; waer naer/eenighe
 Senatozen/ specialijck daer toe ghecommitteert/ ende vande boornaemste
 jonge edeluyden/dzoegen 'tselbe bedt op haer schouderen/ dooz de via sacra,
 naer d'oude merct (in forum vetus) alwaer was ghemaectt een houte stella-
 gie/ op die welcke was gebouwt een edificie staende op pilaeren/ belectt sij-
 nde met pbooz ende gout/op d'welcke een ghelijcke bedstede was gebracht met
 purpere ende goutgebozduerde dekens. Op dit wierde 'tbeelt vanden Prin-
 ce/upt sijn paleys ghebracht ende triumphantelijck ghecleet ghestelt sijnde/
 van 'twelck een ionghen van schoonder ghedaenten/ met panwen bederen /
 al oft den Imperator gheslapan hadde/ die vliegen afkeerden. Terwijl en hy
 alsoo lach/ quamen die oberighe Imperatores ende Senatores ende huyfzou-
 wen/ als voorszeyt is/ ghecleedt aen't bedde; die vrouwen saten onder gale-
 rpen/ en den Senaet onder den blautwen Hemel. Van beyde de sijden des
 marts waren trappen/ op die welcke aen d'een zijde was een chooz van ion-
 ghe edeluyden/ en d'ander zijde een van edele maechden/ die welcke songen
 liedekens d'een teghens d'ander in lof vanden overleden prince/ met eenen
 dzoefachtighen toone/ vergheselschapt met alle andere sozte van musijcke
 ende melodie. Ander bougen/ dat alle hare ceremonien waren een gemeng-
 de actie van dzoefheyt ende vzeuchde. Als mede blijkt by Seneca / sprec-
 kende vande Canonisatie van Claudius: Et erat omnium formosissimum (fu-
 nus Claudij) & impensa cura plenum, ut scires Deum efferri, tibicinum, cornici-
 num omnisque generis aeneatorum, tanta turba, tantus conventus, ut etiam Clau-
 dius audire posset. Daer naer wierde het lijck ghebracht met een statige pro-
 cessie upt de stadt in Campo Martio; alwaer ghemaectt was een viercant ge-
 bouw oft tabernacle van hout/ bzeet aen den voet/ ende van een camelijcke
 hoochte/ om bequamelijck hout ende mutsaert daer in te legghen/ sijnde
 aen de buyten syden behanghen met ghebozduerde tapijten van gout/ pvoiz-
 re beelden en costelijcke schilderien / staende op't selve ghebouw noch een
 ander van ghelijcke forme/ doch wat smalder dan het onderste / met open
 deuren en vensteren/ waer in het lijck wierde gheset/ bedeckt ende oberstrop
 met d'alderbeste specerpen/ ende wel rupckende krupden/ die in de werelde
 condon ghebonden worden / ende als dan een derde/ vierde stellacie/ ende
 soo voorts/ daer op gheset. Soo dat het selve ghebouw representeerde de
 forme van eenen Pharos, ofte vier rozen/ 'twelck licht geeft aen den schipbaer-
 ders inde nacht. Daer naer/ soo quam den oberighen Imperator, ende des
 overledens maeghen / ende custen sijne statue. Den Prince trad op sijnen
 Throon/ de Senatozen ende andere Magistraten op hunne bancken ende
 sit plaetsen/ om ghemackelijck alles te aenschouwen. Alle 'twelck in ozder
 aldus ghebracht sijnde/ reden eerst alle de ridderlijcke edeluyden met Griec-
 sche sproonghen in goede ozder rontsom 'tselbe/ ende sommighe te voet/ deden

ronsfom dit hout ghebouwt freckere loopen/ ende naer hun worden ronfom gheboert caroffen/ hebbende regcerders met purpure tabbarden/ die welke die perfooncn voerden/ die dzoeghen die beelden der goede pzinccn/ ende andere honorable perfonagien van oude tijden. Welcke ceremonien geepndicht sijnde/ den fuccederenden pzincc met een Flambeau inde hant ontfack eerst het vier/ waer naer alle d'ander volchden; het vier ontfackende/ vlooch datelijck eenen (a) Trent upt de opperfte ftellagie/ oft fomwijlen een Pauw inde canonifatie der vrouwen/ om de ziel vanden dooden inden Hemel te dzaghen. Al'twelck ghedaen sijnde wierde den dooden aldan ghehouden ende by de Romeynen ghadozeert onder 'tghetal der Goden/ sijnde mede een gebzupck/ dat eenich man van goeder trouw op fijnen eedt booz de canonifatie ghetuygheniffe gaf van defe fijne heplichwozdinge. Nec defuit (fept Suetonius fpreckende van Augustus) vir Pratorius , qui se effigiem cremati (Augusti) euntem in caelum vidiffe jurasset. Ghelijcke ghetuygheniffe wierde ghegheben van Dzulilla/ Caij fuster/ by eenen Livius Seminius Senatoz/ fwerrende dat hy (b) Dzulilla hadde sien op varen ten Hemel / ende in 'tgheliefchap fiten onder de Goden / wenschende hem felven ende fijne kinderen een eeuwich verderf / inghevalle hy valfchelijck gheswozen hadde/ nemende tot dien eynde eenighe vande goden / ende fpecialijck de felde Goddinne (vande welke hy fprak) tot ghetuygheniffe / voor welcken eedt hy vercreech een millioen feftertium, dat is ontrent 82000. guldens. Wiens legghen niet teghenftaende het wel betaelt was/ wierde dies niet te beter ghelooft. Postquam (fept Seneca) in Senatu juravit se Drufillam vidiffe coelum ascendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit, quod viderit, verbis conceptis affirmavit se non indicaturum, etiam si in medio foro hominem vidisset occifum. Welcke maniere van doen by de Romeynen/ fchiint fijnen oorzpzonck ghenomen te hebben van Romulus/ die/ by den senaet omgezocht zijnde/ ende ghecanonifcirt/ Proculus Julius fwoer by de Goden ghesien te hebben; ende soo voozts van Cæfar/ Augustus / Claudius/ Defpafianus ende Titus by naer fonder interruptie soo in't ghebzupck ghebleven / dat eyndelijck vele van de kepfers onder de Chriftenen/ ende verfchepden andere pzinccn/ naer hun/ hare vaders ende pzedecelfeurs / naer defe maniere hebben laten canonifcieren. Ende dit was de eere / die man aen dede de goede pzinccn/ naer haer overlijden : kriijghende van ghelijcken de quade/ by de senaet/ hare recompense; ut nomen factis eximeretur, ut statuae deijcerentur, ut corpus unco traheretur in Tiberim. Als wy sien in beyde defe exempelcn/ van Marcus Aurclius/ ende Heliogabalus / waer van d'een onder de Goden/ en d'ander in den Tyber gheworpen is. Haer als in de oude floreerende tijden van het Romeynfch keplerijck de gheftraelde croon / was een caractere van Godelijckheyt / ofte Canonifatie (als noch de gheftraelde hoofden by ons) soo in de heroique tijden was 'tselbe een teycken te wesen afkomstich van de Goden felvs/ fpecialijck van Phæbus / waer over oock Virgilius/ (fpreckende van den koninck Latinus/ soon van Circe/ dochter van Phæbus) noemt defe gheftraelde croon/ Solis Avi specimen, zijnde 'dzaggen van de felve/ (c) Phæbus en fijne posteriteyt/ pzinccprijck toegheschreven; hoewel oock aen Juppiter/ Bacchus/ Nuroza/ en andere Goden.

(a) Dio, Lib. 56. in funere Augusti.

(b) Dio, Lib. 59.

(c) Lib. 12. Æneid.

Claudianus de 3 Honorii Consul.

(d) Cicero in Ver. act. 5.

de Mercurio statua, & Lucret. lib. 1. sepe salutarum, &c.

van hare Goden/ ofte de selve adozerende/ te staen wat van verre vooz de selve/ ende solemnelijck te beweghen de rechterhande aen de lippen/ ende aldan/ worpende/ als oft sy kuskens hadden gheworpen/ soo het lichaem om te draepen/ (daer mede beteckende het univers, gheduerich draepende/ dat sy regeerden) (twelck was de rechte foyme van adozeren) wierde het ten lesten mede een ghebruyck/ eerst aen de keplers/ zijnde naest de Godthepdt/ ende by sommighe ghelouden als Goden/ de selve in erkentenisse van hare hoogheyt/ van ghelijcken te doen. Inghelijck aen eenighe van hare generaels vooz't kepseryck/ ghelijck wy sien in dat van Cato Junior. Wiens charge gheerpireert zijnde de soldaten op syn vertreck de handen kussen/ twelck was een eere (sepdt (a) Plutarchus) die de Romeynen selden deden aen dierghelijcke capiteynen/ generaels zijnde. Wat belanght het kussen van de lippen/ 'tis apparent 'tselbe mede aldaer in 't eerste seer ghemeen is gheweest. Quotidiana oscula (sepdt Suetonius/ spreckende van Tiberius) prohibuit edicto. Welck ghebruyck daer naer/ niet tegenstaende de selve ozdonnantie/ niet en wierde achtergelaten in malkanderen te salueren; ghelijck ghenoech te spuren is uyt Martialis. Doch eenighe van syn successors/haer niet konnende vergenoegen met den naem van een mensch/ maer willende gheheeten werden Iuppiter, ende ghelouden als bleelijck gheconberseert te hebben met Venus en de Maen/ ende op dierghelucke andere sorte imaginatien meer/ pretenderende te wesen Divi, en waren niet te vreden met die ozdinaris maniere van doen/ maer achten in hare Majestept grootelijck veronghelijck te wesen/ ingheballen pemandt in't salueren/ poochde hoogher te kussen/ dan hare voeten; al hoewel nochtans eenighe van haer/ permitteerden 'tkussen van haer hande ende knyen aen de vooznaemste. Exempel van 't kussen van haer voeten ende handen zijn in (b) Caligula/ ende in hem aldereerst; ende van de knyen/ voeten ende handen/ in Maximinus de jonge: doch synen vader Maximinus d'oude/ al hoewel een tyzannich ende godtloos mensch/ wilde 'tkussen van syn voeten niet (c) ghedooghen. Dii prohibeant (soo waren syn woorden) ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat. Daer Diocletianus (sepdt Pomponius Lætus) constitueerde by Edict/ uti omnes sine generis discrimine prostrati pedes exoscularentur: quibus etiam venerationem quamdam adhibuit, exornans calciamenta auro, gemmis & margaritis. Ghelijck den Bisschop van Rooden doet/ vooz die synen voet kussen; aenhebbende eenen carmoynen (d) fluweelen schoen/ met een gouwe cruyts daer op. Een ceremonie eertijds soo wel by andere Bisschoppen (e) ende groote Prelaten/ als by den Paus ghebruyckt. Hoewel vooz't meestendeel een usancie is gheweest te kussen die handen der Bisschoppen/ naer 'tgetuygenisse van den H. (f) Ambrosius/ ende (g) andere. Daer van dese maniere van doen aen de keplers/ tenuere (sepdt Lippius) superbum, ne dicam impium, hunc morem, (quid homo infra hominem, hominem abjicis) principes aliquot secuti, sed non è bonis. Na een van hare beste pryncen/ Alexander Severus (het is verhaelt by Lampzidius) wierde ghegroet simpellicck met synen name / Ave Alexander. Si quis, caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, uti adulator, vel abjiciebatur, si loci ejus qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, si ejus dignitas graviori subjacere non posset injuriam. Ende (h) Martialis/ ten tijde van Trajanus die gouwe reub/ alwaer men mocht dencken wat men wilde/ en segghen wat men docht/ repzocheert die vuple flatterpen Domitiano aenghedaen / ende

Ad Parthos (sepdt hy) procul ite pileatos,
Et inopes, humilesque supplicesque,
Pictorum sola basiate Regum.

a In Cat.
Min. De hac
re vide eum
in Bruto, ubi
de conjuratis
in Cæsarem.

b Dio Cass.
Hist. 59.

c Capitolin.
in Maximino
juniori.

d Basingstoch
Hist. Brit. 6.
Not. 6.

e Casaubon.
Exercit. 14.
§. 4. in Bar-
ronum.

f De digni-
tate Sacer-
dot. c. 2.
g Greg. Tu-
ron. lur. par.
5. c. 3. 8.

h Lib. 10.
Epig. 72.

*Veer by de Wilde gaet, en andere Barbaren
Gheveynsd, behoefich volck, verkoopen ure waeren.
Denckt dat wy hebben hier, een vrye Republyck,
'tPluymstrijcken staet te geld, best in een konckrijk.*

a Helmond.
Hist. Scla-
vor. 2. cap.
15. Edit.
Reineccii.
Cantact. Gen.
Hist. 1. cap.
16.

'tkussen van de knye / was noch onlancx over eenighe eeuwen in't (a) Ookersehe keyseryck / dat Conradus de derde tziinder byrenkomst met Emanuel Comnenus soo grootelijc mit haechde / dat hy niet en wilde ghe-
dooghen / ten respecte van din persoon / die hy representeerde (zijnde keysler in't Westen) dat den keysler Comnenus / al sittende / soo veel als een kus van hem staende soude ontfanghen: waer over de saecke by haer respectibe Raden in deliberatie ghelept zijnde wierde verstaen / dat in equis se viderent, & ita ex parilitate convenientes sedendo se & osculando salutarent. Noch en wilde Mulcasses / koninck van Tunis / kussen den voet van den Paus / Paulus den derden / maer syne knyen allcenlijck. Doch 'tkussen van de handt van groote pyncken / werdt noch / (b) als in de oude tijden / gebuyck / ende ghewoonlijck ghepresenteert als een ghetuyghenisse van gheaffectio-
neerden dienst aen andere groote personagien. Inest (sepdt Plinius) in aliis paribus quxdam religio, sicut dextra osculis averfa appetitur, fide corrigitur. d'Oude Persianen (sepdt Herodotus) malcanderen ontmoetende / konde hare egaliteyt in 't kussen bekent werden. want in 't salueren kusten sy den anderen: maer ingeballe den eenen van wat minder qualiteyt was / kusten sy allcenlijck de wanghen, en ingeballe van veel minder edeldom / viel neder ter aerden / en adozeerde den anderen. Want by 'tsimpel adozeren woze menichmael verstaen / wanneer yemant kust syn eppen handt / ofte voozken vinger / met het buygen van syn lichaem: maer het vallen ter neder ('twelck suppleert het kussen van de voeten) gheboecht by die ceremonie / beteekent particulierlijck de Persiaensche adozeeringhe; die / als het blijckt / by dat van Martialis hier voozen gheciteert / kusten van ghelijcken (ingeballe de distantie 'tselve permitteerde) in't adozeren de voeten van hare koninghen. (c) Xenophon ghetuyghet / dat niemant en vermochte die koninghen van Persien aen te sprecken / ten ware / eerst ter aerden vallende / die koninck-
lijke voeten hadden ghekust: ghelijck oock noch die Japonners ende Sp-
nellers / willende hunnen Prince groeten ende eeren / met hun voozhoofd die aerde kloppen. Ipe (sepdt Lampyrdius van Alexander Severus) adorari se vetuit (meynende met dat goddelijck respect van de handt te kussen) quum jam coepisset Heliogabalus adorari regum more Persarum. Waer over (d) Seneca / spreckende van Caligula / die aen Pompeius Pennus een oudt Senator (naer dat hy hem hadde gheabsolveert / ende hem buychde tot danckbaerheyt) presenteerde synen sinckeren voet om te kussen / sepdt / dat hy was / homo natus in hoc, ut mores liberae civitatis Persica servitute mutaret. Doch in 't beranderen van de Griexsche bypheydt in dese slavenye by Alexander / noemt het Q. Curtius; venerari, procumbere, & humi corpus prosternere ('twelck de beleefsheyt van dese eerw / ende de mode van andere landen (ick en weet niet met wat omen) mede onder ons soo gebroche heeft / dat wy den anderen in't salueren / met soo groote homagie adozeeren als de heydenen hare goden) ende van 't selve sepdt Justinus / Retentus est à Macedonibus mos salutandi reges, explosa adoratione.

b Arrian, in
Epist. 1.
cap. 19. Se-
net. Ep. 119.

c Lib. 8.

d De benefi-
lib 2 cap. 12

Dese groote maniere van adozeeren (naer het ondt ghebuyck van de Persianen) werdt noch teghenwoordich ghepleecht by den Gzoorvozt van Moscobien / den koninck van Calicut / den grooten Cham / den Turck / ende andere; oock ten deele in het knielen (beneffens 'tkussen van de
(a) han-

(a) handen) by eenighe groote Princen in Europa. Dat mede het kussen van de voeten/ in't doen van homagie op investiture aen groote Princen in Europa/ heeft in ghebruyck gheweest / sien wy in dat van (b) Kollo/ ofte Robert/ eerste Hartoch van Rozmandien/ ontfangende 'tselbe Hartochdom van Carel de Simple/ ende meer andere. Al ist saecke dat in de leste tyden/ ende noch teghenwoordich by ons / het kussen in homagie/ (dat is/ komende te hande ende te monde), als de woorden zijn) gheschiet aen de wanghe ofte lippen: jae van sulcke kracht is / dat sonder 'tselbe de homagie / niet vooz wettelijck werdt aenghenomen. Ende dit is al'tghene wy van canoniseren/ ende adozeren / midtsgaders 'tkussen van de lippen/ handen / ende voeten/ in't verby gaen / hebben goet ghedacht te verhalen. Ende sullen oversulck wederom komen tot het simpel snoer/ ofte Diadema, 'twelck eygentlijck was het teycken van konincklike souvereiniteyt in de oude tijden; zijnde het dragheden van't selve soo suspect by de oude Romeynen in personagien van grooten aensien ende authoeriteyt/ dat een van de ghemeente / hebbende alleenlijck een (c) wit snoer/ ofte Diadema, gheset op den laurier-crans van Julius Cæsars beeldt / 'tselbe niet alleen weder dooz last van de Tribunen/ Flavius ende Marullus/ wierde afgheruckt/ maer oock den selven persoon daer over geapprehendeert ende gevangen genomen / als een die daer dooz hadde gederogeert de publijcke vyphedyt in hem te gheven/ 'tghene eygentlijck toequam een Koninck. Sijnde dat van Pompeius van de selve natuere; Ei candidâ fasciâ crus alligatum (sepdt (d) Valerius) habenti, Favonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis sit Diadema; exigui panni cavillatione regias ejus vires exprobanz. **Wt reden deser suspicie van de Diadema, midtsgaders dat den naem van een Koninck soo odieus was onder haer (niet te ghenstaende sy in gheen minder slavernye en waren onder de Keyzers/ onder eenen anderen tijtel / in't beginnel/ dan eenighe andere natie onder haer Koningen) absteinerden haer de Keyzers in't eerste de Diadema te dragen. Wel is waer / dat Caligula hasardeerde de selve aen te doen/ maer niet te ghebruycken. Insigne regni (sepdt Aurelius Victor) capiti nequere tentaverat. Van ghelijcken Eutropius/ spreekende van hem / Primus diademate imposito dominum se appellari jussit. Oock niemandt naer hem/ ontrent den tijde van twee hondert tachtentich jaren/ affecteerde de selve Diadema opentlijck te dragheden: alhoewel ten lesten Heliogabalus droech een met kostelijcke ghessteenten verciert; doch binnen 'shups/ om de vroukens dies te beter te behaghen. Voluit (sepdt Lampyridius) uti & diademate gemmato, quia pulchrior fieret, & magis ad foeminarum vultum aptus, quo & usus est domi. So dat eerst in Constantijn de Broote/ de Diadema bequam een continuele dracht: Habitum regium gemmis, & caput exornavit perpetuo diademate, sepdt Victor/ ofte synen Epitomator. Alhoewel in't eerste van syn rijck / hy/ als andere/ mede hadde synen laurier-crans / ende de ghestraelde croon. Jae selck naer dat hy een Christen geworden was. 'tVerlaten van syne triumphale laurier-crans/ ende den selven te veranderen in een snoer of Diadema, ghemaect met goudt ende kostelijcke ghessteenten om 'thoost / werdt hy (e) sommige ghelouden in hem te zijn gheschiet; om alsoo te quiteeren den Laurier/ Apollo toeghepghent/ een teecken van Hyndendom; 'twelck niet wel en scheene te beboeghen aen dusdanighen/ die welke die tempelen van Apollo soo ghedestruert hadde; ende om naer te volghen/ de maniere ghebruyckt by de Koninghen der Joden/ (waer van eenighe waren een typus ofte voozbeeldt van dien grooten Koninck / wiens naem hy Constantinus ten lesten hadde beleden/ en professie maecte) nam de Diadema van goudt**

a *Adm*
Courtzen. Po-
litic. lib. 7.
cap. 4. §. 5.
Et de Ado-
ratione &
Osculatione
manus, &c.
Vide sis Marc
Anton. Sur-
gent. Neapel-
Illustrat. lib. 1.
cap. 21.
& Bullinger.
de Rom. Imp.
lib. 1. cap.

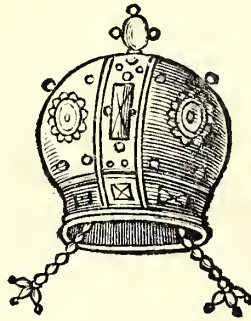
11.
b *M. S. rus.*
apud Camd.
in Norman-
nia.

c *Sueton. in*
Julio Cesare
cap. 79.

d *lib. 6. cap.*
1. §. 7.

e *Baron.*
Annal. tom.
3. ann 337.
& vide ann.
351.

ende ghesteenten/ ende was de eerste die de selve alsoo gebuyckte/ ende naer hem syne successours; doch niet altijd soo scrupuleus in't wech werpen van den laurier-crans als hy hadde gedaen/ zijnde het fatsoen van hare Diadema meest als dat van Constantinus. Haer daer naer/ wierde de keyserslycke Diadema vermeerderd/ komende dwars over de cruyt/ van d'een oort tot de andere/ ende ten lesten ghedraghen over een gouwe helm ofte muts/ als teghenwoordich de besloten croonen op de hoeden. Haer ghelijck het een ghebuyck was/ de simpel Diadema achter om'thoofst/ met eenen strick toe te binden; soo oock daer naer/ aen beyde de ooren: als wy moghen vermoeden by de snoeren/ hanghende aen beyde zijden van hare hoofden/ in hare medalien/ ten ware/ dat aen hare mutsen/ ofte hoeden/ die snoeren waren vast gheweest/ als aen de Mitters van Bisschoppen. In somma/ sy waren soo veranderlijck in de fatsoenen van hare Diadema, als vrouwen in hare hullsels. Doch de forme van de leste Constantinopolitaensche Keysers/ als Crusus in syn Turco Græcia de selve heeft afghemaelt/ was dese;

Wordende het Diadema in't hulden bande Keysers in't eerste opgeset by des Keysers guarde/ ofte by die de macht hadden haer plaetse te suppleeren op huldinge van Keysers/ ofte by den voozgaenden Keysers/ in't designeren van synen successour/ ende daer naer/ doort' omdragen op enen schildt/ doort' legger van de soldaten/ ende so by acclamatie verkoosen Keysers. Doch ten lesten by den Patriarch van Constantinopolen/ wiens ampt aldaer het eygentlijck was/ als in Engelandt den Bisschop van Canterberch/ in Spangien van Toledo/ in Franckryck van Rheims/ in Sweden van Upsalen.

Haer als den Patriarch van Constantinopolen croonde de Keysers in't Oosten; soo insghelijcx den Paus in't Westen: doch met de derde ofte gouwe croone alleenlyck; aenghesien de Keysers ghewoon zyn eerst ghecroont te werden tot Aecken/ in Ste Marien Kercke/ alwaer den Thoon en Stoel is van Carel de Groote/ by den Aertz-Bisschop van Ceulen/ met de silbere croone/ als Koninck van Germanien; ende daer naer te Milanen/ in de Kercke van Ste Ambrosius/ by den Aertz-Bisschop aldaer/ met de psere croon/ als Koninck van Italien; ende ten derden/ by den Paus/ ofte Cardinael van Hostia synen Vicarius/ met de gouwe croon/ als Keysers/ in Ste Pieters Kercke binnen Roomen. De eerste crooninghe tot Aecken is ordinaris; de tweede/ ende derde/ somwylen verscheyden. Als wy sien in sizerick de derde/ die om de groote kercke binnen Milanen/ anno 1452, by den Paus Nicolaus V. binnen Roomen met de psere croon tot een Lombardisch Koninck is ghecroont gheworden; ende insghelijcx drie dagen daer naer/ met de gouwe croon/ als Keysers des Rijcx. Van ghelijcken Carel de vyfde/ by den Paus Clemens te Bolongien/ om te suppleren dat van Milanen ende Roomen/ beyde met de psere ende gouwe croon/ mede is ghecroont gheworden. Oock sedert/ Maximiliaen ende Matthias/ in plaetse van

van Necken/ beyde tot Franckfozt/ midtsgaders Rodolphus tot Regent-
 burck: eben als eertijdes de Princen binnen Roomen / 'twelck 'tvolck ende
 de milice eerst naer de dootd van Nero ghewaer wierden/ seyd (a) Tacit- a Hist. lib. 1.
 rus / (evulgato Imperii arcano) mede op andere plaetsen te konnen gheschie-
 den. Oock om de waerhepdt te segghen/ wepnich aen ghelegghen/ soo wan-
 neer maer de ghecroonde/ met belieben van 't volck/ ende de wapenen haer
 selven komen maintainen; alhoewel nochtans / naer sulcke mantere van
 doen/ beyde de Riicken groote swaricheyt is overkomen: inder voeghen/
 als oft het waer een Omen, ofte boozegginghe van toekomende troublen.

Doch / nopende 'tsegghen van de silbere croon tot Necken / ende de pfer
 tot Milanen/ moet verstaen werden/ dat de selve mede zijn van goudt / als
 die binnen Roomen/ maer om verlicheyden redenen alsoo gheheeten.

VI. Maekt dese volgh: den Scepter / ende den Globus met het Cruys
 daer op. Nopende den Scepter/ sommighe houden den selven veel ouder
 teycken van konincklijke Majesteit/dan de Croon of Diadema. Justinus/
 oft liever (b) Crogus Pompeius/schijnt te ontkennen dat de oude konin- b Hist. lib. 3.
 ghen van Roomen hadden Diademata, ofte Croonen/ maer dat sy in plaetse
 van dien droeghen lancien/ die de Griecken noemen *Scepters*, overmits de
 oude/ in plaetse van de Goden/ de lancien adozerden; jae / by die solemne-
 len eedt gedaen hebben/ ter ghedachtenisse van 'twelck noch tegenwoordich
 (seydt Justinus) de beelden van de Goden met lancien werden afgebeeldt/
 ende dat/ by dese spne woorden/ spreekende van de oudtheyt van die ko-
 ninghen; Per ea adhuc tempora Reges hastas pro diademate habebant, quas
 Græci *sceptra* dixere. Oock is het secker/ dat/ beyde in de heylige ende pro-
 phane historien/ den Scepter ouder is/dan de Croone. In Homero/ lesen
 wy van koninghen met Scepters/ maer gheen met Croonen. Oock in't
 diriveren van het koninckrijk tot Agamemnon / seyd hy / Agamemnon
 hadde den Scepter van Chyestes/ Chyestes van Atreus/ Atreus van Pe-
 lops/ Pelops van Mercurius/ Mercurius van Jupiter/ Jupiter van Vul-
 canus. Inder voeghen/ als oft de oudste ende eminentste caractere van
 eenen koninck/ oft koninckrijk/ alleenliick gheweest waer den Scepter.
 Ende hier nyt komt het/ dat eertijdes die van Egypten in haer Hierogli-
 phique bedupdenisse afbeelden Osiris by de ghedaente van eenen Scepter/
 met een oogh daer op: Significantes (seydt (c) Macrobius) hunc Deum So- c Saturnal.
lib. 1. cap. 21
 lem esse, regalique potestate sublimem cuncta despiceret; quia Solem Iovis ocu-
 lum appellat antiquitas. Doch in de heylighe Schrifsture is 'tselbe veel ou-
 der/dan 'twoordt daer mede bedupdt wordt eenen koninck ofte Souverain.
 Den Scepter en sal van Iuda niet ghenomen werden, tot dat Silo komt, seyd Jacob/ dat
 is een koninck/ ofte Regeerder/ ende dierghelijcke ghetuyghenissen meer.
 Tot wat eynde de koninghen den Scepter ontfanghen/ is te sien nyt dese
 woorden/ nopende den selven ten tijde haerder Crooninghe; (d) Accipe d Apud Seld-
den, his
titles of
honor,
Pag. 177.
sceptrum, Regiæ potestatis insigne, virgam scilicet regni rectam, virgam virtutis,
 qua te ipsum bene regas, & sanctam Ecclesiam populumque videlicet Christianum
 tibi à Deo commissum, Regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas,
 rectos pacifices, & ut viam rectam tenere possint, tuo juvamine dirigas, quatenus
 de temporali regno ad æternum regnum pervenias. Ipso adjuvante, cujus regnum
 & Imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum, Amen.

Als de Scepter is het ornement van de rechterhandt/ soo van ghelijcken
 den Globus, met victoria somwijlen daer op/ een singulier teycken van kep- e Vile Lis-
sium de ma-
litiis R. m.
na, lib. 4.
Dialog. 5.
 serlijke digniteyt in de sincker handt. Het solemneel ghebruyck van 't selve
 in 't keysersrijk / werdt by (e) sommighe gheobservert in den staet van
 Roomen

Koomen gheweest te zijn/ aleer de Keyfers waren Christenen. Den eersten die den Globus ghebeyndte (seydt (a) Isidorus) was Augustus; Pilam (seydt hy) in signa constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut malis figuram orbis ostenderet. Doch naermaels als het Heylich Cruys was ghekomen in estime/ ende by de Keyfers aenghenomen in grooter weerdigheyt/ wierde t selve ghevoeght by de Globus in de handen van hare beelden/ ofte statua, somwijlen in de sincker/ somwijlen in de rechterhandt. Den eersten/ die t selve hadde in syn beeldt/ ofte statua, volghens de beste ghetuyghenisse/ was Justinianus/ die t selve hadde in de sinckerhandt van syn groot beeldt te Constantinopolen/ als (b) Procopius schrijft/ beteykenende beyde/ naer syn seggen/ dat de Zee ende het Landt den Keyser onderdanich was/ dooz de merite van t Cruys. Van gelijken (c) Suidas spreekende van t selve beeldt/ seyde/ dat hy hielde eenen klood met een Cruys daer op/ in de sinckerhandt/ betoonende daer mede dat hy dooz t gelooven in het cruyts/ Keyser van de gantsche werelddt geworzen was. Wanc de Globus, seydt hy/ beteeckent de werelddt / zijnde van ghelijcke forme / ende het cruyts/ tghelooft/ overmidts Godt in den vleesche daer aen ghenaghelt was. (d) Lipsius en andere ghetuyghen langh vooz Justinianus in ghebeyndt gheweest te hebben / pomum Imperii te draghen/ met een cruyts daer op/ want men sulcke numismata vindt/ van Theodosius/ ende andere Keyseren. Jae (e) Nicephorus ghetuyghet/ dat Constantinus aen de Globus, t cruyts toeghevoeght heeft. Van welke Globus (f) Gothefridus Di-terbientis/ Notarius van den Keyser Conrad de derde/ Frederick Barbarossa/ ende Henrick de vierde/ brenghet vooz dese versen ;

b l 1. de
Aedificiis Iu-
stin.
c Verbo Iu-
stinianus.

d lib. 3. de
Crucis, cap.
16.

e lib. 7.
f Chronic.
part. 19.

Dit woort
Palla, komt
van het
Duytsch
woort Bal.

Aureus ille globus, pomum, vel palla vocatur,
Vnde figuratum mundum gestare putatur,
Quando coronatur palla ferenda datur.
Significat mundum forma perhibere rotundum,
Intus habet plenum terrestri pondere fundum,
Quem tenet arcana, palla ferenda manu.
Hæc fuit ex terris mundi collecta quaternis,
Ut foret Imperii manibus gestanda supernis,
Hac tulit Imperium Iulius arte suum.
Taliter hunc mundum gestat manus una rotundum,
Regius includit sic omnia climata pugnis,
Taliter omne quod est regia pompa tenet.

Ende daer naer verhaelt ons;

Quid significat Crux, posita super aureum pomum.

Crux super est pomo, Coeli super insita dono,
(Suscipe corde bono, Rex, quæ tibi mystica promo
Teque sedente throno, prospice quid sit homo)
Crux & Palla simul pariter connexa tenentur,
Hæc magis, illa minus per te reverenda videntur
Hæc ferit, hæc sanat, hæc perit, illa manet.
Si mundana cupis pugno concludere regna,
Significata Crucis tibi sint reverenter habenda
Servulus esto Dei, qui tua sceptrâ regit.

Wordende teghenwoordich ghedraghen by de Paltz-Graven van den Rhyjn/ op de crooninghe van de Keyfers/ by den naem van Pomum Imperiale,

riale. In de Bulle van Carel de vierde / Comes (a) Palatinus Rheni pomum Imperiale portat à latere dextro; als / den Hertoch van Saren draeght het Sweerdt / ende de Marquijs van Brandenburg den Scepter / ende zedert by krepset Carel de (b) vijfoe / de Paltz-Graven vergunt / beneffens Scepteren / den pomum te voeren in haer wapen.

a Aurea
Bull. Caroli
IV. cap. 22.

b Marq. Fe-
br. Orig.
Palat. lib. I.
cap. 15.

De voordere ceremonien / beneffens de salvinghe / Croon / Scepter / ende Globus met het Cruys / ghebruyckt op d' Inauguratie van souberame Princken in Christenriick / zunde Koningen / konnen best ghesien werden uut de particuliere ceremonialen van elck koninckriick: ende overfulx sal allenlijck hier by boeghen de crooninghe van eenen koninck / met syn koninginne / in een electief koninckriick. Soo luden de woorden in Pontificali Romano, geconfirmieert by den Paus Clemens den achtsten / vermidts d'antiquiteyt / ende authoziteyt van den selven / midts gaders dat de Pontificale selis is in wepnighe handen / hier te lesen;

De Benedictione, & Coronatione Regis.

(c) Cum est Rex coronandus, Episcopi Regni ad Civitatem ubi coronatio fieri debet, convocantur. Rex triduanum jejunium devote peragit, per hebdomadam præcedentem, videlicet quartâ & sextâ feriâ, & sabbato. Dominica vero proxima sequenti coronatur, qua ipse rex se ad communionem parat. Ecclesia vero ipsa Metropolitana; sive Cathedralis, ubi solemnitas celebrabitur, paratur & ornetur, quo melius fieri poterit. Ad altare majus parantur ea quæ consueta sunt parari, Pontifice celebrante; & credentia juxta altare cum rebus opportunis. Super altare ponitur *Gladius, Corona, & Sceptrum* Regi danda, & *Oleum Catechumenorum; bombyx* ad ligandum & extergendum brachium Regis, & inter scapulas post unctionem; *Fascia* ad ligandum bombycem in brachio. Paratur in ecclesia in loco competenti *Thalamus*, sive suggestum pro Rege, in quo sit Regalis sedes ornata, & thalamus ipse sit ornatus pannis sericeis, & aulæis; sed advertendum est, quod altitudo thalami non sit major quam gradus supremus altaris. Paratur etiam in loco convenienti *Tentorium*, sive papilio, sub quo Rex vestes regales, pro regni consuetudine, quæ ibidem pro eo parantur, suo tempore recipit. Et si *Regina* etiam simul est coronanda, paratur pro ea alius *Thalamus*, non longe à regio, sed illo aliquantulum humilior; & ita sunt situandi thalami, ut inde possint videri altare, & Pontifex celebrans. Parantur etiam ante altare hinc & inde sedes, pro numero *Episcoporum* coronationi intereffentium.

c Pontificale
Romanum,
Parisius
1615. fol.
127. Item,
Romæ, 1611.
fol. 161.

Die autem Dominica, qua Rex benedicendus & coronandus est, omnes *Episcopi* conveniunt, mane in Ecclesia, in qua hoc fieri debet, & Metropolitanus, sive Pontifex, ad quem spectat, parat se solemniter cum Ministris, Missam celebraturus, paramentis temporis convenientibus. *Episcopi* vero induuntur supra *rochetum* (vel supra *superpelliceum*, si sint religiosi) *amictu, stola, pluviali albo, & mitra simplici*. Quibus omnibus paratis, *Metropolitani* in faldistorio ante medium altaris posito sedet cum mitra; & *Episcopi* parati hinc & inde super sedibus pro eis paratis, quasi in modum coronæ sedentes, sibi assistunt. Interim, Rex vestibus militaribus indutus; cum suis Prælati Domesticis non paratis, ac Baronibus, Nobilibus, & aliis, venit ad Ecclesiam; & cum fuerit prope Presbyterium, duo priores *Episcopi* ex paratis veniunt ei obviam, & cum mitris capita, illi aliquantulum inclinantes, ipsum inter se medium, *birreto* deposito, usque ante Metropolitanum deducunt, cui Rex caput inclinans, humilem reverentiam exhibet; qua facta prior *Episcoporum* deducuntur stans, detecto capite, versus ad *Metropolitanum*, dicit intelligibili voce;

Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica, ut presentem egregium militem ad dignitatem Regiam sublevet.

Interrogat Metropolitanus.

Scitis illum esse dignum, & utilem ad hanc dignitatem?

Ille respondet.

Et novimus, & credimus eum esse dignum & utilem ecclesie Dei, & ad regimen hujus regni.

Metropolitanus dicit.

Deo gratias.

Tunc sedet Rex medius inter duos *Episcopos* deducentes, congruenti spatio à *Metropolitano*, ita ut illi faciem vertat; ipsi etiam deducentes *Episcopi*, senior ad dexteram, alius ad sinistram Regis se collocant, ut & ipsi ad alterutrum facies vertant. Quibus sic sedentibus, postquam aliquantulum quieverunt, *Metropolitanus* coronandum Regem admonet, dicens;

Cum hodie per manus nostras, optime Princeps, qui Christi Salvatoris nostri vice in hac re fungimur (quamvis indigni) sacram unctionem, & regni insignia sis suscepturus; bene est ut te prius de onere, ad quod destinarius moneamus, Regiam hodie suscipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commissos curam sumis. Tractarum sane inter mortales locum, sed discriminis, laboris, atque anxietatis plenum. verum, si consideraveris, quod omnis potestas à DOMINO DEO est, per quem Reges regnant, & Regum conditores justa decernunt, tu quoque de grege tibi commissio ipsi Deo rationem es redditurus. Primum, pietatem servabis, Dominum Deum tuum tota mente, ac puro corde coles. Christianam religionem, ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem usque inviolatam retinebis, eamque contra omnes adversantes pro viribus defendes. Ecclesiarum Prælatum, ac reliquos Sacerdotibus condignam reverentiam exhibebis. Ecclesiasticam libertatem non conculcabis. Iustitiam, sine qua nulla societas diu consistere potest, erga omnes inconcussè administrabis, bonis præmia, noxiis debitas penas retribuendo. Viduas, pupillos, pauperes, ac debiles ab omni oppressione defendes. Omnibus te ademptibus benignum, mansuetum, atque affabilem, pro regia tua dignitate te præbebis. Et ita te geres, ut non ad tuam, sed totius populi utilitatem regnare, premiumque benefactorum tuorum non in terris, sed in caelo expectare videarum. Quod ipse præstare dignetur, qui vivit, & regnat DEVS, in sæcula sæculorum. Resp. Amen.

Rex electus accedit ad *Metropolitanum*, & coram eo, detecto capite, genuflexus, facit hanc professionem, dicens.

Ego N. Deo annuente, futurus Rex N. profiteor, & promitto coram DEO, & Angelis ejus detriceps Legem, Iustitiam & Pacem Ecclesie Dei, populorum mihi subiecto pro posse, & nosse facere, ac servare, salvo condigno misericordie Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum melius potero invenire. Pontificibus quoque Ecclesiarum Dei condignum, & Canonicum honorem exhibere; atque ea quæ ab Imperatoribus, & Regibus, Ecclesiis collata, & reddita sunt, inviolabiliter observare. Abbatibus, Comitibus, & Vassallis meum congruum honorem, secundum consilium fidelium meorum præstare.

Deinde ambabus manibus tangit librum Evangeliorum, quem *Metropolitanus* ante se apertum tenet, dicens.

Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia.

Postea Rex electus *Metropolitani* manum reverenter osculatur.

His expeditis, illo genuflexo manente, *Metropolitanus* deposita mitra, surgit, & stans versus ad ipsum coronandum, dicit competenti voce sequentem orationem, quam etiam dicunt omnes Pontifices parati, similiter sine mitris stantes; dicunt etiam omnia alia benedictionem, & coronationem ipsam concernentia, voce submissa, *Metropolitanum* tamen in omnibus observantes, & imitantes.

O R E M V S.

Omnipotens sempiternæ Deus, Creator omnium, Imperator Angelorum, Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui Abraham fidelem servum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moyse, & Iosue, populo tuo prælatum multiplicem victoriam tribuisti, humilemque David puerum

puerum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientia, pacisque ineffabili munere ditasti; respice, quesumus, Domine, ad preces humilitatis nostrae, & super hunc famulum tuum N. quem supplici devotione in Regem eligitus, Bene & dictionum tuarum dona multiplicata, eumque dexterae tuae potentia semper, & ubiq; circunda; quatenus praedicti Abrahamae fidelitate firmatus, Moyse mansuetudine fretus, Iosue fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus complacet & per tramitem justitiae inoffenso gressu semper incedat; tuae quoque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili juxta protectus, armisque caelestibus circumdatus, optabilis de hostibus Sanctae Crucis Christi victoria triumphum feliciter capiat, terroremque suae potentiae illis inferat, & pacem tibi militantibus letanter reportet. Per Christum Dominum nostrum, qui virtute sanctae Crucis tartara destruxit, regnoque Diaboli superato, ad caelos victor ascendit, in quo potestas omnis, regni quoque consistit victoria, qui est gloria humilium, & vita salusque populorum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. Resp. Amen.

Posthac Metropolitanus cum mitra procumbit supra faldistorium. Rex vero ad ejus sinistram in terram prosternit, aliis Praelatis paratis ante sedes suas similiter procumbentibus. Tunc cantores incipiunt, & prosequuntur Litanias, Choro respondente. Cum dictum fuerit.

Vt omnibus fidelibus, &c.

Resp. *Te rogamus audi Nos.*

Metropolitanus surgit, & accepto baculo Pastoralis in sinistram manum, super electum Regem prostratum, dicit.

Vt hunc electum in Regem coronandum bene & dicere digneris.

Resp. *Te rogamus audi nos.*

Secundò dicit.

Vt hunc electum in Regem coronandum bene & dicere & con & secrare digneris.

Resp. *Te rogamus audi nos.*

Producendo semper super eum signum Crucis. Idem dicunt, & faciunt Episcopi parati, genuflexi tamen permanentes. Quo dicto, Metropolitanus redit ad acubitum, Cantoribus resumentibus, & perficientibus Litanias. Quibus finitis, Metropolitanus, deposita mitra, surgit, illo prostrato, atque Episcopis, deposita mitra, genuflexis manentibus, versus ad coronandum, dicit.

Pater noster.

Vers. *Et ne nos inducas in tentationem.*

Resp. *Sed libera nos à malo.*

Vers. *Salvum fac servum tuum, Domine.*

Resp. *Deus meus sperantem in te.*

Vers. *Esto et, Domine, turris fortitudinis.*

Resp. *A facie inimici.*

Vers. *Nil proficiat inimicus in eo.*

Resp. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.*

Vers. *Domine exaudi orationem meam.*

Resp. *Et clamor meus ad te veniat.*

Vers. *Dominus vobiscum.*

Resp. *Et cum Spiritu tuo.*

O R E M V S.

Procede, Domine, huic famulo tuo dexteram caelestis auxilii; ut te toto corde perquirat, & que digne postulat, consequi mereatur.

Actiones nostras, quesumus, Domine, aspirando praeveni, & adjuvando prosequere; ut aucta nostra oratio, & operatio à te semper incipiat, & per te cepta finiatur. Per Christum Dominum nostrum. Resp. *Amen.*

Post.

Posthæc *Metropolitanus* sedet, accipit mitram, & electus *Rex* coram eo genuflectit, & circumstantibus Prælati paratis, cum suis mitris in modum coronæ, *Metropolitanus* intingit pollicem dexteræ manus in oleum Catechumenorum, & inungit in modum Crucis, illius brachium dexterum, inter juncturam manus, & juncturam cubiti, atque inter scapulas, dicens hanc orationem;

DEVS, DEI filius, JESVS CHRISTVS Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis unctus est, præ participibus suis; ipse per præsentem sanctæ unctiois infusionem SPIRITVS PARACLITI super caput tuum bene & diuinitatem infundat, eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili & tractabili oleo, dona inuisibilia percipere, & temporali regno justis moderationibus exequo, æternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato, Rex Regum vivit, & gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti DEVS, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

O R E M V S.

Omnipotens, sempiternæ DEVS, qui Azahel super Syriam, & Jehu super Israël per Eliam, David quoque & Saulem per Samuelem Prophetam in Reges inungi fecisti, tribue, quesumus, manibus nostris operem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo N. quem hodiè, licet indigni, in Regem sacra unctio delinimus, dignam delibutionis hujus efficaciam, & virtutem concede; constitue, DOMINE, principatum super humerum ejus, ut sit fortis, justus, fidelis, providus, & indefessus regni hujus, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, justitiæ cultor, meritorum, & demeritorum remunerator, Ecclesiæ tuæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor, ad decus, & laudem tui nominis gloriosi. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

Quo factò, *Metropolitanus* lavat, & abstergit manus, surgit cum mitra, descendit ante altare, ubi deposita mitra, stans, cum suis ministris facit Confessionem. *Rex* verò electus ad partem se retrahit, & genuflexus cum suis Prælati Domesticis idem facit. Similiter, & *Episcopi* parati sine mitris stantes, bini, & bini, Confessionem dicunt. Finita Confessione, *Metropolitanus* ascendit ad altare, & procedit in Missa, more solito usque ad *Alleluia*, sive ultimum versum *Tractus*, vel *Sequentiæ* exclusive, Prælati paratis juxta suas sedes stantibus vel sedentibus, prout tempus requirit. Interim, schola inchoat *Introitum*, & prosequitur in Missa; & *Rex* à suis ducitur in Sachtiam, vel sub papilione ad hoc parato, ubi inter scapulas & brachium inunctum bombyce bene abstergitur, & induitur regalibus indumentis, & more regni. Paratus itaque *Rex*, & ornatus, procedit cum suis Prælati, Baronibus, & aliis ad eminentem, & ornatum thalamum, in Ecclesia sibi præparatum, & ibi super aliquo faldistorio ornato genuflexus incumbens, audit Missam, quam Prælati sui non parati circumstantes etiam genuflexi legunt usque ad *Alleluia*, sive ultimum versum *Tractus*, vel *Sequentiæ* exclusive. Missa dicitur de die, & cum Oratione diei, dicitur pro ipso electo Rege, sub uno *Per Dominum*, hæc Oratio.

Quæsumus, Omnipotens Deus, ut famulus tuus N. *Rex* noster, qui tua miseratione suscepit regni gubernacula, virtutum etiam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus, & vitiorum monstra devitare, & ad te, qui via, veritas, & vita es, gloriosus valeat pervenire. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

Graduali cantato, *Metropolitanus* sedet ante altare cum mitra in faldistorio, & *Rex* à suis associatus mediis inter priores Prælatos paratos ad *Metropolitanam* reducitur, cui facta reverentia, ut prius, genuflectit coram eo. Tunc *Metropolitanus* accipit *Gladium*, quem unus Ministrorum sibi porrigit de altari, & illum evaginatum tradit in manus Regis, dicens.

Accipe

Accipe gladium de altari sumptum per nostras manus, licet indignum, vice tamen, & auctoritate sanctorum Apostolorum consecratum, tibi regaliter concessum, n. s. reg. Bene & dilectionis officio, in defensionem sancte DEI Ecclesie divinitus ordinatum; & memor esto ejus, de quo Psalmista prophetavit, dicens; Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissime; ut in hoc per eundem vim equitatis exerceas, molem iniquitatis potenter destruas, & sanctam DEI Ecclesiam, ejusque fideles propugnes, ac protegas; nec minus sub fide falsos, quam Christiani nominis hostes execres ac dispergas; viduas, & pupillos clementer adjuves, ac defendas; desolata restaures, restaurata conserves; ulciscaris injusta, confirmes bene disposita; quatenus hec agendo, virtutum triumpho gloriosus, justitieque cultor egregius, cum mundi salvatore sine fine regnare merearis. Qui cum Deo Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

His expeditis, ensis à Ministris in vaginam reponitur, & Metropolitanus accingit ense Regem dicens.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime; & attende, quod Sancti non in gladio, sed per silem vicerunt regna.

Et mox Rex accinctus surgit, & eximit ensē de vagina, illumque viriliter vibrat, deinde super brachium sinistrum tergit, & in vaginam reponit; atque iterum coram Metropolitanō genuflectit. Tunc ei Corona imponitur, quam omnes Prælati parati, qui adsunt, de altari per Metropolitanum sumptam manibus tenent, ipso Metropolitanō illam regente, capiti illius imponente, ac dicente.

Accipe Coronam regni, que licet ab indignis, Episcoporum tamen manibus, capiti tuo imponitur. In Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quam sanctitatis gloriam, & honorem, & opus fortitudinis, significare intelligas, & per hanc te participem Ministerii nostri non ignores. Ita, ut sicut Nos in interioribus pastores, rectoresque animarum intelligimur, ita & tu in exterioribus verus Dei cultor, strenuusque contra omnes adversitates Ecclesie Christi Defensor assistas, regni que tibi à Deo dati, & per officium nostræ benedictionis, in vice Apostolorum, omniumque Sanctorum, regimini tuo commissi utilis executor, proficuusque regnator semper appareas, ut inter gloriosos Athletas, virtutum gemmâ ornatus, & præmio sempiternæ felicitatis coronatus cum Redemptore, ac Salvatore nostro Iesu Christo, cujus nomen, vicemque gestare crederis, sine fine gloriaberis. Qui vivit, & imperat DEVS cum Patre, & Spiritu Sancto in secula seculorum. Resp. Amen.

Postea Metropolitanus dat ei adhuc genuflexo Sceptrum, dicens.

Accipe Virgam virtutis, ac veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere improbos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos, & relevare humiles, & aperiat tibi ostium IESVS CHRISTVS Dominus noster, qui de semetipso ait, Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, qui est clavis David, & Sceptrum domus Israël, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Sitque tibi ductor qui educit vincitum de domo carceris, sedentem in tenebris, & umbra mortis; & in omnibus sequi merearis eum, de quo David Propheta cecinit, Sedes tua, DEVS, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui; & imitando ipsum, diligas justitiam, & odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te DEVS, DEVS tuus, ad exemplum illius, quem ante secula unxerat oleo exultationis, præ participibus suis, IESVM CHRISTVM Dominum nostrum, qui cum eo vivit, & regnat DEVS, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

Tunc Regi surgenti discingitur ensis, & in vagina datur alicui, qui eum ante Regem immediatè portat. Et Metropolitanus cum aliis Prælati paratis deducit Regem Sceptrum in manu, & Coronam in capite ferentem, medium inter se à dexteris, & digniorem Prælatum paratum à sinistris Regis incedentem ad solium supra thalamum, & adjuvante eum digniore Prælato prædicto, intronizat Regem, in solio, dicens.

Sit, & retine amodò locum tibi à DEO delegatum, per auctoritatem Omnipotentis DEI, & per præsentem traditionem nostram, omnium scilicet Episcoporum, ceterorumque

servorum; & quanto Clerum sacris altaribus propinquorem perspicis, tanto ei potiore in locis congruis honorem impendere memineris; quatenus mediator DEI, & hominum, te mediatorem Cleri, & plebis permanere faciat.

Deinde *Metropolitanus* depositâ mitrâ, stans versus ad altare inchoat, schola prosequente, Hymnum,

Te DEVM laudamus.

Qui totus dicitur: quo incepto, *Metropolitanus* accedit ad dexteram Regis, ibi continuò manens, usque ad finem hymni; & eo finito, *Metropolitanus* stans, ut priùs, ad dexteram Regis sine mitra, dicit super illum versus.

Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua.

Resp. *Iustitia, & Iudicium preparatio sedis tuae.*

Vers. *Domine exaudi orationem meam.*

Resp. *Et clamor meus ad te ventat.*

Vers. *Dominus vobiscum.*

Resp. *Et cum Spiritu tuo.*

O R E M V S.

DEVS, qui victrices Moyfi manus in oratione firmasti, qui quamvis etate languesceret, infatigabili sanctitate pugnabat, ut dum Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus subjugatur, exterminatus alienigenis, hereditati tuae possessio copiosa serviret; opus manuum tuarum pia nostrae orationis exauditione confirma; habemus & Nos apud te, sancte Pater, DOMINUM Salvatorem, qui pro Nobis manus suas extendit in Cruce, per quem etiam precamur, altissime, ut, tua potentia suffragante, universorum hostium frangatur impietas, populusque tuus, cessante formidine, te solum timere condiscat, Per eundem Christum Dominum nostrum. Resp. Amen.

O R E M V S.

DEVS inenarrabilis auctor mundi, Conditor generis humani, confirmator regni, qui ex utero fidelis amicus tui Patriarchae nostri Abrahamae praelegisti Regem saeculû profuturum, tu praesentem insignem Regem hunc, cum exercitu suo per intercessionem beatae Mariae semper Virginis, & omnium Sanctorum uberi benedictione locupleta; & in solium regni firma stabilitate connecte: visita eum sicut visitasti Moysen in rubo, Iosue in praelio, Gideonem in agro, Samuelem in templo, & illa eum fiderea benedictione, ac sapientiae tuae rore perfunde, quam beatus David in Psalterio, Salomon filius ejus, te remunerante, percepit de caelo. Sis ei contra actus inimicorum lorica, in adversis galea, in prosperis sapientia, in protectione clypeus sempiternus. Et presta, ut gentes illi teneant fidem, Proceres sui habeant pacem, diligant caritatem, abstineant se à cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, & ita populus iste sub ejus imperio pullulet, coalitus benedictione aeternitatis; ut semper tripudantes maneant in pace, ac victores. Quod ipse prestare dignetur qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia secula saeculorum. Resp. Amen.

Quibus finitis, *Metropolitanus* cum Prælati paratis redit ad sedem suam, vel faldistorium prope altare, & (nisi sit coronanda Regina) dicitur *Alleluia*, sive ultimus versus *Tractus*, vel *Sequentiae*, *Euangelium*, & alia usque ad *Offertorium* inclusive. Quo dicto, *Metropolitanus* residet in faldistorio suo ante medium altaris cum mitra, & Rex à suis Prælati & Baronibus associatus venit ante *Metropolitanum*, coram quo genuflexus, detecto capite, offert ei aurum, quantum sibi placet, & manum *Metropolitani* recipientis osculatur.

Deinde ad solium suum revertitur. *Metropolitanus* lavat manus, surgensque accedit ad altare, & prosequitur Missam usque ad Communionem. Cum Secreta diei dicitur pro Rege, sub uno, *Ter Dominum nostrum.*

Secreta.

Membra, quæsumus, DOMINE, oblata sanctifica, ut, & nobis unigeniti tui corpus & sanguis fiant; & Regi nostro ad obtinendam animæ, corporisque salutem, & ad peragendum injunctam officium, te largiente, usquequaque proficiant. Per eundem Dominum nostrum IESUM CHRISTUM filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti DEVS, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

Pax datur Regi per Primum ex Prælati paratis, cum instrumento ad hoc ordinato. Postquam *Metropolitanus* se de corpore, & sanguine, quem totum sumere debet, communicaverit, *Rex*, detecto capite, de thalamo suo accedit ad altare, coram quo, in supremo gradu genuflectit, & *Metropolitanus* conversus ad *Regem*, ipsum communicat. *Rex*, priusquam Communionem sumat, osculatur manum dexteram *Metropolitani*, & sumptâ Communionem, ex Calice de manu *Metropolitani* se purificat, & purificatus ad thalamum suum revertitur. *Metropolitanus* vero ablutionem sumit, & accepta mitra, lavat manus, & perficit Missam.

Cum Postcommunionem diei dicitur pro Rege, sub uno, *Ter Dominum, &c.*

Post Communio.

Hæc, DOMINE, oblatio salutaris famulum tuum N. Regem nostrum ab omnibus tueatur adversis; quatenus Ecclesiastica pacis obtineat tranquillitatem, & post istius temporis decursum ad æternam perveniat hereditatem. Per Dominum nostrum IESUM CHRISTUM filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti DEVS, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

In fine *Metropolitanus* dat benedictionem solemnem, ut supra; qua data, singuli ad sua revertuntur.

De Benedictione & Coronatione REGINÆ.

Si verò tunc *Regina* benedicenda sit, & coronanda, quamprimum ipso *Rege* intronizato, & orationibus expletis, *Metropolitanus* cum Prælati paratis ad altare reverfus in faldistorio sedet.

Rex de folio suo surgens, cum comitiva sua, Coronam in capite, & Sceptrum in manu gestans ante altare ad *Metropolitanum* proficiscitur, & facta ei reverentia, stans, detecto capite, petit *Reginam* benedici, & Coronari, sub his verbis.

Reverendissime Pater postulamus, ut Consortem nostram nobis à Deo conjunctam benedicere, & corona regnali decorare dignemini, ad laudem, & gloriam Salvatoris nostri Iesu Christi.

Deinde ad solium suum revertitur.

Tunc *Regina*, quæ in aliquo loco ad partem in Ecclesia à principio steterat, à duobus *Episcopis* paratis, non his, qui *Regem* deduxerunt, sed primis post eos, crine soluto, & capite velato, in vestibus suis communibus ad *Metropolitanum* ante altare deducitur, & facta *Metropolitano* reverentia, coram illo genuflectit, & ejus manum osculatur.

Tunc surgit *Metropolitanus* cum mitra, & in faldistorio procumbit. *Regina* verò ad ejus sinistram in terram se prosternit; & inchoantur, ac perficiuntur *Litanie*, ut supra: quibus finitis, *Metropolitanus*, deposita mitra, surgit, & stans versus ad illam ante se genuflexam, dicit sequentem orationem intelligibili voce; quam etiam, & alia sequentia astantes Prælati parati submissa voce dicunt.

O R E M V S.

Omnipotens sempiternæ Deus, hanc famulam tuam N. cælesti benedictione sanctifica,

quam in adiutorium regni Reginam eligimus, tua ubique sapientia doceat, & confortet, atq̄
Ecclesia tua fidelem famulam semper agnoscat. Per eundem Dominum nostrum IESVM CHRIS-
TVM filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus Sancti DEVS.

Deinde, extensis manibus ante pectus, dicit.

Verf. Per omnia secula seculorum.

Resp. Amen.

Verf. Dominus vobiscum.

Resp. Et cum Spiritu tuo.

Verf. Sursum corda.

Resp. Habemus ad Dominum.

Verf. Grattas agimus Domino DEO nostro.

Resp. Dignum & iustum est.

Verè dignum & iustum est, æquum, & salutare Nos tibi semper, & ubique grattas agere
DOMINE sancte, Pater Omnipotens, æterne DEVS, honorum cunctorum auctor, ac distribu-
tor, benedictionumque omnium largus infusor, tribue super hanc famulam tuam Reginam
bene & diætionis tuæ copiam; & quam humana electio sibi præesse gaudet, tua supernæ electionis,
& benedictionis infusio accumulet. Concede ei, DOMINE, auctoritatem regiminis, consilii
magnitudinem, sapientiæ, prudentiæ, & intellectus abundantiam, religionis, ac pietatis custo-
diam; quatenus mereatur benedici, & augmentari in nomine, ut Sara; visitari, & sæcundari,
ut Rebecca; contra omnium muniri vitiorum monstra, ut Iudith; in regimine regni eligi,
ut Esther; ut, quam humana nititur fragilitas benedicere, cælestis potius intimi rotæ repleat
infusio. Et quæ à nobis eligitur, & benedicitur in Reginam, à te mereatur obtinere præmium
æternitatis perpetuæ. Et sicut ab hominibus sublimatur in nomine, ita à te sublimetur fide, &
operatione. Illo etiam sapientiæ tuæ eam rore perfunde, quem beatus David in repromissione,
& filius ejus Salomon percepit in locupletatione. Sis et DOMINE, contra cunctorum ietus
inimicorum lorica; in adversis galea; in prosperis sapientia; in protectione clypeus sempiternus.
Sequatur pacem, diligat caritatem, abstineat se ab omni impietate; loquatur iustitiam; custodiat
veritatem; sit cultrix Iustitiæ, & pietatis, amatrix religionis; vigeatque præsentè benedictione
in hoc ævo annis plurimis, in sempiterno sine fine æternè.

Quod sequitur, dicit plane legendo, ita tamen, quod à circumstantibus au-
diatur.

Per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in
unitate Spiritus sancti DEVS, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

Qua præfatione expleta, sedet Metropolitanus, & accepta mitra, inungit in mo-
dum Crucis cum oleo Catechumenorum illius brachium dexterum, inter junctura-
ram manus, & juncturam cubiti, atque inter scapulas, dicens.

DEVS Pater æternæ gloriæ sit tibi adiutor, & Omnipotens benedicat tibi, preces tuas exau-
diat; vitam tuam longitudine dierum adimpleat; benedictionem tuam jugiter confirmet; te
cum omni populo in æternum conservet; inimicos tuos confusione induat; & super te CHRISTI
sanctificatio, atque huius olei infusio floreat; ut, qui tibi in terris tribuit benedictionem, ipse in
cælis conferat meritum Angelorum; ac benedicat te, & custodiat in vitam æternam IESVS
CHRISTVS Dominus noster, qui vivit, & regnat DEVS, in secula seculorum. Resp. Amen.

Quo factò, surgit Regina, & à suis ducitur ad Sacristiam, seu papilionem, ubi
Rex regales vestes indutus est, ibi & ipsa induitur vestibus reginalibus, quibus in-
duta reducit ad Metropolitanum adhuc cum mitra in faldistorio sedentem, qui im-
ponit illi ante se genullexæ coronam, dicens.

Accipe Coronam gloriæ, ut scias te esse consortem regni, populoque DEI semper prosperè
consulas; & quanto plus exaltaris, tanto amplius humilitatem diligas, & custodias, in CHRISTO
IESU Domino nostro.

Et mox dat ei Sceptrum, dicens.

Accipe Virgam virtutis, ac veritatis, & esto pauperibus misericors, & affabilis; viduis,
pupillis,

pupillâ, & orphanis, diligentissimam curam exhibeas; ut Omnipotens Deus augeat tibi gratiam suam, qui vivit, & regnat in secula seculorum. Resp. Amen.

Quo factò surgit, *Regina*, & *Episcopi* parati, qui ipsam ad altare deduxerunt, eam associant usque ad suum thalamum, ubi sedet in solio suo, matronis ejus ipsam comitantibus; Deinde dicitur *Alleluta*, sive ultimus versus *Tractus*, vel *Sequentiæ*, *Euangelium*, & *Offertorium*. Quo dicto *Regina* cum *Rege* à suis tantum associati, vadunt ad offerendum *Metropolitano* in faldistorio ante medium altaris sedenti, de auro, quantum volunt, & manum *Metropolitani* recipientis osculantur; deinde revertuntur ambo ad thalamum suum, & proceditur in *Missa* usque ad *Communio-* nem. Data pace *Regi*, & *Reginæ* per primum ex *Prælati* paratis, cum instrumento ad hoc ordinato.

Rex, & *Regina* à suis tantum associati descendunt de thalamis, & veniunt ad altare, ubi in supremo gradu genuflectunt; & percepta communione, *Metropolitanus* ponit ambas hostias consecratas super patenam, & conversus ad *Regem*, & *Reginam*, eos communicat.

Rex, priusquam *Communio* nem sumat, osculatur manum dexteram *Metropolitani*, tum simili modo communicat *Reginam*, quæ similiter ejus manum osculatur, & successive ambos ex Calice suo purificat, qui purificati ad thalamos revertuntur, eo ordine, quo venerunt. *Metropolitanus* verò ablationem sumit; & accepta mitra lavat manus, perficitque *Missam*, & in fine dat benedictionem. Qua data, *Rex*, & *Regina* vadunt ad palatium suum, & *Metropolitanus*, atque alii *Prælati* omnes deponunt vestes sacras, & ad propria quisque revertitur.

De Benedictione & Coronatione

Reginæ solius.

Si *Rege* jam pridem coronato, *Regina* sola, ut conjux illius, coronanda sit, parantur duo thalami, & alius locus, in quo *Regina* à principio officii usque ad tempus coronationis expectat. Vocantur omnes *Prælati* regni, atque omnia alia fiunt, quæ supra pro coronatione *Regis* ordinata sunt. Die autem statuto, *Metropolitano*, & *Prælati* in Ecclesia constitutis, & se vestientibus, *Rex* vestibus regalibus indutus cum *Corona* in capite, & *Sceptro* in manu, ense præcedente, à suis associatus venit ad Ecclesiam, & ascendit thalamum suum; & *Metropolitano*, ac *Prælati* omnibus paratis, incipitur *Missa*, more solito, & continuatur usque ad *Alleluia*, sive ultimum versum *Tractus*, vel *Sequentiæ* exclusive. Tum *Rex* *Coronam*, & *Sceptrum* ferens descendit de thalamo suo, & *Metropolitano* in faldistorio ante altare cum mitra sedente, stans, detecto capite, petit ab eo *Reginam* benedici, & coronari, sub his verbis.

Reverendissime Pater, postulamus ut consortem nostram nobis à Deo conjunctam benedicere, & Corona reginali decorare dignemini, ad laudem & gloriam Salvatoris nostri I E S V

C H R I S T I.

Deinde ad thalamum suum revertitur; & *Regina*, quæ usque tunc in aliquo loco ad partem in Ecclesia steterat, à duobus prioribus *Prælati* paratis, crine soluto, & capite velato, ducitur ad *Metropolitanum* ante altare sedentem; & facta ei reverentia, coram eo genuflectit, & ejus manum osculatur. Tunc surgit *Metropolitanus*, & cum mitra procumbit supra faldistorium. *Regina* verò ad ejus sinistram se in terram prosternit, & inchoantur *Litanix*, & perficiuntur, atque omnia alia fiunt, quæ supra in coronatione *Reginæ* dicta sunt, usque ad *Offertorium*, ad quod poterit *Rex* cum *Regina* procedere, vel *Regina* sola, prout *Regi* placebit. Facta communione per *Metropolitanum*, communicatur *Regina*. Deinde perficitur *Missa*, & in fine *Metropolitanus* dat benedictionem solemnem, &c.

VII. Komende nu tot die Souveraine Princen/ die gheen Croonen en ghebruycken/ is den Turck/ wiens kleedingen zijn rijcker dan de rest/ ende synen Tulipant/ ofte Cidaris, in prijs ende kostelijcke uptnemenheyt van juweelen/ midtsgaders groote/ ende hoochte van fatsoen/ verscheyden van haer Croonen.

a *Pit. Mar-
tyr Legat.
Babylon. lib.
3. & Mart.
à Baumgart.
Peregrin. 1.
cap. 17.*

In Egypten dragen de Griecysche Sultans eenen (a) Tulipant/ gemaeckt van tselvich ende meet ellen dunne stoffe/ verscheydenlijck ghevouwen/ soo dat ses bulken/ als hoozen/ daer van upstaen/ waer van de vier hebben de lengde van eenen span/ ende de andere twee tusschen beyden van een cubit. Doch is 'tselve fatsoen niet alleen eyghen den grooten Sultan/ maer mede alle de voornaemste Princen onder hem. Soo dat de huldinghe van de Bahumetaensche Princen/ eer bestaet in solemnele acclamatie/ ende de selve te stellen in den Keyserlijcken Thron/ dan in 't aendoen van eenighe habjten.

b *Paul.
Oderborn. in
vita Theodor.
1. & Videsis
Sigm. lib.
in Reb. Mos-
covitica.*

Inghelijcx den Koninck ofte Keyser van Ruffia/ (want soo werdt hy gheheeten/ ende dat oock met reden/ al hoewel dickmaels geinticuleert den Groot-Dozt oft Hertoch van Moscovien) gebuyckt mede gheen Croon: maer is het Konincklijke tecken van syn hooft/ een rijcke Huys (b) van Purper.

Item, Flet-
fer in sijn
Ruffische
Republijc-
ke, cap. 6.

Den Koninck van Congo draeght vooz een Koninck-teecken eenen Peer- den steert/ hanghende van de schoumer/ d'welck die Ethiopische Koningen/ alleen toeghelaten is/ seyd (c) Maffeijs.

c *Lib. 1. hist.
Ind.*

VIII. De subalterne Princen/ die eyghentlijck voeren den naem van Prins/ sonder de additie van eenighen anderen honozablen titel Nobilium majorum, (aenghesten t'woozdt Princeps, ofte *Furst*, als wy het noemen/ generelijck comprehendeert alle de feudale digniteyten in 't Keyserlijck/ van Baron ofte Dyp-Heer opwaerts inclusive) zijn insgelijcx tweederhande/ by gheboorte/ ende by creatie/ ofte/ naer die divisie van Carolus Paschalius/ majores en minores. By de majores, ofte gheboorte/ vermenyt hy alle de soonen van de Koninck/ te weten/ in Dyanckrijck/ ende haer descendentes successi- belijck/ by haer ghenoeemt/ *Princen van 't bloedt*, oock altemet tot een voozder distinctie van (d) *Illegitime*/ met de additie *du Couronne*: want al is 't saccke/ de *Illegitime* mede zijn van 't bloedt/ nochtans/ ten regarde dat den eersten van haer is onwettelijck/ en daerom 'trecht tot die Croone niet en kan transfereeren aen syne posteriteyt/ hebben alleen den titel van *Prins* simpelijck.

d *Loyseau
de Ordres,
chap. 7. §.
86.*

De stirpe &
orig. Domus
de Courtney,
pag. 149.

e *Tillet en
son recueil
des Roys,
pag. 313.*

f *Thomas
Dempster in
corpore anti-
quitatum
Romanar.
lib. 10. ad
cap. 29.*

g *Tillet
Chron. abre-
gè, fol. 2.
h Tillet en
sen recueil
des Roys,
pag. 40.*

Doch staet te noteeren/ dat dese Princen van 't bloedt in de oude tijden/ (geduyzende de eerste linie haerder Koninghen) oock somwijlen wierden gheheeten/ *Seigneurs du sang*, & *Domini sanguinis*, den titel van *Prins* achterlatende; maer de ghedachtenisse van haer bloedt (e) gheprezeerbeert/ dooz het draghen van langh hayz over haren rugghe ende schouderen. Ende was 'tselve een speciael tecken/ en ornament Royal/ waer af spruyt Jus (f) *Regalis Capillitij*, en dat de Fransche Koninghen/ by de Rucheuren/ ghenoeemt werden *Comati Reges*: Ja/ dit hayz was in sulcke eere en respect/ dat 'tselve aengheraecht te hebben/ gehouden wierde/ als cedt ghedaen te hebben; ende by hun eerst opghenomen/ in tecken van volkomen vyshedyt/ teghens hec (g) Decreet van Caesar/ die naer syne conqueste van dat Rijk/ ordonneerde 'tvolck te draghen kort hayz/ tot een tecken van dienstbaerheyt/ ende by Pipin eerst (h) achtergelaten/ dooz dien Luitprandus/ Koninck van Lombardpen/ hem Pepin aenghenomen hadde vooz syn soon/ ende naer die coustummen van Lombardpen/ een weynich van syn langh hayz doen afsnijden. Anders/ naer de Wet *Salique*, an *Tiltre* 26. was d' amende twee duyfent vyf hondert

hondert penningen/van die tijden/die hem in dit afsnijden misgrepen hadde. Soo dat de Koningen van de tweede linie 'tselbe lanck hayz niet en hebben ghedragen op 'tsatsoen van de Meroviens/ *Les Rois de ceste seconde lignée, (sepde (a) du Tillet) ne portereut des treslonge cheveux, comme celle des Meroviens.* Van alle 'twelck/ mede ghetuygenissen zijn in Gregorius van Tours/ (b) Timoinus ende (c) andere. Ja/ Landulphus (d) Sagar/ spreekende van 'tselbe Princelijcke teecken/ heeft dese belacchelijcke passagie; Dicebantur ex genere illo descendere Cristati, quod interpretatur Trichorachati. Pilos enim habebant natos in spina, veluti porci. Inder voughen/ als of de Princen van 'tbloedt in die tijden/ upter natuyz/ waren ghebozstelt gheweest op haren rugghe/ als de verckens. 'twelck hy hadde (sepdt (e) Selden) van eenige Grieken/ ende naer syn ghevoelen/ van Theophanes. Gock (f) Cedzenus heeft 'tselbe in syn Grieksche schriften. Want de Grieken/ als dickwils gebeurt/ doende hier inne eenen misgreep/ imagineerden dat in plaetse dese Princen hadden lanck hayz hangende op haren rugghe ende schouderen/ 'tselbe upter natuyren op haren rugghe was groepende. By de minores verstaet den Voorsejden Paschalius de feudale Princen/ komende by creatie; Minores Principes (sepdt (g) hy) voco illos, qui stemmata nequaquam ducunt à regibus, sed quibus est concessus ager, urbs, ditio, feudum, cui nomen principatus cujusque Domino ac possessori permissum ut vocetur Princeps, propria nimirum ac peculiari appellatione, quæ talem Dominum distinguit ab aliis aliorum feudorum Dominis, hoc est, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, nempè, hi omnes in hoc sunt similes, ut sint in perpetua clientela, atque adeo in ditioe Regum. Soo dat desen feudalen titel van Prins/ meer epghen is het territorium, dan hare persoonen. Hoc solum (sepdt (h) Choppin) possessionibus inditum nomen est, feudatariæque possessionum dignitati verius, quam personarum celsitudini. Nochtans soo/ dat wanneer eenige van de selve honozable Leenen komen te verballen in handen van persoonen/ die gheen qualiteyt en hebben/ weerdich zijnde en corresponderende met sulcke titulen/ de selve digniteyten gantschlijck (i) cesseren/ ende wederom ghebought werden aen de Souverainiteyt: soo dat evenwel noch eenige illustre weerdigheyt/ ende eminentie in de persoonen werdt vereyscht. Daer naer sepdt Paschalius/ dat dese Principes minores, zijn soo naer egael met de Duces minores, dat het qualijck is te onderscheyden/ wie meerder zy. Hic quoque minor Principatus est minori Ducatui (als hy schrijft) æmulus; neque cui prærogativam des facile dictu est. Zijnde het voornaemste teycken van dese hare grootheyt/ naer syn segghen/ om dat sy voeren Croonen als de groote Princen: waer in hy is gheabuseert/ (sepdt (k) Selden/) ingeballe sabin hem niet en abuseert. Want in sabin hebben de Princen van 't bloedt/ die Paschalius noemt Principes majores, een Croon/ verheven met Helsen/ en Roosen/ oft als sommige willen/ Epcken/ oft andere bladeyren; daer de andere Princen/ alhoewel Souverain/ haer Croonen zijn *espagnouie de Roses*, ofte gheblomt met Roosen/ en het Goudt ingelept met Gesteenten. Andere (l) segghen/ dat dese feudale Princen alleenlijck souden hebben *un circle dor pur, ou esmaillé de feuillages*. Onse (m) Heraulden/ dat haer Croon een weynich minder is dan des Hartochs Croon/ en meerder dan de Croonen van Marquissen/ om dat sy de Hartoghen in qualiteyt volghen; als aen te mercken is by de electie van het Graelschap van Chimay/ is een principaulte.

IX. De ceremonien in 't creeren van de subalterne Princen in de oude tijden van 't Oostersche keijserrijck/ in de titel van Cæsar, Despotes, Sebastocrator, Mega-domesticus, ende soo voort; zijnde van ghelijcke proportie als by

a Loco citato.

b Hist. 3. c. 19.

c De Gest. Franc. lib. 2. cap. 12. &

Hotoman. in Franco-Gall.

d Hist. Miscellan. lib. 12.

e Titles of Honor,

2. part. chap. 3.

pag. 480. f Hist. comp.

pag. 373. g De Coronis, lib. 9.

cap. 23 pag. 642.

h De Dominio, lib. 9. tit. 5. 9. 10.

i Edict van d'Ertz-Hertogen, 1616, den 14 December.

k Titles of Honor, the second part, chap. 3. pag. 485.

l P. Moreau en le tableau des Armoiries de France, chap. 6. pag. 245.

m L'Etat & comportement des armes, par Jean Scobier, chap. 19.

by ons Hartoghen/ Marquissen/ Graven/ Burchgraven/ en dierghelieke/ gheschiede meest in deser boughen: Den Keyser/ sittende in synen Throon/ met syne Keyserlijke habitjen/ wurde solemnelijk vooz hem ghebracht by twee groote Heeren van 't Hoff / in haer tabbaerden en ornamenten van Staet/ den (a) persoon/ die hy wilde creeren Despotes, aenhebbende eenen carmoelinen mantel/ gebozduert met peerlen/ ende leerckens van carmoelijn en wit/ dat beyde die Heeren hem aendeden in de vooz-zale/ alwaer de ceremonien souden gheschieden/ twelck waren de ornamenten van die weerdigheyt/ als Gregorius mentie maect/ spreckende van den Despotes Johan/ die gebrocht wierde vooz Michaël Palæologus/ aen wie den Keyser/ staende over eynde/ ghebruyckte dese woorden; *Mijne Majesteit creëert u tot een Despotes:* waer over den Despotes kuste des Keyfers voeten; opstaende van 't kuffen/ sette den Keyser hem een rijcke Croon op 't hooft/ die sy hieten Stematogyron, hebbende vier opgaende boghen / inghevalle hy een soon was die gecreeret wierde/ te weten/ een van voozen/ een van achteren/ ende een an elke zijde / maer indien hy alleenlijck was een schoonzoen/ ofte/ soo het schijnt/ den Keyser wat naerder bestonde/ hadde eenen boogh alleenlijck/ en dat van voozen/ ende soo met een solemnele acclamatie van lanck leven / was de ceremonie ghepndicht. De andere digniteyten/ die gheen Croonen en hadden/ wierden by hare hoeden en tabbaerden (b) onderschepden.

X. De teghentwoozdighe institutie van de subalterne Princen / simpliciter sic dicti, soo wel per sooneel/ (te weten / absque administratione domicelli, ofte/ qui territorium non habent) als feudael/ by ons en in 't Rijck/ bestaet meest in 't overgheven van de brieven haerder creatie of erectie / in sozme naervolghende ;

XI. (c) Maximilianus, Divina favente clementia, Romanorum Rex, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantæ, Stirii, Carinthiæ, Carniolæ, Limburgi, Luxemburgi, & Gelriæ, Comes Flandriæ, Habsburgi, Tirolis, Ferretis, Biburgis, Arthesiæ, & Burgundiæ: Palatinus Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Namurci & Zutphaniæ: Margravius Sacri Romani Imperii & Burgoviæ: Landgravius Alsatii: Dominus Frisiæ, Marchæ Sclavonicæ, Portus Naonis, Salinarum & Mechliniæ, &c. Nobili *Carolo*, Comiti de *Chimay*, ex illustribus de *Croy* descenditibus ex vera & legitima progenie, seu origine Regum Hungariæ, nostro & Imperii Sacri dilecto, gratiam Regiam & omne bonum. Illustris, fidelis, dilecte, etsi Regalis sublimitas nec non ejus circumspccta benignitas univerforum exaltatione studiose consueverit intendere, & ea quæ Reipublicæ conducibilia esse crediderit perpendere, ad illorum tamen sublimationem procurandam proniori & singulari quodam fervore inclinatur uberius quos firma constantia & inseparatæ fidei diurnitas, evidentibus testimoniis in conspectu Regiæ Majestatis non mediocriter commendant. Sane consideratis multiplicibus & studiosis tuis & progenitorum tui solida & integra probitate, cura pervigili, nobis & Sacro Imperio Romano indefesse claruisse, & complacuisse dinoscuntur, & in antea ferventius clarere & complacere poteris & debes, quanto majoribus honorum prærogativis larga nostra manu Regali, te senties frugalius refectum atque consolatum. Ideoque Regalis nostræ majestatis oculos singulari quadam ferventia in te gratiosius dirigentes, Te, tuosque utriusque sexus hæredes ac eorundem successores legitimos, qui de lumbis tuis aut suis descenderunt, vel imposterum descendunt, in veros *Trincipes illustres Principatus de Chimay*, Principum Sacri Imperii ad hoc accedente consilio, animo deliberato. auctoritate nostra Regali, motu proprio & ex certa scientia ac de plenitudine potestatis in nomine Domini Salvatoris nostri, à quo omnis honor & potestas prodire dinoscitur, elevavimus, ereximus, sublimavimus

a Codinus de
Officiis Con-
stant. cap.
18.

b Gretser.
pag. 181.

c Schobier
en la Genea-
logie de la
maison de
Croy, pag.
59.

vimus atque creavimus, prout elevamus, erigimus, sublevamus & creamus auctoritate & potestate prædictis, decernentes, & hoc regali nostro edicto, quod tu & hæredes tui ac eorundem successores legitimi singuli utriusque sexus ex lumbis tuis & suis nati & nascituri ex nunc & in antea perpetuis temporibus, quodocunque & quotiescunque casus se obtulerint, titulo *Principis Illustris* dicti Principatus de Chimay frui, nominari, & appellari possitis, ac in dandis & recipiendis juribus, & in conferendis seu suscipiendis feudis, ac in omnibus aliis conditionum & statum *Principum Illustrum* concernentibus, teneri, honorari & ubique ab omnibus reputari, atque privilegio, honore, gratia, dignitate, & immunitate frui possitis, & debeatis quibus alii Sacri Imperii Principes illustres hæctenus jure vel consuetudine fructi sunt, nostris tamen & sacri Imperii juribus auctoritate & superioritate in præmissis semper salvis. Mandamus igitur omnibus & singulis Principibus, Ecclesiasticis, & Secularibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, Clientibus, Officialibus, quibuscunque Capitaneis, Burgraviis, Potestatibus, Ancianis, Gubernatoribus, Præsidibus, Judicibus, Regibus Armorum Haraldis, Persovandis Civitatum, Oppidorum, Villarum, & locorum communitatibus, cæterisque nostris & Imperii Sacri fidelibus dilectis cujuscunque status, gradus, seu conditionis existant tam in Imperio Sacro, quam alibi ubilibet constitutis, quatenus te & hæredes tuos & successores suos utriusque sexus legitimos præfatos *Illustres Principes* nominent, intulent & revereantur, vosque dignis honoribus semper prosequantur cunctis temporibus futuris, ad evitandam nostram & Sacri Romani Imperii indignationem gravissimam, & quadraginta marcarum auri puri pænas, qui contra facient toties quoties contrafactum fuerit ipso facto noverint se irremissibiliter incursum. Quorum medietatem Regalis fisci seu ærarii, residuam vero partem injuriam passorum usibus decrevimus applicandas: Datum in Civitate nostra Imperiali Aquisgrani sub Regalis Sigilli appensione & testimonio literarum, ipso die Coronationis nostræ Aquisgrani habitæ, Anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto, Regni nostri Romani anno primo.

XII. Duces, ofte Hartoghen / hebben haren naem ghenomen van het Latijnsche woord Ducendo, als oft men segghen wilde Ductores, ofte boozleypders. Niet alleen Generaels / worden by de oude ende moderne schryvers gheheeten Duces, maer oock andere Krijghs-oversten / qui suis auspiciis bellum gerebant. Den naem van Dux (als het is gheweest eenen titel van eeren/ ofte van souverainiteyt) heeft specialijck ghehad tweedehande beduydenisse. D' Een/ beteyckende een absolute Hoogheyt/ meer verschillende by de versachtinghe van expressie/dan by de natuere van den supremen titel van Koninck: als wy sien in dat van Philippus van Macedonien/ die om wech te nemen de opinie van ambitie spner eerste conquesten/ hem liet noemen Dux, ende niet Koninck. Ita vicit (seydt Justinus) ut victorem nemo sentiret: sed nec Regem se Græcis, sed Ducem appellari jussit. In desen sijn is het somwijlen in de Historien van de oude tijden ghebruyckt / vooz die niet en waren ghekroont als Koninghen/ ende nochtans gheen en superieur en kenden; specialijck in eenighe plaetsen van Duytschlandt / ende nabuyghe landen: ende dat soo wel vooz/ als naer het Franche Keyserryck. Soo sien wy het van ghelijcken toegheepghent den Keysler van Kussia/ die wy noemen Dux, ofte Hertoch van Moscovien. De andere beteyckeninghe is als het is gheweest honorabel/ officiaabel/ ende feudael/ onder eenen superieur in 't oudt keyserryck. In desen staet het samen te considereren niet den titel van Comes, al eer de selve waren feudael ende hæreditair / alleenlijck dit onderscheydt / dat aen wy bevolen was het gouvènement van eenighe Provintie/ beneffens militaire force/ gheen Graef zijnde/ alleenlijck werde

gheintituleert Dux, ofte Hartoch' ende ingheballe een Graef / Comes hujus aut illius Provinciae. **De sozme haerder commissie oft creatie in die tijden was dese ;**

XIII. Quamvis spectabilitatis honor unus esse videatur, nec in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen rerum qualitate perpensâ, multum his creditum videtur quibus confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis Regionibus jus dicere, quale suspectis gentibus affidere, ubi non tantum vita quantum bella suspecta sunt, nec solum vox præconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. *Retia* namque munimina sunt *Italiae*, & claustra Provinciae. Quæ non immerito sic appellata esse judicamus, quando contra feras & agrestissimas gentes, velut quædam plagarum obstacula, disponuntur. Ibi enim impetus gentilis excipitur, & transmissis jaculis sauciatur furibunda præsumptio. Sic gentilis impetus vestra venatio est, & ludo geritis, quod vos assidue fæliciter egisse sentitis. Ideo validum te ingenio ac viribus audientes, per illam indictionem, *Ducatum* tibi credimus *Retiarum*, ut milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumceas. Quia non parvam rem tibi respicis esse commissam, quando tranquillitas regni nostri tuâ creditur sollicitudine custodiri. Ita tamen ut milites tibi commissi vivant cum Provincialibus jure civili, nec insolescat animus qui se sentit armatum; quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare *Romanis*. Quos ideo constat appositos, ut intus vita fælicior secunda libertate carpatur. Quapropter nostro responde judicio, fide nobis & industria placiturus, ut nec gentiles sine discussione suscipias, nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatem siquidem rarius venit armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Privilegia verò dignitatis tuæ nostris tibi jussionibus vendicabis.

Beneffens de byieven van creatie ofte commissie/ waer by dese Hertogen/ ofte Graven/ in die tijden wierden ghecreert / hadden mede / als andere groote Officieren van Marcke/ haer teyckens / oft symbola administrationis. Het teycken / oft symbolum administrationis vanden Dux Britanniarum was/ de verthooninghe van veerthien Steden in dat Eylandt. De garnisoenen ende Officieren onder syn commando dese ;

XIV. Sub dispositione Viri spectabilis, Ducis Britanniarum.

Præfectus legionis sextæ.	Præfectus numeri Exploratorum, Lavatres.
Præfectus Equitum Dalmatarum, Præsidio.	Præfectus numeri Directorum veterum, <i>alias</i> Veneris.
Præfectus Equitum Crispianorum, Dano.	Præfectus numeri Defensorum, Brabonico.
Præfectus Equitum Catafractariorum Morbio.	Præfectus numeri Solensium, Maglovæ.
Præfectus numeri Barcariorum, Tigriensium, Arbeia.	Præfectus numeri Pacensium, Magis.
Præfectus numeri Nerviorum Dictensium, Dicti.	Præfectus numeri Longovicariorum, Longovico.
Præfectus numeri Vigilum, Concan-gios.	Præfectus numeri Derventionis, Derventione.

Item per lineam Valli.

Tribunus Cohortis quartæ Lergorum, Segeduno.	Præfectus Alæ primæ Astorum, Conderco.
Tribunus Cohortis Corvoviorum, Ponte Ælii.	Tribunus Cohortis primæ Frixagorum, Vindobola.

Præ-

Præfectus Alæ Savinianæ, Hunno.
 Præfectus Alæ secundæ Astrorum, Cirlurno.
 Tribunus Cohortis primæ Batavorum, Procolitia.
 Tribunus Cohortis primæ Tungrorum, Borcovico.
 Tribunus Cohortis quartæ Gallorum, Vindolana.
 Tribunus Cohortis primæ Astorum, Æfica.
 Tribunus Cohortis secundæ Dalmatarum, Magnis.
 Tribunus Cohortis primæ Æliæ Dacorum, Amboglanna.
 Præfectus alæ Petrianæ, Petrianis.
 Præfectus numeri Maurorum Aurelianorum, Aballaba.

Tribunus Cohortis secundæ Lergorum, Congavata.
 Tribunus Cohortis primæ Hispanorum, Axeloduno.
 Tribunus Cohortis secundæ Thracum, Gabrosenti.
 Tribunus Cohortis primæ Æliæ Claustricæ, Tunnocelo.
 Tribunus Cohortis primæ Morinorum, Glannibanta.
 Tribunus Cohortis tertiæ Nerviorum, Alione.
 Cuneus Armaturarum, Bremetenraco.
 Præfectus alæ primæ Herculeæ, Olennaco.
 Tribunus Cohortis sextæ Nerviorum, Virosido.

Officium autem habet idem Vir spectabilis Dux, hoc modo;

Principem ex officiis Magistrorum Militum præsentium alteris annis.
 Commentariensem utrumque.
 Numerarios in utrisque officiis omni anno.

Adiutorem.
 Subadiuvam.
 Regerendarium.
 Exceptores.
 Singulares & reliquos officiales.

XV. **Maer daer naer/ de Longobarden** (wefende eene belliqueuse natie/ ende upter natuyzen geinclineert tot den oorloge) gekomen zjnde in Italien/ en bevindende dese twee titulen van Dux en Comes in ghebruyck/ en van ghelicke anthozitept en ghesach/ ende dat den titel van Comes was relatijf aen t Hoff/ en van syn eerste instellinghe meerder dan Dux: daer nochtans Dux meer was expresserende den titel van een Gouverneur/ onder hem hebbende eenighe garnisoenen/ pferereerden sy den naem van Dux alsoo dat de hooghste dignitept te leen uptghegheven in haer Koninckrijk/ was Dux: latende dat van Comes niet alleen minder/ maer sock altemet subalteren aen den selven titel; ende by haer ghegheven/ aen (a) Rechters/ ende politijque Regeerders van Steden ofte kleyne Territozien / die maer en waren/ ofte een ghedeelte van Hertochdommen/ ofte van andere Provintien van haer Koninckrijk.

Ende als nu de Longobarden in Italien liever embzasseerden den naem van Dux, dan Comes, vooz haren hooghsten titel onder den Koninck; soo van ghelijcken/ in sommighe plaetsen van Byzanckrijk/ Dupellandt/ ende andere Landen/ (alwaer die Noordtsche natie/ plantende haer selven/ hadden ghehouden die Provinciale namen van Dux ende Comes, als beteyckende Gouverneurs van Provintien) wierde Comes mede ghehouden onder de subalterne/ als eenen titel van de hooghste dignitept/ ende soo ghevoeght by de Leenen/ als Dux in Italien. Sock menichmael sou genomen hoor een en 'tselve/ datter gheen onderschepde was van hare weerdigheyt in 't gheene sy betreckenden. want al is 't laecke dat in Italien/ vooznamenlijck by de Longobarden/ ende elders/ den hooghsten titel van dese was Dux, ende dat van Comes gemeenlijck subalteren onder (b) hem/ dies niet tegenstaende

a *Videtur*
Feud. lib. 2.
iii. 27. §. 2.
Ec. & Roman. de
verb. feudali-
bus, in Co-
mes.

b *Walafrid.*
Sirab. de re-
buz Eccles.
cap. 31.

a App. ad
Fredegar.
apud Bignon.
in Marculph.
Synod. Ca-
billon. 2.
cap. 20
b Eusebius
in vita Con-
stantini,
lib. 4. cap. 1.

staende soo waren elders in die tijden/ Comites qui super se Ducem (a) non habebant, ende Comites qui post Imperialis apicis dignitatem populum Dei regbant. Insgelijc als daer waren in't oudt keyserrijck *Graven van de* (b) eerste, tweede, en derde Order, waer dooz sy mede wierden onderschepden in hare ampten/ gheboecht by hare digniteyten ofte weerdicheden; soo/ naer de t'samenvoeginghe van de Leenen by die weerdicheden by de Noordeliche natie/ waren daer verschepden Graven egael met de Hartoghen; oock cenige andere van ghelijcken minder dan de selve. De egale Graven / en sulcke / als indifferenter wierden gheintituleert *Graven ofte Hartoghen*, hadden geheele Provincien/ en ghelijck ghelach als de Hartoghen/ ende waren immediaet subject aen den konnuck/ ofte keysler / die haer creeerde. De minder Graven/ waren sulcke als daer waren subaltern aen de Hartoghen / ghelijck Rechters/ of Presidenten van ghedeelten van haer Provincien / ofte zijnde immediaet aen den keysler/ hadden nochtans gheen ander digniteyten en officie vermeynt by dien naem/ dan hadde een Rechter/ of President van eenighe Stadt/ of kleyn ghedeelte van eenighe Provincie. Soo dat in't leste eenen Hartoch / vooznamenlijck in't eerste van het Fransch keyserrijck / onder hem hadde twaelf Graven / welverstaende van de minder soorte. *Ordinat-*

c Recueil des
Rois. pag.
386. Item,
Fauchet l'o-
rigine des di-
gnites, chap.
2.

d Aimoinus
lib. 4. cap.
61. Et de ea
re vide Ho-
roman. verb.
feudal. in
Duces. Et
Douze An-
nal. Holland.
lib. 5. pag.
218. Item,
Tillet, recueil
des Rois,
pag. 39.

ment (sepdt du (c) Tillet) *sur douze Comtez, avoit un Duc, comme il y a de present Gouverneurs de Provinces, lequel commandoit aux douze Comtes, & leur gens de guerre au plus pres suffisans, pour faire une armée.* Inder voeghen/ als of het gouvernement van eenen Hartoch/ of Hartochdom/ epghentlijck bestont in twaelf Graefschappen/ en by sulck een ghetal van Graefschappen onderschepden. Pipinus Grifonem more Ducum x i i Comitibus donavit, sepdt een (d) oudt Schrijver van de Fransche/ spreekende van 't quattier van Normandien. Doch 'tis seecker/ dat beyde vooz en naer 'tbegin van het Fransche keyserrijck/ het ghetal van Graefschappen vooz een Hartochdom is gheweest onsecker. Ende hier upt komt het / dat als noch by ons allulcke personen/ als daer mede hebben 'tgebedt ober gheheele Provincien/ en particuliere Steden/ beneffens militaire forcen/ werden gheintituleert *Gouverneurs*, ende (eben als Dux en Comes) de pæminentie vooz Stadthouders/ Presidenten/ Profsaerts/ ofte Bailliuws hebben. Al hoewel nochtans eenighe van gelijcken mede syn egael met de selve / en promiscue ghenomen onder den anderen / uptrijvende de bevelen der souveraine Edicten / alwaer de Provinciale namen van allulcke personen / als representeeren den Prins / in d'een Provincie/ werden bekend by den titel van *Gouverneur*; in d'ander/ by den naem van *Stadhouder*, *Groot-Bailliuw*, of *President*, ende soo voozts. Oock eenighe van gelijcken subalterne onder hun/ ofte zijnde mede immediaet aen den Prince/ eventwel als in d'oude tijden/ daer dooz niet anders en werden bekend/ dan een Richter of Bailliuw van een Stadt of kleyn Jurisdiccie eeniger Provincie. Soo dat by de oude officiale namen van Dux en Comes, zijnde ghetrocken van haer eerste beduydenisse / ende gheworden honozabel/ feudael/ ende hereditair/ nu epghentlijck werden vermeynt eenighe illustre personagen / als Hartoch of Graef/ en de bedienders van ampten / bekleedt met de titels van *Gouverneur* ende *Bailliuw*.

XVI. De eerste die dese groote militaire beroepinghe maecten honozabel ende hereditair/ by een oprecht ende waerachtich Leen/ waren de koninghen van Franckrijck/ ende (als sommighe segghen) Pipin / de vader van Charle Mague; andere / Carel de Simple/ van wie Raoul/ Hartoch van Normandien (naer dat hy vrede met hem hadde ghemaect / ghedaen trouw / ende ghelofte) 'tselve Hartochdom erkende als een beneficium ontfanghen

fanghen te hebben; doch onder Hugo Capet eerst gheworden hereditair/ ende dat met allulck recht en absolute auctoritept ober haer jurif dictie (uytghenomen eenighe klepne homagie) als de Koninghen selfs. Van welke oft dierghelijcke Hartoghen Carolus Paschalus (verdeelende de selve in majores & minores, als hy doet de Princen) spreekt aldus: Majores (sepdt hy) voco illos quorum dignitas proximè accedit ad Regiam: & hos quidem Duces in tantam magnitudinem & claritatem erectos video, ut tot mihi Reges videre videar. Minores sunt illi, qui sunt in ditione majoris potestatis Regiæ, Imperatoriæ, Pontificiæ. Istis videlicet dati sunt Ducatus, hoc est dignitas & feudum, quod hoc nomine demonstratur, ea lege & conditione, ut juri & jurisdictioni datoris per omnia subjecti sint, haud secus quam quilibet è vulgo. Welcke souvereinitept in Hartochdommen en Graeffschappen / de Hartoghen ende Graven hebben behouden tot in de leste tijden / als wanneer meest alle de oude Hartochdommen ende Graeffschappen / met sulcke souvereinitept en jurif dictie / by marriage / forfaits of andersints / wederom so zyn vervallen aen de Croone. Dat de nieuwe uytgisten / of creatien der selber titulen zyn geweest sonder sulcke souvereinitept / als in de oude tijden / (a) was gheboeght by die territorien: al hoewel eenighe der selver noch continueeren / als wy sien in het Graeffschap van Vlaenderen / ende 't Hartochdom van Bourgondien / ende in de jonghste tijden / sedert die reductie / alleenlijck in eenighe Hartochdommen en Graeffschappen / toegheeygent booz (b) appanagien aen jongher soonen van den Koninck / tot een onderschept van d'andere. Welcke appanagien / by faulte van mans oir / oock weder moeten komen aen de Croone.

a *Loyseau des Seigneuries, chap. 5. §. 58. 59. &c.*

b *Voyez les Edicts des Rois, Tom. 2. liv. 1. tit. 4.*

XVII. De principaelste ceremonien van investiture / benebens die brieven van creatie / in d'oude tijden van 't Keyserrijk / bestonden booz 'tmeesten deel / in 't overgheben van een ofte meer bannieren / of banderollen. De bannieren wierden den Keyser / sittende in synen thoon ten tijde van de creatie / ghepresenteert dooz verscheyden Princen / van wegghen den persoon die ghecreert wierde / ende als dan / by den Keyser elck een bysonder ghegheben / aen die dese weerdighept moeste ontfanghen. 't Was mede een ghebruyck / dat ingheballen vermandt van d'andere Princen eenigh recht oft actie preteendeerde tot die dignitept / ten tijde van de selve investiture / oft overgheben van de bannieren / de handt daer op leyde / waer dooz hy behielde de continuatie van syn recht. Sulcx dede den Elector van (c) Brandenburg / op de investiture van de Hartoghen van Pomerlandt. Ende die ceremonie wierde niet alleen ghebruyckt in 't gheben van Hartochdommen; maer oock in 't besteden van andere Provintien en Territorien aen Marquisen / Graven / ende dierghelijcke. Est consuetudo curiæ (sepdt Otho Frisingensis) ut Regna per gladium, Provinciæ per vexillum à Principe tradantur, vel recipiantur. Maer dese investiture van feuda vexillaria, oft vaen-leenen / by bannieren in 't Rijk / is ten lesten achterghelaten. Soo dat nu de creatie van Princen / met sulcke dignitepten / jurif dictien ende privilegien daer aen behoorende / benebens de solemnele woorden van infudatie aldaer ghelchiet by Charter / Sweerd oft andersints / naer gheliste des Keyser. Ende hebben die Hartoghen aldaer booz habijten ende ornamente van Staet / carmolijne / fluweele / roode rocken / ende hoeden ghevoert met Herminen / en Croonen op haer wapenen / tot tecken van die weerdighept; hoewel sommighe / die Croonen maer toeschrijven die Hertoghen / ende allulcke Hartogen / die hebben souveraine macht ende Konincklijcke auctoritept / als Lozainen / Savoyen / Bourgondien / ende andere; soo Souverain / dat sy de macht hebben Hartoghen te maecken.

c *Georg. Cælestin. Hist. Comit. August. 1530. part. 2. fol. 246. & Goldast. Politic. Imperial. part. 6. pag. 361.*

In Franckrijck gheschiede d'investiture van dese souberaine Hertoghen/ volgens de *Sallade* (een oudt boeck / geschreven by een Anthony de la Salle / ende naer hem soo ghenoemt) met het solemneel oplossen van een rijcke Croon / oft circkel van goude / ende dat met gheen minder ceremonie dan den koninck selvs / uytghenomen d'uyterste unctie ofte salvinge. De woorden aldaer zijn ; *Quand vng (a) Marquijs, ou vng Count à quatre Contez, ou quatre Baronies pour chascun Counte, l'Empereur, ou son Roy, le peult faire Duc licetement, & le doit faire en sa meilleure ville que doit estre cité; & d'icelle ou du pais porter le nom de Duc, ainsi que doit un Roy de son Royaume, & tout en la propre forme que le Roy est Coroné, except d'estre oingt. Doit estre le Duc en chappellé d'un tresriche Chappel, d'or & de pierres, precieuses par ledict Prince, & le plus digne Prelat qui doit faire le service, ou doivent estre que peult autres Prelats, Princes, Comtes, Barons, Bennerets, & autres Nobles homes à grand plante, pour honneur sa feste.* 't Selve in substantie / ende by na in de selve woorden / hebben wy in een kleyn boeckken / gheintuleert *La division du Monde, ghezdycke / oft herdrycke tot Parijs in den jare 1565. pag. 65.* De andere Hartoghen aldaer van de leste tijden / die niet en hebben sulcke souberaniteyt / noch investiture / hebben mede haer toegheepghent de ghedaente van Croonen van 't selve fatsoen / als die oude Hartoghen hadden / op haer armoyses / niet die Croonen selvs op haer hoofden / ten tijde hunder investiture / ten ware sy met sulcke souberaniteyt ghecreert wierden ghelijck d'oude Hartoghen / als (b) *Loyseau* schrijft. De natuyre en foyme haerder creatie in dese leste tijden / kunnen ghelien werden (c) in 't erigeren van de Baronne van Montmorency in een Hartochdom.

In Engelandt / alwaer sy gheen territorium hebben / maer eenighe jaerlijckerse redevuyn om haren Staet t'onderhouden / worden ghecreert (d) per gladii cincturam & pilei ac circuli aurei suo capite impositionem. Soo dat Hartoghen / welckers digniteyt in 't eerste maer is geweest officiable / daer naer gheworden honozable / ende ten lesten ghebeneficieert met landen ende inkomsten / gheworden effeluck by successie van tijdt / in hare hoogheyt zijn gheworden soo machrich / dat sy uytghenomen een kleyn homagie ofte reukentenisse aen de souberaniteyt / staen by na ghelijck met de Koninghen ; ende van Stadthouders en Gouverneurs van Landen ende Provincien / gheworden effelucke possessours van de selve.

XVIII. *Depende de foyme der brieven van creatie ofte investiture / voor Hartoghen ende Hartochdommen / sullen hier by voeghen den brief / waer by den Keyser Maximiliaen den eersten / creerde Jacob de Croy / Bisschop van Camerijck / Hertoch van Camerijck.*

(c) Maximilianus, divina favente clementia, Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex, venerabili, illustri, Iacobo de Croy, Episcopo ac Duci Cameracensi, Comiti Cameracensi, Principi, consiliario ac consanguineo nostro, devoto dilecto, gratiam nostram Cæsaream & omne bonum. Splendor nostræ Cæsareæ Majestatis ad instar divini illius solii qui in magnitudine & multitudine Electorum & Sanctorum suorum exultat, dignè trahens exemplum, hilari semper affectu desiderat, ut in circuitu Augustalis solii nostri Principum numerus crescat & feliciter augeatur, quo & nostra Majestas majoribus aucta dignitatibus, & potestatibus solidius roboretur, & fidelibus populis nostris justitia administratur, ac indebitè oppressi & afflicti refugium habeant, ubi sublevamen & auxilium in pressuris eorum comperiant, & cæteri fideles nostri spe gloriæ & premii ad virtutes magis magisque excitentur. Attendentes itaque multiplicia virtutum tuarum merita, & devotionis affectum, quo nos & Sacrum Romanum Imperium omni studio & officio veneraris, ac gloriam, honorem, &

a *Lo Sallade*, fol. 67. a. & chez *Loyseau*, chap. 5. des *Seigneuries*, § 46.

b *Loyseau des Seigneuries*, chap. 5. §. 53. & 54.

c *By A. du Chesne, en les preuves du liv. 5. de l'Hist. de Montmorency*, pag. 236. & 307.

d *Sui Selden* his titles of honor, pag. 755.

Item, *Markham* his booke of honor, Decad. 4. Epist. 8. e *I. Scobier en la Genealogie de la mayson de Croy*, pag. 51.

commodum nostrum & ipsius Imperii assidue sollicitis studiis procuras, motu proprio & ex certa nostra scientia, animo deliberato, accedente etiam consilio & assensu venerabilium & illustrium nostrorum ac ejusdem Sacri Imperii Principum, Comitum, Baronum, Nobilium nostrorum, fidelium dilectorum, te prefatum Iacobum, Episcopum Cameracensem, Comitem Cameracensi (cum & origo nobilitatis tuæ à Serenissimis Regibus Hungariæ originem trahat, & beatitudo & amplitudo ditionis tuæ militum se diffundat, nec non intemerata fides, devotio & observantia tua, & progenitorum tuorum, qua à longo tempore nobis, & eidem Sacro Romano Imperio & serenissimæ domus nostræ Burgundiæ inservivisti) hodie in verum *Ducem Cameracensem* Erigimus, Illustramus, Insignimus, & decoramus, decernentes expresse quod tu ex nunc in antea omni dignitate & præ eminentia, Iure, Potestate, Libertate, Honore, & consuetudine, gaudere, & frui debeas, quibus alii nostri & Sacri Romani Imperii Duces Illustres frui sunt hætenus, & quotidie potiuntur.

Civitatem Cameracensem, terras quoque tuas munitiones, territoria cum omnibus Aquis, Pratis, Pascuis, Iudiciis, Homagiis, & aliis juribus tibi competentibus, ac omnibus eorum pertinentiis, quæ latitudo Domini Civitatis Cameracensis, comprehendit, in verum *Ducatum Cameracensem* ereximus, ac de plenitudine nostræ Cæsareæ potestatis tenore præsentium erigimus; Decernentes & hoc Cæsareo statuente edicto, quod tu *Iacobus, Episcopus & Dux Cameracensis, & Comes Cameracensis*, nominari & appellari ex nunc in antea debeas, & tanquam cæteri Romani Imperii Duces teneri & honorari, ac ubique locorum ab omnibus reputari: Privilegiis, gratiis & immunitatibus, absque omni impedimento frui, quibus alii nostri & Sacri Romani Imperii Duces & Principes in conferendis & recipiendis iuribus, & in omnibus & singulis aliis, illustrem statum, & conditionem Ducum concernentibus, frui sunt hætenus, seu quomodo libet potiuntur. Quo autem universi re ipsa cognoscant peculiarem gratiam & benevolentiam nostram quate complectimur, ad Arma & Insignia tuæ antiquæ & præclaræ Nobilitatis, quæ sunt in hunc modum descripta: videlicet, Scutum quadripartitum, habens in superiori dextra, & inferiori sinistra in campo argenteo tres facies rubeas ad regulam directe per transversam ductas, & in superiori sinistra, & inferiori dextra, etiam in Campo argenteo, tres securas rubeas latas manubriis brevibus rubeis, quarum duæ superiores, manubriis ad invicem conversis, inferior autem in dextram vertens, in medio autem scuti parvus Clipeus superpositus etiam quadripartitus, in cujus superiori dextra & inferiori sinistra, in Campo aureo sunt rubei tractus incerti numeri ab angulis incipientes, quadrati in formam rumbi cancellantes; in superiori autem sinistra, & inferiori dextra ejusdem Clipei, iterum in Campo aureo est Leo niger elevatis pedibus erectis, & cauda ad caput elevata. Hæc arma & Insignia tuæ & tuorum Nobilitatis antiquæ in modum & formam subscriptam innovanda & melioranda, statuimus & etiam innovamus, & meliora facimus auctoritate & de plenitudine potestatis nostræ Cæsareæ, scilicet, quod tu Iacobus, Episcopus & Dux Cameracensis, Cameracensi Comes, in posterum ultra arma & Insignia solita, eisdem armis potiaris quibus in eodem scuto ad tertiam partem (quæ caput scuti vocatur) superponatur sacra nostra Aquila nigra Regalis, in Campo aureo, extensis alis, pedibus, & cauda, Rastellum rubeum transversum per alas ad pectus gestans tribus dentibus, quorum singuli in singulis alis, medius in pectore deorsum porrecti, prout melius hæc artificis ministerio hac in medio cernuntur figurata. Quibus ex nunc in posterum futuris temporibus in omnibus uti possis, in quibus alii nostri & Sacri Imperii Duces talibus utuntur. Omnes autem & singulos defectus si qui in præmissis ratione solennitatis omissi, dubia interpretatione sententiarum aut verborum, seu alio quovismodo, comperti fuerint, supplemus ex certa nostra scientia, & de plenitudine nostræ Cæsareæ potestatis, nostris tamen ac cujuslibet alterius, juribus

juribus semper salvis, & præsertim ipsius Civitatis Cameracensis, quam ultra solitum minimè gravari volumus: & sine præjudicio primævæ amortisationis, libertatis, neutralitatis, Jurium, Privilegiorum, concessionum, usuum, & consuetudinum laudabilium tuorum Episcopatus, Ecclesiæ, Comitatus, Civitatis, & subditorum tuorum, & absque eo, quod vos aut aliqui vestrum, ad aliqua servitia, subventionesque teneantur, ad quæ ante eandem erectionem non tenebantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostræ Illustrationis, Erectionis, Augmentationis, Suppletionis, Decreti, Concessionis, & Mandati paginam infringere, aut ei ausu temerario contraire, sub nostra & Sacri Romani Imperii indignatione gravissima, ac pœna centum Marcarum auri puri: quarum medietatem Fisco seu Ærario nostro Cæsareo, Reliquam vero partem injuriam passi vel passorum usibus, decrevimus applicari, quam maluerint evitare. Harum testimonio literarum, sigilli nostri appensione munitarum, Datum in Civitate nostra Imperiali Augusta, die xxvi i i Junij, Anno Domini, millesimo quingentesimo decimo, Regnorum nostrorum Romani xxv, Hungariæ vero vigesimo primo.

* Fol. 47.

De redenen van veranderinge by additie in dit wapen/ zijn hier * boozen gheerpreceert; oock sedert by Heer Maximiliaen van Bergen/ en andere syne successours/ soo mede ghevoeght by haer eyghen wapen/ tot teeken van die weerdigheyt.

a Oïho Frisingensis de gestis Fred. I. lib. 2. c. 30. Item, Keyfers Chronica, by Georgius Chanler, pag. 252.

b Videsis Kranz. Wandalia lib. 7. c. 23. Saxon. lib. 6. cap. 8. c Cuspin. Austr. pag. 33.

XI X. Van gheliicken den brief / waer by Frederick den eersten creerde synen Oom Henrick / (a) Hartoch van Oostenrijk/ aenghesien by/ zijnde beyde Hartoch van Beperen / ende Marquis van Oostenrijk / (aldoen subaltern onder dat Hartochdom) 'tselbe Hartochdom van Beperen moeste overleveren aen Henrick/ Hartoch van Saxon/ als rechten erfghenaem. Ut nomen Ducis non perderet, & Duces Bavarix minus deinceps contra Imperium superbire valerent, Imperator de voluntate & consensu Principum (soo zijn de woorden van Stero Altahensis) in Curia Ratisponæ habita An. Dom. M c lvi. Marchionatum Austriæ à Jurisdictione Ducis Bavarix eximendo, & quosdam ei Comitatus de Bavaria adjungendo, convertit in (b) Ducatum, Judicariam potestatem Principi Austriæ ab Anaso usque ad Sylvam prope Patavium, quæ dicitur Rotensal, protendendo.

FRidericus, Divina (c) favente clementia, Romanorum Imperator Augustus, primus ejus nominis. Quanquam rerum commutatio ex ipsa corporali institutione possit firma consistere, nec ea quæ legitime geruntur, ulla possint refragatione convelli: ne causa rei gesta ulla possit esse dubietas, Imperialis debet intervenire auctoritas. Noverit igitur omnium Christi Imperii: nostri fidelium præsens ætas, & futura posteritas, qualiter Nos ejus cooperante gratia, à quo cælitus pax missa est hominibus super terram, in generali nostra Curia Ratisponæ, in nativitate sanctæ Mariæ celebrata, in præsentia multorum Religiosorum & Catholicorum, litem, & controversiam, quæ inter charissimum nostrum patrum, Heinricum Ducem Austriæ, & inter nepotem nostrum charissimum, Heinricum Ducem Saxonix, diu agitata extitit, super Ducatu Bavarix, & super Marchia à superiori fluminis parte Anasi, terminavimus hoc modo: quod Dux Austriæ resignavit Nobis Ducatum Bavarix, & dictam Marchiam quos tenebat. Qua resignatione facta mox eundem Ducatum Bavarix in beneficium contulimus Duci Saxonix. Prædictus verò Dux Saxonix cessit & renunciavit omni juri, & actioni quas habebat ad dictam Marchiam, cum omnibus suis juribus & beneficiis. Ne autem in hoc facto honor & gloria patrum nostri charissimi aliquatenus minuatur, de consilio & Iudicio Principum, illustri Vladislao Duce Bohemix sententiam promulgante, quam cæteri Principes approbabant, Marchionatum Austriæ & dictam Marchiam supra Anasum,

com-

commutavimus in Ducatum: ejusdemque Ducatum cum subscriptis Juribus, privilegiis, & gratiis omnibus liberalitate Cæsarea contulimus Heinrico prædicto, patruo nostro charissimo, prænobili suæ uxori Theodoræ, & liberis eorundem, ob singularem favorem, quo erga dilectissimum patruum nostrum Heinricum Austriæ Ducem, ejus conthoralem prænobilem Theodoram, & eorum successores, necnon erga terram Austriæ, quæ clypeus & cor sacri Romani Imperii esse dinoscitur, afficimur, de consilio & assensu principum Imperii dictis conjugibus, eorum in eodem Ducatu successoribus, necnon prædictæ terræ Austriæ, subnotatas constitutiones, concessiones, & indulta autoritate Imperiali in jura plena & perpetua redactas, donavimus liberaliter vigore præsentium & donamus: primo quidem quod Dux Austriæ quibusvis subsidiis & servitiis non tenetur, nec esse debet obnoxius sacro Romano Imperio, nec cuiquam alteri, nisi ea de sui arbitrii libertate fecerit: eo excepto duntaxat, quod Imperio servire tenebitur, in Hungariam duodecim viris armatis per mensem unum sub expensis propriis, in ejus rei evidentiam ut Princeps Imperii agnoscat. Nec pro conducendis feudis requirere seu accedere debet Imperium extra metas Austriæ, verum in terra Austriæ sibi debentur sua feuda conferri per Imperium, & locari. Quod si sibi denegaretur, ab Imperio requiratur, exigat literatoriè trina vice: quo factò, juste possidebit sua feuda, sine offensa Imperii, ac si ea corporaliter conduxisset. Dux etiam Austriæ non tenetur aliquam Curiam accedere, Edictam per Imperium, seu quemvis alium, nisi ultro de sua fecerit voluntate. Imperium quoque nullum feudum habere debet Austriæ in Ducatu. Si vero Princeps aliquis, vel alterius statûs persona nobilis vel ignobilis, cujuscunque conditionis existat, haberet in dicto Ducatu possessiones ab ipso jure feudali dependentes, has nulli locet seu conferat, nisi eas prius conduxerit à Duce Austriæ memorato: cujus contrarium si fecerit, eadem feuda ad Ducem Austriæ devoluta, libere sibi extunc jure proprietatis & directi Domini pertinebunt, principibus Ecclesiasticis & Monasteriis exceptis duntaxat in hoc casu. Cuncta etiam secularia Judicia, bannum Sylvestrium, & Ferinarum, Piscinæ & Nemora in Ducatu Austriæ, debent jure feudali à Duce Austriæ dependere. Etiam debet Dux Austriæ de nullis oppositionibus vel objectis quibuscunque nec coram Imperio, nec aliis quibuslibet, cuiquam respondere, nisi id sua propria & spontanea voluerit facere libertate: sed si voluerit unum locare, poterit de vasallis seu homologis, & coram illo secundum terminos præfixos parere potest & debet justitiæ complemento. Insuper potest idem Dux Austriæ, cum impugnatus fuerit ab aliquo de duello, per unum idoneum, non inenormitatis macula detentum, vices suas prorsus supplere. Et illam ipse eadem die seu princeps, vel alius quisquam pro alicujus nota infantiæ non potest impetere, nec debet impugnari. Præterea quicquid Dux Austriæ in terris seu districtibus seu fecerit, vel statuerit, hoc Imperium nec alia potentia modis seu viis quibuscunque debet alio quoque modo in posterum commutare. Et si, quod Deus avertat, Dux Austriæ sine hærede filio decesserit, idem Ducatus ad senio rem filiam, quam reliquerit devolvatur. Inter Duces Austriæ qui senior fuerit, dominium habeat dictæ terræ. Ad cujus etiam senio rem filium jure hæreditario deducatur; ita tamen, quod ab ejusdem sanguinis stipite non recedat, nec Ducatus Austriæ ullo unquam tempore divisionis alicujus recipiat sectionem. Si quis in dicto Ducatu residens, vel in eo possessiones habens, fecerit contra Ducem Austriæ occultè vel publicè, est dicto Duci in rebus & corpore sine gratia condemnatus. Imperium dicto Duci Austriæ contra omnes suos Injuriatos debet auxiliari & succurrere, quoad justitiam assequatur. Dux Austriæ principali indutus veste, supposito pileo Ducali circumdato sermo pimito, baculum habens in manibus, equo insidens, & insuper more aliorum Principum Imperij, conducere ab Imperio feuda sua debet. Dicti Ducis institutionibus & destitutionibus in Ducatu Austriæ, suo

est parendum. Et potest in terris suis omnibus tenere Iudæos, & usurarios publicos. quos vulgus vocat *Gewertescht*, sine Imperii nostri molestia & offensa. Si quibusvis Imperii curis publicis Dux Austriæ præsens fuerit, unus de Palatinis Archiducibus est censendus. Et nihilominus in confessu & incessu, ad latus dextrum Imperii post Electores principes obtineat primum locum. Dux Austriæ donandi & deputandi terras suas cuicumque voluerit, habere debet potestatem liberam, si (quod absit) sine hæredibus liberis decederet: nec in hoc per Imperium debet aliquo modo impediri. Præfatus quoque Ducatus Austriæ habere debet omnia & singula jura, privilegia & indulta, quæ obtinere reliqui principatus Imperii dinoscuntur. Volumus etiam, ut si districtus & ditiones dicti Ducatus ampliati fuerint ex hæreditatibus, donationibus, emptionibus, deputationibus, vel quibusvis aliis devolutionum successibus, præfata jura, privilegia, & indulta ad augmentum dicti Domini Austriæ plenarie referantur. Et ut hæc nostra Imperialis constitutio omni ævo firma & inconvulsa permaneat, præsentibus literis scribi, & sigilli nostri impressione fecimus insigniri, adhibitis idoneis testibus, quorum nomina sunt hæc; Pilegrinus Patriarcha Aquileiensis, Eberhardus Archiepiscopus Salisburgensis, Otho Frisingensis Episcopus, Chunradus Passavensis Episcopus, Eberhardus Babenbergensis Episcopus, Hartmannus Brixniensis, Harwicus Ratisponensis & Tridentinus Episcopus, Dominus Welfo, Dux Chunradus, frater Imperatoris Friderici primi Cæsaris: Palatinus Rheni Fridericus, filius Regis Chunradi: Henricus Dux Carinthiæ, Marchio Engelbertus de Histria, Marchio Leopoldus de *Vochburg*, Hermannus Palatinus Comes de Rheno, Otho Comes Palatinus, & frater ejus, Fridericus de *Schiern*, & *Witelspach*, Eberhardus Comes de *Sultzbach*, Rudolphus Comes de *Sweinfhent*, Albertus Comes Hallensis, Eberhardus Comes de *Parchausen*, Comes de Putina, Comes de *Tetstain*, & quamplures, &c. signum, &c. Ego Reynaldus Cancellarius vice Arnoldi Moguntini Archiepiscopi, & Archicancellarii recognovi, regnante Domino Friderico Romanorum Imperatore Augusto, ejus nominis primo, in Christo. Datum Ratisponæ quinto decimo Cal. Octobris, indictione quarta, anno Dominicæ Incarnationis M C L V I, feliciter. Amen. Anno regni ejus quarto, Imperii secundo.

Doch by wie/ wanneer/ ende op wat occasie den tijtel van Aerts-Hartoch by haer eerst is opghencmen/ is (a) onsecker. Eenighe refereren den oorspronck aen Albert / oudelken soon van Rudolphus den eersten / die by syn vader (segghen sy) wierde ghecreert in dien tijtel te Rozenburch / anno 1284. Andere tot Frederick den derden. En sommige/ dat Frederick den eersten/ synen Oom Henrick / ten tijde syner creatie / benckens de extraordinaire privilegien ende characteren van digniteyt boven andere Princen met desen tijtel van Aerts Hartoch (al hoewel niet gheerpresteert in de charter) mede openlijck verkeerde/ ende sedert soo ghecontinueret. Est (sepdt Cuspinianus) à Frederico Imperatore magnis libertatibus, immunitatibus ac privilegiis supra alios principes Imperii donatus, quæ extant ac circumferuntur, insignitus, præcipue Pileo Ducali crinito, qualis fuit apud Romanos Corona Rostrata, tum veste principali, qui quidem habitus Regius est, & inde *Archidux* dictus est. Desen pileus Ducalis crinitus, waer van hy spreekt/ is dien pileus Ducalis circumdatus serto pinnito in den brieven van creatie/ ende van satsoen/ als de ghestraelde Croon / waer naer de Aerts-Hertoghen / anno 1244. van den Keyser Frederick den tweeden/ vergunt is by te boegen een Cruys. Concedimus (sepdt den (b) Keyser) nostro illustri Principi, Duci Austriæ, crucem nostri Diadematis, suo principali pileo sufferendum.

a Vide
Krantz. Saxonia, lb. 6.
cap. 8.

b Cuspinian.
Austr. pag.
34.

De forme van den Hoedt ende Croone van Oostenryck / met het Cruys /
wozdt menichmael afghebeeldt in (a) deser voeghen ;

ende oock somwijlen met vier verheben boghen / als de ghesloten Croon.

XX. Oock dat van *Grand Duca*, ofte *Magnus Dux Etrurix* in *Italien* / eerst
begonnen in *Cosmo de Medicis* / Hartoch van *Flozencen* / by den *Paus*
(b) *Pius V.* 1569. die hem meynde te maecken tot een *Koninck* / inghe-
valle den *keiser Maximiliaen* (c) sulcx hadde willen ghedogen / seggende :
non habet *Italia Regem*, nisi *Cæsarem*.

Plus Episcopus, servus servorum Dei, Ad perpetuam Rei memoriam, Romanus
Pontifex in excelso militantis Ecclesiæ Throno, disponente Domino, super gen-
tes & regna constitutus post perlustratas suæ indefessæ mentis acie Orbis Christiani
Provincias, circumspecta sua providentia præclaros, ac Principes viros, qui de sancta
fede Apostolica, fideque Catholica bene mereri videntur, singulari suæ benignitatis
clementia, quantum sibi ex alto conceditur, augere eosque insignibus, ornamentis,
ac speciosis honorum titulis decorare, atque illustrare consuevit, necnon alias dispo-
nit, prout temporum, locorum, & personarum qualitate pensata, conspicit in Do-
mino salubriter expedire. Sane cum Nos his nostris luctuosissimæ tempestatis die-
bus, animo nostro diu multumque gravissimo cum dolore versaremus, quot & quan-
tæ pestiferarum hæresium sectæ quotidie undique erumperent, diraque & exitiosa
perditorum hominum à fide Catholica aberrantium semina passim serperent, & us-
que quaque propagarentur, omnia Italiæ loca circumspicientes, *Ethruria* provincia,
nobilitatis decore, & antiquitatis nomine à majoribus celebrata, cujus maxima pars,
quæ nobis & ipsi Apostolici Sedi subjecta non est, ab omnibus ferè lateribus ditioni
nostræ Ecclesiasticæ contermina atque conjuncta existit, nobis præcipue occurrit,
quam divinæ primum bonitatis gratia, sollicitudineque ac vigilantia nostra, deinde
præstantissimi ac Religiosissimi ejus Principis virtute, consilio, diligentia, præ cæteris
intactam & incorruptam, ab hujusmodi perniciofa labe & contagione, sartam
tectam conservatam esse conspicimus. Huc accedit, quod profecto magnopere nos
mouet, Sedem Apostolicam, cum ob Regionis viciniam, tum propter loci op-
portunitatem gratissima plerunque obsequia, atque etiam commoda, subministratis
ab *Ethruscis* auxiliis, à multis jam ante seculis recipisse, idque complures Romanos
Pontifices prædecessores nostros, & præsertim fel. recordat. *Innocentium* quar-
tum, *Clementem* etiam quartum, *Gregorium* decimum, *Benedictum* undecimum,
Martinum quintum, & *Leonem* decimum luculenter testatos fuisse, adeo ut tam
eandem provinciam, quam ejus Rectores & Magistratus ob peculiarem eorum erga
Romanam Ecclesiam devotionem, & observantiam, propenso paternoque affectu,
variis gratiis, honoribus, ac privilegiis jure cohonestandos, atque ornandos esse
duxerint. Quibus rebus debita meditatione maturè consideratis, attendentes quo-
que in primis quod dilectus filius, nobilis vir, *Cosinus Medicus*, *Reipublicæ Flo-*
rentinæ Dux, majorem in dies suæ eximix virtutis splendorem, ferventiorumque
Catholicæ Religionis cultum, & in administranda justitia præcellens studium, ex
eo tempore quo imperare cœpit, nusquam prætermisum, laudabiliter præ se ferre

a *Thurnier*
Buch, part.
2. fol. 27. a-
pud *Selden*
Titles of
honor, the
second
part, chap.
1. pag 364.

b *Cherubin*
de Nursia
Bullar. tom.
2.
c *Bodin. de*
Rep. lib. 1.
cap. 9.

non cessat; Quod omnibus in occasionibus, nobis, ac prædecessoribus nostris, & Apostolicæ Sedi, prompto ac libenti animo obsequi semper studuerit; Quod nos & eandem Sedem, ab ipso nostri Pontificatus initio continuato debitæ reverentiæ honore coluerit; mandatis nostris filiali obedientia paruerit: honestis nostris petitionibus obsequentissime morem gesserit; Quod à Nobis requisitus, cœpta nostra pecuniis, peditatu, equitatuque alacriter juverit, præsertim pro ferendo auxilio Charissimo in Christo filio nostro, Carolo Francorum Regi Christianissimo, adversus ejus rebelles, & hæreticos, centum etiam aureorum millia, ultra alia illi mutuando, hortatu nostro id fecerit; Quod majora, si usus venerit, ad Catholicæ fidei defensionem, & incrementum se præstaturum ultro pollicetur; Quod pro inclyta ejus in Deum pietate, superioribus annis, Militiam Sancti Stephani, ad sanctæ fidei exaltationem ad propagationem instituerit, bonis ditaverit & ampliaverit; Quod universæ prope provinciæ Ethruscæ imperscrutabili Dei judicio ad summæ dignitatis potestatem civium Florentinorum assensu vocatus foelicissime præsit ac dominetur; Quod delatum sibi admirabiliter Principatum admirabilius regat & moderetur, illumque incomparabili prudentia ac sapientia in pacis ac justitiæ amœnitate, ab ineunte ejus ætate diligentissime contineat & conservet; Quod terra marique præpotens existat; Quod Piratis, facinorosis sicariis, quietis & ocii turbatoribus, necnon nostris & hujus Sanctæ Sedis rebellibus, & adversariis hostis acerrimus, scelerumque & delictorum severus vindex sit; Quod numerosi ac frequenti populorum ei subditorum Deo benedicente multitudine, copiosis grandibusque redditibus, & amplissimis proventibus gaudeat, & fruatur; Quod validus peditum & equitum numerus in omnes usus ei præsto semper esse possit; Quod quamplures florentissimas urbes, tam Cathedralium, quam earum nonnullas Metropolitanarum Ecclesiarum dignitate insignes, ac studiorum generalium universitatibus ornatas, munitissimos portus, validissimas arces, loca tutissima, triremium classem paratam & instructam tam ad Tyrreni sul Maris, quam etiam ad nostræ oræ maritimæ tutelam habeat; Quod rerum omnium copia, ditæ amplitudine, locorum ubertate, continua vitæ foelicitate, demumque gentis celebris admodum & opulentæ viribus firmissime subnixus vigeat; Quod cuncta hæc ipsa bona per immensam Dei omnipotentis benignitatem sibi elargita, ad divinum honorem & gloriam paratissima semper fore profiteatur; Quod absoluta potestate ratione liberi & directi domini Florentini nemini sit subjectus, ita ut juxta distinctionem piæ memoriæ, Pelagii similiter Romani Pontificis Prædecessoris nostri, uti Rex & Magnus Dux ac Princeps merito existat, & inter cæteros magnos Ducēs ac Principes re ipsa esse, censei, & connumerari possit, & debeat. Nos igitur tot ac tantis rationabilibus, dignisque de causis, clarissimis quoque ipsius Cosmi Ducis erga Nos & Sedem eandem meritum, & officiorum monumentis inducti, firmæque spe freti, quod is, & ejus successores, collati nostri in eos beneficii memores debitam Nobis, futurisque Romanis Pontificibus grato animo fidei ac devotionis sinceritatem, perpetuo exhibere, conservareque studebunt; Atrendentes etiam, quod sane plurimi facimus, dictum Cosmum Ducem, ac dilectum filium nobilem virum Franciscum ejus filium primogenitum, arctis admodum affinitatis sanguinis, & necessitudinis vinculis cum Charissimo in Christo filio nostro Maximiliano in Imperatorem electo, & maximis Christiani nominis Regibus conjunctos esse, eosque à nobilissima stirpe Mediceæ multis honoribus & titulis decorata, & ex qua tot illustres Proceres, ac tres Romani Pontifices prodierunt, ortum habere; Propterea eundem Cosmum Ducem specialibus favoribus, & gratiis paterne benigneque prosequi volentes, ipsumque à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis à jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequendum,

harum

harum serie absolventes, & absolutum fore censentes, Motu proprio, non ad ipsius Cosmi Ducis, seu alterius pro eo Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex certa scientia, maturaque deliberatione, & mera liberalitate nostris, ac de supremæ nostræ Apostolicæ potestatis plenitudine, tam dictorum Prædecessorum, quam etiam Alexandri III. & Innocentii pariter III. ac Pauli IV. similiter Prædecessorum nostrorum, qui Portugalliæ, Bulgarorum, ac Blanchorum, nec non Hiberniæ Reges, & ut tunc Dux Bohemiæ Rex in suis Literis nominari possit, respective crearunt, constituerunt & concesserunt, aliorumque Romanorum Pontificum erga diversos Principes exempla sequentes, vestigiisque inhærentes, ut potissimum cæteri Principes hoc exemplo invitati ad bene de sancta hac Sede promerendum incitentur, eundem Cosmum Ducem, ejusque Successores pro tempore existentes Duces, perpetuis futuris temporibus in Magnos Duces & Principes Provinciæ Ethruriæ sibi pro maxima illius parte subjectæ, & in ipsa Provinciæ respective autoritate Apostolica tenore præsentium creamus, constituimus, pronunciamus, & declaramus, Magnorumque Ducum Ethruriæ Provinciæ, ut præfertur, ejus subjectæ nomine, titulo, & denominatione extollimus, & amplificamus, nec non eos Dictæ Ethruriæ Provinciæ eis subjectæ Magnos Duces & Principes ab omnibus nominari, appellari, inscribi, dici, haberi, censer, & tractari debere volumus, præcipimus, ac mandamus, atque Cosmum Magnum Ducem, ejusque Successores præfatos omnibus & singulis Exemptionibus, Immunitatibus, Libertatibus, Favoribus, Præeminentiis, Prærogativis, Indultis, Privilegiis, aliisque quibuscumque Gratiis, & Honoribus quibus alii vere liberi, & directi Domini, ac Magni Duces & Principes etiam Ducali, aut alia quavis etiam majori dignitate præfulgentes, ac quacunquē libera & absoluta potestate fungentes, in genere vel specie, in quibuscumque locis, pompis, sessionibus, celebritatibus, ceremoniis, & actibus publicis vel privatis, tam de jure quamquam de consuetudine, etiam in Aula nostra Vaticana, & ubique terrarum, etiam si aliqui alii Magni, & similes Duces & Principes præsentis fuerint, quoquomodo utuntur, fruuntur, potiuntur, & gaudent, seu uti, frui, potiri, & gaudere in futurum quomodolibet poterunt, & soliti sunt: non quidem ad illorum instar, sed pariformiter, & absque ulla prorsus differentia uti, frui, potiri, & gaudere posse ac debere. Et insuper in evidens clarumque propensæ nostræ voluntatis erga dictum Cosmum Magnum Ducem testimonium, certamque dilectionis significationem, eum ampliores quoque gratiæ, & favoris prærogativa, maxime dignum censentes, ut juxta sententiam Clementis quarti prædecessoris nostri prædicti, ex majori decore ornatum, majoritas appareat dignitatis, ipsum Cosmum Magnum Ducem, & ejus Successores hujusmodi, Regali Corona, ut inferius depingi mandavimus, qua super eorum gentilibus insignibus, ad illustrius nobilisque ipsorum decus & ornamentum, uti, eamque portare, ferre, & gerere, depingique & insculpi facere libere & licite possint, & valeant, motu, scientia, ac potestatis plenitudine similibus decoramus, exornamus, & insignimus, decoratosque, exornatos, & insignitos fore, & esse. Præsentisque literas de subreptionis vitio, aut intentionis nostræ, seu quocumque alio defectu ex quavis etiam quantumlibet justissima, & argentissima, rationabilique causa nullo unquam tempore à quoquam notari vel impugnari posse, sed illas validas & efficaces perpetuo fore & esse, suosque plenarios, totales, & omnimodos effectus sortiri posse ac debere in omnibus & per omnia, ac si consistorialiter & de fratrum nostrorum consilio factæ & in ipso Consistorio nostro secreto lectæ fuissent. Sicque per quoscumque Iudices etiam Imperiali, Regia, Ducali, vel quavis alia excellentia, ac dignitate præditos, & alios Commissarios qualibet auctoritate fungentes, etiam causarum Sacri Palatii nostri Auditores, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, sublata eis,

& eorum cuilibet quavis aliter judicandi, sententiandi, diffiniendi, & interpretandi facultate & auctoritate, judicari, diffiniri, & interpretari debere; ac quicquid fecus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, irritum & inane decrevimus, & declaramus. Non obstantibus quibusvis constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ac Provinciarum, Civitatum, & locorum quorumlibet statutis & consuetudinibus, etiam Iuramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque indultis, & Literis Apostolicis, illis & quibusvis aliis personis, etiam Ducibus, quibus forsan per Sedem Apostolicam concessum sit, quod privilegiis, præ eminentiis, favoribus, indultis, & gratiis ad instar Magnorum Ducum, perinde ac si ipsi Magni Duces realiter & cum effectu essent, uti & gaudere possint, in genere vel in specie sub quibuscunque tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, & quantumcunque efficacissimis clausulis, & decretis quomodolibet concessis, confirmatis & innovatis (quibus omnibus etiam si de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, & expressa, & individua, ac de verbo ad verbum mentio seu quavis alia expressa habenda, aut aliqua exquisita forma ad hæc servanda esset, eorum omnium tenores præsentibus pro sufficienter expressis habentes illis alias in suo robore permanens, hac vice duntaxat ad effectum præsentium specialiter & expresse derogamus, totaliterque & latissime derogatum esse volumus & decernimus) cæterisque contrariis quibuscunque, Salva nihilominus in nostris dictæ Provinciæ, Civitatibus, & locis, nostra, & Romanæ Ecclesiæ auctoritate, jurisdictione, ac quibusvis juribus respectively in locis mediate vel immediate eis subjectis, ac citra aliquod præjudicium Civitatum, Terrarum, & Locorum in eadem Ethruriæ Provincia consistentium quæ non sunt ditiones dicti Cosmi Ducis, nec ei quomodolibet subjecta sunt, neque alio modo obediunt. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum absolutionis, creationis, constitutionis, pronuntiationis, declarationis, amplificationis, voluntatis, præcepti, mandati, decorationis, exornationis, insignitionis, & derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo nono; vi. Calend. Septembris, Pontificatus nostri anno quarto.

De brief van creatie wierde ghesonden aen den Hartoch van Florenten/ by Signior Michæle Bonello/ zijnde de Regalis corona, daer inne ghementioneert/ beneffens een verheben Zelle in fronte, ghestraelt/ ofte met punten/ als certijds Corona Rostrata;

^a Anton. Gabrinius de vita Pii V. lib. 3. cap. 16. &c.
^b Fr. Modius Pandect. Triumph. tom. 1. lib. 4. cap. 27.

midtsgaders door de directie van Pius Quintus/ met dese (a) woorden omvanghen: Pius Quintus, Pontifex Maximus, ob eximiam dilectionem, ac Catholicæ Religionis zelum, præcipuumque justitiæ studium, donavit, ende daer naer by den (b) Paus selfs tolemmelijck gestelt op het hooft van den Hartoch/ ten tijde zijnder investiture: die ons beschreven werdt by een die hem noemt Archidux, in plaets van Magnus Dux.

De Inauguratione Cosmi Medicei in Magnum Ducem

Ethruriæ, Romæ anno CIO D LXX.

Dominica lætare, quæ fuit v. Martij, anno CIO D LXX. Cosmus Medicus Dux Florentinus inauguratus est Romæ in Magnum Ethruriæ Ducem à Pontifice Pio V. in Sacello S. Sixti, Præsenti Cardinalium confessu, & aliquot proceribus his fere cum ceremoniis quæ sequuntur.

Pontifici ex Palatio descendenti in eum locum ubi indui Pontificalibus & ad solennem talem inaugurationem pertinentibus solet, Cosmus Dux veste Ducali ipse indutus, hoc officium præstitit, ut togæ ejus extremas lacinias à tergo per viam gestaret. Hic comparens in re præsentis Orator Cæsareus coram Cardinalibus Morono, Alexandrino, & Chieffensi, testatus est eam inaugurationem quæ pararetur, in Domini sui præjudicium vergere, sine cujus expresso consensu nihil tale fieri deberet. Quare etiam illegitimam futuram pronuntiare sustinuit; cujus sui officii & facti ut testes essent tres modo dicti Cardinales, Oravit: addita persona publica etiam, quodam Cæsareo Notario.

Interpellans autem Oratorem Cæsareum Procurator Fisci, interrogavit, an mandatum nominatim ad hujus suæ cautionis formulam à Domino suo accepisset; ad quod ille respondit, non ultra quam per litteras interpretes, quas litteras etiam suæ sanctitati ederet eo ipso momento; quibus ultro citroque dictis, faceffit Orator.

Pontifex nihilo secius institit facere quod proposuisset, indutusque solenniter & Pontificali Diademate coronatus: ad S. Sixti sacellum perrexit, Cosmo semper lacinias extremas gestante, sed nunc Archiducali habitu, hoc est, vestito tunica talati ex holoserico rubro segmentato, cujus subdititia fultura essent Alpinæ mustelæ candidæ, dependentibus caudis nigris ad terram fere; manicæ ejusdem generis, tam interius, quam exterius erant latissimæ. Ipsa autem tunica sub axillam alteram reducta ita erat, ut facile proderet gemmarum, & unionum vim, quibus intrinsecus ditaretur. Huic tunicæ pallium injecerat generis per omnia ejusdem, solo autem capite Ducalem adhuc pileum retinebat. Habuit autem in sacello consuetum locum inter duos Presbyteros Cardinales.

Cum sacrum sive Missa eo perducta esset, ut cantandæ Epistolæ finis fieret, allata sunt Pontifici Diadema, primum in pelvi aurata ex auro puro ductili, à D. Galitto Cubiculario Pontificio, atque inde Sceptrum argenteum à summo Lilio prægrandi decoratum, perinde in aurata pelvi à D. Justiniano.

Hinc Cosmus medius inter Ducem Tagliacozam & Gratianum ad Pontificem processit, ibique in genua procubuit; Pontifex vero postquam ipsum Ducem precationibus lustrasset aliquot, Diadematique & sceptro benedixisset: acceptum à Cardinale Urbino Diadema vertici Cosmi imposuit, qui ante pileo ex holoserico rubro segmentato reclusus fuerat: similiterque Sceptrum ei in manum dedit.

Eo habitu, Cosmus, jam Archidux, Pontificis pedi osculum impressit, quem inde Cardinales duo juniores Madrucius & Alciatus medium ad locum suum redierunt, ubi antè nominati Duces Archiduci novo eam operam dederunt, ut Tagliacoza Diadema, Gratianus Sceptrum ab eo acciperent; Pontifice quoque eodem tempore suum Diadema deponente.

Ad oblationis datum signum Archidux Ducibus altrinsecus eum comitantibus munera obtulit Pontifici, primo calicem auratum cum operculo suo, & patera altera aurata; qui calix dicitur habuisse pondus novem librarum, erantque incisæ in ambitu ejus arte rarissima tres figuræ: Fidei, puta, Spei, & Charitatis; quæ manibus calicem tenerent: ad pedes vero haberent Evangelicos quatuor scriptores, additis insignibus tam Pontificiis, quam Archiducis, qui secundum munus quatuor Prælati in pateris afferri mandavit, quod erat amiculum aureum, cujus generis ornatu

Pon-

Pontifices non nisi solennioribus festivitibus uti solent, & pallium item ex textili auro, quod à pectore ita conjungebatur, ut fibulæ gemmæ & pretii incredibilis characteres eos exprimerent & conformarent, quæ nomen Iesu Mediatoris nostri conficerent.

Hæc dona Pontifici, quod ex vultu etiam ipsius coligi poterat, longe charissima Cardinali Urbino commissa sunt, qui ea exposuit in ara quæ juxta erat; cuique idem Cardinalis Urbinus, tanquam senior inter Presbyteros Cardinales, assidere solet.

Archiducem Duces ad locum reduxerunt, cui etiam iidem ad sacri finem usque operam dederunt.

Finito sacro ad officium suum rediit Archidux, utque erat Diademate ornatus, translato in sinistram sceptrum, dextra posticam vestem Pontificiam tulit usque eum locum, ubi exui de more is consuevit.

Qui depositis Pontificalibus Rosam sacram Archiduci in donum dedit, quam ille lætus ad hospitium suum usque ipse ferre voluit: prosequentibus eum omnibus omnino Cardinalibus, & novum ei honorem gratulantibus: etsi persequendi officium magis Rosæ sacræ, quam Archiduci imputasse atque impendisse credantur.

Sacrum fecit eo die Cardinalis Donellus, tanquam Pontificis Vicarius. Ceremoniis tamen hujus inaugurationi nemo Legatus, aut Orator externorum Principum Gentiumque interfuit; exceptis duobus Alexandrinis fratribus, & filio legati Lusitanici.

Sub noctem ignes quidem privatim à quibusdam lætitiæ indices excitati sunt, sed publice nulli.

Die Lunæ Archidux coepit salutandis Cardinalibus operam dare, ex quibus eum humanissime excepere Pisanus, Farnesius, Ferrariensis, Urbino, & Corregius; qui etiam comitatu ipsius, honoris causa, vinum tragemataque largissime præbuerunt. Idem Archidux non parvam pecuniæ summam apud Presbyteros Hieronymianos deposuit, ipsorum arbitrio in pauperes & egenos erogandam.

Eo tempore illustrissimus Paulus Jordanus Roma decessit, cupiens ea domi providere; quæ ad novum Archiducem quam honorificentissime excipiendum pertinerent.

Missus est etiam Pontificis nomine ad ditiones Sedi Romanæ subjectas D. Harnius, qui curaret Archiducem passim maximo apparatu tractari.

Jusjurandi Forma Archiducis

Ego Cosmus Mediceus, Magnus Dux Etruriæ, promitto & juro sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, ejusque Sedi Apostolicæ & tibi, Pie, Dei providentiæ hujus nominis quinte, Pontifex, solitam hæcenus obedientiam, & venerationem, quemadmodum per Legatos meos eam ad hanc diem semper exhibui, & ad officium Principis pertinet. Profiteor etiam hic me pro viribus paratum & studiosum sanctam Catholicam Religionem promovere & propugnare in perpetuum, commodis ejus & tuæ sanctitatis servire; tanquam veri Christi Vicarii, cui vellem plenius posse demonstrare animi propensionem Principis vere Christiani, quam debeo innumerabilibus sanctitatis tuæ in me beneficiis, & huic sanctæ Sedi Apostolicæ, quibus ea quæ supra meo posterorumque meorum nomine caveo & jurejurando confirmo. Sic me Deus adjuvet & hæc Sancta Evangelia.

Formula cautionis, qua Orator Cæsareus rebus Domini sui consultum voluit in inauguratione Magni Ducis.

Quandoquidem Florentia & Senæ Camerae sunt Romani Imperii, neque potest, neque debet circa titulum Ducis Florentini aliquid innovari citra voluntatem Cæsareæ

farex Majestatis; alioqui enim pertinebit ea res ad manifestum ejusdem Majestatis præjudicium, atque ita tanquam non facta habebitur, & viribus omnibus destituetur.

Precatio Pontificis ante Coronationem Magni Ducis.

O Domine Deus, extende ad hunc famulum tuum, Magnum Ethruriæ Ducem, dexteram tuam cum coelesti auxilio; quo ita ex toto corde suo quærat quæ divina sunt, &c.

Verba Pontificis sedentis, ad Magnum Ducem.

Accipe Coronam testimonium gloriosarum tuarum virtutum, quam nos ex officio tibi imponimus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Quando autem deinceps obligaris & teneris Protectorem agere Fidei, hujus sacrosanctæ Ecclesiæ, viduarum, pupillorum, & omnium afflictorum, opeque ingenium, vide in posterum gubernator & administrator sis justus & clemens; ut coram Deo gloriosus Athleta omnium virtutum gemmis splendeas: quam gratiam tibi faciat Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre & Sancto Spiritu imperat & regnat in omnia sæcula sæculorum. *Amen.*

Accipe Virgam amoris atque æquitatis in nomine Patris, &c. qua unicuique retribuas pro meritis suis, mulceas bonos, terreas improbos; & ut Deum semper ante oculos habens neque in dextram, neque in sinistram declines, sed æqualis sis omnibus, pauperes protegas, malos punias; ut omnes intelligant te cultorem justitiæ, osorem iniquitatis: quod tibi concedat qui est benedictus in sæcula sæculorum.

Benedictio Pontificis.

Deus, Pater sempiternæ gloriæ, sit adiutor & protector tuus, benedicat tibi omnipotens; audiat in omnibus orationem tuam, & impleat vitam tuam dierum plenitudine, confirmet dominationem tuam, populos tibi subiectos foveat, hostes tuos perdat: sanctus Christi Vicarius in te inspiret, ut quemadmodum hîc tibi ditiones terrestres contulit, ita in coelis præmia tibi æterna largiatur, &c.

XXI. **Paelt Hartoghen in order (a) volghen Marquijfen: alsoo in de oude tijden gheheten van seeckere jurisdictie op de limiten van eenich landt oft Koninckrijck/ daer ober sy als Gouverneursghestelt waren. want als de oude Comites, ofte Graben van ordinarijs provincien / waren ende generalijck ghenoecht Graben/ ofte Comites van dese ofte die provincie: soo insghelijck / sy die daer hadde 'tcommandement van eenighe Frontier-plaette ofte Zee- kust/ wierde gheheten Marchio, ofte Marchgravius in't Latijn; by ons/ ende de Hoochduytschen/ *Marckgrave*: alsoo *Marck* beteekent een pael/ limite ofte schepdinghe. Soo dat *Marckgrave* / naer de letter ghenomen/ soo veel is als Comes Limitaneus, als men klaerder mede sien mach in dese honozable namen van *Landtgrave* en *Burchgrave*, alwaer ghelijcke additie van *Grave*, is tot *Landt* en *Burch*, als tot *Marck* in *Marckgrave*; want als *Marck* in *Marckgrave*/beteekent/ Comes Limitaneus; so *Landt* in *Landtgrave*/ Comes Provincialis; ende *Burch* in *Burchgrave* / Comes Castrensis. Maer als in den oozlogh Comites ofte Graben wierden ghestelt in graede naest Hartoghen/ soo schijnt noch tegenwoordich die digniteyt in sommighe landen/ die Hartoghen te volghen: al hoewel de Marquijfen in rang en digniteyt by ons/ ende vele andere/ worden ghestelt vooz Graben; als mede ghenoech te speuren is upt den naerbolghende briel van Creatie/ vooz Heer**

a l'Oyseau
des Seigneu-
ries, chap. 5.
§. 3. & 32.
Item, Al-
ciat. de Sing.
certam.
cap. 31.

Antonis van Berghen/die den Keyser onlanghs te voozen hadde verheben tot een Graef / met het segghen : *Dat hy den selven begheerde te augmenteren ende verheffen, in uttele, eere, digniteyt, autoriteyt en præminentie, met het oprechten en creëren van sijn Landt en Heerlijckheyt van Berghen, in uttule, digniteyt, ende præminentie van Marckgraeffchap.* Is oock by 't Parlement in Franckryck alsoo gheoordeelt / tusschen den Viconte de Calardo / ende den Marquijs van (a) Craillio in Provence / by den Koninck Lowijs den XII. Marquijs ghecreert / die sultineerde dat den Marquijs / zijnde te voozen maer gheweest Baron / in sijn prejuditie (zijnde van ghelijcke meriten) niet en behoorde Marquijs ghecreert te werden. Van / aenghesien dat het is eenen vasten reghel bupten alle contradictie / dat yder moet gheert worden naer den wille des Koninck / wierde verstaen / dat den Marquijs soude hebben de precedance.

Opende d'antiquiteyt van desen honozablen titel / de beste ende ghrapprobesterste Authcuren / diriveren den selven van Carel de Groote / zijnde by Otto ghemaecht hereditair / ende soo by successie van tijdt gheworden honorable ende illustre. Belangende d'erectie ende investiture deser eer / de selbe is differerende / als alle andere van ghelijcke natuyt ende digniteyt / naer costumen van landen / en opinien van Princen. Die ceremonien / ende die requisita zijn onsecker / nademael Princen die veranderen naer ghelicte.

In de eerste tijden deser eer in Franckryck / leydt de Sallade : *Quant aucun Count, ou puissant Baron se veut faire Marquis, il faut que par raison il ait au moyens cinq ou six Baronies, d'ont en la moindre ait dix nobles hommes, tous ses subjects. Et se plus en a est, & sere son honneure, & lors per le Empereure, ou par son Roy, ou per leur Commis, que fault soit Duc, ou Prince, de plus grand dignité que Marquis, a la grant Eglise, ou aupres le service de la grand Messe chaunte per le Prelat, ou autre que en aura la Commissum, le dis Comt, ou Baron, luy estant a genoux devant luy, & luy offrant nouvelle homage de ses Baronies, reduites a unque seul nom, c'est a sçavoir, Marquis de la plus noble Seigneurie que il auera. Et ce fait la privilege de la dignité serra la publiquement levé, & lors le dis Prince recevra son homage & foy de luy, & puis l'investira & mettre en possession de Seigneurie de Marquis, par un tresblen (b) Kubit, qui porte signe de Seigneurie, que il metera au moyen doit.* Maer als hier vijf of ses Baronien werden vereyscht / soo sommighe andere mynnen / dat in sulcke ghelegghentheyt van noode waren tchien Baronien. Onder Henrick den derden / in den jare 1579. in een Edic /

(c) *Pour le reglement de Seigneuries de dignité, wierde gheorbonneert / dat elck Marquisact moeste bestaen upt d'z Baronien / en d'z Chastelenien ten minsten / of twee Baronien / ende d'z Chastelenien t'samen gheboeght / ende te Leen ghehouden onder een homagie van den Koninck : maer dese ordonnantie was alleen gheverificereert by 't Parlement van Rennes.* In de leste tijden / gheschiede de erectie van Marquisaten aldaer / alleen by des Koninck charter / ghelijck alle andere digniteyten. Ende tot een teecken van die weerdigheyt / voeren die Marquisen de gedaente van een Croon van goude op haer armozies / half van blommen / half van peerlen ; als hebbende ten deele de digniteyt van een Hartoch / ende Graef.

In Spangien gheschiet d'investiture van Marquisen / sonder Croon / om dat sy haer niet willen toestaen alle de prerogativen van haer oude Hartoghen / uptgenomen in 't hoozen van de Wisse / ende 'clitten by den Koninck / alwaer sy komen in ghelijcke rangh beneffens de Hartoghen. Doch by de Pragmatica de las Torresias, 1586. schijnt dat Marquisen Croonen moghen stellen op haren wapenschilde / aenghesien alle andere / uptgenomen Hartoghen / Marquisen / en Condes daer by / het voeren van Croonen op haer armozies werdt verboden : tweleck Salazar de Mendoza / Aronpmo de Berrea /

a Apud
Markham
the Booke
of Honor,
Decad. 4.
Epist. 8.
pag. 149.

b L'Oyseau
des Seigneu-
ries, chap. 5.
§. 50.

c L'Oyseau,
chap. 4.
§. 72.

Derrea/ ende andere mede affirmeren ; describerende die Croone te wesen *un cerco guarnecido de piedras con cinco puntas, dos mas que el Conde.* Al hoewel eenighe (a) dat ontkennen.

à Garibay in Henry 2.

In Engelandt zijn de ceremonien in 't creeren van Marquissen/ als die van haer (b) Hartoghen/ haer charter/ als die van Graven/ zijnde naer 't woordt Marchio, ghestelt in plaets van Comes. De jaerlijcxse rebenuen beertich marck silver/ maer haer Croon/ en de restz van de habijten op de investiture verscheyden.

b Selden Titles of Honor, pag. 701.

XXII. De forme der brieven in 't creeren van Marquissen in 't Rijk/ ende by ons/ in onse tale/ neme tot exempel den brief/ waer by Heer Anthonis van Glines/ oft Berghen/ wicrde ghecreert Marquijs van Berghen op den Zoom.

(c) Charles, by der gratien Godts/ Roomsche Keyser/ altydt vermeerder s' Rijck/ Koninck van Germanien/ van Castilien/ etc. Doen te weten eenen peggelijcken/ teghenwoordighe ende toekomende : Alsoo den Oversten Princen/ van welcken alle Staten ende graden van Edelheyt ende authoriteyt/ p'xeminentie ende heerlijckheyt procederende/ toebehoort ende betaemt te verheffen ende vercieren in hare digniteyt van titule ende p'xrogative/ die ghene die deur lange continuatie van exercitie/ende experientie van groote notable/ deuchdelijcke/ ende loffelijcke seften/ daden/ wercken/ ende diensten/ sy bekennen ende weten sulcx verdient te hebben/ ende van sulcken retributie van digniteyt ende eere/ waerdich ende capabel te zijn/ van de selve soo veel te meer ende dat te inciteren/ verbinden/ ende induceren/ om daer inne te volherden/ verstercken/ ende persisteren/ van wel in beter ende te bemereen/ berwecken/ ende trecken andere/ ende p'ncipalijcken heure successours ende nakomers/ om henlieden t'achtervolghen/ niet alleenlijck ter eeren/ fame/ ende reputatie van hen/ maer oock tot p'zofijte/ ende ghemeynder welbaert van den lande ; ende het soo sy/ dat wijlen onsen besondere/ beminde/ ende ghetrouwe Ridder van onser Ordene van den Gulden Vliese/ Raedt ende Camerlinck/ Heer Jan/ Heere van Berghen op den Zoom/ alle syn leven onsen p'xdecessours/ ende ons van onser ghevoorten af/ tot synen overledene toe/ continuelijck ghedaen heeft vele ende menigherley goede/ groote/ ende ghetrouwe diensten/ in diversche lasten ende commissien/ langhe ende verre vopagien ende reysen/ ende groote handelinge van saecken/ als oock syn voozaders ende p'xdecessours/ den onsen altydt ghedaen hebben / in 't welcke oock ghecontinuert ende naerghevolcht hebben syne naerkomers/ ende successours/ ende besondere onse seer welbeminde/ ende ghetrouwe/ oock Ridder van onser Ordene/ Raedt/ Camerlinck/ Stadthouder/ Gouverneur/ ende Capiteyn Generael in onsen Herrochdomme van Lurenbozch/ Heer Anthonis / Heere van Berghen voozschreven/ ende van Walhein/ soone ende erfghename van voozsz. wijlen Heer Jan/ de welke Heere Anthonis van zijnder jonckheyt af/ insghelijcx synen persoon gheemploeyert heeft tot onsen dienste/ ende ten welbaren/ voozdringhe/ ende ter goeder directie van onse saecken/ in al'tgene dat hem by ons ghecommitteert ende ghelast is gheweest/ als hy oock dagelijcx doet/ sonder in eenighe dinghen/ onsen dienst aenroerende/ te sparen den arbeit van syn voozghenoemde persoon/ ofte koste ende last van syne goederen, ende wy in consideratie/ ende beleeninghe der selver saecken/ ende om andere merckelijcke redenen/ ons daer toe porrende/ niet rijpe deliberatie ende behoortlijck adbijs daer op ghelijck/ syne voozgaende heerlijckheyt van

Siet 't Register der Chartien van Brabant, de anno 1529, onder de letter T. fol 119.

„ Walheim/ tot eenen Graeffschappe vooz hem/ syne erben ende nakomelin-
 „ ghen/ besitters van dien: inder voeghen ende manieren/ bzeeder verklaert
 „ ende begrepen in onse opene bzieven daer op gheerpedieert/ in onse Keyser-
 „ lijcke Stadt van Gennes/ in datum des maendes van Apzil lest voozleden;
 „ ende wop den selven Heer Anthonis van Berghen/ begheeren te augmente-
 „ ren/ ende verheffen/ in titule/ eere/ digniteyt/ authoziteyt ende pzaeminentie/
 „ vooz hem ende den synen/ om henlieden des te meer te obligeren ende ver-
 „ binden/ tot continuatie van heure diensten/ ghetrouwicheden/ ende goetwil-
 „ ligheden/ tegens ons ende den onsen: Soo ist/ dat/ eerst ende al voozen hier
 „ op ghehadt advijs/ ende deliberatie van de Koninginne/ Vrouwe Maria/
 „ Cochtenerste van Hongarpen ende Bohemen/ onse besondere/ lieve/ ende
 „ beminde goede suster/ Regente ende Gouvernante/ ende van onsen lieven
 „ ende ghetrouwen/ de Cancellier/ ende van onsen Camere van den Kade/
 „ ende reeckeninge van onsen Hertochdomme van Brabant/ van den Hoof-
 „ den/ den Chylozier Generael/ ende Gecommitteerde ten stucken van onse
 „ Domeynen/ ende Finantie van de hoofden ende luyden van onsen Secre-
 „ ten Kade in onse Nederlanden/ ende daer van luyden van onsen Kade van
 „ Staat ende Secreten/ neffens ons wesende/ in tegenwoordicheyt van eeni-
 „ ghe Prelaten/ ende Princen van onsen bloede/ Hertoghen/ Graben/ Ba-
 „ ronnen/ Ridderen van onsen Ordene/ Schildcknapien/ ende meer andere
 „ gorde ende notable personagien/ ontrent ons vergadert/ Wp opgherecht/
 „ gheerigeert/ ende verheben hebben/ oprechten/ erigeren/ ende verheffen
 „ midt desen/ onse trghentwoordighe bzieven/ syn vooznoemde landt ende
 „ Heerlijckheyt van Berghen op den Zoom/ met synen huyse van Woutwe/
 „ ende Dorpen daer toe behoorende/ te weten/ Woutwe/ Harle/ Hoerstraten/
 „ Kudbenne/ tlandt van Doozne by Spzundele/ tlandt van Berghen by
 „ Doozlicht/ Halfteren/ Noozdigeest/ Zupdigeest/ Hilrenisse/ Woonsozrecht/
 „ Offendrecht/ Putte/ huyberghen/ tDorp vanden Poldze/ Gastelen/ Bar-
 „ lebofliche/ Nieuwenbosch/ Houbene/ Standt daer Bupten/ met hooghe/
 „ middele/ ende leeghe Heerlijckheyt ende justitie/ ende de mannen van Lee-
 „ ne/ Meveren/ Schypenen/ Laten/ Wateren/ Winden/ Fozeesten/ ende
 „ Wildernissen; midtsgaders/ allen den toebehoorten/ alsoo de selve hen
 „ spzeven/ wptsteecken/ ende dzaghen/ in titule/ digniteyt/ ende pzaeminentie
 „ van *Marckgrave*; willen octroperen ende ordonnaeren/ dat die selve Heere An-
 „ thonis van Berghen/ zp/ ende worde gheheeten ende geintituleert/ *Marck-*
 „ *grave van Berghen op den Zoom*; ende sulcr hebben wp hem ghemaect/ gecreeert/
 „ gheheeten/ ende gheintituleert/ maecten/ creeeren/ heeten/ ende intituleren
 „ wpt onse sonderlinghe gracie/ wel-wetentheyt/ volle ende absolute mache
 „ vooz hem/ synen erben ende naekomelinghen/ ende dat in plaecte dat hier
 „ voozmaels hp/ ende syne voozvaders/ te heeten plaghen/ Heeren van Ber-
 „ ghen vooznoemt/ hp/ ende syne erben ende nakomelinghen/ heeten sullen/
 „ ende hen moghen kondighen ende intituleren/ *Marckgraven/ ende Marck-*
 „ *grabianen van Berghen op den Zoom voozschreven/ ende dat hp ende syne*
 „ *vooznoemde erben ende nakomelinghen/ sullen moghen ende behooren te*
 „ *uieren/ ende te ghenieten/ ende ghebruycken/ van den selven titule/ naem*
 „ *ende digniteyt van Marckgrave/ ghelijck in aller manieren als ghedaen*
 „ *hebben/ doen moghen/ ende sullen andere van ghelijcke digniteyt/ authozi-*
 „ *teyt/ titule/ naem/ ende qualiteyt/ ende hen selven daer mede heeren/ behel-*
 „ *pen/ ende dienen in alderhande septen/ stucken/ ende vergaderinghen/ die*
 „ *hun moghen/ ofte sullen moghen raecken/ ende aengaen; ende vooz sulcr*
 „ *houden ende representeren wp hem/ ende willen ghehouden ende ghereputeert*
 „ *zyn/*

zyn van onsen erven ende nakomelingen/ Vasallen/ Justicieren/ Officie-
 ren/ ende onderlaten ; behoudelijck nochtans ende merckelijck onderspoo-
 ken/ ende expresselijck gheresolveert/ dat onder 'tdecksel/ ende ter oorsaecke
 van dese segghenwoordighe erectie / de selve Heer Anthonis van Berghen/
 syne erven ende nakomelingen/ niet en sullen/ in wat manieren het zy/ mo-
 ghen hebben/ pzetenderen/ attempteren/ ofte vereytschen/ andere oft breed-
 auctoriteyt van Heerlijckheyt ende jurisdiccie in onsen voozghenoemden
 Hertochdomme van Brabant/ dan sy en hadde ende behoort te hebben
 in de voorsz. lande ende Heerlijckheytde van Berghen voorsz. toebehoorten
 ende aenkleven van dien/ vooz tijde van dese segghenwoordighe erectie ; ende
 dat wy ende onse nakomelingen/ Hertoghen/ ende Hertoginnen van Bra-
 bant voorsz. sullen blijven ten eeuwigghen daghe in de selve auctori-
 teyt/ overhandt/ hoogheyt/ pæminencie/ jurisdiccie/ resorten/ domeynen/
 beden/ thollen/ profijten/ emolumenten/ rechten/ ende andere pærogativen/
 ordinarisen/ ende extraordinarisen / die wy tot nu toe ghehadt hebben/ ende
 moghen hebben / vooz date van de voornoemde erectie ; ende dat die selve
 Heer Anthonis/ ende syne nakomelingen/ houdende 'tvoorsz. Marckgraef-
 schap van Berghen/ blijven sullen subjeect ende onderdanich ons/onse erven/
 ende nakomelingen/ Hertoghen ende Hertoginnen van Brabant/ in alle
 alsulcke subjeectie ende onderdanicheyt als sy waren/ ende behooren te zijne/
 vooz date van dese selve erectie ; inder voeghen ende manieren / dat deur
 die selve erectie onse hoogheyt / jurisdiccie / profijten ende emolumenten/
 die wy plaghen ende ghewoonlijck zijn te hebbene/ ende nemene in de vooz-
 schreven Heerlijckheyt van Berghen/ metten toebehoorten/ende aenkleven
 van dien/ niet en sullen in gheenderhande manieren by dese onse voornoem-
 de erectie ghpzejudiceert/ beswaert ofte vermindert werden/ noch oock de
 rechten ende pæminencien van eenighe onse vassalen ende onderlaten /
 die 't selve aengaen mach : maer wy ende sy/ sullen in alsulcken state ende
 gherechte wijse/ als wy ende sy gheweelt zijn / vooz de voorsz. onse erectie/
 ende creatie ; ende die selve Heer Anthonis/ syne erven ende nakomelingen/
 ende saecken van hem hebbende / 'tselve Marckgraefschap met syne toebe-
 hoorten ende partpen daer aen gheannereert als voorsz. is/ sullen ten eeu-
 wigghen daghen van ons/ ende onse nakomelingen/ Hertogen/ ende Hertog-
 innen van Brabant/ te Leene verheffen/ ende houden / ende betalen ons
 vooz 'trecht van onse reeckeninghe / als 'tselve ghebeure ende vervallen sal/
 'tzy by versterfte / koope / ofte andere alienatie / 'tghene ende ghelijck men
 tot nu toe ghewoonelijcken is te doene ; verklarende ende decreterende van
 nu vooz al dan/ ende van dan als vooz nu/ nul/ machtelooos ende van on-
 waerden/ alle 'tghene dat ter contrarien/ ende in pzejudite van de hoogheyt/
 heerlijckheyt/ rechten/ domeynen/ beden ofte profijten/ van onse successors/
 vassalen/ ofte onderlaten/ nu ofte namaels mochte ghedaen ofte gheacten-
 teert werden in eenigher manieren. Bevelen ende ghebidten daeromme
 allen Prelaten / Princen van onsen bloede / van onsen Rijcken/ Landen/
 ende Heerlijckheden/ Ridderen van onser Ordene/ Edelen/ Vassalen/ dien
 van de drie Staten ons voozghenoemden Landts van Brabant/ Cancell-
 liers/ Hoofden/ Presidents/ ende luyden van onsen Rade in allen onsen
 Rijcken/ Landen/ ende Heerlijckheden/ ende besondere van onse landen
 van Brabant/ Drossart van Brabant/ Seyer van Loevenen/ Amptman
 van Brusselle / Schouteth van Antwerpen/ ende Marckgrave ons landts
 van Kien / Schouteth van s'Hertoghen-Bosch/ die van den voornoemden
 Marckgraefschap van Berghen op den Zoom/ midtsgaders allen anderen
 onsen

„ onsen Vasallen/ Justicieren/ Officieren/ Dienaers / ende onderlaten/ dien
 „ dit eenichsints mach toucheren ofte aengaen/ nu zijnde/ ende namaels we-
 „ sende/ dat sy ende elcx van hen besondere van deser erectie van der Stadt/
 „ ende landen van Berghen op den Zoom in Marckgraefschappe / doen la-
 „ ten ende ghedoghen den voorsz. Heer Anthonis/ ende syn erven ende nako-
 „ melinghen/ volkomelijck/ pepelijck/ ende eentwelijck ghenieten ende ghe-
 „ buycken/ ende dat sy voorzaen hem eeren/ achten ende ekimeren/ ende re-
 „ verencie doen in allen acten/ als eenen Marckgrave toebehoort/ sonder hem
 „ ofte syne erven ende nakomelinghen/ te doene/ ofte ghedoghen ghedaen te
 „ worden/ nu nochte in toekomenden tijden/ eenich hinder/ lesel/ ofte moepe-
 „ nisse/ contrarie van 't ghene des voorsz. is' in eenigher manieren: Bevelen
 „ voorsz den voorsz. hooftde Chzelezier Generael / ende ghecommitteerde tot
 „ onse Finantie/ ende den luyden van onse Kerckeninge in Zabandt/ dat sy
 „ procederende wel ende deuchdelijck/ te weten/ de voorsz. van onse Finantie
 „ tot verificatie/ ende de voorsz. van onse Kerckeninge tot 't interimement van
 „ desen onsen brieven/ naer heurlieder loyme ende inhouden / sonder enighe
 „ difficulteyt; want ons alsoo gheleest: niet teghenstaende eenighe ozdonna-
 „ tien/ restrictie/ statuten/ mandamenten/ bevelen / gheboden ofte verboden
 „ ter contrarien. Ende ten eynde dat dit vast/ secker/ ende geduylich blijve
 „ tot eenwighen daghen/ soo hebben wy desen selven teghenwoordighen ghe-
 „ teeckent met onsen naem/ ende onsen grooten gulden Zegel hier aen doen
 „ hanghen/ behoudelijck in andere saecken ons recht/ ende een pegelijck 't syne
 „ in alle. Ghegheven in onse Stadt van Barcelonien / in de maendt van
 „ Mepe/ 'tjaer van gratie/ duylent vijf hondert dyp ende dertich/ ende van
 „ onsen Rijcke/ te weten/ van den Roomsche/ 't derthienste; van Spangien/
 „ Sicilien/ en andere/ d'achthiende. Onderteckent / Charles.

XXIII. De weerdigheyt van Graven/ volghet buyten alle twijffel Mar-
 quisen/ ende hebben anders hunnen oorspronck dan is 'tghemeten gheboe-
 len: zijnde van kleyn (als 'tmeestendeel aller digniteyten) ghekomen tot
 sulcke weerdigheyt als nu is. Eenige zijn van opinie/ dat Graven haren
 oorspronck ghenomen hebben van die/ by d'oude Germanen toegevoeght
 wierden die Pryncen tot Raedt en Achtbaerheyt/ volghens dit segghen van
 Tacitus/ Eliguntur in conciliis & Principes, qui jura per pagos vicisque red-
 dunt, centum singulis ex plebe Comites, concilium simul & autoritas adfunt.
 Andere/ * dat voor die tijden van Constantin/ zijn gesept geweest Comites,
 die de Proconsules ende Presidents der Provincien mede volgende waren/
 in publijcke saecken te begaen/ hunnleden behelpers/ ende zijnde als Asses-
 seurs/ 'trecht administrerden. Waer van de tijden van Constantijn/ den
 Keyser/ is dit woordt Comes in een ander beteekeninge ghenomen. Want
 desen Keyser heeft door een Christelijcke courtoisie/ sommige van syne Sa-
 gistraten ghenoeemt Comites, als medeghesellen in 't administreren syns
 Rijck; doch onder de selve eenich onderschept van praeminentie / naer 'tfa-
 veur ende order van digniteyt die sy ontfinghen. Want daer waren Comi-
 tes van de eerste (a) digniteyt/ ofte primi ordinis, als sy het noemden; andere
 van de tweede / of ordinis secundi; ende andere van de derde. Van de eerste
 order van Graven / wierden eenighe gheintituleert / Comites ordinis primi
 intra Consistorium, als zijnde van den secreten Raedt: tot een onderschept van
 d'andere/ als zijnde alle Raden generalijck. Soo dat Comes Consistorianus,
 een Graef van de eerste order in dien tijdt / was een Raedtsheer van den
 secreten Raedt. Want alle die Consistoriani (als het schijnt) waren van
 d'eerste

* Suetonius
 in Julio &
 Tiberio. Pli-
 nius, lib. 9.
 cap. 30.

a Frilibius
 de vita Con-
 stantini, lib.
 4. cap. 1.

d'eerste order/ ende niet alke die van d'eerste order Consistoriani. Daer waren insghelijcx Comites Honorarii, (ofte Vacantes, ghelijck sp die noemden) ende sonder eenighe particuliere charge of bedieninge/ ende die dien naem alleen hadden voer een caractere van digniteyt/ ende (tot een onderschept van sulcke/ als waren Comites Provinciarum, ofte andersints gheemployeert in eenighen specialen dienst) wierden ghenoeint Comites intra Palatium, ofte Comites Palatini simpelijck/ als oft men segghen wilde/ Graven van 't Hof/ oft om gemeender te spreucken/ Palsgraven. Maer sulcke als post probatos labores, (dat is/ ghehadt hebbende eenighen upnemenden staet of bedieninghe in 't Hof oft keijserijck (in Palatio Comites esse (a) meruerant, waren van meerder aensien/ dan eenighe die alleen verheben waren door faueur ofte merite / tot de eerste order van Comitiva vacans, ofte cingulum otiosum : 'twelck was den ghemeenen naem van die weerdigheyt/ niet alleen van sulcke als waren Comites intra Palatium (hoewel van d'eerste order) maer oock van die daer waren intra Consistorium, inghevalle sp gheen andere particuliere bedieninghen en hadden: Want beyde wierden geheeten Vacantes & Honorarii. Voben dese verscheyden soorten van Graven/ ofte Comites, waren daer noch eenighe andere die een weerdigheyt hadden van Comitiva ordinis primi, ende den titel van Comites ordinis primi diversarum artium (haer ghegheben als een honozable vergheldinge ob vulgaris cujuslibet artis obsequium, ofte/ operis publici curam temporalem inunctam, ofte/ rerum publicarum levem curam commissam, als de woorden zijn in een ander wet (b) van Honorius ende Theodosius. Al 'twelck maer upt en druckt eenigen dienst van gheringe naturre. Ende niet teghenstaende haren titel was relatijf tot haren dienst/ ordinis primi, waren nochtans van minder weerdigheyt dan eenige andere Graven ordinis primi vacantes, ofte eyghentlijck honozable. Want ordinis alle vacantes Comites van die tijden/ hadden de honozable attributie van spectabilis : ende inghevalle sp hadden eenighe van de groote ampten ofte officien/ als/ Sacrarum largitionum, rerum privatarum, ofte dierghelijcke/ wierden geheeten Illustres : daer dese Comites vulgarium artium zijnde van ghelijcke digniteyt met de Consulares van Provincien/ maer en hadden den titel van Clarissimus, 'twelck was naect beneden Spectabilis. Nu / aenghesien dat de Officien van Marcke/ ghemeenlijck wierden ghegheben aen de Graven van dese Orders ; namentlijck de groote officien/ van Magister Sacrarum largitionum, rerum privatarum, Equitum, en van dierghelijcke groote weerdigheden/ aen eenige van dese Graven van de eerste Order/ wierde het ten lesten een ghebruyck/ dat die officien in de Graven wierden bekend by den titel van Comes ende Magister, in plaetse van Magister, ende altemet by Comes sonder Magister, met de additie van plaetse/ ofte tepken haerder bedieninge: ghelijck wy sien in Comes & Magister Sacrarum largitionum, ende Comes Sacrarum largitionum, Comes & Magister Equitum, Comes Domesticorum, ende dierghelijcke/ in plaetse van Magister Sacrarum largitionum, Magister Equitum, ende Magister Domesticorum. Ja / niet alleen van de grootste Officieren/ maer oock andere van mindere digniteyt/ ghenomen upt dese Orders/ wierden geheeten Comites. Insgelijcx/ Gouverneurs ofte Presidenten van particuliere Steden. Doch waren dese van de tweede Order/ ofte Ordinis secundi, alle volghens de brieven haerder creatie ofte commissie / waer van mede eenighe tot voorder licht/ ende onderschept van de teghenwoordighe brieven in 't creeren van Graven/ beneden by voeghe.

XXIV. De forme der brieven van creatie van een Graef van de eerste Order/eygentlijck vacans, ontrent vijf hondert jaren naer Christi geboorte.

a C. Theodos.
lib. 6. Tit.
18. Et vi-
desis Claud.
Salmaf. in
Trebell. Poll.
p. 307.

b C. Theo-
dos. lib. 6.
Tit. 20.

SI honor frequenter defertur otiosis : si interdum aut nobilitas eligitur, aut ad promerendum aliquid personæ tantum gratia suffragatur : quo studio remunerandi sunt, qui ad agonis sui præmia pervenerunt? Considerandum, quali labore servitum, & sic de remuneratione cogitandum. Harum quippe rerum mensura de contrario venit : dum tale obedientibus dari debet donum quale indevotis potuit, esse periculum. Grandia sunt, quæ sustinent excubantes personas, contumaces ad parendum cogunt, latentes in cubilibus suis prudenti sagacitate vestigant, superbis modestiam æqualitatis imponunt. Ita quod à iudicibus breviter dicitur, ab ipsis efficacia famulante completur. Notum est quæ pericula sustineant, cum ad causas mittuntur alienas. Si segnius agat, petitor quæritur, si districte, pulsatus vociferatur. Sic inter utrumque diversum rara laus est invenisse præconium. Dignitatum pace dicamus, facilius est laudatum iudicem reperire, quam militem injuncta sine offensione complere. Aliud est enim tantum dicere legitima, aliud ad terminum deduxisse justitiam. Laudabiliter quidem bonum dicitur, sed multo gloriosius statuta complentur. Verba tantum diriguntur à præsulibus, à militibus autem postulatur effectus. Post omnia periculis subduntur, si contristi aliquid verisimile conquerantur. Frequenter nocuit aliis ipsa quoque integritas actionis. Nam multos, quos in executione contristari nisi sunt, ipsos postea impensos iudices pertulerunt. Offendunt enim frequenter ignari, quibus sunt postea parituri : & dum causis alienis fidem custodiunt, interdum pericula propriæ salutis incurrunt. Verum inter hæc militem evasisse laudatum, nonne juste videtur esse miraculum? Talibus igitur meritis vicissitudo reddenda est, ut nimio labore torpentes indictis compensationibus excitemus. Utere igitur confidenter quicquid veteranis munificentia jura tribuerunt, nulli sordido subjiciendus oneri, qui te purissima conversatione tractasti. *Comitivam* quoque tibi *primi Ordinis*, quam tali militia perfunctis cana deputavit Antiquitas, secundum statuta divalia vindicabis. Hæc quidem præcorum beneficio consequeris, sed nostri nominis contra inciviles imperus, & conventionalia detrimenta, perenni tuitione vallaris. Ut officium quod nostris jussionibus speciali sollicitudine famulatum est, amplius aliquid à militibus cæteris promereri potuisse videatur. Multa quoque tot librarum auri percellendum esse censemus, si quis statuta nostra qualibet crediderit occasione violanda. Nec tamen aliquid contra te valere permittimus quod dolosa fuerit machinatione tentatum.

X X V. *De soyme van opene brieven/ in't maccken een Graef van d'eerste Orde/ zynde insghelijcx Consistorianus.*

MAGNUM quidem multis & inter vices videtur esse genitum, publicæ utilitati probis actionibus occupari. Sed quanto fœlicius honorem splendidum sumere & cogitationum molestias non habere? Interdum enim assidui labores etiam ipsas ingratas faciunt dignitates; dum imbecillitas humana cito solet sustinere fastidia, & quod prius ambisse creditur, postea vitare velle sentitur. Sed hoc multo præstantius adesse conspectibus Regiis & abesse molestiis, gratiam habere loci & vitare contumelias actionis. Dulce est aliquid sic mereri, ut nulla possit anxietate turbari; dum multo gratius redditur, ubi prosperitatis sola gaudia sentiuntur. Hunc igitur honorem tibi respicis otiosa remuneratione præstitum qui nimium laborantibus antiqua noscitur provisione collatus, ut Rectores Provinciarum, anni actione laudatos vix ad tale culmen perducerent, quibus confitebantur plurima se debere. Consiliarii quoque Præfectorum conscientia clari, dictatione præcipui, qui in illo actu amplissimæ Præfecturæ sic videntur exercere facundiam, ut ad utilitates publicas expediendas, alteram credas esse Quæsturam. Unde frequenter & nos iudices assumimus; quia eos doctissimos comprobamus. Quid ergo de tali honore sentiatur, agnosce; quando perfecti pro tot laudabilibus institutis hujusmodi inveniunt præmia digni-

dignitatis, & merito, cum tanta pompa creditur, quæ Senatorii quoque Ordinis splendore censetur. Spectabilitas clara, & Consistorio nostro dignissima, quæ inter Illustres ingreditur, inter Proceres advocatur. Otiosi cinguli honore præcincta dignitas, quæ nullum novit offendere, nullum cognoscitur ingravare, & super omnia bona concitare nescit invidiam. Quocirca provocati moribus tuis *Comitivam tibi Primi Ordinis*, ab illa Indictione, Majestatis favore largimur, ut Consistorium nostrum sicut rogatus ingrederis, ita moribus laudatus exornes. Quando vicinus honor est Illustribus, dum alter medius non habetur, delectet te illos imitari, quos proximitate contingis. Tu locum amplum & honorabilem facis si te moderata consideratione tractaveris. Admoneat te certe, quod suscepta dignitas primi Ordinis appellatione censetur, utique quia te sequuntur omnes qui Spectabilitatis honore decorantur. Sed vide ne quis te præcedat opinione qui sequitur dignitate. Alioquin grave pondus invidiæ est, splendere cinguli claritate, & morum lampade non lucere.

XXVI. *De forme der byieven/waer by ghemaect wierde Comes Sacrarum Largitionum, mede insghelijcx ghegheven 'tamp van Primicerius Notariorum, ofte d'opprste der Clercken van de Croone.*

GRata sunt omnino nomina quæ designant protinus actiones: quando tota ambiguitas audiendi tollitur, ubi in vocabulo concluditur quid geratur. Donis enim præsidere Regalibus *Comitivam Sacrarum largitionum*, indicia rerum verba testantur. Quod vere decorum, vere fuit omnimodis exquisitum, in donorum Regalium parte sequestratam facere dignitatem & alterius honorem dicere dum nos constat dona conferre. Actus innocens, pietatis officium, illud semper ingerere, unde fama Principis possit augere. Regalibus magna profecto felicitas militare donis, & dignitatem habere de publica largitate. Alii judices obtemperant residuis virtutibus regnatori. Hæc sola est quæ tantummodo serviat ad momenta pietatis. Nihil enim per ipsam districtum geritur, nil severum forte censetur, sed tunc obsequitur quando pro nobis vota funduntur. Supplicium per te Fortunas erigimus, Cal. Januarii affatim donum largimur, & lætitia publica militia tua est. Verum hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, ut figura vultus nostri metallis usualibus imprimatur, monetamque facis de nostris temporibus futura secula commone. O magnam inventam prudentiam! O laudabilia instituta Majorum! ut & imago Principum subjectos videretur pascere per commercium, quorum consilia invigilare non desinunt pro salute cunctorum. Sed huic (ut ita dixerim) munerariæ dignitati præconem largitatis nostræ, publicæ felicitatis indicium, locum quoque *Primiceriatu* adjungimus, ut per te demus honores, per quem & nostræ pecuniæ conferimus largitates. Merito; quando & simili gratia utraque præstantur, & ab uno debuerunt iudice geri, quæ parili videntur laude conjungi. Parum est autem quod Provinciarum iudices tuæ subiaceant dignitati. Iphis quoque Proceribus Chartarum confirmas officium, dum perfectum non creditur, nisi à te fuerit pro solennitate completum. Vestis quoque sacra tibi antiquitus noscitur fuisse commissa, qui quod ad splendorem Regum pertinet tuis minus ordinationibus obediret. Curas quoque litorum adventitia luci provisione committis. Negotiatores, quos humanæ vitæ constat necessarios, huic potestati manifestum est esse subjectos. Nam quicquid in vestibus, quicquid in ære, quicquid in argento, quicquid in gemmis ambitio humana potest habere pretiosum, tuis ordinationibus obsecundat, & ad iudicium tuum confluunt, qui de extremis mundi partibus advenere. Salis quoque commercium, inter vestes sericas & pretiosissimam margaritam, non inepte tibi deputavit antiquitas; ut sapientiam tuam evidenter ostenderet, cui talis species deputata serviret. Quapropter per illam Indictionem *Comitivæ Sacrarum Largitionum*,

num, & Primiceriatus tibi conferimus dignitates ut multis laudibus decorari possis, qui honorum numerositate præcingeris. Utere igitur solemniter titulis tuis, & si quid tibi de antiquo privilegio usus abstulit, plurima certe quæ vindicare debeas dereliquit. Quando duarum dignitatum gloriosa quidem cura, sed & laboriosa custodia est, quæ tibi copiosum fructum decoris asserunt, si probis moribus excoluntur.

XXVII. *De forme van creatie van Comes rerum privatarum.*

Comitiva privatarum, sicut nominis ipsius sentitur insonare vocabulum, per Rationalium curam quondam principum privatam fertur gubernasse substantiam. Et quia iudicis fastigium exercere non poterat inter homines, extremis conditionibus inclinatos, alios quoque titulos provida deliberatione suscepit: ne dignitas Latialis causam tantum videretur habere cum famulis: sed actibus urbanis tunc se felicius occupavit, postquam agrestium causas decenter amisit. Quid enim prius facerent inter servos, jura publica, qui personam legibus non habebant? Non ibi advocatus aderat: non se partes solenni actione pulsabant. Erat Secretarium impolluta seditione confusum: & appellabatur abusive iudicium, ubi non allegabantur à partibus dicta prudentium. Utitur nunc dignitas liberorum causis, & legitimus Præsul veraciter habetur, quando de ingenuorum fortunis disceptare posse sentitur. Primum tibi contra nefarias libidines, & humani generis improbos appetitus, quasi parenti publico, decreta custodia est: ne quis se probrosa commixtione pollueret, dum vicino sanguini reverentiam non haberet. Gravitas enim publica proximitatis sanctitatem & conjunctionis gratiam, habita æstimatione, discernit. Quia longe aliud debetur proximitate naturæ, quam corporali possumus indulgere licentiæ. Contra hos eligeris unicus & continens inquisitor: ut dum talia probra persequeris, consequaris præconia castitatis. Defunctorum quietiam sacram quietem æquabilia jura tuæ conscientie commiserunt: ne quis vestita marmoribus sepulchra nudaret: ne quis columnarem decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos, aut longinquitate temporis, aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus, quod semel reliquerat mundanas molestias, humanas iterum pateretur insidias. Nam etsi cadavera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. Vide quæ tibi commissa sunt; castitas viventium, & securitas mortuorum. Habes quoque per Provincias de perpetuario jure tributorum non minimam quantitatem. Canonicarios dirigis, possessores admones, & cum aliis iudicibus non modica jura partiris, caduca bona non sinis esse vacantia. Ita quod usurpatio potuit invadere, tu fiscum nostrum facis justis compendiis obtinere. Proximos defunctorum nobis legaliter anteponis: quia in hoc casu principis persona post omnes est. Sed hinc optamus non acquirere, dummodo sint, qui relicta debeant possidere. Depositivæ quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicantur ærariis: ut quos sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre. Sine damno siquidem inventa perdit, qui propria non amittit. Proinde (quod foelicibus applicetur auspiciis) per Indictionem illam *Comitiva Privatarum* te honore decoramus, quam leges Præfectis quoque parem esse decreverunt: est enim & ipsa aulica potestas, Palatio nostro jure reverenda; quam tu facis ultra terminum suum crescere, si susceptam continenter egeris dignitatem.

XXVIII. *De forme der hzeben, waer by gemaect wierde Comes Patrimonii.*

Antiquæ consuetudinis ratio persuadet, chartis nostris illos imbuere, qui longe positi transmissas accipiunt dignitates: ut quos non poteramus præsentibus in-

instruere, lectio probabilis commoneret. Sed te quem ad Patrimonii nostri curas regalis defloravit electio non tam destinatis præceptionibus instruimus, quam usu serenissimæ colloctionis erudimus. Confabulationis siquidem nostræ erunt tibi instrumenta justitiæ, quando illud gratum nobis perspexeris, quod & divinis potest convenire mandatis. Patrimonium siquidem nostrum, pro sublevandis privatorum fortunis, tibi credidimus, non premendis. Nam si tranquillitatis nostræ velis considerare rationem, quoddam Regiæ domus famulis præjudicium humilitatis imponis. Proprias quippe utilitates improbus dominus quoquo modo niritur vindicare. Cæterum qui bonæ famæ studere cognoscitur, suo semper judicio plus gravatur. Insolens libertatis genus est rusticorum, qui adeo sibi putant licet voluntaria, quoniam ad nostram dicuntur pertinere substantiam. Esto igitur illis cum erecta potestate moderatus. Temperamentum simul damus, cui posse concedimus. Considera, suscepta dignitas quo debeat splendore tractari, per quam supra cæteros Iudices familiaritatem principis habere meruisti. Nam sicut Sol ortus corporum colores fugata nocte detegit, ita se morum tuorum qualitas, a fide viso principe, non celabit. Mens tua & oculis nostris patebit & auribus. In vultu & in voce cognoscimus servientium mores. Si facies tranquilla, si vox moderata suggererit, credimus esse probatissimas causas. Quicquid enim turbulenter dicitur, justitiam non putamus. Quapropter pensabit loqui tuum dominatus examen, quando nequeunt proprias tegere voluntates, qui suos possunt proferre sermones. Speculum siquidem cordis hominum verba sunt: dum illico moribus placere creditur, quod ipse sibi ad agendum legisse monstratur. Superbus quinetiam varicatis gressibus patet. Leves inconstantia prodit oculorum. Avarus ab uncis unguibus explanatur. Et ideo ad quas provecti estis, studete virtutibus. Quia nemo potest principem fallere, qui etiam rerum naturalium causas in vobis optime probatur inquirere. Quapropter ad *Comitiæ patrimonii nostri* te per Indictionem illam (Deo juvante) promovemus, ut in avarum Iudicem Palatia nostra testentur, quem nos judicavimus esse promovendum. Quid enim magis cupias, quam si te linguas nobilium laudare cognoscas? Alibi forte iudices formidentur injusti, hic ubi remedium præsens petitur, redempta sententia non timetur. Querimonias possessorum sine venali protractione dilingue. Omne siquidem justum, celeritatis commodo transit ad beneficium: & quod debito redditur, tali gratia munus putatur. Possessiones nostræ, vel quia sunt immobiles, non egrediantur terminos constitutos: ne conditione contraria quod non potest moveri, malis moribus contingat extendi. Trade etiam militibus tuis quam sectari delegeris animi castitatem: Quoniam ille justus potest dici, sub quo non probatur excedi. Utere igitur, auctore Deo, concessio tibi sæliciter privilegio dignitatis. Incitet te ad bonorum desiderium, læpissime quod videris: quia in his quæ feceris, iudex & testis ero. Nam etsi epulas sollicita ordinatione disponas, non solum nostro palatio clarus, sed & gentibus necesse est, reddere eximius. Legati pæne ex tota orbis parte venientes cum nostris cœperint interesse conviviis, admirantur copiose repertum, quod in patria sua norunt esse rarissimum. Stupent etiam abundantiam unius mensæ, tantas servientium turbas posse satiare: ut iudicent consumpta recrefcere, unde tanta quæ probantur exire. Habent nimirum in sua patria quod loquantur, dum parentibus suis dicere gestiunt, quæ viderunt. Sic propemodum in toto mundo celeberrimus redditur, qui providus nostris apparatus invenitur. Adde quod tempora nostræ lætitiæ secretaria tua sunt, cum pectus redditur curis alienum: & tunc tribuitur suggerendi locus, quando cunctis adimitur. Merito, ut qui es iudex tanti apparatus & epularum, delinitus tibi animus concedatur.

XXIX. De forme der brieven waer by ghemaectt wierde een Graef van een Provincie/ of ghegheven de Comitiva Provinciæ;

Quamvis omnium dignitatum officia à manu secludantur armata, & civilibus vestibus videantur induti qui distractionem publicam docentur operari, tua tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico rebus etiam pacatis, accingitur. Vide quo judicio fueris evehctus, quando aliis vigorem fascium videas esse creditum, tibi autem ab ipsis legibus ferrum constat esse porrectum. Rem cruentam dederunt animo pacato, ut & noxii nimium metuerent, & læsi de optata ultione gauderent. Alioquin culpantur priores, si temperata omnia non fecissent. Sed cum te intelligas ad moderamen electum, humanum facile non concupiscas exitium. Reus qui dicitur, & probetur. Scito puniendi remedium datum tibi pro salute multorum. Arma ista juris sunt, non furoris. Hæc ostentatio nimirum est contra noxios instituta, ut plus terror corrigit quam poena consumat. Non enim cogitur ferro succidere robustam, qui adhuc teneram verbis curvat audaciam. Civilis est pavor iste, non bellicus: quem tu sic facies esse gloriosum, si habere non probetur excessum. Habes etiam & ferrum nihilominus incruentum. Claudantur nexibus cathenarum, quos levium criminum pulsat invidia. Cunctator esse debet, qui judicat de salute. Alia sententia potest corrigi, de vita transactum non patitur immutari. Signa tua abactores timeant, fures pavefcant, latrones perhorreant. Innocentia tantum læta respiciat, dum tibi auxilium venisse credit, quæ Legum disciplina tranfmisit. Nemo redemptionibus tuum velle defleat. Gladius conditur ubi aurum suscipitur. Tu te inermem reddis, si à virili animo cupiditate recesseris. Quocirca per Indictionem illam *Comittive* tibi in illa *Provincia* tribuimus dignitatem, ut ad titulos tuos pertinentia civilitate potius laudabilis exequaris; nec quicquam præsumas facere nisi quod privatus possis legibus vindicare. Ipsa est enim recta administratio quæ & sine potestate defenditur, ut tunc probetur fuisse justus quando ei quæ mavult objicere possit inimicus. Nec tamen spes nostra velut fastiditate deseritur. Nam si bene provinciarum administrationibus præsideis, honores vos amplissimos sperare, leges merito censuerunt. Unde jam videtur pæne debitum, quod vobis à tanta autoritate ultro noscitur fuisse promissum.

XXX. De forme der brieven waer by ghemaectt wierde een Graef van de Stade van Naples;

Inter cætera vetustatis inventa, ordinarum rerum obstupenda præconia, hoc cunctis laudibus meretur efferri, quod diversarum Civitatum decora facies aptis administrationibus videtur ornari: ut & conventus nobilium occurrence celebri colligatur, & causarum nodi juris disceptatione solvantur. Unde nos quoque non minorem gloriam habere cognoscimus, qui facta veterum annuis solennitatibus innovamus. Nam quid prodesset inventum, si non fuisset jugiter custoditum? Exeunt à nobis dignitates relucentes quasi à Solis radiis, ut in orbis nostri parte resplendeat custodita justitia. Ideo enim tot emolumentorum commoda ferimus, ut securitatem Provincialium colligamus. Messis nostra cunctorum quies est, quam non possumus aliter recordari, nisi ut subjecti non videantur aliquid irrationabiliter perdidisse. Et ideo ad *Comittivam* te *Neopolitanam*, per illam Indictionem libenter adducimus: ut civilia negotia æquus trutinator examines, tantumque famam tuam habita maturitate custodias, quantum te illi populo vel in levi culpa facile displicere cognoscas. Urbs ornata multitudine civium, abundans marinis terrenisque deliciis: ut dulcissimam vitam te ibidem invenisse dijudices, si nullis amaritudinibus miscearis. Prætoria tua officia replent, militum turba custodit. Confidis gemmatum tribunal: sed tot testes pateris, quot te agmina circumdare cognoscis.

Præ-

Præterea littora usque ad præfinitum locum datâ jussione custodis. Tuæ voluntati parent peregrina commercia. Præstas ementibus de pretio suo: & gratiæ tuæ proficis, quod avidus Mercator acquirit. Sed inter hæc præclara fastigia optimum judicem esse decet; quando se non potest occulere, qui inter frequentes populos cognoscitur habitare. Factum tuum erit sermo civitatis, dum per ora fertur populi, quod à judice contigerit auditari. Habet ultionem suam hominum frequentia, si loquar ad diversa: & de judice judicium esse creditur, quod à multis ad stipulationibus personatur. Contra, quid melius, quam illum populum gratum respicere, cui cognosceris præsidere? Quale est perfrui favore multorum, & illas voces accipere, quas & clementes Dominos delectat audire? Nos tibi proficiendi materiam damus: tuum est sic agere, ut sua beneficia Principem delectet augere.

Ende hier beneffens wierden gevonden de bevelen van obedientie/ beyde aen die van Naples/ en sulcke als 'tGhebiedt van de Graef moesten executeren in sijn Gouvernement. Men die van Napels aldus;

TRibuta quidem nobis annua devotione persolvitis, sed nos majore vicissitudine decoras vobis reddimus dignitates: ut vos ab incurfantium pravitate defendant, qui nostris jussionibus obsecundant. Erit nostrum gaudium, vestra quies; suave lucrum, si nesciatis incommodum. Degite moribus compositis, ut vivatis legibus feriatis. Quid opus est quenquam facere, unde pœnas possit incurrere? Quærat judex in vos causas, & non inveniat. Ratio motus vestros componat, qui rationales vos esse cognoscitis. Improbis judicem, testem bonis moribus destinamus: ut nemo se cogi sentiat, nisi quem ordo legitimæ conversationis accusat. Atque ideo illi nos *Comitivam Neapolitanam* Civitatis per illam indictionem dedisse declaramus: ut nostra gubernatione laudatus, alteram mereatur de nostro judicio dignitatem. Cui vos convenit prudenter obedire: quia utrumque laudabile est, ut bonus populus judicem benignum faciat, & mansuetus judex gratissimum populum æquabili ratione componat.

Men de Officieren onder de Comitiva, in dese woorden;

OMnes apparitiones decet habere judices suos. Nam cui Præsul adimitur, & militia denegatur. Sed nos, quibus cordi est, locis suis universos ordines continere indicamus, illi *Comitivam Neapolitanam*, Deo juvante, largitos. Ut judiciibus annua successione reparatis, vobis solennitas non pereat actionis. Quapropter designato viro præstare competenter obsequium, ut sicut vos non patimur emolumentorum commoda perdere, ita & vos parendi debeatis præscam regulam custodire.

XXXI. De forme in 't maecten een Graef van de tweede Orde/ om te gouverneren eenighe Steden;

SEculi hujus honor humanæ mentis est manifesta probatio: quia libertas animi voluntatem propriam semper ostendit, dum se contemnit occulere, qui sibi alios cognoverit subjacere. Sed humanæ mentis fœlix illa conditio est, quæ arbitrium provectionis suæ intra terminum moderationis includit, & sic peragit dignitatis brevissimum spatium, ut universis temporibus reddatur acceptus. Quapropter interdum judices ad blanda descendite. Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere mortalibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium divinitatis attribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis agnoscant. Necessesse enim, ut quod à natura conceditur, submonente iterum eadem suaviter audiatur. Et ideo non laboretis populis imponere, quos eos constant ex propria voluntate sentire. Facile enim sequuntur vestigia verbi alieni, qui se posse credunt

monitione compelli. Propterea per illam Indictionem in illa civitate *Comitiva honorem secundi Ordinis* tibi, propitia divinitate, largimur: ut & cives commissos æquitate regas, & publicarum ordinationum jussiones constanter adimpleas: quatenus tibi meliora præstemus, quando te probabiliter egisse præsentia sentiemus.

Daer naer volghen insghelijc de bevelen van obedientie aen de inwoonders ende Officieren van de Comitiva, ghelijck hier boozen aen die van Naples.

XXXII. Dese titel soo eerst begonnen in het Hof/ en so sedert de Graven/ ofte Comites gevolght in alle hare bedieninge/ gaf occasie dat naermaels alle die Officieren van sulcke ampten also geintituleert wierden: inder bougen/ of die ampten aen gheen andere als Graven eyghen waren/ ende soo ghecontinueert tot den onderganck vande Romeynsche Monarchie, oock sedert behouden by de Gothen Longobarden/ ende specialijck by de Franchoyfen: die de Romeynsche policie in Gaule ghelaten hebben. want in Franckrijk ten tijde van de (a) eerste/ ende noch in de tweede familie haerder Koninghen/ wierde 't bewindt van Provincien ende Steden ghegheben somwijlen aen Patricii, somwijlen aen Comites, ofte Graven/ die sy mede noemden *Cuens*, booz *Comes*. D'Exempelen/ siet (b) Fauchet ende (c) Burchens Tropheen van Zabande. De commissie gaf haer jurisdictie beyde crimineel ende civil/ ende de weerdigheyt van't ampt/ in't abstract ghenoeemt *Ducatus*, *Patriciatus*, & *Comitatus*, ende de forme haerder commissie ontrent de dupsent jaren gheleden/ dese; (d) *Præcipue Regalis in hoc perfecta collaudatur clementia, ut inter cunctum populum bonitas & vigilantia requiretar personarum. Nec facile cuilibet judiciariam convenit committere dignitatem, nisi prius fides & strenuitas videntur esse probata. Ergo dum & fidem & utilitatem tuam videmus habere compertam, ideo tibi actionem Comitatus, Ducatus, Patriciatus, in Pago quem antecessor tuus N. usque nunc visus est egisse, tibi ad agendum regendumque commisimus, ita ut semper erga regimen nostrum fidem inlibatam custodias, & omnes populi ibidem commanentes tam Franci, Romani, Burgundiones vel reliquæ nationes sub tuo regimine & gubernatione degant & moderentur, & eos recto tramite secundum legem & consuetudinem eorum regas, viduis & pupillis maximus defensor apprens, latronum & malefactorum scelera à te severissima reprimantur, ut populi bene viventes sub tuo regimine gaudentes debeant consistere quieti: & quicquid de ipsa actione in filci ditionibus speratur, per vosmetipsos annis singulis nostris ærariis inferatur.*

Ende staet te noteren/ dat dese officien/ ofte ampelijcke digniteyten/ niet heerffelijck en waren/ maer dat dese Graven op en afgheset wierden; hebende hunne inkomen ende revnuen ghelijck in Englandt: alwaer die oude coutumpmen van Franckrijk dooz (e) Willem/ Hertoch van Normandien/ zijn ghebrocht/ ten deele noch werdt onderhouden. Want al is het saecke dat 't selve Koninckrijk is verdeelt in Hartochdommen ende Graefschappen/ soo is het nochtans / dat booz 't meestendeel van die ghene / die welcke den titel voeren / hebben gheen recht noch proprieteyt/ ofte ghesach in de selve Graefschappen/ als Graven; ten ware de *Sheriffes-place*, dat is het Schout-ampt / beneffens die digniteyt ware ghebought: maer wel den (f) derden penninck/ de placitis & forisfactoris, als sy het noemen / dat is/ keuren en bzeucken van die Provincie / daer sy den naem van voeren / of anderlints een jaerlijc pensioen uyt s'Koninck finantie: devolberende niet te min wienichmael dien titel/ en dat recht op haer nakomelingen. Onder

de

a Fauchet
l'origine des
dignités, livr.
2. chap. 4.
pag. 58.

b loco citato.

c Tom. 1.
preuves fol.

111, 112,

113, 131.

Item, Sigilla

Comitum

Flandria,

pag. 54, 55.

per Oliv.

Vred.

d Marculph.

Form. lib. 1.

cap. 8.

e Fauchet
loco citato.

f Camd. Or.
din. Angl.

de foymen der brieven aldaer ghegeven van die weerdigheyt/ neme die vooz
Godefroy van Mandevile/ als Grave van Effex ;

(a) **E**Go Matildis, filia Regis Henrici, & Anglorum Domina, do & concedo G-
fredo de Magnavilla pro servitio suo, & hæredibus suis post eum hæreditabi-
liter ut sit Comes de Effexia, & habeat tertium denarium Vicecomitatus de Placi-
tis, sicut Comes habere debet in Comitatu suo, &c.

a *Camd. loco
citato.*

Insgelijcx de Charter waer by Albert de Vere/ wierde gec: ceert Grave
van Orfozd/ by Koninck Henr. II.

(b) **H**Enr. Rex Angliæ, & Dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegaviæ,
Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Baronibus, Justiciariis,
Vicecomitibus, Ministris, & omnibus fidelibus suis totius Angliæ, Franciæ, & An-
gliæ, salutem. Sciatis me dedisse & concessisse Comiti Alberico in feodo & hære-
ditate, tertium denarium de Placitis Comitatus *Oxfordscyre*, ut sit inde Comes.
Quare volo, & firmiter præcipio, quod ipse & hæredes sui habeant inde Comitatum
suum, ita liberè, & quietè, & honorificè sicut aliquis Comitum Angliæ liberius,
& quietius, & honorificentius habet. Testibus T. Cancellario, Hugone, Comite
de Norff. Rogero, Comite de Clare; Comite Patricio; Richardo, filio Gisle-
berti; Henrico de Effex, Constabulario; Richardo de Hum, Constabulario; Ri-
chardo de Lucii; Waltero, filio Roberti; M. Biscet, Dapifero; Marino, filio Ge-
raldi, Camerario; Richardo de Canvilla; Wilhelmo de Lanval; Hammone Pec-
cato, apud Dour, in transitu Regis.

b *Apud
Selden
Titles of
Honor,
the second
part,
Chap. 5.
pag. 65 1.*

(c) **O**tto Frisingensis (spreeckende van de Comites in Hungarien) ber-
haelt insghelijcx dese woorden; De omni iustitia ad fiscum Regium, dux lucri
partes cedant, tertia tantum Comiti remaneat. Alsoo dat ypt dese en andere
consideratien/ Comes hier vooztijts/ en Ballivus, of *Seneschall*, dat is/ Oost/
schynen gheweest Synonima. Dat 't woozdt *Grassiones*, met d'welcke die Gra-
ven by d'oude Auteurs somwijlen werden ghenoeemt/ insghelijcx wil be-
vestighen. Want wy bevinden dat besitters van sulcke Jurisdiction ende
Landen eertijds by ons/ noch behouden hebbende den naem van (d) *Greve*,
zedert den selven titel is ghewoorden honorable/ ende by sulck een nieuwe
investiture verkreghen/ tanquam titulus Prætoris, hebben achterghelaten/ en
opghenomen den naem van Dominus, ofte *Heer*/ als meer erprellende den
titel van een epghen en absolute heerschapppe; tot dat eyndelijck eenighe
weder dien titel van Graef/ by creatie of attributie van de Souveraine
hebben bekomen. Ja/ by ons is den naem van Grave met d'additie van de
bedieninghe in eenighe diergelijke ampten/ alnoch overich/ als *Plumgrave*,
Dijckgrave, etc. Ten waer men 't selve woozdt *Grave*, liever wilde toe-
epghenen 't woozdt *Gravis*, dat is/ honorable/ aensienlijck/ hoogh/ ofte mo-
ghende; dat *Eorle*, ofte *Earle* (dat by de Engelsche in Latijn beyde (e) was/
eude noch is Comes, en by haer behouden van de Venen/ alwaer te ghen-
woordich in haer tale/ *Erlig* is Edle/ of honorable) mede beduydt. Doch
weder ten propooste.

c *De Gest.
Fred. I. lib. 1:
cap. 31.*

d *Buikens
Annales
van Linden;
preuves
pag. 9. Item,
Sijn Tro-
pheen van
Brabant,
preuves, pag.
113.*

e *Apud Seld-
den Titles
of Honor,
second
part, Chap:
4. pag.
110.*

Nu/ dese Comites of Graben/ midts hare langhe continuatie in de selve
ampten/ ende naer hun hare kinderen daer in succederende/ in voughen al
ofte die in erfdom hare hadden ghegeven gheweest/ verkreghen soo groote
rijckdommen) authoziteyt ende alliancien/ dat by veranderinge van tijden/
die Princen en Koninghen zijn ghenootsaect ghewoorden/ die ampten te
laten aen de nakomelinghen van de voozgaende besitters/ onder homagie.
Sulcx dat/ alle die den naem van Graef/ of Hartoch voerde in Branckryck/
ten

a *Fauchet*
loco citato.

ten tijde van Carel le (a) Simple (midts de troublen ende minderjarigh. pt van desen Prince) hebben begonnen openbaerlijck te houden vooz erfelijck/ 'tghene sy hadden vercreghen by commissie/ ende buyten alle twijfel/ daer dooz occasie ghegheven/ insghelijcx andere Gouverneurs/verre afgheseten/ ghelijcke bypheydt te ghebruycken. Want een yder van dese Heeren/ in 't eerste deser leste familie/ pzetendeerde allulck recht en authozitept over de landen onder sijn jurisdictie/ als die nieuwe Koninghen selfs; twelck Hugo Capet tolereerde/om dat hy haer vzeelde/nademael hy selbe den rechten erfgenaem van de Croone verstootten hadde. Want den selven (b) Hugo ende Robert/ belastende Rudobart/ Grabe van Perigneux/ sijn legher op te breecken vooz Cours/ ende by sozme van réproche/ hem indachtich te maecten/ dat hy hem hadde verheben tot eenen Grabe/ gaf vooz antwoordt: *Niet ghy, Koninghen, maer die u Koninghen ghemaect hebben.* Soo dat de Koninghen bypwillich/ ofte *per contraincte* van den Edeldom/ de selbe Graeffschappen/ die te voozen maer en waren upghegheven by commissie/ in erfdom/ onder homagie hebben moeten laten volghen; matighende ebenwel daer dooz de onghereghelde macht haerder oude Koningen/ die alles deden naer appetijt en gheliefte.

b *Chronique*
de St. Cibar.

c *Siet §. 17*

XXIII. De creatie ende investiture deser Graben/ ofte Comites, hebbende territorium, ofte Graeffschappen in't Keyserrijck/ was in de oude tijden als die van (c) Hartoghen/ te weten/ by 'tgeheven van een ofte meer banieren/ ofte banderollen/ in de naem van haer territorium. Ende in Spangien/ somwijlen daer beneffens *de Caldera*, ofte *Cauldron*: als wy sien in de creatie van Don Alvaro Nunes Osorio/ sabozijt van Alfonso den XI. Koninck van Castilien/ die anno 1428. als Grabe van Trastamara/ Lenios ende Sarria ghecreert wierde. De ceremonien deser creatie waren dese: Den Koninck sittende op synen thoon/ wierde vooz hem ghebzychten eenen kop met wijn/ inhebbende dyp soppen/waer van eerst den Koninck solemnelijck noodichde Don Alvaro een te nemen/ Alvaro insghelijcx weder den Koninck/ met dese woorden/ *Tomade Conde*, en *Tomade Rey*, ende naer drie dusdanighe noodinghen/ aten de soppen t'samen: waer op d'omstaenders met een gheschrey groeten Alvaro/ by den naem van *Conde*. Daer naer wierde hem een baniere/ ende een *Cauldron*, of *Caldera*, ende middelen vooz een *Conde* by Charter ghegheven. De woorden by Mariana sijn dese; Osorio (sept

d *Hist. lib.*
15. cap. 20.
in Spaensche tale,
Tom. 2. pag.
764.

(d) hy) amicorum Principi abs Rege Hispali datum, ut Trastamaræ, Lemosii atque Sarrîæ Comes esset. Ende een wepnich daer naer; *Tres offæ in vini poculo oblatæ; cum inter se Rex Comesque tertio invitassent, uter prior sumeret, à Rege offa una sumpta, à Comite altera, Jus Caldariæ in Castris, in bello, vexilli propriis insignibus distincti datum. In eam sententiam confectis tabulis atque recitatis, consecutus astantium clamor plaususque. Is instituendi Comites ritus fuit.* De oude Spaensche Chronijcke van Juan Nunnez de Villasan/ seyd/ dat den Koninck (e) eerst het wapen van desen Alvaro/ (welende *d'or à deux Loups de gueulles*) veranderde in *argent à deux Boucs de sable*, ende hem Graef maecte in deser manieren: *El Rey assentose en un estrado, y truveron una copa con vino, y tres sopas, y el Rey dixo, Tomad Conde, y el Conde dixo, Tomad Rey, y fueslo dice per ambos a dos tres vezes, y comieron de aquellas sopas ambos; a dos luego todas las gentes, que estauan alli, dixeron, eccad el Conde, eccad el Conde, y de alli adelante iraxo pendon y Caldera y casa, y hacienda de Conde, y todos los que antes le aguordauan, assi como a pariente y amiego quedaron de alli adelante, por sus vasallos y otros mas.*

e *Nunnez de*
Villasan
Chronic. del
Rey Alfonso
II, cap. 64.

De banniere/ seyd Salazar de Mendoza/ was een ghetuyghenisse van 'tghesach of bevel/ dat hy hadde in 't veldc om te commandeeren; ende de

Caul-

Carlton, den Staet ſijnder Hofhoudinghe/ ende ſijne middelen in't onderhouden (a) den gheenen die hy commandeerde. Quia status demonstrat qualitatem & dignitatem personæ: want groote huyſen en klepne keuckens/ bevoeghen meer kooplyden/ dan Edelen. Tot welcken eynde dese Graven in Engelandt/ wierde ghegheven den derden penninck van d'inkomſten haerder Provincien; ofte/ als wy gheſeyt hebben/ een jaerlijce penſioen wy s'Konincy ſinancie/ pro ſtatu Comitatu (als de woorden zyn) decentius & (b) honorificentius ſuſtentando & manu tenendo. In Franckryck moeſten ſulcke perſonagien hebben vier Baronnen/ ende van elke Baronnie ten minſten dependeren thien Edellyden: andersints (ſeydt Anthonp de la Sale) was het een diſreputatie voor den titel van Graef. *Quant ung Vicoynt ou Baron (ſoo zyn de woorden) ſe veult faire Conte, il faut que il ait quatre Baronnes, & chacun Baronnie ait ſous elle au moins dix Nobles hommes, pour luy faire honneur a ſes beſoignes. Adonc ſon Prince il le peut licitement faire Count, & autrement il fait tort à la dignité de Conte.* De investiture van dese Graven/ ſoo wel mediact/ als immediact/ zynde minder dan eenen Hartoch/ gheheeten Comites minores (ten respecte van die/ den welcken dien titel hadden ghemeen met de Hartogen/ ende ſulcke ſouverainceyt/ dat sy waren ghelijck Imperatores in ſuo Comitatu, ende haer investiture ontfinghen met een rijke Croon van goudt op haer hooft/ ghelijck de Koninghen) gheſchiede aldaer met het gheven van eenen rijcken (c) Diamant/ oft Diamant-ringh/ ende een Croon boven haeren wapen ſchildt. Maer noch in Engelandt/ ſoo wanneer den Koninck ghelieft de ceremonien te laten geſchieden/ werdt (d) d'investiture ghedaen met den tabbaert/ of 'rkleedt van Staet/ d'omgozdinghe van 't Kapiert/ ende een Muſ met een Croon van goude; ende ten tijde van de creatie hy den Koninck ſelbe/ haer opgheset/ vaſt ghemaect/ ende aenghedaen. Den eerſten van onſe Princen/ die desen excellerenden titel van Grave/ bracht in ons Nederlandt/ was Carolus Audax/ die/ anno 1473. binnen Brugge creeerde Jan de Croop/ mede met het ſetten op 'thooft een Croon van goude/ ende andere groote ceremonien/ den eerſten Grave van Chimay in Henegouwen. Welck Graefſchap van Chimay daer na hy den Keyſer Maximiliaen/ anno 1486. is verheven in een principauté/ ten regarde van Carel de Croop. Maer tegenwoordich ſoo wel hy ons/ als in 't Kijck/ ende andere Landen/ gheſchiet voor 'meekendeel die creatie/ door 'covergheven van de Charter: hoewel mede ſomwijlen (als eertijds in andere Landen) met woorden alleen. 'tExempel hy ons/ ſien wy in dat van Keyſer Carel V. in 't creeren van Adriaen de Croop/ Heer van Keur/ in den titel van (e) Graave van Keur/ ten tijde ſijnder crooninge tot Bolongien: alwaer den Keyſer ſittende met ſijn Croon op 'thooft/ den Scepter en Globus in de handt/ den ſelven Croop (die hy riep) knielende voor hem/ creeerde in dese woorden;

(f) Non me latent, generose Adriane, majorum tuorum vetuſtiſſimæ nobilitatis imagines, eorundemque erga prædeceſſores noſtros ingentia merita. Sed nec tuam in majorum tuorum virtute imitanda conſtantiam ignoro, qui tua ſtrenue geſta magnificeque facta expertus, dignum virtutibus tuis præmiũ referre ſtatuens, te unum vocavi & elegi, in quem hujus ſacri Diadematis primitias impenderem, teque, quod & merita tua depoſcunt, & virtutes tuæ merentur, in ſacri Romani Imperii Comitum proveherem. Quæ dignitas nunc noſtro Imperio gloria, tibi que ac tuis ſucceſſoribus perpetuum decus eſto. Sacri Romani Imperii Comes. bona fide appellator, tuoque Rhodio Dominio, cum adjacentibus illi terris tuis, tu & ſucceſſores tui, deinceps Comitatus titulo fruuntor; æqualem cum cæteris Romani Imperii Comitibus dignitatem habento, paribus honoribus, privilegiis, præemi-

a Ita Joſeph. de Seſſe Decif. Aragon. 1. §. 62.

b Joh. Holland. apud Selden, the ſecond part, pag. 661.

c La Sallade. L'Oyſeau des ſeigneuries, chap. 5. §.

49. d Selden Titles of Honor, 2. part, chap. 5. pag. 676.

e Gudelinus de jure Feud. part. 2. cap. 6.

f Corn. Agrippa, apud Goldaſt. Politic. Imperial. part. 4. pag. 377.

amenti libertateque sine ulla contradictione utuntor. Qui in istis contradicere tibi ausus fuerit, aut obstinatus non paruerit, Sacri Romani Imperii rebellis, & Majestatis nostræ reus habetor.

In Franckrijck anno 1237. tot Compeigne / attribueerde Koninck **S^t. (a) Louwis** / in 't overleiden van het opperste ghebiedt van de Provincie Artops / aen synen broeder Robert / den titel en digniteyt van Graefschap / (ter vergaderinghe van de groote lijns Riicr) sonder charter.

In Engelande anno 1535. (b) Hugo Courtney / siende dat d'effenisse van Devonshire op hem was vervallen / ende dat hy by 't Hof aengesprooken wierde / over contsaughen van den derden penninck van die Provincie / gheen Graef zijnde / nam op / dooz goetbinden van den Koninck / den titel van Graef sonder charter / ofte creatie.

XXXIV. De forme der brieven / ofte chartere in 't creeren van Graven teghenwoordich / sullen voostellen die charter / waer by Henrick van Riviere / ghelept van Aerschot wierde ghemaectt Grave van Hcer.

Ferdinandus secundus, divinâ favente Clementia, Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Rex, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, &c. Marchio Moraviæ, &c. Dux Luxemburgiæ, ac superioris & inferioris Silesiæ, Wirtembergæ & Techæ Princeps, Sulviæ Comes, Habsburgi, Tirolis, Ferretis, Riburgi, & Goritiæ, Landgravius Alfatæ, Marchio Sacri Romani Imperii, Burgondiæ, ac superioris & inferioris Lusatiæ Dominus, Marchio Slavonici Portus, Naonis & Salinarum, &c. Nobili nostro ac Sacri Imperii fidei dilecto, Henrico de Riviere, Baroni de Heere, gratiam nostram Casaream & omne bonum. Ut à sole reliqua lumina lumen & Inferiora hæc corpora vires atque incrementum; sic hominum ordines reliqui ab Imperatoria dignitate, dignitatum maxima, ac status honorum ornamenta accipiunt, in quibus conferendis divi antecessores nostri, Romanorum Imperatores ac Reges, summi Dei exemplo, qui rerum copiam in varios humani generis usus uberrimè effundit, liberales sese ostendere consueverunt; diligenter tamen hoc observare solebant, ut honores ac præmia pro cujusq; virtutibus ac meritis distribuerent, ne pari omnes loco, nullo discrimine, censerentur. Quam consuetudinem laudatissimam & nos, postquam à Divinâ Majestate ad Majestatis Imperatoriæ culmen evecti sumus, imitari ac retinere studentes nihil prius ducimus, quam ut eos qui singularem erga nos & erga sacrum Romanum Imperium, nostram Augustam Austriæ Domum, animi devotionem atque observantiam gerunt, peculiari gratiâ ac favore complectamur, eorumque augendis commodis atque ornamentis benignè animemus. Compertum itaque habentes, Henrice de Riviere, te non minus antiquâ quam nobili, & in Episcopatu Leodiensi primariâ profapiâ, quæ celeberrime Comitum postmodum ob res fortiter gestas Ducalis dignitatis titulo condecoratæ familiæ de Aerschot originem suam acceptam ferat, prognatum; undè multi Heroes, multi viri fortes ac magnanimi cum in armis, tum in togâ celebres prodierint, qui per perpetuam principibus suis ac sacro Romano Imperio fidem, ac singularis observantiæ studium utrique domui nostræ, Austriæ & Burgondiæ, vivis rerum documentis probarint, ac proinde per varios præcipuarum dignitatum & officiorum gradus, ad eminentissima quæque tam Castrensia quam Provincialia munia provehi, commissionibus & legationibus variis honorari, & ad Consilia quævis ardua fidei, & prudentiæ suæ merito accersiri & admitti meruerint. Te verò, laudatissimis eorum vestigiis jam tum à primis ætatis tuæ temporibus generoso animi ductu insistentem, omnes conatus, studia & actiones tuas in eum velut scopulum sedulò diligenterque direxisse, ut à vetusta majore

a Ferreol.
Chron. Belg.
Tom. 3.
pag. 399.
b Catalogue
& honor, by
Tho. Milles,
pag. 164.

majorum successione continuato fluxu in te transfusum, tibi que velut per manus consignatum decus domesticum non modò ab oblivionis interitu vindicare, verum etiam propriis meritis atque virtutibus pulcherrimè adauctum & illustratum ad posteritatem tuam propagare posses. Quem in finem cum diversas provincias & nationes perlustrasses, & linguarum, variarumque rerum, quæ virum nobilem orrent, ubivis terrarum & gentium appellari vocari & saluari debeatis, non minus ac si ea progenitores ac majores vestri ab immemorabili tempore legitimè usi fuissent, illamque ad vos successione jure propagassent. Ut præterea gratiam atque clementiam erga te magis magisque ostendamus, ex eadem certâ scientiâ, animo deliberato, sano accedente consilio, & de Cæsareâ nostræ potestatis plenitudine Oppidum, Dominium, & Baronatum de Heere, quem in Episcopatu Leodiensium cum omni modo, Jurisdictione, fructibus, emolumentis, decimis molendinis, venandi, piscandi, & aliis juribus dominicalibus quibuscunque ab omni honore liberum possides, habitas, desuper sufficiente informatione in nostram & sacri Romani Imperii specialem protectionem, tutelam, atque salvam guardiam perpetuò duraturam assumimus, & in Comitatus sacri Romani Imperii specialem protectionem, titulum & dignitatem ereximus, fecimus, & creavimus, quemadmodum vigore præsentium assumimus, erigimus, facimus, creamus, & pro tali agnoscimus: salvis tamen Episcopi & ecclesiæ Leodiensis superioritate & juribus aliorum quorumcumque; quibus per hanc gratiam & creationem nostram nullatenus præjudicatum volumus. Expresse declarantes, dicti Comitatus de Heere pro tempore possessores majorem proinde exemptionem immunitatem & privilegia ampliora quam sibi jam nunc competant contra dictos Episcopum & ecclesiam Leodiensem pretendere non posse, vel debere, omni dolo & fraude semotis.

Quo circa universis & singulis Electoribus tam ecclesiasticis quam sæcularibus, aliisque Principibus, Archiepiscopis, Episcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, Nobilibus, Clientibus, Capitaneis, Vice-Dominis, Advocatis, Præfectis, Procuratoribus, Heroaldis, Officialibus, Quæstoribus, Civium Magistratibus, Judicibus, Consulibus, Civibus, Communitatibus, ac denique omnibus nostris, ac sacri Romani Imperii subditis ac fidelibus dilectis, cujusque status, gradus, ordinis conditionis, ac præminentie extiterint, firmiter, ac serio mandamus & præcipimus ut te antedictum Henricum de Riviere utriusque sexus, in infinitum ex te descendentes ac descensuros, tam in litteris quam nuncupatione verbali, Comites & Comitissas de Riviere nominent, dictumque Dominium de Heere pro sacri Imperii Comitatu habeant & cognoscant, & in omnibus & in singulis rebus, actibus, dignitatibus & congregationibus ecclesiasticis & prophanis, ac denique ubique locorum ac terrarum, pro talibus admittant reputent atque honorent; nec non omnibus & singulis privilegiis, indultis, immunitatibus, libertatibus, honoribus, dignitatibus, prærogativis, exemptionibus, juribus, consuetudinibus, gratiis & favoribus quibus cæteri Comites & Comitissæ sacri Imperii fruuntur, potiuntur & gaudent, liberè quietè & absque ullo impedimento uti, frui, potiri, & gaudere permittant, adeoque vos in iis omnibus & singulis defendant, conservent, & manu teneant, & alios ne quid in contrarium attentent & moliantur, pro viribus prohibeant & impediant, quatenus nostram, & sacri Imperii indignationem gravissimam, ac poenam centum Marcharum auri puri pro dimidiâ Imperiali filco, seu ærario nostro, reliquâ vero parte injuriam passi aut passorum usibus, toties quoties contra factum fuerit irremissionabiliter applicandam incurrere voluerunt, & ad gubernandam rempublicam præsidio esse possunt usum acquisivisses. & ad Reverendissimi & Serenissimi Ferdinandi, Archiepiscopi Coloniensis, sacri Romani Imperii peritalem Archicancellarii, Episcopi Leodiensis, Hildeshemensis, Monasteriensis, Paterbornensis, & stabilem præpositi Bercholgadensis, Comitum Palatini ac utriusque

Bavariæ, Rheni ac utriusque Bavariæ Ducis, Principis Electoris, & patruelis nostri charissimi aulam contuleris, ubi fidelibus & continuis obsequiis singularem dilectionis suæ tibi gratiam & favorem conciliaris, nullamque interim occasionem prætermiseris, qua tuum de nobis sacroque Romano Imperio & Augustâ nostrâ Austriæ, Burgundiæ domo benè merendi fervens desiderium re ipsa demonstrare posses: adè ut præclarum hunc conatum tuum dilectio sua in hoc solenni Electorum & Principum conventu insigni nobilis testimonio prædicare, teque eo nomine gratiorem nobis & acceptiorem reddere non dubitarit. Unde spes nobis certa est, te deinceps quoque, seu belli seu pacis tempore, tui tuorumque exemplo in eodem de nobis bene merendi præposito constanter perseveraturum. Idcirco dignum te judicavimus, cui peculiare benignitatis nostræ Cæsareæ documentum tibi tuæque posteritati perpetuo honori & ornamento futurum relinqueremus. Motu itaque proprio, ex certâ nostrâ scientiâ, animo benè deliberato, ac sano accidente consilio, deque Cæsareæ autoritatis & potestatis nostræ plenitudine, te supradictum Henricum de Riviere, Liberum Baronem de Heere, omnesque & singulos Liberos hæredes posteros, ac descendentes tuos legitimos utriusque sexus, natos æternaque serie nascituros, veros sacri Romani Imperii Comites & Comitissas creavimus, fecimus, & nominavimus, tituloque, honore & dignitate Comitatus Imperialis auximus atque insignivimus, sicuti vigore præsentium creamus facimus & nominamus, augemus & insignimus, volentes, præsentique edicto nostro Cæsareo in perpetuum valituro firmiter & expressè decernentes, quod tu supradicte Henrice de Riviere, Baro de Heere, cum universâ prole atque posteritate legitimâ masculâ & foemineâ in infinitum, titulum, nomen & dignitatem Comitum Imperii perpetuis deinceps temporibus habere, obtinere, & deferre, eoque tam in litteris quam verbali nuncupatione, in rebus spiritualibus & temporalibus, ecclesiasticis & prophanis honorari, appellari, & reputari, ac denique omnibus & singulis honoribus, ornamentis dignitatibus, gratiis, libertatibus, privilegiis, juribus, indultis, consuetudinibus, præminentis & prærogativis liberi, & citra cujuslibet impedimentum uti, frui, potiri & gaudere possitis & debeatis, quibus cæteri nostri & sacri Imperii Comites utuntur, potiuntur, & gaudent, consuetudine vel de jure, non obstantibus in contrarium facientibus quibuscunque, etiamsi talia forent, de quibus in præsentibus specialis & expressè mentio fieri deberet, quibus per præsentem scienter & autoritate nostrâ Cæsareâ derogamus, ac sufficienter derogatum esse volumus. Porò tibi sæpè dicto Henrico de Riviere, omnibusque liberis, hæredibus posteros & descendentibus tuis perpetuò orituris masculis & foeminis, eam gratiam, & facultatem concessimus & elargiti sumus, ac vigore præsentium concedimus & elargimur, ut vos in posterum Comites & Comitissæ de Riviere, & nominari possitis ac valeatis, atque hujusmodi denominatione tam scripto quam vivâ voce, intra, extra judicium, harum testimonio litterarum manu nostrâ subscriptarum, & bullæ nostræ aureæ appensione munitarum. Datum in civitate nostrâ Imperiali Ratisbonæ, die vigesimâ secundâ mensis Martii, Anno Domini, millesimo sexcentesimo, vigesimo tertio. Regnorum nostrorum, Romani, quarto; Hungarici, quinto; Bohemici, sexto. Erat signatum, *Ferdinandus*.

XXXV. Den honozablen titel van de Vicecomites, of *Vicountes*, (die *Burchgraven* beteecken en by ons/ ende in 't Rijk/ ende dien naem voeren/ door dat sy hebben ghestelt gheweest om te bewaren die borchten en Gercke plaecten des Rijk/ en territorien daer onder reloxterende) waer die van daen komt/ leert ons die *Etymologie* selfs: want sulcke aen wie de *Graven* beveliden 'tghesach ende d'authoziteyt hunder *Jurisdiccie* / gaende in den oorloghe/ wierden gheheten *Vicecomites*; gelijk in d'oude tijden den *Proconsul*, ende *Spnen*

spien Luytenant. Maer daer naer mede ghewozden honozabel ende hereditair; ende naer 'tleggen van de oudste ende beste Ruytveuren/ sijn beginsel ghenomen in 't Koninckrijck van Franckrijck: alwaer die Graven/ naer hun nemende een specte van souberaine hoogheyt en absoluut bevel/ over eenighe Provincien/ gaven die mindere heerschappye aen hun beste verwouwe/ alwaer dese Vicecomites, of Vicountes, naer haer exempel/ ende in imitatie van die/ of by usurpatie/ of in leen/ insghelijcx vercreghen eenighe authoziteyt ende eeghendom in de juridictien van die Steden en verdelinghen/ ende ten lesten soo mede verbleven aen de posteriteyt. Dese honorable ende hereditaire Burchgraven/ naer d'opinie van sommige/ zijn byderhande. (a) d' Eerste/ die by speciale institucie van den Koninck/ zijn ghestelt gheweest om te gouverneren over plaecten/ of landen daer gheen Graven waren/ oft die upt haer eeghen authoziteyt/ errijdts van hoogher sulcx hadden naer hun ghenomen/ ende alleen erkenden de macht des Koninck; maeckende dien volghende alle hare eere/ soo mede immediatelijck te dependeeren van de Croone/ ende niemandt anders. De tweede/ die van wegghen eenich Graeffschap of Hartochdom/ weder verballen aen die Croone/ houden dien titel van de Koninck. Ende die derde/ die dependeeren van Vasallen. Oock/ naer dat sy dus zijn mediaet of immediat/ hebben hun weerdigheyt.

a L'Oyseau, ende andere.

Het creeren van de Vicecomites, of Vicountes aldaer/ gheschiede/ (indien wy moghen ghelooven de Sallade) niet het overleveren van een Ringh van goude/ ende den titel ghegheven aen niemandt anders als Barons, of Bannerets, of andere groote Edelluyden/ die drie oft vier Baronnen hadden/ ende van elcke Baronnie dependeerden ten minsten thien Edelluyden. *Quant le Baron ou Banneret (so zijn de woorden van de Sallade) ou autre grand noble bone; à troye, ou quatre Banners de son patrimoine, ou acquises, dont la moindre doit, estre de dix nobles homes; ses homes de son. (†) du Roy ou Prince, per qui il doit estre Vicount, doit estre in place publique assis en l'estate, que a luy appartient; & a ses pieds doit estre le Vicount a genoulz, au quel il requerra l'honneur de Vicount, en luy offrant novel serment de ses diëts Barontes, assablés tout en un nom, c'est à sçavoir de Vicount; & ce fait, alors son Prince par un tres rich ring d'or se mettra en possession.* Ende in la Division du (b) Monde; dat sy moesten hebben cinque Comtes (d'welck onghetwijfelt is misdruyckt/ vooz cinque Baronies) ou plus enclaves en une Duché; ou pres l'une de l'autre, il peut estre fait du Duc en grand solennité, par le conge du Roy; si le Roy y est en personne, le Vicounte est plus honorable.

† Le Roy, ou Prince.

b A Paris, 1565.

In Engelandt/ alwaer den titel van (c) Vicount eeghentlijck maer en is 'tselbe woordt/ dat beteekent haren Sheriffe, of Schoutet/ verandert in een weerdigheyt/ gheschiet haer investiture niet den (d) tabbaert van Staet/ ende een klepne Croon op een rijke Muts.

In Spangien/ legghen de (e) Spansche schrijvers/ wierden gewoonlijck de soonen en apparente erfghenamen van Condes ghenoeint Vizcondes, ende dien titel haer eeghen/ als een Mayorrazgo, of recht van primogeniture; upt reden/ sy ghebruyckten haer vaders authoziteyt/ en jouisterden dat recht in sijn plaecte/ ofte illius vice.

Au/ aenghelien de byieven van erectie vooz dese digniteyt/ zijn by na van den selven teneur en inhoudt/ als die vooz Hartoghen/ Marquissen/ ende Graven/ uptghenomen 'twoordt Hartoch/ Marquijs oft Grave/ in dat van Burchgrave/ hebbe goet ghedacht om den Teler niet te verveelen by de voozgaende exempelen te verbliven.

c Selden his Titles of Honor, Chap. 5. pag. 762. d Marckhaim pag. 143. e Salazar de Mendoz, Orig. de las dignidades, lib. 3. cap. 7. ende Garibay, lib. 10. cap. 4. Item, Guárdola de la Nobleza de Esp. cap. 42.

XXXVI. Baronnen/ oft *Vryheeren* by ons ende in 't *Rijck*/ zijn eyghent-
lijk sulcke perſoonen als beſitten eenich territorium, oft juridiectie van den
Princk/ oft van den Keſer/ tſamen met inbeſtiture van digniteyt van *Dy-*
heer/ oft *Baron*; al hoewel dien titel (als alle andere digniteyten) altemet
mede deelachtich is aen sulcke/ die niet en hebben eenighe diergelycke jurif-
dictie/ oft territorium, maer verkrigen dooz gheboorte/ gifte/ of andersints,
't Exempel by ons vinden wy op een oude ſepulture van het oudt doozluch-
tich huys van Berchoudt Grimbergen/ in de branche van Barlar Berchem/
't *S^{re} Michiels* tot Antwerpen/ volghens d'originele en authentieque *Ge-*
nealogie van wapen booz dat huys/ met ſijn *prouves* gemaect/ ſoo upt *Se-*
pulturen/ *Teſtamenten*/ *Codicillen*/ *Houwelycke* boozwaerden/ als andere
wettighe pampieren/ by *Joffe van Beckberghe*/ *Herauls d'armes*, tot *Bruffel*/
den 20 Julij/ 1589.

HIC JACET DOMINA MARIA SPRONCX, UXOR QUONDAM
DOMINI COSTINI DE BERCHEM, BARONIS,
QUÆ OBIIT Aº. XIII^C. LVII.

Item.

Hier leyt begraven Heer Costen van Berchem, Baen- arche,
ſterf Aº. xiii^C. lviii.

Item.

Goort Costen van Berchem, Heer Costens ſoon, Baen-arche,
ſterf xiii^C. lxxxiii.

a *Cap. 16.*
ſ. 31.

b *Ad C. in-*
notuit extr.
iii. de electio-
ne. Et Al-
ciat. de ſin-
gulari certa-
mine, cap.
32.

c *Differta-*
tione de Co-
mitibus &c.
cap. 4. ſ. 20.

Alle ſonder eenigh vermaen van territorium: in 't regard van welcke/ Ba-
rones (ſepdt (a) *Daurmeiſter*) in genere deſinio Proceres proximo poſt Comi-
tes Nobilitatis gradu ornatos, ſonder eenige particuliere relatie tot eenige jurif-
dictie. Doch *Baldus* ſchrijft aen deſe *Baronlijke* digniteyt toe de jurif-
dictie. *Baronnen* (ſepdt (b) *hy*) zijn die gene die daer hebben merum, (b) *mixtumq;*
Imperium in aliquo *Castro*, *Oppidone*, *conceſſione Principis*, te weten/ hooghe/
middele en laeghe juridiectie/ dat is/ de macht en d'authoziteyt om miſ da-
dighers te ſtraffen/ of pardonneeren: en onghetwijffelt upt die reden/ als nu
die *Graven*/ mede de attributie van *Ghenade*. Soo dat eenighe goede *Autheu-*
ren tuſſchen deſe digniteyt ende die van *Graven* (uptghenomen den titel)
gheen ofc weynich onderschept maecten. *Quidam Germanis moribus* (ſepde
den ghemelten *Daurmeiſter*) inter *Comites* & *Barones* præter nominis ac ordi-
nis rationem parum vel nihil intereſſe arbitrantur. Ende *Besoldus* nopende haer
egaliteyt met *Graven* noch klaerder / Tandem ex moribus noſtris (ſepdt (c) *hy*)
Comiti Baro æquiparatur, nullumque inter eos cenſetur eſſe diſcrimen; niſi quod
Baro non eſt inveſtitus de Comitatu; qui tamen aliis in rebus ſuſcipiendis, honori-
busque adminiſtrandis haudquaquam *Comite inferior cenſetur*. Doch om de
waerheydt te ſprecken/ ſoo zijn de hooghe qualiteyten niet anders als bloote
titelen van præminentie en reſpect. Soo dat die perſonagien gehad hebben
ſoo veel ghesach ende authoziteyt over hare Landen ende juridiectien/ doen
ſy noch waren *Dyphereen* ofc *Baronnen* / als wanneer ſy zijn ghelwozden
Hartoghen/ *Marquiſen*/ *Graven*/ ofc andere. Siet d'erectie van 't *Marck-*
graefſchap van *Berghen*.

In *Dranckrijck* heeft den naem van *Baron* beyde een generale en par-
ticulaire beduydeniſſe. Generalijck beteekent den ſelven (ten minſten in
de

de oude (tijden) alle groote Heeren / ofte alsulcke als daer hebben de groote honozable titelen in het Koninckrijk: doch speciaelder toe-gheepghent / beteekende een particuliere digniteyt / alleen bekent by den naem van Baron. De eerste beteekeninghe wordt ghesien in verscheyden passagien van de oude Schryvers in Franckrijk / Aimoinus / Froffart / ende andere: die 't woordt *Barons* ghebruycken generalijck vooz alle Hartoghen / Marquisen / Graven / Pairs, en dierghelijcke. *Le mot de Barons* (seydt (a) Tillet) *estoit anciennement general adopté aux Princes du sang, Ducs, Marquijs, Comtes, & autres de la Noblesse de France, tenans leurs Seigneuries principales immédiatement de la couronne, en tous droicts, fors la souveraineté & homage; pour ce les vieilles ordonnances, chartres & titres, faisans mention des Barons, les comprennent sur ce mot.* Eben als (b) Lords in Engelandt / Titolati, of Titularii in Italien / ende *Ricos hombres* in Spangien; als wy specialijck sien in een oude Charter van den jare Mcccxx. verustende in't Clooster van Sahagun (c) alwaer de Staten van 't Rijk werden ghemrolleert by *los Infantes, & los Prelados, & los Ricos hombres, & los conceis, & de las ordines, & la Cancellaria del Regno de Castilla, & de Leon, & de Galizia, &c.* Insgelijc in een oude wet van Alfonso den X. *Si algun Rico home de nuestro Sennorio denostre a Dios, o a Santa Maria, &c.* Indien eenich *Rico home* blasphemeerde / verbeurde daer aen een jaer inkomste van sijn middelen; vooz de tweede reple / d'inkomste van twee jaren; ende vooz de derde reple / alle sijne middelen. Ende in een wet van Alfonso den XII. nopende d'expactien by tijde van troublen / *Establifsemos.* (d) *otrofi que ningun Rico hombre, ni Cavallero, ni hombre hyodalgo, no home conducho, &c.* Alwaer wy sien gheen en anderen titel vooz de groote Edele / die alsdoen bestonden alleen in *Condes* of *Ricos hombres*, dan *Ricos hombres*. Tot welcken eynde den Auteurs van dat De regimine (e) principum, Apud Hispanos omnes sub rege Principes, Divites homines appellantur, & praecipue in Castella; welke woorden Gregozio Lopez citeert op de Partidas / ende gheeft dese reden; *Hujus est ratio* (seydt (f) hy) *quia Rex providet in pecuniis singulis Baronibus secundum merita sua; vel secundum complacentiam hos deprimit, illos exaltat. Ut plurimum enim munitiones & jurisdictiones, non habent nisi ex voluntate Regis, & inde vocantur Divites homines, quia cui in majori summa providetur, ille major est Princeps, qui pluribus potest militibus providere.* Want als Alexio (g) Venegas noteert; soo is *Rico hombre* den titel van een groote weerdigheyt / ende *hombre Rico* simpelijck een rijck man. Soo dat alle rijcke en machtighe personen / niet teghenstaende sy hadden territorien soo groot als de grootste *Condes*, evenwel niet en mochten ghenoeemt werden *Ricos hombres*, ten ware sy mede den selven titel by creatie hadden verkregen. 't Exempel (h) hier van nemen sy van Don Alonso Fernandez Coronel / die / zunde een Heer van seer groote territorien / ernstlijck verfocht aen Don Piedro / Koninck van Castilien / om ghecreert te werden in den titel van *Rico hombre*, van welke weerdigheyt de ceremonien en investiture zijn / als die van *Condes*. Ende den titel van Baron / oft *Varon*, beteekende een particuliere digniteyt / alleen bekent by den naem van *Baron*, mede by haer / als in Franckrijk; specialijck in Catalauna (i) en Valencia: alwaer sulcke personen / als besitten eenighe *Signories* met groote Juridicrien / hebbende gheen andere gheannexeerde titelen / werden gheheten *Barons*.

Nu de tweede / of particuliere beteekeninghe van *Baron* in Franckrijk / is considerabel / ten aensien van de weerdigheyt in de Baronnen oorspronckelijck ende immediaet dependeerende van de Croone / en mediaet. Sulcke als oorspronckelijck ende immediaet ghehouden wierden van de Croone / waren die van d'oude tijden aldaer. Want naer dat die Croone soo was ver-

a En son Recueil des rangs des Grands, liv. 2. pag. 41.

b Glover de Nobil. civil.

c Guardiola de la Nobleza, cap. 10.

d Recopilari: Phil. 2. lib. 8. de los lavantamientos, lib. 3. c. lib. 3. cap. ult.

f Ad lib. 10. tit. 25. de los vasallos Partid. 4.

g Apud Guarditolam de nobilitate, cap. 40. & Salazar de Mendoz, lib. 1. cap. 9. h Salazar & de Guardiola ibidem. v. de plura de Ricis hominibus, & Rica hombrea Aragonum, apud Joseph. de Siff, Decif. Arag. 1. §. 30. &c. & alios ibi citatos. i Guardiola de la Nobleza, cap. 43.

verfwaekt/ dooz uptgheben en toelaten van fouveraine Hoogheden aen onderdanen/ (als hier vooren gheleyt is) alle fulcke groote Heeren die in gelijck naer hun hadden ghenomen territorien en juridictien/ minder dan die van Hartoghen oft Graven/ ende nochtans niet en hadden fulcke titulen/ ofte eenighe andere van dierghelike natuyze/ nochte wilden affkumeeren den naem van *Trins*, wierden gheheeten *Barons*. Oock sommighe schijnt het by creatie/ sommighe dooz haer eyghen opnemen/ andere in gelijck haer felven attribuerende/ soo transfereerden dien titel met haer Leenen op de posteriteyt. Ende van dese soorte van *Barons*/ waren die oude *Baronnen* van *Montmorencie*/ *Coucy*/ *Bourbon*/ *Beaujeu*/ en andere dierghelike. Sulcke als originair hielden dien titel mediaet van de Croone/ dat is/ sulcke als immidiaet dependeerden van Hartochdommen en Graeffschappen/ zijnder noch veel teghenwoordich *Baronnien* van Franckrijk. Want al ist saccke sy nu dependeeren van den Koninck/ werden nochtans niet ghehouden als originair te dependeeren vande Croone/ maer van eenighe oude Hartochdommen of Graeffschappen/ al ober langh weder vervallen aen de Croone. 't Beginsel deser soorte van *Barons*/ waren vooz 't meestendeel by creatie/ (dat solemnelijk gheschiede by d'oude Hartoghen en Graven) oft by assumptie van dien titel; 'welck was d'oudste ghebruyck. Dat affkumeeren was specialijck ghebruyckt by jongher soonen van Graven/ die vercreghen hebbende een ghedeelte van haer vaders erffenisse/ sonder den honorablen titel van Grave/ (die ghemeenlijck quam op den oudsten soone) haer intitulerden *Barons* van die portagie.

D'oude usancien ghepleeght in 't creeren van *Baron* aldaer/ segghen sommighe te eysschen dat den persoon/ die met dien titel wierde vereert/ moeste onder hem hebben een *Banneret*, ofte les *Ridders* *Bacheliers*, hebbende elck jaerlijck inkomende renten les hondert Francken. Enige vier *Castellen*; andere anderlints: doch alle/ dat den persoon eerst moeste gemaccht werden *Banneret*. Soo dat hy mocht voeren *Statum Baronis*, & *honorem vexilli* (als gheleydt wordt van *Machien de* (a) *Gournay*/ een *Baron* van 't Hartochdom van *Guienne*/ onder *Hent*. den *IV*. *Koninck* van *Englandt*) dat is/ *son drapeau & armorie en quarré*, ende trecht van de plaers zijnder Heerlijckheyt met (b) *muyzen* en *vesten* te omwallen; ende driemael ghewerft in een *battalie*/ volghens dit seggen in *la* (c) *division du monde*; Item, *pour faire un Baron, c'est quant un chevalier ou escuyer à la terre de quatre baceles, c'est à dire, quatre Chastellenies terriennes, ayant droit de justice, haute moyenne & basse, le Roy luy peut bailler banniere, à la premiere bataille de guerre, ou se trouve le dict escuyer, & à la seconde il est Banneret, & à la tierce il est Baron*. Waer aenghesien/ de weerdigheyt van *Banneret*/ is gheinvolveert met de digniteyt van *Baron*/ sullen de observantien in 't creeren van de selve/ volghens de *Sallade* hier by voeghen/ legghende: *Quant ung Chevalier, ou Escuyr noble, de tous ses quatre lignes a la terre de dix Chevaliers, ou Escuyers Bachellier, & se veut faire Banneret, fault per droit d'honneur que premier ait, de sa patrimonii ou acquis, pour estre a compagnie du maynes de quatre ou cinq nobles homes continuelement à douz, ou à seiz chevaux; lors se peut faire Banneret, par la fazon que l'ensuit; Le Roy, ou le Prince, licitement donera Banniere, & luy couperà la queue de son pennon, a la premier bataille, ou il se trouvera & le fere la Chevalier s'il ne l'est. Et lors fera Benret. Et s'il ne le fait en guerre, le peut faire en jour solemnelle fest, apres le service de vin, luy estant en sa chaire, & les Benneretes a genoulx. Et s'il avance sa Seigney, per forme, que il puisse avoir ung Benneret, ou six Chevaliers, chascun de six cent Francs de rent souz luy, a lor il peult, per le Conge du Prince, se dire Baron; & autrement le Prince, que le souffre, foule les termes de raison. Ende hier upt schijnt het/ dat sommighe*

a Hen. 4.
in Rot.
Vasc 15.
H. 6. membr.
4 mund. 2.
apud Selden, chap.
3. pag. 139.
b L'Orfèvre
des seign.
chap. 7. §.
72.
c Imprimé à
Paris 1505.
pag. 61.

't woordt *Baron*, willen trecken van het Duytsch seggen / *Banner-Her*, by ons *Bender-Heer*, dat is / so veel als *Dominus vexillifer*, om dat die *Baronnen* plachten die principale (a) krijghsbendelen op te rechten / hebbende den naem van *Bender-Heeren* / als *Heeren der Benden*, welck bendel die *Baronnie* moeste volgen waer henen den *Bender-Heere* commandeerde; andere andersints. Soo dat den oorspronck van den naem *Baron* is onsecker. 't waerschiynelijckste van alle ghevoelen / willen sommighe houden / die dat toe-eyghenen 'toude Duytsch woordt *Baere*, 'twelck in vergangen tijden / betepckende ghereet, kenbaer, etc. waer van de woorden / openbaer, baerghelde, ende andere in onse tale noch overigh zijn. Soo dat *Baro* soo veel te segghen is / als by de oude *Romeynen* / den titel van *Illustris*; wiens digniteyt gheenoemt wierde *Illustrimatus*: of 't woordt (b) *Bar*, *Barn*, oft *Bern*; dat by de *Wetten* vande *Longobarden* eyghentlijk wierde ghebruyckt vooz een mensch in dien sin / als het betepckent de *sexus*, als *vir* doet / ende niet als *homo*: ofte liever als *homo* doet / volghens de ghemeene aenneminghe / wanneer daer by vermeynt werdte alleen de mannelijcke otr / ghelijck in de provinciale talen / die hebben *homme*, *homini*, ende *hombres*; alle komende van *homines*, ende / door de invasie van de *Gothen* ende *Wandalen* (behouden hebbende een weynich van die Noordische spraecke) 'tselve woordt *Baron*, als noch vooz *Vir* ghebruycken / als *Barus & foemina*, *Baron & femme*, bysonder in (c) *Piccardien* / alwaer de vrouwen segghen / *men Baron*, vooz mijn man. Soo dat (naer hun segghen) dit woordt *Baron*, bereeckende een *man*, by applicatie mede soude konnen getrocken zijn tot een digniteyt; eben als *Dux* en *Comes* van haer ghemeen beduydenisse / ofte als *Miles* in de *feudale wetten* dickwils vooz een *Kidder* / ende altemet vooz een *Edelman*.

Dit is soo veel / als raecte die titulen der groote *Edelen*. Van de mindere / ofte *Innominati*, (alsoo gheheeten ten aensien hare titulen niet en komen by erfelijcke successie / als die van *Herzoghen* / *Marquissen* / *Graven* / ende andere) namentlijk van *Kidderen* / *Schildknappen* / ende ghemeene *Edelen* / sullen spreucken in 't naerbolghende. Erst van *Kidderen* / ende *Kidderen* medtghesellen / die *Baronnen* ghelijck.

XXXVII. Hopende dese digniteyt van *Kidder* / staet specialijck te considereren / wie daer toe capabel is; den persoon van wie dese digniteyt werdte verkregghen; den oorspronck van dien; de privilegien daer toe behoorende; de verscheyden beteckeninghen van *Miles* en *Equus*; de ceremonien ghebruyckt in 't gheben van 't *Kidder*schap in d'oude / en dese tijden; de particuliere *Orders*; ende het *degradeeren* / oft ont-*Kidderen* deser werdigheyt.

Niemandt was capabel of ghequalificeert dese digniteyt te ontfanghen in 't *Kiick* / by een constitucie van *Frederick den tweeden* / ofte (als (d) *Goltastus* schryft) van *Coentraed den vierden* / dan die daer was van *Kidders* aerde ghekomen / te weten / wiens vader oft vooz-vader was geweest *Miles*, dat is (e) *Nobilis*, oft een *Edelman* / aenghesien 't woordt *Miles* by de oude *feudale wetten* in 't *keiserijck* dickwils beteckent een *Edelman* / ende niet een persoon die niet die digniteyt van *Kidder*schap is vereert / ghelijck wysien op veel plaetsen / alwaer by 't *Kidder*schap vermeynt wordte den *Edeldom* van den lande. *Quia denominatio fit à potiori*. De constitucie hier vooren verhaelt / is een dispensatie by den *keiser* ghegheven aen secker persoon / wiens voozonders (f) gheen *Edelluyden* gheweest waren.

Notum facimus (seydte den *keiser*) *universis, quod A. de N. Majestatis nostræ humiliter supplicavit, ut cum fieri velit Miles, & pater suus Miles non esset sibi exinde largiri licentiam dignaremur. Nos autem ut fidei suæ meritam, & suorum,*

R

per

a *Marchant*
in descriptione
Flandriæ,
lib. 1. in
Sæstinga.

b *Cambd. in*
ord. Aug.

c *Fautbet*
l'origine de
dignités,
liv. 2. chap.
5.

d *Constit.*
1077. 3. pag.
398.

e *Selden,*
his Titles
of Honor,
pag. 436.

f *Petr. de*
Vincis, lib. 6.
Epist. 7. &
videlicet Con-
sist. Frederic.

de pace te-
nenda, apud
Hotoman. c. 6
Feud. disp.
cap. 5.

per Imperialis gratiæ præmium imperialiter compensemus, supplicationibus ipsius benignius inclinati de potestatis nostræ plenitudine sibi concedimus potestatem, quod quanquam pater suus Miles non fuerit, & nostris constitutionibus caveatur, quod Milites fieri nequeant, qui de genere Militum non nascantur, ipse tamen de culminis nostri licentia decorari valeat cingulo militari; mandamus quatenus nullus sit, qui ipsum super hoc de cætero molestare vel impedire valeat, aut præsumat.

a Liv. I.
c. 1.

(a) Fauchet annoteert / dat in Franckrijk / naer d'oude coustume van Parijs / Orleans / etc. soo yemandt toeliet niet Edel van vader / niet tegenstaende van de moeder / hem te laten maecten *Chevalier*, oft Ridder / van een Subalteren; in sulcken geballe synen Heere op eenen misthoop / syn spoozen mochte afsnijden. Ende du Tillet / dat by bonnisse van 't Parlement van Parijs / eenen die niet Edel was / is ghecondemneert in een amende van duyssent ponden / om dat hy d'ordze van Ridderfchap had ontfanghen van de Grabe van Vlaenderen. Welcke somme naer de schaerf hepdt van gelde in die tijden / maect teghenwoordich een notable amende. *L'escuyer* (sepde den Auteurs van de *Sallade*) *quant il a bien voyage & a esté en plusieurs faitz d'armes d'ont il en est sailly a honneur, & qu'il a bien de quoy maintenir l'estat de Chevalier* (car aulirement ne luy est honneur; & luy vault mieux estre bon Escuyer que un poure Chevalier) dont pour plus honorablement le estre, que avant la bataille, l'affault, ou Benignes de Princes, soyent, alors doit requirer aucun Seigneur ou preud homme Chevalier, que le face Chevalier. (b) *La division du monde, daer en boven / Et qui a dequoy entretenir son estat, & qui est de grand maison & riche, & qu'il se trouve en une bataille, ou rencontre.*

b A Paris,
pag. 1, 65.
pag. 66.

Daer by voeghende / *Tote le cas* (soo zijn de woorden) que le demandeur soit vaillant, & qu'il soit pouvre, il ne doit pas estre, passé s'il ne luy est baillé rente & revenu pour l'honneur de l'ordre de Chivalerie. By ons / achtervolghende een oude coustume / vermocht niemandt dese digniteyt van Ridder te ontfanghen / dan die dziemael met den Hartoch hadde te velde gheweest. Et vidi (sepde

c De Anti-
quit. Lovan.
fol. 120.

(c) Gramapus) veteris ritus vestigium in archivis Lovanienfibus, ubi cavebatur ne quis equestri baltheo cingeretur, nisi tertio cum Duce ad bellum profectus esset. Anno 1622. den Hartoch van Buckingham in Englandt / yefenteevende secker uptheemsch persoon aen den Koninck / om d'ordze van 't Ridderfchap te ontfanghen / vzaeghde eerst syne Majesteit / oft hy oock was een Edelman, waer op den Hartoch antwoordende / sepde; dat hy was van 't maeghschap van N, denoteerende een persoon van seer goeden Medel in dat Rijk / waer ober alldoen den Koninck sepde; om 't maeghschap van N, Sois Chevalier; als dien nieuwen Ridder ons / aldaer zijnde / mede heeft verhaelt. Soo dat in 't gheben van 't Ridderfchap / altijd daer op is regardt ghenomen / zijnde niet te min van sulcke kracht / dat die dese weerdigheyt bzenghen in haer familie / insghelijc bzenghen edeldom booz de selve / ende dien volghende / beyde haer ende haer posteriteyt nobiliteeren. *Le Roy* (sepde du (d) Tillet) *faisant un roturier Chevalier l'annoblist.*

d Recueil des
Rois, pag.
433.

De personen van wie dese weerdigheyt van Ridderfchap in de oude tijden wierde ontfanghen / waren somtijlen onderdanen (die sulcx deden upt haer eyghen authoziteyt) soo wel als souberainen; al hoewel langh daer naer / alleen souberainen / ofte yemandt anders van haren 't wegghen by speciale commissie. Want in de oude tijden / bep Ecclesiastijque en seculiere vasallen / oft onderdanen creeerden Ridders. D'Exempelen ten regarde van de Ecclesiastijque / zijn ghenoech te speuren upt de naerbolghende foyme van 't creeren Ridders in 't Pontificale Romanum, ende Ridderlijcke Orders booz-gestelt. Van wegen de seculiere den Heere van (e) Crop / anno 1452. booz

e Olivier de
la Marche,
Pag. 358.
liv. 1. chap.
25.

voorz te combat teghens die van Ghent by Obermeer creeerde Heer Adolf van Cleve/ Coznelis/ bastaert van Bourgondien/ Philips van Crop/ soon van den Heere van Chimay; Jehan de la Crimouille/ Heer van Cours; Guy van Brimeur/ Heer van Humbercourt; Philips van Crebecur/ Heer van Cordes; Charles/ soon van den Heere van Termont; Philipot de Jaccourt/ Heer van Villamont/ ende een groote menichte andere Ridderen. Den Grave van (a) Estampes in't onseeten van de belegheringhe voorz Oudenaerde/ eerst Ridder gheslagen zijnde van den Heere van Haubordin/ bastaert van S^t. Pol/ creeerde tot Ridderen/ Heer Anthonis/ bastaert van Bourgondien/ den Heere van Nozeul; Philips de Hooznes/ Heere van Bainsignies; Anthonis Kolin/ den Heere van Rubempzè/ den Heere van Crebecur; den Heere du Bois; Johan/ Heere van Birammont; Robert ende Pieter de Miraminout gebroederen/ met vele andere Edele mannen.

XXXVIII. Van den eersten oorspronck ende inventie van Ridderen/ zijn verscheyden ghevoelen. Eenighe meynen/ dat sulcx is voortghekomen van de eerste Romeynen/ die dese eere gaven aen jonghe luden van hare oudste ende edelste familien/ soo wel voorz de bataille (om niet alleen haer te verobligeeren eenighe notable ende heroijcke exploiten te volbrēngghen; maer oock om andere insghelijc op te wecken dooz een deughdelijcke emulatie/ de selve te egaleeren/ ofte waer het moghelijck/ haer brave ende manhaftige seypen te excellereen/ als naer de bataillie/ haer wonden noch versich ende bloedigh zijnde/ tot ghetuygnisse hunder vromigheyt. Ghelijc d'Herzoghen van (b) Brabant ende andere Princen mede menichmael hebben ghedaen. Anno 1588 wanneer den Prince van Parma met syn Legher voorz Berghen retireerde/ ende die van de Stadt om haren vbandt te irriteren tot bechten te vergheefs volghde/ creeerde den Baron Willoghe alle d'Officieren/ of Ritmeesteren (uytghenomen wepnighe die noch besich waren in den vbandt te vervolghen) in die actie Ridderen/ als Deer/ Knollis/ Parker/ Pouly/ ende Sacr. Equites hostem. (soo zijn de woorden (c) J. Basselp) sannis prosequuntur ut irritatus se converteret, & pugnandi copiam faceret. Quod cum frustra fieret, Baro Willughæus, postquam præfectas omnes in coronam convocasset paucis præfatus, & ad Verium, Knollium, Parkerum, Poulum, Anglos omnes, & Paulum Baxium, Belgam conversus: Quia, inquit, vetus & quidem laudabilis consuetudo est, ut qui se viros in bello præstiterint monumentum habeant suæ virtutis fortitudinisque, atque ipso ego oculatus testis sim, omnia illa in vobis inesse, quæ in equitibus militibusque fortissimis, requiruntur, cujus rei testem, hostem ipsum appello; qui suo malo maximo quales in armis sitis, sapius sit expertus, Serenissima Domina nostra, Angliæ Regina (ejus eum ego mandatum exequor) vos omnes EQUESTRI DIGNITATE DONAT, & singulos gladio, quâ humeri collo nectantur leviter tangens; Regiæ inquit in vos benevolentia summæ, quod virtute promerulistis mnemosynon, accipite. Illi gratias quam possunt maximas agant, seque nullo unquam tempore, quod nomine dignitateque Equestri indignum sit commissuros sanctè jurant; si perjerent, Deum vindicem appellant.

Andere segghen/ dat sulcx is gheinventeert gheweest by Aristoteles/ ende eerst gepractiseert by Alexander de Groote/ dooz de gifte van eenige ketenen/ ringh/ ofte andere immunitiept ende speciael privilegie; 'twelck daer naer by de Romeynen is gevolght/ die in plaets van sulcke ketenen ende ringhen/ gaven croonen van goudt/ van laurier/ van myrte van eycke/etc. Insgelijc aen sommighe/ peerden; sommighe/ sweerden; sommighe/ wapenen/ ofte wapenrocken: die bewaert wierden als reliquien/ tot ghetuygenissen haerder vromigheyt. Doch is by successie van tijdt/ dooz de wijsheyt van andere

a O. de la
Marche, pag.
350. l. m. 1.
chap. 24.

b Anno
1288. ba-
taillie van
Woeringe,
M. S.
Siet Butt-
kens Tro-
pheen van
Brabant,
Tom. 1. pag.
312.
c De obsi-
dione Berg-
omii.

Princen ghebracht in usancie; als het nu is/ende by niemandt anders jonst-
baer/ dan by souveraine Princen/ gheenen superieur kennende/ ofte by haer
authoziteyt/ of commissie.

Sommighe/ dat den oorspronck deser Ridderen soude herkomen van
't ghebruyck binnen oudt Roomen/ alwaer de Equestris Ordo, bestondt in
sulcke/als waren Equites. Dat een groot abusys: midts die verkosen wien-
den om hare middelen by den Censor; dese om hare deughden/ ende noble
accien in den oorloghe/ by Koninghen/ Princen/ ende andere Ridderlijke
personagien: oock haer ceremonien ende de solemniteyten in 't creeren van
die verscheyden/ ende de Ouders Ecclesiastijc en Civil/ beyde dependee-
rende van de wapenen/ d'een tot defensie van de Kerck ende 't Christelijke
gheloof; d'andere tot afweeringhe van oppressie/ ende dienst van 't ghe-
meene beste.

XXXIX. Onder de privilegien deser digniteyt gelegen/als in 't maecken
van Testamenten/ vrydom van hechtenisse/ tozure/ etc. was het eygen ende
particulier privilegie der Ridderen/ van een Edelman/ ja een Grave/ Prins/
ofte ander illustre persoon/ Ridder te moghen maecken. Wy lesen dat tot
de (a) achthien Vaenderheeren in Brabant/ noch waren acht andere/ ge-
heeten *Ridderen medesgellen*, als die Heeren van *Hulleberghe*, *Boutersem*, *Riviere*,
Boeckhout, *Affche*, *Lintere*, *Waver*, etc. qui Baronibus æquiparantur: midts
tusschen haer (als mede hebbende *merum mixtumque imperium*) ende de Ba-
ronnen/ præter nominis, ac rationem ordinis, was gheen of wepnich onder-
scheydt: Nochtans dat die Ridderen hadden de præcedance voor dese Vry-
heeren ende alle Edelen gheen Ridders zijnde; als blijkt in dit exempel.
(b) Heer Gedolf van Zennen/ ende Jan de Swaef/ Ridderen; Jan van
Witthem/ Heere van Boutersem/ Raes van Gaberen/ Heer van Meldere/
ende Boudewijn van Gynnes/ alle als ghetuygen. Ja dat meer is/ hebben
die Ridderen d'oude edicten voor de Baronnen selfs gheteckent. Adeoque
in diplomatis antiquis (sepdt (c) Gramapus) videbis etiam Baronibus præ-
poni Equitum nomina. Willem/ Baron van Kotselaer/ anno 1312. * zegelde
de Charter van Cozzenberghe onder die Schildknepen. Noch en kregghen
die Baronnen d'ere van te sitten op groote festinen van souveraine Konin-
ghen/ met de Ridders aen een tafel. *Les Princes & grands Seigneurs* (sepdt (d)
Favin) qui n'estoient Chivaliers aux Festes solempnelles, que les Rois tenoient leur court
ouverte & pleniere, n'avoient l'honneur d'estre assis a la table de ceux, qui estoient Chiva-
liers. Oock tot in dese eeuw/ specialijck in (e) Franckryck ende in (f) Eng-
landt/ nemen de Baronnen mede de additie van *Chivalier*, ofte *Militis*, 'tzy de
selve zijn Ridder gheslaghen ofte niet. Alle 'tweelck mede wil uytwijfen den
titel van *mijn Heer*, en *Me-Vrouwe*; die beyde hun/ ende haer wijven eyghen is/
ende ghemeen hebben met die groote Edelen: die eventwel dien titel/ noch
niet lichtelijck en plegghen te ghebruycken dan door het trouwen/ ofte Ridder
te worden. Observa (sepdt den selven (g) Gramap) *Domini nomen, aut*
Dominae veteres non obiter usurpasse, nisi matrimonio juncti, aut Equites facti.
Nochte Leenen als andere van tijdelijcke goederen. Wat respect en eerbie-
dinghe selfs de souveraine Princen by ons Ridderen hebben toe-ghedra-
ghen/ den titel van *Mon-Seigneur* (niemandt toeghelaten dan den (h) Stadt-
houder/ Gouverneur/ of Capiteyn Generael veler Nederlanden/ en Bour-
gondien) in dese gifte van Wommelgem/ aen Heer Jan van Lier/ (i) Rid-
der/ by Hartoch Jan/ sal ghenoech vertoonen.

*Now Jehans, par le grâse de Dieu, Dux de Lothier, & de Brabant, faisons a savoir
a tous cheats qui ces lettres verront & orront, que nous avons donné, & donons en droit*

fief

a Oude
Chroniic-
ke, cap. 1.

b Privilegie
der Stadt
Berghen,
3. Aprilis
1408.

c De Anti-
quit. Lovan.
fol. 119.
* M. S.

d Theatr.
d'honneur,
liv. 3. pag.
577.

e L'Oyseau
des Ordres,
chap. 6. §.
11.

f Selden,
his Titles
of Honor,
chap. 5.
pag. 746.

g De Anti-
quit. Præf.
Eurenfis,
fol. 21.

h Edict des
Koninx,
1595. 23.
Septemb.

i Buitkens
Tropheen
van Bra-
bant, fol.
291 preuves
109, 110.

sief à MON SEINGNEVR, Jehan de Lyra, Chevalier, fil MON SEINGNEVR Ernoul de Lyra & à ses hoirs, toute la ville de Wommelgem, avec tous cens, toutes rentes, toutes tailles, toutes droitures, toutes les justices, hautes & basses, & quant que nous y avens, on pouriens avoir, en quelconque maniere que ce fust, &c. & pource que ce soit firme chose & estable, & que nous ne nos hoirs n'en puiffion venir par nous, ne par autrui en contre le don & les choses devant dites a nous jour, avons nous les presentes lettres sceles de nostre propre seel, avec les seaux de nobles homes MON SEINGNEVR, Godefroit nostre fiere, MON SEINGNEVR Henry de Lovaing, Seingneur de Herstal, MON SEINGNEVR Gerant, Seingneur du Bruec, & de Marbais, Godefroit de Vyane, avec les seauls d'autres nos homes MON SEINGNEVR Ernoul d'Yscha, MON SEINGNEVR Wauter Volcart, MON SEINGNEVR Ernoul de Winegem, qui en connoissance de verité, il ont ces lettres sceles de leur propres seaux, en l'an nostre Seingneur MCCIX, XVII mois de Janvier.

Wat by Keyfers en Koninghen van Ridderen wierde ghehouden / leert ons in ghelijc dese Oratio Caroli Magni Imp. ad Nobiles Milites Francos & Germanis subactis Saxonibus;

(a) Te Milites mei, vos heroës vocabimini, Socii regum, Judices criminum, vivite post hoc laboris expertes, consulite regibus publico nomine, favete orphanis, juvate pupillos, consilio circumdate Principes, ab his vestitum & stipendium petite. Si quis negaverit inglorius, infamisque esto; Si quis injuriam vobis intulerit reum se majestatis agnoscat. Vos autem cavete, nec tantum decustantumque privilegium, justo bellorum labore partum, aut ebrietatis, aut scurilitatis, aut alio quovis vitio maculetis; ne, quod largimur vobis ad gloriam redundet ad poenam: quam de vobis sumendam, si forte excesseritis, nobis & successoribus nostris Rom. Regibus perpetuo reservamus eas. **Want het Ridderchap was niet soo seer een teecken van Eeldom/ als wel de weerdigheyt van een notable professie van hooghe gemeriteerde eere voor een Edelman/ ghehouden van estime/ als nu die van Graven. Want die Ridderen waren Heeren/ die hadden haer Vasallen/ Schild-knappen/ Dagien/ Lijcknechten/ en Dienaren in liberepe. Hic observandum infero (sepdt (b) Gramapus) equestris ordinis nobiles tanti fuisse, quanti nunc ipsi Comites. Habebant enim suos clientes, armigeros, ephebos, satellites, ministros concolore secum veste amictos; ende daer en boben/ Adde semper vocari fideles amicos; (als de Comites in t oudt Keyserijck) alios nec dum Baltheo militari cinctos, fideles ministros, ghetrouwe knapen. De Ridderen waren by van alle lasten ende exactien/ die Princen ende andere groote Heeren binnen haer territozien van hun onderdanen ertozqueerden. Philips / Marck-Grave van Namen / ontloech syne Ridderen van het servituyt / gheheeten Melius mobile, seu cathelum, of het beste hooft/ naer hun overliden afghenomen/ by speciale acte; (c) Ego Philippus (soo zyn de woorden) Marchio Namurcensis, notum facio universis, tam praesentibus quam futuris; quod consuetudines quasdam indecentes quas contra honorem militarem injuste usurpaveram, iniquas esse discernens, decrevi & statui, ut à nullo Milite, qui sit de familia vel advocacione mea, melius mobile (quod quidem melius cathelum dicitur) de caetero accipiatur, post ejus decessum, nec id ab ejus haerede pro illo mortuo exigatur. Ut autem hoc habeatur ratum praesente scripto, & sigilli mei appositione confirmavi. Actum apud Reaton. anno Dominicæ incarnationis, millesimo ducentesimo duodecimo. **Daer vermochten wel eenighe subsidie/ bede/ oft rationabile auxilium, tot verballinghe van de onkosten (d) haerder oudsten soone Ridder werden/ ofte hun eyghen ghevanckenisse / ofte oock het trouwen haerder oudste****

a Lois Sibmacher Muremburgi armorum & insignium, Tom. 1.

b De Amiquit. Lovan. fol. 119.

c Apud Aubert. Mi-reum in Diplom. Belgic. cap. 67.

d Clappin de Dom. 3. lib. 3. tit. 4.

art. 8. & tit. 16. §. 14. Bertrand. Argentri. in consuet. Britan. art. 83. & Brañon. lib. 2. de acquir. Dom. cap. 16. §. 8. Item, de Chartre van de diensten des Heeren van Breda ende Berghen, by Jan van Polanen, ende Henrick van Boutersem, verbrieft anno 1346. des Dijnghdaeghs naer Palmendagh. Item, van Jan, Hartoch van Brabant, 1330. tot Brussel des Dijnghdaeghs Ste Catalinen, voor die van Steenberghen.

a M. S. p. 129.
ms. m.

dochter/ hun onderdanen afberghen. Soo vrel recht wierde eertydts by ons Ridderen opghedraghen/ dat inghevallē een Dorpman (soo spreeckt de Charter van (a) rechte/ den Lande/ Steden ende vppheden van Brabant/ by Hertoch Jan verbyest/ anno 1229.) sloech met de handt een Ridder, verbeurde sijn handt, of met de voet, sijn voet; dan, sloech by een Ridders knape, van Ridders aerde ghekomen, (dat is een Schildknaep) verbeurde maer een pecunie'e breucke. Inghelijck/ wie cen ander loghen slopte, ofte seyde, Gods handt moetty hebben, gbeewert moetty werden, of ghy zijt een quaei schalck met selbeden, was op 5 s. Lovenscher mijten, ende dede een Dorpman een Ridder, was op hondert s. Lovens.

b Titles of Honor, pag. 784.

Selfve recht observeren wy by dese passagie in (b) Selven/ noyende die Ridders van Englandt/ Aufcuns trespasses (sepdt den Jurheur/ spreekende in den persoon van koninck Edward den eersten) sont ne que dent plus punissables, si comme trespass fait en temps de peas a Chivaliers ou a autres gentz honorables par Ribaus, & par autres viles persons; en quel cas nous volons, que si Ribaud seit atteint à la suite de chascun Chivalier, que il ait feru par felonie, sans deserte de Chivalier que le Ribaud perd son poin, dont il trespassa. Inghelijck onder

c Apud Selden, loco citato.

koninck Henrick den tweeden/ wierde secker persoon aldaer ghecondemneert in een amende van hondert ponden sterlinc/ ober t'slaen van een Ridder: ende een ander in veertich marck/ (dat is ontrent twee hondert en tachtentich gulden) om dat hy alleen hadde present gheweest/ alwaer een Ridder wierde ghecompelleert by eede te verkwijghen 'tonghelijck 'twelck hem was aenghedaen. Hakelinus filius Joschij Quatrebusches (sepdt het (c) register) debet c. libras, ut sit quietus de hoc quod militem percussit. Moyses de Cantabria reddit computum de xij marcis, quod confessus est se interfuisse ubi Miles ille coactus fuit assidare, quod non ostenderet injuriam sibi illatam. Ja/ haer Hooghe Banck/ oft Conventus Juridicus, wierde gheheel gheformeert vpe Ridders/ inghevallē sy te bekomen waren. Soo dat het ghewijde/ alwaer een (d) Baron eyghentlick was aenleggher/ oft verweerder/ wierde vooz onwettelijck ggehouden/ en vermocht te crepieren/ inghevallē niet eenen Ridder ten minsten onder de selve Richters en ware gheweest. Oock by een Wet/ soo het schijnt/ was mede de Equitatura, ofte het peerdt en wapenen van een Ridder/ aldaer levende in goede reputatie/ ende altydt berepdt om den koninck ende 'tvaderlandt te dienen/ vpp van alle executien/ arresten/ of bekommeringhen om eenighe schulden/ alwaer 't saecke vooz des koninck gherechtigheden selfs; ende inghevallē een Ridder was in 'skoninck dienst/ ende op occasie hem absenteerde; was al het ghene hy hadde executabel/ vptghenomen een peerdt/ dat hem ghelaten wierde/ propter dignitatem militiæ. Ja/ alwaer 't saecke/ dat een Ridder soo niet en ware berepdt gheweest tot sulcken dienst/ oft hem oock schandelijck hadde gheabsenteert/ wierde noch tans sijn ordinarij rijdte peerdt gheexcuseert van alle executie/ ofte bekommernissen.

d Apud Selden, als vooren, pag. 783.

e Apud Selden, loco citato, pag. 784.

Nota quod si debitor ille qui solvendo non est (sepdt (e) Gervasius Tilburcensis/ spreekende van het innen van des koninck beden ende sub sidien) Militiæ cingulum semel obtinuerit, venditis cæteris, Equus tamen ei, non quilibet, sed usus usualium reservabitur, ne qui dignitate factus est Eques, pedes cogatur incedere. Quod si Miles ejusmodi fuerit quem juvat Armorum decor, & juvat usus eorum, qui meritis exigentibus debeat inter strenuos computari, tota sui corporis armatura cum Equis ad id necessariis à venditoribus erit liberrima, ut cum oportuerit ad Regis & Regni negotia armis & Equis instructus possit assumi. Sed si hic idem cui lex in parte pepercit, audita necessitate Regis vel Regni dilitescens se absentaverit, vel ad hoc vocatus non venerit, si tamen non propriis sed Regiis stipendiis militet & evidenter absentiam suam non excusaverit, nec ab iis venditores temperabunt, sed solus contentus Equo (propter dignitatem Militiæ) sibi relicto juri communi vivat obnoxius.

In Spangien en waren insgelijck niet (a) executabel de peerden en wapen van een Ridder; ten ware niet anders gebonden wierde: in welck en geballe nochtans geprivilegiert bleben sijn eppen rijdpeerden: ende niemandt vermocht in't hups te komen van een van dese Ridders/dan by spectale commissie ende last des konincx/ ofte sijn Justitia: noch brenghen ter torture/ dan op bedraginge van berraedt: noch oock die executeeren als een gemeen persoon/ maer onthoofden. Soo veel eere wierde de Ridders aldaer gegeven by de (b) Partidas, dat in de kercke niemandt geoorloft was boven haer te sitten dan koninghen/ Prelaten/ ende andere groote Heeren/ of Geestelijcke/ den dienst doende: noch aen den disch/ oft met hen te argueeren / ten ware by ware een Ridder/ *Escudero, ni otro ninguno* (als de woorden sijn) ofte een persoon van groote eminencie ofte werdigheyt.

Niemandt was het gheoorloft de figure zjinder wapenschildt/ (c) ghecimbeert met Helmen/ oft Riddersen ghedaente/ in zeghel te ghebruycken: noch *Surcot*, oft barduren van peerden ghewapent te voeren dan Riddersen; die 't selve epghentlijck ghemeen was met Barons ende Princen / mede Ridders zijnde/ ende by hun ghebruyckt in de oorloghen ende bataillien/ om te moghen bekend wesen/ ende hun kloecke daden aensienlijck te maeken: Inghelijck (d) vergulde spoozen of Baudzier te draghen dan Riddersen/ tot marque van die werdigheyt. De Riddersen werden onderschepden (sepdt du (e) Cillet) van andere/ dooz hare gouwe spoozen/ de schildt knapen droeghen silbere. Ten stont haer niet toe vergulde spoozen te draghen. Willem Hurle/ den rijcken Broutwer van Dinkstaple in Enghelant (die men vermeynt wilde Ridder gheslaghen wesen in't veldt van Sir Johan Old-Castle (sepdt Wallingham) om dat hy by hem hadde vergulde spoozen en twee peerden/ rijckelijck behangen met housten of voetkleen van goudt) hielde die vergulde spoozen in sijnen boesem verborghen. Den Baudzier by die van Macedonien/ (achtervolgende haer ordonnantie van militaire discipline) was 't niemandt gheoorloft te draghen/ dan die een van de vanden verdraghen hadde; andersints (sepdt Alexander ab Alexander) non militari cingulo, sed capistro cingeretur. 't Selve lesen wy van de Israëlitien/ by dit seggen van Joab/ Generael van haer Leger/ teghen den Krijghsman die hem tijdinghe brocht dat Absalon noch levendich aen den eycken boom was hanghende/ (f) *Waerom (soo sijn de woorden) en sloecht ghy hem dan niet ter aerden, soo woude ick u dan van mijnen 't weghen thien silverlinghen, ende eenen Gordel ghegeven hebben: 't welck eenighe interpreteren Cingulum, andere Baltheum.* Den Baudzier/ sepdt seeckeren (g) *Aurheur estoit anciennement present Royal, & tant estimé, que Charlemaine, l'envoya en don à Offlas, Roy des Mercuriens.* Duces & Principes, verhaelt S^t. Ambrosius in sijn eeuw/ omnes militantes operosa cingula auro fulgente pretiosa ambiunt. (h) Adolphus den eersten Grave van Ste Pol/ anno 933. stervende in't Clooster van Ste Bertin/ maecte aen de Cappelle aldaer onder andere giften/ sijnen Baudzier. Als nu 't verkrijghen van den Baudzier was honozabel/ aengesien niemant als personen van merite daer mede wierden vercert; soo insgelijck daer van geprivert te worden een groote ignominie/ nochte weder te bekomen dan dooz eenighen notabelen dienst. Augustus (sepdt Ferretus) laudabiliter militarem disciplinam gefit severissime, & privatos militari cingulo nunquam restituit, nisi illos præ cæteris virtutum merita insignirent.

De forme van Baudziers/ habjten/ ende andere ornamenten van Riddersen eertijds/ verthoont dese effigie van Messire Salomon Boxhorn, die oorloghende in Spzia tegens de Heydenen op sijn eppen borse/ anno 1410. in't weder-

a *Videsis Ordin. Castellæ.*
lb. 4. tit. 1.

b L. 25. 24.
& tit. 21.
part. 2.

c Fauchet
Origine, de
dignités, liv.
1. pag. 16.

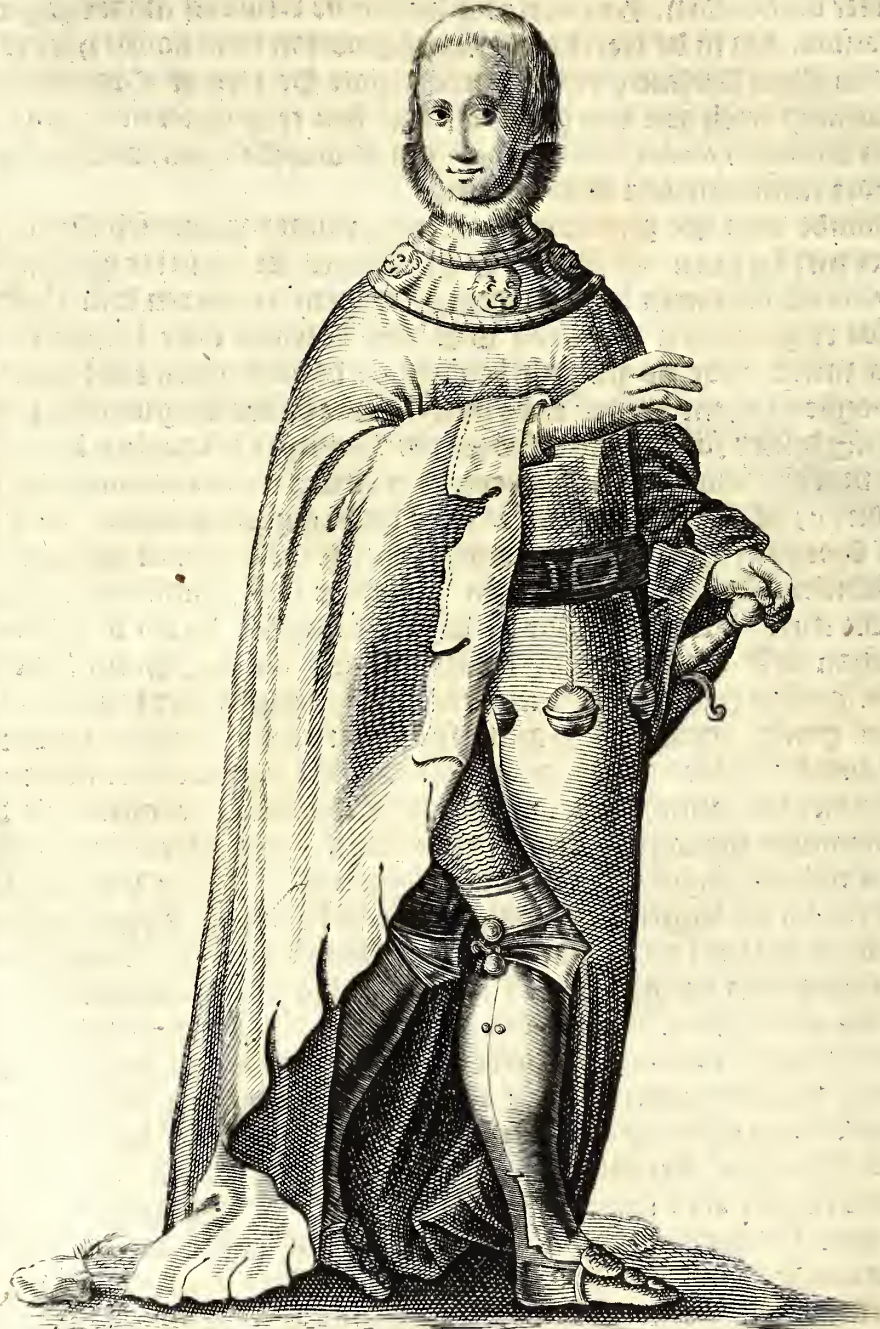
d Fauchet
loco citato:

e *Recueil des
Rois, pag.
431.*

f 2 Sam. 18.
11.

g M. S.

h F. rry de
Loire en son
Histoire des
Comtes de
S. Paul,
pag. 11.

SALOMON BOUCHORNIUS EQVES AURATUS, IN
BASILICA D. PETRI.

wederkeeren tot Cyprus is gestooven. Sijn (a) Blason was *d'or à un escuffon d'azur, au chef d'argent.* *J. B.* (b) Gramapus verhaelt ons 't selve in dese woorden: *Celeberrimi sunt itidem, Salomon & Ioannes fratres; ille sacra bella propriis impendiis diu seclatus, dein à Syria rediens Cerauniæ in Cypro, obiit anno 1410.* Inter primos doratores, & fautores Beethlemitici coenobii (te weten tot Loven) conspicitur in D. Petri templo, armis & Galea inauratis, Balteo lato aureo, aureis tintinnabilis pendulis paludatis, qui habitus est, teste Lasio, Bouchornxi Comitum, & descendèntium ab iis.

X L. Vooztaen wierden dese *Ridders* gheuoemt *Milites*, als in der daedt dienende in den oorloghe / zijnde daer toe verkosen / en by solennelen eede verplicht. Teghenwoordich zijn epgentlijck *Milites* by ons / *Ridders*, die vooz 'ontfanghen van die digniteyt / waren *Edelluyden*. *Ridders* / *Equites aurati*, of *Chevaliers d'ores* gheheeten / van haer vergulde spoozen / ten tijde van creatie eertijds hun aenghedaen / die gheen *Edelluyden* waren. *Non obstant* (seydt (c) *Schoghier*) spreekende van nieuwluyck gheadelt) *qu'il soit Chevalier, ne peut estre nommé Miles, d'autant qu'il n'a eu maniance des armes, mais sera nommé Eques deauratus; c'est à dire Chevalier d'oré.* In Spangien / onedele / oft *hombres pecheros* dese digniteyt verkrijgende / werden genoemt *Cavalleros Armados*; *Hydalgos*, oft *Edelluyden* / die men altijd presumeert de wapenen te dragen / *Cavalleros de Espuella d'orada*, oft somwilen / *Hydalgos e Cavalleros*, *Edelluyden* en *Ridders*; gelijk wy sien in 't oude (d) *Epitaphium* van een van de familie van de *Feproos* /

*A qui iaz Feyxoo Escudetro,
Bon Fydalgo e Cabaleiro,
Grand cazador e monteyro.*

Dus wierde gheuoemt *Higuel Peret* / *Alguazil Major* van *Japen* / begraven in 't jaer 1320. te *Saint Iago* te *Arabal* in *Toledo*. Want by de Spangiaerden wordt het *Ridderschap* / dat sy noemen *de Espuella d'orada*, oft van de gouwe spooz / aen niemandt anders ghegheven als aen *Hydalgos*, oft *Edelluyden* van afkomste / oft sulcke als de *Hydalguia*, ofte den *Edeldom* te voozen by creatie hebben ontfanghen; ende dat van *Cavallerta Armada*, ofte *los Armados* (die subiect zijn 'onderhouden peerdt en wapenen) aen *Buenos hombres pecheros*. D'oorlaeck deser distinctie is / dat als alle *Edelluyden* / ofte *Hydalgos*, die aldaer vyz ende exempt zijn van *tailles* / dese eere hebben oock sonder privilegie tot dien eynde / ter oorsaecken van hunnen *Edeldom*. (Quia cum sint nobiles, hoc est *Hyodalgos* (als (e) *Otolozas* woorden zijn) etiam citra privilegium (te weten / de *Cavallerta*) sunt immunes ab omnibus collectis & contributionibus.) Soo hebben *hombres pecheros*, of die geen *Edelluyden* zijn / oversulck subiect in alle lasten ende impositien / den selven vyzdom 'samen met die digniteyt specialijck uytgedruckt in de byeben haerder creatie; welcken vyzdom alsoo ghegheven / is de vooznaemste caractere van *los Cavalleros Armados*. Soo dat in de *Charters* van *Ridderschap* (die de Spangiaerts noemen *Privilegios de Cavallerta*) vooz *Hydalgos*, gheen mentie gemaect werdt van sulcken vyzdom. In hujusmodi privilegiis nulla fit mentio (seydt *Otolozas*) tributorum, quia non consequuntur militiam hanc, nisi tantum quoad majores honores, & alias nobilitatis præ eminentias, & ad exercendos ipsius militiæ actus, als blijkt: dooz dien niet alleen *Ricos hombres*, ende andere groote *Heeren* / maer oock de soonen van den koninck / en de koninghen selfs / dese eer ontfanghen / ende daerom by sommighe den titel van *Cavalleros Armados* (zijnde geen *Edelluyden* vooz haer creatie / hoewel met al ende de selve ceremonien en solenniteyten ghecreert) niet soo seer gheacht / als wel die daer zijn

S

Hydal.

a M. 5.
b De Anti-
quit. Lovan.
pag. 26.

c l' Estat, &
comporte-
ment des ar-
mories, chap.
13. pag. 61.

d Gonçalo
Girtoe de
Molina, en
la Noblezza
de Andalu-
zia, lib. 1.
cap. 103.
e lib. 2.
cap. 23.

e Summ.
Nobili. part.
4. cap. 1.
§. 6.

a *Ibidem*,
pag. 282.

Hidalgos, oft *Edelluyden* van afkomst. Want (sepdt den selven (a) *Spangjaert*) licet utrumque privilegium, scilicet *el de Hidalguia*, y *Cavalleria*, confert jus immunitatis, plenius tamen & uberius providetur per privilegium nobilitatis. De brieven dan van *Hidalguia*, oft *Edeldom*/ geven eenen absoluten bypdom van alle staten en contributien; maer die van *Cavalleria armada*, onder conditie van te onderhouden peerdt en wapenen/ ende t'observeren de Wetten van *Madrid* en *Zamoza*.

In't *Rijck* zijn *Miles* ende *Eques*:synonima als voorts gekomen à *militando*, *equitando*, ende 'tdraghen van bergulde spoozen/ wapenen/ ende andere ornamenten der *Kidderen*/ blyckende by dese sojme der brieven haerder creatie by den *kejsler*;

b *Lib. de Equestri dignitate Petri Calisati*,
apud Selden,
pag. 441.

(b) **T**E *N.* praesenti nostro edicto, & de plenitudine nostrae Caesareae potestatis *Militem*, sive *Equitem auratum* facimus & creamus, ac titulo & dignitate *Militari* decoramus, & ad statum & ordinem *Militarem* assumimus, *Militaris* quoque *Cinguli* & *Baltei* decore fascibusque & stemmate *Aurata Militia* insignivimus, & fortitudinis *Gladio* accingimus, ac aliorum *Militum* numero & consortio clementer ascribimus & aggregamus, volentes & discernentes quod deinceps ubique locorum & terrarum pro vero *Milite* habearis & honoreris, possisque & debeas, pro hujusmodi susceptae dignitatis ornamento, torquibus, gladiis, vestibus, phaleris, seu *Equorum* ornamentis aureis, caeterisque omnibus & singulis Privilegiis, gratiis, dignitatibus & franchisis uti, frui, & gaudere, quibus viri strenui per nos stricto ense facti & creati *Milites* utuntur, fruuntur, & gaudent, & etiam admitti ad quae illi admittuntur quomodolibet de consuetudine, vel de jure.

c *Batav. cap. 19.*

d *M. S. Dan. Lidgat. apud Selden*, his *Titles of Honor*,
pag. 410.

Inter virtutis praemia (sepdt *Adrianus* (c) *Junius*) apud plerasque gentes fuit *Equitum*, quos illud seculum ab aureis ornamentis quae illis attribuuntur *Auratos* appellat. Waer op mede-slaen dese (d) verlen van seeckeren ouden *Schryver* by de *Engelsche* natie /

- „ *Eques ab equo* is sayd of very right,
- „ And *Chevalier* is sayd of Chevalrie,
- „ In which a Rider called is a Knight.
- „ *Arragoners* done also specific,
- „ *Caballero* through all that partie.
- „ Is name of worship, and so tooke his ginning,
- „ Of Spores of Gold, and chiefly Riding.

Dat is:

- „ *Eques ab equo* werdt gheseght,
- „ *Chevalier* van't rijden te peerde.
- „ Sulck een *Rieder* noemen sy *Kneght*;
- „ Oock t' *Arragon* een naem van weerde
- „ Was *Caballero*, nae en voor,
- „ Van rijden, draghen d'gouwe spoor.

Evenwel in dat *Rijck* / werden by 'tghemeene volck onderschepden die dese digniteyt van *Kidder* verkrijgen byt *Civile* diensten/ by den naem van (e) *Carpet. Knights*, om dat sy die weerdigheyt ontfanghen van den *Koninck*/ te *Hobe* op een kleedt. Doch al ist saccke een curieuse nydighepdt / die *Orde* van *Kidder*schap soo bekomen / qualijck soude moghen opnemen; is nochtans dien niet teghenstaende/soo honozabel ende dienstweerdich/bepde aen den *Koninck* ende 't vaderlandt/ als die komt byt wonden en lijck-tecken van de oorloghe. Want/ door de wijshepdt ende 'tbelepdt van sulcke per-

e *Markham* his booke of Honor,
Decad. 2.
Epist. 8.
pag. 69.

perfoonen/ konnen menichmael inſghelijcx ſoo h̄ae bataillien ghewonnen werden/ als door de wapenen en haer deſſeynen p̄veniteren het voornemen van de byanden / hebbende beyde wetenſchap / om ſulcx te beleypden/ ende couragie om te doen executeren.

Maer of deſe Equites aurati, *Chevaliers d'orés*, of *Milites facti* tegenwoordich/ mede deelachtich zijn alle oft eenighe privilegien van d'oude Ridderen / diſputeren de Gheleerde. Sommighe zijn van gheboelen/ dat inghevalle ſy mede dienen in de oorloghe/ ende in der daet zijn *Milites*, dat ſulcx is buypen alle (a) twiſfel. Van / aengheſien deſe weerdigheyt haer niet en maecte een ghedeelte van eenighe Armee/ noch heeft eenighe geantwreerde militaire bedieninghe/ is 'tghemeen gheboelen/ dat ſy gheen recht en hebben aen die oude privilegien.

*a Siet Tira-
quell. de No-
bilitate.*

XL I. De ceremonien ende circumſtantien/ ghebruyckt in 't gheben van deſe weerdigheyt in d'oude tijden / waren ten deele gheestelicke / ten deele wereldtſche. De gheestelicke ceremonien/ beſtonden in de heplige devotie/ ende al 'tghene ghedaen wierde in de Kercke/ als Biechten/ Dienſt hoozen/ het ontfanghen van 't Hepligh Sacrament/ top-offeren van 't Kappier / de redemptie ende omgordinge van 't ſelbe by de Pauſen/ Biſchoppen/ Abten/ oft andere Gheestelicke perſoonen/ ten tijde of booz' ontfanghen van die weerdigheyt; waer ober 'tlegghen *conſecrare Militem*, was 'tmaecken van een Ridder. De wereldtſche waren de Feſtinen ten tijde van de creatie / ende andere triumphe gepleeght / 'tghen van wapenen/ ſpoozen / 'rijden *equo inſtrato*, met houſten/ ofte voet-kleen/ ende andere cerringhe der peerden/ gheheeten *Phaleræ*, den honozablen titel van *Meſſire*, die de Princen ſelſ / gheen Ridderſ zijnde/ niet en gebruycken. Soo dat *armis militaribus donare*, oft *cingulo militari*, ende dierghelicke andere manieren van ſprecken/ waren een met *Militem facere*, of 't maecken van een Ridder.

XLII. De forme in 't gheben deſer weerdigheyt/ aen Eccleſiaſtiſcque Ridderſ/ of van S^t. Pieter by de Pauſen/ werdt in 't Pontificale Romanum aldus booz-geſtelt:

De Benedictione Novi Militis.

Mlles creari & benedici poteſt, quacumque die. loco & hora; ſed ſi inter Miſſarum ſolemnia creandus eſt, Pontifex in eo habitu, in quo Miſſam celebravit, aut illi interfuit, in ſalditorio ante medium Altaris, ſtans, vel ſedens, prout convenit, finita Miſſa, id peragit. Si autem extra divina, in ſtola ſupra Rochetum, vel ſi fit regularis, ſupra ſuperpelliceum, id facit. Et primo Enſem, quem aliquis coram eo genuflexus evaginatum tenet, ſtans, detecto capite, benedicit, ſi non ſit benedictus, dicens:

Verſ. Adjutorium noſtrum in Nomine Domini.

Reſp. Qui fecit Cœlum & Terram.

Verſ. Domine, exaudi orationem meam.

Reſp. Et clamor meus ad te veniat.

Verſ. Dominus vobiſcum.

Reſp. Et cum Spiritu tuo.

O R E M V S.

Exaudi, quæſumus, Domine preces noſtras, & hunc Enſem, quo hic famulus tuus circumcingi deſiderat, Majeſtatis tuæ dextera dignare bene dicere, quatenus

esse possit Defensor Ecclesiarum, viduarum, Orphanorum, omniumque Deo fervientium, contra sævitiam Paganorum, atque Hæreticorum; aliisque sibi insidiantibus sit terror & formido. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

O R E M V S.

Bene & dic, Domine sancte, Pater Omnipotens, æterne Deus, per invocationem sancti Nominis tui, & per adventum Iesu Christi filii tui Domini nostri, & per donum Sancti Spiritus paracliti, hunc Ensem, ut hic famulus tuus, qui hodierna die eo tua pietate præcingitur, visibiles inimicos conculcet, victoriæque per omnia potitus semper maneat illæsus. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

Deinde dicit, stans, ut prius.

Benedictus Dominus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.

Misericordia mea, & refugium meum: susceptor meus, & liberator meus.

Protektor meus, & in ipso speravi: qui subdit populum meum sub me.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.

Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. *Amen.*

Vers. Salvum fac servum tuum Domine.

Resp. Deus meus, sperantem in te.

Vers. Esto ei Domine turris fortitudinis.

Resp. A facie inimici.

Vers. Domine exaudi orationem meam.

Resp. Et clamor meus ad te veniat.

Vers. Dominus vobiscum.

Resp. Et cum Spiritu tuo.

O R E M V S.

Domine Sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui cuncta solus ordinas, & rectè disponis, qui ad coercendam militiam reproborum, & tuendam justitiam, usum Gladii in terris hominibus tua salubri dispositione permisisti, & Militarem Ordinem ad populi protectionem institui voluisti, quique per beatum Iohannem Militibus ad se in deserto venientibus ut neminem concuterent, sed propriis contenti essent stipendiis, dici fecisti; clementiam tuam, Domine, suppliciter exoramus, ut sicut David puero tuo Goliath superandi largitus es facultatem, & Judam Machabæum de feritate gentium nomen tuum non invocantium, triumphare fecisti: ita & huic famulo tuo, qui noviter jugo militiæ colla supponit, pietate cœlesti vires & audaciam, ac fidei & justitiæ defensionem tribuas: & præstes ei fidei, spei, & charitatis augmentum, & tui timorem pariter, & amorem, humilitatem, perseverantiam, obedientiam, & patientiam bonam, & cuncta in eo rectè disponas, ut neminem cum gladio isto vel alio injustè lædat, & omnia cum eo juste & rectè defendat: sicut ipse de minori statu ad novum Militiæ promovetur honorem. ita veterem hominem deponens cum actibus suis, novum induat hominem: ut rectè retineat, & rectè colat, perfidorum consortia vitet, & suam in proximum charitatem extendat: præposito suo in omnibus obediat, & suum in civitate justum officium exequatur. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

Tunc ensẽ aquã Benedictã aspergit. Si autem Ensis sit prius benedictus, omnia prædicta omit.

omittuntur. Post hæc Pontifex sedens, acceptâ Mitrà, dat Ensem nudum novo militi ante se genuflexo, in manum dexteram, dicens;

Accipe gladium istum in nomine Patris ✠, & Filii ✠, & Spiritus ✠ Sancti, & utaris eo ad defensionem tuam ac sanctæ Dei Ecclesiæ, & ad confusionem inimicorum crucis Christi, ac fidei Christianæ; & quantum humana fragilitas permiserit, cum eo neminem injustè lædas: quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit, & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum.

Resp. Amen.

Deinde Ensis in vaginam reponitur, & Pontifex cingit militem novum Ense, dicens;

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime; & attende, quod sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Ense igitur accinctus Miles novus surgit, & Ensem de vagina educit, & evaginatum ter viriliter vibrat, & super brachium sinistrum tergit, & in vaginam reponit.

Tunc Pontifex dat novo militi osculum pacis, dicens;

Pax tecum.

Et iterum Ensem evaginatum in dexteram accipiens, Militem novum ante se genuflexum cum ipse Ense evaginato ter super scapulas leviter percussit, interim semel tantum dicens;

Esto miles pacificus, strenuus, fidelis, & Deo devotus.

Deinde reposito Ense in vaginam Pontifex manu dextra dat novo militi leniter alapam, dicens;

Excitèris à somno malitiæ, & vigila in fide Christi, & fama laudabili.

Et milites astantes imponunt novo militi Calcaria, & Pontifex sedens cum mitra dicit An-

strophonam;
Speciosus formâ præ filiis hominum, accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.

Surgit Pontifex, & versus ad novum militem stans & delecto capite, dicit;

Verf. Dominus vobiscum.

Resp. Et cum spiritu tuo.

O R E M V S.

Omnipotens sempiterne Deus super hunc famulum tuum; qui hoc eminente mucrone circumcingi desiderat, gratiam tuæ bene ✠ dictionis infunde, & cum dextræ tuæ virtute fretum fac contra cuncta adversantia cœlestibus armari præsidii, quo nullis in hæc seculo tempestatibus bellorum turbetur. Per Christum Dominum nostrum.

Resp. Amen.

His dictis, novus Miles osculatur manum Pontificis; & depositis Ense, & Calcaribus, valit in pace.

XLIII. Het creeren van seculiere Ridderen / schryft Franciscus Salsobinus ende andere / in d'eerste tijden deser eer / geschiede in deser boeghen; den persoon / die ghecreert soude werden / wierde ghebracht op een stellagie / ende aldaer gheset in eenen stoel van silber / overdeekt met groene sijde; ende naer dat hem afghebræaght waren vershepden bægghen / te weten / oft hy oock hem selven bondt ghedisponcert om upt te voeren al 'tghene een soo weerdich ampt van Ridder verplichte / ende van dese syn capaciteyt en goede compositementen ghetuyghenisse konde gheben / wierde hem booz ghehouden den eedt / bestaende daer in / dat hy niet en vermocht te dienen te ghens den gheenen van de welcke hy dese eere hadde ontfangen / noch eenich perijckel / oft vzeese van de doot / in eene rechtverdighe ende wertighe querrelle / te ontsien / die eere van alle edele vrouwen / weduwen en weesen / sonderlingh

derlingh des verlocht zijnde / vooz te staen : welcken eedt ghedaen zijnde / wierde by twee Edelen ghepresenteert vooz den Koninck / die hem als dan met syn sweert op 't hooft aenraecte / seggende ; *Godt maecke van u eenen goeden Ridder.* Waer naer het Kapiet hem wierde aen 't lijf ghebonden / by seven Maeghden in 't wit ghekleedt / ende by vier Ridders de spoozen aen de voeten / is soo by de Koninginne / den Ridder leydende by de rechterhandt / ende een Hertoginne / by de linker / ghebracht op een verheven plaetse / ende gheset tusschen den Koninck ende Koninginne / sittende alle d'andere groote Heeren dyp treden laegher / alwaer sy ghetracteert wierden met een groote festine . De ceremonien naer dese instellinghe zijn gheweest verscheyden / somwijlen met meerdere / somwijlen met mindere solemniteten . Doch nimmermeer / of selden sonder 'tomgozden van 't Kapiet / ende het aenraecken : 'twelck als noch suppleert den slach aen d'ooz / hooft / oft wange (waer van *Ridder staen* , by ons is 't maecken van een Ridder) was meest gebuyckert vooz de ghemeene ceremonie . Keyser Carel de IV. anders ghenaeemt de Groote in syn Constitutie ghemaecte vooz den Staet van Vrielandt / auzhoriscert den Gouverneur / de Ridders te maecken by de omgozdinghe van het Kapiet / met het staen eenen slach aen d'ooz / ende het gheben een repcken van haer Ridderchap / met by-voeginghe van de Keyserrijcke Croon vooz haer wapen . Statuimus (soo zijn de (a) woorden) ut si qui ex ipsis sustentationem habuerint, vel militare voluerint, dicta Potestas (soo was den titel van Gouverneur als *Todesla* in Italien) sicut consuetudinis est, manu, colapho, Milites faciat, eisdemque firmiter injungendo præcipiat, ut deinceps more Militum Sacri Imperii, aut Regni Franciæ armati incedant; eo quod consideramus, si prædicti Frisones secundum staturam corporis & formam, eis à Deo & natura datam sic militaverint, cunctis in orbe terrarum militibus, sua fortitudine, ingenio & audacia (dummodo ut prædictum est sint armati) facile præcellent & prævalebunt. Qui Frisones signum suæ militiæ à dicta potestate recipere debent, in quo Corona Imperialis in signum suæ libertatis à nobis concessæ debeat esse depicta, &c. Datum Romæ in Lateranensi Palatio, anno Dominicæ incarnationis, DCCCII.

Volghens de ghetuyghenisse der Historien van de volgende eeuwen werde 't maecken van Ridder menichmael verhaelt / doch selden met andere particuliere uydruckinghe van ceremonie / dan met 'tomgozden van 't Kapiet : als Carel de (b) Groote / die 't Ridderlijcke sweert synen soone Louwys tot Regenl bozich heeft aenghebonden ; Louwys synen soone Carolus de Calue / ghelijck Antonius verhaelt / seggende : *Daer heeft mijn Heere den Keyser 't Ridderlijck swerdt synen soone Carel aenghebonden* , sonder voozder verhael van ceremonie ons schriftelijck naer ghelaten . Frederick den eersten / hielde een festine tot Bents / Ut filium suum (leydt (c) Arnoldus Tubercensis) Henricum Regem, militem declararet, & gladium super femur ejus potentissimum accingeret. Een ceremonie oock hynden daeghs ghepleeght by subalterne Prinzen / ende groote Heeren in 't vergunnen van vele minder qualiteyt : Als ick ghesien heb in Carel / Grave van Egmond / Prince van Sabere / anno 1617. in 't weerachtich maecken van een van synen Pagien / den welcken hy (naer een treffelijke bemaninghe tot wat eynde de wapenen ghedraghen werden) solemnelijck met syn eyghen handt 't Kapiet heeft aenghangen / geboden 'thooft te decken / ende niet hem ter tafel te gaen / etc. Die naer die ceremonie verhaelde / dat alle Pagien / by hem dusdanich ghemaecte weerachtich / haer alrijdt wel en manhaftich hadden ghedragen / ende tot een en twintich / soo in d'oozloghe als in duell / dooz 't Kapiet gheballen.

a *Hancinius de reb. Fris. & apud Franc. Menon. delie. Eques. pag. 7. & apud Favium Thes. honoris, lib. 3. pag. 529. Item, Wissemus, lib. 3. pag. 98. in sijne Chronijck van Vrielandt.*

b *Fauchet l. 1. fol. 3.*

c *Histor. Silab. 3. cap. 9.*

Ja met wat lusten en magnificentie Keysers en Koningen/ niet alleen haer eyghen onderdanen/ maer oock zijnde t'samen in alliantie (by een seckerer mutueele/ende als oft het waer een natuyrljcke macht der Monarchen onder den anderen/in't besteden vanden Edeldom) malsanders onderdanen en Ambassadeurs (die daer d'zaghen het beelde ofte wesen hunder Princen/ oft Republijquen in vzeemde landen) met dese weerdighejdt hebben vertert ende gheliecentieert/ neme dit exempel in't Ridder-slaen van Richardus de Rodnep/ by Koninck Eduward den tweeden / van Englandt / anno mccc xvi. Dominus Richardus de (a) Rodney factus fuit Miles (sepdt een oude naemloose Chronijcke by haer) apud Keynsham, die translationis Sancti Thomæ martyris, in præsentia Domini Almarici, Comitis de Pembroch, qui cinxit eum gladio. Et Dominus Mauricius de Berkley, super pedem dextrum posuit unum calcar. Et Dominus Bartholomæus de Badilemerc posuit aliud super pedem sinistrum in Aula. Et hoc facto recessit cum honore. Dese maniere van 'tKapier aen't lijf te binden/ mede in dat Kuyck/ gheeft andermael occasie in passant te spreucken dat het waerschiynelijckste van den oospyronck der Ridderen komt van de oude *Germani*: die hare jonghe luyden/ gekomen zijnde tot mannelijcken staet/ ende bequaem bevonden / 'tgheweet aen't lijf vonden/ ende als dan noemden/ *Knechten*; die by ons ende de Duytschen eygentlijck sijn *Milites*, te weten/ d'officiable/ niet d'honorable: ofte so gladio cinxti, al-hoewel sy mede hadden haer *Cingulum* en *Sacramentum*, ende menichmael de additie van *Miles*; als wesende alles ghemeen alle Krijghsluyden. Want upt die woozdt *Knechten*, liet men dat d'Engelsche natie de Ridderen/ die alle andere pder in syn tale/ den naem gheben van't rijden / ende den dienst te pcerde / (stellende i vooz è) noemen *Knights*, met by-voeginghe vooz den Christen naem der Ridderen / 'twoozdt *Sir*; als *Sir William*, *Sir Peter*, &c. ghenomen van *Sire*, dat is Heer / komende van't Griec *Heroi*, beteckenenende een uptnemende persoon in balliantie/ ende excellerende in deuchdelijcke daden/ in plaets van *Messire*, oft *mijn Heer*; dat tegenwooz dich by ons prodigaelder werdt ghebruyckt/ dan *Monsieur* by de Franchoyzen / oft *Maister* by de Engelsche. Daer nochtans dit woozdt *Sire*, certydz by de groote Heeren soo wierde gheaffecteert/ dat sy 'tselbe pferereerden vooz den naem *Baton*. Dus vinde (b) Godefrois de Brabandt/ Cuens d'Aerschot/ gheintituleert *Sires de Virson*, *Henri de Lovain*, *Sires de Herstal*, *Wautiers de Bartaus*, *Sires de Malines*, *Gerars*, *Sires de Morbau*, *Arnou*, *Sires de Dieffre*, en specialijck den Heere van Couffy in Franckrijk: die tot sulcken eynde vooz (c) syn debijs hielde dese verffen;

Je ne suis Roy, ne Prins aussi,
Je suis le Sire de Couffy.

Noch Prins, noch Koninck, ben ick gheheten,
Maer Sire van Couffy laet yder weten.

Ooch/ wat ceremonien en circumstantien ghepleecht sijn/ wannet Keysers/ of Koningen dese weerdighejt ontfingen/ kan dit exempel van Willem/ Grabe van Hollandt/ ghenoechsaem betoonen.

XLIV. *Regula Militarij Ordinij prescripta Willielmo, cum in Regem Romanorum*

(d) *eligeretur à Principibus Imperij in Comitij Colonienfibus,*
An. Domini mccc xlvii.

Quoniam Wilhelmus, designatus Romanorum Rex adolescens est Armiger, visum nobis est, ut cum festinatione præparentur omnia, quæcunque sunt necessaria, ut secundum ritum Christianolarum Imperatorum Miles fieret, antequam

Aquif-

a. Apud
Glover de
Nobilit.
cruli.

c Siet Burkers Tro-
pheen van
Brabandt,
sijn preu-
ven, Pag.
113.

c Paquiere
en les Recu-
ches, liv. 9.
chap. 5. §.
57. Item,
Indice Ar-
morial, par
Louvain Ge-
lor, pag.
124.

d Goldast.
constit. Tom.
3. pag 4. o.

Aquisgrani diadema Regni susciperet, & ut secundum Christianam institutionem Miles effectus, & Regulam Militaris Ordinis professus, ex eo disceret, cujusmodi jugum in ordine suo susceperit, & quale votum in processione suæ Regulæ emiserit. Itaque ex consensu nostro, præparatis in Ecclesia Coloniensi omnibus, post Evangelium solemnem Missæ, prædictus Wilhelmus Armiger coram Petro Capucio Cardinali S^æ. Apostolicæ Sedis Legato, productus est per Regem Bohemiæ, dicentem „ in hunc modum: Vestræ reverentiæ, Pater almi siue, præsentamus hunc electum „ Armigerum, devotissime supplicando, ut vestra paternitas votivam ejus professio- „ nem suscipiat, quo Militari nostro collegio dignè ascribi possit. Dominus autem „ Cardinalis in Pontificalibus assistens ornamentis, eidem Armigero dixit, secundum Etymologiam nominis, quod Miles esse debeat

Magnanimus in adversitate.

Ingenuus in consanguinitate.

Largifluus in honestate.

Egregius in Curialitate.

Strenuus in virili probitate.

Sed antequam votum tuæ professionis facias, cum matura deliberatione jugum regulæ prius audias.

Ista itaque regula est Militaris Ordinis: In primis cum devota recordatione Dominicæ passionis, Missam quotidie audire; pro fide Catholica corpus audacter exponere; sanctam Ecclesiam cum ministris ejus à quibuscunque grassatoribus liberare; viduas, pupillos ac orphanos in eorum necessitate protegere; injusta bella vitare; iniqua stipendia renuere; pro liberatione cujuslibet innocentis duellum inire; Imperatori Romanorum, seu ejus Patricio reverenter in temporalibus obedire; Rempublicam illibatam in vigore suo permittere; bona feudalia Regni vel Imperii nequaquam alienare, ac irreprehensibiliter apud Deum & homines in hoc mundo vivere. Hæc statuta Militaris regulæ si devote custodieris, & pro virili diligenter adimpleveris, scias temporalem te honorem in terris, & post hanc vitam requiem æternam in Cælis mereri.

Quibus expletis, Dominus Cardinalis conjunctas manus ejusdem Tyronis clausit in Missali, supra lectum Evangelium ita dicens: Vis ergo Militarem Ordinem in „ Nomine Domini devote suscipere, & regulam tibi verbotenus explicatam, quan- „ tum potes, perficere? Cui respondit Armiger, volo. Et tunc Dominus Cardinalis „ subsequentem professionem, Armigero dedit, quam idem Armiger palam omni- „ bus in hunc modum legit; Ego Wilhelmus, Comes Hollandiæ, Militiæ Princeps, „ Sacrique Imperii vasallus liber, jurando profiteor regulæ Militaris observantiam, „ in præsentia Domini mei Petri, ad Velum Aureum Diaconi Cardinalis, & Aposto- „ licæ sedis Legati, per hoc Sacrosanctum Evangelium, quod manu tango. Cui Car- „ dinalis: Hæc devota professio peccatorum tuorum sit vera remissio, Amen. „ Istis itaque dictis, Rex Bohemiæ ictum impexit in collum tyronis ita dicens: Ad hono- „ rem Dei omnipotentis, te Militem ordino, ac in nostrum Collegium gratanter ac- „ cipio. Sed memento, quoniam servator mundi, coram Anna Pontifice pro te co- „ laphisatus & illusus coram Pilato præside, & flagellis cæsus, ac spinis coronatus, co- „ ram Herode Rege chlamide vestitus & derisus, & coram omni populo nudus & „ vulneratus, in cruce suspensus est, cujus opprobria meminisse te suadeo, cujus cru- „ cem acceptare te consulo, cujus etiam mortem ulcisci te moneo.

Quibus ita solemniter adimpletis, novas Tyro post dictam Missam cum stridentibus buccinis, perstreptentibus tympanis, & tinnientibus cymbalis contra filium Regis

Regis Bohemiæ tribus vicibus concurrir in hastiludio, & exinde, cum gladiis ententibus, dimicationis tyrocinium fecit.

Erant autem ei in eadem sua electione & Curia Præsentes;
 Petrus Caputii, Cardinalis Lægatusque sedis Apostolicæ,
 Rex Bohemiæ cum filiis suis,
 Arnoldus de Isenborch, Archiepiscopus Trevirensis,
 Conradus de Hoystaden, Archiepiscopus Coloniensis,
 Gerhardus, Archiepiscopus Moguntinensis,
 Henricus de Geldria, Electus Leodiensis,
 Otto de Hollandia, Episcopus Trajectensis,
 Cum novem aliis Archiepiscopis & Episcopis, Marchio Brandenburgensis, cum pluribus Ducibus, & Marchionibus, & vasallis Imperii.

Maer de succederende eeuwen/bevindende alle dese ceremonien te moepelijck/ curieus ende onghelegghen/ noch over-een-komende met de nootfaetkelijckheden van de oorloghe/ ende dat die actie van Ridderen te creeren/ dickmaels gheschiet in 't veldt/ vooz/ in/ ende naer de bataillie/ alwaer den tijdt alsulcke solemniteyten niet en permitteert/ hebben de selve achter gelaten. Ordinaris den persoon die met dese digniteyt nu werdt vereert/ kniekt/ tot teycken van homagie/ dat is/ ghelooft van alles naer te komen 'tghene de Ridderlijcke digniteyt vereyscht / (Homagium est, quando aliquis flexis genibus, junctis manibus, in manus Domini positus aliquid promittit,) ende den Prins hem sachtelijck slaende / ende het segghen *te wesen Ridder*, maecte hem Ridder. Somwijlen het segghen alleen/ sonder gebuyck van Kapiet/ ofte ten minsten sulck gebuyck/ dat het raecht de persoonen die ghecreert werden/ ghelijck in dit exempel van Carel de V. die ghewonnen hebbende de victorie van Frederick/ Hertoch van Saren / t'samen creerde vier Ridderen / met het segghen / dat sy souden wesen *sodos (a) Carvalleros*, altemael

a Mennis.
 Delt. E-
 quest. pag.
 20.

Nu / wat ceremonien/ circumstantien/ ende ghelofsten in 't creeren Ridderen/ particuliere Oorders van Ridderchap voorders in houden / willen hier een weynich met die Oorders verhalen / specialijck die (wanneer de Christenen teghens d'ongheloofige hebben gehouden bloedige en vreselijcke bataillien) by verscheyden Princen en Generaels (getriumphert hebbende over haer vanden/ ende upt andere honozable oorfaecken en consideratien) zijn inghestelt ende verordonneert geweest. In welcke actie 'tKoninckrijck van Franckrijck meest heeft geflozert/ende daerom oock 'thooft is van meer verscheyden Oorders van Ridderchap/ dan enighe andere natie.

d' Order van den Hondt.

XLV. d'Alderoudtste Oorder van Ridderchap in Franckrijck (als sommighe meynen/ te weten/ Philips Mozeau/ ende andere) was d'Oorder van den Hondt: inghestelt by 't Huys van Montmozenep/ hebbende tot een teycken/

teycken/ eenen bandt / ofte *Collier*, vol van Harts-hoornen/ waer onder aen hingh het beelde van eenen Hondt / (het *Cimier*, ofte *Timber*/ teycken haerder *Armoies* noch teghenwoordich) om upt te drucken de ghetrouwe ende ſincere affectie/ die ſy altijd wilden draghen tot de Chriſtelijcke Religie/ ende ſpecialjck van Franckrijck.

d'Order van den Haen.

XLVI. Van ghelijcken was d'Order van den *Haen*, ghefondeert by 'tſelbe Hups van Montmoency. Die Blaoen was die figure van een Haen; de bailliantſte aller voghelen; ghenomen voor victorie ende vigilance. Willende daer mede te kennen gheben/ dat ſy waren belliqueux/ vigilant/ ende victorieus. Doch van deſe Order is wepnich ſeekerhepis/ noch den tijdt haerder institutie te vinden.

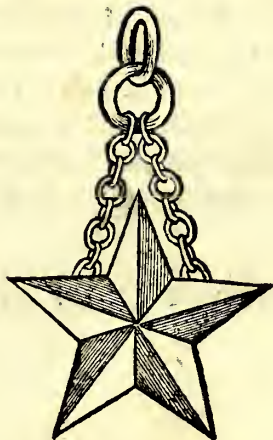
d'Order van de Gennette.

XLVII. Naest deſe is d'Order/ gheheeten *Gennette*; ghefondeert by den baillianten Prince Carel Martell/ naer den naem van ſyn hupsvrouwte Johanna/ die by ghemeenlijck noemde *Jannette*. Het teycken deſer Ridderen was een *Gennette*, oft *Wefel*/ ghesneden op haer wapenen. Bellap/ een wepnich verſchillende / ſydt / dat deſe Order was ghefondeert by deſen Prince/ in 't jaer 738. op de victorie by hem verkregen teghen de Sarazenen/ ontrent de Stadt van *Cours*/ om te æterniseren de memozie van de bailliantſe/ende couragie van de Franſchen Adel; die welcke byſonderlijck hem hadden ghealliteert / ende ghegheven deſe Order den naem *Jannette*:
over

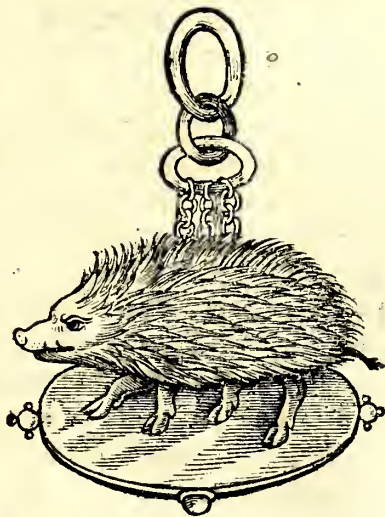
ohermidts syne byanden/ die hy hadde verflaghen/ woonden op een plaets in Spangien/ soo gheheeten ten regarde van de menichte van Welchs die daer waren.

d'Order van de Star, oft van de H. Maghet Maria.

XLVIII. Daer naer Johan de Valois/ koninck van Franckrijck/ sondeerde in de Kercke van St. Audoen/ de Order van de Star, in 't jaer 1351. ter ghedachtenisse van de Star/ die de drie koninghen ledden uyt Orienden naer Bethlem/ om onsen Salichmaecker te aanbidden; de welke werden gheenoemt die *Confreres van onse L. Vrouwe van St. Audoen*, om dat die plaetse hunder residentie alsoo werde gheheeten / een myle by naer van Parijs: welke plaetse met de Kercke ende alle appendentien ende dependentien hun ghegheven / oock wierde gheenoemt *'t Paleys van Chely*. 't Blason en teycken was een Star / hanghende aen eenen bandt van goudt / met het devijs / *MONSTRANT REGIBVS ASTRA VIAM*, die sy dzoegen om haer hoeden / oft op een ander uytwendighe plaetse. In 't eerste waren niemandt dan d'uptnemenste ende grootste van 't Rijck van dese Order; maer daer naer / als onedele ende gheringhe personen daer onder begonden in te kruppen / soo maecte Charles / soon van Johan / alle syne Guarde van dese Order Ridders; Ende so quam dese te celferen: welck Blason noch tegenwoordich dzaghen alle de Archiers van de Wacht binnen Parijs op haer casacquen.

d'Order van de Porc - Espic.

XLIX. Daer naer Charles / Hertoch van Orleans / in imitatie van Phi-

Philips/ Hertoch van Bourgondien/ instituerde de Orde van de Ridders van *Porc-Espic*, draghende op hare baudziens de figure van een *Porc-espic*, met de symbole/ *COMINVS ET EMINVS*. Niemand mochte van dese Orde wesen/ dan die waren van grooten Adel/ ende vermaert door wapenen. Maer/ Carel overleden zijnde/ Lodwys den XII. Koninck van Franckrijck/ syn erfgenaem/ nam de *Porc-espic* gekroont met dese devise/ *VLTVS AVOS TROIA*. d' Orsaeck waerom Charles de Porcupine nam/ was/ om dat dit Dier hem selven van na by ende verre af beschermt teghens de honden/ met het werpen van syne pinnen/ als pijlen: soo insgelijck hem willende thoonen gheassureert teghens alle assauten van de forynne / ende ghercedt om sich teghen nijdt/ ende insurten te defenderen / gaf aen syne Chevaliers dusdanich Blason.

d'Order van de Distel-blom.

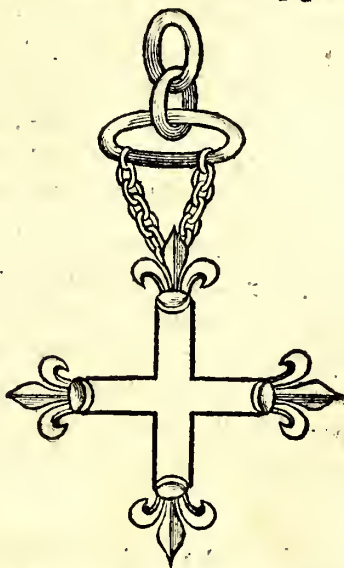
L. In imitatie van dese Orde / daer wy lest af-ghesproocken hebben / als mede van die van 't Gulden Vlies / hier naer te verhalen / den vaillianten Lodewijck / Duc de Bourbon (gheseyt de Goede) naer syne wederkomst van Africa/ alwaer hy hadde overwonnen de Heydenen / sondeerde de Orde van de Ridders van de *Distel-bloem der H. Maget*. Het welcke hy niet alleen en dede ter eeren van syne eerste victorie / maer van ghelijcken om meer te authoziseren syne macht/ die welcke hy gheheel emploeeerde tot assistentie van Charles/ Hertoch van Orleans/ Philips/ Grave van Fureur/ ende Jan/ Grave van Angoulesme/ tegens den Hertoge van Bourgondien/ die hadde doen vermoorden/ Lodewijck/ Hertoch van Orleans/ synen nebe. Ende was het teycken van dese Orde/ een gheweben bandt van goudt/ doorvlocht met Lelien ende bladeren van Distel-blommen: waer onder aen hingh een Cruys/ met dit woordt / *ESPERANCE*. Waer van de beduydenisse was syne stantvastigheyt teghens alle desasteren/ ende syne Hope van cene goede forynne. want de Distel-blom is de Hieroglyphica van afflictie/ ende de Lelie/ van Hope. Andere/ dat onder aen hingh een ovael/ waer in stont op een halve Maen/ 'tbeelde van de Maghet Maria/ ombanghen met stralen van de Son / ghecroont met twaelf Sterren; ende onder aen 't ovael/ de knop van een Distel-blom.

d'Order van den Corenaer.

LI. Anno 1540. Franchois den eersten van dien name / Hertoch van Britanniën in Franckryck / institueerde de Order van de Ridder van de Corenaer; soo wel ter eeren van syn Grootvader / gheheten Johan den IV. anders den Conquereur / die aldereerst dit Hertochdom transporteerde aen het gheslachte van Montfort / ghesproten van den grooten Edward van Montmoency / als om meer te verheffen syn Noblesse. Het teycken (welck dese Ridder ontfingen / was eenen bandt van goudt / gemaeckt als Coorn-aderen / t'samen gevlochten met minne-stricken / in't satsoen van een Ceres-croon; waer aen hingh met twee klepne ketenkens / een Ermine op eenen groenen bergh / met het woordt / A MA VIE: 'twelck was 't woordt van Johan den Conquereur; de symbole / ofte beduydenisse van een pupp ende genereur ghemoedt. Want dit Dier / naer 't segghen Plinij ende andere / heeft sulck vermaeck in supberheyt / dat / al ist saecke sy vervolght werdt van de jaghers / ende vindt 't gat van haer hol vuyt ende sickerich / haer liever laet vanghen / dan 'tselbe aen te doen. Doch dese Order quam te cessen / wanneer 't Hertochdom van Britanniën wierde geannereert aen de Croon van Franckryck / dooz het houwelijck van Anna / dochter van Franchoyt / Hertoch van Britanniën / ende Carel de VIII. ende naer hem aen Louijs den XII. beyde Koninghen van Franckryck. Siet du Tillet / fol. 241.

d'Order van de Brem-Capper-bloom.

LII. De Ridderlijke Order van de Brem-Capper-bloom, symbole van de-
moes

moedigheyt/ als by der aerden sich houdende / opghenomen by Koninck
 S^t. Louijs voor syn Emblema, met dit devijs/ EXALTAT HVMILES, is
 by hem gheinstitueret anno 1234. ende selfs alder-eerst ontfanghen/ door
 handen van Gautier/ Arch-Bischof van Sens/ savonts voor de croonin-
 ghe der Koninginne Margarita van Provence syn wijf / ghevende elcken
 Ridder eenen *Collier*, ofte bandt/ ghemaectt van sulcke soorte van Capperen
 (hebbende ten deele de blom noch in de mondt) als ghemeenlyck groepen
 op *Brem*/ ende by ons ghebruyckt werden voor *Salade*/ geesmaillert naer
 konst/ ende over handt i'lamen ghekerent met *Zelpen d'or*, ombanghen met
lozanges checcés, dat is gheheel open na de buyten zijde/ gheesmaillert met
 wit / onder aen een *Cruys florencés d'or*. Door kleedinghe/ witte *Damaste*
 tabbaccs met violette hoeden. Willem de Rangis/ een van de *Wonnicken*
 tot S^t. Denis in *Vranckrijck* / observeert in de *Legenden* van desen Ko-
 ninck/ dat anno 1238. hy dese *Order* gaf aen *Kobbert* synen broeder/ eerste
Grave van *Arthoys*/ in de *Kercke* van S^t. *Cornille* te *Compiege* / smoz-
 ghens naer 't celebzeren van 't *Houwelyck* van desen *Grave*/ met *Wachtelt*/
 des *Hertoghs* van *Brabant*s dochter / ten overstaen ende by-wesen van
 alle den *Adel*/ soo wel vrouwen als mans in dat *Rijck* ende wel twee duysent
Ridders/ *Bannerets*/ met hare suite. Inghelyc anno 1267. ter verga-
 deringhe van de *Generale Staten* sijns *Koninckrijck*/ op *Vincxter*-feest / in
 de *Kercke* van *Parijs* / aen synen oudsten soon *Philips* / synen nebe *Kob-*
bert/ soon van *Kobbert*/ eerste *Grave* van *Arthoys*/ synen broeder/ verla-
 ghen te *Hassoure* in *Egypten*/ ende veel andere *Baronnen* / ende *Groote*
 van *Vranckrijck*. De *solemniteyten* geschieden met groote *magnificentie*/
 soo dat de *winkels* binnen *Parijs* ghesloten waren den tijdt van acht da-
 ghen/ de *straten* behanghen met *tapifferijen* / ende *tafels* opgherecht voor
 yder/ naer ouder ghewoonte. Alle 'twelck *Willem de Rangis* mede noteert
 in dese woorden: Anno Domini 1267. in Pentecoste, Prælati & Baronibus fere
 totius regni Franciæ Parisiis congregatis, Ludovicus, Rex Franciæ, videns filium
 suum primogenitum Philippum, juvenem fortem & probissimum, atque Rober-
 tum nepotem suum, filium Roberti fratris sui, Attrebatensis Comitibus, quon-
 dam apud Massoriam interfecti, eos cum pluribus aliis, Milites novos Genitellæ
 fecit: ubi tanta fuit latitiæ solemnitas, quod populus Civitatis Parisiensis ab
 omni opere vacans, solummodo lætitiæ & exultationi intentus per octo dies
 & amplius, Civitate per totum Cortinus Pannorum varii coloris & ornamen-
 tis pretiosis mirabiliter palliatâ, cibisque publicis solemnitatem protendere. De
 forme der brieven in't geven deser *Order*/ brenghet (a) *Fabin* voor exempel
 gelien te hebben de *charter* by *Carel de V.* gegeven aen *Hessire Godifroy*
de Belleville/ *Edelman* van *synen kamer*/ wiens *wapen-schildt* was *g'tronnee*
de vair & de gueullis. Den inhoudt des briefts dus vertaelt/ was dese;

a Theatre
 d'honneur,
 liv. 3.

Carel, by der gratien Gods, Koninck van Vranckrijck, &c. alle die dese jeghenwoordighe
 sullen sien, salut. Doen te weten, dat wy, midis de goede rapporten aen ons ghedaen
 van den persoon ende goede Adelycke afkomst van *Godefroy de Belleville*, *Edelman* van
 onse kamer, hebben nyt onse speciale gratie ende faveur, hem ghegheven ende gheconsen-
 teert op alle festinen, ende solempnele vergaderinghen, vryelyck te moghen draghen den
Collier van de *Brem-Capper-blom*, sonder eenighe reprochie. Ghegheven onder
 onsen zeghel te *Tours*, den seften dach *Julij*, een duysent drie hondert en tachtensich, ende van
 ons *Rijck*, het veerhiend.

b Recherche
 des Antiqui-
 tes de No-

Inghelyc (seydt (b) *Esprinoy*) aen *Victor* van *Lichterbelde*/ die
 voerde d'azur au chef d'Hermines, in date 17. Decemb. 1398, met dese woorden;
 Charles

Charles, Roy de France, donna congé par ses lettres patentes, de l'an mille trois cent nonante huit, le dixseptiesme jour de Decembre, au Victor de Lichtervelde, de porter son Ordre & Collier de Coffes genestes.

blesse de
Flandres,
chap. 35.
pag. 128:

d'Order van 't Schip, oft Zee-schelp.

LIII. De Ridderlijke Order van 't Schip, oft Zee-schelp/ schrijven eenige den oorspronck toe seeckere Franchoylen/ die bande Gepides (een Zee-volck aen de Zee Germanicum woonachtich / ende wel vermaerde Zee-luyden) ghekreghen hebbende soo veel kennisse ende experientie van de Zee-vaert/ dat sy niet alleen die/ maer oock alle andere natien/ in gheluck van zeplagie passeerden/ souden gheresolveert hebben op te nemen vooz haer / ende die plaetse alwaer sy haer ter neder soude stellen / vooz Blason die figure van een schip. Doch dat sy noch d'een noch d'ander effectueerden / maer alleenlijck dat S^c. Louijs / Koninck van Franckrijck / ter gedachtenisse van haer / dede slaen een munte / met de figure van een Schip ende Zeeschelp. Andere segghen stoutelijck / sonder nochtans te exprelleren fondateur / tijdt / ofte plaetse / datter is gheweest een Ridderlijke Order van 't Schip, oft Zee-schelp: hebbende vooz Blason / twee Schepen in eenen schildt d'or, in forme van een Zee-schelp: waer in stonden twee wassende Manen; toe ghedachtenisse van soo veel victozien die welcke die Fransche Koninghen hadden verkreghen teghen die Barbaren in den Oosten; ende van hunne vaendelen / ghemerckt met die figure van de Mane: zijnde die principale Stemma van 't Ottomanische Hups / ghenomen van 't oudt Byzantium. twelck vooz syn Blason een Croissant hadde / (ghelijck (a) Lipsius sepd) gheobserveert te hebben in Busbequo / ende seeckere oude medalien / op welcker eene zijde stont eene halve Mane / met inscriptie / BIZANTIVM. Sommighe / dat dese Order is gheinstitueert by den Koninck S^c. Louijs selfs / ten tijde zijnder tweede vopagie over Zee / anno 1263. ende upt die reden / den Collier deser Ridderlijcker Order / gheformeert van dubbele Coquilles, (beteeckende den zandigen Oever ende Zee-haven van Niges-Portes / alwaer sy embarqueerde /) ende de wassende Manen / te beoosloghen d'ongheloobighe die daer volgen de Wet van Mahomet / ende voeren de wassende Maen in haer wapen; in forme van Sautoir, ende onder aen (in een ronde van gondt) de figure van 't Schip / symbole van Zee vaert.

a Epist.
quest. l. 1.
Epist. 16:

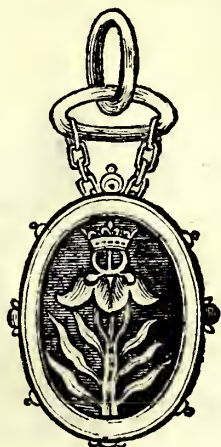
Den Nederlandtschen
d'Order de la Dame Blance à l'escu verde,
oft,
Van den groenen schildt voor d'Edel Vrouwen.

LIV. d'Order de la Dame Blance à l'escu verde, was geinstituteert (als *Dau-*
chant/ Sieur de Romain ville, schrijft in syn *Histozie van (a) Bouchicauld*) ten
 a *Part. I.* *chap. 38.* & *39.* tijde van *Carel den VI.* by dien vermaerden *Kryghs-oversten Jean de Bou-*
chicauld/ Marechal van Brancvriek / uyt oorsaecke de menichvuldighe
 klachten aen den koninck van verscheyden *Dames en Joffrouwen/ ghedaen*
 over de injurien die sy daghelijcx moesten liiden / beyde aen haer eer / ende
 goederen / van die / de welcke soo machtich waren / dat sy geen campioenen /
 oft andere vzienden en konden bekomen / die daer doerden wagen haer recht
 booz te staen; waer over desen *Bouchicauld/ ghepersuadeert* hebbende noch
 twaelf andere beneffens hem / oprichte dese *Order* / met dat debijse / booz vijf
 „ jaren. De articulen onder andere / waren dese; dat sy alle *Dames ende Jof-*
 „ *frouwen/ in haer eer ende goederen beronghelijckt zijnde/ louden assisteren/*
 „ alle desien uyt te voeren / de noodisaeckelijcke absencie van den anderen te
 „ suppleren; ende inghevalle eenighe *Dame*, oft *Jonckvrouwe* verlocht de
 „ hulpe van pemandt onder haer / ofte van haer allen / ende daer naer eenighen
 „ *Ridder* ofte *Schildcknaep* haer defieerde / dat in sulcken geballe sy eerst ghe-
 „ houden souden zyn / tongelijck van de *Vrouwe* te repareren: maer by aldien
 „ sy eerst uytgheepscht wierden / ende daer naer verlocht / 'recht van eenighe
 „ *Dame*, oft *Jonckvrouwe* te defenderen / soude staen in haer ghelietse / 'welck
 „ sy eerst wilden effectueeren: met meer andere diergelijcke poincten / volgens
 „ de bezeghelde *Acte* gheinstituteert;

A tous hauls & nobles Dames & Damoiselles, & a tous Seigneurs, Chevaliers &
Escuyeres: apres tous recommandations fait a sçavoir, les tres Chevaliers compagnons, por-
tans en leur devise, L'ESCV VERDE A LA DAME BLANCE. Ende was
onderteeckent by Messire Charles d' Albret; Messire Bouchicauld, Marechal de France;
Bouchicauld son frere; Franchois de Aubiscourt; Jean de Lignes; Chambrillac Castelbayac,
Gaucourt, Chasteau, Moraut, Betan Bouicebaut, Colleville, Torsay. De redenen
waerom Bouchicauld/ als wese de 'thoof dezer Order/ niet eerst en tepe-
kende/ was/ om dat Charles d' Albret was Cousijn Germain met den ko-
ninck. d' Oorsaeck van 't merckteycken de l' Escu verde, achte Bouchicauld
opghenomen te hebben in imitatie der Ridderen van de Ronde Tafel in
 b *Indice ar-* *Engelandt; welke Ridders (schrijft (b) Seliot/ waren les vrais Chevaliers*
 m *orial, pag-* *des Dames, ende vele blasonnerden haer armories de Synople, een couleur/ toe-*
 332. *gheeygent de Godinne Venus.*

d' Order van de Lelie.

LV. Don Garcia den VI. Koninck van Navarra / institueerde de Or-
 der der Ridderg van de *Lelie*, upt oorsaeck dat miraculeuselijck ghevonden
 was / een beeldt van de Heylighe Maghet Maria / dat noch teghentwooz-
 dich staet in 't Konincklycke Clooster binnen de Stadt Angere. Ter ghe-
 dachtenisse van 'twelck / hy ende syne huylvrouwe / bouwden een Clooster
 ter eeren van S^t. Benedictus: ende hy dese Ridderlycke Or-
 der / ghebende
 de selve booz Blason / oft schildt / een pot met witte Lelien / waer op ghe-
 schildert stont het beeldt van onse Liebe Vrouwe. Van dese Or-
 der waren
 des Koninck kinderen / ende den booznaemsten Adel van Franckrijck / Na-
 varra / ende andere Koninckrijcken. Sy waren ghehouden te defenderen
 'tware Ghelooft / teghen alle vbanden / ende 'tselbe te verbzeppen naer hun
 macht; midelsgaders / te lesen alle daghen seckerere Ghebeden / ende secker
 ghetal van Pater Noster, ende Ave Maria.

d' Order van de Templiers, ofte Tempel-Heeren.

LVI. Ghelijck d' Italianen booz 't veroveren van de Stadt van Jern-
 salem / hebben auteurs gheweest van de Hospitaliers / soo oock naer con-
 queste van 't Heylighe Landt / is d' Or-
 der van de Tempel-Heeren van de
 Franschen begoft anno 1118. dooz Hugo de Paganis / ende Goufredus de
 S^t. Audomaro / en noch seben andere kloecke Latijnsche mannen. d' Oor-
 saeck was / om dat die wegghen van den H. Lande / dooz die uptloopinghe
 der Zarazynen seer onbeplich waren / alsoo dat die Pelgrims gheenem toe-
 ganck en hadden tot die H. plaetsen. Waer over Hugo de Paganis / ende
 Goufredus de S^t. Audomaro / met die ander seben kloecke mannen van de
 Latijnsche natie / hebbende hun opghedraghen ten dienste van Godt / belij-
 dende supberheyt / onderdanigheyt / ende sonder eyghendom te willen leben /
 in handen van den Patriarch. Dese egheen woonplaets in den begin heb-
 bende / so heeft Balduinus den Koninck hun verleent in syn Paleys / d'welck
 hy hadde ontrent den Tempel / booz eenen tijdt te wonen / waerom sy boe-
 ren den naem *Templiers*. Hebben cerstelijck gheleest van de mildheyt des
 Patriarchs / Koninck / ende andere. Hun beroep was / die wegghen teghen
 de straetschenders booz die Pelgrims vry te marcken / om onbekommert
 die H. plaets / ende 't Graf des Heeren te moghen besoecken / ende te stryden
 booz die Keligie; hebben naer neghen jaer hunder instellinghe / anno 1127.
 een vaste formilam ghekreghen / soo dooz authoziteyt des Paus Honorius /
 als

als mede des Patriarchs Stephani. Ende alsoo sy tot dier tijdt egheen
 secker kleedt ghehadt en hadden/ soo heeft den selven Honozius/ hun ghe-

gheben eener witten mantel/ daer op den Paus Eugenius III. gestelt heeft
 een roode Cruys/ achtkantich/ als dat van S^t. Jan van Jerusalem/ om
 van andere te kunnen werden onderscheyden; midelgaders/ dat sy op-
 lerden haer bloedt tot bescherminge van 't H. Landt/ ende andere plaecten
 van

van Christenrijk. In den krijgh voerden haer Banieren swart ende wit/
 'twelck sy noemden *Beaufant*, upt reden (als Jaecques de Vitry schrijft) sy
 haer droeghen teghens de Christenen minnelijck / dat beteyckende 'twit;
 teghens d'onghelooovighe terrible / 'tswart; ghevanghen zijnde / wierden
 gheloft alleen met eenen riem ende mes; stervende / werden hare beenen
 ghelept kruysweechs ober den anderen / uytwijfende de beelden haerder
 Sepulturen / waer van eenighe hebbe ghelien binnen Lonnen in Enge-
 landt: dus werden sy begraven (seydt (a) Cambden) in die tijden / die a *Middlesex.*
 op haer hadden ghenomen 't Cruys (als sy het noemden) beloofte te dienen
 ten H. Lande / ende onder ander op de Sepulture van Willem Marchal/
 Grave van Pembroke / bevonden dit Epitaphium :

MILES ERAM MARTIS, MARS MULTOS
 VICERAT ARMIS,

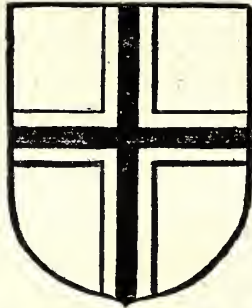
*Ik heb my onder Mars, als Ridder mede ghedraghen,
 Wat heeft Mars menich man, door wapenen verflaghen?*

Ende al ist saecke hun begin kleyn is gheweest / zijn soo machtich gewor-
 den in middelen / dat sy vele Vorsten / ja / Koninghen overtreften en schric-
 kelijck waren. Paus Callistus II. heeft die Templiers uytghelondert van
 de ghehoorzaemheyt des Patriarchs van Jerusalem / ende Alexander III.
 heeft die selve / beneffens de Hospitaliers van de Chienden / die de Bisschop-
 pen / daer sy onder stonden / betaelt wierden / by verklaert. Sijn ontrent den
 jare 1310. onderghedaen / ende door aenhouden booznamentlijck van den
 Koninck van Franckrijk / Philips de schoone / by den Paus ghedoemt / om
 door gheheel Europa op eenen nacht op alle plaetsen uytgheroept / ende
 eenemael verdelght te werden. Hebbende haer Order gheduert ontrent
 200 jaren. Ende in den jare 1314. is te Parijs / met sommige noch van de
 Chevaliers / openlijck verbandt Jaecques van Molap / een Bourgoignon /
 laetsten Groot - Or. der Templieren. Van haer (b) schuldt ende (c) on-
 schuldt worde verscheydentlijck gheschreven. Hoe sy zijn omghebrachte in
 dese Landen tot Ziericzee / verhaelt ons den Heere Borhoorn in syn Chro-
 nijcke van Zeelandt: Dat seckeren briez / de welcke seer wijdt ende breedt
 toeghebouwten was / om onder het opschrift noch verscheiden regulen te
 konnen schrijven / wierde ghzaddeleert aen Bailliu / Burghernieesters /
 Schepenen / ende Raden der Stede Ziericzee ; ende daer onder by geboeght/
 dat haer ghelast wierde / op een precijsen nacht / die aldaer ghenoot wierde /
 ten twaelf uppen den Raedt te laten vergaderen / om aldan de voorszreven
 brieven te openen / ende dat sy op lijfstraffe / en sonder uytstel / souden crecu-
 teren de bebelen die daer in stonden ghespecificiert / ende soo sy sulen alleen
 niet en souden konnen doen / dat sy gheauthoriseert wierden alle soodanighe
 luyden daer toe te ontbieden / als tot de uytboeringe van soodanigen werck
 soude noodich zijn / ende dat sy het selve haer souden aensegghen met sooda-
 nighe bedreynginghe / datmen / by aldien so haer daer van souden willen ont-
 schuldighen / aen haer soodanighen krafte soude pleghen / als haer ghelast
 wierde te doen. Dese brieven op den bestemden tijdt gheopent zijnde / ende
 den gheheelen Raedt / na het lesen van dien / seer ancrstich ende verflaghen
 wesende / doch eyndelijck daer toe verstaende / hadden vooz eerst goet ghe-
 bonden vooz haer te ontbieden alle ambachtluyden die aen de Stadt ghe-
 wendt waren te wercken / ende in haren dienst waren / met haer wercktuylch
 ende ghereedtschappen ; ende voozts alle arbeeyders / aen ende op de straten
 werck-

b *Platina,*
Volaterra-
mus, & Pe-
lydorus Vir-
gilius.
 c *Samuel rus,*
Boccalinus,
 & *Sabelli-*
cus.

werckende / met wapenen. Ende alsoo toeghereede zijnde / zyn de Heeren ghevolgt / ende ghedient van de voozsz. arbeiders / ghelijckelijck ter midden in de nacht ghegaen naer het huys ofte logement van de Templieren / ende hare deuren met ghewelde ober al open gheslaghen hebbende / hebben haer al te malen op het voozsz. bevel / doodt gheslaghen / behalven twee Templicren / aldoen in haer Convent niet zijnde / ende dooz dat middel dien slach ontkomen.

d'Order van Jesus Christus.

L VII. Dionysius / Koninck van Portugael / heeft dese Order ingheset omtrent den jare Christi 1318. teghens de Saracenen en ongheloovighe. Is bevesticht dooz den Paus Joannes XXI. Die broeders der selver Orden ghebruyckten een swart kleedt / ende op 't selve een Cruys half wit / half roodt / oft een roodt Cruys met een witte linie dooztrocken. Dedem dyp ghe-loften / als / die Hospitaliers / Templiers / ende die Duptscher Heeren. Die hooftplaetse van de Order was in d'eerste Marino / daer naer Comarium / allen Steden / Houben / Hupsen der Templieren / zyn van Koninck Dionysio hun tot onderhoudt toegheepghent : den Oversten van de Order / is den Abt van Alcobacen / des Bisdoms van Lisbona / die bevel heeft dese Rid-ders te beschrijven / te ontfanghen / ende af te setten : hun beroep was te ooz-loghen teghens de Mooren / die daer woonden in Betica / brochten groote erre aen haer vaderlandt. Want dooz hare bromigheyt heeft 'tselbe Koninckrijk hem wijdt gheertendeert tot in 't Oosten / Africa / Brasil / ende andere plaetsen / met verbeydinge des gheloofs Christi. Alexander den VI. heeft hun toeghelaten te trouwen.

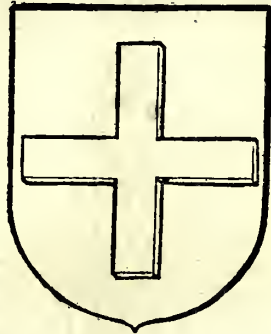
d'Order van de Swaen .

L VIII. De Ridderlijke Order van de Swaen / was ghesondeert by Silunis Brabon (waer Brabandt den naem af houdt / als sommighe willen

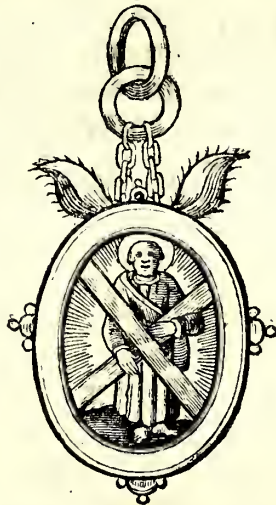
willen segghen). Haer Blason ofte kentepcken was een Swaen; de beduydenisse van Liefde ende Eendracht. Die van den huyse van Cleve afkomstich/ houden hun van een deser Ridderen. Siet Clevier de la Marche.

d'Order van Montese.

LIX. Dese Order wordt ghenaemt d'Order van Montese / of ghelijck Hieronymus Blanca die noemt/ S^t. Mariæ Montescæ / om dat Montesa hun hooftplaets is / ende om dat dese Order is onder de schut van de H. Moeder opgherecht / omtrent den jare 1317. Jacobus II. Koninck van Arragonien / heeft dooz syn Ghelanten ghekreghen van Joannem XXII. Paus / dat dese nieuwe Ridderlijke Order in Spangien soude werden opgherecht / ende met die goederen der Templieren in't Koninckrijk van Valentia / eertijs by han beseten / gedoteert / of verrijckt souden werden / twelck also is toegelaten ende verkregen ; leest naer d'ordze van Cisteaur / ende is gheboeght by d'Ordze van Calatrava / onder eenen epghenen Groot-M^r. gaen in't wit gekleet met een roodt ende slecht plat Crups; zijn opgerecht er inghesleel dooz Guilhelmum Erlints / een vroom man / om de custen van Valentia tegens de Mooren te bewaren. Dese Ridders plachten in hunne Banieren / groene ende swartverwighe Crupen te voeren / maer in hunne schilden en kleederen / roode; plachten supberheyt te geloben / maer nu niet.

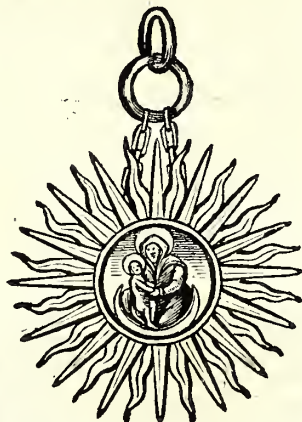
d'Order van 't Wijnruyt.

LX. Dese Order was in groote reputatie in Schotlandt / ghesondeert by haren Koninck Achajus / ghemaectt hebbende d'alliantie met Franckrijk. Het tepcken oft Blason deser Order / was eenen Collier / ghemaectt van twee tacken / d'een Wijnruyt / d'ander Distel; waer onder aen hingh het beeldt ende Crup van S^t. Andries / met dit devijs / INDEFFENS. Want / als

de Diftel niet wel is aen te raecten sonder Steecken / oft goede hardleere
handtschoenen; ende t'Wijnruyt/ een krupdt dat verjaeght de fenijnige Die-
ren/ ende byanden van 't menschelijck geslacht; soo wilde hy bechoonen/ dat
die teghens syn persoon oft Rijck pers wilden attenteren/ haer qualijck sou-
den bevinden. Dooz verloop van tijdt is dese Orde mede te niet gekomen.

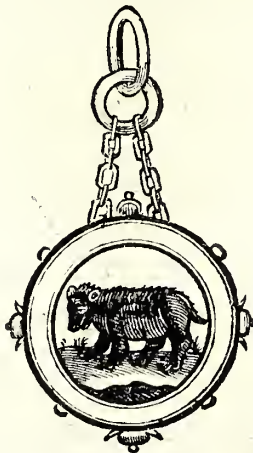
d' Order van den Oliphant.

LXI. Niet minder vermaert als de voozgaende/ was d' Orde van de
Ridders van den Oliphant in Denemarcken/ ghesondeert by de vader van
Cristiernus/ koninck van dat Rijck; die haer gaf vooz Blason/ eenen bande
met opghedruckte Oliphanten/ dzaghende hunne Casteelen op den rugge/
ende Spoozen tusschen beyden/ waer aen hingh het beeltd van de H. Magec
Maria; ombanghen met de stralen van de Son; midtsgaders/ een kleyn
Medalie/ waer in ghelmeden stonden dyp Haghelen/ representerende de na-
ghelen waer mede onsen Zalichmaecker aen 't Cruys was vast gehecht/ met
't wapen van Denemarcken / wesende *d'or à trois Lyons de synople*; bespenckelt
met tranen van bloedt/ ofte herten van menschen. Zynde de reden van desen
titel van den Oliphant/ om dat die beesten de menschelijke natuyze (by ma-
niere van spzecken) schijnen aldernaest te komen/ bekleedt met alderhande
deughden/ als/ militaire kracht/ voozsichticheyt/ Religie/ Godtsalicheyt/ ende
gemeene goedertierentheyt. Op dat die met dese Orde vereert wierden/ sou-
den crachten in de selve deughden soo veel te meerder te excelleren/ als den
mensch in natuyze den Oliphant obertreft. Thieri de Linden is gheweest
van dese Orde. Siet (a) d'Annales van haer hups/ alwaer den Collier
om syn effigie/ naer d'originair is afghebeeltd.

a Par Christ.
Buitkens,
Pag. 183.
lin. 4.

d' Order van den Beer.

LXII. d' Orde van den Beer/ gheseyt de Saint Gall/ is gheinstitueert
by

by den Keyser Ferdinandus den II. anno 1213. ter gheachtenisse van S^t. Ursus de la Legion de Chebains/ gemartiriseert te Soleuren in Switserlandt/ hadden vooz Colier/ goude ketenkens/ onder aen hangende eenen Beer d'or, esmaille de Sable; was langh in swangh by de Switsers/ eer dat sy waren ontflaghen de ghehoorzamheyt van't Huys van Oostenrijk/ maer tzedere dat sy haer hebben vyzp gemaect/ de Casteelen ende Sterckten ghecaseert/ is de memozie daer van verdwenen.

d'Order van den Hoorn, oft, des H. Huberti.

LXIII. Dese Order was inghestelt van Gerart/ Hertoch van Gulick/ Burchgrave van Ravenberghe/ in't jaer 1444. op S^t. Huberti dach. d'Orsaeck was de victorie/ die sy in't selve jaer/ op den selven dach verkreech teghens Nernout/ Hertoch van Gelre/ broeder van den Heere van Egmont/ die met twee en twintich hondert peerden waren in Gulickerlandt hertogen/ om dat te verwoesten. Dit Broederschap wierde gheuoemt/ het geselschap van den Hoorn; tot het welck/ geene dan Edelen ontfangen wieden; ende onder dese waren die van Nassauwen/ Herode/ Pallant/ Teclenburch/ Plettenburch/ Sombref/ Birgel/ Platten/ Hungaert/ ende dierghelijcke. Dese Kidders droegen eenen Halbandt van Fachtzoens gemaect/ met de welcke sy hun wapenden / op de wise van den Gulden Vlies/ in de ronde vercierdt; ende beneden daer aen/ hingh'tbeeldt des h. Huberti/ knielende vooz den ghekruppen Christus/ tusschen de hoornen van den Hert.

d'Order van 't Gecken gheselschap.

Volgens
d'origine-
le.

XLIV. Het Gecken gheselschap/ oft *Compangions des Fols*, is eerst begost in't

in't jaer 1381. op S^{te}. Cumberti dach/ by Adolff/ Grabe van Clebe/ en noch andere vijf en dertich Heeren ende Ridderen. Die Blason oft limbolum was/ eenen Sheck/ aenhebbende een kappe ende rocrken *Eschiqueté d'argent & de gueules*, met bellen *d'or*, geele kouffens/ swarte schoenen/ ende een vergulde schotel met fruyt in de handen/ die de Broederen moesten draeghen ghesticke oft gheboorduert op hun kleedt. d' Oorlaeck was/ die sonderlinghe liefde die sy den anderen toe droegen; den dach hunder by-eenkomste/ den xerften Sondach naer Sinte Michiel: de plaets/ de Stadt Clebe: niemandt vermochte sich te abtenteren van die vergaderinghe/ ten ware by sieckte/ of dat hy les dachreylens van syn woonplaetse was/ met meer andere poincten / volgens den bezegelden Brief/ waer van den inhoudt is desen :

W / allen de ghene die onse zegelen aen desen Brief ghehangen hebben/ maken kondt allen luden/ ende bekennen dat wy met gueden vozghelalden Rade ons selfs, ende om sunderlinge gunst/ byntschap/ die mallich van ons tot den anderen heeft/ ende nu vozt wy die genlicken hebben sal onder ons epne gheselschap ghemaken hebben/ ende der overkommen zyn/ diemen hepten sal die gheselschap van den Secken/ in formen end manieren als hier na geschreven seyt. Dat is te weten: Dat yder man van onsen Ghesellen draeghen sal epnen Seck van silber gemaect/ of anter ghesticket op seyn clepdet / soo wie oer des best ghenuket: Ende soo wie van ons des Seckes daghelijcx niet en droegh / den sal end mach der anderen van ons Gesellen soe ducke als hie dat siet/ pepnden vozt die al de grote Coznoise, wilcke drie grote Coznoise / hie dozch Gott armeluden gheben sal. Ende voert / soelen wte Ghesellen allegader saerlijcx epne geselschap/ end epnen Hoff hebben/ daer wie alle sementlick solen komen ende vergaderen/ als tot Clebe; ende alle jaer den anderen Sondagh naer Sente Michiels daghe / in der Herberghen schepden noch uter stal ryden/ sie en hebbe den eyfden ghealden ende wael betaelt syn andeel van der teringhe/ die een gheboert toe ghelden van den Hoebe. Ende niemand van ons en sal achter blyben/ hy en kenne op den voorsz. Hof om einges dings of saecken willen/ en beneme een rechte kenlycke lys noet/ sonder allepne die giene/ die buten lands weren sese dachbaert van spne woninghe daer hy dagelijcx wonachtich were. Ende were oick sake dat imande van ons Gesellen die ander Gesellen bypand were/ die Gesellen van ons aen beden zyden mit allen hoeren hulperen soelen ghebrudet zyn van den Driedage voer den Hoebe als die Sonne opgept/ ende werende t' shepnt des Dypdags nae den Hobe all die Sonne ondergept. Ende voert sollen wy alle jaer op den voorsz. Hobe kieser onder ons Gesellen/ epnen Koninck van onsen gheselschap met sese Raetluden / welcken Koninck mit den Raetluden haten end ordentren sal alle saecken van den geselschap/ ende sonderlinges den Hof des anderen jaers daer nae te versen/ bestellen/ end saeten sal/ ende alle saken die men tot den Hoebe behoudende is/ werben end begaderen sal/ end beschepdelicke rekeninghe daer af doen sal; van wilcken kost des voorsz. Hoefs/ die Ridder en knechte gelijck gelden soelen/ end die Here een derdendeel meer dan die Ridder ende knechte/ end epn Grebe een derdendeel meer dan die Here. Ende des Dinxdages des morgens hroe binnen den Hoebe/ soelen wy Gesellen onder ons allen toe Clebe in onser Vrouwen Kercken begaen om de helst te bidden vur alle die ghens die van onsen Ghesellen gestorben weren/ ond daer sal mallich van ons syn Offer byngen/ etc. In ordende onser zegele aen desen Brief ghehangen. Ghegeben in't jaer onses Heren/ dusent drie hondert tachtentich/ end epnd op Sente Kumberts dach.

Desen Brief is bezegelt met 36 zegelen/ alle in groenen walle/ uytghenomen des Grebe zegele van Clebe/ die is in rooden walle; en den Grebe van Clebe/ zeghelt in 't midden van den Brieve/ ende aen de eerste handt een Grabe van Meurs; aen de lijncke handt/ Dierick van Epl/ ende soo voorts consequentlick/ ende zyn alle die wapentjens sonder Cimier oft Timber/ in klepne schildkens/ ende wordt het oziginel van desen Brief bewaert in archiva Comitum Cliviae, ende alle de schildkens in de zeghelen zyn panches of-hanghende/ op dese maniere.

De namen ende schilden in de zegelen der broederen.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Adolf, Greve zu Cleve.	Een Greve van Meurs.	H Dierck van Eyl.	Die Heere van Megen.	Arent Snoeck.	van Bellinchaven.
7.	8.	9.	10.	11.	12.
Willem van Vorst.	Otto van Hall.	Ian van Bylant.	Reynolt van Reys.	Her Evert van Ulf.	Een Greve van Meurs.
13.	14.	15.	16.	17.	18.
Willem van Loel.	Henrich van Oefte.	H. Rutgert van Dorinck.	H. van Ameyde.	van Holtmolen.	Ian van Hetterfcheyde.
19.	20.	21.	22.	23.	24.
Willem, Heer van Abconde.	H. Hentrich van Bylant.	van Buderick.	Seno van Sculenberg.	Hein van Depenbroeck.	Herbert van Lewen.
25.	26.	27.	28.	29.	30.
H. Willem van Roede.	Evert van Oefte.	Gerit van Offenbruck.	JungBernt van Inghave.	Aelf van Wijlaecken.	Ernest van Stoemey.
31.	32.	33.	34.	35.	36.
H. van Grutterswijck.	Otto van Bylant.	Ian van Bylant.	Ian van Bronchorst.	Ian van Kuechem.	Walrave van Benthem.

De rest en was niet leesbaer.

Den Nederlandtschen d'Order van S^t. Jacob in Hollandt.

^a Der Rid-
derschap
Nombre 4.
fol. 105.
soo seyde
C. Butkens
in sijn An-
nales van
'thuys van
Linden,
Preuves
pag. 18.

LXV. In den jaere ons Heeren (soo luydt het (a) Register) als men schreef dupsent twee hondert en neghentich / soo heeft mijn hooghe Heere/ Heer Flozis/ Grave van Hollandt/ Zeelandt/ ende Vrielandt/ open Hoff ghehouden in den Haghe / ende in vollen zale ghegheben syne Orde ende Ridderchap/ van S^t. Jacobs Broederschap / aen twaelf de voornaemste Heeren ende Ridderen van de Hofghenoten/ die hier naer beschreven staen: Wiedericke/ Grave van Cleve; Lancelot/ Heere van Hamelton/ Ambassadeur van den Koninck van Schotlandt; Godebaert/ Heere van Voicholt/ Ambassadeur van Westfalen; Heer Henrick/ Grave van Hennenberch/ Ambassadeur van Ceulen; Dierck / Heer van Brederoode; Jan/ Heer van Heusden; Jan/ Heer van Arckel; Dierck/ Heer van Linden; Otto/ Heer van Asperen; Jaetques/ Heer van Wassenaer; Gylbrecht/ Heer van Amstel; Hugo/ Heer van Dianen/ Ridderen. Die welcke hebben den vollen eede gedaen by het Helych Evangelie/ in handen van Heer Johan/ Bisschop van Wrecht/ ende booz onderpandt ghelaten hunne ghemeene schildt ende wapen. Ende hebben ontfanghen elck eenen vergulden Half bandt met vijf Schelpen/ ende het beeldt van S^t. Jacob daer aen/ weghende anderhalf marck silvers; ende hunne wapenen zijn ontfanghen dooz Jan Daep- paert/ Knappe ende Hervault van Hollandt / ende ghehangen in de groote Plechzale in s'Graven-Hage/ tot ghetuygenisse desselks.

Ende daer naer in 't selve jaer / heeft Graef Flozis/ syn Broederschap een Tournoy aenghericht/ alwaer beroepen waren de vermaerdste Rid- deren van dien tijdt.

De Campioenen waren /

Dierck / Heer tot Brederoode/ die vinde dat voerde *d'or, au Lion de gueules,* met een *Lambeau d'azur à trois Pendants,* ende riep/ Hollandt.

Johan/ Heer tot Heusden/ *d'or a la Rouette de gueules,* ende riep/ Cleve.

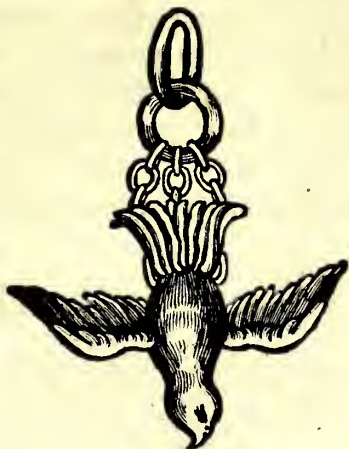
Dierck/ Heer van Linden ende ter Lee/ *de gueules a Croix d'or,* ende riep/ Alpremont.

Arent / Heer tot Weststejn / *d'or a la Fasse de sable, a un Sautoir Eschiquetté de*

gueules & d'argent, brochant sur le tout, ende riep/ Amstel. †

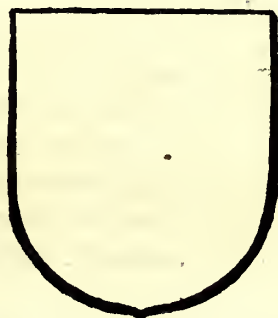
† Siet mede Reygerf-berghs Chronijcke van Zeelandt, ghedruckt 1550. ende herdrukt 1634. nopende dese Order, Cap. 16. 2^e Deel.

d'Ordre van de Duyve.

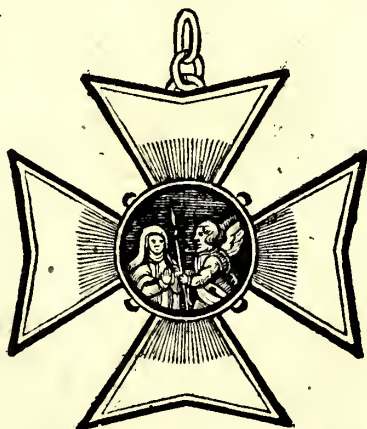
LXVI. d'Ordre van de Duyve / inghestelt by Jan / Koninck van Castilien / anno 1390. om op te werken syn Hovelinghen ende den Adel / om pet aen te grijpen hunnen staet weerdich. Die Blason was die figuree een Duyve / met een Collier *d'or*, ghemengt met Sonne-stralen.

d'Ordre de La raison.

LXVII. Den selven Koninck / heeft noch inghestelt eene Ridderchap / d'welck hy noemde *de La raison*; tot welcke vierden toegelaten Edelen van minder marque / maer die hun mannelijck d'roeghen in militaire oefeninghen / ghelijck met die Lancier te loopen / etc.

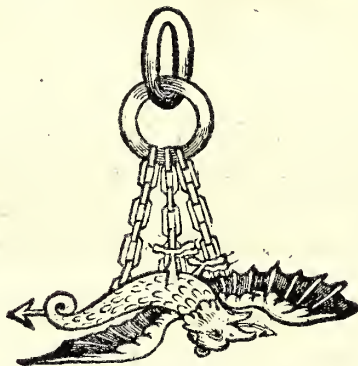
d'Ordre der Christelijcke oorloghe.

LXVIII. Anno 1614. wanneer den Keyser Matthias / ende Ferdinandus / Koninck van Bohemen / te Weenen in Oostenryck sich onthielden;

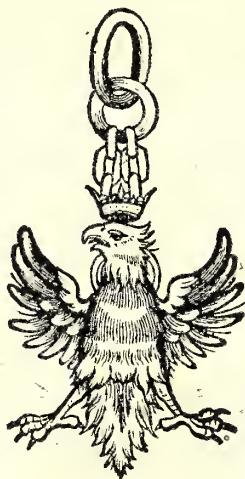
soo hebben aldaer Carolus Gonzaga / Hertoch van Meurs / ende andere leventhien van de voortreffelijckste Edelen / onder die welke waren Hoochdupsche / Fransche / Poolse / Hongersche / ende Italiaensche / inghestelt die Ridderlijke Orde der Christelijke oorloghe / onder den schut ende bewaernisse der Maghet Maria / des H. Aertz-Engel Michaëlis / ende des H. Francisci / teghen die Turcken / ende andere vbanden der Christenen Religie. Heurlieder kentepcken is een Cruys in goudt gheboorduert / op de maniere van de Maltsche Ridders / met die beelden der Maghet / ende des Aertz-Engel Michaëlis.

d'Ordre vanden Draeck.

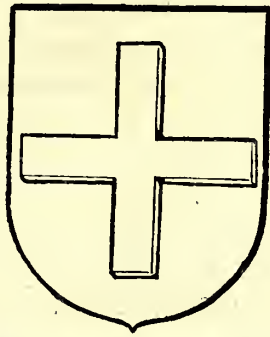
LXIX. Sigismundus den Keyser / vermaert dooz den pber die hy toeghedraghen heeft aen de Christen religie / ende dooz vele gloziense victozien teghen den Turck / mede oock dooz syn aenhouden twee Concilien zijn ghehouden tot Constans ende tot Basel / institueerde de Ridderlijke Kriighs-Orde van den Draeck: ghevende haer voor Blason / eenen Draeck / thoof nederwaerts hangende / tot een tepcken dat dooz syn toedoen / alle scheuringhen / schismen / ende ketterijen overwonnen waren.

d'Ordre van Tusin ende Discipline.

LXX. Op de selve tijdt / ende om de selfde oorzaecken / sondeerde Albert als Koninck van Hongarien / ende Bohemen / d'Orde der Ridderen van Tusin / ende als Hertoch van Oostenrijck / de Ridderlijke Orde van Discipline: welckers Blason was eenen kostelijken bandt / met eenen witten Arent in een roodt veldt / zijnde 'twapen van Polen.

d'Ordre van Hungarien.

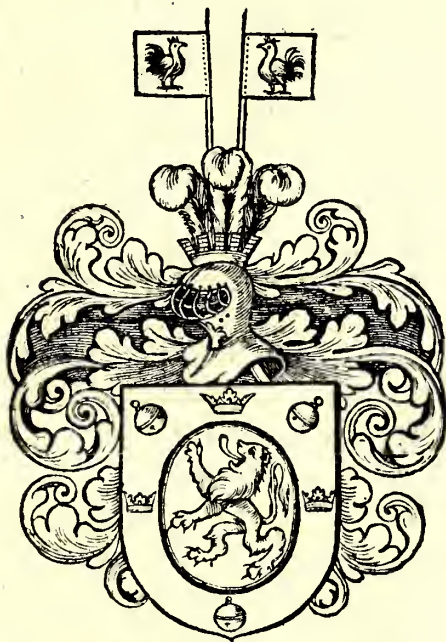
LXXI. De hystorie van Hungarien maecht mentie van een Ridderlijke Orde/ wiens Blason was een groen Crups/ op een Schaerlaken Mantel/ en ghefondeert tot wederstandt van den Turck/ meynende Hungarien te invaderen.

d'Ordre van Sweden.

LXXII. In 't Koninckrijk van Sweden / vermaect door wapenen ende militaire debisen/ werdt gescypt een Ridderlijke Orde geïnstituert te zyn by haren Koninck Magnus de vierde/ anno 1334. naer dat sy waren bekeert tot 't Christen gheloobe/ in imitatie van andere Christen Prinzen: 't Blason was eenen Collier van goudt / vol van Cherubinen/ ende Seraphinen / met vier Patriarchale Crupsen onder den anderen. d'Orsaeck was de ghedachtenisse der belegheringhe van de Stadt Upsale/ de hoofstade van dat Koninckrijk/ waer onder aen hingh 't beeldt van onser Zalichmaecker.

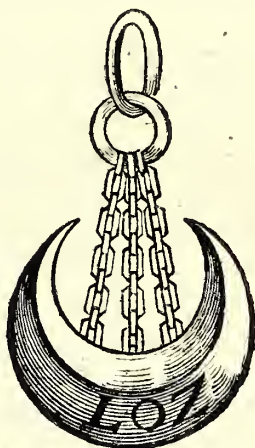
d'Order van Port Espées.

LXXIII. Noch was daer een ander Orde in Sweden / gheuoemt

Port Espe's, oft *Sweerd-draghers*: de *Kidderen Blason* was/ eenen bande vol van t'samengeboechde *sweerden* van goudt/met een *swarten Baudzier*/ schijnende met hare *bloedige poincten* d'een tegen d'ander te stooten; de *simbole* van *Justitie*/ en wapenen/ twee *pilaren*/ yder *Staet* oft *Koninckrijk*. *Doegen* eenen *schildt* van goudt/ hebbende een *roode verheben ronde*/ waer in *stondt* eenen *gouden klimmenden Leeuw*/ombangen met *d'yp Konincklijcke Croonen*/ ende so veel *roode bellen*; boven den *schildt* eenen *Helm*/ende *silbere Ouer-croone* / bedeckt met eene *groene Blupm* / waer upt *staecten* twee *silbere Daendalen*/ daer in *geschildert* waren twee *roode Hanen*. Met t'veranderen van de *Religie* is dese *Orde* te niere ghegaen / alsoo dat den *tijde*/ende by wie dese *Orde* was ghefondeert / oock niet verhaelt en werdt by mijnen *Auteur*.

d' Order van de halve Maen oft *Croissant*.

LXXIV. *René* / *Hertoch* van *Anjou*/ende *Koninck* van *Sicilien* / *Aragon* / en *Jerusalem*/ *institueerde* de *Kidderlijke Orde* van de halve oft *wassende Mane* / in de *Cathedrale Kercke* van *S. Maurice* te *Angiers*. De *Kidderen* hadden eenen *Collier* van goudt / waer aen hingh een halve *Mane* oft *Croissant*, met dit woordt/ *Los en Croissant*. Niemandt konde tot dese *Orde* gheadmitteert werden / dan die ghegheven hadde goede ghetuyghenisse zinder *vyomighept*; alle hare *exploicten* wierden ghekent by *seeckere klepne stocckens*/ t'samen ghebonden met eenen *ringh*/ hanghende om haren *hals* aen een *schoon linct* oft *snoer*. Den eersten/ die dese *Orde* ontfinck / was *Jan*/ *bzoeder* van *Koninck René* / *Hertoch* van *Calabzen* ende *Lozainen*/ beneffens vele andere *grootte personagien* / welckers namen zijn gheregristeert in de *Kercke* van *Angiers*. Waren verobligeert / d'een des anderen goede ofte quade *fortuyne* deelachtich te wesen / hoe groot oft swaer die oock souden moghen zijn / malkanderen in *noodt* *caritatelijck* in alles te *assisteren*/ ende boven al/ aengaende de *wapenen* oft *Kidderchap*/ d'een den anderen niet te *injurieren*; doch met den *uptgangh* van dit *Hups*/ verdwenen.

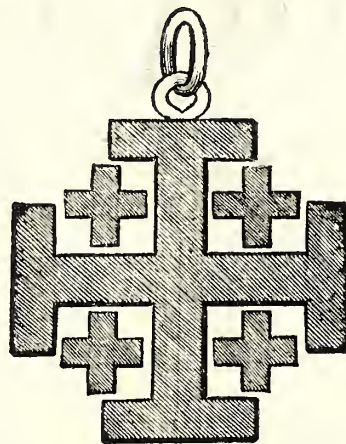
d'Order van 't snoer Banda, oft Vanda.

LXXV. Koninck Don Alphonse / soon van Koninck Ferdinand / insti-
 tuerde een nieuwe Order van Ridderſ / die hy noemde / Ridderſ van 't
 Snoer / oft / Banda, upt oozlaecke ſy dzoeghen een roodt ſnoer / oft lindt / dyp
 oft vier vingheren breedt / in forme van een eſcharpe / over haer lincker
 ſchou

schouder/ onder de rechter toeghebonden. Van dese Orde wilde hy dat syn broeders ende kinderen soude wesen / ende de voornaemste Ridderen syns Koninckrijck; niemant konde dese Ridderen maecten dan den Koninck selfs/ wesende den *Grand Maistre*, noch ghegheben werden dan jongher soonen van eenighe groote Edele of vailliante Ridderen / hebbende ten minsten 'thof gevolcht ven tijdt van thien jaren/ ofte den Koninck gediend teghen de Mooren/ aenghesien syne intentie was/ alle jonghe achtbare Edellupden van syn Koninckrijck / (wepnich middelen van haer ouders behouden) t'advanceren: deden eedt in handen van den Koninck d'institutie deser Ridderlijcke Orde van 't Snoer naer te komen / op pene van correctie. Den inhoudt van de conditien onder andere/ waren dese: Dat de Ridderen souden ghehouden zyn den Koninck te spreucken booz' tghemeene beste / ende boven al / den Koninck de waerheydt te segghen: haer wooydt te houden: niet te frequenteren abjecte/ mechanicke/ maer wyse / manhafte / Ridderlijcke mannen: wel versien van wapenen en preerden: altijd 'trapier op 'tlijt/ ende een lancie ghercedt staende aen haer poozte: niet sonder snoer te hobe te komen: niet te wesen flatteurs oft spotters: niet te ghebruycken teerlingh oft kaertenspel: niet te klaghden over hare wonden / oft vanceren haerder byzome daden: op ghemene daghen tamelijck ende eerlijck ghekleedt te zyn in 't sijn laecken/ op andere tijden in sijde / op hooghe daghen ghepaffemen: teert met goudt ofte klinckaert: rencontrerende eenighe illustre Dame/ af te sieten/ ende haer te accompaigneren: te houden een eerlijcke tafel/ altijd versien met gheselschap: als Ridderen van 't Snoer tegen niemant anders te dienen als den Turck: pemandt van de soonen des overleden Ridder/ den Koninck in syn plaets te recommanderen / syne weduwe naer gelegentheyt te willen beneficeeren / ende syne dochters houwelijckende/ te doteeren; op dat de Ridderlijcke Orde van 't Snoer moet blijven bupten alle kreuck van eerbaerheyt. Het meer andere poincten / die alle pder met syn vplegginghe byeder te vinden zyn in 't boeck *Della Origine Cavallerte di M. Francisco Sanseovino, lib. 3. pag. 120.*

d'Ordre van 't H. Graff.

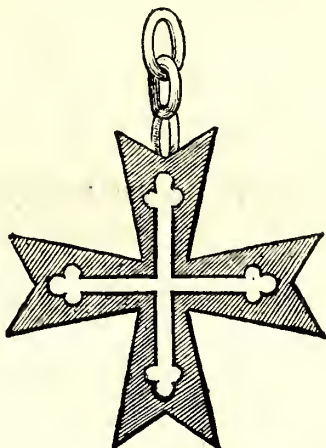
LXXVI. d'Erste Orde van 't H. Graff / is ghesondeert ten tijde van Constantijn de Groote/ want syn moeder S^r. Helena ghegaen zijnde naer Jerusalem/ om te soecken 't Helych Cruys ende 't Helych Graf/ ende ghevonden hebbende de selve dooz eene divine inspiratie / dede aldaer bouwen enen Tempel/ ter eeren van de heerlijcke opstandinghe ons Heeren/ ende beval

beval die bewaringhe van het H. Graff eenighe notabele Edelluyden van haer suite/ die ghehouden waren te oorloghen teghens de ongheloovighe/ ghevanghenen te verlossen/ dienft te hoozen/ ende te lesen die ghetijden van't H. Cruys/ ende te draghen vijf roode Cruycen/ ter ghedachtenis van de vijf wonden ons Heeren. (a) Camden verhaelt in syn Britannia/ dat de Stadt Colcester/ alwaer dese Helena was ghebooren ende opghebrocht / als wesende de dochter van haren Koninck Coel/ ter gedachtenisse van haer ende 'tselbe Cruys / heeft tot een wapen een Cruys tusschen vier Croonen. (b) Monstrelet. Dat Messire Hector de Flabij in Henegouwen / een van dese Ridderes/ in syn combat van duel teghens Mallotin de Bours / anno 1431. den 20 Junij/ tot Utrecht / hadde in syn wapen de figure van een Graff / uyt reden hy gheslaghen was Ridder van't Heplighe Graff. Syn woorden zijn dese: *Lequel pavillon du dessus dicit Messire Hector, estoit armoyé moult richement de seize maneres de Blasons. C'est assavoir, des costé dont luy & ses ancestres estoient issus, & dedans iceluy estoit figuré ung sepulchre, pource que iceluy Messire Hector avoit esté fait Chevalier au Saint Sepulchre de Jerusalem.* Andere zijn van gheboelen/ dat den oorspronck deser Ordre soude komen van den H. Apostel St. Jacob/ Bisschop van Jerusalem/ die om 'tgheloof ghedoodt is / anno 63. ende dat uyt die consideratie / dese Ridderes mede subject zijn den Patriarch van Jerusalem. Andere andersints.

a Ff. xi.
Comit.

b Tom. 2.
pag. 58.

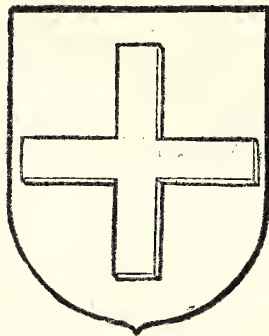
d'Ordre van St. Lazarus, en Ste. Maurice.

LXXVII. Naest dese Ordre was die van St. Lazarus. Welcke Ridderes ghehouden waren in haer Hospital te ontfanghen die Christenen / die van alle quartieren van Europe toe-liepen totten krijgh van den H. Lande. Dzoeghen voor Blason van de Ordre/ een groen Cruys / met wit omcincghelt. Is van verscheyden Pausen bevesticht / ende met Privilegien vereert. Busfaert anno 1119. s. v. seght aldus van de Ordre der Ridderes St. Lazari: Ontrent dese tijdt is oock ingestelt de Ordre der Hierusalemse Heeren/ ofte Ridderes St. Lazari / dzoeghen een kleedt van couleur de Roo/ met een roodt Cruys op de borste. Voor verloop des tijts hy naer vergaen zijnde; is herstelt/ ende met Privilegien vereert van Paus Pius de IV, op't versoeck Jannotti Castilioni Milaneser/wesende op dien tijdt het Hooft ende meester van die Ordre. Haer wanneer dese Ordre is ghevoeght met de Ordre van Ste. Maurice / ende het eentwich hooft en Prince desselks is ghemaect den Hertoch van Savopen / per Gregorium XIII. soo heeft Emanuel Philibert / Hertoghe van Savopen / 'tselbe bekleedt met een witte *Bordure*, in't midden van de welke was ingestoten. Ste. Maurice; den

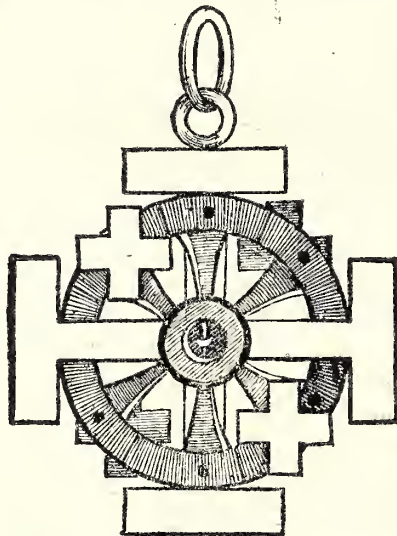
oorspronck van dese / wordt by de Historyschryvers van Sabopen soodanich gheseght: Amadeus Hertoch van Sabopen / alles gheabandonneert hebbende / gheaccompagneert zijnde met thien Chebaliers van treffelijcken huyse / besloot sich tot Ripaille in een Clooster / eertijds ghesticht van syn voozouders / ter eeren van S^{te}. Maurice / alwaer hy aenbinck 't leven van een Hermit / zijnde ghekleedt met eenen aschgraenwen rocke / den welcken hy gozde met eenen riem / gebozduert van goudt / waer ober hy hadde eenen mantel van 't selve couleur als synen rock / op den welcken was een Cruys ghebozduert van goudt. Franciscus Modius ghetuyght / dat die Heremiten / die welcke hy noemt *Chevaliers de Ste. Maurice*, hebben / dusdanich ghekleedt zijnde als voorsz. is / in de wijdinghe van Felix V. teghens Paus anno 1440. die Amadeus haren fondateur was / ghecompareert. Doch / al ist saecke / dat dese op haer namen den titel van Ridder / waren eventwel maer Nonnicken ende Heremiten.

d'Ordre van S^t. Ian d'Accon. S^t. Thomas. S^t. Blaise.
St. Marie, en de Repentance.

LXXVIII. Inghelijc waren die van de Orde van S^t. Ian d'Accon / ende van S^t. Thomas in Palestina / welckers institucie onsecker is; als mede is d'Orde van S^{te}. Blaise; S^{te}. Marie; ende van Penitentie der Martelaren / die dzoeghen een roode Cruys / ende hielden d'Orde van de Augustinen.

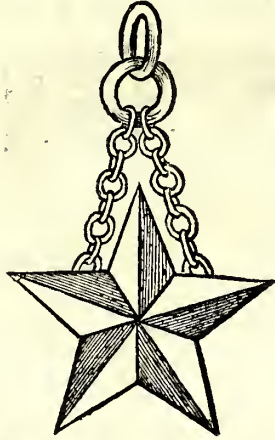
d'Order van S^{te}. Catherine.

LXXIX. Opende dese Orde / de Pelerinen van Jerusalem gaende naer 't Clooster van S^{te}. Catherine / op den Bergh Sina / alwaer rust 't lichaem

'tlichaem van dese H. Maghet: achter oft onder den hooghen Altaer/ werden naer 't hoozen van de Nisse/ ende 'ontfangen van't heyligh Sacrament/ aldaer Ridder gheslaghen op haer Graff oft Sepulture/ by den Guardiaen of de boornaemste van de Nonnicken van dat Clooster/ ghebruyckende de selfde ceremonien ende woorden/ als ghebruyckt worden in 't creeren Ridderen van 't H. Graff te Jerusalem. Dese Ridderen dragen mantels/ ende op de sincker zijde benebens 't Cruys van Jerusalem het teeken Catherine liden/ te weten/ een Wiel met ses speecken.

d'Order van Montoy en Truxillo.

LXXX. d'Order van de Ridders van Montou in Syria/ verkregen haren naem van een Bergh by Jerusalem/ anno 1180. deden groote assistentie aen de Christenen in de conquesten van den H. Lande. Droeghen eenen rooden mantel/ ende op haer borst een witte Sterre met vijf poincten. Hielden den reghel van de Augustinen. d'Order was gheconfirmteert by den Paus Alexander den III. Dyt Syria verdroeben zijnde/ quamen in Europa/ namentlijk in Castilien/ alwaer sy haren naem veranderden/ ende ghenoemt wierden de Ridders van Truxillo/ naer die Stadt waer sy haer eerst onthielden. Waren alleen verbonden aen den Koninck Alphonso/ die haer anno 1233. groote goederen gaf/ maer nu al gheconnecteert aen andere.

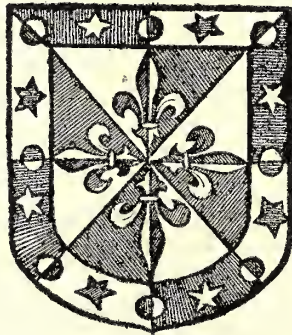
d'Ordre van Port glaive; ofte, Het Swaerdt in Livonien.

LXXXI. By de Princen van Livonien is gheinstituteert getweest/ mede

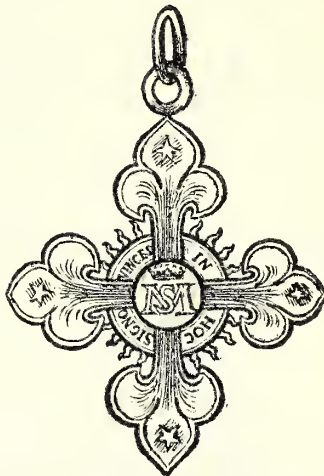
doek by auctoriteit vanden Paus Innocentius den III. de Ridderlijke Orde/ Militiæ Christi, oft Eniferorum, door Albertus Bisschop/ anno 1205. in imitatie van de Duytsche Orde. 't Blason was twee roode Swaerden/ in forme van S^t. Andries Cruys/ op haer mantels vast ghehecht. Haer ooghmerck was/ de Christelijke religie teghens de Heydenen te beschermen/ alle Afgoderij npt te roepen/ ende den waren Godsdienst voort te planten. Naer dese Provintie vermenght zijnde met de Lutherische religie/ is dese Orde gantsch en gaer vergaen/ den naem ghedoodt/ ende een ghe- worden met die Duytsche Orde. Hebben gheslozeert 357 jaren.

d'Ordre van Gens d'Armes; oft, Mannen van Wapenen.

LXXXII. Daer was mede een ander Orde / gheheeten *Gens d'Armes*, inghelijc gheconfirmeert by Paus Innocentius/ ende gefondeert by S^te. Dominicke/ tot uproepinghe van de Albigoisen/ ende bekeeringhe van die van Touloufa / ende Lombardpen/ van haerder dwalinghe. De Ridderg waren bep ghehoude ende onghoude personen/ ende npt die redenen onder den anderen ghenaeamt susters/ ende die Ridderg/ broeders.

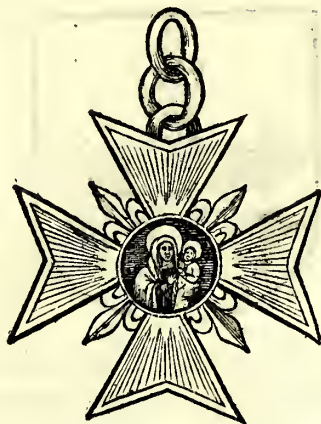
d'Ordre van S^te. Marie glorieus.

LXXXIII. Den aenbanck van de Orde van de H. Maria glorieus/ is ontrent den saere 1233. ten tijde Gregorius IX. zijn naderhande be- vesticht van Paus Urbanus IV. leefden naer Wetten die eenighe voortref- felijke mannen/ ende sp/ onderlinghe hadden ghemaect. d'Orsaeck haer- der fondatie was/ om te procureren ober al onder die twilich waren/ vrede. Zoegghen een wit kleedt/ met eenen graeuwen mantel/ ende voor Blason een purper Cruys/ in een silber veldt / met twee Sterren daer boven op. Waren verobligeert/ weduwen en weesen te beschermen/ Liefde ende Een- d'acht

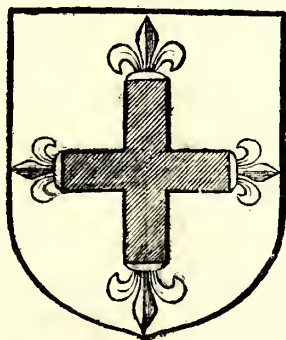
Oracht te procureren onder alle volkeren; by sommige schrijvers geheeten/ *Fratres Gaudentes*, *de Blijde Broeders*, om dat sy leefden in alle tranquilliteyt met haer huysghesin ende familie. 'twaer te wenschen sy noch leefden.

d'Ordre van Montcarmel.

LXXXIV. d'Ordre van de Ridder van ons L. Vrouwe van Montcarmel/ is d'Ordre van S^t. Lazare in Franckrijk/ die te vooren was geboeght by d'Ordre van S^t. Jan/ doch daer naer weder ghescheppen dooz de ernstighe sollicitatie van Philips van Perestain/ anno 1607. ten tijde van Koninck Henrick den IV. by den Paus Paulus IV. ende gheaccoordeert voortaan de Ridder van S^t. Lazarus in Franckrijk/ haer te laten noemen de Ridder van ons L. Vrouwe van Montcarmel. Hadden vooz Blason om haren hals/ een violet Crups/ met 'tbeeldt van onse L. Vrouwe/ ende van ghelijcken een op d'eene zijde van hunnen mantel. Als dese/ soo zijn oock verscheppen andere dierghelijcke Ordres inghestelt by de Pausen/ als namentlijck/ van Jesus Christus/ van den H. Gheest/ van S^t. Pieter/ S^t. Paulus/ S^t. Jozis/ ende menichvuldighe andere/ al differerende by Cruppen van verscheppen colouren.

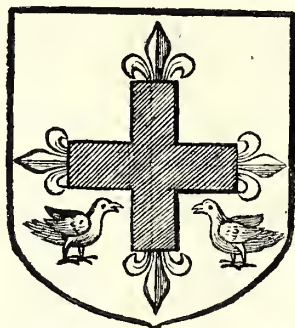
d'Ordre van Alcantara.

LXXXV. Dese Orde van Alcantara/ is ghesondeert in 't Koninckrijk van Leon/ by den vermaerden ende baillianten Ridder/ Gomeius Ferdinandus; ten tijde Ferdinandi/ Koninck van Leon en Galicia/ omtrent den jare 1176. om te resisteren de hovacrdepe der Mooren. Werden in 't eerste ghenoomt/ de Ridder van S^t. Julien van Pirario/ naer die Stadt alwaer sy haer eerst onthielden. Hadden vooz Blason eenen groenen Peeren-boom in eenen schildt d'or, tot dat Alphonse d'VIII. haer vercerde een vermaerde ende goede plaetse op den oever bande Riviere Tagus/ geheeten Alcantara/

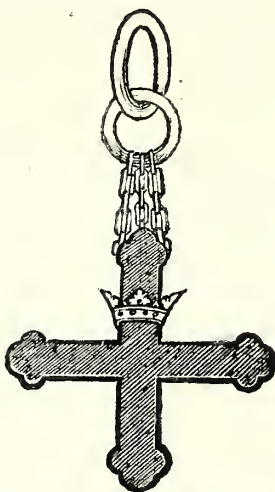
te vooren ghegheben aen de Ridders van Calatrava / ende nu aen dese op conditie. Anno 1411. verkregghen dese Ridders vanden Paus Benedict / een privilegie / te mogen dragen een groen Cruys / in forme van een Telp / op haer lincker bozst.

d'Ordre van de Avesiens.

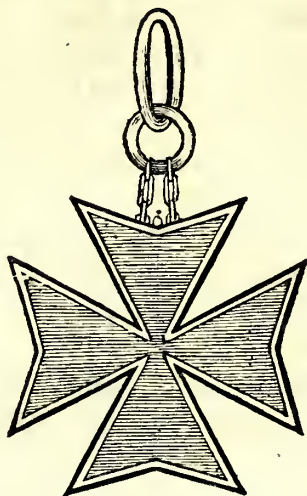
LXXXVI. Naest dese Order waren de Ridders van de Avesiens / ofte Avis / in Portugal / wierden in 't eerste gheuoemt Ridders van Eboza / naer die Stadt daer sy woonden. Ontfingen desen titel van haren Grootmeester Ferdinando Montepzo / tot uytbruyninghe der Mooren : daer naer by Ferdinando de Hamus / haren tweeden Grootmeester / ghewonnen hebbende het Casteel d'Avis / alwaer sy haer transporteerde om te wesen naerder den byandi / naer 'tselve Casteel / *Avesiens*. Droeghen een groen Cruys op eenen langhen steel / in plaets van den Deerenboom / tot distinctie van die van Alcantara. Doch schijnen in 't eerst ghedraghen te hebben een roodt Cruys / met twee klepne voghelkens onder aen den voet / blyckende by de oude zegelen haerder Order.

d'Ordre van St. Joris.

LXXXVII. Niet minder van weerdigheyt als de voorgaende / is d'Order van St. Joris van Carinthia / gheinstitueert (als sommighe segghen) by Rodolphus van Habsburch / den eersten Keyser van 't Ruyck van Oostenryck / tot resistentie / ende teghen d'invasie der Turcken. Gaf haer een welgheleghen Stadt van Carinthia voer een woonplaetse / ende haren Grootmeester den titel van Prince. Haer Blason was 't roodt Cruys van St. Joris / 'twelck sy voerden in haer eyghen wapenen. Andere segghen / dat dese Order was ghefondeert by den Paus Alexander VI. ende den Keyser Maximiliaen / ende haer tepcken een goudt Cruys / met een Croon in een ringh van goudt.

d'Order van St. Steven, Paus, en Martelaer.

LXXXVIII. d'Order van de Ridderen van St. Steven/ is ghesundeert anno 1561. by Cosmo de Medicis/ eersten Hertoch van Florencen/ die haer gaf in bewaringe een nieuwe stercke/ by hem gemaect in't eylandt Elba/ genoemt Cosmopolis/ om 't selve te beschermen tegen den aenloop der Turcken. Is een Order als die Rodische/ wygenomen dat dese binnen haer leven mogen trouwen. wordt ghecelebreert den 2 Augusti/ wesende den dach dat hy won de battalie *de Marciano*. Niemand mach tot dese Order gheadmitteert worden/ dan Edele/ wettighe gebooren/ Catholijcke personen/ sonder vleckte ofte infamie. Haer habijt is eenen witten Camelotten rock/ met een roodt Crups op de sincker zijde: zyn gehouden te defenderen 't Christelijcke geloof/ arme gevangene Christenen te verlossen; dagelijcx te seggen hondert Vater Noster/ ende gelijcke Ave Maria; en op seckere speciale dagen/ oft 't afsterben van eenige Ridderen deser Order/ 't selve getal te verdubbeleren. Haren Grootmeester is den Hertoge van Florencen. Haer Crups/ de forme van dat van Malta: hebbende insgelijcx als die/ bepde haer Priesters ende *Freres, Servans d'Armes*. De woonplaetse der Ridderen is tot Pisen/ ende d'Order bebesticht door Pius I V. anno 1562. den eersten Februarij.

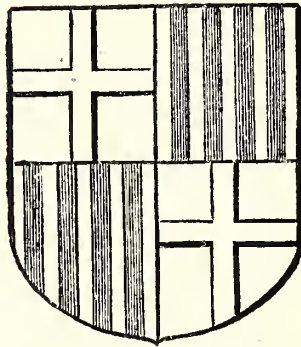
d'Ordre van 't Heylighe Bloedt.

LXXXIX. d'Order van 't Heylighe Bloedt binnen Mantua/ is ingheset

stelt by Vincent de Gonzago / vierden Hertoch van Mantua / ende tweeden van Montferrat / anno 1608. Ten tijde als syn soon Franchois celebreerde 'thouwelijck met Margrieta van Savoyen / tot defentie van 't Christen gheloof / ende om dat die van de Cathedrale Kercke van S^t. Andries binnen Mantua / houden ende sustineren te hebben een stuck van de spongie ons Heeren / ende dyp dzoppelen bloedis / d'welck sy seggen / by S^t. Longin / hondertsten man ende martelaer ontfanghen te zijn ; institueerde den Hertoch op die voorsz. titel dese Orde. Haren Colier was enen bande van goude Ovalen / t'lamen verknocht met klepne goude Ringen / d'een inhebbende klepne goude roeden / t'lamen gebonden in een Goudtsmits smeltkroesken / staende op blammen van byer / d'ander dese woorden / DOMINE PROBASTI ME. De Simbole ofte beduydenisse / dat sy in allen tegenspoee moesten staantvastich blijven / met den anderen in vziendtschap ende eenigheyt leben. Onder aen hinghen twee Engelen in een Ovael / vast houdende een Relique van goudt en cristal / daer in hem vertoonden dyp dzoppelen bloets / ombangen met dese woorden: NIHIL HOC TRISTE RECEPTO. D'Orde was geconfirmert by Paulus V. De Ridders twintich in gh'tale.

De Order S^{te}. Mariæ Redemptionis Captivorum, oft, de Mercede, oft, S^{te}. Mariæ de Misericordia.

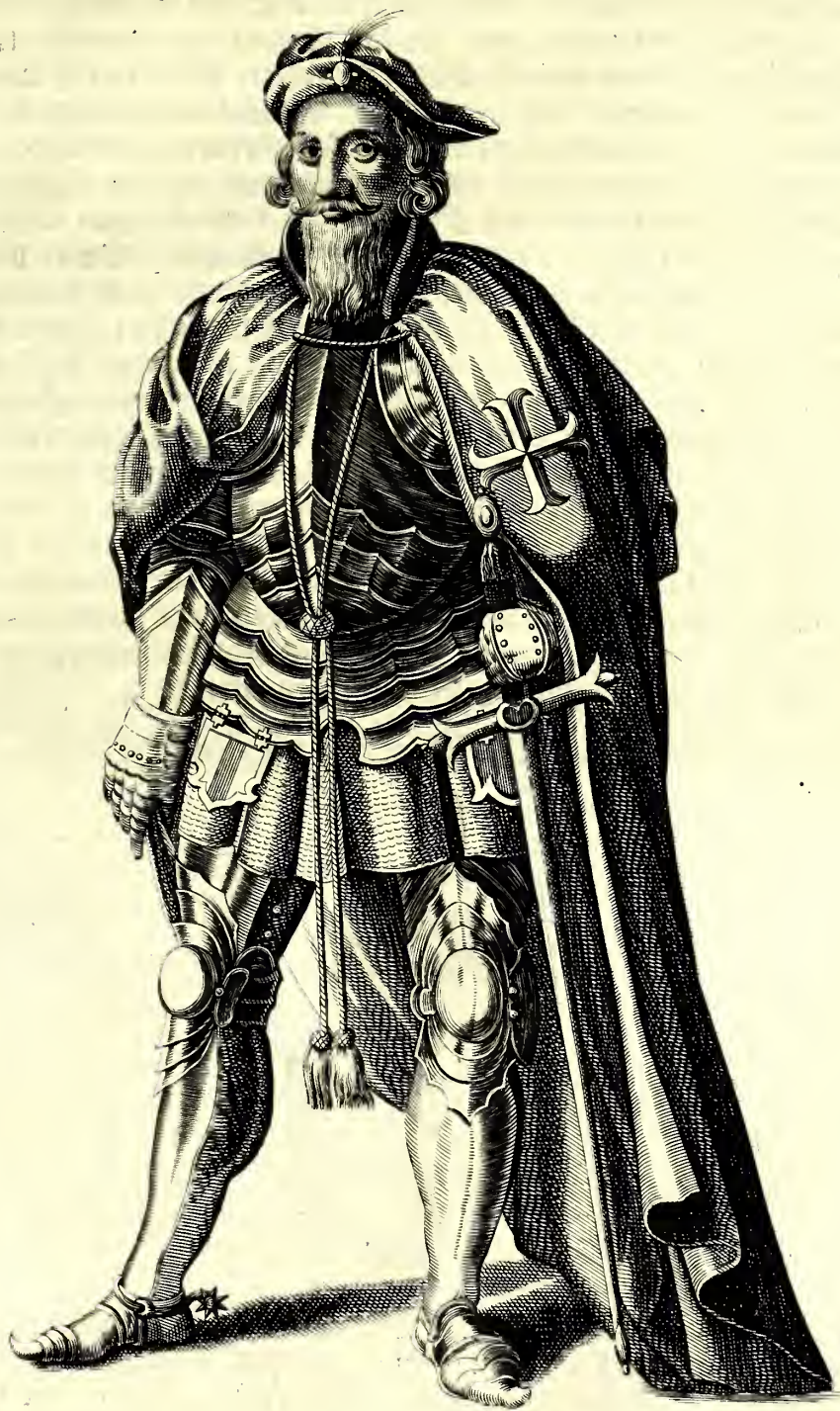

X C. Den instelder van dese Orde / is geweest den Koninck van Arragonien / Jacobus den Verkrijger / Victor seu Expugnator, beneffens hem Petrus de Nolasque / eersten Generaelmeester deser Orde / met Pieter Raymondus Pennia Fortius, een vermaerde ende Heylich man / van d'Orde der Predicaren / tjaer is anno 1223. Die plaetse der instellinge / Barcelona. d'Oozsaecken / I. Die Mooren / Hispanien seer onbymaeckende / ledden vele Christenen gevangenen soo te water als te lande in slavernye / in de welke vele

verlaecken Christum en syn geloof / tot groote schande der Christenen: die H. Moeder ons Heeren (als sy schryven) om deser oozsake / heeft op enen nacht dooz openbaringe aenden Koninck / ende de voorsz. Nolasque / en Raymond te kennen gegeven / daermen seer aengenamen dienst om haren soone soude doen / indien men een Orde instelde / tot die verlossinghe der ghevangenen; d'welck also is geschiet 10. Augusti / inde Cathedrale Kercke van 't H. Cruys tot Barcelona. Die 11. oozsaecke is geweest / dat Jacobus gevangen zijnde tot Carralona / in 't bedwanck van Simon / Grave van Montfort / aldaer probevende 'tverdriet der gevangenis / soude gelofte gedaen hebben / ingevalle hy verlossinghe bequam / en in syn vaders Ryck gestelt / dat hy soude oprechten ter eeren vande H. Mager Maria / Ordinem Redemptionis Captivorum Aen de Broeders is gegeven den Regel S^{te}. Benedicti / gelijk blijckt uyt 'tformulier haerder professie. Ego Frater N. Miles Ordinis St. Mariæ de Mercede, facio professionem & promitto obedientiam, paupertatem, castitatem observare, Deo vivere & comedere secundum regulam B. Benedicti, & in Saracenorum potestate, si necesse fuerit, ad redemptionem Christi fidelium detentus manebo. Soo dat pemandt onder haer / dooz gebreck van middelen / niet en konde verlossen een Christen slave / uyt handen van d'ongheloofige / ende hem sach dooz desperatie / ende mishandelinghe / van syn geloof te verballen / was gehouden de plaetse van den slaef te suppleeren / ter tijde ende wijlen hy den Meester van den slaef voldaan hadde / 'twelck was een sonderlinghe liefde / ende (indien daer nu eenighe

eenighe diergelyck is) wepnich te vinden. Haer habijt was een wit kleedt/
met de wapenen van Arragon ende Cathaloinge. d'Order is gheconfir-
meert by Gregorius IX.

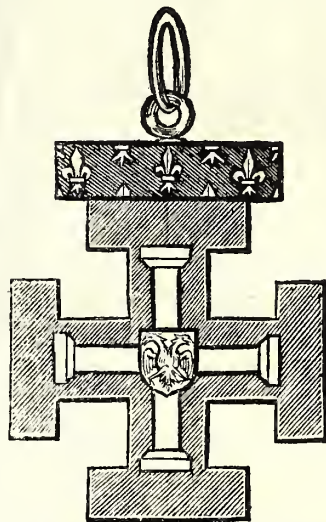
d'Order van de Heeren van St. Ián Baptist van Ierusalem,
gheheeten Hospitaliers, oock Ioanniten.

XCI. Onder alle de boozgaende Ridderlycke Orders/ is ghene van de
minste d'Order van S^{te}. Jan van Ierusalem / is begonst anno 1104:
Z d'Orz

d'Orsaeck / is eenen Gerardus / of die Malpitaensche kooplieden / die vooz't veroveren van Jerusalem / hebben van den koninck van dien lande verlof ghekreghen / om volghens hun devotien ende pver / te mogen ontrent den H. Grave / Hospitalen maecten / om die arme siecken / ende Pelgrims te ontfanghen / d'welck hun vergunt zijnde / hebben hun gheheel gh'bouw / ende familie opghedraghen aen den H. Jan Baptist. Waren verobligeert te ontfanghen upt liefde alle die quamen om't Heylige Landt te besoecken / haer te conboperen ende beschermen teghen d'Arabiers en ongheloovighe. Draghen eenen swarten mantel / met een wit Cruys achtkantich / teecken haerder supberheidt / ende de acht Godzaligheden / waer nae sy trachten. Noemen hu me Oversten / Magistros Militiae , dat is een Grootmeester van Krijghshandel : van welcken den eersten (alsoo Gerardus / die vooz't innemen der Stadt Jerusalem desen titel niet ghevoert en heeft) ghelouden werdt Raimundus de Podio / een Florentiner. Voldoen hun Ghegijden met Dater Noeter ettelijcke reysen te lesen / zijnde van d'Order van St. Augustijn: Ghelooven getrouwigheyt / onderdanigheyt / ende supberheyt : Zijn ghelouden selvs te strijden teghens d'ongheloovighe : Hunne oude Krijghslieden dooz onderdom onbequaem / van te boozen bailliant teghen hunne vyanden / worden in verscheyden Landtschappen ghelonden / met bevel omme hunne landen ende huplen te regeeren / Commendatozes ghenaemt. Palestina verloozen zijnde / in Europam ghekomen / hebben met gheweldt ghelwonnen Rhodos / d'welck sy behouden hebben 214 jaren / van daer verplaest naer Malta / 'twelck sy 'tledert alijdt bailliantelijck hebben ghedefendeert. Tot dese Orde moghen gheen onedele personen genomen worden / noch die daer zijn van Mahomet / Moozen / oft Joden afkomste. Inghelijck gheen onechte / oft personen beneden hun achtien jaren / upt ghenomen les / 'twelck is 't privilegie des Grootmeesters.

d'Order der Duytscher Heeren , oft, Porte Croix.

XCII. Mengaende dese Order / en hebben die Duytsche natie niet minder willen wesen / als die Italianen / Spangiaerden / oft Franche / die nu hunne Ordzes hadden. Waer over syn begin heeft / anno 1191. Die Order van Duytscher Heeren wordt genoemt Order der Duytscher Heeren / Riders vande Maget Maria / *Porte Croix*. Mengaende den naem vande Riders van de Maghet Maria / dien boeren sy van hunne kercke ende Hospitael / die welke ter eeren Marie waren gebout, Worden ghenaemt Duytsche Heeren /

Heeren/ ofte Ridderſ/ om dat in 't begin een Wet ghemaecht is dat alleen Duptſchen in deſe Orde ſouden aengenomen werden van Edelen geſlachte. voeghden 't *Rofarii* by haer tepcken/ 'twelck ſp rondrom haer Crups vzoegen; ende vpt die reden gheheeten *Marianes*/ oft / *Porte Croix*; haren oorzp;onck werdt toegelchreven aen ſommige Burgers van *Bremen* en *Lubeck*/ ten tyde *Henrici V.* anno 1191. in de belegeringe *Protonaidis*/ oft *Acconis*/ andere vzoeger/ anno 1119. kortſ naer hct overgaen van *Jeruſalem* aen de *Chriſte-*nen/ by ſceckeren Duptſch/ ende andere van hun natie / die daer woonden. Welcken Duptſch / wefende rijk ende machrich van middelen / hielde een liberael huys/ ontfangende als in een *Hospitaal* / alle paſſagiers ende *Bel-*grims die gingen naer *Jeruſalem*/ ſoo dat hy ten laetſten daer aen bouwde een ſchoone Kercke/ die hy toepgende de *Maget Maria*/ erigeerde deſe Orde/ beveſticht dooz den *Paus Celeſtin den III.* (volgens de *Brieven* de date anno 1192. 22 *Feb.* *Romæ*) ende *Henrick den V.* Deſen *Paus* heeft deſe Orde vergunt te draghen / niet alleen een witten mantel / maer oock eenen ſchildt van de ſelve berwe/ met een ſwart Crups op beyde *Porte Croix*. *Profi-*teren den *Regel* van *S^{te}. Auguſtijn*. Laſt ende hun ampt was/ naer d'exam-*p*el van de *Templiers*/ te logeeren *Belgrims*/ende ſiecken van hunne natie; vooz al te ſechten vooz den *Geloobe* tegens d'ongeloobige / gelyck d'*Hospi-*taliere ende *Tempel-Heeren*: moeten dagelijcx leſen binnen 24 vuren / 200 mael *Pater Noſter*/ *Ave Maria*/ *Credo*. Staen onder 'tgebiedt van een *Hooft*/ die ſp noemen *Maginum*, oft/ *Summum Magiſtrum*: Den eerſten is ge-*we*eft in 't beleg van *Protonais*/ *Henricus à Walpot*. In 't aennemmen wierde die *Probitien* onder andere deſe ghelofte gedaen: *Wir tragen euch Waſſer und brodt zue, und deſz genuch, daer zue ein geringe kleydung euwer leben lang: wirt es beſſer, ſo habt irs auch: Wytter ſind wir euch nicht ſchuldich.* Verjaeght zijnde / zijn verrocken naer *Protonaida*/ van daer oock dooz die *Sarazenen* verjaeght/ zijn in *Duptſch-*landt gekomen/ende anno 1227. ontrent 'tachtſte jaer *Frederici II.* den *Paus Gregorius IX.* daer toe conſent beneffens den *Keſer Frederick* draghende/ dooz *Conradus Hertoge van Baubien* in *Druiffen* geropen/om 'tſelbe met wapenen aen te taſten/ d'welck ſp ſoo manhaftelijck hebben gedaen / dat ſp *Druiffen* ende *Libonien* overwonnen hebben/ die ingelerten tot den *Chri-*ſten gheloobe/ in alle ſtille zeden ghebracht; waerom ſp oock *Druiffen* wo-*den* ghenoemt/ maer om *Libonien* te conquellteren/ hebben te hulpe ghehad d'*Orde Militie Chriſti*, oft *Enſiferorum*.

d'Ordre van St. Salvator .

XCIII. Deſe Orde van *St. Salvator*/ is gheinſtitueert binnen de *Stadt*

Stadt Montreal in Arragon / anno 1118. by Alphonso Koninck van Spangien / wanneer hy besich was upt te roepen de Hoozen ende ongheloofighe upt Arragon ende Saragossa / wetende wat voordeel dierghelocke militaire Oders andere Provintien bybrochten: ghelovende yder Ridder die hem in de oorloghe wel compoeteerde / syn fabeur / ende assistentie op alle occasien / d'welck haer soo encourageerde / dat anno 1120. de Hoozen ghe-nootlaecte waren die Landen te verlaten / in recompense van 'twelck den Koninck beneficeerde dese Odyz met groote middelen van landen.

d'Ordre van St. Jacob in Spaignen.

X CIV. Opende d'Order van St. Jacob / naer vele ghetuyghen is begonst anno 1170. worden ghenoemt St. Jacobs Heeren / ende bygenaemt de Spatha in Spaignen / waer van d'eerste hooft is gheweest / Petrus Ferdinandus. Wordt oock ghenoemt / d'Order van Compostella / ende is gheapprobereert van den Paus Alexander den III. Den oorspronck werdt toegheschreven by eenighe / de Canonicken van St. Clou / welckers Clooster by Compostella lach; die siende 'tvolck by hoopen / upt devotie / van alle Landen in Christenryck aldaer komen / midts de miraculen die aldaer ghebeurden / en de weghen swaer waren door Roeten / en onbepl midts de Hoozen / bouwden seckere plaecte om de Pelgrims te ontfangen / namentlijk / dat van S^{te}. Marc in de voorstadt van Leon / door welck exempel / andere met yder ontscecken / haer voegden by dese Canonicken: soo dat ten lesten door de liberaliteyt van de Koninghen / ende indulgentien van Pausen / sy toenamen in goederen en ghetal van personen / dat sy machtich waren in beyde de Conventen van Beles ende S^{te}. Marc / te wapenen een dupsent complete Lancien. Ja / noch heden daeghs heeft dese Order ses hondert Ridders / gheteekent soo in tijde van vrede als oorloghe / op de bozste met een purper Cruys / op de wijse van een ghevelt / quæ Militaris Spathæ Capulum exprimit. Doch al ist laecke / (seyt de (a) Hystorie /) dat dese Order is ghefondeert te oorlogen tegens d'ongheloofige / soo zijnder nochtans wepnighe die de Commanderyen ende die habijten tot dien eynde affecteren; maer om te bekomen middelen ende reputatie onder 'tkrijghsvolck voor d'ordinarische residentie van dese Riddersen / is ghegheben 'thups van S^{te}. Marc tot Leon. Den Meester deser Order is door gheheel Spaignen in grooten aensien / van groote macht / hebbende een jaerlijcx inkomen van over hondert vijftich dupsent Ditoletten.

a Maimie
liv. 10.
chap 9.

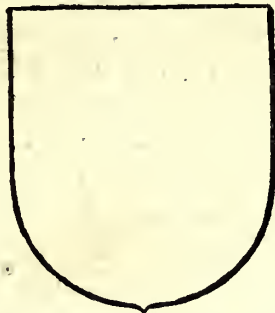
d'Ordre van Calatrava.

XCV. Van de **O**rdre van Calatrava / vinde dat die soude begoft zijn anno (a) 1121. by **A**lphonsum Sanctum / soo andere / anno (b) 1158. hebben den naem van Calatrava / in de ghewelken van Toledo / uyt oorsaeck de **M**oozen komende vooz dese plaetse / ende die **K**idders van den Tempel die refuserende te defenderen / twee **M**onicken van de **O**rdre van Cisteaux die aennamen te beschermen : dooz welckers manhafticheyt andere geanimeert zijnde / deden de **M**oozen retireren / ende de plaetse vooz hun behouden. **D**raghen een wit kleedt / met een groot roodt **C**ruys / ex ordinatione Benedicti XIII. die sich vooz **P**aus hielde in Spaignen. **Z**ijn bevesticht van den **P**aus Alexander de III. **P**rofiteren den **R**egel van Cisteaux. Anno 1540. dooz **P**aulus III. is die **K**idders toegelaten eens te trouwen. Siet **M**aierne Hist. Hisp. liv. 9. Chap. 21. **I**tem / **M**ariana Hist. Espan. Tomb. 1. lib. 11. Cap. 6. pag. 516.

*a Mariana-
Bonaphtus.*

d'Ordre van Scama.

XCVI. d'**O**rdre van de **K**idderen van Scama in Spaignen / was ghefondeert by **J**ohan den II. koninck van Castilien / die dese **O**rdre in groote weerde hielde / doch mede te niete ghekomen.

d'Ordre van La Calza.

XCVII. **I**n imitatie van de **K**idders van't **S**noer / oft **B**anda, institueerden

den de Venetianen d'Orde van de Ridderſ van *La Calza*. Niemand mochte van deſe Orde weſen dan die was van Edelen bloede. Anno 1562. verkregen de Ridderſ van deſe Orde vele nieuwe privilegien. Haer teycken was eenen bandt van goude/ daer onder aen hingh 'tbeeldt van S^{te}. Marc/ oft eenen blieghenden Leeuw/ met deſe woorde: PAX TIBI MARCE, doch aen de ſecckerheyt deſer Orde/ twyffelen ſommighe.

d' Ordre van de Annunciade, oft Boodtſchap.

XCVIII. Aengaende deſe Orde van de Boodtſchap / den naem is blijckelijck / om 'tbeeldt / 'twelck deſe Ridderſ draghen ; een anderen / om dat den dach van hunne bpenkomſte/ is den feſtdach van de Annuntiatie Mariæ / op den welcken 't ghetal ende plaette der overledene Ridderen wordt aenghebult dooz den Prince van Sabopen / de welcke thoofte is van de veerthien Ridderen. d'Orſlaeck ; Amadeus den IV, ghenaemt den Grooten / hadde ontrent 'tjaer 1319. op de Feſt der Hemelvaert Mariæ / vromelijck Rhodum die Turcken ontnomen / ende Chriſto wederghegheven. Waer dooz gheſchiet is / dat die wapen van Sabopen / die een was met het keyſerrijck / (gheſchakeert tot noch toe met de Saxiſche Hertoghen / van welke die Dorſten van Sabopen gheſproten zijn) tot loon ende prijs hunder vromigheyt aldaer bedreven / vermeerdert ende vereert is gheweest / met den ſchildt der Hieroſolimitaenſche Heeren van S^t. Jan / te weten / een ſilber Crups / in een roodt veldt / ende dat ten verſoeck der ghedachte Ridderen / die daer naer met het Eplandt Rhodos zijn begifticht gheweest van den keyſer van Conſtantinopolen / ende ghenoemt Ridderſ van Rhodos / welck veroveren Rhodi heeft oock oorzpronck ghegheven aen de vier letteren F. E. R. T. noch hedendaeghs den Dorſten van Sabopen in ghebruyck / bediedende / Fortitudo ejus Rhodum tenuit. *Sijne ſterckte heeft Rhodum bcwaert*. Deſe vromigheyt van Amadeus den IV, heeft Amadeus den VI. willen eeuwich maecken / dooz 't inſtellen van een Ridderlijck gheſellſchap / ter eeren van de Enghelſche Boodtſchap. Daer toe verkieſende veerthien van de Edelſte mannen / ende elck van dien begiftende met eenen gouden Halbandt / met ſommige ſchildekens met Minneknoopen aen een gheſecht / hebbende 'tvoorzgemelde Marckſchrijft Amadei Magni F. E. R. T. onder upthanghende het beeldt der Maghet Mariæ / daer ſy van den Enghel ghegroet wordt. De plaette hunder bpenkomſte / is de kercke van 't hups der Chartroiſen Petræ Caſtri / in Sabopen / gheſicht by Amadeus den VI, om dat de Religieuſen aldaer ſouden ruſtelijck bidden

bidden vooz de zalicheyt deser **O**rdre; ende dat die **R**idders jaerlijc souden op den **f**cestdach van de **A**nnontiatie **M**ariae/ aldaer verschijnen/ als voozsept is. Haer ghetal is 14. met het **H**oost 15. ter eeren van de **v**ijftien **m**ysterien der **H**epligher **M**aghet.

d'Ordre van **S**t. **A**ndries.

X C I X. d'Ordere van **S**t. **A**ndries in **S**chotlandt/ was gheinstitueere by den **K**oninck **H**ungus/ als hy overwonnen hadde **A**thelstan/ **K**oninck van **E**ngelandt: wierden ghenoeemt de **R**idders van **S**t. **A**ndries/ oft de **D**istel. **H**adden eenen bandt van goudt/ vol knoopen/ waer in waren gheknoopt **D**istel-blommen/ met het merckwoozdt/ **N**EMO ME IMPUNE **L**ACESSIT, alluderende op 't steecken der **D**istelen. beneden daer aen ghehecht het beeldt van **S**t. **A**ndries/ houdende syn **C**ruys vooz hem/ onder aen hanghende: welck **C**ruys/ hy seyde/ hem verschenen was in de **L**ucht/ vooz de **b**ataillie/ ende uyt die redene/ tot ghedachtenisse van die **v**ictorie/ dooz de **m**erite van dien **H.** **A**postel/ begheerde den **K**oninck 'tselue **C**ruys op syn **w**apen soude ghesneden worden/ ende gheboert in de **b**aendelen van syn **L**e-gher/ dat sy alnoch religieusheyt observeren.

Den Nederlandtschen
d'Ordre van 't Gulden Vlies.

C. d'Ordre van de Ridderſ van den Gulden Vlieſe/ is ghefondeert by
Hertoch Philips van Bourgondien/ toeghenaemt de Goede/ tot Brugge
anno 1429. i Januarij/ den dach van ſyn houwtlick met Elizabeth/ doch-
ter des Koninck van Portugael, d'Orſaeck/ is de liefde die hy droegh tot
den

den Edelen Standt ende Orde van de Ridderlijcke weerdigheyt / door die welcke mochte in standt ghehouden werden 't Catholijck gheloobe. Beschermt die Heplighe Kercke/ gherustheyt/ ende welvaren der Republijcke bewaert. Gaf haer den titel van Gulden Vlies / tot allusie van Edeons Vlies / 'twelck bevestighen d'oude tapijten van Philippus / die noch iaerlijcx S. Goelen tot Brussel worden uptghehanghen. Geliet schrijft / dat dese Orde soude by hem wesen ingestelt / in faueur van seckere schoone Dame binnen Brugghe / die by beminde / dragende een kledt ghevoert met Schapen vellen / in imitatie vanden gheballen Coulebant van de Gzabinne van Salsburry in Engelandt. Andere dat de vzychbaerheyt van 't landt dat den goeden Hertoch besat / hem dede nemen 't Gulde Vlies van Jason / waer van elcke letter begriipt een van de vijf maenden / binnen alle de welcke de vzychten aldaer vergadert werden / namentlijck :

J ulius.

A ugustus.

S eptember.

O ctober.

N ovember.

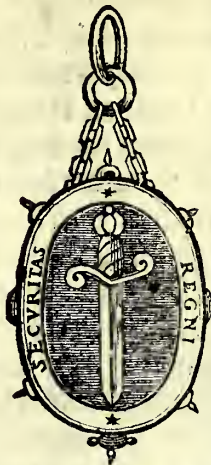
Doch 'twaerschijnelijckste / die segghen dese Orde by hem te zijn inghestelt / met intentie te gaen oozloghen teghen de ongheloovighe in Syrien / ende te conquesteren 't landt van Judea / waer toe hy grootelijcx gheneghen was / ende ghedaen hadde ghelofte / beneffens vele van de Grootte deser Nederlanden / op de Festine binnen Rijssel / 1453. waer de Hystorie van Jason insghelijcx wierde verthoont. 'twelck spne oozloghe teghen die van Gent / ende ander affairen / empelscheerden. De ghelofte die hy dede / was dese :

(a) *Je voue tout premierement à Dieu, mon Createur, & à la glorieuse Vierge Marie, sa Mere, en apres aux Dames, & aux paisans, que si le plaisir du tres-Chrestien, & tres victorieux Prince, mon Seigneur le Roy, est de prendre Croissee, & exposer son corps pour la deffence de la Foy Chrestienne, & resister à la damnable emprise du grand Turcq, & des infidelles, ainsi lors je voue loyale enseigne de mon corps, je la serviray en ma personne, & de ma puissance au lict saint voyage, le mieux que Dieu m'en donnera la grace. Et si les affaires de mon dit Seigneur le Roy estoient tels, qu'il n'y peut aller en sa personne, & son plaisir est d'y commettre aucun Prince de son sang, ou autre Seigneur, chef de son Armée, je à son dit Commis obiray & serviray audit saint voyage, le mieux que je pourray, & ainsi que si luy mesme en estoit en personne. Et si pour les grands affaires il n'estoit disposé d'y aller, ne d'y envoyer, & qu'autres Princes Chrestiens à puissance convenable emprennent le saint voyage, je les y accompagneray & m'employeray avecques eux à la deffence de la Foy Chrestienne, le plus avant que je pourray, pourveu que ce soit du bon plaisir & congé de mon Seigneur le Roy, & que les Païs, que Dieu m'a commu, & Gouverneur, soyent en paix & seureté. A quoy je travailleray, & me mettray en tel devoir de ma part, que Dieu & le monde, cognostront, qu'à moy n'aura tenu, ne tiendra. Et si durant le saint voyage, je puis par quelque voye ou maniere que ce soit, sçavoir ou cognoistre, que ledit grand Turcq ait volonté d'avoir à faire à moy, corps à corps, je pour ladicte Foy Chrestienne, le combattray, à l'ayde de Dieu toutpuissant, & de sa tresdouce Vierge Mere; lesquels j'appelle tousiours en mon aide. Fait à Lisle, le 17 jour de Fevrier, l'an de l'incarnation du nostre Seigneur, mil quatre cents cinquante trois. Seigné de ma main, Philippe. Ende soo nare hem / Monsieur de Caralou, de Cleves, de*

a Siet O. de
la Marche,
chap. 30.
pag. 439.

*Ravesteyn despous, de Charny, de Chlmay, de Cregny, de Haubordin, de Berges, ende andere/ die hem alle met eenighe Edelluyden beloofden te dienen op haer epghen bozse. Soo dat dese instellinghe soude konnen gheweest zijn eene Goddelijke inspiratie van boozlegginge/ dat in plaetse van te conquereren 'tHeylighe Landt by hem/ dooz de nakomelinghen van dat houwelijck (als Jason dooz Medea) 'toprechte Gulde Vlies soude gehaelt werden over Zee/ 'twelck ten tijde van Keyser Carel V. (wiens over-ou-Grootvader hy was) is gheschiet. Want onghetwijffelt/ Godt beinnende desen Prince/ waer over hy hem oock maecte by de weereldt aenghenaem / ende ghenamt de Goede; heeft hem in syne nakomelinghen willen zegenen/ ende ontdecken dat oprechte Gulde Vlies van Peru in de West-Indien/ soo langhe dooz de boozsienigheyt Godts verborghen gebleven/ tot welstandt ende gluck van dat huys/ ende eerst ontdeekt/ doen hy 't Keyserrijck ende de Koninckrijcken van Spangien ende Indien besat. Al 'twelck mede upt de circumstantien/ soo van de Hystorie van Jason/ als instellinghe/ Collier/ ende merck-teecken deser Ridderlijke Order/ 'tberlaen van soo vele bytalen in 't conquereren van de Indien souden konnen gissen/ dat by het Gulden Vlies/ ghehaelt over Zee/ werdt vermenyt den rijkdom der mineralen/ende seer sijne wolle van de overgroote menichte van Schapen in die nieuwe ghevonden Weereldt/ waer in 't Gulden Vlies bestaet / welke schatten dooz dat huys zijn gheweest ende noch zijn / Pretium non vile laborum, 'tGheral der Ridderen is in den eersten gheweest/ boven 't'hoofd/ d'welck was Philippus/ ende nu syne nakomelinghen/ de Koningen van Spangien/ 24. daer naer noch ses. maer anno 1516. van Carel V. tot Byffel vermeerdert tot 52. Den Collier die dese Ridderen draghen/ is van goudt te samen ghevoeght / met des Hertoghs teecken/ wesende een byerslach / ende twee byerghevende Laurierstocken/ krupsweeghs over een legghende/ met een Gulden Vlies daer aen hanghende. Sweeren den Dorst getrouwigheyt/ om 'tlandt te beschermen/ ende die Christen religie te handhaven. Hebben eenen Cancelier / Chysovier / *Roy d'Armes*, ende eenen Griffier / de welke Rechters zijn van alle debatten der Ridderen/ ende crimen / etc. Den Feestdach van S^t. Andries/ is den dach van hunne solemniteyt/ duyzende dzye dagen lanck : den eersten dach zijn hunne habjten roodt scharlaken tabbaerts/ met mantels ende rolcapzoenen van 't selve/ in teecken/ dat de zalicheyt bekomen is dooz bloedvergieten : Den tweeden swart/ over d'afgestorven Ridders van die Order: ende den derden wit/ ter eeren van de H. Maghet Maria.*

d'Ordre van Cyprus.

C I. Daelt dese Orde/ is d'Orde van de Ridderſ van Cyprus/ ghefondeert by 't Hups van Lusignan / dat ſoo veel Koninghen ende Princen aen Chriſtenryck ghegheben heeft. Haer Blason was een bandt van goudt/ in ſozme van een kroorde/ gemenght met letters S, in groote characteren/ met een ſweerd onder aen hanghende/ de lemmer van ſilber/ ende den hecht van goudt/ met dit woordt: POVR LOYAVTE MAINTENIR, om de Ridderen te animeeren ende te onderwijſen / dat ſy geen occasie moſten laten paſſeeren/ om haer manhaftich ende couragieus te thoonen / tot welcken eynde 't Kapier ghedraghen werdt/ ende onder malkanderen ſchuldich waren te onderhouden eendracht ende vziendſchap / tot beſcherminghe des Vaderlandts; die letter S, beteekende Silencie by de oude Romeynen: andere legghen/ dat den bandt was een ronde kroorde van witte zyde / t'ſamen ghevlochten met Ginneſtricken / tuſſchen bepde de letters S ende R, van ſijn goudt: 't Sweerdt onder aen hanghende/ in een Obael/ ombangen met dese woorden; SECVRIAS REGNI.

d'Ordre van St. Michiel.

C II. Niet minder als de voorgaende is d'Orde van S^t. Michiel in Franckryck/ ghefondeert anno 1469. te Amboise/ by Louijs XI. De Ridderen hebben eenen bandt van goudt/ met Schelpen aen malkanderen vaſt/ met dit merckteeken; IMMENSI TREMOR OCEANI, onder aen't beelde
 A a 2 van

van den Arch-Enghel / naer 't exempel spns vaders Carel VII, die 'tselbe beed't hadde in syn vaendel / doende spne inkomste binnen Rouaen / upt oorzlaeck hy ghesien hadde (op een miraculeuse wyse) dien Enghel / op de brugge van Orleans / ten tyde van de beleggeringhe by d'Engelsche. In 't eerst waren de Ridderen maer 30 in ghetale / en van de principaelste hupsen in Franckryck maer nu soo veel als den Koninck ghelieft / die haren Grootmeester is. De Ridderen toeghelaten tot dese Orde / verbinden hun by bysondere gheloften den Koninck te onderdanen ; ende niemant en wordt upt dese verstootten / ten zy om crimen van ketterhe / ofte van gheschender Overheyt / ofte om dat hy heeft syn plaets ghequiteert in oorloghe / ofte dooz blooheyt is gaen loopen. Soo wanneer pemandt van de Orde overleden is / soo wordt die opene plaetse versien by lotinghe ; dien die plaetse bevalt / wordt by den Prince ontfanghen met dese woorden : d'Orde ontfanght u vooz Frere ende Compagnon / waerom zy u begift met desen bandt. Godt ghebe dat ghy den selven langh mocht dragen. Tot tepcken van vrientchap / soo kust hy d'andere Chevaliers. d'Orde heeft synen Cancelier Chzelozier / Stockdragher ende Griffier / die aentteekent die namen der Ridderen / ende vrome daden der selver. Die Koninghen begiftighen oock vzeemde Princen met dese Orde / in teecken van vrientchap / die welcke wilgende de selve vzeecken / seynden d'Orde wederom / om van den eedt ontfaghen te wesen.

d'Ordre van 't Bourgondies Cruys.

BARBARIA.

CIII. Keyser Carel de V. instiqueerde de Orde van 't Bourgondies Cruys / op S^{te}. Magdalena dach / anno 1535 / binnen Tunis / als hy spne victoziense entree dede / ende restaureerde Muloalles in de Croone van Tunis / die hem den Zeeroover Barbarossa hadde ontnomen / tot recompense van manhafricheyt / die hem in die conqueste gheassisteert hadden. De Ridders droegen eenen mantel / daer op stont een Bourgondies Cruys / ghelijck Carolus ghewoon was te voeren in den oorloghe / bestaende in twee knoopachtighe stocken / ghestelt en *Sautoir*, ter ghedachtenisse van S^t. Andries / Patroon van dat hups / waer by gheboeght waren een vperstael / d'welck vper sloech upt een kepe / met dese Inscriptie ;
BARBARIA.

d'Ordre van den Heylighen Gheest.

CIV. Opende d'Order van den H. Gheest/ den instelder is gheweest
 Henr. III. Koninck van Franckryck ende Polen: 't Jaer 1579. den dach/
 eersten Januarij: de plaetse der instellinghe/ Parijs. D'Orsaeck/ de wel-
 daden by hem van Godt ontfanghen/ zijnde bepde op dien dach gheworden

Koninck van Polen/ van Franckrijck/ ende oock ghebooren. Men de Rid-
ders is ghegheven eenen swarten fluweelen mantel/ overzaept met Zelpen
ende blammen/ ghebozduert van goudt ende silver/ inshelijcx tenen bandt
van goudt/ doozwocht met ghelicke Zelpen en blammen. Den Koninck
is Oppermeester/ die welcke eedt doet/ 'Krijck ende syn leven te waghent
vooz 't Catholijck ghelooft. De Ridderen/ doen ghestaefden eedt veerdich te
wesen om 't Roomsche Catholijck ghelooft vooz te staen/ ende noyt tegen den
Koninck wapenen aen te nemen. De Ridders 26.

d'Ordre van de Ronde Tafel.

C.V. Anno 516. Arthur/Koninck van Engelandt/ verdzeven hebbende
die Saxon/ ende verscheppen andere natien/ tot recompense van die haer in
die oorloghe recht manhaftich hadden ghedraghen / creerde 24 Ridderen/
ghenaemt Ridders van de Ronde Tafel/ upt oozlaeck den Koninck (bevin-
dende haer eer ende deughden te wesen van egale merite/ ende om te ballan-
ceren syn faveur en gheleghentheyt by ghelijcke proportie) ozdincerde ghe-
maeckt te werden een ronde Tafel / waer aen dese Ridderen op Triumph-
dagen in 't ronde by den anderen saten/wechnemende daer dooz alle jaloufie
van pæcedance/ om dies te beter alle eenigheyt ende Broederschap te on-
derhouden. Sommighe zijn van opinie/ dat dese by-eenkomste meer is ghe-
weest een ozdinaris ghebruyck in die tijden onder die Grooten / (om wech
te nemen alle occasie van querelle/ die dooz het vooz ofte naer-sitten soude
moghen ontstaen) dan een Ridderlijcke oft militair Oorde: jaer/ om ghe-
lijcke redenen / schijnen hedendaeghs de ronde tafelen meer ende meer in
ghebruyck te komen. Petrus Olivarius verhaelt/dat eertijds om dit vooz-
sitten onder den Adel in Vrieslandt/ sulck een oneenigheyt ontfont/ (midts
elck de eerste wilde wesen/ende upt dier oozlaeck pretendeerde 'thoogh-eynde
in de Kercke) dat ten lesten yder in syn Parochie een eyghen Kercke dede
maecken; ende dat upt dese redenen soo veel Kercken aldaer ghebonden
werden.

d'Ordre van de Baroneets.

C.VI. De Ridderlijcke Oorde van de Baroneets/ is ghefondeert by den
Ko-

Koninck Jacobus/ in't neghende jaer spns Rijck/ wanneer hy het Koninck-rijck van Herlandt hadde gheheelijck dooz de wapenen onder spn ghebiedt/ ende verdzeben de Rebellen upt de Provintie van Ulster. 'tDooznaemste deser Order is/ dat dese eer niet en is personeel als de digniteyt van alle andere Kitterlijke Orders/ maer hereditair op den oudsten soon/ ghekomen zijnde tot den ouderdom van 21 jaeren/ als wanneer hem 'selve Kitter- schap werde ghegheben. Haer Blason is 't wapen van Ulster/ zijnde een bloedighe handt in een silber veldt/ dat sp en haer descendenten voeren in den eersten hoeck hunder wapenschildt.

d'Ordre van de Banneretz.

CVII. 'tEerste ghebruyck van de Kitteren te creeren Banneretz in dat Rijck/ 'twelck alijdt gheschiede in 't veldt onder 'sKoninck Standaert/ werdt by hun toegheschzeben haren Koninck Eduart den derden/ ende ghehouden tweederhande. d'Eerste/ die by den Koninck selfs/ oft spnen successeur in presentie des Koninck/ onder den grooten Standaert by openbaer oozloghe ghecreert werden/ ende de pzeccdance nemen vooz jongher soonen van Burchgraben/ Baronnen/ ende Kitteren Baronets in dat Rijck. De tweede/ die van den Generael van 't Legher/ ofte van pemandt anders dooz last ende commussie des Koninck/ dese eere ontfanghen/ ende gaen vooz d'ordinaris Kitteren/ ende beneden Baronetz. De ceremonien in 't creeren van beyde/ zijn dese: Den Kitter/ die dese eere stontt te ontfangen/ wierde gebrocht vooz den Koninck oft Generael/ tusschen twee Kitteren/ dzagende spn Pennon, oft een Baniere/ opgehoubwen. Waer naer in presentie van alle den Adel en Officieren van 't Legher/ den Koninck oft Generael by den Herauld werde aenghelspzooken in deser voeghen: Dat spne Majestept/ midts d'afkomst/ merite/ deught/ ende middelen van desen Kitter/ om te konnen onderhouden dien staet / souden ghelieven af te snijden de steerten van 't Pennon, oft de Baniere te ontvouwen/ ende alsoo den Kitter te avanceren tot den staet van Banneret. d'Exempelen van 't afsnijden hier naer/ van 't ontvouwen by den Prince/ is een speciael exempel in Froissard van Sir Johan Chaundos/ die by Prins Edoart/ (toeghenaemt de Swarte/) ten bywesen van Don Pedro/ Koninck van Castilien/ vooz de bataillie van Nabarret/ dese eere ontfingh/ ende by den Prince ontvouwen wierde spn Baniere / by den Generael van 't Legher/ dat van Sir Thomas Crivet/ die

a Second. vo-
lume, fol.
55.

die dese digniteyt verkreegh van den Grave van Buckingham/ jonger broe-
der van den Prince Edoart de Swarte / ende soon van Koninck Edoart
den III. vooz de bataille te Teroane / teghen den Hertoch van Bourgon-
dien / broeder van Koninck Carel de V. van Franckrijk. De woorden
by (a) Froissart van hem/ zijn dese: *Et premierement Messire Thomas Trivet*
apporta sa Bannier toute enveloppée, devant le Conte de Bourguignon, & luy di&: Mon
Seigneur, s'il vous plait, je desveloperay aujourd'huy ma Banniere: car Dieu mercy, j'ay
assez de revenue pour maintenir estat comme à la Banniere appartient. Warr op den
Grave antwoordende; *Il nous plait bien;* nam de Baniere ende gaf hem de
selve weder in handen/ segghende; *Messire Thomas, Dieu vous laisse vostre pieux*
faire cy & aultre part. Messire Thomas ontbouwen hebbende syn Baniere/
gaf de selve aen een van syn beste vertroude schildknappen/ ende quam alsoo
in de avantgarde.

Niemandt beneden Ridder/ werde eertijds by ons ende in Franckrijk
met desen titel van Banneret vereert: de digniteyt verepschte 'gheboorch
van 25 Edelluyden ten minsten: was hereditair/ ende gheboeght by de Lee-
nen/ als Hertoch/ Marquijs/ etc. Directie ofte 'berhef bestont in't ober-
gheven van 't Pennon: de Recrien afghesneden / of de Baniere ontbouwen/
als de digniteyt van de Vaen-leenen / oft feuda, vexillaria van Provincien/
oft andere territorien in 't oudt Keyserrijk: soo dat de epgenschap van
Banneret/ mer is gheweest een weerdigheyt/ die maecte sulcke Ridderen
van staet de Baronnen ghelick/ dan een Ridderlijke Order. Sulcke feu-
dale Bannerets oft Vaenderheeren/ wierden ghecreert by de Hertoghen
van Bourgognien. D'Exempelen beyde van 't berhef ende erectie/ met taf-
snyden van 't Pennon, sien wy in Olivier de la Marche/ van Louijs de Vieville,
Seigneur de Sains/ ende Jacques Houton/ Seigneur de Harchies in He-
negoulwe / by Hertoch Philips in't Legher van Rupelmonde/ in d'oorlogh
teghens die van Gent/ anno 1452. *La veux-je, (soo zijn syn (b) woorden)*
Messire Louijs de la Vieville, Seigneur de Sains, relever Banniere, en elle presentant Roy d'Armes
de la toison d'or? Et ledit Messire Louijs tenoit en une lance le Pennon de ses plaines armes,
& di& ledit toison: Mais, tres redouté & souverain Seigneur, voyez vostre humble subject,
Messire Louijs de la Vieville, issu d'ancienne Banniere à vous sujettee, & est la Seigneurie
de leur Banniere entre les mains de son aîné: & ne peut ou doit sans mesprendre porter
Banniere quant à la cause de la Vieville, dont il est issu: mais il a par partage la Seigneurie
de Sains anciennement, terre de Banniere. Pourquoi il vous supplie, (consideré sa noblesse de
sa nativité, & les services faits par ses predecesseurs) qu'il vous plaise de le faire Ban-
neret & le relever en Banniere, & il vous presente son Pennon armoyé, suffisamment accom-
pagné de vingt cinq hommes d'armes pour le moins, comme est & doit estre l'ancienne cou-
stume. Le Duc luy respondit, que bien fut il venu, & que voulontiers le feroit. Si bailla le Roy
d'Armes un couteau au Duc, & prit le Pennon en ses mains: & le bon Duc, sans oster le gan-
telet de la main senestre fit un tour au tour de sa main de la queue de pennon; & de l'autre
main coupa ledit Pennon, & demeura quarré, & la Banniere faicte, le Roy d'Armes bailla la
Banniere audit Messire Louijs, & luy di&: Noble Chevalier, recevez l'honneur que vous faict
aujourd'huy vostre Seigneur & Prince, & soyez aujourd'huy bon Chevalier, & conduisez vostre
Banniere à l'honneur de vostre lignage. Ainsi fut le Seigneur de Sains relevé en Banniere,
& prestement se presenta à Messire Jaques, Seigneur de Harchies en Hainaut, & porta son
Pennon suffisamment accompagné de gens d'armes, siens, & d'autres qui l'accompagnoyent.
Celuy Messire Jaques requit à son souverain Seigneur comme Comte de Hainaut, qu'il le fit
Banneret en la Seigneurie de Harchies. Et à la verité bien luy devoit estre accordé, car il
estoit un tresvaillant Chevalier de sa personne, & avoyent luy & les siens honorablement
servy en toutes guerres. Si luy fut accordé, & fut fait Banneret celuy jour le Seigneur de
Harchies,

b Liv. I.
chap. 25.
pag. 361.

Harchies, & de ces deux Bannieres je fay difference d'autant que l'un releve sa Banniere & l'autre entre en Banniere, & tous deux sont nouveaux Banneretz celui jour comme dict est.

'tBoeckken *La division du Monde* leydt/ dese dignitept van Banneret te bereytschen 'tgevolgh van 50 Edelen. Pour faire un Chevalier Banneret (so zijn de woorden) c'est quant il a longuement suivy les guerres, & qu'il a assez terres & revenu tant qu'il peut tenir & souldoyer cinquante gentils hommes, pour accompagner la Banniere, lors il peut licitement lever ladicte Banniere, & non autrement, car nul autre homme ne peut porter Bannier en bataille, s'il n'a cinquante hommes prests pour batailler: van gelijcken *Gesta Romanorum*; s'il n'a cinquante hommes d'armes & les archeries & les arbalestres que y appartient.

A Paris
1565. Pag.
65.

Soo dat dese personen/ midts d'oude ghemeenschap van de Bannerets met Baronnen/ 'tgevolgh van Edelen/ 'tsuppozteren hunder wapenschildt/ ende den selven te voeren in een vierkante Banniere/ 'twelck niemant upt kracht van ecnighe dignitept/ die niet en is officiable/ ende relatijf tot den oorloghe/ beneffens Heeren/ Baronnen/ en sulcke als meerder zijn als Baronnen vermocht te doen/ als andersints/ wierden by sommige ghetituleert (a) Baronnets/ als die hadden een titel weynich minder dan Baron.

a *Bret d'Ar-*
gentr. Hist.
de Bret. lib. 1.
cap. 13.

d'Ordre van den Cousebant.

CVIII. Den Fondateur van dese vermaerde Order van den Cousebant/ is gheweest Koninck Eduard den III. 'tjaer (b) 1350. andere (c) 1344. Den Patroon S^t. Jozis/ den welcken hy in't perijckel van eenen dubieusen strydt tot syn profijt ende glorie/ gheluckelijck heeft aengheroepen/ naer de gherupghenisse van Wallingam. d'Orzaeck/ als sommighe schrijven/ om te eterniseren de memorie van syne groote conquesten by hem verkreghen teghen Johan Koninck van Franckrijk/ Jacobus Koninck van Schotlandt/ die hy beyde ghevanghen hadde op eenen tijdt/ binnen syn Koninckrijk verjaecht den Koninck Henrick van Castilien den Bastaert/ ende Don Pedro weder gherestaureert; andere/ om te verdedighen de eere van Anna/ Grabinne van Salisburp/ een seer schoone Dame/ die den Koninck beminde/ en opghenomen hadde haren blaetwen Cousebant/ in't dansen ontbalen/ die hy daer naer droech aen syn sincker been tot een fabeur. De Koninginne daer ober gheoffenseert zijnde/ werde den Koninck sulcx aenghedient van eenighe syne Broote/ tot de welke die Koninck al lachende seyde: *Hony soit qui mal y pense*, daer by voeghende/ dat hy soude maecten dien Cousebant een eere voer alle die hem souden draghen/ ende upt die redenen/ niet langhe daer naer institueerde dese Ridderlycke Order/ ghebende elcken Ridder eenen Cousebant/ rijckelijcken ghebozduert met goudt ende kostelijcke ghesleenten/ met 'tselve devijs daer op/ die dese Ridderen altydt draghen onder de knie van haer sincker been/ vast ghemaect met een goude Gelse/ beteeknende liefde ende eendracht deser Orde. Haer habijt is carmoesin fluweel/ ende eenen purperen mantel met wit gheboert/ ende het roodt Crups van S^t. Jozis daer op in eenen schildt ombanghen met den Cousebant; swarte fluweele bonnetten met witte plupmen op haer hoofden; om haren hals eenen Collier van goudt/ zijnde eenen Cousebant dickwils ghebouwen met witte ende roode Koolen tusschen beyden/ waer aen hanght 'tbeeldt van S^t. Jozis/ ende den Ordeck onder hem. 'tGhetal der Ridderen is 26. waer van den Koninck 'thoofst is; haer Feest werde jaerlijcx gehouden op S^t. Jozis dach. Als wy dat alle ghesien hebben/ anno 1619. tot Greenewich; alwaer sy in't gaen hielden dese order van rijen/ te weten/ eerli vier/ twee en twee/ ende daer na een alleen/ ende aldan weder soo twee en twee/ ende een als vooren. De Ridderen dan teghentwoordich

b *Segar lib.*
2. cap. 9.
c *Froissar.*
vol. 1. chap.
101.

verkiezen by consent ende confirmatie des Koninck/ nieuwe in plaets van
d'afgheslozvene/ die daer naer met groote magnificentie op 't Casteel toe

COMILITONUM GARTERIANI ORDINIS HABITUS, A FRONTE ET A TERGO.

Winkoz worden geinstalleert: zijn verobligeert te onderhouden 50 Edellup-
den/ op alle occasien den Koninck te dienen in de oorloge/ ende op den dach
van de Festine te wesen in haer Suite; heest synen Prelaet/ Cancelier/
Griffier/ Hofmeester/ ende Roy d'Armes, ghenaemt Garter.

CIX. De reden waerom d'Engelsche ephentlijck hebben opgenomen S^t. Jozis/ boven de voorberhaelde/ by Selden (a) zijn dese. Ten is niet vreemt (sepdt hy) dat een soo belliqueuse natie (denoterende de sijne) voor haren Watroon heeft opgenomen den persoon van een soo hepligen soldaet/ ende soo wel bekend by den specialen naem van Tropheophorus/ oft victorius. Dat is/ die verkrijght de victorie/ ende wech-draeght de Tropheen der vanden/ zijnde insghelijck van soo veel meerder eminentie in bepde de Kercken van't Oostersche ende t'Westerliche Keyserrijk/ als is/ S^t. Sabas/ S^t. Sebastiaen/ S^t. Maurice / ende alle andere die mede krijgsluyden zijn gheweest/ ende dat (naer syn segghen) door de kennisse/ die d'Engelschen aldereerst van hem verkregghen hadden/ in't oorloghen ten Heplighen Lande/ als zijnde desen S^t. Jozis (soo vermenpt werdt) gebooren in Cappadocia van een eerlijcke familie/ ende gheweest een vermaerden krijghs-Oversten in den oorlogh onder Diocletianus/ doch ten tijde syns lijdens ende decapiteeren van dignitept een Grave / als wy lesen die syn Legende hebben beschreven/ zijnde verscheyden Kercken ende Altaren ghesticht/ ende ghewijdt in synen naem/ specialijck tot Diospolis oft Lydda/ daer hy gheleden heeft/ alwaer ontrent 500 jaren geleden/ een Bisdom wierde ghesticht/ ende gheconsacreert t'zijnder eeren/ ende den dach zijnder overlijden in alle kercken jaerlijck gheviert den 23 April/ jae niet alleen op synen dach/ maer insghelijck op andere heplighe daghen. Soo bouwde den Keyser Justinianus hem ontrent 240 jaeren naer syn liyden/ eenen Tempel in Cremo Jordanis/ ongetwijffelt upt redene hy soo veel hoorde van syn name: is insghelijck opghenomen by de (b) Mahumeristen/ om te wesen suæ sectæ protector eximius, soo dat sy alle beelden der Heplighen by de Christenen in eenighe plaetse verdestruereende/ haer onthouden van dat van S^t. Jozis. Een exempel hier van verhaelt Cotobicus ghesien te hebben in't Clooster van Arnica/ een Stadt in Cypzus/ alwaer de Turcken alle de beelden vernielden/ uptghenomen dat van S^t. Jozis/ sittende te peerde met eenen Tulipandt om'thoofte. (c) Bulbequius schrijft/ dat die Turcken menpen dat 't beeldt van S^t. Georgius verthoont hunnen Chederlem / een man gheweest sterck van lichaem ende ghemoedt/ die welcke van eenen grooten Dyaeck soude eene maeght gefalveert hebben: versieren alsoo S^t. Georgium ende Chederlem een gheweest te zyn / die welcke ghenuchte neemt in oorloghe/ helpt in oorloghe die sterckste/ ofte die hem aenroepen tot hulp/ Godt ghebe van wat religie. soo is niet te verwonderen dat 't beeldt van S^t. Jozis in de Kercken onder t'ghebiedt der Turcken wordt ghetolereert. Desen H. Georgium plachten aen te (d) roepen tot hulp tegen alle vanden des gheloofs. (e) Nicephorus den Keyser heeft hem aengheroepen / ende victorie verkregghen. (f) Chunibertus Koninck van Franckryck / heeft van ghelijcken een heerlijcke victorie verkregghen teghen syne vanden/ door die hulpe van desen Heplighen. (g) Theodorus Sicerta heeft aen Mauritio t'Keyserdom voorsept/ by aldien hy des H. Georgii ghe-dachte. In de Engelsche Kercke tot Roomen staet desen H. uptghebeeldt met desen Loff:

GEORGIUM CAPPADOCUM ANGLIA SIBI PROTECTOREM
ELEGIT, ET MAXIMIS BENEFICIIS TUM PACE TUM
BELLO RECEPTIS SEMPER RELIGIOSISSIME COLUIT.

a Titles of Honor, pag 811.

b Cotobicus Itinerar. Hierosolymit. lib. 2. pag. 343.

c Legationis Turcicae, Epist. 1.

d Ordo Romanus. e Cædrenus in compendio. f Paulus Diaconus l. 6. de gestis Longobardorum c. 5. g Baronius anno 583.

Soo dat niet breekt en is/ dat desen H. Georgius opghenomen is tot
 Patroon van dese Ridderlijke Orde ende dat Rijk / als S^t. Andries in
 Schotlandt/ S^t. Jacob in Spaignen/ ende S^t. Denijs in Franckrijck/
 als eertijds de Grieken/ Trojanen / ende andere/ Apollo/ Pallas/ etc.
 volghens dese versen (a) Ovidij :

^a *Elg. 2. lib.*
Trist. 10.

Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo,
 Aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.
 Oderat Aeneam propior Saturnia Turno,
 Ille tamen Veneris numine tutus erat.

Al oft wy segghen wilden van ghelijcken van de Christene Patronen :

Als slaegh S^t. Foris is voor Eng'landt in het strijden,
Roept Franckrijck S^t. Denis daer teghen aen in lijden.
Als 't Cruys en S^t. Andries de Schotten helpt in noot,
Soo werpt den Spaignaert hem weer in S^t. Jacobs schoot.

De soldaten in de bataillie tusschen Hertoch Jan ende die van Lupck/
 riepen aen d'een zijde / *Nostre Dame de Bourgoinge*, *Nostre Dame Haynault* : ende
 aen d'ander zijde / *Sainct Lambert Perwez*; denoterende alsoo beneffens de Dii
 Patrii pder spnen Prince. 'twelck (b) Monstrelet ons getuyght in dese woord-
 den : *Et croyent à hault cry les Bourgoignons, & Hainnters, chascun sous le Banniere, Nostre*
Dame de Bourgoigne; Nostre Dame Haynault; & lesdicts Ligeois crioient, Sainct Lambert
Perwez. Veden. S^t. Lambert/ die in syn leven Bisschop van Tongeren en
Tricht/ met een Lancie doozstecken/ vermoort wierde in de Kercke Cosmae
ende Samiani/ booz den Rotaer in het Ghebedt/ krupt wijle uptghestreckt
legghende tot Lupck/ dooz opstel van eenen Prince Dodo / om dat hy Her-
roch Depin / die verlaten hadde syn wettighe huysvrouwe Plecrupt / ende
boeleerde met Alparis/ suster van Dodo / bestraff hadde / ghelijck Joannes
de Dooper den Herodes: naer syne Canonisatie was opghenomen booz
Patroon van haer Landt / ende den Bisschops stoel ghetransporteert tot
Lupck/ daer hy noch is.

^b *Torn. 2.*
pag. 64.

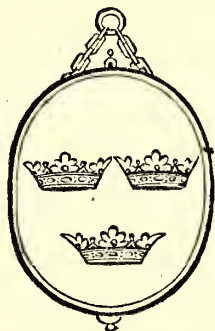
CX. Nopende de figure de ses S^t. Jozis/ sittende te peerde ghewapent/
 met den Dzaeck onder hem/ ende somwijlen in ander figuren/ daer beneffens
 een Baghet knielende booz hem/ zijn vele van opinie meer figurensche
 wise te zijn ghestelt/ dan ghegrondt op eenighe Historien: aenghelien gheen
 bequamer figure/ nopende 'sitten te peerde ende ghewapent / konde be-
 dacht werden/ om af te beelden een krijghs-Oversten/ dan hy sulcken ver-
 thooninghe/ ende die overhandt teghen den Dupbel/ dan met het doozsteec-
 ken des Dzaecks: overmits in d'oude tijden de maniere was/ den Dupbel
 en ketterije te exprelleren dooz die ghedaente / als wy sien in de Heplighe
 Schrijtuere/ in de Ridderlijke Orde van den Dzaeck hy Sigismundus/
 ende 'tbeeldt ofte statua van Constantinus Magnus / hebbende een Cruys
 boven op/ ende daer beneffens (als getriumphiert hebbende over den Dup-
 bel) eenen Dzaeck doozstecken dooz 't midden van den bupck/ ende ghe-
 worpen in de Zee. 'twelck (sepd (c) Eusebius) was de figure van 't gene
 den Propheet Esaia (d) sepd : *Te dier tijdt sal de Heere te huys besoecken*
met synen harden/ grooten/ ende stercken sweerde / den Dzaeck / (soo inter-
preteren die 70 interpretes Leviathan/ die een Sliche Slanghe / eben den
selven Dzaeck/ ofte Leviathan/ die een kromme Slanghe is/) ende sal den
Dzaeck inde Zee verwoyden. So dat S^t. Jozis perlebererende in Chyllum
te gheloooven/ niet teghenstaende alle tormenten ende doodt hem aengedaen/
den

^c *De vita*
Constant.
^d *Cap. 17.*

den Dzaeck/dat is/syne geestelijcke byanden heeft overwonnen. (a) Andere/ allegorischer wijze upt te beelden de heerlijcke Opstandinghe ons Heeren/ lieber dan aen te nemen dien Georgium/ Bisschop van Arrian/ van wie spreeckt Ammianus Marcellinus/ meenen mede die figure der Haghet te beteekenen eenich Landt oft Stadt/ versoeckende syne assistentie/ zijnde de maniere ende alsnoch/ Landen en Steden af te malen dooz de gedaente van een Haghet. van welcken Dzaeck en Haget (b) Baronius spreeckt aldus: Pictura illa (sepdt hy) S. Georgii qua effingitur eques armatus qui hastæ cuspidē Draconem interficit, juxta quem etiam Virgo posita manus supplices tendens implorat auxilium, symboli potius quam historię alicujus opinor esse expressam imaginem. in nullis enim quæ recensuimus S. Georgii actis antiquis quicquam ejusmodi legitur, sed à Jacobo de Voragine absque aliqua majorum auctoritate ea ad historiam referuntur quæ adversus diaboli vires tanti martyris imploret auxilium. Doch hy sepdt: Non imus inficias, St. Georgium ut equestris militię militem equestri imagine referri consueviffe.

^a The History of the world, by Sir Walter Raleigh, 2 Booke, Chap. 7. §. 5. pag. 340.
^b Ad April 23. in martyrolog. Roman.

d'Ordre van 't Batt.

CXI. De Ridderen van de Orde van 't Batt/ in 't selve Koninckrijk/ (welckers ampt eyghentlijck was 's Coninck tafel te decken / op den dach van de krooninghe te rijden in haer habjten vooz den Coninck/ ende 't Blason van d'Orde/ d'ij Croonen in een ronde van goudt / met het devijs/ *TRIA IN UNUM.*) Nemen haren oorspronck/ naer sommige schijben/van alsulcke schildknepen/ die den nacht vooz de krooninghe des Coninck/hadden de wacht ghehouden vooz 's Coninck Batt/ hoewel wepnich sekerhepts hier van is te vinden/ zijnde meest dooz negligentie ofte corruptie des tijdes gheraecht upt de memozie / alleenlyck dat Coninck Henrick den IV, op den dach syner krooninghe / op 't casteel van Lonnen creerde 46 schildknepen / Ridders van dese Orde/ hebbende 'snachts te voozen ghehadt de wacht/ ende haer ghewasschen in 't Batt/ ghevende haer elck groene Tabbaerts / met langhe mouwen tot op haer hielen / ende mantels vast ghemaeckt op haer slinker schouder/ met een dubbele witte zijde koorde/ eenen grooten quispel vooz aen hangende.

In de eerste tijden deser instellinghe/ wierden twee groote Edelen onder hun (die noch niet waren Ridders) ghekolen/ om dese Orde met grooter ceremonien dan de reste te ontfanghen/ 'twelck gheschiede op den dach der krooninghe/ oft trouwen van Coninck oft Coninginne/ oft d'investiture haerder kinderen tot eenich Hertochdom/ Principaulté/ oft Graeffschap. De solemniteyten/ ceremonien/ ende maniere van doen / ghebruyckt / gheschiede op dese maniere: Daeghs vooz de creatie/ werden dese personagien ghekleedt in graeuwe rocken/ by nae ghelijck Heremiten / met een kavel/ ende linne mutsen om haer hoofden/ dock gheleert; in dese habjten gingen

sy naer order haerder gheboorte/ met een groote devotie Gille hoozen; daer
 naer (den avondt gekomen zijnde) t'samen ter tafel/ alwaer elck werde ghe-
 dient van twee schildknappen/ ende een Laquey oft Page. ghegheten heb-
 bende/ verrocken weder in haer kamer/ alwaer sy vonden elck een bedt
 gheprepareert/ ende verciert met roode gordijnen/ waer aen hinghen de wa-
 penschilden haerder familie/ beneffens een badstove/ overdeekt met een
 wit kleedt/ om daer in naer hun avondt devotie/ haer te wasschen/ ende in-
 dachtich te maecten/ dat sy vooztaen moesten zijn reyn van ziel ende lichaem:
 smorghens heel vzoegh werden sy gheweekt met alderley instrumenten van
 Musicken/ ende kleeden sich ghelyck daeghs te voozen: waer naer haer
 quamen binden den Conestable/ den Marechal/ ende andere Gheputeer-
 den van den Koninck; die elck by order ende synen naem aenspreekende/
 haer vooz dzoeghen den eedt die sy ghehouden waren te doen/ namentlyck/
 Godt boven al te dienen/ de Kerck te beschermen/ den Koninck te eeren/ de
 Rechten te bewaren/ weduwen/ weesen/ ende jonghe dochters te nemen in
 haer protectie/ ende naer macht te defenderen. Dese articulen beswooren
 hebbende by den Evangelie/ wierden weder ghelept naer die Herten / des
 Koninck Musiquanten ende Heraluten vooz hen gaende. De Herten ghep-
 dicht zijnde / wierden weder ghebracht in haer kamer/ alwaer sy haer ont-
 kleeden/ ende weder aen deden eenen fluweelen oft satijnen mantel van He-
 mels blaeuw/ om te bechoonen dat hunnen krijghs-pber gheheel Hemels
 ende Goddelijck was; witte hoeden met witte pluymen/ ende witte hand-
 schoenen/ die sy met een kleyn wit koozdeken vast maecten aen de mantels:
 d'welck ghedaen zijnde / traden op haer gheladde peerden / verciert met
 houssen/ ghemaectt van wit en swart leer/ en tpaerdt aen 't voozhooft een
 wit crups; haer Laqueyen dzoeghen haer sweerden en spoozen al vergult/
 en leere Baudziers om de scheeden vooz haer/ aen elke zijde een van haer
 Escuiers oft Schildknappen te paerde. In deser manieren quamen sy vooz
 den Coninck/ met sterckende Trompetten / de Heraluten ende ander Offi-
 cieren vooz haer rijdende met groote magnificentie. in 'sKoninck presentie
 ghekomen zijnde/ wierden sy ghelept by twee oude Ridders die haer hadden
 gheconduisert/ waer naer de Laqueyen de sweerden ende Baudziers over-
 gaven aen den grooten Camerlinck/ die de selve met groote reberentie den
 Coninck presenteerde/ om de nieuwe Ridders aen 't lijf te binden/ tgeen by
 dede/ ende daer naer commandeerde de oude Ridders de spoozen haer aen te
 doen/ de knien te kussen/ ende gheluck te wenschen. Dese ceremonien ghe-
 eyndicht zijnde / retireerden weder in staet als voozen; doch den tijdt der
 Vesperen ghekomen zijnde / ginghen sy in de Kercke/ ende offerden hare
 sweerden op den Altaer/ om te declareren dat sy waren bereydt als kinde-
 ren van de Kerck/ de selve te defendeeren/ misdadigers te straffen/ ende haer
 Vaderlandt te beschermen / die sy weder vooz seckere somme ghelts redi-
 meerden. In 't wederkeeren rencontreerde haer des Coninck Kock/ too-
 nende syn mes / ende dreyghende ignominieuselijck haer vergulde spoozen
 af te snijden/ inghevalle sy haer niet en dzoeghen als goede en ghetrouwe
 soldaten.

*Pierre de
 Blois en son
 esp. 49.*

*N. I. Sicu
 in annal.
 pag. 693 &
 694. apud
 S. lienz, pag.
 789.*

't Exempel hier van/ wierde aldaer uytghesproken teghens Sir Kalphe
 Grep/ die hem in ghetrouwigheyt misgrepen hadde/ dooz den Grave van
 Worcester/ als Conestable van Engelandt/ onder Edoart den vierden/
 alwaer de ceremonien van dit afsnijden van syne vergulde spoozen / by den
 M^r. Kock/ specialijck werden verhaelt. Dat mede 't afsnijden der spoozen
 in 't degradieren van alle Ridders in d'oude tijden wierde gheobserveert/ sien
 wy

wy in dit van Sir Andreno Harclep/Grabe van Carlile, by Thomas Wal- pag. 113.
 singem / in dese woorden: Quadrifario judicio (sepdt hy) condemnatus est, Item, Camb.
 nempe primo degradatus, amputatis securi ad talos suos calcaribus, & sic vicissim Cumberl.
 distinctus est balteo militari, ablatis calceis, & chirothecis, deinde tractus, suspen- Cômit.
 sus, & in quartas divisus est. Selden verhaelt noch een ander forme van degra- Loco citato.
 deeren/ oft suspens van eeren by bonnisse van penitence/ uytgespzooken by
 den Hertz-Bisschop van Cantelberch/ t'samen met den Bisschop van Salis-
 burp/ als ghedelegeerde Rechters/ anno 1285. onder Edulwaert den cersten/
 teghens Hestire Osbert Giffard Ridder / over'tontboeren van twee Non-
 nen/ uyt het Clooster van Wilton. Den inhoudt was / dat hy noyt meer
 in eenich Nonnen Clooster vermocht te komen / jae/ niet soo veel als in de
 presentie van een Nonne / sonder licentie van den Oversten spns Diocese:
 dat hy soude dypmael gaen nudus in camisa & femoralibus, in Wilton Kerck/
 (doch niet in 't bywesen van Nonnen) en elcke reyle met roeden gheslagen/
 fustigetur. Soo van ghelycken op de marckt van Sailsbury/ ende in
 Shaftesbury Kerck. Præterea (sepdt het vonnis) insigniis militaribus interim
 sit privatus, nec Calcaria deaurata, nec Gladium, nec Sellam militarem aut deau-
 ratas phaleras habiturus, nec vestes coloratas, sed tantummodo in russeo cum ag-
 minis pellibus vel ovinis, nec calciamenta nisi vaccina; nec utatur camisia post-
 quam prædicto modo fuerit fustigatus. Et hæc omnia sibi injungimus in virtute præ-
 stiti juramenti, ut taliter extra militiam agat vitam, donec per triennium steterit
 personaliter & integre in terra Sancta, nisi infra triennium Dominus Rex Illustris
 ipsum revocandum duxerit ex gratia speciali. De voordere ceremonien ende so-
 lemniteyten ghebruyckt in't degradeeren in die tijden/ namentlijk/hoe dat
 den Ridder gheheel gewapent van den hoofde tot de voeten/ soo wel offensibe
 als defensibe / (al oft hy ten strijde soude gaen) wierde ghebracht op een
 stellagie/ in de Kercke opgherecht/ ende aldaer by 30 van de Gheestelijcke
 ghesonghen alsulcke Psalmen/ als men ghewoon was te singen over dooden/
 oock ondercusschen allencrskens soo weder ontwapent/ 't'Kapier gebroken/
 midtsgaders daer naer by den Herauld/ een silber Lampe vol warm wa-
 ter den Ridder in't aensicht gheworpen/ ghestoten van de stellagie/ ende soo
 voozts/ kanmen sien in Hestire Willem Segars Honor military and Civil, Lib. 2. chap.
 ende soo den Leser hier dienen vooz het degradeeren ofte ontridderen deser 4.
 weerdigheyt.

CXII. Nu als een wepnich verseppt/ komen wy tot die Schildtknappen/
 van titel/ staet/ oft digniteyt/ een trap hoogher dan een Edelman/ en laeger
 dan Ridder/ by de franchopsen *Escuier*; Engelsche/ *Esquire*; by ons/ Schildt-
 knaep; in den oorloghe (als by d'oude / homo ad arma) *homme d'armes*; een
 qualiteyt sonder charge/ met distinctie der notable ende ghemeene oorloghs
 mannen/ rijdende ordinaris met twee/ dyp/ a vier paerden / ende varlets.
 Dus vinde Charles (a) Koelant/ *Seigneur du Bosquet, homme d'armes des ordonnances a M. S.*
du Roy, sous la charge de Monsr. de Moerbeek, & Dame Isabelle de Rouck sa femme,
an. 1576. De moderne Heraulden/ ervaren in dese materie/ oft hooghe ver-
 bozghentheden van eeren/ willen / dat daer zijn vijf soorten. 1. Schildt-
 knappen van 'skonincx lijf. 2. d'Oudste soonen van Ridderen / ende haer
 oudste soonen successibelijck. 3. d'Oudste soonen van de ionghite soonen
 van Baronnen/ ende andere groote Edelen. 4. Sulcke als den Koninck
 gheeft wapenen ende (b) silbere spoozen. 5. Sulcks als hebben eenighe
 nymemende ampten in Republijcke / of spectael officie in 'skonincx huys/
 als/ Edelman van de kamer / (c) Doozsnijder/ Schencker/ Sergeant van b Camd. ord.
Anglia. Item,
Tillet recensil
des Roys,
pag. 431.

Favin. liv. 1. chap. 6. c Oliv. de la Marche, en l'estat de la maison de Bourgoigne.

wape-

wapenen ende alle andere Edelen/ specialijk dependende van 'skonincx
 persoon/ gheen Kidders zijnde. Andere van hooger jaren / gaende wat ge-
 neraelder / sustneren te zijn tweederhande / Schildknepen by gheboorte/
 gheheeten Scutiferi; ende Schildknepen by creatie / ghenaeint Armigeri.
 d'Erste/ d'oudste soonen van Kitteren/ oft persoonen van ghelijcke emi-
 nentie. d'Andere/ die groote Heeren ten tijde hunder creatie / oft Ridder
 zijnde/ op hooghe solemnele dagen/ bergeselschapten in haer suite; dus quam
 gheaccompaigneert Godetrop d'Anjou/ en de syne/ met 25 Schildknepen.
 Eenighe meynen dat sy alleen ghenoeint wierden Armigeri, die toeghelaten
 wierden 't dragen van wapenen; oft/ als wy en de Duytsche seggen/ weerach-
 tich gemaecte waren/ ende dienden onder Kitteren in den oorloge, want nie-
 mant anders sonder speciael consent des Keplers in d'oude tijden/ vermochte
 in 't Rijck wapenen te dragen. Dat weerachtich maecken bestont in 't ghe-
 ven van 't Kapiet/ ende slach aen d'oor/ maer niet aen 't luf ghebonden / oft
 dat sy 'tselbe soo vermochten te draghen als Kitteren: ende hier upt kome
 het wy soo menichmael lesen in Froisaert/ *Chevallers & Escuiers*, om upt te dzuc-
 ken de voornaemste krijghstuden van consideratie; in andere / *Milites &*
Armigeri, ende die van Malta/ *Chevallers & freres servans d'armes*, want *servans*,
 komende van *serviens*, oft *servientes*, schijnt mede in d'oude tijden gesuppleere
 te hebben den titel van Schildknaep / dooz dese en andere passagien van
 Matthieu Paris / hoewel oock somwijlen daer van verschepden. *Estimati*
sunt (sepdt (a) hy) spreckende van 't Leger op Barham Downe / inter mi-
lites electos & servientes strenuos, & bene armatos sexaginta millia virorum fortium.
Inghelijcx van 't Leger tot Lincolne/ in 't beginsel van Koninck Henrick
den derden/ aen des Konincx zijde/ recensiti sunt (sepdt den selven (b) Schrij-
ver) Milites cccc, Bachilarii ferme ccl; servientes quoque, & equites tot &
tales affuerunt innumeri quod vices militum possunt pro necessitate implere; ende
daer waren ghevanghen van de Barons zijde/ Milites cccc; praeter ser-
vientes equites, & pedites qui facile sub numero non cadebant. Oock/ interfectus
est in illo conflictu serviens quidam ex parte Baronum, omnibus ignotus. Ende
daer naer / (c) Milites etiam omnes & servientes sine poena & redemptione re-
laxati sunt à Rege. Bzacton spreckende van de (d) Kitteren die ghesonden
mosten werden by den Schoutet/ om te wesen Rechters/ sepdt/ dat het niet
ghenoech en was/ si Vicecomes mittat servientes, Milites enim esse debent; als
oft Serviens notoirlijck hadde gheweest een dignitept naest het Kitterschap.
Oock in haer Annales onder Eduart den derden/ werdt den naem Seriant
('tselbe met Serviens) by haer ghebruyckt booz een dignitept naest de Rid-
deren. Sommighe houden dese woorden Synonima, en haren oorspronck
ghekommen van persoonen die droeghen de schilden en wapenen van andere.
Et aussi y à il tresgrand apparence (sepdt l'Esleu) que le vray & originaire Etimologie
du nom d'Escuytr vient de porter l'escu, mais non le siens, ains celuy de son maistre. Ende
in conformittept van dit gheboelen / soo lesen wy van d'oude Gaulen / by
(e) Athenæus / dat sy saren aen een ronde tafel/ ende haer Schildknepen
achter haer/ houdende hunne schilden. Dese titel dan van Schildknaep/
was soo honozable in de boozgaende eeuw/ dat in alle combatten / defien/
ende andere publicke oft private exercitien van wapenen/ sy benebens Rid-
ders gheegaleert wierden. A 1010 Chevaliers & Escutiers, sepdt d'Ordze de la
Dame Blance, in de defensie van de Dames van dien tijdt. Koninck Ritcharc
den tweeden/ van Engelandt/ een van syn onderlaten Johan Kington/ be-
roepen zijnde in 't seyt van wapenen van een Franschen Ridder / heeft niet
alleen (om loffelick upt te voeren die actie) hem ghedeclareert Edel/ maer
oock ghemaect Escuyer.

Favin.

a Pag 312.

b Pag. 393.
& 396.

c Pag. 415.

d *Tract. de*
Essoniis cap.
10. §. 2.
*apud Selden.*e *Dieroso-*
phist. lib. 4.
apud Camd.
Comit.
Hantshir.

(a) Le

(a) Le Roy à tous ceux as queux cestes lettres viendront, salute. Sches, que comme un Chivaler Franceys, à ceo que nous soumus enformeç, ad chalenge un nostre liege leban de Kingston à faire certains faits & points d'armes, ovesque le dit Chivaler; nous à fin que le dit nostre liege soit le mieulx honorablement rescetves & faire puisse & performir lesdits faits & points d'armes, luy avons rescetves & à faire pulffer & performer les dits faits & points d'Armes, luy avons rescetves en l'estate de Gentilehome, & luy fait Esquier. Et volons que il soit conus par armes, & porte desormeavant d'argent oue un Chaperon d'azure ovesque un plume d'Ostriche de gules; & ceo à tous yceux as qu'eux appertiens, nous notifons par ycelles. En testimonce de quelle chose, nous avons fait faire cestes nos lettres patents; Donez sous nostre grant seale à nostre Paleys de Westminster, le primer jour de luy.

a Apud Selden the second part, chap. 5. pag. 832.

Par breife de privy seale.

Soo dat tusschen Ridderen en Schildknepen / was gheen oft wepnich onderschept / zijnde hejde Edelmannen van wapenen / uytghenomen dat Schildknepen niet en waren in ordinem militarem cooprati, oft men segghen wilde / gheprofessiet / dat bekkont in woorden / ende 'trapier aen 't lijf te binden / welverstaende passive, dat is / ghebonden aen de wapenen / als die haer selven hebben opgheoffert / ende gheconsecreert ten dienste van de wapenen. Siet 'treglement van militaire Order / in 't creeren van Willem Grave van Hollandt: want het Ridderchap is de ghetuyghenisse van een aenghenomen militaire beroepinghe / ende Schildknaep den titel van een notabel Edelman militaris Ordinis (niet militiæ) candidatus; ertijds eghentliick ghenoeint *Bachelier*, als een die affecteert de digniteyt van Ridderchap / ende tot dien eynde de wapenen is exercerende. waer over (Ridders zijnde) gheintituleert werden *Chevaliers Bacheliers*, als die noch dienen als *Bacheliers* in den oorloghe / onder Bannieren van Ridderen Bannerets. Ander voeghen dat alle Edelen indifferenter, soo wel nominati als innominati, doende professie van wapenen / gheen Ridders zijnde / wierden gheintituleert *Escuiers* oft Schildknepen: Heer (b) Coznelis van Bergen / Heer van Sevenberghen / Schencker van de Keyser Maximiliaen ende Maria / Ertz-Hertoghen van Oostenrijck / Bourgondien / Brabant / etc. werdt ghenoeint Schildknaep. Den Grave van (c) Sint Martin / *Escuier*. (d) Willem Grave van Hollandt / *Armiger*. Soo dat de soonen van de aldergrootste Princen / in haer jonghe jeught hobaerdich waren dien titel t'assumeeren. d'Oude historien van Amadis van Gaule / Orlando / ende andere / gheven insghelijck ghetuyghenisse / de welke / al schijnen sy te wesen verciert ende fabuleus / nochtans de digniteyt van desen titel / niet sonder groot fundament aenraecken. want al is 't subject en de materie gheimagineert en spottelijck / den titel niet te min koninckliick / ende van sulcke estime als sy den selven aldoen presupponeerden / en ghevoert dien naem over 'tdraghen van eyghen wapenen / niet andere / als Schildknepen by d'oude Romeynen / die op generale monsteringhen oft solemnele triumphdaghen / droeghen die schilden en helmecten der Romeynsche Ridderen / ende uyt die reden gheheeren *Scutiferi* & *Armigeri*, als draghende die overighe wapenen van Ridderen / ghelijckerwijse in onse eeuw / de Lijknechten oft *Pagien d'Armes* des Veldobersten en Capiteynen / op ghelijcke marche dragghen haer schilden / stormhoeden / ende andere wapenen / die sy op occasie aen doen / ende haer Obersten (als in d'oude tijden die Schildknepen Ridderen) menichmael mede dienstich zyn. Den lijcknecht des Heeren van Bassignies (toeghenaemt (e) Bourgongion) ontfette vooz Oudenaerde anno 1452. met groote manhafticheyt / den persoon van Hestire Jacques de Valain / omcingelt van syne vbanden: ende oock noch onlancy is gesien

b Handt-vest van de vrydom vande Tollenen voor de Stadt Bergen, 1479.
c Olivier de la Marche, liv. 1. chap. 9. pag. 189.
d Siet No. 44. pag. 143.

d Olivier de la Marche, liv. 1. chap. 24. pag. 351.

voor Loben/in den persoon van den onvertsaechden Ridder Charles Hozgan/ Collonnel ende Gouverneur/ die/ in een rencontre scrupckelende/ een secker Officier van partye meynde te doozstecken/ den welcken van syn lijcknecht wierde doozschoten. Maer als Schildtknaep eertijds beteekende een metvolgher voor Ridderen/ soo is nu dien naem/ als alle andere van dierghelijcke natuyze/ mede gheworden een bysonderen titel van digniteyt voor een Edelman/ komende of by gheboorte/ of by creatie/ of by officie. By gheboorte: voor de soonen van Ridderen/ oft persoonen van ghelijcke eminentie/ als wy sien in dat Grafschijft te S^{te}. Michiels tot Antwerpen/ ende in de Genealogie als vooren:

HIC IACET COSTINVS DE BERCHEM ARMIGER,
FILIUS DOMINI JOANNIS DE BERCHEM
MILITIS, QVI OBIIT ANNO 1370.

By creatie: als den ghemelten Johan Kingston/ ende duldanige andere Schildtknepen ghecreert dooz het gheven van een Collier, oft bandt/ (als Ridder) opghedrukt met de letter S. S. tot tepcken van die weerdigheyt: by officie: als *Escuyer panetier, de l'Eschançon, Trenchant, de l'Escuyrie, &c.* Doch alle Edellupden/ en relatijf tot de wapenen. *Car l'estat des Tanneiers, de l'Eschançon, de l'Escuyer trenchant, & de l'Escuyer de Escuyrie (sepdt (a) Oliver de la Marche/ spreckende van de staet ende Hof-houdinghe des Hertoghs van Bourgondien) sont aussi nobles les uns que les autres.* Soo dat alle *Escuyers* zijn Edellupden/ maer alle Edellupden gheen *Escuyers* oft Schildtknepen; oock sommijlen tot een distinctie sulcker ampten onder den anderen/ met de additie van *primier*. *Le Duc (sepdt (b) hy) à un premier Escuyer, Eschançon; & à dessous luy 50 Escuyrs Eschançons, qui sont conduictes & chevaucent dessous le cornette de l'Eschançon en un esquadre,* als in d'oude tijden van 't Keyserrijck/ de *Præfectus Sacri Palatii, Cubiculi & Stabuli*, hadden onder haer hare *Comites*, ende dat soo wel ten respecte van de verscheypden qualiteyten ende orders/ als dat *Escuyer* mede was een bysondere caractere van digniteyt in 't Hof/ voor die gheen particuliere charge oft bedieninghe en hadden. Want als die wierden gheinticuleert *Comites honorarii*, soo dese Schildtknepen *Escuyers (c) d'honneur*, als eenighe waren *Comites ordinis primi, secundi & tertii*, soo van ghelijcken waren sommighe *Escuyers de primier, second, & tiers estat*. Ander voegen/ dat dit woort *Escuyer*, by naer heeft vercreghen sulcke *estendue* oft versprepinghe/ als eerst Comes in 't Latijn/ en mede gheworden *honorable*, behoudende van syn eerste wesen niet anders dan de bloote eyghenschap van syn rangh ofte order.

a Pag. 668.

b Pag 676.

c Oliver de la Marche.

CXIII. Belanghende nu den titel van *Nobilis* oft Edelman (als die ghemeenlijck yemandt werdt toegheeyghent in dese en andere Landen) beteekent een persoon/ die dooz 'tbloedt synder boozouders/ of 'tfaveur van Princen/ oft dooz eyghen deughden/ oft anderlins naer die Wetten ende coustumen van den Lande is ghenobilitieert; dat is/ ghemacckt Edelman/ ende soo verheven in aenstienlijckheyt boven 'tghemeene volck/ altydt inhererende in syn persoon/ dat nae die Wetten en coustumen hy is recht *Nobilis*, ende Edelman/ 'tzy dat hy heeft daer benevens/ oft niet en heeft/ eenighe titulen hier voorens beschreven: welverstaende in dien sin/ als *Nobilis* ghewoonlijck is in ghebruyck gheweest zedert 'tdeclineeren van de Romeynsche Monarchie/ soo wel/ voor die by opene brieven van de Keyser/ als anders/ is ghemacckt *Nobilis*,

Nobilis, als / vooz die is Nobilis by gheboorte. Want / 'toudt ghebruyck van Nobilis by de Romeynen was soodanich / dat sulcx aen niemant anders wierde ghegheven / dan die (a) recht hadde van beelden te hebben / oft Imagines, oock somwijlen gheheeten Stemmata. Imagines waren trooningen oft aensichten / gemaecte van was / tot die schouderen toe / ende niet verder: Stemmata, waren klepnder en ronde figuerkens / ter zyden van de Imagines ghestelt / oft den moederlijcken stam vertoonende / oft die maghen van den persoon / den welcken 'tbeeldt oft imago representeerde / die welke sy bewaerden in hunne boorzalen / elck bysonder in haute doosen oft kassen: sommige oock hadden ghehouwen in marbel oft andere kostelijke steenen / ende beneffens de tropheen van haerder vanden vercreghen / stelden boven haer poozten / oft andere aensienlijke plaetsen haerder huylen / alwaer sy verbleven veel eeuwen / zijnde van sulcken weerden / dat / al waert saecke / die huylen wierden verkocht / de koopers nochtans niet vermochten te renouueren: Quia Dominis etiam mutatis, domus ornamenta erant: als noch (b) Sloten ende Heerlijckheden by ons behouden de namen ende wapenen haerder eerste besitters / die welke / al ist saecke / insghelijc verkrighen nieuwe Heeren / niet moghen verandert oft by de nieuwe possessieurs ghebruyckt werden: ja / al waert saecke / van de eerste familie gheen mans oiren meer overich en waren / dan met consent der (c) souveraine. Quia est beneficium, quod indiget nova Principis concessione. Maer eenighe eeuwen naer dat de Romeynen waren onder een Monarchie / wierde den titel van Nobilis insghelijc ghegheven aen sulcke / als by des keplers opene brieven of Codicilli honorarii, wierden eerst verheben boven 'tghemeene volck: ende in dese be-teekeninghe / heeft Nobilis zedert ghecontinueert / ende soo by ons ende andere mede in ghebruyck ghebleven. Insgelijc / na dat de wapenen of de teekenen van onderschept ghebzagen op schilden / begonste te werden erfelijck in veel familien (dat eerst is ghebeurt zedert vier hondert jaren herwaerts) wierde het een ghemeen ghebruyck / dat sy / die waren Edelluyden van afkomste / oft by acquisitie / op namen oft van haer souveraine / (d) hadden. (naer haer ghelegghentheyt en de constuyten haerder vaderlandt vermitteerde) een speciaal tecken van onderschept by wapenen / om soo insghelijc te debolveren met haren Edeldom op de posteriteyt: welck ghemeen ghebruyck van wapenen te gheben / benevens Edeldom in brieven van nobilitatie / oock heeft gecontinueert tot op desen huydighen daghe. Maer vooz die tijden dat wapenen waren hereditair; alle Edelluyden / soo het schijnt / hadden haer schilden ghedistingueert dooz eenighe teekenen van haer eyghen particuliere concepten ende fantasien / waer dooz sy van den anderen wierden onderscheyden in den oorloghe / ghelijc (e) Vegetius schrijft van de soldaten in 't oudt keplersrijck / die onderscheyden wierden dooz haer devisen en namen op haer schilden uptgedrukt. Soo dat volghens de constuyten der volckeren van Europa (die vooz 'tmeestendrel immediatelijc zijn voozts ghekomen / upt die Noorder quartieren / dooz de tochten van de Gothi / die weynige hondert jaren naer Christi geboorte / by na heel Christenrijck doozloopen hebben / ende by haer soo voort geplant / in Franckrijck / Hispanien / Italien / ende andere Landen) het rechte van wapenen te dragen / van oude tijden is gheweest een tecken van Edeldom / als was by na Jus imagium, by de oude Romeynen / ende langen tijdt alleen daer dooz gekent. Long temps (sepdt du Tillier (f) sprekende van den Adel in Franckrijck) *la pluspart des familles n'esloyent cognu, que par l'escu & armorie*, midts sy haer stammamen veranderen, Want die belliqueuse natie / ende de

a Siet *Rosin. Antiq. Rom. lib. 1. cap. 19.* Siet *Lipsum lib. 1. cap. 24.* ende *Kerckmannum de suaribus Romanorum lib. 2. cap. 7.*

c Edict van d'Eertz-Hertogen, an^o. 1616.

e Siet l'*Estat & comportement des armes*, par I. Schoir, chap. 14. pag. 63.

d De *Civili de nobilit. pars. 3. §. 172.*

e De *re Militari lib. 2. cap. 18.*

f Pag. 9.

rest met haer vermengt in Europa/ soo estimeerden 'noble ampt van Soldaet / als zijnde meest alle krijgshlieden / dat sy liever opnamen tot teecken van Edeldom/ 'tgene dependeerde van den oozloge/ dan yets anders: waer over Miles, Chevalier, Cavaillero, insghelijcx Escuyer, of Scutifer, of Armiger, zijnde alle namen eerst ghefozmeert ende ghelmeect vooz den oozloghe/ somwijlen zijn ghebruyckt in die beteckeninghe/ waer by vermepnt wordt een Edelman/ ghelijck te observeren is by 'tghene wy daer van gesproocken hebben. Ende hier ypt komt het / dat wapenen ghewoonlijck mede ghegheven zijn aen nieuwljcx gheannobiltteerde ypt civile diensten / die sy wepnich van doen hebben/ als daer by vermepnt wordt eenen schildt oft defenstive wapen. Maer zijnde Edelluyden/ werden ghepresumeert krijgshlieden/ oft ghereect op occasie sulcke te wesen/ en ypt die reden bekent dooz dat teecken.

Desen Edeldom in eenighe Landen bestaet/ soo wel of meer in 't ghenieten van verscheyden privilegien / soo personeel als reel / als in d'aenstelijckheyt van die weerdigheyt/ waer toe een Edelman dooz gheboozte oft andersints/ is verheben. als by ons/ in 't Rjck/ Franckrijck/ Spangien; in sommighe specialijck in de uytclijnnende weerdigheyt; ende by yder verkregghen / oft by derivatie van edele ouders / oft anders by nieuw verkruijgh/ alles naer verscheyden Wetten ende coustumen van eer. Nu de middelen ende maniere om sulcx te verkrijghen / zijn seer verscheyden / nae die Wetten en coustumen. By ons wordt den Edeldom bekomen / of by bloedt / of by possessie / of by creatie: by bloedt / verkruijghen die successive descendents van oude Edele stammen van bloede en van huysse : by possessie / welckers vaders ende boozvaders ypt de mannelijcke linie / ende sy selfs notoirlick gheleest hebben als Edelen / ende vooz sulcke ghewonden gheweest : by creatie / die selfs / oft haer vaderlijcke booz-ouderen by opene brieven van Nobilitatie / met den graedt van Edeldom zijn vercert gheworden. De creatie ghelchiet / of dooz fabeur / of dooz merite: dooz fabeur / wanneer den Prins aen pemandt dese weerdigheyt ghelieft te besteden ypt sin eygen en vryen wille: want Princen (ick spzeecke van souveraine) in desen / zijn als Goden / en vermoghen die digniteyten met ghelijcke vrye dispositie te gheben / niet naer de wijsheyt van 'smenschen eyghen gheboelen / maer soo soo sy willen / waer sy willen / en wie sy willen ; wel is waer / datter van wegghen den ghenen die genobiltteert worden / konnen boozgaen ettelijcke oozsaecten / die welcke de congruo beweghen moghen die Princen / maer egeene die bedwingghen : dusdanighe konnen wesen vryome qualiteyten / deughden / oock ondeughden / de welcke somwijlen Princen beweghen om te nobilitereen pemandt civilijck ; dan 'tis te presumeeren / dat het nobilitereen van wegghen die Princen / meest ghelchiet / oft dooz boozgaende merite / oft die van descendents der selver worden verwacht. Propter nobilitatem parentum bene speratur de filiis :

Fortes (inquit ille) creantur fortibus, & bonis.

Dooz merite / in recompense eniger militaire of civile diensten / beyde ghewonden van gelijcke estime / behalvens / (soo eenige presumeeren) den Edeldom boozts ghekomen ypt den oozloghe / te wesen als den eerstgheboozen / zijnde vergheselschapt met ghevaer / ende ypt die reden naer hem treckende meerder glorie dan die ghesproten is ypt civile diensten / by-bzengende meerder rijkdommen ; oock / Quod (b) actio magis sit necessaria , quamvis contemplatio praestantior. Evenwel / dat sy beyde causeeren de weerdigheyt van een goede gheboozte ; noch wordt een Edelman op een ander maniere ghedeelt in dyen ;

^a Edict des Konincx, anno 1595.

^b Picolominius Philo-
sophus, pag.
668

te weten / { van Qualitept.
 van Gheboorte.
 van Afkomfte.

Van Qualitept / die sulcx verkrijght sonder hulpe van de vooz-ouderen / dooz syn epgen deughden / die Republycke en 't gemeene beste voozderlyc zijn / waer van den Prince dooz de distributie van syn sabeur ende gratie gheeft ghetupgenisse / maeckende hem aensienlijck in eer ende authozitept by 't gemeene volck / ende gheprivilegeert byvelijck te moghen draghen wapenen / ende in alles naer 't recht Nobilis. Doch staet te noteeren / dat sulck een nieu-lijck gheadelt / al ist saecke hy gheniet alle de prerogativen van den Edeldom / niet en kan gheseyt werden te wesen een Edelman / in die beduydenisse als de woorden gediribeert van 't Latijnsch woordt Gentilis, in de Provinciale talen beteekenen Wel-ghebooren / oft een Edelman by geboorte / oft van afkomfte / als / *Gentilhomme, Gentiluomo, Gentilhombre* by de Spangjaerden / ende *Gentelman* by de Engelsche. Om dat (a) *Tiraquellus* seyd *Gentilitas ab antiquitate ingenuorum dicitur, & Gentiles sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt.* Maer wel edel midts de gratie des Konincs / (b) *Et hoc honore condignus erit quem Rex voluerit honorare.*

a *De Nobilit. cap. 2. Num. 53.*
 b *Esther cap. 6.*

Van Gheboorte / of ghebooren Edellupden zijn d'eerste Descendenten deser nieuwe gheannobileerde / om dat dooz goede alliantien haren Edeldom wast ende toeneemt. *Viri Nobilitas* (seyd den selven (c) *Tiraquellus*) *ex uxoris nobilitate quodammodo illustratur.*

c *De Nobilit.*

Van Afkomfte / zijn de voozdere nakomelingen deser Edelen / aengesien sy sulcx van de vooz-ouderen in de wecreldt ghebracht hebben. Een Edelman van Qualitept of nieuwljck gheadelt / die ghehouden werdt vooz den eersten Edelman van syn familie ; verweckt by een Joffrouwte van ouden hupse / een Edelman van gheboorte / welcken Edelman van gheboorte doende ghelijck houwelijck / procreert een Edelman van afkomfte : Ander boegjen dat hy is een oprecht Edelman by bloedt / die directelijck sonder eenighe andere vermenginghe / van beyde zijden linie recht / is ghesproten van edele ouders ; want eenen edelen vader / met een onedele moeder / oft een edele moeder / met een onedelen vader / verweckt gheen volkomen / maer een imperfecte generatie. Soo dat van noode is om sulcx te suppleeren / al tijdt moet ghescondeert werden met edele alliantien / ende hierom werdt by (d) eenighe den Edeldom verghelecken by de Maen / die in haer beginsel noch maer weynich licht van haer gheeft / maer allengskens wast en toeneemt / tot dat sy eyndelijck verkrijght haer volle klaerheyt. Soo insghelijck den Edeldom / zijnde allnoch gheobzueert met de donckere wolcken zijnder eerste race / begint maer voozt te botten eenighen luster van Edeldom / die dooz continuatie van edele alliantien / daer naer vermeerdert in grooter klaerheyt / ende ten lesten komt tot de volkomen perfectie van ouden Adel / wanneer sy is in haer periode, ende aldaer verblijft soo langh sulcx werde onderhouden ; oft andersints / ghelijck de Maen declineert / weder allengskens gaet verdwijnen ; nochtans soo niet / dat den Edeldom daer dooz gantsch werdt wech ghenomen ; want den Edeldom is van sulcken deught / dat / al ist saecke sy wordt geclipseert ofte verduyftert dooz alliantie / armoede / oft quade forstuyne / wederom ghelijck de Maen kan opgaen ende respireren / ten ware dooz eenich enoym crim / oft mis daet.

d *Scolier Chap. 13.*

(e) *Namque ea vel nemo, vel qui tibi vulnera fecit,
 Solus Achilleo tollere more potest.*

e *Ovid. Trist. lb. 1.*

Soo is dan den Politicquen Adel niet volkomen en absoluut van sich selven/ maer dependert van den Prince ende syne wetten / ende een Edelman niet Edelman alleen ten aensien zijnder afkomst/ maer omdat insghelijc syne (a) vooz-oudren die erkennenisse van den Prince ende syne edicten ofte brieven gheobtimeert hebben. De forme welckier in 't creeren deser Edelen/ sooyt militaire als civile diensten by ons ende in 't Rijk/ is dusdanich :

a Tirag. de
Nobilit. cap.
6. nu. 11.

CXIV. **C**arolus Quintus, Divinâ favente clementia, Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Castellæ, Legionis, Arragoniæ, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentia, Galliciæ, Maioricarum, Hispalis, Sardinia, Cordubæ, Corsicæ, Murcia, Giennis, Algarbii, Algeriæ, Gibraltaris, Insularum Canariæ & Indiarum, ac terræ firmæ, maris Oceani, &c. Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantia, Lotharingia, Styria, Carinthia, Carniolæ, Limburgiæ, Lucenborgiæ, Geldriæ, Calabria, Athenarum, Neopatria, Wertenbergæ, &c. Comes Flandriæ, Habsburgi, Tirolis, Barchilonæ Arthesiæ, & Burgundiæ, Comes Palatinus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci, Rossilionis, Geritaniæ, & Zutphania; Lantgravius Alsatiæ, Marchio Burgoniæ, Oristani, Gothiani, & Sacri Romani Imperii, Princeps Sueviæ, Cathalonæ, Asturiæ, &c. Dominus Friuliæ, Marchiæ, Schavoniæ, Portus Naonis, Biscayæ, Molinæ, Salinarum, Tripolis, & Mechelinia, fidei nobis dilecto, *Joanni Velthym*, familiari nostro, continuo domestico, gratiam nostram Cæsaream & omne bonum. **T**A M E T S I omnibus & singulis Sacri Romani Imperii, ac terrarum nostrarum, subditis inclinemus; eosque meritis honoribus, & munificentia nostra prosequi consueverimus: illos tamen præ cæteris gratia & clementia nostra complecti debemus, quorum fides & integritas in continuis nostris servitiis & obsequiis clare probata & perspecta est. Quum itaque animadvertimus tuam præfate *Joannes Velthym* ergo nos fidem & observantiam, ad hæc grata servitia, quæ nobis multis annis tam in utraque Germania, quam Britannia & Hispania, atque Italia per omnia discrimina Terra Marique tam pacis quam belli tempore nos sequendo, nullis parcendo laboribus & periculis exhibuisti, & adhuc fideliter indes exhibes atque in futurum præstare poteris & debebis; non immerito te Cæsareo munere nostro dignum esse duximus. **M**O R T V igitur proprio ex certa nostra scientia animoque deliberato, sano quoque Principum, Comitum, Baronum, Procerum, & aliorum nostrorum & Imperii Sacri fidelium dilectorum accedente consilio, & de nostræ Cæsareæ protestatis plenitudine, te prænominatum *Ioannem Velthym*, filiosque tuos legitimos utriusque sexus, tam natos quam nascituros eorumque hæredes & descendentes, in perpetuum nostros & Imperii Sacri nobiles fecimus, constituimus & creavimus, ac nobilitatis nomine, gradu, & ordine, titulisque & fascibus, insignivimus, prout & tenore præsentium facimus, insignimus, creamus, erigimus & attollimus, vosque juxta conditionis humanæ qualitatem nobiles, & tanquam de nobili genere procreatos dicimus & nominamus, ac ab universis & singulis cujuscunque conditionis, præminentia, status, gradus, & dignitatis fuerint pro talibus, sic veris nobilibus, vos haberi, dici, nominari volumus & reputari, decernentes, & hoc nostro Cæsareo statuentes edicto, ut posthac tu præfate *Ioannes* ac successores tui prædicti ubique locorum & terrarum, tam in iudicio quæ extra, in rebus spiritualibus & temporalibus, Ecclesiasticis & profanis, etiamsi talia forent de quibus in præsentibus mentio specialis fieri deberet, omnibus & singulis privilegiis, gratiis, honoribus, dignitatibus, officiis, juribus, libertatibus, insignibus, ac indultis uti, frui, & gaudere possitis & debeatis quibus ceteri Sacri Romani Imperii veri nobiles à quatuor avis paternis & maternis geniti & procreati, utuntur & fruuntur, & ad quæ admittuntur & recipiuntur quomodo libet,

libet, consuetudine, vel de jure. Quo verò hujus nobilitationis tuæ status luculentius clarescat, tibi præfato *Johanni Veltym* ac hæredibus & successoribus tuis prædictis, hæc infra scripta armorum insignia, videlicet scutum in duas partes, secundum longitudinem distinctum, in cujus inferiori rubei coloris campo trabecula aurea seu crocea quinque concharum testas nigras, unam sub acumine, & duas in quolibet ligno descendendo, ex serie positas continens; in superiori vero & minore scuti parte, in campo aurei seu crocei coloris Aquila nigra verso in dextram capite, alis expansis, protensis pedibus, & explicata cauda conspiciuntur, in galeæ vero communis aurei seu crocei & rubri colorum velaminibus adornatæ cono ex confortis aurei sine crocei & nigri colorum fasciis duæ rubræ alæ exurgunt, quemadmodum hæc omnia artificis manu præsentium in medio cernuntur effigiata, dedimus, concessimus & elargiti sumus, ac tenore præsentium damus, concedimus, & elargimur. Decernentes, ut posthac prædicta arma in signum veræ nobilitatis habeatis, & deferatis, ubique locorum & terrarum, in omnibus & singulis honestis decentibusque actibus & expeditionibus, nobilium, armigerorum more tam joco quam serio, in torneamentis, hastiludiis, bellis, duellis, singulari certamine, & quibuscunque pugnis, vexillis, tentoriis, annulis, signetis, sigillis, sepulchris, monumentis, ædificiis, & clenodiis quibusque pro vestræ voluntatis arbitrio, **A P T I Q V E** fitis & idonei ad ineundas & recipiendas omnes exemptiones, libertates, privilegia, feuda, vacationes à muneribus, & oneribus, quibusque realibus, personalibus sive mixtis. Jura quoque & consuetudines, quibus cæteri Sacri Romani Imperii nobiles hujusmodi armorum ornamentis insigniti, gaudent & fruuntur consuetudine vel de jure impedimento & contradictione cessantibus quorumcunque. **N V L L I** ergò omnino hominum liceat, hanc nostræ creationis, erectionis armorum concessionis, decreti, voluntatis, & gratiæ paginam infringere, aut ei quovis ausu temeratio contra venire. Si quis autem id attentare præsumperit, nostram & Imperii Sacri indignationem gravissimam & poenam triginta marcarum auri puri toties, quoties contra factum fuerit, se noverit irremissibiliter incursum, quarum medietatem, fisco, seu ærario nostro Cæsareo, residuum verò injuriam passorum, aut passi usibus decernimus, applicanda. **H A R V M** testimonio litterarum manu nostra subscriptarum & sigilli nostri appensione munitarum. Datum in civitate nostra Imperiali Augusta, die ultima mensis Octobris, anno Domini millesimo, quingentesimo tricesimo, Imperii nostri undecimo, aliorumque regnorum decimo quinto. **Onderreeckent** / *Carolus.*

CAROLUS Quintus, Divina favente clementia, Romanorum Imperator Augustus, ac Rex Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Insularum Balearum, Sardinia, Fortunatarum & Indiarum, ac terræ firmæ maris Oceani, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Lothrici, Brabantia, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Geldriæ, Wittembergæ, &c. Comes Habsburgi, Flandriæ, Tyrolis, Arthesii, & Burgundiæ, Palatinus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci, & Zutphaniæ, Lantgravius Alsatia, Marchiæ Burgundiæ, & Sacri Romani Imperii, &c. Princeps Sueviæ, Dominus Frisiæ, Molniæ, Salsiarum, Tripolis, & Mechliniæ, &c. fidei nobis dilectò *Gaspari vander Perre*, gratiam nostram Cæsaream & omne bonum Inter alias rationes quibus hominum virtuti præmia merita redderentur, illa vel maxima visa est, quæ ad dignitatem & honores spectat, quamque enim virtus ipsa sola ad hominem illustrandum, nobilitandumque, satis superque sit, tamen nunc majus quiddam habere videtur, cum aliorum etiam magnorum principum præsertim testimonio atque decreto probatur. Nos igitur attendentes in primis præclaras illas & insignes animi tui dotes, ac virtutum ornamenta, quibus te præditum cognovimus, adhæc tuam in nos eximiam

miam fidem, studium & observantiam, grataque & accepta obsequia, quæ nobis, Sacro Romano Imperio, ac inclytæ domui nostræ Burgundiæ, in pluribus arduis maximique momenti negotiis, & præsertim in transcribendis arcanis & secretioribus literis tam nostris, quam Serenissimæ Principis Dominæ Mariæ, Hungariæ, & Bohemiæ Reginæ, &c. viduæ, sororis nostræ charissimæ, & olim locum tenentis & Gubernatricis nostrarum Provinciarum Belgicarum, & tam ad nos quam ad Serenissimum & Potentissimum Principem Dominum Ferdinandum, Romanorum Regem & fratrem nostrum charissimum, nec non oratores nostros in Galliis & Anglia existentibus, confictis, & incognitis notis & characteribus datis, & multis aliis in rebus summa fide & industria præstitisti; atque etiamnum tamquam Secretarius ordinarius Serenissimi & Charissimi filii nostri Hispaniarum, & Angliæ, &c. Regis Consilii Brabantia præstas atque in posterum præstare poteris & debebis; ad impartendum tibi Cæsareæ liberalitatis nostræ munera & ornamenta haud imperitofumus propensi. **M O T V** itaque proprio ex certa scientia nostra, animo deliberato, sano quoque accedente Consilio, & de nostræ potestatis plenitudine, te prænominatum *Gasparem vander Perre* filiosque tuos utriusque sexus, tam natos quam nascituros legitimè, eorumque hæredes & descendentes legitimos, in infinitum nostros & Imperii Sacri veros nobiles fecimus, constituimus, & creavimus, ac nobilitatis nomine, gradu, ordine, titulisque & fascibus insignivimus, pro ut tenore præsentium facimus, creamus, erigimus, attollimus & insignimus, vosque de nobili genere procreatos dicimus & nominamus, ac ab universis cujuscunque præeminentiæ, status, gradus, & dignitatis fuerint, pro talibus, sic veris nobilibus haberi, dici, scribi, nominari, & reputari volumus. decernentes, & hoc nostro Cæsareo statuente edicto, quod deinceps omnibus perpetuis futuris temporibus, tu præfate *Gaspar vanden Perre*, ac filii hæredes ac descendentes tui præfati ubicunque locorum & terrarum, tam in judicio, quam extra, in rebus spiritualibus & temporalibus, ecclesiasticis & profanis quibuscunque, etiam si tales essent, de quibus mentio specialis in præsentibus fieri deberet, omnibus & singulis privilegiis, juribus, insignibus, immunitatibus, favoribus, & indultis uti, frui, & gaudere possitis & valeatis, quibus cæteri Sacri Romani Imperii veri nobiles à quatuor avibus matris & patris geniti & procreati utuntur & ad quæ admittuntur & recipiuntur, quomodo libet, consuetudine vel de jure. Quo vero status hujus nobilitatis tuæ luculentius enitescat, tibi præfate *Gaspari vanden Perre*, ac filii hæredibus ac descendentes tuis antedictis, infra scripta armorum insignia dedimus, concessimus, & elargiti sumus, ac tenore præsentium autoritate nostra Cæsarea damus, concedimus & elargimur; videlicet scutum azurei seu cælestini coloris, in quo leo flavi seu aurei coloris, lingua erecta & unguibus rubris, cauda post tergum reflexa, ac collo armillum rubeum gestans, conspiciatur, in vertice vero scuti in campo flavi seu aurei coloris aquila nigra unius capitis dextrorsum flexi, alis expansis, & lingua rubea erecta pectore tenus emineat, supra scutum galeam apertam cancellatam seu torneariam teniis sive liciniis flavi seu aurei & azurei seu cælestini, eorundemque colorum fascia tortili redimitam, è cujus cono inter geminas alas similiter azurei coloris, in quibus singulis duæ trabes flavi seu aurei coloris, ex inferioribus partibus in superiorem ascendentes, & in forma pyramidis, se conjungentes, & inter illas ternæ lachrymæ, ejusdem fulvi seu aurei coloris, videlicet una inferius inter prædictas traves, & aliæ duæ superius ex utroque prædictarum trabuum fastigii latere positæ, cernantur: anterior pars leonis flavi seu aurei coloris lingua exerta, & armillo in collo rubeo dextrum pedem proterendens, & sinistrum fasciæ tortili imponens exurgat, quemadmodum hæc omnia præsentium in medio pictoris artificio accuratius delineata apparent. Volentes & decernentes, ut post hac tu præfate *Gaspar vanden Perre*, ac filii hæredes ac descendentes tui antedicti hæc arma & insignia in testimonium veræ nobilitatis habeatis & deferatis, ubicunque locorum aut terrarum, in omnibus & singulis honestis decen-

tibus.

ribusque actis, & expeditionibus nobilium & armigerorum more, tam joco quam serio, in torneamentis, hastiludiis, duellis, bellis, singulari certamine, & quibuscunque pugnis, scutis, vexillis, tentoriis, signis, annulis, signetis, sigillis, aulaeis, fenestris, peristromatibus, sepulchris, monumentis, picturis, sculpturis, ædificiis, ac universa supellectile vestra, & in omnibus locis aliis pro vestra voluntatis arbitrio, aptique sitis & idonei ad ineundas, & recipiendas omnes exemptiones, libertates, privilegia, feuda, vacationes à muneribus & oneribus, quibuscunque realibus, personalibus, sive mixtis, jura quoque & consuetudines, honores, dignitates, officia, gratias, & indulta quibus cæteri nostri, & Imperii Sacri veri nobiles à nobis seu à prædecessoribus nostris Romanorum Imperatoribus & Regibus, hujusmodi armorum ornamentis insigniti gaudent, utuntur & fruuntur, quomodo libet, consuetudine vel de jure. Ut verò gratiam nostram Cæsaream liberaliorem sentias, tibi prædicto *Gaspari vanden Perre*, consilio, scientia & autoritate præfatis damus & concedimus amplam autoritatem & facultatem, qua possis & valeas, per totum Romanorum Imperium, & ubilibet terrarum & locorum facere & creare Notarios publicos seu tabelliones, & judices ordinarios, ac universis personis quæ fide dignæ habiles & idoneæ sint (super quo conscientiam tuam oneramus) Notariatus & tabellionatus ac judicatus ordinarii officium concedere & dare, ac eos, & eorum quem libet per pennam & calamarium (pro ut moris est) de prædictis investire, dummodo ab ipsis Notariis publicis seu tabellionibus, & judicibus ordinariis per te creandis, & eorum quo libet vice & nomine nostro & Sacri Romani Imperii, & pro ipso Romano Imperio, debitum fidelitatis accipias corporale & proprium juramentum, videlicet, quod erunt nobis & Sacro Romano Imperio & omnibus successoribus nostris Romanorum Imperatoribus & Regibus legitimè intrantibus fideles, nec unquam erunt in consilio, ubi nostrum periculum tractetur, sed bonum & salutem nostram defendent fideliter & promovebunt, damna nostra pro sua possibilitate vebunt, & avertent. Præterea instrumenta tam publica quam privata, ultimas voluntates, codicillos, testamenta, quæcunque judiciorum acta, ac omnia alia ac singula, quæ illis & cuilibet ipsorum ex debito dictorum officiorum facienda occurrerint, vel scribenda, justè, purè, fideliter omni machinatione, falsitate, & dolo remotis, scribent, legent, facient, atque dictabunt, non attendo odium, pecuniam vel munera, aut alias passiones vel favores: scripturas verò quas debebunt in publicam formam redigere, in membranis mundis, non tamen chartis abrafis aut papireis fideliter secundum terrarum consuetudinem conscribent, legent, facient & dictabunt, causasque hospitalium & miserabilium personarum, nec non pontes & stratas publicas pro viribus promovebunt, sententiasque & dicta testium, donec publicata fuerint & approbata sub secreto fideliter retinebunt, ac omnia alia & singula rectè, justè & purè facient, quæ ad dicta officia quomodo libet pertinebunt consuetudine vel de jure; quodque hujusmodi Notarii publici seu tabelliones, seu judices ordinarii per te creandi, possint & valeant per totum Romanum Imperium, & ubilibet terrarum, facere, conscribere & publicare contractus, judiciorum acta, instrumenta, ultimas voluntates, decreta & autoritates interponere in quibuscunque contractibus, requirentibus illa vel illas, ac omnia alia ac singula publicare & exercere quæ ad dictum officium publici Notarii seu tabellionis & judicis ordinarii pertinere & spectare noscuntur, & si aliquem vel aliquos in dicto officio ignaros aut delinquentes inveneris, debeas illos ab officio suspendere, & cum causæ cognitione punire, & si inobedientes & rebelles tibi fuerint, tales nobis & nostris successoribus & locum tenentibus denunciare, ut juxta qualitatem delicti puniantur. Decernentes, ut omnibus instrumentis, & scripturis per hujusmodi Notarios conficiendis, plena fides ubilibet adhibeatur, constitutionibus, ordinationibus, statutis vel aliis in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque. **N V L I I E R G O** omnino hominum liceat hæc nostræ constitutionis, creationis, erectionis, successionis, gratiæ &

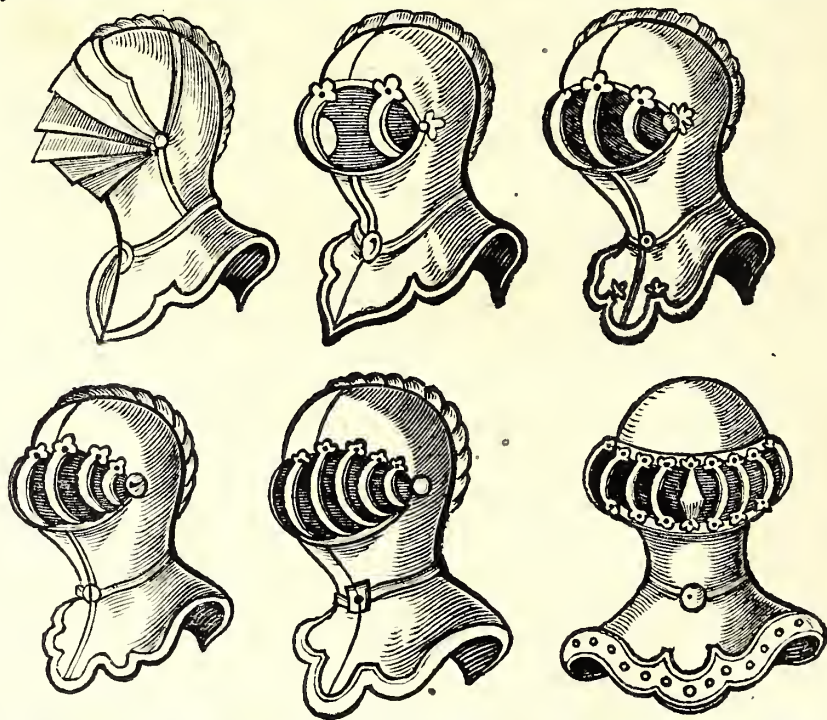
privilegii paginam infringere, aut ei quovis ausu temerario contra ire. Si quis autem id attentare præsumpserit, præter nostram & Imperii Sacri indignationem gravissimam, poenam viginti marcharum auri puri, toties quoties contra factum fuerit, se noverit ipso facto incursum, quarum medietatem Imperiali fisco seu ærario nostro, reliquam vero partem injuriam passi vel passorum usibus irremissibiliter decernimus applicandam, harum testimonio litterarum sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum in oppido Bruxellensi Ducatus Brabantix, die tertia mensis Julii, anno Domini millesimo quingentesimo, quinquagesimo sexto, Imperii nostri trigesimo sexto. Sic subsignatum sub plica, *Carolus.*

CXV. Dus verre van de titelen; komende nu tot het timbreeren / bekleen / oft vercleren van wapenen / dat bestaat / in al dat boven den wapenschildt werdt ghestelt / 't zy helm / Cimier, croon / Bouler oft bande / plu-magien: in somma / al dat dient tot cieraet des wapens / en marque van edelboom / waerom d'ondele dese op de wapenen niet en vermoghen te hebben / ja nauwlijc in d'oude tijden zelfs de ghemeene edelen / specialijck in Bourgondien / Nulli licitum est (seyt Chastaneus) nec solet quis timbrare arma sua, nisi sit saltem eques militaris, vulgo *Chevalier*; noch (a) nieuwtijc gheadelt (als d'eerst van hun gheslachte) eenighe opene helmen / 't zy met traillien / oft sonder traillien / maer 'twisier ghesloten en nedergheslaghen / om te be-teekenen / dat sy niet en hebben te bemercken op de daden van een ander / of oock te ghebieden / hebbende den mondt ghesloten / soo wel als d'ooghen / dat is / hoozen en sien. Ende van dese soorte van Helmen / ist dat Silus Italicus spzeect:

———— atrato munimine clauserat ora.

Ten ware sy sulcx hebben verdient in eenighe bataillie / tournoy / oft by spe-ciael consent van souberaine verckregen / ende in haer bzieven van edeldom specialijck uptghedrukt.

Onder die open Helmen / (nademael pder in front behoozt te dragen 'tken-teecken zijnder oeder van weerdigheyt) zijn sommige verozdineert / te weten / vooz (b) gheboozne Edele / met twee traillien; vooz Edelluyden van af-

komste / met dzy; vooz Ridderen / met vijf; en vooz Hartogen / Marquissen / Graven /

a l'Etat & comporte-ment des armes, par l. Schour, chap. 12. Item, Indice Ar-morial, Ge-leet pag. 217.

b Loco ci-tato.

Graven ende andere *au rang des Princes*, met leven/ tot een onderschept van de voozgaende. 'tErenpel binden wy op verscheyden plaetsen alhier tot Berghen in de ghetimbreerde wapen van den ouden Heer Jan/ die men noemde van Glines/ Heer van Berghen/ Ridder ende Oeder van d'Order van 't Gulde Vlies/ altijd vermeerende in oneben ghetale / upt oozsaecke 'tselve ghetal is indivisible / de symbole van eendzache / antrozitept/ ende bevel/ den Edeldom toegheepgent; midtsgaders booz souveraine met negen traillien/ een ghetal/ dat alle ghetalen in hem verbanght/ hoewel (a) eenige booz souveraine / nemen elk traillien (*comme le nombre (als sp segghen) qui excede le nombre mesme,*) te weten/ een ghetal dat 'tghetal selver te boven gaet/ daer nochtans dat ghetal maer is een verdoublinghe/ of repetitie van alle d'andere ghetalen/ dooz byboeginghe van een ofte meer. Novenarius (seyde de (b) Philosoph) est limes & terminus numerorum inferiorum, qui ab alio numero non claudatur, sed alios ipse complectatur, ac mundi machinæ similis est, quæ omnes in se partes continet, neque ab ullo nisi ab unitate illius principatus ac finis qui Deus est augere potest. Soo dat oock alle Heraulden/ of Directeurs van Edeldom/ in dit ghetal van neghen / met meest alle haer regulen van Herauldie/ als in een centro mede rusten / als namentlijk/ in de verscheydenchept der (c) soozten van edeldom; in de (d) descendenten van een oprecht edel van afkomste; in de graden oft titulen van eeren; in de sozme der (e) schilden; in de (f) couleuren der wapenen; in de (g) edele ghesteenten en planeten/ die die couleuren representeeren; (h) in de pennons ofte *fourrures*; in de (i) secrete en bekende consideratie in 't gheben van wapen by Heraulden; in de (k) afdeelinghe der plaetsen oft poincten des schildes; in de ordinaris stucken ter eeren; in de (l) *Besans*, oft ronde figueren; in de (m) byeucken booz jongher soonen; in de bysondere ornamenten gebuyck in timbreeren van wapenen/ ende in (n) traillie werck van die helmuetten/ die alle yder bestaen in 't ghetal van neghen.

Van gelicken vermogen noch Edelen/ (o) majores of minores, op wapenschilden te stellen Helmen of *timbre le mezail tarre ou tourné de front*, dat is/ met platten aensicht/ maer ter zidenwaerts met halven aensicht en *pourfil*. want sulcx alleen eyghen is den Princen/ Veldt-obersten/ ende hoofden van Ridderlijke Oorders/ tot beteekeninghe van volle macht/ ende dat sy hebben/ en moeten hebben d'ooghe over al/ sien ende ghesien worden: 'terempel by ons sien wy in de ghetimbreerde wapen van Hertoch Philips / en alle syne Ridderen van 't Gulde Vlies in (p) 'sGraven-Haghe/ ende op andere plaetsen/ alwaer 't feest van die Ridderlijke Oeder is ghecelebreert gheweest. Anghelijcx by (q) Statius/ nopende die twee ghebroeders van Cheben/ waer van yder sich draghende als koninck / met een toornich ghemoedt/ hadde syne helm in soodaniger wijsse open/ dat hy syn vbandt konde recht onder d'ooghen sien /

Hæc pugnae facies coeunt sine more, sine arte,
Tantum animus iraque atque ignescentia cernunt
Par galeas odia, & vultus rimantur acerbo
Lumine.

Noch oock van (r) goudt/ of gheheel vergult/ ten zy sy Princen zijn absoolyt/ of van 'svaders zijde van konincklijcken huyse/ maer van silver; ghemeene Edelen van yser oft stael. Want 'tis byten alle twiffel / dat een Prins/ wesende soon oft soons soon van een souverain oft koninck/ is van

^a Geliot, pag. 260. p In de groote Kerck. ^q Lib. 11. Theb. ^r Geliot, pag. 218.

^a Geliot, pag. 218.

^b Caesar vaninus amphit. de provid.

^c The booke of Honor Markhem Decad. 2. Epist. 1. ^d Item, Decad. 2. Epist. 2.

^e Liegh his Accidence of Armorie, pag. 21.

^f Bara, pag. 12.

^g Guilliam his Display of Heraldry. Sect. 3. chap. 7. pag. 1; 7.

^h Bara, pag. 12.

ⁱ Liegh his Accidence of Armorie, pag. 211.

^k Bara, pag. 22. 23.

^l Guilliam Sect. 4.

chap. 14.

^m Guilliam Sect. 1. chap. 6.

ⁿ Geliot, pag. 218.

Item, *Fauchet des Cheval. liv. 1. chap. 1.*

a Recueil des
Rois, liv. 2.
pag. 16.

b Geliot,
pag. 121.
c Item, pag.
251.

meerder aensienlijckheyt midts synen bloede en capaciteyt tot die croone / dan een Prins ghesproten van vasallen. *La Couronne de France* (seydt du (a) Tillet) *ne reconnoist superieur que Dieu, les Princes capables d'icelle mesmement chefs, de leurs maisons, en sont plus honores que d'aucune dignité feudale.* ende hier uyt komt het / dat in Franckrijk de Prinsen van 't bloede / niet teghenslaende sy noch Hertoghen / Marquisen / Prinsen / oft Graven zijn / voeren tot een onderscheyt op haer croonen / *quatre fleurs de (b) Lys, & quatre fleurons es interstices,* en vooz Cimier de (c) dobbel Lelpe / te weten / d'een boven d'andere / *l'un estant sommé de l'autre.* Want het timbreeren oft bekleen der wapenen / gheeft

d Boetschiff.
lib. 2. & 10.

e Geliot, pag.
166. Fa-
vin. liv. 1.
chap. 3.
d'Exem-
pelen, siet
Le Recueil
des Armes,
par C. Ma-
gney, à
Paris, 1633.
f Paul. 107.
g In de
groote
Kercke
van 's Gra-
ven-Hage.
h Geliot,
pag. 66.
i Item, pag.
48.

k O. de 12
Marche,
liv. 1. chap.
24. pag. 48.

sulcke veranderinghe in 't blason / dat de digniteyt van d'eene *branche* oft eenw eenigher noble familie / daer dooz van d'andere kan onderscheyden werden / bysonder dooz 't Cimier ghestelt boven op dien helm / by forme van devise en mercktecken / dat meest ghenomen werdt van 't ghene dient in 't wapen vooz 't principael stuck. De koninghen van Franckrijk / hebben vooz Cimier, de Lelpe; die van Schotlandt / den Leeuw / met een croon ballaure op 't hooft / ter ghedachtenisse dat (d) Heritseron / den tweeden koninck / overwonnen hadde de Pictos / syne vanden / midtsgaders de wallen oft trenchen van haer Legher doozbroocken. Wanneer die Cimiers zijn vershillende van 't wapen / komt / of dooz officie / of dooz geboorte. Dooz officie / om uyt te drucken die notable ampten / by hun oft de voozouderen bedient. Cancelliers / oft Presidents / stellen den (e) Hoortier / sozme der hoeden ghezagen in soubereyne hoven / of Parlemen ten van justitie: Connestablis / 't bloodt sweerd: Marechals / twee stocken / en *Sautotr*: ende Admiralen / een oft twee anckers krupsweeghs ober den anderen / etc. Dooz gheboorte om te conserveren het oude wapen / wanneer sy eenige nieuw / edelder ende meer achtbaer wapen verkrijghen: Exempel is 'thups van (f) Columne in Italien / dat / naer 't opnemen van Colonne / tot behoudenisse van 't oude wapen / heeft vooz Cimier de syreene oft meerminne; ende by ons dat van (g) Clebe / twee swarte ossen-hoornen / of tot onderscheyt onder den anderen / somwylen een (h) swaen: reden (naer hun segghen) sy gekomen zijn van (i) Helias / die hem qualificeerde / Ridder van de Swaen / ende trouwde anno 711 Beatrix / eenighe dochter van Oederick / Heer van Clebe / wiens blason / die Hertogen noch voeren; namentlijk / eenen schildt *de gueules, ghelast met een ander d'argent, in 't midden hebbende un Torteau de sinople, waer uyt voortkomen acht scepters pommeter & fleuronnez d'or,* daer by ghevoeght weynich vooz 't jaer 1300 by Oederick die VIII, Grave van Clebe / als wy bevinden / in plaets van 't oude wapen van dat hups Clebe / wesen *d'argent à une teste de Beuf de gueules, accornée de sable, muste bouclé d'argent.* Ter ghedachtenisse van welcken Helias / Heer (k) Adolf van Clebe / Heer van Ravelsteyn / anno 1453 / in syn Cournoy binnen Rijnel / noch sich intulkerde / *le Chevalier au Cigne,* ende beneffens de vertooninghe van syne aenkomste in een schuytjen op den Rijn aen 't casteel van Clebe / seite tot een præmium, een rijcke swaen van goudt / met een goude keren vast ghebonden. Soo dat 't Cimier boven op den Helm / soo wel als 't principael wapen / vercoont / oft het stamhups / oft vermeerderinghe van Edeldom vooz de selve familie.

familie. Waerom die (a) illegitime en haer descendenten/ 't *Cimier*, ghelijck die wettighe/ niet voeren/ maer benebens 't breecken hunder wapenschilte/ veranderen. Den natuplijcken soon van Hertoch Jan van Bourgondien/ hadde vooz *Cimier* een gouden (b) boom/ ende intituleerde sich in ghelijck/ *le Chevalier à l'arbre d'or*, in sijn tournop binnen Brugge/ anno 1468. Den natuplijke soonen van Hertoch Philips/ soon van Jan/ ende haer nakomelingen/ niet teghenstaende onder haer gheweest zijn/ Ridderen van 't Gulde Vlies/ ende vereert met titels van Marquisen/ en Graven/ hadden vooz *Cimier* een (c) upl/ daer die Hertoghen van Bourgondien/ als ghesproten upt den hupse ende Croone van Franckrijck/ hebben de dubbele Helpe.

a J. Schoir,
chap. 12.

b O. de la
Marche,
liv. 2. chap.
4. pag. 531.
Item, Schoir
loco citato.

c Schoir, loco
citato.

Item, tot
Bergen en
Vlissingen
op ver-
scheyden
plaecten.

CXVI. Aengaende de foyme der Brieven/ specialijck ghegheben om 't *Cimier* te veranderen/ ende nieuwtijck gheadelt/ te moghen voeren open Helmen/ neme dit vooz exempel van Johan Velthem.

C Arolus Quintus, divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusque Siciliæ, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Insularum Balearum, Sardinia, Fortunatarum, ac Indiarum, & terræ firmæ maris Oceani, &c. Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantia, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Geldriæ, Wirtembergæ, &c. Comes Habsburgi, Flandriæ, Tirolis, Arthesiæ, & Burgundiæ, Palatinus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Ferreti, Kiburgi, Namurci, & Zutphaniæ; Landtgravius Alsatiæ, Marchio Burgoniæ, & Sacri Romani Imperii, &c. Princeps Sueviæ, &c. Dominus Frisiæ, Malinæ, Salinarum, Tripolis & Mechelinia, &c. fidei nobis dilectio, Joanni Velthem à Lovanto, familiari nostro, continuo domestico, gratiam nostram Cæsaream & omne bonum. T A M E T S I omnibus subditis nostris ad gratiam imperandi inclinemus, eorum tamen commoda, honores, & ornamenta extollere, & promovere magis cupimus, qui omnem ætatem omnemque suam operam & studium nostris, & Sacri Romani Imperii, ac serenissimæ domus nostræ Austriæ & Burgundiæ rebus & obsequiis, impendunt. Quapropter considerantes ingenuas animi & corporis tui dotes, morum probitatem & industriam, nec non sinceram fidem & observantiam erga nos, & Sacrum Romanum Imperium, & potentissimas inclytas domos Austriæ & Burgundiæ, fidelem & gratam servitutem, quam nobis per complures annos & belli & pacis tempore præstitisti, maximè quando superiori anno M. D. xxix. classe ex his nostris Hispaniarum Regnis, in Italiam trajecimus, pacatisque Italia rebus, & imperii diademate à Clemente VII. Pontifice Maximo fælucis recordationis insigniti, ad Germaniam, & post conventus Imperii Augustæ ac coronationem Sereniss. Principis Domini Ferdinandi fratris nostri charissimi, in regem Romanorum acquisierat, in solemnibus Principum Electorum & aliorum imperii Sacri statuum præsentia celebratam, rursus ad alium conventum Ratisponæ habitum, inde contra Turcas in Pannonia proficiscimur, ab hisq; negata pugnandi copia ac pedem referentibus, quum denuo per Italiam ad hæc nostra Hispaniarum regna reversi, novissimas expeditiones nostras, alteram videlicet in Africam, alteram in Galliam Narbonensem suscepimus; in quibus quidem itineribus & expeditionibus, tu præfate Joannes Velthem, nos per omnem fortunam, & quæcunque terræ marisque pericula continuo secutus es. Hæc igitur tua obsequia, & quæ indies præstas, & ad præstandum deinceps te promptum paratumque offers, quum merito nos inducant, ut te aliquo munificentia nostræ munere ornemus. M O T V itaque proprio, ex certa nostra scientia, & de imperiali protestatis nostræ plenitudine, tibi præfate Joanni Velthem filiisq; hæredibus & descendantibus tuis utriusq; sexus legitimis, in infinitum arma & insignia tua olim tibi à nobis elargita, & quum

talia sunt, videlicet scuto trabecula quam vocant, aurei coloris ex lo, in medio supremi conchas Iacobeas nigras Atlas continens, in capite ceci coloris campo, aquicauda & alis dispassis, & stro aperto, antrorsum scuto vero galea super laciniis aurei & rubri conono duæ alæ rubræ exmutanda, augenda & ex ut tenore præsentium & exornamus; videlicet mentale conversa, supra

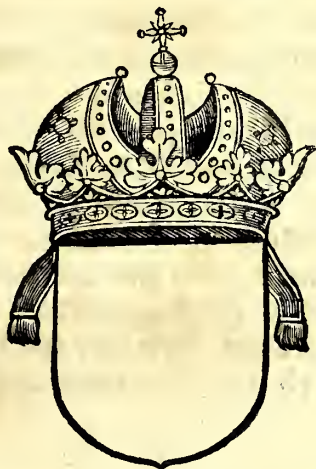
tum rubri coloris, in vulgari Gallico *Cheuron* utroque inferiori angulis scuti ascendit, quinque equalibus spatiis disjuncto vero scuti aurei sive crocilla nigra unius capitibus exporrectis, reflexo, & lingua exerta; imposita est, tæniis sive lororum redimita, in cuius istunt, hoc modo imornanda duximus, pro immutamus, augemus galea clausa in torneaqua ex fascia tortili au-

rei & nigri colorum loco alarum imago Turcæ veste rubra induti femore tenus proineat, sinistra parmam auratam, dextra vero ensen turchicum sive acinacem, ad ictum sublevatum tenens, capite pilcum rubrum, fascia alba circumvoluta tectum gerens: quemadmodum hæc omnia in medio præsentium accuratius depicta sunt: volentes & decernentes quod tu præfate *Ioannes Velibem* filiique hæredes & descendentes tui ante dicti, præscripta arma & insignia sic à nobis immutata, aucta & exornata, ex antea perpetuis futuris temporibus, habeatis & deferatis, per totum Romanum imperium, Regna & Dominia nostra, atque alibi ubique locorum & terrarum in omnibus & singulis honestis decentibusque actis & expeditionibus, cæterorum armigerorum more, tam joco, quam serio, in torneamentis, hastiludiis, bellis, duellis, singulari certamine, & quibuscumque pugnis; vexillis, tentoriis, annulis, signis, sigillis, signetis, monumentis, ædificiis, universa suppellectile, & quibuscumque in rebus illis, pro libitu vestræ voluntatis, uti fruique possitis & valeatis, contradictione & impedimento cessantibus quorumcunque. **A P T I Q V B** sitis & idonei, ad ineundas & recipiendas omnes prærogationes, gratias, libertates, jura & consuetudines quibus cæteri à nobis huiusmodi ornamentis insigniti, gaudent & potiuntur, absque alicujus contradictione & impedimento. **M A N D A N T E S** universis & singulis Principibus, tam Ecclesiasticis quam sæcularibus, Archiepiscopis, Episcopis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Capitaneis, vice dominisque Advocatis, Præfectis, Procuratoribus, Officialibus, Quæstoribus, Heraldis, armorum Regibus, Caduceatoribus, Civibus, Communitatibus, & denique omnibus nostris & Imperii Sacri subditis & fidelibus dilectis, cujuscunque status gradus & conditionis existant, ut te præfatum *Ioannem* hæredesque & descendentes tuos antedictos, in huiusmodi armorum fruitione nec turbent, nec impediunt, verum illis uti, frui, & gaudere pacificè, & quietè sinant & permittant, quatenus gratiam nostram charam habeant, ac pœnam decem marcharum auri puri pro medietate fisco seu ærario nostro, reliquam vero partem injuriam passi aut passorum usibus, quotiescunque contra factum fuerit, irremissibiliter applicandam incurrere formident, harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum & sigilli nostri Cæsarei appensi munitarum. Datum in civitate nostra Toleti, die vigesimo mensis Maji, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo nono: Imperii nostri, decimo nono; & Regnorum nostrorum, vigesimo quarto. *Ondertceekent / Carolus.*

CXVII. 'tIs mede niet gheoorloft te stellen op wapenen / goude of andere croonen / naer d'ordinaris regelen / ten 3° / die van Konincklijcken hupse / of welckers boozouderen eenighe chargien op kroonighen van Koninghen ghehadt hebben / of die sulcx door merite / fabeur / liberaliteyt / oft anders is vergunt. 'tEdict oft Pragmatica van Koninck Philips / de anno 1586. 3 Octobris, verbiedt pder 'voeren van croonen op *Armories*, by halven Hertoghen / Marquisen / en Condes oft Graven / de woorden siet al daer. En dese Croonen / (nemende haren oorspronck van de (a) hoeden / oft blomme - cranssen / die d'oude Romeynen lieten schilderen rondtom d'effigien haerder boozouderen / ende daer naer om hunder stemmata) boozouveraine ende subalterne zijn verscheyden. De fozme van de Konincklycke croon in Spangien / verscheelt van d'Engelsche / beyde dese van de Fransche / ende de Fransche / Spaensche ende Engelsche / veel van die van 't Rijk. In de subalterne / is de croon booz Burch-Graven in Engelandt / by na als die booz Graven in 't Rijk / ende Hertoghen in Italien. Hoe van die by (b) Campier ende andere Heralden worden afghemaelt / by d'onse ghevolght / ende om de waerhepdt te sprecken / 'tbeste onderschept gheben / wil alleen verthoonen.

a *Tiraq. de Nobilit. cap. 6.*

b *Le fondement & origine des titres de Noblesse.*

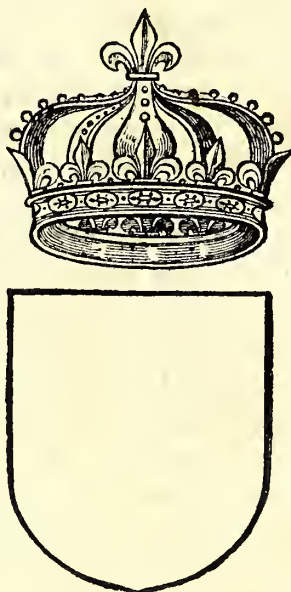

De Keplerlycke Croon / is ghekloben / of tweeboudich / als den dobblen Arent / mede ten aensien / soo het schijnt van 't Oostersche en Westersche Keyserrijk (b). Sommighe willen 'tselbe te beteecken / 't gheestelijck ende werelijck regiment / om dat in d'oude tijden / de Keyzers mede waren Pziers / ende haer croon / by naer de fozme van een Bisschops miter / doch wat laeger / van booz meer open / minder scherp / ende in 't midden een boge / met 't crups daer op / insigne pietatis Christianæ, in imitatie van den Keyser Phocas / die men seydt / sulcx ghedraghen te hebben: *Corona Imperialis* (seydt 't Pontificale Romanum) habet sub se mitram in modum ferè Episcopalis mitræ, humiliorem tamen, magis apertam, & minus acutam. Estque ejus apertura à fronte, non ab aure. Et semicirculum habet per ipsam aperturam auream in cujus summitate crux parvula eminet. (c) Andere / te representeeren 'twelen van de wassende maen / 'tsimbolum van een goet Omen, *Plus oultre*, vermeerder des Rijck / in imitatie van den Turck / Persiaen / ende andere / daer nochtans de Keplerlycke croon by Constantijn ende syne successours / was (d) ongespleten / soo dat de ghespleten of tweeboudighe croon / naer de separatie van 't Rijk / eerst is ghekomen in 't Westen.

c *Guilliam his Display of Heraldry, Sect. 3. chap. 1. pag. 272.*

d *Paschal: de coronis, lib. 9. cap. 18. fol. 625.*

e *S. 5.*

De Diadema, oft Konincklijke croon / bestaet in eenen ronden circkel van sijn goudt / ghestoffeert met edele ghesteeften als 't *esmail* is hunder wapenschildt / ghelijck de *pennaches* of pluymen in timbzeeren; upt reden / sy insghelijck verthoonen de natuurljcke epgenschappen haerder deughden; auro (sepdt (a) Paschalius) significatur culmen regium, lapillis regiae virtutes, ende dat *à haulte fleurons*, (met verheben blommen) van eycke / roose / oft ander bladeren. Doch den Koninck van Franckryck / tot kennelijckheyt van ander Koninghen / met *fleurs de Lys*, Ielpen en boghen / hebbende een Ielpen boven op / daer die van Engelandt / Spangien en 't Rijck / hebben den Globus met het crups / als mede doen die croonen van Denemarcken ende Sweden / hoewel eertijds de ghesloten croon met verheben boghen (epghentlijck ghenaeamt de croone *Impertael*) specialijck was in 't Rijck ende alleenlijck epghen / als sy (b) segghen / souberaine Koninghen.

a Lib. 9. cap. 11. fol. 597. Item, Ezechiel, cap. 28.

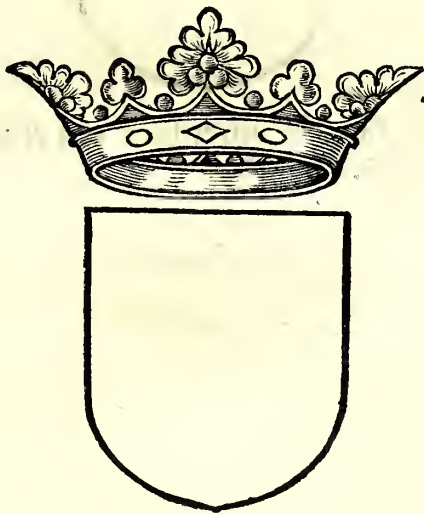
b Paschal. de Coronâ lib. 9. cap. 17.

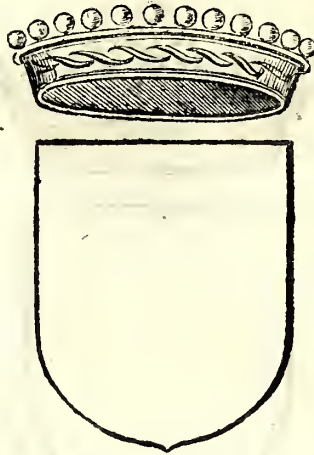
Die croone booz Hertoghen is mede van goude / ende ghelijcke edele ghesteeften; doch niet soo breedt ghelijck de croon *Royal*, maer een derde minder / boven verciert *à bas fleurons*, dat is / met groote egale blommen / als de Konincklijke croon / doch mede een derde laegher.

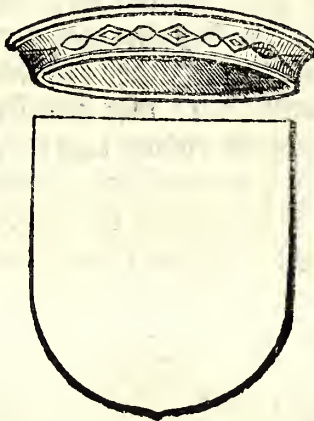
De Croone van een Prince / is van ghelijcke breedte als des Hertoghs croon / met ghelijcke edele gheskeenten / doch boven den circkel maer vier blommen / van de hooghste van des Hertoghs croon / ende vier halve / staende ober handt / te weten / vier heele / maer een derde laegher dan de vier andere. Doch een Prins / souberain / ofte oudsten soon van een Koninck / draeght de croone / gheduyzende tleven van den Koninck synen vader / als die Hertoghen / Quia Principatum obtinet & primus ante omnes est. Maer in de oude tijden / soo wel Prinsen als Hertoghen / waren ghewoon te draeghen eenen rooden hoedt / gheboert met Herminen.

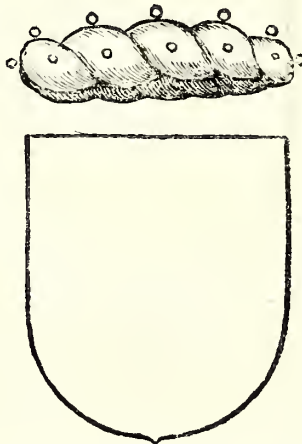
De Croonen van Marquisen zijn / als die van de Prinsen / nptghenomen alleenlick / belast met vier *fleurons* , ende eenighe peerlen / een weynich verheven boven den boozdt van haer croone / klaversche wijze in order / als de heele ende halve *fleurons* van de Prinsen.

De croonen van Graven / zijn als de boozgaende / mede verciert met gheskeenten/ maer op den boozde alleen belast met peerlen.

De Burch-Graven / hebben alleenlijck een croon van goude / sonder peerlen/ of yet anders op den boozde.

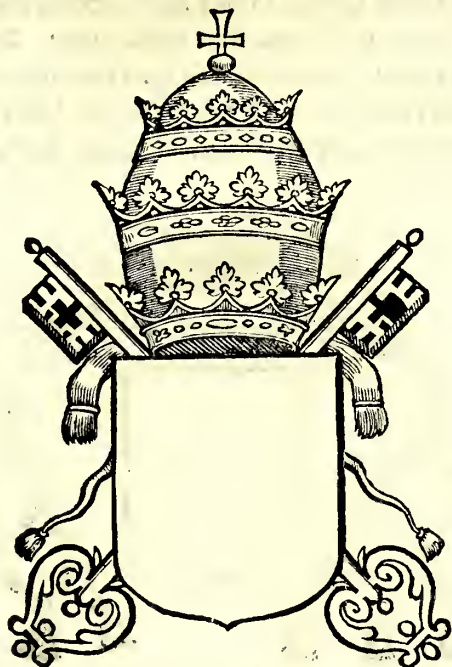

De Baronnen eyghentlijck ghenomen/ hebben gheen croonen/ maer in plaecte van dien/ eenige goude draepen/ in foyme van kleyne banden/ overbroyt met peerlen / Baronibus (sepdt (a) Paschalius) licet gestare non quidem laminam integram & latam, sed tenuiorem ac restrictiorem ac veluti circulum sive gracile vinculum aureum.

a De coronis
lib. 9 cap.
22. fol. 644.

CXVIII. De Gheestelijcke al-hoewel die niet en zijn subject die wapen-
nen

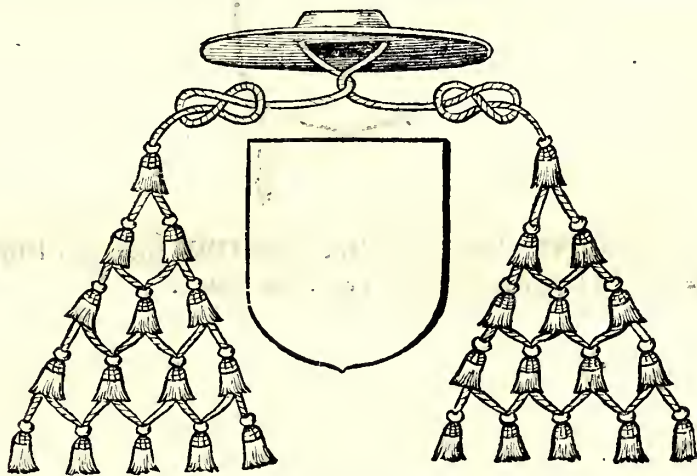
nen te draghen/ ende hantieren/ soo en laten sy nochtans niet naer *armories* te hebben/ maer in plaetse van croonen oft helmen/ voeren vooz spmbze/ die principale merckteekenen van hunne digniteyten en staet.

Sijne Pauselijcke Hepligheyt/ eene *Tiare triple*, vulgo (genaemt) *Regnum*, van goudt en kostelijcke ghesteenten/ in forme van een *armet*, ombangen met dyp croonen/ (a) representerende dat den Paus is den Prince der H. Kercke/ overwinster ende triumpheerster der geheelder weerd. 2. Dat hy is den Stadthouder Christi/ wesende naer 'tvoorzeggen des Konincklijcken Propheet/ een Koninck/ Psalm. 2. ende des Engels/ Luc. 1. ja alsulcke Koninck/ wiens rijk alle rijcken te boven gaet / waerom behoort den Diadema sijns Stadthouders/ boven alle Diademata upt te stecken. 3. Om dat den Paus is Oberste in 't Geestelijck/ in de dyp deelen des weerdts. 4. Om dat hy is den oppersten Priester van de H. Oypuldicheyt. Andere/ zijn (b) dypderhande jurisdictie van den Hemel/ op der Aerden/ ende in 't Vagebier/ ondersteunt van twee stentels *d'or*, beteekenende spn binden ende ontbinden/ t'samen gehecht met een koorde *d'azur*, dat is/ door een Hemelsche macht / *Tafsées en Sautoir*, als *Dicarius* van den ghekrupften Jesus.

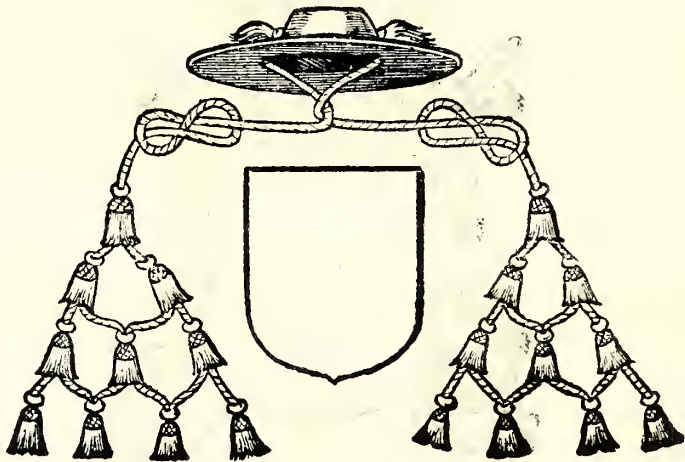
a *Cornelius à Lapidé* in sijn Commentarien op den Propheet Zacharias, 6. cap. vers. 11.

b *Gibbert d'Averennes en son Roy d'Armes.* Item, *Guillem his Display of Heraldry*, Sect. 4. chap 2. pag. 279.

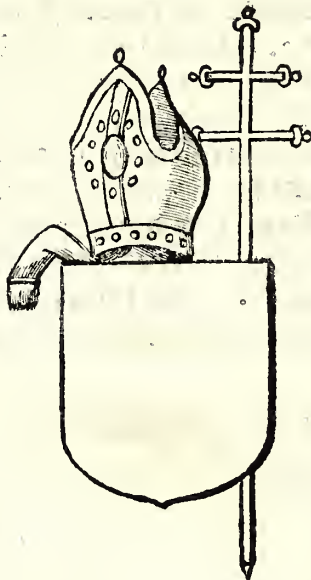

Die Cardinalen den hoedt/ den welcken is roodt/ waerom wanneer men daer van spreect/ altydts dit woordt *rouge*, wordt gheboeght *chapeau rouge*, is

is plat/en enge boven in den kop/maer breecht van kanten/versien met lange *cordons*, ende snoeren van zije en minne-Stricken oft blichten / in malkanderen gheborcht by soyme van *Lozange*, binnewaerts ende ter zijdewaerts hanghende/ met vijf orders van quispels/die haer vermeerderen naer sulck ghetal 1. 2. 3. 4. 5. maeckende vijfchien aen elcke zijde. Dese hoedt is aen de Cardinalen ghegheven van Innocentius den vierden van dien naem / naer ghetuyghen van Volaterranus ende Polpdozus Virgilius / ontrent 'tjaer 1250. Andere segghen in't Concilie van Lyons/ anno 1246.

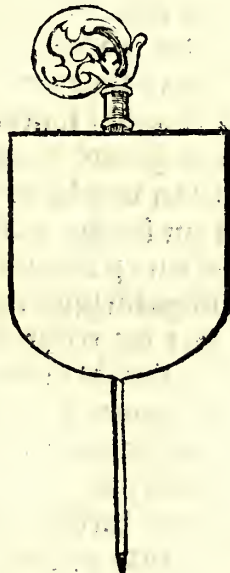
Die Patriarchen/ ende sommighe andere Prelaten/ hebben recht om den selven te draghen/ maer van ander couleur/ ende met *cordons* ofte snoeren van vier rijen/ ende thien quispels/ a. 1. 2. 3. 4.

De Artz-Bisschoppen / voeren hun crups ende hunnen mister / ghesete recht voozwaerts/ in volle ghesichte/ *Tarree de front*.

De Biffchoppen hunnen Staf/ ende mijter/ oock *Taree de front.*

De Abten / die hebben jus mitræ , Stellen den mijter oberzijds/ ende te dwaers en *poufif.*

Abten die niet en zijn ghemijtert/ Stellen alleen hunnen Staf.

Prieurs eenen Pastozelen Stok/ ghemaecte als eenen Pelgrims palfter.

Dit is soo veel aengact de wapenen Nobilium majorum, ende Geestelijcke/ ghetimbzeert zijnde sonder helmen.

CXIX: De voordere Edelen / ghenaeemt Innominati, ofte Minores, als Ridderen/ Schildknappen/ ende ghemeene Edelen/ zijn de helmen van den wapenschildt verciert met ghedraepde banden / ende plupinen oft *feulagien* van de selfde *esmaux*, ende in sulcker voeghen als 'tprincipaelste stuck haerder *Armories*, te weten/ van den grondt ende figureten/ welverstaende de metallien oft coulouren van de levende figuren vooz de doode/ *data paritate temporis*; die reden siet 'twoozdt *Lambrequins*, in onse uplegginge der konst-woozden; insgheltijc pder familie syn *Chmler* verschepden. Die Ridderen voeghen om

den wapenschildt den collier van haer Ouder tot meerder luster; oock menichmael dooz figueren van doode of levende creatueren laten ondersteunen/ valt oft ophouden by den naem van *Supports*, dat niemandt vermocht te doen dan souberaine/groote Heeren/en die Ridderen (a) Bannerers. Wordt veeltijds ghenomen van 't boornaemste in 't blason/ of upt die debisen van d'orders en hannieren. By ons wordt den wapenschildt van d'oude Marquisen van Berghen/ ghesupporteert dooz twee Leeuwen/ ghelijck die Hertoghen van Brabant/ welckers wapen sy voeren *au premier canton*: somwijlen zijn die *Supports* ghelijck 't *Cimier*, somwijlen mede verschillende van 't wapen/ als wanneer verweckt werdt een begheerte *d'en querir*, oft sulcx te onderzoeken. Die Koninghen van Franckrijck hebben alleen die (b) prerogative van de wapen van Franckrijck te doen supporteeren dooz twee Engelen/ nu ghewapent ghelijck S^t. Michiel/ aengedaen met eenen wapenrock/ die vleughelen uptgheestreckt/ nu ghekleedt met een Chood-kappe/ een kleedt des vreedes/ om te toonen dat die Engelen zijn patronen/ ende Keunen van de wapenen der Koninghen van Franckrijck/ behouders ende bewaerders van hunne croone/ ghelijck die selve zijn gheweest de Heraulten ende aenbengers der Zelven. Carolus den VI. dede die wapen van Franckrijck supporteeren dooz twee blieghende Hertzen/ in de plaecte der Engelen/ die reden siet by Froissard. Die van Engelandt dooz eenen Draeck ende Lupaert/ vermidts den Draeck die sy ingewillicht hebben te voeren in haer Bannieren/ ter eeren van S^t. Jois/ patroon van dat Rijk en Ridderlijke Ouder van den blaewwen Conlebandt: somwijlen dooz een Zack oft (c) Bloedthondt/ in memorie van de groote doggen die in Engelandt worden opgehoedt/ ende dooz behulp van welke den (d) Adel de wolven aldaer verdreven hebben/ al-hoewel nu sonder onderschept ghebruyckt by alle: jae/ ick hebbe noch onlancx ghesien op een uptwendighe plaecte/ boven reck van macht der Heraulten/ den wapenschildt van secker fatsoenlijk persoon/ buyten Adel/ ghesupporteert met die teghenwoozdighe *Supports* van groot-Brittannien/ dan oft sulcx veroozaecht is dooz vermetenthept/ oft ontweenthept van den konstnaer oft wapen voerder/ sullen niet verhalen.

Nu de directie deser bekleedinghe oft vercieringhe in 't blasonneeren van wapenen/ is eyghentlijk het ampt van *Roy d'Armes*. Heraulten/ ende *Poursuivants*, Officieren van wapenen/ welckers alle creatie immediatelijk dependert van den Prince/ ende altijd geschiet op heplige/ hooge/ oft andere groote feest-dagen. 't Getal deser Officieren by thups van (e) Bourgondien/ bestondt eertijds in ses *Roy d'Armes*, acht Heraulten/ ende vier *Poursuivants*, alle dooz praeminentie van functie ende ceremonien in 't creeren verschapden: wesende *Poursuivant* den eersten oft laeghsten trap deser Officieren/ Herault den tweeden/ ende *Roy d'Armes* den derden.

CXX. In 't creeren den *Poursuivant*, was eerst van noode de ghetupghenisse van twee Heraulten/ dat den persoon was eerlijk/ discreet/ vermaerd dooz deughden ende ghetrouwichept/ waer naer ghebracht wierde vooz den Prince/ die hem knielende/ gaf synen naem/ ende doopte op 't hooft met wijn/ die de Heraulten brychten in een schael van silver/ ende daer naer by den Prince den *Poursuivant* vereert/ doch ghewoonlijk gheredimeert vooz een marck silver: den eedt ghedaen zijnde/ wierde gekleedt by de Heraulten met den wapenrock ober dwers/ hanghende de mouwen op de boest ende rugghen/ wierde toeghelaten het draghen van (f) swarte spoozen/ ende ghehouden vooz Bachelier onder die officieren der wapenen: sijn ampt was/ reysen van 't een landt in 't ander/ om te sien ende kennen pders staet/blason/ liberepe/

a Guilliam
Sect. 6.
chap. 6.
pag. 407.

b Geliot,
pag. 325.

c Geliot, loco
citato.

d Camd.
Merionith
Comit.

e O. de la
Marche, en
l'estat du
Duc Char-
les, pag. 696.

f Liegh his
Accidence
of Armo-
rie, pag. 76.

liberepe ende maniere van tournopen en oorloghen/ al 't selve getroulijck te registreren/ ende rapoort te doen aen synen souberapnen Prince/ sulcx dat niemant wierde capabel gheoordeelt Herauld te werden/ dan die seiven jaren 't ampt van *Poursuivant* bedient hadde.

De creatie van den Herauld/ verpyschte twee *Rois d'Armes*, ende vier Heraulden/ tot ghetuyghe als boozen; insghelijcx dat den persoon seiven jaer dat ampt van *Poursuivant* bedient hadde/ ende meriteerde Herauld ghecreert te werden; waer na ghebracht tusschen twee *Rois d'Armes*, ende den oudsten Herauld knielende/ wierde by den Prins herdoopt/ synen naem verandert/ ende den wapenrock gekeert op die wyse de Heraulden hem droegen. Doch staet te noteeren/ dat in Engelandt den *Poursuivant* eerst afgebraght wierde by den Koninck/ of hy was een Edelman/ ende hadde wapenschildt/ ingheballe niet/ begaefde hem met landen en leenen/ ende behoerlycke *Armories* booz hem ende syne nakomelingen/ ende om den hals eenen bandt oft collier van silber/ opghedrukt met de letter S. S. dat hem maecte *Esquier* oft Schildtknaep/ en bypelyck te moghen draghen (a) silbere spoozen/ dede eedt op 't boeck en 'trapier. 't Ampt van den Herauld in d'oude tijden/ was eyghentlijck/ alle publycke defien ende oorloghen te denuncieeren/ en by tijde van vrede/ d'entrecourten van Princen onder den anderen te verrichten; te doen decisie van alle blasons/ proclamatiën/ ende *cris* van d'Edelen/ soo wel in *combats à outrance*, als in triumphen/ tournoy/ of streckspelen. Sagunn in syn *Rapsodie* der Heraulden seyd/ 't selve woordt te beteekenen een oudt Edel Heer/ en te komen van het Hocheduytsche woordt *Herralt*; wierde bekleedt dat ampt in d'eerste tijden/ met manhaftighe/ wijse/ boozsienighe/ edele oude Ridderen/ vol van manhafte ende vrome daden/ gheleest om te oordeelen oorloghs gheschillen/ doende rappoort oprecht van vanden ende vzienden/ sonder malitieuelijck pets af oft by te doen/ anders de pene was/ haer tonghe uyt den monde ghebroocken te werden. Engerrannus Monstrelet verklaert/ syne historien meest gefoormeert te hebben uyt het rappoort van Heraulden.

Om te werden gheinstalleert tot het hoochste ampt van *Roy d'Armes*, dat (seyd (b) Olivier de la Marche) *est si hault, si noble, & si grand, que jamais ne peut avoir plus hault nom en l'office d'Armes*, wierde verpyscht de presentie van alle *Rois d'Armes*, Heraulden ende *Poursuivants* die te bekomen waren/ om den Prins te infoormeeren/ ende ghetuyghenisse te gheven van des Herauldis deughden/ ende oprechte ghetrouwigheyt; dat ghedaen zijnde/ knielende den Herauld/ gekleedt met synen wapenrock/ sette hem den Prins op 't hooft een croon van silber vergult/ niet van goude/ noch *Fleuronné*, maer *Croisfetté*, alleen op vier plaetsen/ noch verciert met edele ghesteenten van saphyren; reden/ dat den *Roy d'Armes* niet naer wereldsche/ maer gheestelijcke rijkdommen hooft te trachten/ waer deught ende waerheyt is van komende/ dat den saphyr beteekent. D'Autoriteyt van den *Roy d'Armes*, bestondt in 't (c) vifiteeren van alle edele familien/ te registreeren haer afkomst/ ende vrome daden/ te distingueeren haer wapenen ende *Brisuren*, t'accuseeren en reprocheeren alle die den Adel oft wapenen t'onrecht assumeeren/ alle erequien/ begrafften ende sepulturen naer pders weerdigheyt te veroordonnen. In de circumstantien waer van veel abusen werden ghepleeght/ ende dooz ignorantie geconfundeert onder den anderen/ specialijck in 't erigeeren van tomben ende sepulturen/ waerom in 't booz- by gaen dient aenghemerckt te worden/ dat de (d) figuren van die verflaghen zijn in de oorloghe (volghen den ghemeenen reghel ende oude usantie) haer moeten vertoonen knielende/

a Liegh,
loco citato.

b Loco citato
pag. 697.
698.

c Thomas
Milles de No-
bilit. civil.
cap.

d Favin.
liv. 10. pag.
1880.

cal kec

cascket op 't hooft / rapier op 't lijf / spoozen aen de voeten / *gantelets* aen de handen / ende boozts gheheel ghewapent ende bekleedt met den wapen-rock hunder *armories*, hebbende boven die sepulture bepde haer banniere / *bandaert* / *pennon*, ende wapenschildt. Dat dese dzy te samen niet moghen ghestelt worden tot parade oft verciersel van yemandts sepulture / dan die verflaghen is in de oorloghe / maer wel banniere en standaert ofte *pennon*, relateert insghelijcx den selven (a) Olivier de la Marche verstaen te hebben van den *Roy d'Armes Torsion d'or* in die tijden / ende soo ghepleecht op de begraeffnisse ende upvaert van *Messire Cornille* / bastaert van Bourgondien / verflaghen in de bataille by *Kupelmonde* / teghens die van *Gent* / anno 1452. Syn woorden aldaer zijn dese: *Le corps de Messire Cornille fut envoyé à Bruxelles, & le fit enterer la Duchesse à Saint Goult moult honorablement, & fut mise sur luy sa banniere, son estantart, & son pennon, & de puis (sepdt hy) me di&et Torsion d'or, qu'il n'appertenoit à homme ces trois choses estre mises en pareure sur sa sepulture s'il n'estoit mort en bataille, mais bien l'un ou les deux, & non point les trois ensemble.* Belanghende die parade van figuren die gekroben zijn van quetsuere / worden die selve ghewapent met *Cuirasse*, *Cotte d'armes*, rapier op 't lijf / spoozen aen de voeten / cascket en handtschoenen nevens hun staende / *coznet* / *pennon*, ende wapenschildt boven de sepulture. Maer van sieckte / niet knielende / maer leggende in harnas / *Cotte d'armes*, cascket / ende spoozen by de voeten. De figure te peerde of staende / is de beduydenisse van eenighe notable acte van wapenen wel uptgheboert.

a Liv. 1.
chap. 35.
pag. 325.

b O. de la
Marche,
pag.

Den *Roy des* (b) *Roys*, werdt ghekent by den naem van *Marckgraef* des *Heyligh Rijk* / ende ghecreert by den *Keysar* / is een van de principaelste *Roy d'Armes* van *Christenryck* / ende dient den *Adel* van het *Duytsche Rijk* / ghelijck den *Roy d'Armes des Poiers*, den edeldom van *Gaule*.

Alle dese *Officiere* van wapenen by ons / dragen 'tblason van den *Prince* aen de rechter zijde / aenghesien die is de nobelste om 'tblason te vereeren : by d'*Engelsche* aen de linker / om jonghe edelen / onerbaren in wapenen / kennelijck te maecken / aen wat zijde sy hun schilden behooren te dragen / bepde ghesondeert op redenen.

Nu wat recht en ordinaris reghel van *precedance* alle dese edelen ende hun soonen (uptghenomen die *Ridders* van bysondere *Orders*) gewoonlijck observeeren / specialijck in *Engelandt* / hebbe goedt ghebonden insghelijcx te verhalen / in voeghen / als dat by mijnen *Micheur* / met permissie aldaer is uptghegheven / ghegrondt op reden / *abbys* van 't *Rijk* / ende wille des *Koninc*. d'*Orde* is als volght :

CXXI. Syne *Konincklijcke Majeste*.

Den *Prins* / synen oudsten soone.

Hertoghen van *Konincklijcken bloede*.

Hertoghen niet van *Konincklijcken bloede*.

d'*Oudste* soonen van *Hertoghen* van *Konincklijcken bloede*.

Marquissen.

d'*Oudste* soonen van *Hertoghen*.

Graven.

d'*Oudste* soonen van *Marquissen*.

De jonghste soonen van *Hertoghen* van *Konincklijcken huse*.

De tweede soonen van *Hertoghen*.

Burch-Graven.

d'*Oudste* soonen van *Graven*.

De tweede soonen van Marquissen.
Baronnen.

d'Oudste soonen van Burch-Graven.

De tweede soonen van Graven.

d'Oudste soonen van Baronnen.

De tweede soonen van Burch-Graven.

De tweede soonen van Baronnen.

d'Ordinaris Ridderg.

De Schildknappen van 'sKonincy lijf.

d'Oudste soonen van Ridderg.

Die ghemeene Schildknappen.

Die ghemeene Edellipden.

Staet te noereeren / dat de Ridderg Bannerets / by tijde van oorloghe / onder 'sKonincy standaert in't veldt by den Koninck selvs ghecreert / hebben de precedance in dat Rijck / vooz de tweede soonen van Burch-Graven / en Baronnen; ende haer oudste soonen / vooz d'oudste soonen der ghemeene Ridderen.

De voozdere verschillen onder haer / werden wech genomen / door d'oudt-
heyt yders creatie / want als den oudsten Ridder / gaet vooz die is van jonger
creatie; soo van ghelijcken / doet synen oudsten soone: onder de Schild-
knappen ende Edelen / werdt geobserveert / d'oudt heyt van 't huys / middelen
ende publycque ampten.

Hessire William (a) Segar in syne militaire en civile. *Ter* / seyd / dat ^{a Lib. 4.}
den Hertoch plaets neemt naer de oudt heyt zynder voozouderg creatie / soo ^{cap. 22.}
is hy van der selver stam ende familie / ende synen oudsten soon ghebooz-
ren Equivalent met een Marquys / hebbende alle digniteyten ghemeen
met hem / uptghenomen dat hy gaen moet beneden den Marquys; van
ghelijcken alle des Hertoghs jongher soonen / by gheboozte in weerdigheyt
als Graven / behalven dat sy mede cedeeren de selve Graven / en d'oudste
soonen van Marquissen / doch gaen vooz alle Burch-Graven.

En Marquys / neemt mede plaets naer de oudt heyt zynder voozouderg
creatie / synen oudsten soon / gheboozen van digniteyt een Grave / uptghe-
nomen dat hy gaet beneden hem / ende vooz alle jongher soonen van Her-
toghen; syne jonghste soonen gheboozen als Burch-Graven / uptgheno-
men sy de Burch-Graven en d'oudste soonen van Graven cedeeren / maer
gaen vooz alle Baronnen.

En Grave / neemt van ghelijcken plaets / naer de oudt heyt zynder vooz-
ouderg creatie / synen oudsten soon gheboozen equivalent met een Burch-
Grave / gaet beneden hem / insghelijck alle syne jonghere soonen / Baronnen
by gheboozte / uptghenomen dat sy gaen beneden de selve / en d'oudste soo-
nen van Burch-Graven / maer vooz alle Bannerets.

De Burchgraven / nemen plaets naer de oudt heyt hunder voozouderg
creatie / ende zyn haer oudste soonen Baronnen by gheboozte / uptgenomen
dat sy gaen beneden de selve / doch vooz alle jonger soonen van Baronnen.

En Baron / gaet mede als boozen naer de oudt heyt van syn voozouderg
creatie / ende synen oudsten soon / vooz alle Bannerets / aengesien den vader
is *Pair* des Rijck / upt ghelijcke redenen / alle haer jongher soonen vooz alle
Ridderg Bacheliers. Doch / persoonen van konincklijcken huys / hebbende
eenighe der verscheyden titulen / werden aldaer gheprezereert vooz alle an-
dere in pari dignitate.

^a Segar his
honor mi-
litaire and
civil. lib 4.
chap. 21.

CXXII. Onder de illustre of honozable (a) ampten/ werden geprefereert d'Officiers administrantes, naer de selve de vacantes, ende naer de vacantes d'honorati, alsoo ghenaeuit in 't oudt Keyserrijk. In welck oarder sy altydt plaets nemen/ in simili dignitate, non in dignitate dispari.

Doch om beter te verstaen dese meeninghe ende oarder / staet te noteeren/ dat d'eerste zijn sulcke / als hebbende d'effectueele bedieninghe van eenich illustre ampt ofte officie: de tweede / die dierghelijcke weerdigheyt hebben bedient: en de derde/ die de selve digniteyt verkrijghen by provisie/ of den titel/ ende niet de bedieninghe of gagie.

Onder de administrantes, heeft de precedance die d'oudste is van eedt/ ofte eest is aenghestelt / ende soo in oarder van de eerste tot de leste / in pari dignitate; vooz exempel / een ordinaris edelman van 'skonincx kamer / neemt plaets vooz alle andere edelluyden/ in pari dignitate.

Van gelijcken werdt geobserveert onder de vacantes, sulcx dat die langst heeft gheweest vacant, gaet vooz die is vacant van minder jaren/ als vooz exempel/ die gheweest is Gouverneur / Dicerop / Ambassadeur / oft Consul, over thien jaren/ sit vooz hem/ die sedert heeft ghedient/ in pari dignitate.

De selve oarder is mede by de honorantes, oft dienaers extraordinaris; exempel/ wie vergunt is eenich ampt oft ander plaets van digniteyt in reberlie oft by provisie / zijnde eerst aenghenomen / gaet vooz alle andere van syn oarder/ in pari dignitate, al-hoewel nochtans / somwijlen een officier extraordinaris/ vooz gheboorte oft anders/ soo mach gheprivilegeert zijn / dat hy plaets neemt vooz een vacant, ende een persoon administrant, oft in bedieninghe.

Inghelijcx/ gaet mede somwijlen een officier administrant, vooz een officier extraordinaris/ etiam in dignitate dispari.

Staet mede te considereren / dat elck ampt oft weerdigheyt/ verkregghen in presentie van de Prince/ is van grooter reputatie/ dan of de selve digniteyt wierde ghegheven in syn absentie / oft toeghesonden / data paritate in reliquis.

De selve wet ordonneert van ghelijcken / dat een vacant, sal gheprefereert werden vooz een officier extraordinaris/ en mannen van wapenen/ dienende in een Keyser oft Konincklijk hof/ gheprefereert zijn vooz alle andere/ in pari dignitate.

Chap. 16.

En Edelman hebbende twee oft dyp titulen/ heeft de precedance vooz hem/ die simpelich is een Edelman: exempel / een Docto eenigher faculteyten/ zijnde ghebooren een Edelman/ neemt plaets vooz alle Doctoren/ van minder gheboorte. Inghelijcx een Edelman/ Graduat, vooz hem die is Graduat tantum, data paritate temporis.

En Edelman zijnde beyde Ridder en Docto / neemt plaets vooz hem/ die is Ridder oft Docto tantum.

En Edelman ghequalificeert en wel gebooren/ gaet vooz een Edelman van qualiteyt oft goede gheboorte tantum; Quia duplex dignitas fulget in eo, propria & suorum.

Luc. de per-
na.

En Edelman ghenobileert dooz gheleertheyt en deughden/ werdt gheprefereert vooz een ghebooren en rijck; Quia sapienti scientia & virtus sunt in anima.

Boetius de
consol. prosa
6.

En Edelman gheavanceert dooz merite / werdt gheprefereert vooz een Edelman by officie/ Quia non virtutibus ex dignitate sed ex virtute dignitatus honor accedit.

Van / aenghestien alle oorders en digniteyten / gantschlijck dependeeren aen

aen souberaine/ghelijck wy lesen/ Esther cap. 6. kan gheen en vallen reghel voorgehelt werden. want ghelijckerwijse in Engelandt / die personen van konincklijcken huysen/ alleen werden gheprefereert booz andere in pari dignitate, soo ter contrarien in Franckrijck / etiam in dignitate dispari; booz exempel/ een Hertoch by creatie/ gaet aldaer booz alle andere van konincklijcken bloede gheen Hertoghen zijnde / daer nochtans in Franckrijck/ de Princen van 't bloedt/ niet teghenstaende sy niet en hebben eenige der boozstapende titulen/ hebben de precedance van alle feudale digniteyten/ uytwijzende dit Edict van koninck Henrick den derden.

CXXIII. **H**enrie (a) par la grace de Dieu, Roy de France & de Pologne, a tous a Les Edicts des Roy de France, tom. liv. I. tit. 5. presents & a venir salut. Sçavoir faisons, que pour mettre fin aux procez & differens cy devant advenus entre aucuns Princes de nostre sang Pairs de France, & autres Princes ausi Pairs de France, sur la preface a cause de leurs ditz Patries, & voulans obvier a ce que telles controverses & difficultes n'adviennent cy apres: Nous, apres avoir sur ce meurement deliberé avec la Roynne nostre tres-honoree Dame & Mere, nostre trescher & tresamé frere le Duc d'Anjou, & es presences de nostre trescher & amez Cousins le Cardinal de Bourbon, Duc de Montpensier, & le Prince Daulphin, Princes de nostre sang, Cardinal de Guise, Ducs de Guise, de Nyvernois & du Mayne, Archevesque & Duc des Reims, les Sieurs de Moruillers, de Lenencourt, de Lانسac, Evesque de Lymoges, de S. Suplice, de Chavernys, de Biron, de Chavigny, de Pyennes, de Villequier, & autres, tous Conseillers en nostre conseil privé avons dit, statué & ordonné, disons, statuons, & ordonnons par edict irrevocable, voulons & nous plaist que d'oresnavant lesdits Princes de nostre sang Pairs de France precederont, & tiendront rang selon leur degre de consanguinite devant les autres Princes & Seigneurs, Pairs de France, de quelque qualite qu'ils puissent estre, tant es sacres & couronnemens des Roys, que es seances des cours de Parlement, & autres quelconques solennitez, assemblez, & ceremonies publiques, sans que cela leur puisse plus l'advenir estre mis en dispute ne controversé, souz couleur des titres, & priorite d'erection des pairies des autres Princes & Seigneurs, ne autrement pour quelque cause & occasion que ce soit. Si donnons du mandement à nous amez & feaux; les gens tenans nostre cour du Parlement a Paris, que noz presente ditz Statut & Ordonnance, voulotr & intention, il facent livre, publier & enregistrer, & le contenu garder, observer, & entreteiner de poinct en poinct selon la forme, & teneur, sans y contrevenir ny souffrir y estre contrevenu en aucun maniere que ce soit: car il est nostre plaisir. Et a fin que ce soit chose ferme, & stable a tousiours, nous avons fait metre nostre seele à cesdits presents, fause en autres choses nostre droit, & l'autruy en toutz. Donné à Bloys, au Mois de Decembre, l'an de grace, mil cinq cens septant seize; & de nostre Regne, le troisieme.

Het achtste Capittel.

Van 't verscheyden ghebruyck deser stamnamen, wapenen, ende alle die andere teekenen van eere, by den Edeldom deser Landen.

Inhoudt daer van.

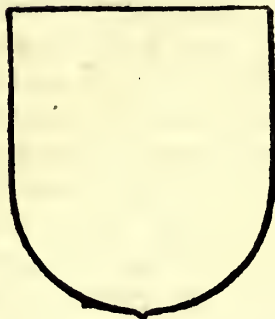
1. Den draet der Princen deser landen uyt den huysen van Pepin, met hun descendenten. 2. Den draet der Princen deser landen uyt den huysen van Loven, met hun descendenten. 3. Den draet der Princen deser landen	uyt den huysen van Bourgondien, met hun 32 quartier. 4. Den draet der Princen deser landen uyt den huysen van Oostenrijck, met hun 32 quartier. 5. De lijst der verscheyden excellerende titulen, waer mede eenighe Edelen

- Edelen deser landen zijn vereert gheworden.
6. d'Exemplen van 't veranderen stamnamen by jongher ghebooren. 7. De stamnamen ende schilden van die Heeren van Berghen, van hare descendentes, ende alliantien gheslachtsgewijse: midtsgaders, hoe dat leen met Breda is uyt een gedeelt ende ghespleten. 8. d'Exemplen van het veranderen van het <i>esmail</i>, ende figuren van wapen, by jongher soonen. 9. Het invoeren van breucken, als <i>Lambeaux</i>, <i>Croissants</i>, <i>Malettes</i>, &c.	10. Het misbruyck van die, ende in het stellen van den schilde vierdeelich, en <i>Canton</i>, <i>Escusson</i>, <i>Sur le tout</i>, oft andersints. 11. Stamnamen van Edelen, Brabant toegheeyghent. 12. Edict des Ertz Hertogen, aengaende het voeren van wapenen, en usurpatie van Titulen en Timbren. 13. Edict des Konincx, inhoudende de forme en maniere van courtoisien en titulen te observeren in sprecken en schrijven, beyde in de Nederlandtsche, Walsche, ende Spaensche tale.

B Den Edeldom deser landen/ vermeynen wy die Adelijcke personen van die landen/ die hier te voozen by verscheyden Princen/ die alle souberaine macht en Konincklijcke auctoriteyt gebuyck hebben/ zijn beheert gheweest/ ende ten lesten/ dooz versterkt/ alliantie/ als anders/ ghedevolueert op een hooft/ ende by den naem van seventhien Provincien ombangen. Van alsoo oer Princen/ in 't nobiliteeren/ gaf naer die wetten ende coustumen van dat landt bysondere privilegien boven 't gemeene volck/ de personen by hem nieuwljck gheadelt/ in teycken van die eere; is de reden/ waerom doozgaens d'Edelen deser landen/ niet en hebben eene en ghelijcke prerogative/ (a) bypdom/ oft obserbantie van wapenen/ anders dan in de ghemeene beschryvinghe van den Edeldom/ te weten/ dat het is een weerdigheyt/ waer dooz sulcke personen/ boven andere eerlijcke ghemeene luyden/ verheven werden: want al is het saecke/ dat onder die ghemeene luyden sommighe zijn achtbaer ende eerlijck/ blijven dies niet teghenstaende/ ten aensien van die divisie der menschen by de Heraulten/ in den rang van plebeii, ende midts dien niet edel: ende daerom oock boozghenomen/ in 't verhalen dat verscheyden ghebryck (oft om beter te segghen/ misbruyck) van stamnamen/ wapenen/ etc. deser Edelen/ nieest by te bryngghen d'exempelen van een Provincie/ ende dat van Brabant/ welsende niet alleen d'eerste naer oarder/ maer oock d'edelste/ soo ten respecte haerder souberaine Princen/ als illustre/ edele/ prerogativen/ etc. Van welke Princen/ zijnde den oorspronck en source van den Edeldom/ wel eerst dient ghesproocken te werden/ om dat ghesustineert wordt/ nobilitatem ab Imperatore vel Rege, non recognoscante superiorem, anteponi alteri nobilitato ab inferiori, qui nobilitare potest, hoedanich die zijn ghequalificeert gheweest/ te meer midts (b) eenighe bewijzen/ dat die gemeene historien/ tot noch toe/ in der selver genealogie/ hier en daer wat mistreden hebben.

^a Edict des Ertz-Hertoghen, 1616. N. 10.

^b Butkens Tropheen van Brabant, 107. 1.

Pepin.

I.

't Beginfel dan deser Princen/ en wil ick niet anders of eerder halen/ als de ghemeene hystorpen ghe woon zijn te doen / dan van Pepin / soon van Charlomaine/ die om syne goede diensten / by de Koninghen van Franck-rijck/ Clotaire ende Dagobert/ welckers President ende Hofmeester hy was/ over 't landt tusschen Maes en Scheldt/ een ghedeelte van de oude Koninck-rijcken van Austrasien ende Lozrainen/ waer in gheleghen waren twaelf ofte meer Graefschappen/ als / (a) Loben/ Brussel/ Antwerpen/ Strpen/ Ozen/ Loon/ Halbam/ etc. naer d'oude maniere der Franchopfen tot een Gouverneur ofte (b) Hertoch is ghestelt gheweest. Dat hy dierghelijcken staet heeft bekleedt / beneffens 't schryven van de hystorpen/ is blijkelyck/ soo om de plaets sijnder residentie tot Landen/ waer van den by-naem hem is ghebleven/ als de goederen by syne kinderen aldaer beseten / specialijck alhier tot Bergen/ alwaer Geertruydt syne dochter/ lichaemlijck heeft ghe- wandelt; gheweest Vrouw van Berghen/ ende ghesticht secker capelleken/ alnoch bekent by den naem van S^{re}. Geertruydts capelleken / ghewijdt by den H. Amandus/ Bisschop van Tongeren ende Tricht / naermaels Lupck/ onder wiens Diocese dese kercken stonden booz de komste der nieu- we Bisschoppen; siet 't Handtvest van Vrouw Hillewijd / Grabinne van Strpen by Voordrecht/ ghegheven in de Abdye van Choozn/ by Weerdt in de Kempen/ anno 992. den cersten Junij/ alwaer staen de nabolghende La- tijnsche woorden: (c) Attuli ad dictam Ecclesiam allodium meum, quod in terra mea de Stryen gloriosus Rex Zuediboldus olim perdonaverat: in primis, ipsam Ecclesiam de Stryen, quæ est consecrata in honorem Mariæ Virginis, M O N- TEM LITTORIS, ubi beatissima Gertrudis corporaliter conversata est, & cel- lam habet à beato Amando consecratam. Dat is: Ick hebbe ghebracht tot die boozsepde kerckvalle/ mijn allodiael goedt/ dat in mijn landt van Strpen/ my eertijds ghegheven hadde den hoch verheven Koninck Zuedibold/ booz eerst / d'eyghen kerck van Strpen/ die ghewijet is ter eeren van de Maghet Maria/ den BERG op den Zoom/ oft oever / (te weren van 't Schelde/ niet den waterloop upt de Hepen door de Stadt komende/ by con- jecture van de Rucheuren/ ghenamt den Zoom) daer die Heylighe Geer- truydt lichaemlijck verkeert heeft / ende een capelleken heeft ghewijet van den Heylighen Amandus. ende dat daer by vermennt werdt dese plaetse hoven 'tverhaelde beneden / is te speuren upt secker ander Handtvest van Kesper Otto / die sterf anno 1002. alwaer staet als volght: (d) In pago SCHAALDIS villa BERGIS, cum tribus insulis, Sprange, Waterange, Steeninge, cum Ecclesia & Telonio. Dat is: In 't bypdom de SCHELDE, de Stadt BERGEN met de d'eyplanden/ Sprange/ Waterang/ Steeninge / met de

a Idem, pag. 11. 12. 13. 14.
b Tillet Re- cueil des Roys, pag. 26.

c Apud Au- bert. Mera diplom. Belg. cap. 24. Item

in Archivis Berg. de anno 1400.

d By com- municatie van M van der Hoeve.

a Buitkens
Tropheen
van Bra-
bandt, *preu-
ves* 61. 62.

Kerck en Chol te weten/ opt (a) Schelde, ende daer naer/ schijnende te spreec-
ken van Geertrupdenberch; In pago Stria in patrimonio ipsius electæ Virginis,
Mons cum appendiciis, Tremella, Sturnahem, & omni piscatura ad Mosam. Dat is:
In 't bypdom Strpen/ in 't allodiael goet van de verkoozen Maghet/ den
Bergh/ met syn toebehoorten/ Tremella/ Sturnahem/ met alle visscherpen
aen de Hase/ etc. Schijnende alsoo ghemaect te werden een onderschept
door 't byghevoechde woordt Zoom. welck capelleken / hoewel door de
oorzoghe gheruineert/ ende ghestaen byten deser Stadt Berghen / ontrent
een loopende fonteyne / die niet teghenstaende het ghestadich overbloepen
van sout water / evenwel haer natuyre van smaect ende soeticheyt niet en
verliest/ ende by ons van Stadts wegghen / in 't jaer 1631. Burghermeester
zijnde/ met harden steen weder doen op maecten / ter begheerte van syne
Hoogheyt/ mijn Heere den Prince van Orangien. Dit capelleken segghe/
noch jaerlijcx wordt besocht / dese Geeertrupde gheeerdt / ende haren dach
gheviert by sulcke ghesinde: Soo dat noch onlancx seckere satsoenlijcke
personagie / de rudera met aenraecken van lippen/ en dese Geeertrupde met
met ghebogghen knyen / aldaer hebbe sien adozeren. Heeft insghelijcx naer
't schryven van (b) d'oude/ alhier tot Berghen ghebouwt de groote Kercke/
mede van oudts den naem van (c) S^{te}. Geertrupds Kercke / ende boven
den inganck in goudtgeele letteren dese woorden/ als noch behouden;

b d'Oude
Chronijc-
ke van Bra-
bandt.

c Patet ex
concord. inter
capitalium
& oppidum,
de anno
1494. in
archivis &
penes m.

SANCTA GERTRUIDIS HUIUS TERRÆ QUONDAM
DOMINA INTERVENI PRO POPULO TUO.

Teghenwoordich overkleedt met dit segghen *Claise* cap. 56. 7.

DOMUS MEA, DOMUS ORATIONIS VOCABITUR.

Oock eenighe canonisien deser Kercke alnoch vergheben by *Abzoutwe*
van *Nibelle*/ als representerende S^{te}. Geertrupde der selver fondaterse. De
ghedachtenisse welcker Geertrupde en Kerck/ ons heeft veroorzaeckt voorts
te brenghen op een ledighe wyse/ dic naerbolghende:

*Dees wijdt vermaerde Stadt, beken van oude tijden,
Doen tusschen Maes en Scheldt m' eerst Hertock sach belijden,
Heeft 't Christelijck ghelooft, en 't volck, den waren Godt,
Naer 't nieuwe Testament, verkondicht sijn ghebods
In dese Kerck, ghebouwt, ghewijdt by Biscops handen,
Door last van eene Maeght, Princeesse van dees landen:
Een dochter van Pepin, ghesproten uyt 't gheslacht
Van Hector (soo men leest) naer Troyen was bekracht.
Wiens oude overvaer, was Brabon, die daer velde
Den Rusch, die yders handt tot tolbreuck nam aen 't Schelde.
't Was Geertruydt, die de Kerck voor beylich houdt en acht,
Om dat s' heeft haren tijdt met bidden door ghebracht.
In suyverheyt gheleest, ja, Godt meer te behaghen,
Al s' weerelts lust ontseyt, demoedich haer ghedraghen
In 't clooster als Abdiss, te Nivel, dat sy heeft
Voltrocken, en besorght, voor yder die daer leeft
Van vry en Edel bloedt, tot twee en veertich Maghen,
Die naer haer soecken oock soo Christo te behaghen;
En voor ons Berghsche volck, die anders zijn verlicht,
Ses hondert vijfich vier, dees groote Kerck ghesticht.*

Nu / desen Gouverneur oft Hertoch Pepin / nam t'echte Idelberga / oft Itta / dochter des Hertochs van Aquitaniën / suster van Hodoaldus / Arts-Bisschop van Trier / by de welke hy ghewan Grimoaldus / die naer hem mede Gouverneur of (a) Hertoch wierde / ende naer 't overlijden syns soons Idelbert / tierf sonder oir. Dese Geertruydt / die om hare Chystelijcke deughden by de Kerck naer haer doot is ghecanoniseert gheweest / ende Begga / die ten houwelijck ghegheben was Angisi / S^{te}. Arnouts loon / die op de jacht zijnde / vermoordt wierde van eenen Godewijn / achterlatende een loon / gheheeten naer syn grootvader Pepin / vluchtende Begga in Ardennen / upt vzeelse van den selven Godewijn / die haer meynde te trouwen / ende hem Hertoch te maerken ; alwaer sy dede bouwen seven kercken / naer die seven kercken van Komen / gheheeten Anden / legghende tusschen Lupck en Hop / ende begraven tot Ceulen in een Nonnen Clooster / gheheeten S^{te}. Marien / dat sy sondeerde. Van welke Begga en Angises / alle die Hertogen van Brabant / ende Koningen van Brancrijk gekomen zijn.

(b) Begga Ducissa fuit, genetrixque germinis hujus,
Quæ fuit Angisi fælici foedere juncta.

't Was Begga d'Hertogin, tronck deser stam en aert,
Die met dat g'luckich huys Angisi was ghepaert.

b d'Oude
Chronijck-
ke van
Brabant.

Wordende haer beyder loon Pepin den tweeden / aliter van Herstal / om dat hy aldaer eerst op de Maes een Slot bouwde / den derden Gouverneur oft Hertoch / en Marckgraef des Heplighen Rijck / als men schreef 685. ende regeerde neghen en twintich jaren ; bouwde insghelijck te Coelen eenen Borcht / gheheeten Capitolium, die naermaels by syne hupsvrouwe Plectruyt wierde verandert in onser Vrouwe Kercke / aen welke Plectruyt hy gewan dyp soonen ende een dochter / als (c) Brago / Prince van Kempenlandt ; Grimoaldus die te Lupck vermoordt wierde / ende aldaer rust in S^{te}. Jacobs Kerck ; Silbins die te Chimay begraven leydt / ende alle stooven voor haeren vader / naer welckers doot hy sich ontginck in overspel / met een edele Jonckvrouwe gheheeten Alpays / daer hy aen ghewan een loon Carel / anders ghenaemt Martel / verlatende syne hupsvrouwe Plectruyt. Waer over hem berispte S^{te}. Lambert / Bisschop van Tongeren en Tricht / die daer over oock binnen Lupck vermoort wierde vanden broeder van Alpays. Oock ter ghedachtenisse van dat by den succederenden Bisschop S^{te}. Hubrecht / den stoel van Tongeren tot Lupck ghebracht / daer hy noch is. Verorghende desen Pepin by syn leven / dat syn loon Carel / naer hem wierde (d) Gouverneur oft Hertoch in Australien / dat gheschiede in 't jaer 714. als wanneer hy Pepin overlede. Welcken Carel / naer veel stryden en victozien op de Heydenen ende andere bekomen / die croone van Brancrijk aengheboden wierde / maer refuserde / ende upt die reden / hem toegheschreven tot een grasschrijft sijnder tombe / dit naervolghende :

(e) Ecce Brabantinus Dux quartus in orbe triumphat,
Malleus in mundo specialis Christicolarum,
Dux dominusque ducum, regum quoque rex fore spernit,
Non vult regnare, sed Regibus imperat ipse.

Doch klaerder uytghedruckt door dese versten :

(f) C'est ce Martel, le Prince de François,
Non Roy du nom, mais le maistre des Rois.

Stierf anno 740. achterlatende by syne hupsvrouwe vier wettighe kinderen /

c Tillet, pag.
33.

d Tillet, pag.
34.

e Catalogue
des Ducs &
Connestables
de France,
pag. 12.
Item, de
grand Maî-
stres, pag. 14.
à Paris,
1555.
f Hieron de
Bugeron, de
l'excellence
des Roys,
liv. 2.

deren/ te weten/ Carleman/ die de weerdelt schoude/ ende Noninck wierde anno 754 Pepin de klepne/ St. Remijs/ Aertz-Bisschop van Rouan; Landzade/ Abdille van Bessen/ ende by syne concubine Griffon/ die van syn broeder Pepin verkreech (a) twaelf Graeffschappen/ ghelegghen tusschen de riviere de Seine en Loire/ onder den titel van Hertochdom/ alsoo by Pepin/ uyt name des Paus/ by den Bisschop Bonifacius ghekroont was Koninck van Franckryck/ dat syn vader te voozen ghewepghert hadde/ regeerde langh/ ende naer hem werdt syn soon Carel Hertoch/ Koninck/ ende oock Keyser/ toeghenaemt de Groote/ om synder statuere/ als anders wille/ ghewonnen by Bertha des Keyser's Heracli dochter van Constantinopolen/ die te regeeren begonde 767. ende woonde tot Herstal by synen vader ende moeder/ wiens groote daden en feyten in oozloghe/ de historpen ghe- noech verhalen/ hebbende t'echte die Koninginne Hildegardis/ daer aen hy ghewan d'yn soonen; Carel/ Koninck van Franckryck; Pepin/ Koninck van Italien; ende Lodewijck/ Koninck in Aquitanien/ naermaels Keyser/ 815. die by syne Koninginne Hermengardis/ des Hertoghs van Saren dochter/ hadde d'yn soonen; Lotharis/ Koninck in Italien en Austrasien; Pepin/ Koninck van Aquitanien/ sonder oir; Lodewijck/ Koninck van Alimanien/ vader van Charloman/ ende Carel le Gras/ beyde Keyser/ ende een dochter Alpaide/ ghegheven aen Bego/ die van haren vader den Keyser Lodewijck/ ontfingh d'Abdye van S^{te}. Pieter tot Khiems; eersten oozspronck/ dat kerckelijcke beneficien/ aen (b) weerdelijcke personagien aldacr ghegheven wierden: ende by syn tweede huylvrouwe Judith/ des Grave Willems van Kaventberch dochter/ een soon ghenaeamt Carel de Calue/ ende sterf 840. stellende vooz Keyser naer hem synen oudsten soon Lotharis/ Koninck van Austrasien/ Italien/ ende Provence/ ghetrouwt met Ermengarde dochter des Grave Hugo/ die met syn ander broeders grooten twist ende oozloghe hadde/ twelck veroorzaeckte dat die Denen ende Noymannen/ meest dese Landen en Franckryck overliepen/ tot dat eyndelijck desen Lotharis hem begaf in een Clooster te Prunen in Ardennen/ doch te voozen verdeelde syne macht ende goederen onder syne kinderen/ te weten/ aen Lodewijck het Keyserrijck en Italien; Lotharis Austrasien/ dat daer naer van hem den naem van (c) Lotheryck behouden heeft; Carel de Koninckrijcken van Provencon ende Bourgondien/ zijnde Ermengarde syne dochter/ in echte ghegheven aen Gislebert/ Grave van Darnau ende Mansuarie/ voozvader van Lambertus/ Grave van Loben/ die Beerberga trouwde/ Hertoch Carels dochter/ welcken Lotharis anno 870 komende te sterben sonder wettighe oir/ hebben syne oomen Lodewijck ende Carel de Calue/ het Koninckrijck van Lotharingen onder den anderen verdeelt in twee deelen in dat jaer/ te weten/ neder-Lotheryck aen Carel/ ende daer van ghefructreert hare neven: doch Lodewijck kortz sterbende/ ende syn soon Lowijs voozby ghegaen/ is de Keyserlijcke Croon gekomen aen Carel de Calue/ die anno 877 te Komen ghekroont wierde/ ende naer hem syn soon Lodewijck le Beggue/ beyde Koninck ende Keyser/ die in houwelijck trede met Alepde/ daer by hy ghewan Carel de Simple/ die om syne kindelijpde wille verstoosten zijnde negen jaren/ eventwel daer naer noch by d'Edelen vanden lande/ Koninck gewijdt wierde vanden Bisschop van Kiemen/ ontrent den jare 900 ende naer hem syn soon Lodewijck de Simple/ ghewonnen by Ogiva/ suster des Koninck Eduwaert van Engelandt/ die ten houwelijck nam Beerberga/ Hertoch Henrick van Sallen dochter/ suster van den Keyser Otto den eersten/ midelgaders van Hadwide/ moeder van den

a *Amonius*
lib. 4. cap.
61.

b *Tille: R^o-*
ciel des
Rois, pag.
41. & 45.

c *Le Thorsor*
des histories
de France,
par Gillis
Corrozet.
pag. 55.

den Grabe Hugo Capet/en weduwe van Sillebert/Gouverneur oft Hertoch van het gantsche Koninckrijk van Lozrainen / broeder van Raignier den tweeden/en soon van Raignier den eersten/geintituleert Grabe van Hal bain en Henegoutwe / welck Gouvernement oft Hertochdom / hy in houwelijck vercregen hadde met die Geerberga/ des Keplers Henrick den eersten van Sassen dochter/ die dat landt hy accoordt van Carel de Simple behouden hadde / wiens descendentes sterbende sonder oir / is naermaels by Kepler Otto den tweeden/neder-Lotheryck weder overgegeven aen Carel/soon van desen Lodewijck en Geerberga/ op conditie/ dat/ dat Hertochdom van Lotheringen/ als een Rijck leen/ ontfangen en beleten soude werden. Welcken Koninck Lodewijck by haer gewan bijf soonen en een dochter/als Lotharis/ Charleman/ Lodewijck/ desen Carel/ ende Henrick; ende gheregeert hebende elf jaren/ werdt dooz conspiratie sijnder ongetrouwe ondersaten/ met sijn soon Charloman/ ghevanghen tot Riemen/ die daer stierf/ ende ephdelijck dooz hulp des Keplers Otto sijnen swager/ verlost; naer wiens doot/ sijnen anderen soon Lotharis/ is gheworden Koninck; ende Carel/ als verhaelt is/ Hertoch van neder-Lotheryck ende Brabandt/ ende aldoen weder gesehepden van de croone van Franckrijk / dat Pepin de vader van Kepler Carel die Grootte/ t'samen ghebracht ende ghehouden hadde. Welcken Koninck Lotharis sterbende/ achter liet een soon Lodewijck/ die regeerde een jaer/ ende stierf sonder oir oft broeder/ waer ober Hertoch Carel/ meynende die croone te besitten / is daer van ghefrustreert gheworden by den Grabe Hugo Capet/ sijnen nebe / waer ober grootlijck ghebochten wierde anno 890. ende Carel victoziens/ maer ephdelijck dooz verraderpe met sijn huysvrouwe en vele andere/ van Hugo gebangen/ende geboert tot Orleans/ daer hy stierf een jaer daer aen/ achterlatende een soon Otto/ende twee dochters/Geerberga ende Ermengarde/van wie gekomen is Albert/Grabe van Namens/ende is aldoen die croone van Franckrijk geruckt van desen gheslachte/ ende ghekomen aen Hugo Capets nakomelinghen/ ende naer die doot van Hertoch Otto van Brabandt (geen mannelijck oir meer oberich zijnde van Koninck Carels gheslachte) is dat Hertochdom van Lotheryck anno 1005. mede by den Kepler Henrick den tweeden (conform d'ordonnantie van investiture des sels Keplers Carels de Grootte) getransfereert aen den Grabe Godetrop/soon van Godetrop van Ardennen/zijnde andersins trecht van dien gevallen op Geerberga/ suster van Hertoch Otto/getrouw met Lambert/ des Grabe van Henegoutwen broeder / volghens dese versen van (a)

Jacques de Gisle/in sijn hystorie van Henegoutwen/ oberleden anno 1398.

Sic tua res agitur, Dux Carole, sicque Ducatum

Lotharicum perdis, dum tua regna petis.

Filius Otto tamen tibi Dux succedit in illo,

Quem sibi confirmat Imperialis apex.

Huic quoque germanam dant Chronica scripta sororem,

Nomine Gerbergam, quæ mihi visa fuit;

Hanc sibi Lambertus despondit, quem Raynerum

Hannoniæ Comitem progenuisse ferunt.

Huic quoque successit Henricus filius, Otto

Quem sequitur frustra; nam sine prole fuit.

Hunc quoque subsequitur Lambertus, patruus ejus,

Qui regit has terras, Louanióque præest.

Nónne vides igitur, quam clari sanguinis istos

Vena venustavit? Troica quippe fuit.

Loven.

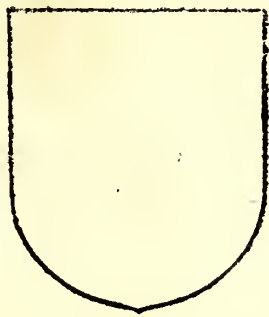
II.

Lambertus / Grabe van Loven (welcke landen hy vercreghen hadde van Ansfride syn oom / ghetrouwt met die ghemelde Hillewijde / Bravinne van Strpen / beyde stichters ende Religieusen der Abdpe van Thooz in de Kempen) soon van Kagnier den derden / ende broeder van Ansfride / die een soon was van Kagnier den tweeden / soon van Kagnier den eersten / die een soon was van Gillebert ende Ermengarde / dochter des Keyfers Lodewijck hier boozen verhaelt: ghewan by dese Beerberga dyp soonen ende een dochter / namentlijck / Henrick / Lambert / Kagnier / ende Machtelt / die naermaels trouwde den Grabe Eustachius van Bonen / ende ghewan van hem een soon / die oock Eustachius hiet / ende nam te wijve Iden / dochter van Godabaert van Ardennen / Godewijns soon / die moeder was van Hertoch Godabaert van Buillon / Koninck van Jerusalem / welcken Lambertus gheregeert hebbende vijftien jaren / wierde verflaghen in den nacht te Flozines / anno 1015. ende soo ghekomen op Henrick haer beyder soon / welcken Henrick den eersten / ghevanghen hebbende in eenen strijdt secker edelman / met name Harman / die hy brocht tot Loven op syn hof / van den selven by nacht in syn bedde jammerlijck vermoordt wierde / als men schreef 1038. achterlatende een soon Otto / ende dyp dochters sonder oir / ende soo ghekomen op Lambert synen oom / mede verflaghen (als eenighe melden) in den strijdt voer Doznick / 1054. die by syne hupsvrouw Ode / Hertoch Godelijns dochter / na liet mede een soon Henrick en Kagnier / Bisschop van Camerijck. Henrick den tweeden / Lamberti soon / trouwde Adele / suster des Hertoghs van Düringen / daer hy by gewan dyp soonen / ende een dochter / Henrick / die naer syn vader regeerde / ende ten lesten oock gebleven in een tournoy tot Doznick ; Godabaert die men hiet met den Baerde / Grabe ende Marck-Grabe naer syn broeder / Adelbron / Bisschop van Lupck / ende Ide / ghetrouwt met Boudewijn / Grabe van Hengouwen / welcken Grabe Godabaert met den Baerde / trouwde Ide / dochter van Albert / Grabe van Namen / waer hy by gewan twee soonen / Godabaert den tweeden / Henrick / religieus in 't clooster van Afligem / ende dyp dochters / Clarice religieus ; Alejde / ghetrouwt met Koninck Henrick den eersten / van Engelandt / ende Ide / ghetrouwt met Aernout / die men verneynt te wesen Grabe van Clebe / ende vercreech desen Grabe Godabaert met den Baerde / anno 1106. van den jonghen Keyser Henrick den vierden / weder 't Hertochdom van neder-Locherijck (dat nu is Brabant) ende 't Marck-Gractschap van Antwerpen / dat syne voorszaten by Godofroy van Buillon / Koninck van Jerusalem (die 't selve van den Keyser Henrick den tweeden / beneffens die Stadt Valenciën / ende andere Staten / als een leen van 't Rijck / bekomen hadde) ende

ende leest by Henrick van Limburch was onthouden gheweest/ assignerende Lotheriick superieur/ dat nu is Lozrainen/ aen Chirry/ nebe was van den lesten Godefridus/ en nu die vanden hupse van Vademont besitten; waer ober tusschen hen grootlijcx ghevochten wierde/ doch Godefrop met den Baerde victorieus/ ende den eersten/ die den titel aen nam als Hertoch van Lotheriick; maer Keyser Henrick sterbende sonder oir/ stelde den succederenden Keyser Lotharis in 't selve Hertochdom ende Marck-Graefschap van Antwerpen/ weder by nieuwe investiture (midts Hertoch Godebaert de partye des Keylers hielde) Walleran Grave van Limburch; doch Keyser Lotharis mede sterbende anno 1137/ heeft Keyser Conrad den derden/ anno 1138/ 't Hertochdom van neder-Lotheriick/ ende 't Marck-Graefschap van Antwerpen/ op Hertoch Godebaert syn soon/ ende nakomelinghen/ weder gheconfirmeert/ ende soo ghestorven 1140/ latende tot Hertoch syn soon Godefrop/ den tweeden van dien name/ die in houwelijck trede met Lutgard/ Gravinne van Daelbourg ende Houha/ der Keyserinne van Constantino-polen suster/ daer by hy ghewan dyp soonen ende een dochter / Godebaert die naer hem Hertoch wierde; Albert/ Grave van Daelbourg ende Houha; Hugo/ die men vermeynt ghestorven is sonder oir; ende Lutgarde / getrouwt met Diderick/ Grave van Holstade ende Dalem/ die weder oorloghde op de Grimberche/ met kleynen profijte/ naer 'tschrijven der histozen: Hertoch Godebaert den derden / of in de wieghe / alsoo ghenaemt / om dat hy naer 'tlegghen van die histozen / anno 1144 ten tijde van die bataillie teghen die Berthoudts Heeren van Grimbergen/ die haer als Hertoghen niet kennen wilden/ in een wieghe aen eenen boom oft haeghe (als noch gheheeten die (a) Weefenhaghe/ ende om syne onderlaten te meer te encourageeren) ghehangen wierde/ by (b) Butkens wederlepde vooz fabulen: nam te wijbe vooz syn eerste hupsvrouwe/ Margarita/ Hertoch Henrick van Limbourchs dochter/ daer hy aen ghewan twee soonen/ Henrick / die naer hem Hertoch wierde; Albert/ Bisschop van Lupck: ende by syn tweede wijf Imaine van Loon/ twee soonen/ Willem Heer van Perweys/ en Godefrop van Loben: ende als hy beertich jaren gheregeert hadde / meynende te doen een Jerusalemische reple/ ende belet wierde dooz een groote sieckte / sonde syn soon Henrick met een groot heyz/ die aldaer arriveerde anno 1183 / doch midts de dissentie/ ambitie/ ende enbie onder die Christen Princen/ niet uptgherecht/ ende soo weder keerende / vondt syn vader swacker ende swacker / ende stierf anno 1190 latende dien Henrick syn soon in syn stede/ den eersten die den titel van Hertoch van Brabant/ met die van Lotheriick voerde/ dat syne nakomelinghen noch useeren. Inghelijcx in sonen schildt / den Leeuw/ uptwijfende syne zeghelen; doch syn broeder Willem/ Heer van Perweys/ *à la fasce*, tot een teecken van d'oude Graven van Loben / hoewel by de voozgaende Hertoghen en Graven van Loben/ gheen teekenen ghevonden werden in haer schilden; dat kan ghebeurt zijn / vermids het doen de maniere noch soo niet en was; ende nam ten houwelijck/ Vrouwe Machtelt / des Graven van Bolonien dochter/ daer by hy ghewan ses kinderen/ Henrick de Grootmoedighe / die naer hem Hertoch wierde anno 1235; Godebaert Heer van Loben; Maria / ghetrouwt met den Keyser Otto den vierden; Margarita/ ghetrouwt met Geerard/ Grave van Zutphen; Alepde/ met Louwis / Grave van Loon; Machtelt met Flozis / Grave van Hollandt: ende by syne tweede hupsvrouwe / Maria van Brancrueck / twee dochters/ Elizabeth/ ghetrouwt met den Heere van Dinflaken / oudisten soon van Diderick den vierden/ Grave van Cleve; ende Maria/ sonder oir. Ende

a M. S. van de stamnamen en wapenen der Leenhoffen van Grimbergen, *penes me.*
b *Trophées de Brabant,* liv 4. pag. 119, 120:

desen Henrick den tweeden/ trouwde Vrouwe Maria/ koninck Philips dochter/ des Keyfers Frederick Barbarossa soon/ Henrick den derden/ Philips sonder oir; ende vier dochters/ Machtelt/ ghetrouwt met Robert/ Grave van Arthois; Beatrix/ met den Land-Grave van Turingen; Maria/ met den Hertoch van Beveren; Margarita/ religieur: ende by syn tweede wijf Sophia van Turingen/ Henrick Land-Grave van Turingen en Hessen; ende Elizabeth/ ghetrouwt met Albert/ Hertoch van Brunswijk/ ende hem 'tkeyserriek ghepresenteert zijnde/ heeft dat gherefuseert/ ende syn susters soon/ den Grave van Hollandt/ gherecommandeert. Dus gheregeert hebbende/ sterft tot Loven anno 1247. hem succederende syn soon Henrick de Sachtmoedighe/ die in echte nam Alejde/ des Hertochs van Bourgondien dochter/ daer hy aen ghewan dyp soonen ende een dochter/ als Henrick/ Jan/ ende Godevaert/ die vdoz syn kindes ghedcelte hadde Aerschot/ Bierbeek/ S^t. Achtenroede/ etc. Maria syn dochter/ trouwde Philips den derden/ koninck van Brancröck/ ende soo geregeert hebbende 30 jaren/ stierf anno 1260. wiens oudsten soon Henrick/ zijnde onbeset van sinnen/ ende onbequaem/ wierde by d'Edelen ende Raedt van den lande tot Hertoch verkozen; den tweeden soon Jan/ die koninck Philips van Brancröck dochter trouwde/ ende die sterbende sonder oir/ trouwde Margarita des Graven van Vlaenderen dochter/ ende ghewan daer by twee soonen; Jan die naer hem Hertoch wierde/ ende Godevaert die sterft jonck/ benevens twee dochters/ deene getrouwt met Henrick/ Grave van Lutzenburch; d'ander met den Grave Amadeus van Sabopen: welcken Jan den tweeden/ ten houwelick nam Margarita/ des koninck Eduwaerts van Engelandts dochter/ daer hy by hadde een soon/ die de derde Hertoch Jan hiet/ die 12 jaren oudt zijnde/ ten houwelick ghegheven wierde Maria/ Grave Lodewijcx dochter van Eureux/ des derden koninck Philips van Brancröck soon/ waer by hy procreerde dyp soonen/ als/ Jan/ Henrick/ ende Godefroy sonder oir ghestorven; middelgaders dyp dochters namentlijck/ Johanna/ hier naer te verhalen; Margarita/ ghetrouwt met Lodewijk/ Grave van Vlaenderen/ waer by sy ghewan een eenige dochter/ Margarita/ Gravinne van Vlaenderen; ende Maria/ ghetrouwt met Kepnaert/ Hertoch van Gelre; Johanna wierde Hertoginne van Brabant/ ende trouwde Hertoch Wenceslaus van Lutzenburch/ maer stierf sonder oir. Soo dat het Hertochdom van Brabant quam op de ghemelde Margarita/ Margarite dochter/ ghetrouwt met Philips/ Hertoch van Bourgondien/ die met hare oudste descendentes/ Princen deser landen/ soo upt den huyse van Bourgondien/ als Gostenrijck/ om de nobelheyt hunder gheboorte/ alleen sullen dus vertoonen.

Bourgoigne.

III.

De xvi Quartieren van den
Vader van Philips

S. Louijs, Margriete
Roy de Nele.
France.

Iaectes, Yoland,
Roy de Ar- d'Hungarie.
ragon.

Charles de Beatrix,
France, Comtesse
Roy de Se- de Provan-
cili. ce.

Estiene,
Roy d'Hon-
garie.

Bonvent,
F. du Duc
d'Uladif-
laus.

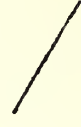
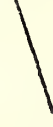
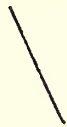

Philippe 3, Roy
de France.

Isabeau d'Ar-
ragon.

Charles de France,
dict le Botteux,
Roy de Secilie.

Maria d'Hon-
garie.

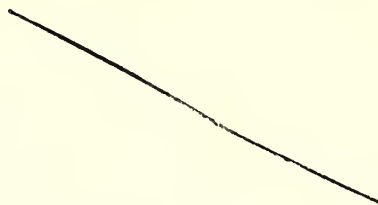

Charles de France, Comte
de Valois.

Margrieta de France, Comtesse
d'Anjou & du Meyne.

Philippe de Valois, Roy
de France.

Koninck Ian de Valois,
Hertoch van Bourgoigne.

Eude, Duc de Bour- goigne.	Alix de Vergi.	Robbert, Comte de Dreux.	Leonore de Sanct Valerii.	Louis S. Roy de France.	Blanche de Castilla.	Raymond de Nelle, Comte de Provance.	Beatrice de Savoie.

Huges, Duc de Bourgoigne.	Iolente de Dreux.	St. Louijs, Roy de France.	Margaricta de Nelle.

Robbert, Duc de Bour- goigne.	Angues de France.

Jenne de Bourgoigne.

Valois, Roy
France.

De xvi Quartieren van Moeder van Philips

Henrick, Comte de Luxemburg. Margrieta de Bar. Jean, Conte d'Heynau. Adelheyd d'Hollande. Henry, Duc de Brabant. Alix de Bourgoigne. Guy, Conte de Flandres. Machtilde de Betunc.

Henry, Conte de Luxemburgh.

Beatrice de Heynault.

Iehan, Duc de Brabant.

Margrieta de Flandres.

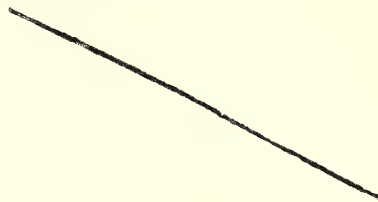

Henry, Conte de Luxemburgh & Empereur.

Margrieta de Brabant.

Jean, Conte de Luxemburgh,
& Roy de Boheme.

Bonne de

Bonne de Luxenburgh,
Hertoch van Bourgoigne.

Wencelai Ottocar, Roy de Bo- hem.	Cunjugun- de, F. de Phi- lip. ; Em- pereur.	Rocilla, Roy de Bulgarie.		Premislaus, Duc de la houte Po- lonie.	Elifabeth, F. de Henry, Duc de Ura- teflavie.		

Ottocar, Roy
de Boheme.

Cuningunda de
Bulgarie.

Premisse, Roy de
Poloigne.

Elifabeth de
Swede.

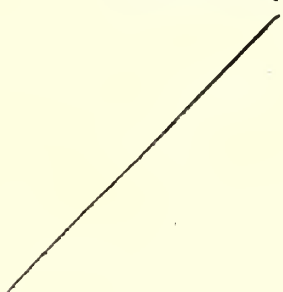

Wencefflaus, Roy de
Boheme.

Elifabeth de Poloigne.

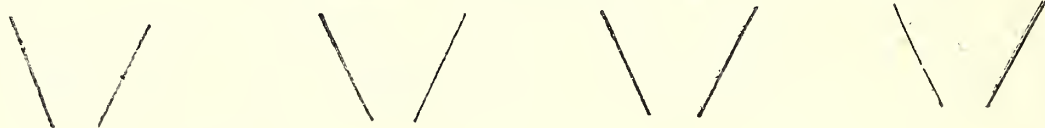
Elifabeth, Royne de Boheme.

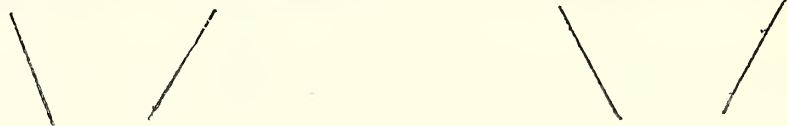
Luxenburgh.

De xvi Quartieren van Philips,
Vader van Ian, Hertoch van Bour

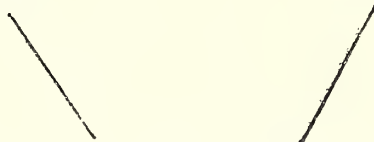
Philips 3. Roy de France.	Isabeau d'Arragon.	Charles de Fran- ce.	Marie d Honge- rie.	Huges, Duc de Bourgoi- gne.	Iolente de Dreux.	S. Louijs, Roy de France.	Margarite de Nefie.

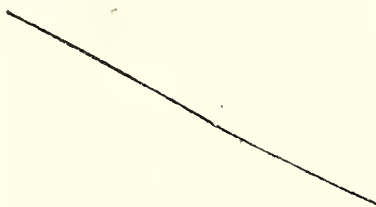
Charles, Comte de Valois, & d'Anjou.	Margarite de France, Com- tesse d'Anjou, & de Mayne.	Robert, Duc de Bourgoigne.	Agnes de France.

Phlips de Valois, Roy de France.	Jenne de Bourgoigne.

Ian de Valois, Roy
de France.

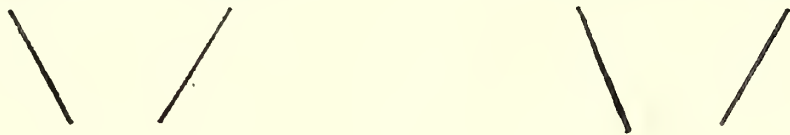
Philips, Duc
Comte de

Hertoch van Bourgoigne,
goigne, Grave van Vlaenderen.

Henry, Conte de Luxem- burgh.	Beatrix d'Haynou.	Iean, Duc de Bra- bant.	Marguerite de Flan- dres.	Ottocar, Roy de Boëme.	Kunigunde de Bulga- rie.	Premisle, Roy de Poloigne.	Elifabet de Sue- de.

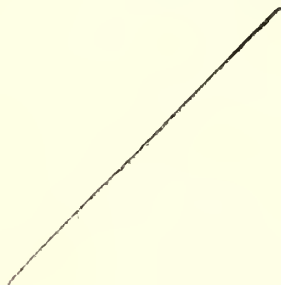
Henry, Conte de Luxem- burgh, Empereur.	Margarite de Brabant.	Wencelaus, Roy de Boëme.	Elifabet de Poloigne.

Ian de Luxemburgh, Roy de Boëme.	Elifabet de Boëme.

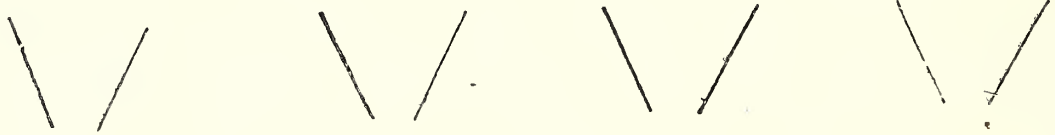
Bonne de Luxemburg.

de Bourgoigne,
Flandres.

De xvi Quartieren van Mar
Moeder van Ian, Hertoch van

Robert, Conte de Flandres.	Iolente de Bour- goigne.	Jacques, Conte de Rethel.	Elifabeth, Dame de Novion.	Phlips le Bel, Roy de France.	Jenne, Royne de Navarre.	Otto, Conte de Bour- goigne.	Mehaud, Contesse d'Artois.

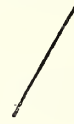

Louijs, Conte
de Nevers.

Marie, Contesse
de Rethel.

Phlips le Long,
Roy de France.

Jenne, Contesse de Bour-
goigne & d'Artois.

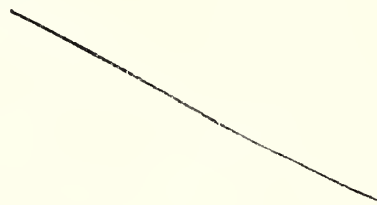

Louijs, Conte de Flandres,
Nevers & Rethel.

Marguerite de
France.

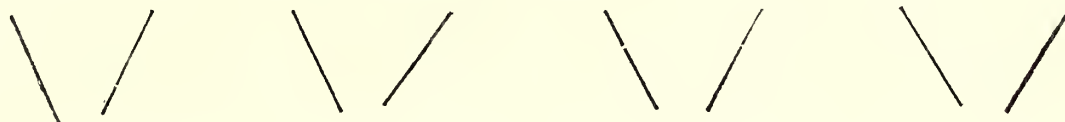
Louijs, Conte de
Flandres.

Marguerite,
de Flan

gariete, Gravinne van Vlaenderen,
Bourgoigne, Grave van Vlaenderen.

Jean, Duc de Bra- bant.	Margue- rite de Flandres.	Edouard 1. Roy d'An- gelterre.	Eleonore d'Espaigne.	Phlips 3. Roy de France.	Marié de Brabant.	Phlips d'Artois.	Blance de Bretaigne.

Jean, Duc de
Brabant.

Margerite d'An-
gelterre.

Louijs de France,
Conte d'Eureux.

Margarite
d'Arthois.

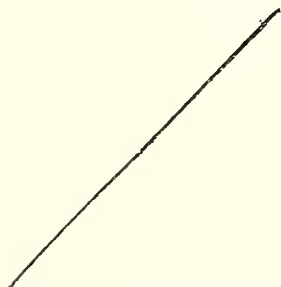

Jean, Duc de
Brabant.

Marie d'Eureux.

Marguerite de Brabant.

Contesse
dres.

De xvi Quartieren van Ian, Hertoch
Vader van Philips, Hertoch van Bourgoigne,

Charles, Conte de Valois, & Anjou.	Margarite de France, Con- tesse d'Anjou, & du Mayn.	Robert, Agnes de Duc de France. Bour- goigne.	Henry, Conte de Luxemb. Empereur.	Margarite de Bra- bant.	Wencelai, Roy de Boëme.	Elifabet de Poloigne.

Phlips de Valois, Roy
de France.

Jenne de Bour-
goigne.

Iean, Conte de
Luxemburgh.

Elifabet de
Boëme.

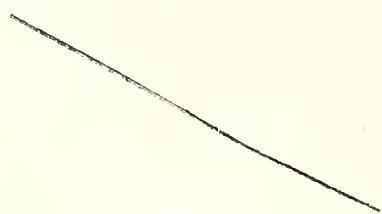

Iean de Valois, Roy
de France.

Bonne de Luxem-
burgh.

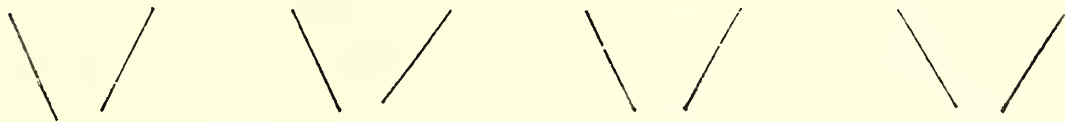
Phlips, Duc de Bourgoigne,
& Conte de Flandres.

Jean, Duc de
& Conte

van Bourgoigne, Grave van Vlaenderen,
Brabandt, &c. Grave van Vlaenderen.

Louijs, Comte de Nevers.	Marie, ^o Comtesse de Rethel.	Phlips le Long, Roy de France.	Jenne, Comtesse de Bourg. & d'Arthois.	Ian, Duc de Bra- bant.	Margue- rite d'An- gelterre.	Louijs de France, Comte d'Eureux.	Margarite d'Arthois.

Louijs, Comte
de Flandres.

Margarite de
France.

Ian, Duc de
Brabant.

Marie d'Eureux.

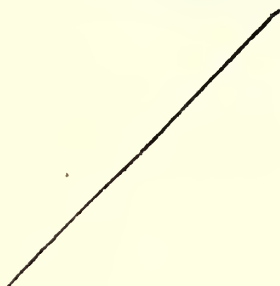

Louijs, Comte de
Flandres.

Marguerite de
Brabant.

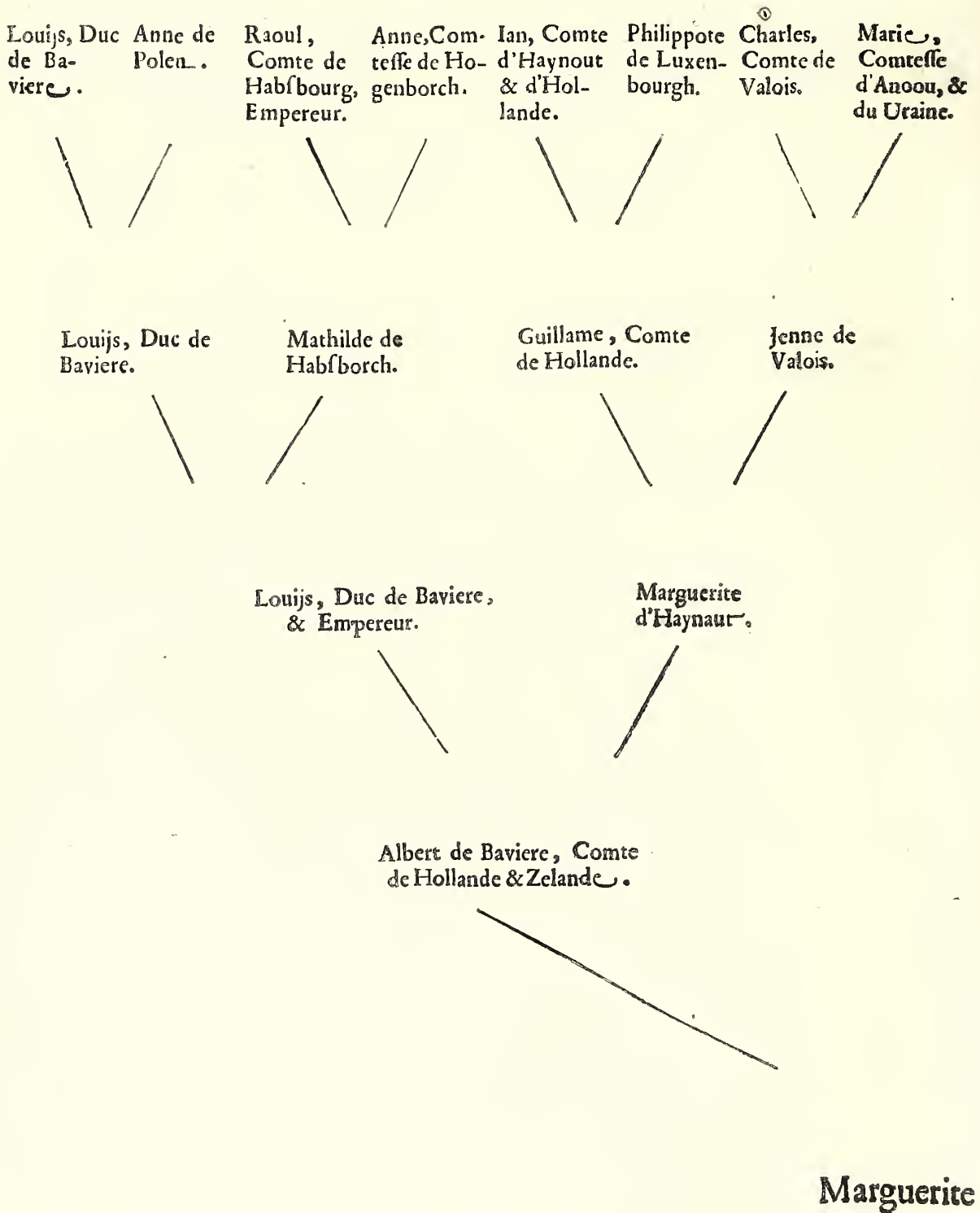
Marguerite, Comtesse de Flandres.

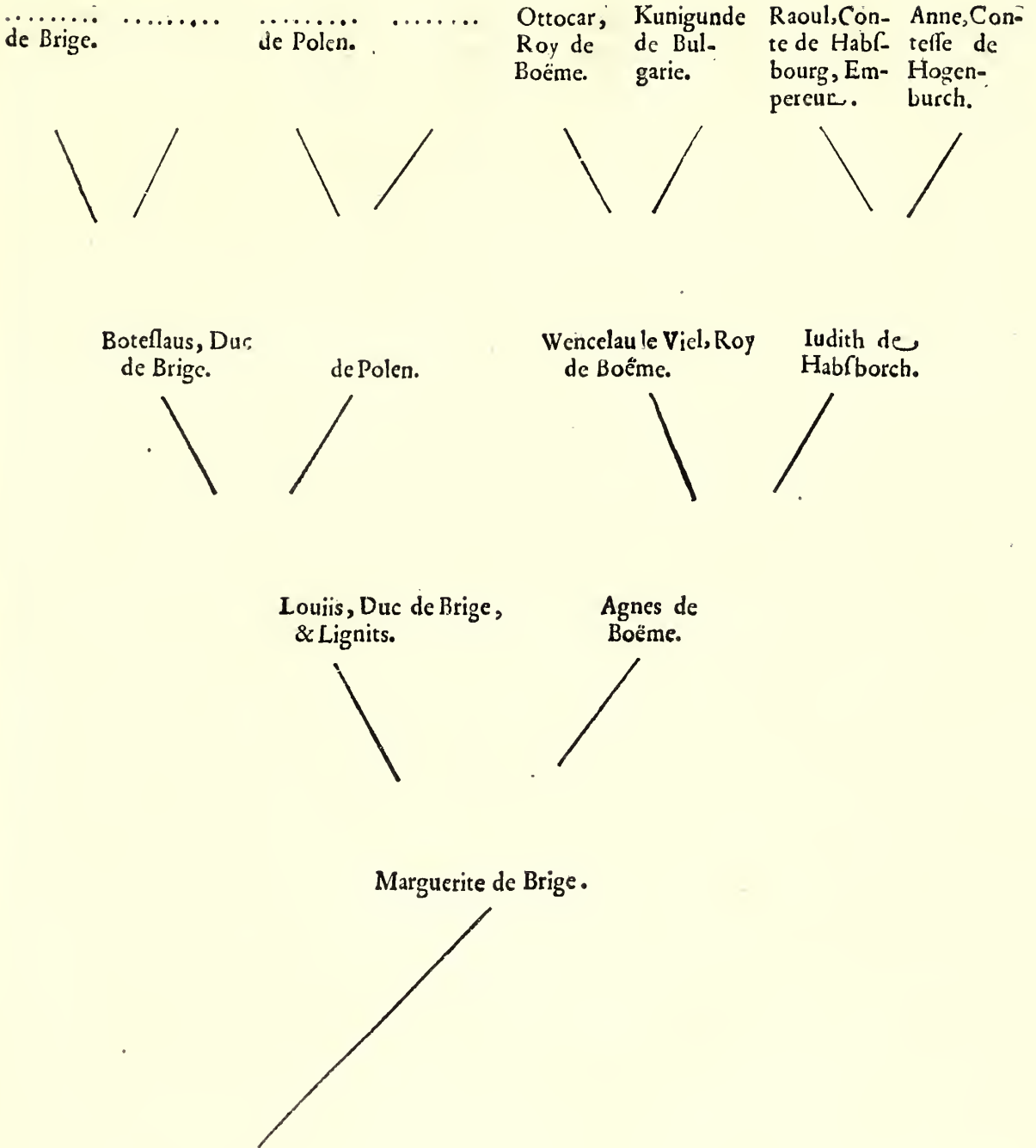
Bourgoigne,
de Flandres.

De

De xvi Quartieren van Mar
 Philips, Hertoch van Bourgoigne,

gariete van Beyeren, Moeder van
Brabandt, &c. Grave van Vlaenderen, &c.

de Baviere.

De xvi Quartieren van Phlips , Hertoch
Vlaenderen, Vader van Carel, Hertoch van

Philipe de
Valois,
Roy de
France.

Jennu
de Bour-
goigne.

Ian, Conte
de Luxem-
burch.

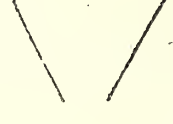
Elifabet,
Royne de
Boême.

Louijs,
Conte de
Flandres.

Marga-
rite de
France.

Ian, Duc
de Bra-
bant.

Marie
d'Eureux.

Iean de Valois, Roy
de France.

Bonne de Luxem-
burch.

Louijs, Conte de
Flandres.

Marguerite de
Brabant.

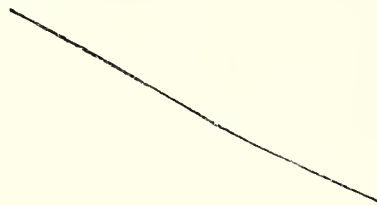

Philippe, Duc de Bourgoigne,
& Conte de Flandres.

Marguerite, Contesse
de Flandres.

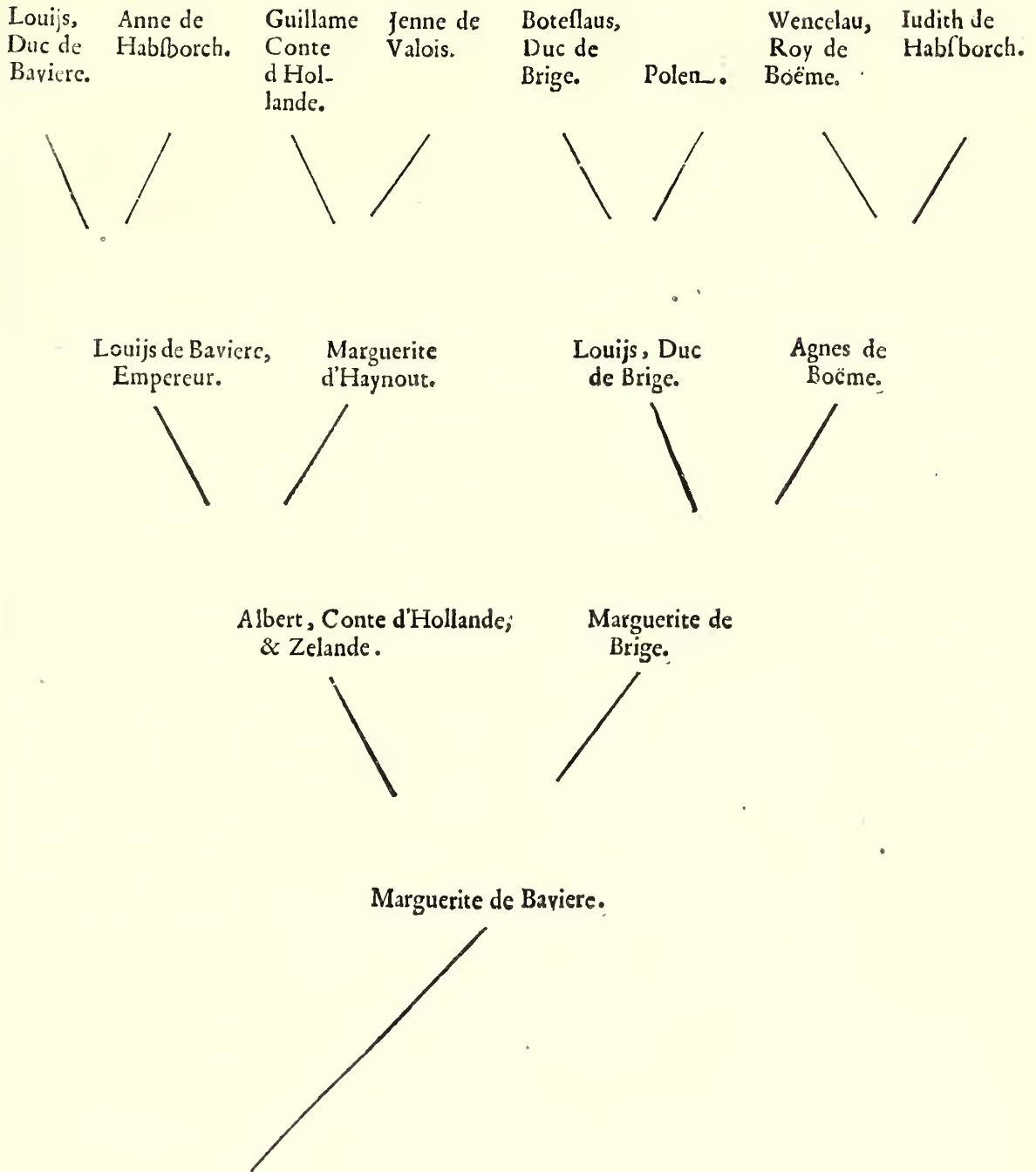

Iean, Duc de Bourgoigne,
& Conte de Flandres.

Philipe, Duc de
Conte de

van Bourgoigne, Brabandt, &c. Grave van Bourgoigne, Brabandt, Grave van Vlaenderen.

Bourgoigne, Flandres.

De xvi Quartieren van Ifabeau Hertoch van Bourgoigne, Bra

Denijs,
Roy de
Portugal.

Ifabella
d'Arra-
gon.

Alphonso,
Roy de
Castille.

Iolanda
d'Arra-
gon.

.....

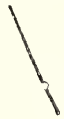

Alphonso, Roy
de Portugal.

Beatrix de
Castille.

.....

.....

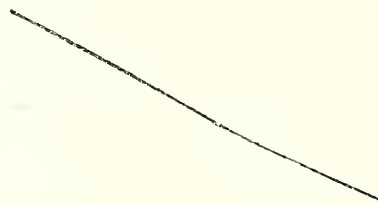

Piere, Roy de
Portugal.

Teresa Gallega, amie
du Roy Piere.

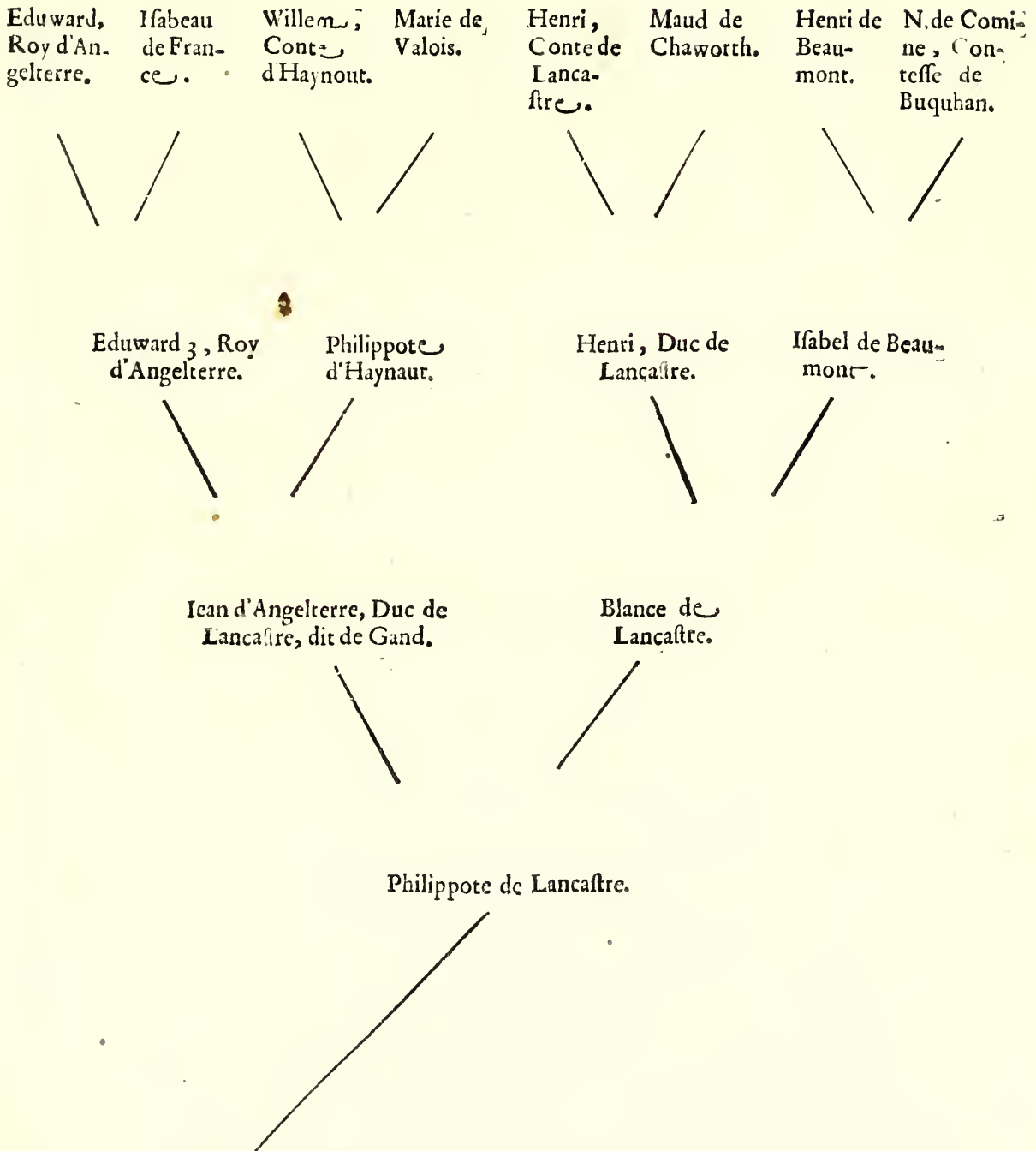

Ican Bastart, Roy de
Portugal.

Ifabeau de

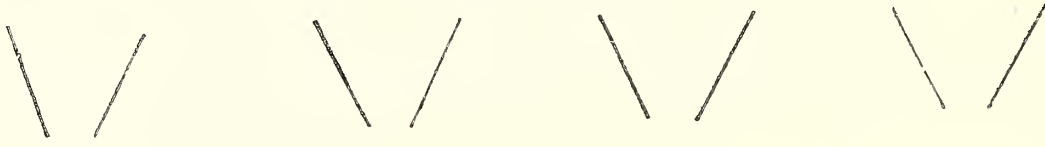
de Portugal, Moeder van Carel,
bandt, &c. Grave van Vlaenderen.

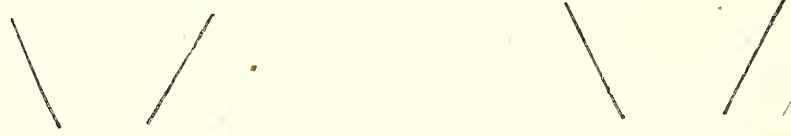
Portugal.

De xvi Quartieren van Carel, Hertoch
Vlaenderen, Vader van Marie, Herto

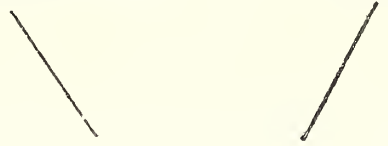
Iean de Va- lois, Roy de France.	Bonne de Luxem- burch.	Louijs, Conte de Flandres.	Margue- rite de Brabant.	Louijs de Baviere, Empereur.	Margarite d Hay- naur.	Louijs, Duc de Brige.	Agnes de Boëme.

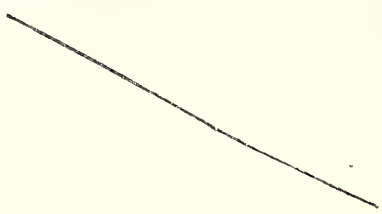
Phlips de Valois, Duc de Bourgoigne.	Marguerite, Contesse de Flandres.	Albert de Baviere, Conte d Hollande & Zelande.	Marguerite de Brige.

Iean, Duc de Bourgoigne, & Conte de Flandres.	Marguerite de Baviere.

Philippe, Duc de Bourgoigne,
& Conte de Flandres.

Charles, Duc
Conte de

van Bourgoigne, Brabandt, &c. Grave van
ginne van Bourgoigne, Brabandt, &c.

Alphonso, Roy de Portugal.	Beatrix de Castille.			Eduward, Roy d'An- gelterre.	Philippote d'Haynau.	Henri, Duc de Lanca- stre.	Ifabel de Beau- mont.

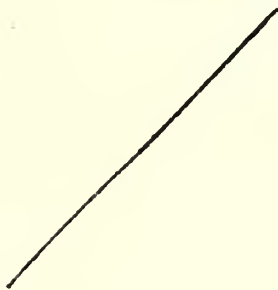

Piere, Roy de Portugal.	Teresa Gallega, amie du Roy Piere.	Iean d'Angelterre, Duc de Lancaitre.	Blance de Lancaitre.

Iean Bastart ; Roy de Portugal.	Philippote de Lancaitre.

Ysebau de Portugal.

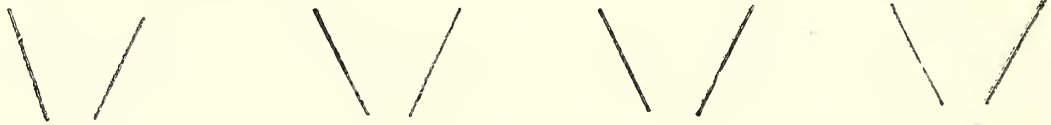

de Bourgoigne,
Flandres.

De

De xvi Quartieren van Ifabeau Marie, Hertoginne van

Pierre, Duc de Bourbon.	Ifabeau de Va- lois.	Berauld, d'Aulphin d'Auver- gne.	Jenne, Contesse de Forest.	Jean, Roy de France.	Bonne de Luxem- borch.	Jacques d'Armai- gnac.	

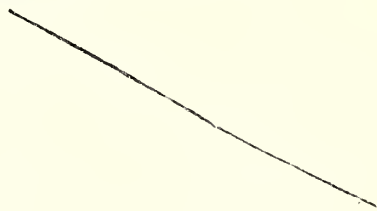
Louijs, Duc de Bourbon.	Anne d'Au- vergne.	Jean, Duc de Berry.	Jenne d'Ar- maignac.

Jean, Duc de Bourbon.	Marie de Berry, Contesse d'Armaignac.

Charles, Duc de Bourbon.

Ifabeau

de Bourbon, Moeder van
Bourgoigne, Brabant, &c.

Iean, Roy de France.	Bonne de Luxem- burch.	Louijs, Conte de Flandres.	Margarite de Bra- bant.	Louijs de Baviere, Empereur.	Margarite d'Haynaut.	Louijs, Duc de Brige.	Agnes de Boeme.

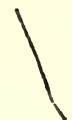

Philippe de Valois, Duc
de Bourgoigne.

Marguerite, Con-
teffe de Flandres.

Aelbert de Baviere, Conte
d'Hollande & Zelande.

Marguerite de
Brige.

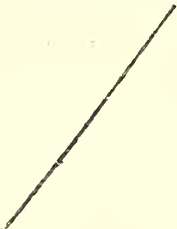

Iean de Valois, Duc de Bour-
goigne, Conte de Flandres.

Margarite de
Baviere.

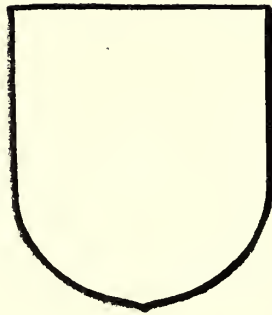
Agnes de Bourgoigne.

de Bourbon.

A E N D E L E S E R.

Sijt ghewaerſchout Leſer, dat deſe ledighe zyde geen teicken van eenighe ghebrec-
kelijckheit van dit Boeck is, maer dat ſulcx met voordacht gheſchiet is, op
dat de ſeftich volghende quartieren van Frederijck van Ooſtenrijck, &c. in
eenen opſlach bequaemelijck gheſien mochten werden. Vaert wel, ende
vervolgt u leſen.

Oostenrijck.

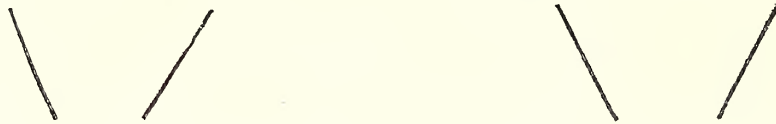
IV.

De xvi Quartieren van Frederick van Oostenrijck, Keyser
ghetrouwt met Marie van Bourgoigne, Hertog

Albert d'Auſtrice, Empereur.	Iſabau de Carinte, Conteſſe de Tirol.	Uldric, Conte de Ferrette.		Eſtienne, Vicomte de Milan.	Valentin Spinola, F. de Bar- nas.	Maſtin, Prince de Virone.	Margarite de Sit- ſenoffen.

Albert d'Au- ſtrice.	Jenne de Ferrette.	Barnabon, Viconte de Milan.	Beatrix Scaliger.

Leopold d'Au- ſtrice.	Viride de Milan.

Erneſt d'Au-
ſtrice.

Frederic d'Auſtrice,

ende Vader van den Keyfer Maximiliaen van Oostenrijck, ginne van Bourgoigne, Brabandt, &c.

Troidinus,
Duc de
Maffovie.

Nicolas,
Duc d'O-
pavie.

Gedovin,
Grand Duc
de Pome-
rانية.

Wetenin,
Duc de
Lithou.

Alexis, Duc de
Maffovie.

N. Fille
d'Opavie.

Eric, Duc de
Pomeraine,

Marie, Princesse de
Svveria.

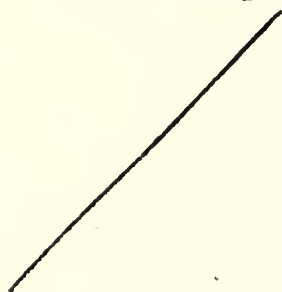

Leopold, Duc de
Maffovie.

Catarine de
Pomeranie,

Cymburgia de Maffovia.

Empereur.

De xvi Quartieren van Leonora
Keyfer Maximiliaen

Alphonso,
Roy de
Portugal.

Beatrix de
Castille.

.....

Edouard,
Roy d'An-
gelterre.

Philippote
d'Haynau.

Henry,
Duc de
Lancaſtre.

Iſabel de
Beau-
mont.

Piere, Roy de
Portugal.

Tereſa Gallega, amie
du Roy Piere.

Iean d'Angelterre,
Duc de Lancaſtre.

Blance de
Lancaſtre.

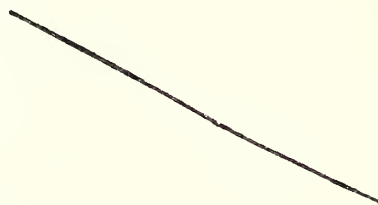

Iean, Baſtard, Roy
de Portugal.

Philippote de
Lancaſtre.

Eduvvard, Roy de
Portugal.

Leonora

de Portugal, Moeder van den
van Oostenrijk.

Henry, Roy de Castille.	Jenne Manuel.	Piere, Roy d'Ar- ragon.	Marie de Portugal.	Alphonse, Roy de Ca- stille & de Leon.	Leonore de Gufman, amie du Roy Al- phons.	Piere, Roy de Portu- gal.	Ignes de Castro, Royne de Portugal.

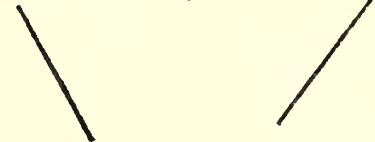

Iean, Roy de Castille.	Eleonore d'Ar- ragon.	Sanche Bastard, Conte de Alburquerque, S ^r . de Medellin.	Beatrix, Infante de Portugal.

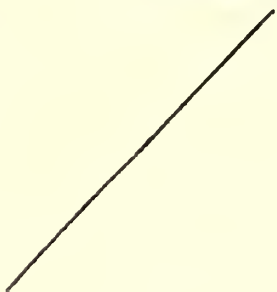

Ferdinand, Roy
d Arragon.

Leonore, Contesse
d'Alburquerque.

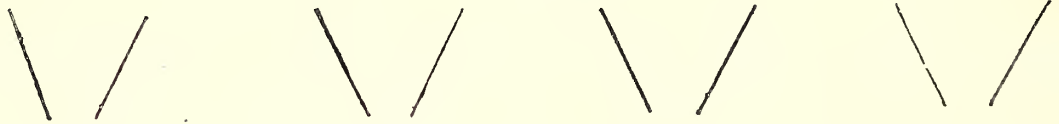
Leonora d'Arragon.

de Portugal.

De xvi Quartieren van den Keyfer Maximiliaen
Koninck van Hispanien, Hertoch

Albert d'Austrice. Jenne de Ferrette. Barnaba de Milan. Beatrix Scaliger. Alexis, Duc de Maffovie. N. F. d'Opavie. Eric, Duc de Pomeranie. Marie, Princesse de Syverin.

Leopold d'Austrice.

Viride de Milan.

Leopol, Duc de Maffovie.

Catarina de Pomeranie.

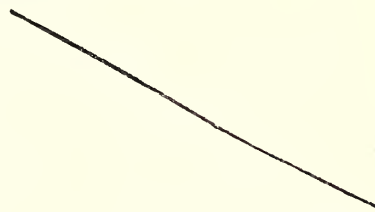

Ernest d'Austrice.

Cymburgia de Maffovia.

Frédéric d'Austrice
Empereur.

Maximiliaen
Empereur.

van Oostenrijk, Vader van Philips den eersten,
van Bourgoigne, Brabant, &c.

Pierre, Roy de Portugal.	Teresa Gal- lega, arnie du Roy Pierre.	Iean, Duc de Lan- castre.	Blance de Lanca- stre.	Iean, Roy de Ca- stille.	Leonore d'Arra- gon.	Sanche Ba- stard, Conte d'Albur- querque,	Beatrix, In- fante de Portugal.

Iean Bastard, Roy
de Portugal.

Philippote de
Lancastre.

Ferdinand, Roy
d'Arragon.

Leonore d'Albur-
querque,

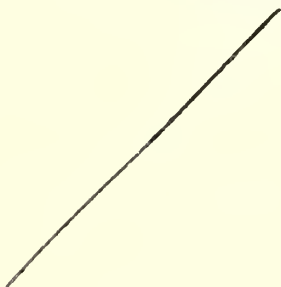

Edonard, Roy de
Portugal.

Leonore d'Ar-
ragon.

Leonore de Portugal.

d'Aultrice.

De xvi Quartieren van Marie van
Koninck van Hispanien, Hertoch

Philippe,
Duc de
Bourgoigne. Margue-
rite de
Flandres.

Albert, de
Baviere,
Conte
deHollande.

Margue-
rite de
Brige.

Piere,Roy
de Portu-
gal.

Teresa Gal-
lega, amie
du Roy
Piere.

Iean, Duc
de Lan-
castre.

Blance
de Lan-
castre.

Iean, Duc de
Bourgoigne.

Marguerite de
Baviere.

Iean Bastart, Roy de
Portugal.

Philippote de
Lancastre.

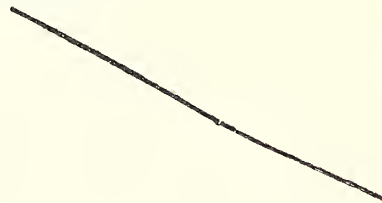

Phlips, Duc de
Bourgoigne.

Ysabeau de Por-
tugal.

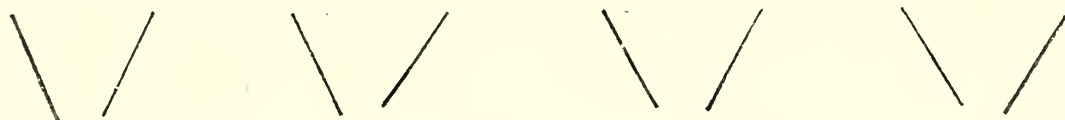
Charles, Duc de
Bourgoigne.

Marie de

Bourgoigne, Moeder van Philips den eersten,
van Bourgoigne, Brabant, &c.

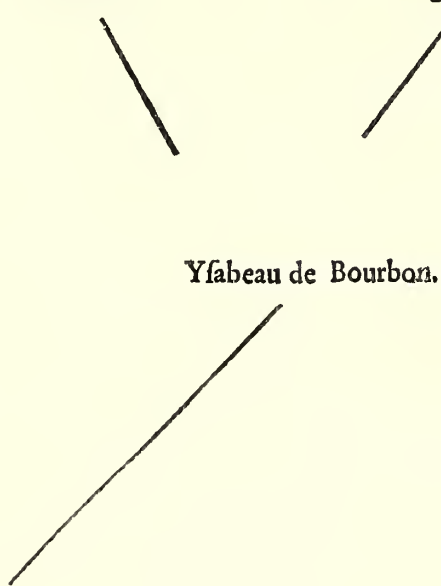
Louijs, Duc de Bourbon.	Anne d'Auver- gne.	Iean, Duc de Berry, & Auver- gne.	Jenne d'Armi- gnac.	Philips, Duc de Bour- goigne.	Margue- rite de Flandres.	Albert, Duc de Baviere, Conte d'Hollande.	Margue- rite de Brige.

Iean, Duc de Bourbon.	Marie de Berry.	Iean de Valois, Duc de Bour- goigne, Conte de Flandres.	Marguerite de Baviere.

Charles, Duc de Bourbon.	Agnes de Bour- goigne.

Ysabeau de Bourbon.

Bourgoigne .

De xvi Quartieren van Philips den Vader van Keyfer

Leopold,
Archiduc
d'Auſtrice.

Viride de
Milan.

Leopold
de Maſſo-
vie,

Catarine
de Pome-
ranie.

Iean Baſtard,
Roy de
Portugal.

Philippote de
Lancaſtre.

Ferdinand,
Roy d'Ar-
ragon.

Leonore
d'Albur-
querque.

Erneſt, Archiduc
d'Auſtrice.

Cymburgia de
Maſſovie.

Edonard, Roy de
Portugal.

Leonore d'Ar-
ragon.

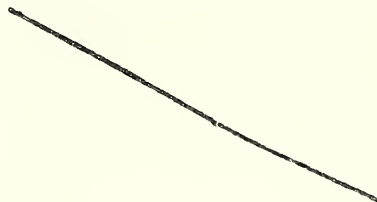

Frederic Empereur,
Duc d'Auſtrice.

Leonora de
Portugal.

Maximiliaen Empereur,
Archiduc d'Auſtrice.

Philippe

eersten, Koninck van Hispanien, &c.
Carel de Vijfde.

Iean, Duc de Bour- goigne.	Margue- rite de Baviere.	Iean Bastart, Roy de Portugal.	Philippote de Lan- castre.	Iean, Duc de Bour- bon.	Margue- rite de Berry.	Iean, Duc de Bour- goigne.	Iean, Duc de Ba- viere.

Philipe, Duc de
Bourgoigne.

Yfabeau de
Portugal.

Charles, Duc de
Bourbon.

Agnes de Bour-
goigne.

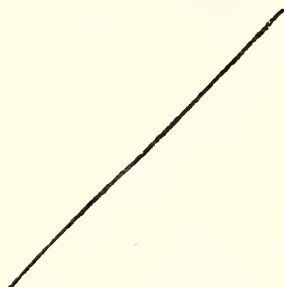

Charles, Duc de
Bourgoigne.

Yfabeau de
Bourbon.

Marie de Bourgoigne.

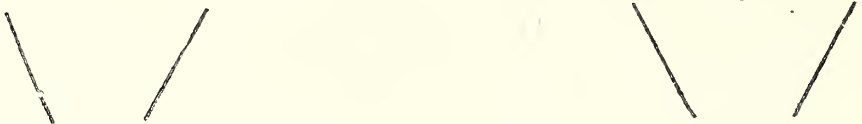
d' Aufrice.

De xvi Quartieren van Iohanna,
Moeder van Keyser

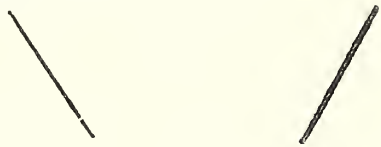
Jean, Roy de Castille.	Leonore d'Arragon.	Sanche Bafort, Conte d'Alburquerque.	Beatrix, Infante de Portugal.	Alfonse Henrique, Admiral de Castille, S ^r . de Medina de Riofeco.	Jenne de Mendoza.	Diego Fernandes de Cordoua, S ^r . de Vaena.	Ignes de Toledo, Dame de Casarubios.

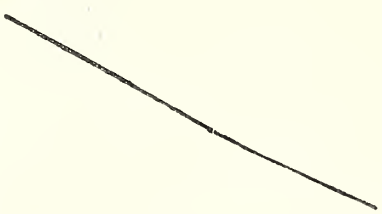
Ferdinand, 1 de ce nom, Roy d'Arragon par election.	Leonore d'Alburquerque.	Frederic de Henricques, Admiral de Castille, S ^r . de Medina de Riofeco.	Marie de Cordoua.

Jean, 2 du nom, Roy d'Arragon, & Sicile.	Jenne d'Henriques.

Ferdinand, Roy d'Arragon, Navarre & Sicile.

Jenne, Heretiere Arragon.

Koninginne van Hispanien, ende
Carel de Vijfde.

Iean, Roy de Ca- stille.	Leonore, Royne d'Arragon:	Iean, Duc de Lan- castre.	Constance de Castil- le.	Iean, Roy de Castil- le.	Leonore d'Arra- gon.	Sanche Ba- start, Conte d'Albur- querque,	Beatrix, Infante de Portugal.

Henry, 3 du nom,
Roy de Castille.

Catarina de
Lancastre.

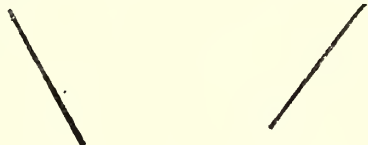
Ferdinand, 1. de ce nom,
Roy d'Arragon.

Leonore d'Al-
burquerque.

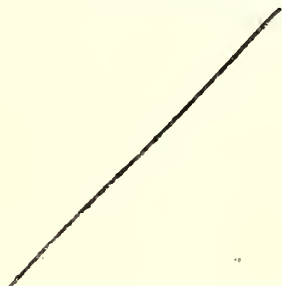

Iean 2, Roy de
Castille.

Marie d'Ar-
ragon.

Yfabeau Royne, Hereditiere de Castille.

de Castille,
& Sicile,

De

De xvi Quartieren van Keyser Carel
ende Vader van Philips den II,

Ernest, Ar- chiduc d'Autrice.	Cymbur- gia de Masslovic.	Edonard, Roy de Portugal.	Leonore d'Arra- gon.	Phlips, Duc de Bour- goigne.	Ysabeau de Por- tugal,	Charles, Duc de Bourbon.	Agnes de Bourgoi- gne.

Frederic d'Autrice,
Empereur.

Leonore de
Portugal.

Charles de Bour-
goigne.

Ysabeau de
Bourbon.

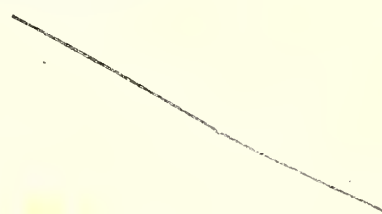

Maximiliaen d'Autrice,
Empereur.

Marie de Bour-
goigne.

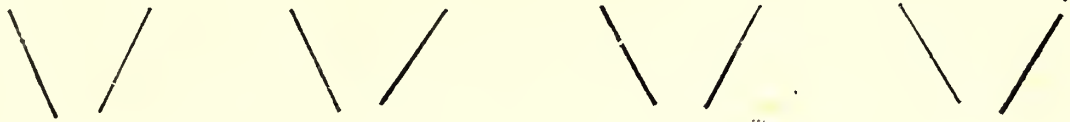
Philippe d'Autrice,
Roy d'Espagne.

Charles
Empereur &

de V, Koninck van Hispanien,
Koninck van Hispanien, &c.

Ferdinand, Roy d'Ar- ragon.	Leonore d'Albur- querque.	Frederick de Henri- ques.	Marie de Cordoua.	Henri, Roy de Castille.	Catarine de Lanca- stre.	Ferdinand, Roy d'Arra- gon.	Leonore d'Albur- querque.

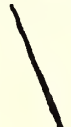

Iean, 2. du nom,
Roy d'Arragon.

Ienne d'Hén-
riques.

Iean, 2. du nom,
Roy de Castille.

Matie d'Ar-
ragon.

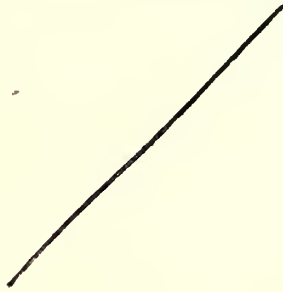

Ferdinand, Roy de Castille,
d'Arragon & Sicile.

Yfabeau Heretiere, Royne
de Castille.

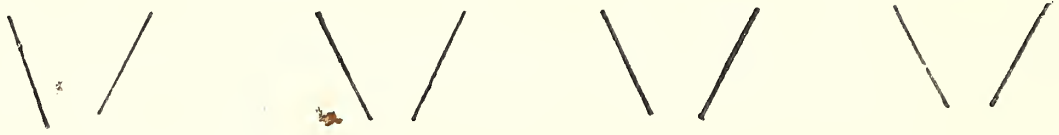
Ienne, Heretiere d'Espagne.

d'Auſtrice,
Roy d'Espagne.

De xvi Quartieren van Yfabeau
Phlips den Tweeden, Koninck

Iean Bastart, Roy de Por- tugal.	Philippote de Lan- castre.	Ferdinand, Roy d'Arra- gon.	Leonore d'Albur- querque.	Iean Bastart, Roy de Por- tugal.	Philippote de Lan- castre.	Iacques, Conte d'Urgel.	Yfabeau, F. de Pedro d'Arragon.

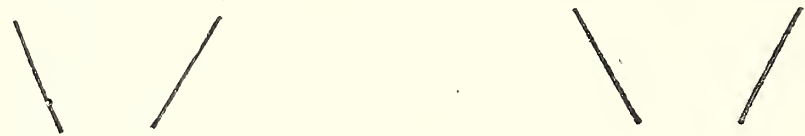

Edonard, Roy
de Portugal.

Leonore d'Ar-
ragon.

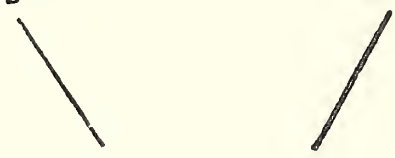
Pedro, Duc de
Coimbre.

Yfabeau d'Ur-
gel.

Alphonse, Roy de
Portugal.

Yfabeau de
Portugal.

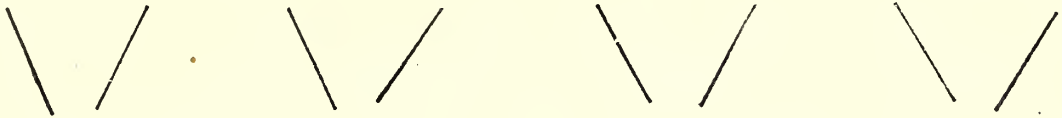
Emanuel, Roy de
Portugal.

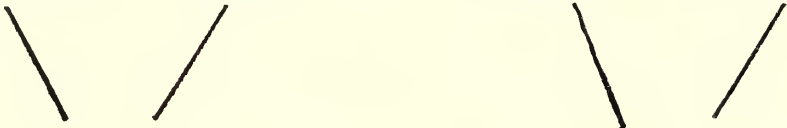
Yfabeau

de Portugal, Moeder van
van Hispanien, &c.

Ferdinand, Roy d'Ar- ragon.	Leonore d'Albur- querque.	Frederick de Henric- ques.	Marie de Cordoua.	Henti 3, Roy de Ca- stille.	Catarine de Lanca- stre.	Ferdinand, Roy d'Arra- gon.	Leonore d'Albur- querque.

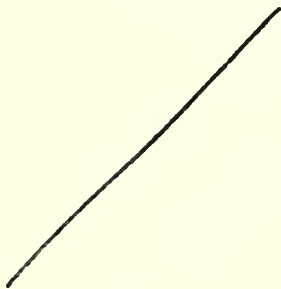

Iean, 2. du nom, Roy d'Arragon, & Sicile.	Ienne de Hen- ricques.	Iean, 2. du nom, Roy de Castille.	Matie d'Ar- ragon.

Ferdinand, Roy d'Arragon & Sicile.	Ysabeau, Rojne Heretiere de Castille.

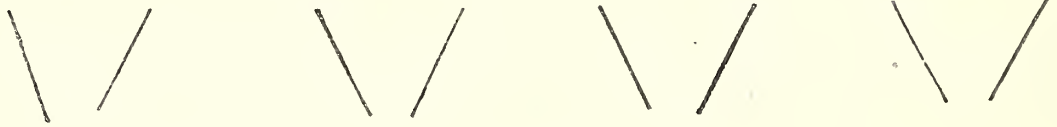
Marie de Castille.

de Portugal.

De xvi Quartieren van Philips II, Koninck van
Vader van Isabella Clara Eugenia, Infante van

Frederic d'Auſtrice, Empercur.	Leonora de Portu- gal.	Charles de Bour- goigne.	Yſabeau de Bour- bon.	Iean, 2. du nom, Roy d'Arragon.	Ienne d'Henri- ques.	Iean 2. Roy de Caſtille.	Marie d'Arra- gon.

Maximiliaen d'Auſtrice,
Empercur.

Marie de Bour-
goigne.

Ferdinand, Roy d'Ar-
ragon, & Sicile.

Yſabeau Heretiere, Royne
de Caſtille.

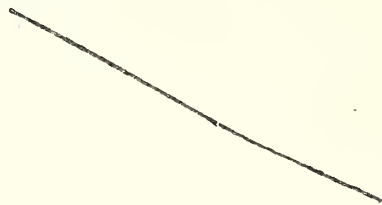

Philippe d'Auſtrice,
Roy d'Eſpaigne.

Ienne Heretiere
d'Eſpaigne.

Charles d'Auſtrice, Empercur,
Roy d'Eſpaigne.

Philippe II, Roy
Duc de Bourgoigne,

Hispanien, Hertoch van Bourgoigne, Brabant, &c.
Hispanien, Hertoginne van Bourgoigne, Brabant, &c.

Edouard, Roy de Por- tugal.	Leonora d'Arra- gon.	Pedro, Duc de Coimbre.	Yfabeau d'Urgel.	Iean, 2. du nom, Roy d'Arragon.	Ienne de Henri- ques.	Iean 2. Roy de Castille.	Marie d'Arra- gon.

Alphonse, Roy
de Portugal.

Yfabeau de
Portugal.

Ferdinand, 2. du nom,
Roy de Castille.

Yfabeau, Royne
de Castille.

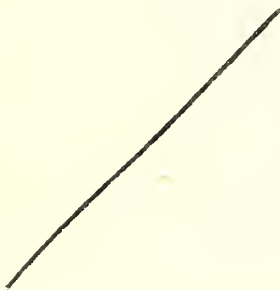

Emanuel, Roy de
Portugal.

Marie d'Arragon,
& de Castille.

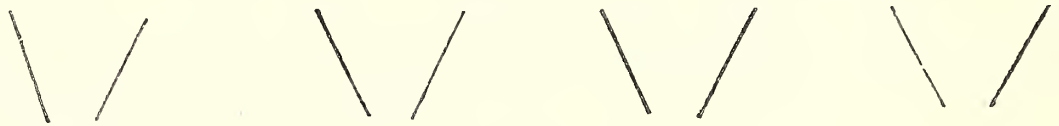
Yfabeau de Portugal.

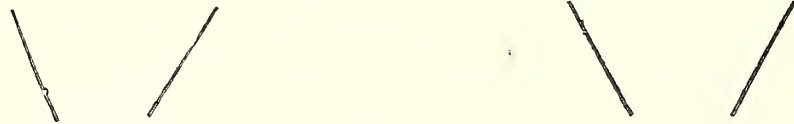
d'Espagne,
Brabant, &c.

De xvi Quartieren van Ysabeau de Valois,
 Infante van Hispangien, Hertogin

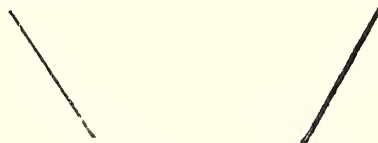
Iean, Conte de Ango- lesme,	Margue- rite de Rohan.	Philippes, Duc de Savoie.	Margue- rite de Bourbon.	Charles de Valois, Duc d'Orleans.	Marie de Cle- ve.	Francois, Duc de Bretaigne.	Margue- rite de Foix.

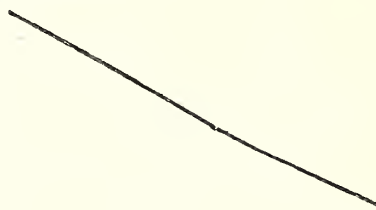
Charles de Valois, Conte d'Angolesme.	Loijse de Savoie.	Loijs 12, Roy de France.	Ienne de Bre- taigne.

Francois, 1. du nom, Roy de France.	Claude, Royne de France.

Henry, 2. du nom,
 Roy de France.

Ysabeau de

Moeder van Ifabella Clara Eugenia,
van Bourgoigne, Brabandt, &c.

Laurens de Medicis, dict, le Grand.	Clariffa d'Urfina.	Robert d'Urfine.		Bertrand, Conte de Bolongne.& d'Auvergne.	Loijfe de la Tri- mouille.	Iean de Bourbon, Conte de Vendosme.	Ienne de Beauvau.

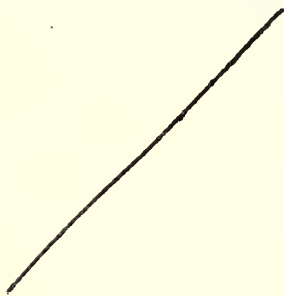
Pierre de Me- dicis.	Alphonfine d'Urfine.	Iean, Conte de Bolongne.	Ienne de Bour- bon.

Laurens de Medicis, Duc d'Urbine.	Magdaleine de Bolongne.

Catarina de Medicis.

Valois.

Dese Princen / midts hare oorloghen soo teghens de naburige / als andere landen / hebben vele van hare onderlaten / om hare ghetrouwe diensten ende vaillandise / met bysondere sozten ende teeckenen van eeren ghenobilitate ende ghemackte edel: insgelijc hebbende verscheyden kinderen / die alle niet en konden werden Hertoghen / met landen ende middelen versien / midts gaders ten regarde van hunnen bloede met hooghe titulen ende preeminentien boven andere verheben. Welckers alle descendentes by successie van tijdt / soo zijn vermenichfuldicht / oock verandert / door opnemen verscheyden stammnamen en breekken van wapenen / dat alle die edele gheslachten / soo upt dese / als andere familien / oorsproncklijc in Brabant / specificc vooz exempel by te brenghen / achte ondoenlijc / oock onnoodich. Ende daerom vooz ghenomen / onder die verdeylinghe van de d'ze Staten deser Provincie / te verthoonen gheslachten / draghende vooz stammnamen die Leenen; dan ghenootsaecht te supersedeeren / soo upt reden van 't overgekomen *desastre* in 't vermisten van secker manuscript / d'alteracien van den tijdt / die ons belet hebben 't Vaderlandt te frequenteeren / als andere consideracien: soo dat den curieusen Leser / hem dits aengaende / sal moeten adressseeren aen de Eerweerdighen Heere Prelaet Butkens voozder upkomende Tropheen van Brabant / alwaer hy onghetwijfelt syn vernoegen volkomentlijc sal konnen versadighen / als mede vinden de verscheyden excellerende titulen / waer mede cenighe Edelen deser Nederlanden zijn vereert gheworden / upt de verklaringhe of lijste daer van 1628. in druck ghegaen. Den inhoudt welcker lijste (midts die niet meer / oft seer qualijc is te bekomen) was dese:

V. Hertochdommen, oft Duchez.

Aerschot, in Brabant, an. 1533. per Carolum V. *Ligne-Arenberges.*
 Cambray, 1510. per Maximilianum I. Imp. *Aertz-Bisschop van Camerijck.*
 Hauré, in Henegou, 1627. per Philippum IV. *Croy.*

Principautéz, oft Prinschappen.

Barbanzon, in Henegou, 1614. per Albertum Archiducem. *Ligne.*
 Chimay, ibidem, per Maximilianum I, anno 1486. *Ligne-Croy.*
 Espinoy, by Rijsfel, 1541. per Carolum V. *Meleun.*
 Gaure, in 't landt van Aelst, per Carolum V. *Egmont.*
 Ligne, in Henegou, per Albertum, 1602. *Ligne.*

Marquisaten:

Aiseaux, in Wals-Brabant, 1625. per Philippum IV. *Gauwé.*
 Berges, in Brabant, 1533. per Carolum V. *Van den Berge, al. S'Heerenberghe.*
 Dainze, in Vlaenderen, 1625. per Philippum IV. *Messia, dict Gusman.*
 Renty, in Artois, per Carolum Quintum, 1533. *Croy.*
 Roubaix, by Rijsfel, per Philippum I. 1579. *Ligne.*
 Trasegnes, in Wals-Brabant, 1614. per Albertum. *Trasegnes.*
 Treßlong, in Henegou, 1625. per Philippum IV. *Merode.*
 Vere ende Vlissinghe, in Zeelandt, 1555. per Carolum V. *Nassau.*
 Westerlo, in Brabant, 1626. per Philippum IV. *Merode.*

Graeffschappen, oft Comtez.

Saint Aldegonde, in Artois, per Albertum. *S. Aldegonde.*
 Anappes, by Rijsfel, 1605. per Albertum. *Robles.*
Ambolt.

- Anholt*, in't Graeffchap van Zutphen, per Ferdinandum II. Imp. *Bronchorst.*
Arkes, oft *Arques*, in Artois. *Abt van St. Fertin.*
Beaurepair, in Artois, 1622. per Philippum IV. *Ongnyes.*
Bailleul, in Artois, 1614. per Albertum. *Bailleul.*
Beaumont, ibidem. 1519. per Carolum Quintum. *Ligne Croy.*
Eerges, al. *s' Heerenberghe*, onder Zutphen, per Fredericum III. an. 1473. *vanden Berge.*
Berlaimont, in Henegou, 1574. per Philippum I. *Berlaimont.*
Bossu, in Henegou, 1555. per Carolum Quintum. *Hennin.*
Bruay, in Artois, 1605. per Albertum. *Spinola.*
Buren, in Gelderlandt, 1492. per Maximilianum I. *Nassau.*
Eusquoy, in Artois, per Philippum II. *Longueval.*
Cambresy. *Aertz-Bisschop van Carneryck.*
Cantecroy, by Antwerpen, 1570. per Philippum II. *Oiselet.*
Coupiigny, by Rijffel, 1624. per Philippum IV. *Ongnyes.*
Croix, by Rijffel, 1617. per Alb. *Noyelle.*
Culenburg, in Gelderlandt, 1555. per Carolum V. *Pallant.*
Egmont, in Hollandt, 1486. per Maximilianum I. *Egmont.*
Estaires, oft *Esterres*, in Vlaenderen, per Albertum, an. 1611. *Montmorency.*
Estré, by Douay, 1622. per Philippum IV. *Ongnyes.*
Everghem, by Gent. *Bisschop van Gent.*
Falais, in Wals-Brabandt, 1614. per Albertum. *Bourgoigne, nunc Noyelle.*
Faucquenbergh, in Artois. *Ligne.*
Fresin, in't landt van Luxemburg, 1602. per Albertum. *Gaure.*
Gamerage, in Henegou, 1623. per Philippum IV. *Richardot.*
Giblou, in Wals-Brabandt. *Abt van Giblou.*
Gomignies, oft *Gomigny*, in Henegou, 1614. per Albertum. *Hamale.*
Grimberges, by Brüssel, 1625. per Philippum IV. *Berges.*
Harnes, by Douay. *Abt van S. Peeter by Gent.*
Hennin, in Artois, 1582. per Albertum I. *Bournonville.*
Herties, by Bassée, per Philippum II. *Staveles, nunc Hornes.*
Hochstrate, in Brabandt, 1518. per Carolum V. *Lalain.*
Houkercke, in Vlaenderen, per Carolum V. *Hornes.*
Isenghien, in Vlaenderen, per Philippum II. 1582. *Vaillant, dict, de Gant.*
Lalain, by Douay, 1522. per Carolum V. *Lalain.*
Leerdam, in Hollandt, 1592. per Maximilianum I. Imp. *Nassau.*
Marles, in Artois. 1621. per Albertum. *Noyelle.*
Mañain, by Rijffel, per Philippum IV. *Jauche.*
Meghem, in Brabandt. *Croy.*
Middelburch, in Vlaenderen, 1617. per Albertum. *Merode.*
Morbeque, in Vlaenderen, per Albertum, an. 1614. *Saint Omer, nunc Montmorency.*
La Motterie, 1628. per Philippum Quartum. *Lannoy.*
Noyele, in Brabandt. *Merode.*
Saint Pol, in Artois. *Orleans.*
Riviere, by Aerschot, 1623. per Ferdinandum II. Imp. *Riviere, dict, Aerschot.*
Reux, in Henegou, 1530. per Carolum V. *Croy.*
Rochefort, in't landt van Luxemburch.
Senegem, in Artois. *Ligne-Arenberges.*
Soire, vulgò *Sore*, in Henegou, per Philippum II. *Croy.*
Tassis, an. 1627. per Ferdinandum. *Tassis.*
Tbiant, in Henegou, 1627. *Merode.*
Tilly, in Wals-Brabandt, 1622. per Ferdinandum I. *T'Serclaes.*
N *Vertrin,*

Vertain, in Henegou, per Albertum, 1612.

Vtanden, in 't landt van Luxemburch.

Wacke, in Vlaenderen, per Philippum IV. an. 1627.

Walhain, in Wals-Brabandt, per Carolum V. an. 1533.

Willerval, in Artois, per Albertum, 1612.

Rubrempré.

Nassau.

Bourgoigne.

Van den Berghes.

Ongnyes.

Tiltres buyten Nederlandt, toekomende den Edeldom van Nederlandt.

DE Principauté van *Orange*, by Avignon in Vranckrijck.

Nassau.

Hertochdommen, oft Duchez.

B*ournonville*, by Bouloigne, in Vranckrijck, per Henric. IV. an. 1598. *Bournonville.*

Croy, in Picardie, per eundem, an. 1598.

Croy.

Comtez, oft Graeffschappen.

A*renbergh*, in Duytflandt.

Ligne-Arenberges.

Bassigny, in Vranckrijck.

Hornes.

Beaurieu, in 't landt van Luyck.

Gaure.

Fontenoy, in Loraine.

Croy.

Groesbeque, in 't landt van Gelder, oft Cleve, door Ferdinandum II.

Groesbeque.

Groensveldt, by Maestricht.

Bronckhorst.

Isenburch, in Duytflandt.

Isenburch.

Hornes, in 't landt van Luyck, 1450. per Ferdinandum III.

Bisschop van Luyck.

Heer, by St. Truyen, per Ferdinandum II. anno 1623.

Riviere, diët, Aerschor.

Meurs, by Coelen.

Nassauw.

Nassauw, in Duytflandt.

Nassauw.

Peer, oft *Pere*, in de Luycxsche Kempen, per Ferdinandum.

Gavere.

Reckem, by Maestricht, per eundem, anno 1620.

Linden.

Rennenberch, in Duytflandt.

Lalain.

Warfusé, in 't landt van Luyck.

Renessé.

VI. **P**iettemin / om te komen tot onse meeninghe / sullen eventwel als noch vertoonen de verwerringhe ende confusie onder den Adel / in 't opnemmen verscheden stannamen ende bysondere wapenschilden / eerst veroorzaecket / dat (a) eertijds jongher gheboozen / (om te wesen 'thoofc van een nieuwe familie / als anders) niet ghewoon en waren te voeren den stannaem ende wapenschildt hunder familie / maer ghemeynlijk naer hun partagie / oft andersints / van den eerstgheboozen verscheden: *un vilain usage, & la chose du monde, qui fait plus mesler & mesconnoistre les races*, sepdit (b) **M**ichel / **S**eigneur de Montaigne. 't **E**xempel by ons / volghens seecker oudt M. S. in parchement gheschreven / sien wy in het gheslacht van **B**rouhese / alwaer eerst **A**ert / soon van **J**ustus / jonger soon van den **G**rave van **H**oorne / ende **C**amerlinck van de **K**epserinne **M**arie / **O**tto wijf / hem liet noemen / **A**ert van **B**rouhese / naer 't goedt by den ghemelten **J**ustus / van **H**ertoch **H**enrick van **B**rabandt / ter begeerte van die **K**epserinne **I**yne suster / met **J**ouffrouwe **C**atarina / dochter van den **G**rave van **B**enthem / ende **S**taet-**J**ouffrouwe van de selve **K**epserinne / ten houwelijck verckregen. **D**e (c) woorden van 't oudt M. S. dat ons dit leerde / zijn dese.

a *Voyez l'Histoire de la maison de Chastillon, liv. 10. pag. 636. par André du Chesne. b Essais liv. 1. chap. 46. pag. 227.*

c *Onder die pampieren van den Heere Halmale.*

„ **H**ertoch **H**enrick van **B**rabandt hadde een suster / die den **K**epser van
 „ **R**omen ghetrouwt hadde / die eenen edelen man by haer metter woon hadde /
 „ zijnde haren **C**amerlinck / gheheeten **J**ustus; een jongher soon van den
Grave

Grave van Hoozne: ende by de selve Keyslerinne woonde ten jonghe Jousf. „
 vrouwe/ ghenaemt Catharina/ dochter van den Grave van Benthem / de „
 welke by de voorszreven Keyslerinne t'samen gehouwelijckt worden/ ende „
 tot behulpe van den selven houwelijcke/ gaf Hertoch Henrick voorszreven/ „
 ter begheerte van de Keyslerinne syne suster / den voorsz. Justo/ soon van „
 Hoozne / het goedt/ gheheeten ten Brouhese/ met alle syne dependentien/ „
 ghelegghen onder die Heerlijckheyt van Bakel/ by Helmont/ tot eenen leene/ „
 groot zijnde ontrent vier hondert bunderen/ ende noch andere groote wil- „
 dernissen ende erffenissen / streckende tot in de Heerlijckheyt van Doerne/ „
 waer van namaels seven groote Hoeben ghemaectt zijn/ ende andere leen- „
 goederen/ soo noch in de oude Brabandtsche leenboecken geschreven staet. „

Heeft die voorsz. Justus van Hoozne / by Jouffrouwe Catharina / Gra- „
 vinne van Benthem/ verweckt eenen wettighen soone/ ghenaemt Aert/ die „
 hem liet noemen Aert van Brouhese / niet teghenstaende syn vader was „
 een jongher soon van Hoozne/ welcken Aert van Brouhese/ troude een edel „
 Jonckvrouwe/ ende daer by verweckte d'yz soonen/ te weten / Jan / Aert/ „
 ende Pieter; welke Jan/ als oudste soon/ behielt alle dat goet tot Bakel „
 en Doerne voorszreven/ waer van die van Brouhese in den Peel ghesce- „
 deert zijn: van Aert den tweeden soon/ zijn gekomen Aert (a) Stamelaert/ „
 die behouden heeft die chijns-goederen / oock daer ontrent legghende met „
 eenighe van de voorsz. Hoeben; welke Aert Stamelaert een soon hadde/ „
 gheheeten Jan/ troude Stercken dochter tot Breda/ daer van oock die van „
 Nerevennen ghekomen zijn/ die van Berchem/ en die van Elst / ende die „
 jonghste soon Peter/ daer van zijn ghekomen die van Brouhese in de Kem- „
 pen/ soo tot Baerl als tot Rijnhoven; ende noch hadde die oude Aert van „
 Brouhese/ seven dochteren/ waer van daer twee tot Bynderen in 't Clooster „
 waren/ waer van Bynderen behouden heeft twee schoone Hoeben/ ghelegen „
 by Brouhese, gheheeten Kypelberch. Die ander dochter was bestaet aen de „
 Heer van Baerl/ daer af die Heer van Wyerbe/ Graef tot Hegen gheko- „
 men is: een ander dochter was bestaet aen eenen Edelman / gheheeten „
 Botnagel van Erp/ waer van die van Erp ghedescendeert zijn: een ander „
 dochter was ghelouwt aen die van Nerevenne; ende noch een ander aen „
 die van Liedekercken; ende is die wapen van die van Brouhese/ drie silbere „
 kromme hoozens/ met drie bergulde banden/ in een swart sabel-veldt. ende „
 om te weten/ dat Brouhese een seer oudt goet is/ als blyckt / want die char- „
 teren van Helmont/ Bakel/ Doerne/ ende Blierden/ daer op staen ende af „
 vermanen.

Nu / als dese familie roept Hoozne; soo Bechelen/ Duffel/ Alliche/ Ber- „
 lar/ Helmont/ Eltoz/ Berchem ende Kanst/ alle Barthoudt (b) Nobilissimi „
 Grimbergensum Principes; dat ons mede leert / ten aensien van Berchem „
 ende Kanst/ (van wie zijn voortghekomen die van Eltoz.) dit (c) Grafs- „
 schrift sepulchral van Heer Wouter van Kanst/ gheseyt van Berchem/ „
 Ridder/ vader van Heer Costen van Berchem/ Schildtknape/ Heer van „
 Berchem/ Costen soone Baenroets/ die leefde anno 1280. ende leydt „
 't St. Michiels tot Antwerpen/ nu ter tijde onder den toozen / ende was „
 doen in den hooghen Chooz / ghelijckmen wel kan besien uyt d'edificie van „
 den pande nu ter tijdt/ d'welck als doen was den hooghen Chooz. ende een „
 soon van Heer Arnout van Kanst/ alias van Berchem/ Heer Gerrits soone/ „
 die leefde anno 1212. ende (d) zegelde met Hertoch Henrick van Brabant/ „
 doen hy gaf Godefroy van Breda/ den Toll op 't Schelde.

„ Buttkens
 „ Trophcen
 „ van Bra-
 „ bandt,
 „ Tom. 1.
 „ liv. 4. pag.
 „ 463.

b In diplo-
 mate anni
 1109 &
 1201. apud
 Gramaj,
 pag. 42.
 c Volgens
 de voor-
 seyde ori-
 ginele Ge-
 nealogie
 van wapen
 voor dat
 huys.
 d Volgens
 de voor-
 seyde Ge-

nealogie. *ium*, Buttkens Trophcen van Brabant, tom. 1. preuves 61. 62.

Germine sincerus ex Berthoudt est generatus,
 Est hic Walterus de Berchem subrumelatus,
 Militiæ rector, manibus fortissimus Hector,
 Defensor juris durissimus, ut leo durus,
 Pacificus, mitis, ut mos solet esse, peritus,
 Audax, formosus, sapiens fuit, & generosus,
 Pollebat verbo dulci, non corde superbo.

Quem rex Christe bonæ coeli conjunge coronæ.

Opende die van Mechelen / Duffel / Berlar / Belmont / ende Alstche /
 welck huys alleen behouden heeft 'tonde wapen van Heer Arnout / die men
 wil ter Weterhaeghen in de bataillie verflaghen / te weten / den schildt *en*
fasse, ende tot bzeucke / den *Sautoir brochant sur le tout*, daer die (a) bancken van
 Grimberghen noch mede zoghelen / sullen ons mede refereeren tot die an-
 dere verwachte (b) schizkten ; ende wat belanght die van Cruningen in Zee-
 landt / houde bytten twijffel / dat sy mede roepen Berthoudt / soo ten respecte
 hunder wapenschildt / wescnde *d'or, à trois pals de sable*, als die van Heer (c) Go-
 destrop / Heer van Cruningen / anno 1252. *une fesse, à une Sautoir brochant sur le*
tout, ende die van syn soon Hugo / mede Heer van Cruningen / *de trois pals*.

Oock als Korfelaer / Wefemael / Hercrem / Ribiere / Schoonhoven ende
 Lintere / roepen Aerschoot (wel-verstaende van de eerste linie / die haer intitu-
 leerden Graven van Aerschoot) soo Immerseel roept Lier / Dutoir roept Ha-
 velkercke / Oerlwanen roept Halen / vander Borch roept vande Woluwe /
 ende vande Woluwe roept S^r. Guerinck / vander Stock roept Pietersem /
 Perweys roept Hoozn / Oosterhont roept Dubenboerde / Namen roept
 Vlaenderen. Hercrem roept Wefemele / Limpias roept Wilmar / van
 Haalen roept Mirabelle / Halmale roept Landris / Hennebrouch roept
 Beverslups / Koninck roept Straten / Orsele roept Schreyhaen / Wynricx
 roept Geel / Goztere roept Sompeke en van Wesele. Inghelijck Rogge /
 Koelants / ende Hermeyns : Item / Campenhoudt / ende Diegem : Item /
 Pipenpooy / Clutinck / Plelborch / Serhuggens / Coubenberghe : Panhuyse /
 ende Kollebuc : Item / Marselaer / Ophem / ende Hertselle : Roggemans /
 ende Wygaerden : vander Linden / ende Witteman : Ceckeren / ende Noris :
 Sauberneel / ende Waerleggere : Hofstade / ende Quabeke : Cassart Plat-
 man / ende Geerte : Ipelaer / ende Daelsdonck : van den Broecke / ende
 Polingers : de Hertoghe / ende Edozn : Wildert ende Edelheer : Cap /
 ende Gael beecke : Coelhem / ende Openbrugge : ende soo voozts / etc.

Onder die Heeren van Berghen / ghebruyckt Heer Henrick van Bou-
 terslem / den (d) derden van dien naem / den stammaem Bergen / dat mede doet
 Heer Gerrit / Heer van Hercrem ende Schoten / broeder van Heer Henrick
 van Bonterslem den tweeden ; inghelijck Heer Cornelis / Heer van Seven-
 berghe / soon van Heer Jan van Zabandt / gheseyt van Glymes / alias,
 met de Lippen / Heer van Berghen / beyde upt reden haer Heer vaders / die
 Heerlijckheyt met haer vrouwe moeders ten houwelijcke verkregghen had-
 den ; daer nochtans de hoozouderen van d'een / hadde vooz stammaem Bou-
 terslem / d'ander Glymes / oock Zabandt. De nakomelinghen van Heer
 Philips van Glymes / Heer van Grimberghen / jongher broeder van den
 ghemelken Heer Jan met de Lippen / boerden vooz stammaem / Grimbergen /
 tot naer die doode van Heer Jan / die tweede Margujs van Bergen / eenige
 mans oir van die linie / als wanneer sy weder opnamen den stammaem van
 Berghen / die sy noch boeren / hoewel den stammaem van Grimberghen /
 mede boerden die van Alstche / upt den huys van Berthoudt ; soo dat by
 Alstche /

a 't Gemel-
 de M. S.
 van de
 Leenhof-
 feren, de
 ann. 1536.
 1 Decemb.
 b Buttken
 Tropheen
 van Bra-
 bandt,
 iv. 10.
 c Buttken
 Tropheen
 van Bra-
 bandt,
 tom. 1. pag.
 263.
 Siet mede
 d'Handt-
 vest
 Chron. M.
 van der
 Hoeven,
 pag. 147.

d 't Groot
 Privilegie
 van Ber-
 gen, anno
 1393.

Afſche/ ſomwijlen werdt vermeynt Grimberghen / ende by Grimberghen verſtaen Berthandt; van ghelijcken by Grimberghen/ Berghen; by Berghen/ Glymes; ende by Glymes/ Brabandt; differerende alſoo pder van ſyne voorſaten ende nakomelingen / die daer in mede haer hebben voorgegaen ende ghevolght: in der voeghen / dat als Berghen/ *crie* oft roept Glymes/ ſoo Glymes/ *Brecht/ Bzant/ Dongelberghe/ Dijlſer/ vander Plaſt/ Scholaſtre/ Timpel/ Waubze/ Neeuwe/ Wichem/ Wijtvlit/ Blaefvelt/ Hagerman/ Effelen/ van Dene/ van Erpe/ vander Hulpan/ vander Balcht/ ende andere / alle mede Brabandt. Gock als Gulch van den Broecke/ ſoo van den Broecke roept Gael beeck; Gael beeck/ Loben; en Loben/ Brabandt: van ghelijcken Apconde/ Herſtall; Herſtall/ Loben; ende Loben/ weder Brabandt: nademael de deſcendenten van Heer Godefrop van Loben / Heer van Herſtall/ haer noemden Herſtall; ende die van Herſtall/ uyt ghelijcks redenen/ Apconde.*

VII. Van / aenghelien de ſucceſſive Heeren van Berghen oorzpronckelijck mede zijn van de oudiſte ende edelſte Brabandtiſche familien/ midelſgaders dat wy wat klaerder moghen ſien dooz die blaſoenen en *armories*, die verwerringhe der gheſlachten onder den anderen/ dooz 't opnemen ſtamnamen eenigher honozable leenen / hebbe uyt gheneghentheyt / ende by deſe occaſie/ de ſtamnamen ende wapenſchilden van die Heeren/ haer deſcendenten ende alliantien/ gheſlachtsche wijſe/ mede willen verhalen / ſoo hoogh/ ende wijdt / als wy die uyt monumenten/ oude charteren/ privilegien / ende andere ſchrijften/ hebben konnen bereycken; nemende het beginſel van Drou Elizabeth / Heer Henrick dochter / Heer van den lande van Breda ende Berghen/ by Heer Godefrop/ Heer van Scoten / (wiens (a) *allodium* oft byp goedt/ dat is / van niemandt ghehouden / oft dienſt ſchuldich / dat was) te leen ontfanghen van Hertoch Henrick den eerſten/ Godebaert in de wieghe ſoon/ *tanquam ligius homo*, (b) ſoo zijn de woorden/ dat is/ te dienen reghens al ende een pder ſonder eenighe exceptie / (c) *non ligius*, alleen tot defenſie van 't landt van den Heer ende Oberheer. daer 't leen is onder ghelegghen; als ſyne voorſaten dat ontfanghen hadden van die Hertoghen van Lotheringen: wiens wapenſchildt (te weten / Henrick) binde *de gueules à trois ſautoirs alizees d'argent*; cimier twee (d) molen-blercken *de meſme* op den helm ſonder croon/ dat noch is 'tvolle wapen van die Steden/ uytgenomen Berghen/ tot een onderſchept ende ghedachteniſſe van dat huys' alleen daer benevens *trou montaignes de Sinople en pointe*, ghetrou met Heer Aernout van Loben/ die in ſyn zeghel vorde den Leeuw van Brabandt/ met een *Lambel* met dyp pendantkens/ niet vijf / als d'oude hem gheven by aventuyzen naer reghel / welende jongher ſoon van Godefrop/ jongher ſoon van Hertoch Henrick den eerſten. Deſen Heer Aernout van Loben/ ende Drouwe Elizabeth ſyn wijf / gaben d'inwoonderen van Steenberghen veel Rechten ende Keuren/ ende noemden het aldaer een Dorp. De Keure begonde (e): *Alle de ghene die deſe teghenwoir ſchrijften ſien; Arnout van Loben / Heer des landts van Breda/ ende Elizabeth ſyn wijf / deſſelks landts Drouwe/ ende wettighe erfghename/ ontbieden ſalut met kenniſſe der waerheyt/ dat ſullen kennen ghemeene die nu leven/ende nakomen ſullen/ dat wy by onſen epghenen wille-koere / ende om alle ons landts oirbare een wet ende een koze/ die hier in geſchreven is/ hebben ghegeven die lieden in Steenbergen woonende / eeuwelijck te beſitten / etc. Deſe koze begint te Spekeboezij / ſreckende tot Haimonde / alſoo als 'tghelſchiet gaet tuſſchen ons ende mer Jonckvrouwen van Mechelen / van Haimonde tot Velclaken / ende*

a *Trophees de Brabant, tom. 1. pag. 155. preuves 48.*

b *Idem, pag. 189. preuves 69.*

c *Petri Gadelini de Iure feudor. comment. pag. 24. 77. 81. & 192.*

d *M. S. by den Authour. oock ſoo ſtaet een wapen vierdeclich in 't Part van 't Nonnen Clooſter, nu Gaſthuys tot Bergen.*

e *In Archivo Burg & penes me.*

„ van Dcllaken tot Danckelberch / ende van Danckelberch Areckende tot
 „ Speleboorch / ende alle soude lande legghende daer ontrent / ende dat ons
 „ toe behoort / dat sal halen syn hooft tot Steenberghe / etc. Dit gheschift
 „ (soo luydt die Chartere) is gheveelt in 't jaer ons Heeren 1272. Gaven ins-
 ghelijc 1275. pure propter Deum (soo zijn de woorden) in purum allodium,
 den Abt ende Convent van S^{re}. Bernaerts by de Schelde / alle de novallie
 thienden van de Parochie van Gestel / ende het Bossche met den gronde/
 gheheten Waerlebossche; midtsgaders / twee hondert buynderen moeren
 daer by ghelegghen / met alle de heerlijckheyt ende thienden / alleenlijck de
 hooge Justitie daer op reserverende. Ende in den jaer 1276. gaven hen noch
 daer by / hondert ende thien bunderen / in purum allodium, als vooren. Fon-
 deerden insgelijc in 't selve jaer / (a) 't Clootker der Guilelmijnen tot Hupber-
 gen / alwaer sy begraven leggen (soo men schrijft ende oock schijnt) met 't be-
 neficie van negen hoeven / ende andere groote woestijnen / meeren / ende wil-
 dernissen; midtsgaders / de heerlijckheyt / thienden / ende soo voorts / in puram
 Eleemosinam, (seyd het Handvest) alleenlijck de hooge Justitie daer op
 mede behoudende. Van ghelijcken in den jaer 1277. gaven sy noch den
 ghemeiden Abt ende Convent van S^{re}. Bernaerts / het Patronaetschap van
 der Collatien der Parochie Kercken van Gestel voorsz. Verklarende
 voorders / dat den voorsz. Abt ende Convent van hare E: oock hadden ver-
 kregen alle de thienden / oude ende nieuwe / van de Dorpen ende Parochien
 van Woude ende Loenhout; midtsgaders / die gheene haer competeerden
 ter plaetsen / ghenaemt de Hooghelschote / den Erbrant / Leyderwijck / ende
 de Carde Polre / by ende in de Parochie van Ekeren : ende dat hare E:
 hen luyden daer en boven gaven ende concedeerden om de zalicheyt van hun-
 der E: zielen / het recht van 't Patronaetschap / ende de Collatien van de
 Parochie Kercken der voorsz. drie Dorpen / van Woude / Loenhout / ende
 Ekeren ; midtsgaders / verscheyden andere dierghelijcke pieuse beneficien
 onder den lande van Breda / ende soo ghestorven sonder oir. Na welckers
 beyde overlijden / Breda is ghefallen in den hupse van Saberen / in We-
 semale / Berghen ; dat in dat bloedt / oock sedert ende tot noch toe is verble-
 ven. De acte ende consent deser splijtinghe / by den Hertoch / was dese :

a In archivis
 Huyb.

b Item, apud
 Buttkers
 Trophoen
 van Bra-
 bandt pres.
 ves, pag.
 120.

(b) Iohannes Dei gratia, Lotharingæ, Brabantix, & Limburgi Dux, universis
 has litteras visuris & auditoris salutem & noscere veritatem. Noverit univer-
 sitas vestra, quod propter obsequium quod Gerardus de Wesemale miles frequen-
 ter nobis impendit, & adhuc nobis impendit, proborum usi consilio, eidem reco-
 gnoscimus tanquam suam veram hæreditatem; ac legitimam majorum, dimidita-
 tem totius terræ de Breda, prout infra circulum seu districtum terræ nostræ Bra-
 bantiæ sita consistit, cum omnibus juribus & omnibus pertinentiis ad præfatum
 Dominium & ipsam terram de Breda spectantibus, post decessum nobis viri con-
 sanguinei nostri Arnoldi de Lovanio, Domino de Breda habendam & liberè pos-
 sidendam, in hunc modum quod Rasfo, Dominus de Liedekercke habebit Oppi-
 dum de Breda, & relevabit omnia feuda ad dictam terram de Breda spectantia, à
 quibuscumque Dominis tenentur & descendunt, & respectu dicti Oppidi de Breda
 ac dictorum feudorum, habebit dictus Gerardus de Wesemale pro se & parte sua,
 ex parte quondam matris suæ proveniente, ad dictam terram de Breda jus habente,
 bona his Oppido de Breda & feudis æquivalentia, & hoc facto participabit resi-
 duum sæpeditæ terræ de Breda præfatus Gerardus de Wesemale cum dicto Do-
 mino de Liedekercke de pede ad pedem, in alto & basso, in humido & sicco simi-
 liter Domino de Liedekercke prænotato, omnibus cavillationibus ac malo inge-
 nio penitus exclusis, acceptante & indulgente, eidem Gerardo, Domino de We-
 semale

semale concessimus, quod hæc bona quæ sibi de dicta terra de Breda cedent & suæ parti, ut est prædictum, ipse Gerardus & sui successores de nobis & nostris successoribus, secundum jus & consuetudinem terræ nostræ Brabantia, in feudum tenebunt & liberè possidebunt. Promittentes eidem contra quoscunque de dictis bonis de Breda ad jus & diem comparere: volentes tanquam Dominus rectam Warandiam præstare, præsentium testimonio litterarum sigillo nostro sigillatarum, & ut præmissa singula & universa quemadmodum conscripta sunt superius, sæpedito Gerardo de Wesemale & suis successoribus, à nobis & nostris successoribus rata in perpetuum teneantur & firma, ad majorem evidentiam & securitatem præmissorum, rogamus charissimum fratrem nostrum Godefridum, Dominum de Aerschor, & de Virson; & dilectum consanguineum nostrum Walterum Berthoudt, Dominum Mechleniensem; Arnoldum, Dominum de Walheim; Arnoldum, Dominum de Wesemale; Gerardum, Dominum de Rotfelaer; Henricum, Dominum de Boutersem; Walterum, Volkært, & Iwanum de Meldere, milites nostros, ut sua sigilla una cum sigillo nostro, præsentibus apponant & appendant, & nos Godefridus, &c. ad preces & instantiam dilecti Domini nostri Ducis memorati, nostra sigilla una cum sigillo suo præsentibus duximus apponenda. Datum anno Domini 1287. Dominica ante nativitatem B. Joannis Baptistæ.

Dien volghende / committeerde de voorsz. Hertoghe / de limitatie ende palinghe daer af te doen / Heeren Jan de Vere / Kiddere / ende Everdy / Schoutet tot Antwerpen / die de selve ghedaen ende gheffectueert hebben / booz soo veel aenginck den verschen wildert / in de maendt van April / 1290. terstont naer het overlijden des voorsz. Heeren Arnout van Loven. Inder voeghen dat Breda / Oosterhondt / Nilpen / Huldonck / Caldonck / Gille / Ginneken / Babel ten Kijen / kleyn Oosterhondt / Doztc / Dongen / Haghe / Etten / der Heyden / ende Ceteringen met haer appendentien zyn gebolght Heer Kaes van Gaveren / Heer van Liedekerke / etc. ende Heer Gerrit van Wesemale / Berghen / Wouw / (uytgenomen de ghehuchten / Droenhoudt / Winckebrouck / ende Hainc / die hun recht halen onder Breda / sonder boozder) Heerle / Halteren / Noortgeest / Bozchblijet / Hildernisse / Woensrecht / Put / 's Gravenwese / Schoten / Mercrem / Kuchenne / Schakerlo / ende Olsendrecht / met alle haer toebehoorten. Soo dat de (a) paelschepdinge deser Heerlijckheyt van Berghen / eyghentlijck hem streckte Oost / aen 't landt van Breda / ende den Abt van Tongerlo: Zuydt / 't landt van Ceekeren / ende met den Dam van Ceekeren / ende Bozchblijet : Nooydt / aen 't waterlandt / ende in 't midden van 't Scheldt / tot Zeelandt ; ende met eenen eynde totten ghemeenen van Steenberghen / ende 't ghemeene landt / paelde Westwaert / ende Nooydtwaert / tot in den stroom van Zeelandt ende Hollandt toe ; Oostwaert ende Westwaert tot den lande van Breda . 't Ghemeene landt / was Steenberghen / Gestele / daer onder dat begrepen waren alle de woestijnden van den souden wildert / als 't gheheele Crupplandt / Caleloo / ende alle andere nu ter tijdt bedijckte Polders / gozlinghen / aenwassen ende wateren zijnde onder Steenberghen / ende de Dorpen banden Ouden ende Nieuwen Boffche / de Hoeben / S^{re}. Mertens Polder / Nieuwgastel / Stanterbypen / Finacrt / Ruygenhil / Appelaer / ende boozts alle die gozlingen / aenwassen ende wateren daer onder sozterende / die ghemeen bleven tot den jare 1458. als wannecr Breda volghde die Stadt van Steenberghen / met haren toebehoorten / metten ghemeynen van Steenberghen / ende metten ghemeynen van Kolendael ende van Wouwe / met allen Heerlijckheden / chijnsen / renten / opkomingen / profjten / ende verballen / die sijn lamien ende in 't ghemeyn ghehadt hebben / ende schuldich zyn te hebben / gheelijck de

a Volgens denombremment en 't verhef van Bergen, anno 1440.

booz-

voornoemde Stadt / met haren toebehoorten ghelegghen is / Noordwaert aen die Graeflickheyt van Hollandt; Westwaert aen die Graeflickheyt van Zeelandt; Zuidtwaert aen 'tgeheel landt van Bergen / van Wouwe ende van Rosendale / tot in 't diepe van den water van der beecken van Rosendale / ten halven diepen toe / gelyck die schepen altydt haren ganck aldaer moeten hebben: Westwaerts oft Noordt-Westwaerts / tot halven diepen toe vooz Caleop: ende van daer alsoo voozts langhs den diepen Noordtwaert / totten halven diepe van den Appelaer / ende van daer voozt Noordt-Westwaerts langhs den diepe van den Dindel, ende van daer / voozts langs de diepen Noordt-Oostwaerts / totten diepen toe / ghehecten op Volckenerrecke / ter Graeflickheyt toe van Hollandt. Ende Berghen daer en tegghen / die Dorpen van Gestele / vanden Oudenbosche / van den Nieuwenbosche / ende van de Hoeven / met haren toebehoorten / oock met allen Heerlijckheden / chynsen / renten / opkominghen / pzojten / ende verballen / die sy t'lamen ende in 't ghemeyn aldaer ghehadt hebben / ende schuldich zyn te hebben. Beginnende die vanden voornoemde water van de voornoemde beecke van Rosendale / ten halven diepen toe / ghelyck de schepen altydt haren ganck daer inne hebben moeten / ende alsoo langhs den diepen ende plaetsen boven verklaert / totter Graeflickheyt toe van Hollandt; ende van daer langhs de selve Graeflickheyt Oostwaerts tot aen 'tgeheele landt van Breda: ende wederomme lancr 'tvoorz. geheele landt van Breda / ende oock van Berghen / neben Dooylicht / ende 'tgeheele landt van Breda / alsoo 'tvoorzgenoemde gemeyne daer ter tydt gelegen / tot in 't voozgaende diepe vande voozghenoemde watere vander beecken van Rosendale voorz. / d'welck water lancr den diepen voorz. vooztaen totter voozghenoemde Graeflickheyt toe / bleve beyde. Alsoo dat des een pegelijck van de Heeren ende hunder onderlaten / dat mogen gebzupcken onverhindert van den anderen; ende van de voozgaende Graeflickheyt Oostwaerts tot aen 'tgeheel landt van Breda / alleen Berghen toebehooren; als mede alle stroomen / ende allen wateren metten gronde / die haer beyde upt saecken van de voozghenoemde Dorpen / ende Heerlijckheden van Gestele / van den Oudenbosch / Nieuwenbosch / ende van de Hoeven plegghen toe te hoozen. Desgelijck Breda / oock alle die stroomen / ende alle wateren metten gronde van de voozgaende Graeflickheyt Westwaerts / ende voozt Zuidtwaerts tot aen 'tgeheele landt van Bergen / die haer beyden upt saecken van de voozghenoemde Stadt / ende Heerlijckheyt van Steenberghen plagghen toe te hoozen / etc. De voozdere conditien waren; Dat alle principale beecken ende waterloopen / haren loop soudent blijven houden alsoo van oudts. Item / dat die voozghenoemde Stadt van Steenberghen / te Breda / ende de voozghenoemde Dorpen tot Berghen / haer hoedt van allen saecken ende ghedingen / vooz hen komende / vooztaen soudent halen. Item / dat pder Heer soude behouden syn epghen goederen / die hy onder den anderen Heere hadde. Item / dat pder ober malkanders landt ende erve mochte wrgen / keeren / ende verkeeren. Item / oft pemandt van de Heeren / syn voozghenoemde ghedeelte / naermaels verkoopen / veranderen / oft belassen woude / dat dan d'ander binnen 'tjaers / naer dat verkoecht ware / ende hem kennelijcke wete daer af ghedaen / met volkomender ende waerachtigher verklaringe vander koopmanschap / son naerder schap soude hebben vooz pemanden anders. Item / dat peghelijck des anderen ghedeelte boven genoemt / soude bypen van alsulcken lasten / oft kommeren / als peghelijck in 't bysonder daer op schuldich ware. Item / de gheschillen van de paell'schepdinghe tusschen 'tgeheele landt van Breda ende Bergen /

te weten/ van Spzundel totten Puyfberghe toe/ wierde gheselt in 't seggen van Heer Wouter Bauw / Ridder/ Heer van Bortel / ende M^r. Jan Pot/ Heer tot Hoogherheyden/ ende soo boorts/ achtervolghende den bezegelden brief van Heer Jan/ Graef tot Nassauw/ ende Heer Jan / Heer van Berghen/ in date 28 Aprilis / 1458 voorszreven. Over welckers schendinghe naermaels noch groot proces ende onkosten gherelen zijn vooz den hooghden Rade tot Mechelen/ tusschen Heer Engelbert/ Grave tot Nassauw/ ende ende Heer Jan/ Heer van Berghen/ als impetrant ende cystcher/ achtervolghende (a) 't vonnis gheslagen den 27 Junij 1510. nopende de limiten van Bruwenslands- kreecke/ naer't Gosten/ tot Dickwalle/ ende andere plaetsen/ naer Stanterbuyten/ Santhil/ Nieuwennaer/ etc.

*Per copie
penes me.*

*a In de
Leenka-
mer tot
Bergen be-
rustende.*

Nu/ Heer Raes van Gaveren/ Heer van Liedekercken/ boerde syn ban- niere ghewapent (b) *de gueules, à trois lions d'or, zijnde d'armories van Liedekercke weseude andersints den schildt zijnder voorszaten/ Heeren van Gaveren/ d'or, au double effonner fleuronné de sinople.* Anno 1189. Raes/ Heer van Gaveren/ boerde syn zeghel te peerde / ende in den schildt van den Ridder alsoo sonder meer: maer 1289. (c) Jan van Gaveren/ Heer van Escornair/ daer en boven een *Cheuron de gueules, brochant sur le tout, hoewel die van den hupse van Gaveren nu boeren/ d'argent au lion de gueules lampasse d'azur à la bordure en greslee de mesme:* ende hadde desen Heer Raes van Gaveren onder anderen/ een loon Philips/ Heer van Liedekercken ende Breda/ als hy hem selven schryft in de Dietsche Chartere / der Rechten ende Privilegien van Brabant/ by Hertoch Jan verleent/ anno 1319. des Wydaeghs nae de Octave van S^{te}. Pieter en Paulus. De Heeren stammen/ Baenrotten en Ridderen/ die die Chartere teekende/ waren; Gerrit/ Grave van Gulick; Arnout / Grave van Loon; Reynout/ Heer van Dalckenbozch / ende Montiope; Flozis Berchaudt / Heer van Mechelen; Gerrit / Heer van Dieft/ ende Bozch-Grave van Antwerpen; Arnout / Heer van Wesele/ ende Haerschalck van Brabant; Philips/ Heer van Liedekercken/ ende Breda. Welcke Heerlijckheyt van Breda/ ten tijde van Alepdis syne dochter/ ende eenighe erfghename/ by Heer Gerrit/ Heer van Kallegem (d) ende Lens/ haren man aen Hertoch Jan van Brabant / verkocht ende opghedraghen wierde/ anno 1326. op den Maendach naest S^{te}. Valentijn / vooz mannen van Leen/ in 't Hof van Jitterbecke/ by Brussel/ met ghelofte van syn wijf sulcx te doen ratificeeren/ waer ober naermaels grooten twist ontstondt/ ende eyndtlyck by den Koninck Philips van Brancroek / op den 17 December 1334. daer van een uytspreeck ghedaen / blyvende den Hertooghe dies niet teghenstaende/ in de possessie/ ende Steenberghe oock ghemeeen ghehouden met den Heere van Berghen/ uytwysende (e) d'acte van d'escharge van haer hullegelt/ ter somme van dertich ponden ouden grooten tournoyle; segghende / aenghesien hy van nieuws Heer gheworden was/ dat hem groot goetd ghekost hadde / in date 1330. des Dingsdaeghs vooz S^{te}. Catelijnen tot Brussel; die de selve Heerlijckheyt van Breda daer naer/ anno 1350. den eersten April/ des Donderdaeghs nae Paelschdach tot Brussel/ om 43000 guldens hallinghen / weder (f) verkocht aen Heer Jan van Dolanen/ Heer vander Leck/ die insghelijck Steenberghe ghemeeen hieldt met Heer Henrick van Boutersem/ Heer van Berghen / achtervolghende die Chartere van de vier poincten/ te weten; inkomste/ ghevanckenisse/ Ridder worden des oudisten loon/ ende trouwen d'eerste oudiste dochter/ daer die Stadt van Steenberghe schuldich was haer lieben Herre (soo spreeckt die (g) Chartere) van Breda ende Berghen (nu Berghen

*b Baraillie
van Woe-
ringe,
M.S. apud
Butkens
Tropheen
van Bra-
bandt,*

*Tom. 1.
pag. 319.
liv. 4.*

*c Loco ci-
tato.*

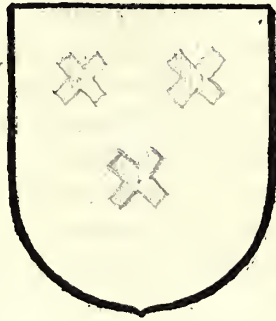
*d Butkens
Tropheen
van Bra-
bandt;
Tom. 1.
preuves
pag. 159.
Item, M.S.
by den
Auteur.*

*e In archivis
Berg.*

*f Butkens
als vooren,
preuves pag.
186 Item,
M. S. als
vooren.*

*g In archivis
Berg.*

ende Wzeda) te dienen / ende anders gheen / in date 1366. des Dijnf-
daeghs hoor Palmendagh / ende soo by houwelick gheballen in het alder-
doozlichtichste huys van Nassoutwen / alwoer die noch rust.

I.

Heer Gerrit van Wefemale / Heer van Quabeke / eerste Heer van Ber-
ghen na die separatie / hadde dyp soonen / Arnout / Gerrit / ende Godebaert.

1. Arnout wierde Heer van Berghen / hier naer te verhalen.

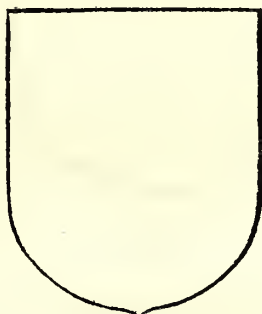
2. Gerrit / Heer van Mercrem ende Schoten / troude Marie / Vrouw
van Wilre / Wefele / Brecht / ende in Ceckeren / waer by hy gewan / Gerrit /
Willem / Kepnier / soo schijnt sonder oir ; ende twee dochters / Maria ende
Elizabeth. Maria van Mercrem / wierde Vrouw van Mercrem ; Eliza-
beth troude anno 1359. Heer Gerrit van Strypen / Heer van Sevenbergen /
die voerde *d'or, à trois sautoirs allzees de gueules*, ende ghewan een loon / Hugo
van Strypen / Heer van Sevenberghen / Ridder / ghetrouwt met Geertruydt
van Haefbepn / uyt den huys van Heulden / die voerde *de gueules, à la roue
d'argent*, waer by hy ghewan Gerrit / Aert / ende andere kinderen ; Aert /
Heer van Sevenberghen / troude Maria van Kotselaer / welck huys boert
d'argent à trois lys de gueules au pied posé ; waer van syn ghedaelt veel kinderen :
d'oudste / Aert / Heer van Sevenberghen ; Henrick van Sevenberghen /
Ridder / ghetrouwt met Marie Pot / Wouters dochter / welke familie boert
d'or, à un pot de sable, wesende een adelijke familie in het Stift Utrecht wel
bekent ; waer by hy gewan Jacob van Sevenbergen / religieur te Bethlem
by Loben ; ende Marie / religieuse ende *Mater* in't Clooster te Luythaghen
by Antwerpen. Elizabeth / Henrick / ende Aerts suster / troude eerst Heer
Jan / Heer van Ligne / Welloeil / etc. ende daer naer Anthonis van Glymes
Berghen / Heer van Walhaim / hier naer te verhalen . Alise haer suster /
troude Heer Aert van Berchem / die voerde *d'argent à trois pals de gueules*, ende
Heer Aert van Sevenberghen haer oudste broeder / Heer van Sevenber-
ghen / troude Maria van Dianen / Vrouw van Noordeloes / ende Heeml-
kercke / waer by sy ghewan twee dochters / Maria ende Gijlberte ; Maria /
Vrouw van Sevenbergen / Noordeloes / Heemlkercke / Kanst / Brecht / etc.
troude Heer Cornelis van Berghen / Heer van Grevenbroeck / soon van
Heer Jan van Glymes / ofte met de Lippen / Heer van Bergen / ende Mar-
garita van *Saint Simon*, hier naer te verhalen ; ende Gijlbrechte / getrouwt
met Philips van Wallenaer / Heer van Doerburgh.

3. Godebaert van Wefemale / ghelept van Quabeke / Heer vander Slup-
sen by Thienen / ende van den lande van Sageldonck in den lande van
Wzeda / wiens eenighe dochter troude in Walsbrabant.

Desen Heer Gerrit van Wefemale / Heer van Berghen / dat hy hielde
immediaet van den Hertoch / als een hooch ende byp Leen / waer van de

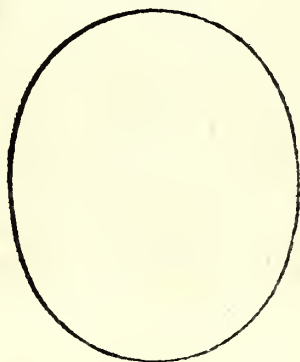
(a) banc

(a) bancken of Gherichten/ gheen refort in cas van appellatie/ refozmacie/ oft anderfints; noch gheene andere fubjectie/ oft onderdanigheyt/ van wat Raec/ natuyze/ oft conditie die welen moghen hebben/ oft halen op eenighe Steden/ oft bancken in Brabant/ daer aen den Hertoch ende Synen Rade: ende die Schepenen en Borgermeesters (te weten/ van de Stadt Bergen) het (b) Kapier te moghen draghen/ met eenen knechte/ als die Schout en 'SHeeren knapen. Dese Heer Gerrit/ segghe/ bemuyde aldercerst die Stadt met Vesten/ hebbende merum mixtumque Imperium, & drotet de ville close, als wesende dat Leen van een natuyze met Breda/ uyt een ghedeelt ende ghespleten (c): twee singuliere prerogativen / waer inne eertijds een Baronnie eyghentlick bestonde/ boerende haren wapenschildt oft *armories, en banniere ou drappeau quarré*, dat andere Dyfceren alleen vermochten te doen in forme *d'escuffon*, oft in *pennon*: als wy sien anno 1288. in de bataille van (d) Woeringen/ alwaer hy onder de brigade oft gheselschap van den Heere van Aerschot/ boerde syn banniere gewapent / *d'or, à trois lys de gueules, les pieds posés*, in plaets van *gueules, à trois lys d'argent, les pieds posés*, daer soo ghevoert by Arnout / Heer van Wesemale / *Marchael du Camp* synen Neve/ tot vrencke. (e) Strede anno 1300. teghens Heer Jan van Kenesse / die gheschil hadde met den Grave van Hollandt/ ende aenquam alhier tot Berghen op den Zoom / alwaer Heer Jan werdt veldtbluchich ende alle syn volck verflaghen / ontrent vijf hondert man. Verleende insghelyc anno 1308. benevens Heer Raes/ Heer van Liedekercken ende Breda/ Steenberghe mede veel Rechten ende Keuren/ ende wierde 't landt van Steenberghe by hun afghepaelt.

II.

Heer Arnout / gheseyt van Quabeke / Ridder / Heer van Bergen / troude Johanna van Loon / dochter van Heer Arnout / Grave van Loon; welck huys boerde / *burellé de dix pièces, d'or & de gueules*, ende ghewan een dochter Machtelt / die Vrouw wierde van Bergen.

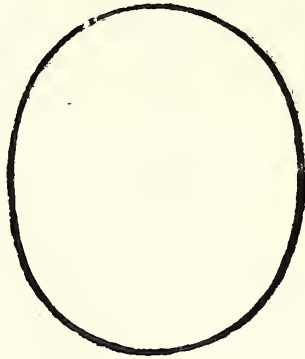
III.

Vrouw Machtelt / Vrouw van Berghen / troude Albert van Doorn / oudste

a Blijft by 'tHandt-vest van Hertoch Philips, in date 1494. in Archivu; en by den Autheur.
 b Blijft by Charter de ann. 1313. Vrydach voor Lichtmis, in Archivu.
 c l'Oyseau des Seig. chap 7. §. 72.
 d M. S. van Jan van Helu, gheseyt van Leeuwen. apud Buttens Trophen van Brabant, Tom. 1. pag. 319.
 e Chronijcke van Hollandt, by Gerard Cleen, gedrukt ter Gouwe, ann. 1478.

a Leen-
boeck, ge-
intituleert
Wouw,
fol. 19 tot
Bergen.

oudste soon des Heeren van Doozn/ Burch-Grave van Zeelandt/ vooz syn vader gestorven/ anno 1331; die mede genoemt wierde Albert van Nispen / volghens d'uytgifte van 't Leen / ghelegghen tusschen die Wolbzaecke ende Hotmar by Rosendael/ aen Claes van Nispen hunnen knape. Helbrecht van Nispen/ (soo zyn de (a) woorden) Heer van Bergen op den Zoom/ ende Machtelt ons wettigh wyf / Vrouw van den selven lande / maectert kondt alle luyden/ dat wy Claes van Nispen / onsen lieben ende ghetrouwen knape/ om synen goeden ende ghetrouwen dienst die hy ons dickwils ghedaen heeft/ ende noch doen sal/ onse man ghemaect hebben/ etc. Gedaen tot Wouwe/ anno 1329. op S^{te}. Lucas dach/ Evangelist. Welcken Albert/ voerde 't wapen van Doozne/ te weten / *de gueules Leopard Lyonné d'or, armé & lampassé d'azur, in plaats van d'or à Lion rampant de gueules vooz Hollandt/ soo men speurt ende siet wyt Mechtels zeghel; ende ghewan een dochter/ Johanna; ende vooz haer tweede man / troude Heer Reynout van Cleve/ soon van den Grave van Hulkerade / die in syn zeghel hadde eenen schildt/ au escuffon au Lambel de cinq pendants, als insghelmer inhouden die zeghelen van d'onde Graven van Cleve/ sonder die Escarboucle, die wepnich vooz 't jaer 1300. daer by is ghevoeght by Dierck die VIII, Grave van Cleve / sonder oir.*

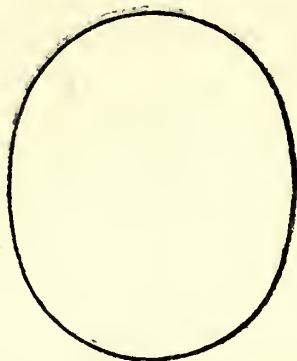
IV.

Vrouw Johanna van Doerne/ Vrouw van Berghen/ Wouw/ Qua-
beke/ etc. troude Heer Jan van Montrop / ende Valckenborch / die voerde
*d'argent au Lion de gueules couronné de mesme la queue nové ou passé en sautoir, armé d'or
lampassé d'azur, sonder oir.*

b In Archi-
vis Berg. &
penes me.

Delen / verpande de helft der forfaiten ende breucken van den lande van
Berghen/ vooz 12000 goude schilden/ aen Hertoch Jan van Brabant / by
(b) acte in date 1347. op S^{te}. Symons ende Judas dach der Apostelen;
by Heer Henrick van Bourslem den eersten / weder afghedaen/ volghens
d'acte van consent/ ende overdraghen van dat landt/ by den Hertoch aen den
gemelden Heere Henrick/ alwaer by den Hertoch gheepscht wierde tusschen
de achthien ende seshien dupsent goude schilden / ende by hem ghestelt te
middelen in goede mannen / achtervolghende d'acte van date 1350. den
10 Januarij/ des Maendaghs vooz Berthien-dach. Onderteyckent by den
Hertoch / syn soon Jor. Godebaert van Brabant/ (soo seydt 't Handtbelt)
ende andere.

Wrouw

V.

Vrouwe Maria van Hercrem / Vrouwe van Hercrem / troude Heer
 Henrick van Boutersem / die voerde *de sinople à trois macles d'argent au chef d'or à*
trois pals de gueules. Cimier een mylskop *de sable*, en wierde naer de doot van
 syn Nichte Johanna (door proces en arbitrage tusschen den Edelen hoogen
 man (soo luyt de (a) Chactere) Heer Jan van Montioy, ende van Valc- a In Archi-
 kenborch / aen d'een zijde; ende Vrouwe Catharina / dochter Heeren Jans vis Berg. en
 van Wyneghem / Ridder / aen d'ander zijde) Heer van Bergen / mids upt- by den
 repckende 6000 ponden ouden grooten Cournoyle munte skoninc van Authent.
 Franckryck / aen de ghemelde Vrouwe Catharina van Wyneghem / wif
 van wijlen Heer Henrick van Walhaim / Ridder / die de selve goederen met
 eenen Schepenen brieven van Brussel van gelijcke 6000 ponden / by vonnisse
 hadde verkregghen / ende dat door segghen van den Edelen man / ende mach-
 tighen Heere / Janne van Loon / Heer van Agemont ende Walhaim / ende
 Wouteren soone / Meester Heere Jans van Wyneghem / Ridders / in wie sy
 des verbleven waren / volghens de Scabinale acte gepassert voor Kepnier
 Eglop / Ridder / ende Arnout Serrarens / Schepenen tot Brussel / in date
 1350. neghen daghen in de maendt van de Hoymaendt. Ende soo gaf
 oock / anno 1353. den 21 Mey (by confirmatie van Hertoch Jan) in Leen /
 de Heerlijckheyt van Hoogerhepden / met ses hoeven hepden / aen Heer Go-
 defrop vander Dilt / Ridder / Marckgraef ende Schoutet tot Antwerpen /
 soon van Pieter vander Dilt / ende van d'oudste dochter van Godefrop
 de Bastart van Bergen / Senechal van Breda / soon van Heer Gerrit van
 Wesemale / eerste Heer van Bergen; welken Heer Godefrop vander Dilt /
 voerde *d'argent, à trois sautoirs alizees de gueules*, ende was getrouet met *Jenne Bastart*
de Brabant, waer by hy ghewan dyp soonen ende dyp dochters / Godefrop /
 Peeter / Jan / Anna / Beatrix / ende Catharina. Godefrop vander Dilt /
 troude Margarita Soetaerts / waer by hy ghewan Godefrop / Heer van
 Borchtblijt / ende Geertruyt / beyde sonder oir. Peeter troude Catharina
 van Liedekercken / gheseyt van den Broecke / ende ghewan Walraven van
 der Dilt / die de Heerlijckheyt van Hoogerhepden / anno 1419. ontfingh
 by koop / ende ghewan Godevaert vander Dilt / naer wie anno 1455.
 Meester Jan Pot / by koop ontfingh de Heerlijckheyt van Hoogerhepden;
 naer Meester Jan / 1468. Jacob Pot syn soon / Ridder ghelaghen van
 Hertoch Carel van Bourgoigne / anno 1465. den 15 Julij / in den strijdt
 te Montclery in Franckryck / die troude dyp vrouwen. d' Eerste was Geer-
 truyt van Kiemmerl wale. 2. Maria van Nilpen / Adriaens dochter Wost
 van Breda / waer by hy ghewan dyp soonen / ende dyp dochters. Adolf die
 troude Cornelia de Bueles / ende verhief 't Leen van Hoogerhepden / naer
 syn

syn vader Jacob Pot / anno 1492. naer Adolf Pot / Meester Anthonis Cieraerts / gheseyt Hakenschoit / van weghen syn wijf Margarita Pot / Adolfs suster; ende naer hem anno 1555. Jo^r. Pieter Cieraerts; naer Pieter Cieraerts / 1573. Thomas Betten / by koop; ende naer hem Pieter Hac / nomine matris. Alle 'twelck wy alleen verhalen / om te toonen hoe die Heerlijckheyt is ghegaen upt desen huyse van Berghen. ende hadde desen Heer Henrick van Boutersem / by Vrouwe Maria van Hercrem / Vrouwe van Berghen syn wijf / twee soonen ende twee dochters / Henrick / Gerrit / Margarita / ende Maria.

1. Henrick wierde Heer van Berghen.

2. Gerrit van Berghen / Heer van Hercrem ende Schoten / troude Elizabeth van Lannaïs / Vrouwe van Kimmien / die voerde *d'argent & de sable de dix pieces ententes l'un en l'autre*, ende ghewan twee soonen / ende twee dochters; namentlijk / Gerrit van Berghen / ghetrouwt met Vrouwe Jacomine van Baldegem / ende anno 1420. weder verhsief het Leen van Hercrem / ghelijck syn vader te houden plach van Vrouwe Johanna van Boutersem / ende Jan van Glymes haren wettighen man (soo luydt 'tboeck) als Heer ende Vrouwe van Berghen. Henrick van Berghen / Digna van Bergen / Vrouwe van Westwese / alle sonder oir / ende Coznelia van Berghen / die troude Jo^r. Jan van Grimberghen / Heer van Alliche / die voerde *d'or, à la fasce d'azur, au sautoir de gueules, brochant sur le tout*; ende anno 1451. derfde synen rocht / die by hebben mochte aen de selve Heerlijckheyt van Hercrem; als mede dede syne dyp dochteren / Coznelia / Digna / ende Johanna van Alliche / haer recht / ende wierde daer toe ghedaen Gillis Putoir / Amman van Antwerpen / die de selve Heerlijckheyt daer naer weder verkochte aen den Heere Marquijs van Berghen / ende daer naer weder by den Heer Marquijs verkochte ende verheben / anno 1563. by Heer Anthonis van Stralen / Ridder. Item / anno 1581. by Heer Jan van Stralen / Amman van Antwerpen / Heer Anthonis broeder.

3. Jonckvrouwe Margarita van Bergen / Heer Henrick dochter / troude Heer Aert van Gaveren / Heer van Liedekercken ende Kallenghem / ende ghewan onder andere twee dochters / Margarita ende Geertruyt. Margarita van Gaveren / Vrouwe van Liedekercken ende Kallenghem / troude Heer Jan van Gent / gheseyt Willain / Dypheer van S^t. Janssteen / die voerde *de sable, au chef d'argent, au lambau de cinq pendants*, ende ghewan onder andere kinderen een soon / Adriaen van Gent / die troude Jonckvrouwe Josine van Praet / gesept van Hoerkercken / Vrouwe van Hecken / welck huys voert *d'or, au sautoir de gueules, chargé de cinq coquilles d'or*, ende ghewan twee soonen / Martin en Colard / ende twee dochters. Jo^r. Martin van Gent / troude Anthonette de Halmes / Vrouwe van Calckene / den schildt van welck huys is *d'azur, au Lion d'or, brisé d'une fleur de lys de gueules, sur la poitrine*, als komende van een jongher soon van Kallengem / die voeren *d'azur, au Lion d'or*, ende gewan een soon / Adriaen van Gent / gesept Willain / Baron van Kallenghem / die troude Maria de Cunigem / Heer Jan van Cozviex dochter / die voerde *d'argent, quatre cheverons de gueules*, weduwe van Meestre Daniel de Herselle / soon van Meestre Jean de Herselle / Heer van Campinghem / etc. ende van Vrouwe Jenne van Damele / oft Feignp / die voerde vierdeelich 1. ende 4. *de gueules, à l'aigle d'argent*, 2. en 3. *fasce d'or & de gueules, de six pieces*, ende ghewan een soon Adriaen. Jo^r. Adriaen van Gent / Adriaens soon / Baron van Kallenghem / Heer van Calckene / die troude Margarita de Stavele / Vrouwe van Aeghem / welke familie boere

d'Hermines, a la bande de gueules; ende gewan een soon Maximiliaen van Gent/ d'eerste Grabe van Adegem/ Baron van Kallenghem/ Heer van Calckene/ S^r. Jans Aen/ etc. die troude Philippote de Fauce/ gheseyt/ de Hallaing/ dat voert de *gueules, a la fasce d'or, au chef vire de mesme,* ende gewan ses soonen/ ende vijf dochters/ meest alle gheestelijck/ uptghenomen Heer Ghiselbert/ Heer van Hem/ Ridder van St. Jacob/ die troude Francoise van Wiffocq/ waer by hy gewan Jacob Maximiliaen/ Canonick tot Doornick; Ghiselbert/ Ridder van Calatrava; Adriaen Francois; ende d'yn dochters/ Anna van Gent/ die troude Heer Adriaen de Nopelles/ Heer van Croix/ welck huys voert *de gueules, a trois jumelles d'argent,* waer by sy ghewan Heer Jacob de Nopelles/ d'eerste Grabe van Croix/ Baron van Haldegem/ ende Jacobus Philippus van Gent/ gheseyt Villain/ Grabe van Adegem/ Baron van Kallenghem/ die troude booz syn eerste huysvrouwe/ Odilia van Claerhoudt (een familie ghesproten upt selve huys van Gent/ als komende van Egidius van Gent/ jonghste soon van Sigerus/ Castelcyn van Gent/ ende van Petronella d'Engien) en Coucy/ 1098. die verlatende den naem van Gent/ aennam die van Claerhoudt/ om alloo te wesen den oorspronck van een nieuwe familie/ ende voerde *de sable, au chef d'argent, chargee de deux molettes de gueules, pour brisure.*) Heer Jacob van Claerhoudts dochter/ Baron van Haldegem/ ende van Anna van Herode/ dochter van Heer Richard van Herode/ Baron van Frenz/ ende van Francoise van Bochout/ dat voert *d'argent, un croix de gueules,* dochter van Daniel de Bochout/ ende van Maria de Luxembourch/ soon van Heer Jan/ Heer van Bochout/ Baron de Boulers/ ende Vrouwe Maria van Dianen/ dochter van Gilbrecht/ Heer van Beberweerde/ die voerde *escartelé, 1. & 4. d'argent, trois doubles rocs de sables, 2. & 3. fascé de vair & de gueules,* ende van Clemence de Pouckes/ dochter van Messire Elart de Pouckes/ ende Vrouwe Catharina van Borselen/ dochter van Wolfaert van Borselen/ Ridder/ Heer van Coztge- ne/ die voerde Borselen/ te weten/ *de sable, a la fasce d'argent,* ende tot bzeucke *trois esfoilles de mesme en chef,* (den schildt naermaels van die plaets) teghens syn broeder Nicolaes/ Ridder/ Heer van Sandenberch/ Briggdamme/ etc. die een *fleur de lys* voerde tot bzeucke teghens syn broeder Wolfaert van Borselen/ Heer vander Vere/ Noordt-polder/ Walchere/ Noordt-Bevelandt/ etc. die insgelijcx een sterre voerde tot bzeucke/ boven in den rechten hoek/ alle soonen van Wolfaert/ jongher broeder van Franck van Borselen/ soon van Wolfaert/ Heer van Borselen/ S^r. Hertens-dijck/ etc. die met groote reputatie leefde ontrent den tijde van Diderick de lebende/ ende Willem synen broeder/ Graven van Hollandt; ende sterf anno 1222. wiens wijf/ als mede de boozgaende/ niet bekend zijn/ midts de schriften zijn verdonckert ende verloozen. Welcken Jacobus Philippus van Gent/ ghewan by die Odilia van Claerhoudt syn wijf/ d'yn soonen/ Philips Lamozael van Gent/ Grabe van Adegem; Francois/ Baron van Kallengem/ Proost van Berghen ende van Kyssel/ Canonick tot Lupck/ ende Adriaen Lamozael/ Canonick ende Cancellier tot Doornick; midtsgaders/ twee dochters/ Maria die troude Heer Philips/ Heer ende eerste Grabe van Gomicourt/ Baziers/ Lagnicourt; ende Anna/ religieuse te Habuse/ Philips Lamozael van Gent/ gheseyt Villain/ Grabe van Adegem/ troude Isabella Margarita van Herode/ dochter ende erfghename principale van Heer Philips van Herode/ Grabe van Middelburch/ ende van Vrouwe Joanna van Montmozeny/ daer by sy heeft veel soonen ende dochteren; ende booz syn tweede huysvrouwe troude Heer Jacob Philips van Gent/ gheseyt Villain/ Grabe van

van Aenghem/ Elizabeth van Bergen/ Ferrici dochter/ Baron van Grimbergen/ ende suster van Heer Jacob van Bergen/ d'eerste Grave van Grimbergen / waer by hy ghewan Willem van Gent/ Baron van St. Janssteen/ Weldene / etc. die troude Lodobice van Herode / dochter van Heer Philips/ Grave van Middelhurch/ en suster van de gemelde Isabella Margarita van Herode. Jacob religieux / ende Albertine ghetrouwt met Heer Philips de Mailly/ Heer van Quesnop/ *Vicomte d'Eppe*, die voerde *d'or*, *à trois maillets de sinople*, 2. a 1. *For*. Colard van Gent / Heer van Liedekercken/ Burchgrave van Lombeke / Heer Abdziaens soon / troude Margarita de Guiskelles/ welck hups voert / *de gueules au cheveron d'hermines*; ende ghewan twee soonen/ Abdziaen ende Martin. Abdziaen van Gent / Heer van Liedekercken/ Hooch-Bailliu van Vlaenderen/ voerde syn wapen van Gent / *de sable, au chef d'argent, escartelé met Liedekercken, te weten / de gueules à trois Lyons d'or, armé & lampassé de gueules*, ende troude Josina van Kepmerfwale/ Heer Claes dochter/ Heer van Lodjck/ daer by hy ghewan een dochter Margarita van Gent/ Vrouwe van Liedekercken/ die troude Heer Jan Hannaert/ Burchgrave van Buzsel/ die voerde *d'or*, *à l'aigle de sable, au sautoir de gueules brochant sur le tout*, ende gewan een soon Carel Hannaert/ die troude Anna Scheif/ ende ghewan een dochter Maria Hannaert / Vrouwe van Liedekercken / die troude Heer Jacob de Hennin-Lietart/ Baron *d'Aussy*, die voerde *de gueules à la bande d'or*; ende ghewan onder andere/ Maximiliaen de Hennin / Grave van Boffu / Ridder van d'Order . *For*. Martin / Collards soon / troude Maria van Ostende/ die voerde *d'Hermines, au chef de gueules*, dochter van Heer Willem/ Ridder / ende van Vrouwe Marie Pot/ ende ghewan een dochter Jacqueline van Gent/ die troude vooz haer eerste man / Heer Philips Coutereau/ Ridder/ die voerde *d'azur, au cheveron d'or, accompagné de trois cocquelets de mesme, sans becq in jambes, sonder oir*; ende vooz haer tweede man/ Heer Philips van Kopen / Heer van Ghyleghem / die voerde *d'azur, a trois cheverons d'or*, ende ghewan onder andere / Maria van Kopen / die troude Heer Philips Crist/ Heer van Aulweghem/ die voerde *de sable, au levrier & deux trompes d'argent, liées & garnies d'or*, ende ghewan ses soonen/ ende een dochter; Nicolaes Crist/ d'eerste Baron van Aulweghem; Maximiliaen/ Heer van Guenin; Anthonis/ Bisschop van Gent; Philips/ Ridder van d'Order van St. Jacob; ende Carel/ Raedelheer in den Raedt van Vlaenderen; Jan Baptista/ Capuchin. Jouffrouwe Geertruyt van Gaveren/ troude *J^r*. Nicolaes van Kepmerfwale/ Heer van Lodjck/ die voerde *de gueules, a deux espées en sautoir d'argent*, soon van Heer Woudewijn van Kepmerfwale/ Heer van Lodjck/ ende van Vrouwe Catarina van Wulpen/ die voerde *d'argent un croix de sable, chargé de cinq cocquilles d'or*, soon van Nicolaes Kerbinck / ende ghewan vijf soonen ende twee dochters. 1. *For*. Abdziaen van Kepmerfwale/ die troude Jonckvrouwe Catarina van Herzele/ dochter van Messire Daniel de Herzele/ die voerde *de gueules, au cheveron d'or*, ende van Vrouwe Margarita de Pouques/ Vrouwe van Lomme/ die voerde *d'or, au Lion Leopardé de sable, lampassé de gueules*, haer eerste man/ dochter van Messire Clart/ Heer van Pouques/ ende Catarina van Borselen/ vooz verhaelt / ende ghewan Nicolaes van Kepmerfwale/ die troude Antonette van Siccelen/ die voerde *de gueules, trois faucilles d'argent*, ende ghewan *For*. Abdziaen van Kepmerfwale/ Heer van Lodjck / die troude Jonckvrouwe Johanna van Grimbergen / dochter Heer Jacobs/ Heer van Grimbergghen/ ende ghewan *For*. Claes van Kepmerfwale/ die troude Jonckvrouwe Bartha van Nederven/ die voerde *d'or, à la fasce de gueules, à 13 billetes de sable, 9 au chef, 4 en pointe*; ende ghewan *For*.

10e. Claes van Keymerwale / Heer van Lodijck / ghestorven sonder oir.
 2. 10e. Philips van Keymerwale / voerde syns vaders wapen vierdeelich /
 ghestelt met syn moeders Saberen / ende troude Maria van Ostende / die
 voerde *d'Hermines au chef de gueules*; Jan / Claes / ende Cornelis van Keymer-
 wale ongheloude; Geertruydt van Keymerwale troude Heer Philips van
 Maldegem / Heer van Hoerlecke / die voerde *d'or, un croix & douze merlettes de
 gueules*; ende Margareta van Keymerwale / troude Heer Willem van Heen-
 bliet / Heer van Stavenisse / die voerde *de gueules au Lion d'argent*, in plaats van
d'or vooz 'thups van Doozn / als komende van Heer Hugo / d'eerste Heer van
 Heenbliet / jongher broeder van Heer Henrick / Heer van Doozn / Burch-
 grave van Zeelandt.

4. Maria van Berghen / troude Heer Jan van Calsteren / Ridder / Heer
 van Linden / wedewenaer van Vrouwe Margarita Clutinck / die naer de
 doodt van syn schoonvader / grooten twist maecte met Heer Henrick van
 Boutersem / Heer van Berghen / synen swagher / nopende 'thouwelijcx goedt
 van syn wijf. Anno 1396 Iohannes à Calstris (sepdt de (a) Chartere) eques, ^{a M. S. Hal-}
 ob dotem uxoris, quæ filia erat Henrici Boutersemii, Domini Bergarum, cum Hen- ^{mal.}
 rico novo Bergarum Domino sororio suo, non parum dissidebat. sp sterf anno
 1407. sonder oir; haer Grabschift luydt aldus:

*Hier leydt begraven Vrouwe Maria van Bergen, wijf was
 Heer Jan van Calsteren, sterft anno 1407.*

Desen Heer Henrick tepckende mede het verbondt van Brabandt / ten
 tijde van Vrouwe Johanna / Hertoginne van Brabandt / in date 12 Janua-
 rij 1385. doch sonder preiudicie van recht / als Heer van Berghen / nopende
 het pointt / die recht ghewepghert werdt / hem te addresseeren aen de hooft-
 stadt / daer hy onder gheleghen is / volghens d'acte (b) van *non preiudicium* ^{b in Archi-}
 van de selve Vrouwe Joanna / Hertoginne van Brabandt / hem verleent tot ^{vis Berg.}
 Brussel / in date 11 Sep / 1386.

Dit zijn die ghene, die 'tverbondt bezeghelt hebben.

De Hertoginne van Brabandt.
 De Heer van Gaesbeeck.
 De Heer Imbrecht van Edingen.
 De Heer van Wesemale.
 De Heer van Leck.
 De Heer van Diest.
 De Heer van Bergen op Zoom.
 De Heer van Duffele.
 De Heer van Rotfelaer.
 De Heer van Bochout.
 De Heer van Gruythuyse.
 De Heer van Assche.

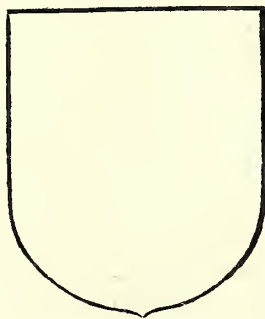
De Heer van Withaim.
 De Heer van Boomgaert.
 Heer Aert van Melijn.
 Heer Carel Immerseel.
 De Heer van Nederlinteré.
 De Heer van Riviere.
 De Heer van Werve.
 De Heer van Heverle.
 Jan Bloent de Maerschalck.
 De hooghe Rentmeester.
 De Stadt van Loven.
 De Stadt van Brussel.

Ten tijde van desen Heer Henrick / verleende Willem / Grabe van Hene-
 gouwen / Hollandt / Zeelandt / etc. de Doozers van Berghen tot eeuwiggen
 daghe / vrydom van de Tollen over Hollandt ende Zeelandt / by (c) handt- ^{c In Archi-}
 best van date des Sondaeghs vooz S^{te}. Laureys / in 't jaer 1360. tot Key- ^{vis.}
 nout ghegheven.

Verleende insghelijcx mede selfs in 't selve jaer syne Stadt van Berghen /

brieven van een groot Privilegie / beneffens alle andere Charteren in den grooten brandt verongheluckt anno 1397. Den 17 Mey/ als wanneer de gantsche Stadt verbrande/ uytghenomen twee huysen/ met name den Oliphant ende den Draecke/ ons uytghedruckt in de beschrijvinghe van die elende/ met dese woorden:

*In het soetste van de Meye,
Was tot Berghen groot gheschreye,
't Verbrande alle stocken, staecken,
Behalvens Oliphant, en Draecke.*

VI.

Heer Henrick den tweeden van Boutersem/ Heer van Berghen/ troude Jonckvrou Beatrix van Polanen / dochter van Heer Jan van Polanen / Heer vander Leck ende Breda / wiens wapenschildt was *d'argent à trois croissants de sable*; verweckt by Vrouwe Oda van Hoozne/ die voerde *d'or à trois Huchets de gueules, virollés d'argent*; ende ghewan een soon Henrick / ende twee dochters/ Johanna ende Oda.

1. Jor. Henrick wierde Heer van Berghen.

2. Jonckvrouwe Johanna troude Jan / Heer van Olmen. Anno 1412 (sepdt de (a) Chartere) Obiit Henr. à Boutersem, Dominus Bergarum, relictis Ioanna, & Oda filiabus, quarum illa Ioanni Domino Olmarum, Oda vero Florentio à Borsel nupserunt, sonder hoorder. Andere / dat sy troude Jan/ Heer van Petersem/ Girschot/ etc.

a M.S. Hal-
male.

3. Jonckvrouwe Oda van Berghen / troude Jor. Flozis van Borselen/ Heer van S^{te}. Martensdijck / ende Zuplen / die voerde *de sable à la fasce d'argent, escartelé de gueules trois Zules ou doubles rocqs d'argent*; ende ghewan een soon Franc / ende een dochter Eleonoza; Heer Franc van Borselen / Heer van S^{te}. Martensdijck / Zuplen / ende Hoochstraten / troude Vrouwe Jacoba van Beperen / Gravinne van Hollandt / Zeelandt / West-Overlandt / ende Henegouwen / sonder oir; maer by syn Concubine een soon / Flozis van Borselen / Heer van Coztkene / ende Emelisse in Noord-Overlandt / ende van Damele in Vlaenderen / die troude Jonckvrouwe Barbara van Walsenaer / die voerde *d'azur à la fasce d'or, escartelé de gueules à trois croissants d'argent*; ende ghewan een soon / Franck van Borselen / Heer van Coztkene / Emelisse / Damele / etc. die Borselen voerde *triangle d'argent en pointe*; ende troude Jonckvrouwe Catarina van Egmont / dochter van Jan / eerste Grabe van Egmont / sonder oir; die alle dese goederen erfde / uytghenomen Damele / dat hy verkocht hadde sen den Heere van Grimberghen; Jonckvrouwe Eleonoza van Borselen / erfghenaem van Heer Francq / troude Jor. Jan van Bueren / Heer van Dodendael / soon van Heer Gerric / die voerde *de gueules à la fasce bretesé & contrebretesé d'argent*; ende ghewan een dochter Elizabeth /

zabeth / Vrouw van S^{re}. Hertensdyck / etc. die troude Jor. Gerrit van Culenburch / tweede soon van Heer Jan van Culenburch / die voerde *d'or à trois Zuyles ou doubles rocqs de gueules escarcelé d'argent au Lion de sable*; ende ghewan een soon Jasper / ende een dochter Alisse. Jor. Jasper van Culenburch / Heer van Culenburch ende Hoochstraten / troude Jonckvrou Johanna van Bourgondien / dochter van Heer Anthonis den grooten Bastaert, ende van Jonckvrouwe Marie van Dieville / die van wegghen haer hups Dieville voerde *fafce d'or & d'azur de huit pieces à trois annelets de gueules, brochant sur la premier & seconde fafce*; ende gewan Elizabeth / Coznelia / Anne / Alix / ende Magdalena. Vrouw Elizabeth van Culenburch / Vrouw van Hoochstraten / troude voor haer eersten man Heer Jan van Luxemburch / Heer van Wille / Ridder van d'Order / die voerde *d'argent au Lion de gueules, couronné armé & lampasé d'or, la queue norvée & passie en sautoir, escartelé de gueules un estoille a seize rais d'argent, van wegghen 'thups des Baux en Provence*; ter ghedachtenisse van de (a) Starre in t Oosten / die de dyp Koningen oft Wylen leyde / komende ynt Ojienten om onsen Zalichmaecker te aenbidden; de reden siet by (b) Joseph de la Pise. Ende voor haer tweede man troude Vrouw Elizabeth / Heer Anthonis van Lalaing / d'eerste Grave van Hoochstraten / Ridder van d'Order, die voerde *de gueules a dix lozanges continues d'argent, trois de fafce, & un en pointe*; sonder oir. Anne van Culenburch / Vrouw van Culenburch / troude Heer Jan / Heer van Pallant / Wittem / etc. die voerde *fafce d'or & de sable de six pieces*; ende ghewan Clart de Pallant / Heer van Pallant / Wittem / ende Culenburch / die voerde *Pallant escartelé d'or a trois doubles rocqs de gueules sur le tout d'argent au Lion de sable*; ende troude Anne de Lalaing / waer by hy ghewan een soon flozis / d'eerste Grave van Culenburch; die troude Elizabeth / Gravinne van Manderschept / ende daer na Philippote Sidoze / Gravinne van Manderschept; ende ghewan by d'eerste / Elizabeth van Pallant ende Culenburch / die eerst ghetrouwt hadde Jacob / Marquijs van Baden; ende daer naer Carel / den Grave van Hooghelolen; ende ten derden / Jacob / Heer van Hohenfaren: ende by de tweede vrouwe wan hy een soon flozis / Grave van Culenburch / die troude Catharine vanden Berghe / dochter Willems / Grave van s'Heerenberghe / ende van Vrouw Maria van Passau / suster van Heer Willem / Prince van Orangien / sonder oir. Anne van Pallant / flozis d'eerste Grave suster / troude Messire Philips van Stabele / Baron van Caumont / Heer van Glaion / Ridder van d'Order / die voerde *d'Hermines à la bande de gueules*, ende ghewan kinderen. Margarita de Pallant / troude Jan / Baron van Herode / weduwenaeer van Maucie van Berghen / Heer Anthonis dochter / d'eerste Marquijs / ende ghewan kinderen. Isabeau de Pallant / troude Messire Josse / Grave van Scomburch. Coznelia van Culenburch / troude Heer Willem / Grave van Kennenburch / die voerde *d'argent deux cheverons d'azur*; ende ghewan onder andere / Harman / Grave van Kennenburch / ende Anne van Kennenburch / die troude Heer Philips de Lalaing / Grave van Hoochstraten / Ridder van d'Order / ende ghewan Anthonis / hier nae te verhalen. Georgius / Gouverneur van Vriessandt / die voerde Lalaing ende Kennenberch vierdeelich / ghestorven sonder oir. Margarita de Lalaing / troude Heer Philips / Grave van Ligne / Baron van Wasse naer / Burch / Grave van Leyden / Ridder van d'Order / die voerde *d'or à la bande de gueules*, ende ghewan Lamozael. Barbara de Lalaing / troude Heer Maximiliaen / Grave van Emde / hier nae te verhalen. Alice van Culenburch / troude Heer Franchois / Heer van Baillien in Arthois / die voerde *d'argent à la bande de gueules*, ende ghewan Anthoni / Heer van Baillieu / die

a- Favon en son Theatre d'honneur, pag. 1516.
b En son Tableau del l'Histoire des Princes, & Principauté d'Orange, pag. 66.

troude Margarite van Herode/ ende ghewan kinderen. Abziaen de Baillieu
troude Josijne de Lannoy/ Vrouwe van Baillieu/ ende ghewan kinderen.
Anne de Baillieu/ troude Heer Pieter van S^t. Omar/ ende Hoerbecque;
die voerde 1. en 4. *d'azur a la fasce d'or*, 2. en 3. *d'or au sautoir de gueules chargé de
cinq coquilles d'argent*. Jacqueline de Baillieu/ Vrouwe van Plantain/ troude
Heer Pieter van den Bergh/ Heer van Volheim; die voerde *d'or au Lion de
gueules*, ende ghewan kinderen. Margarita de Baillieu/ troude den Heere
van Houtain. Magdalena van Culenburch/ troude Guilliam de Nopelles
in Artois/ die voerde *escartelé d'or & de gueules*; ende ghewan een soon Fran-
chois/ Heer van Nopelles/ hier naer te verhalen: ende Isabeau de Nopelles/
die troude N. de Batenburch/ Heer van Anholt/ ende ghewan kinderen.
Jonckvrouwe Alice van Culenburch/ Heer Gerrits dochter/ Vrouwe van
S^t. Bertensdyck/ troude Heer Frederick van Egmont/ Heer van Ise-
lepen/ d'eerste Grave van Bueren (dat hem ghegheben wierde by Hertoch
Arnout van Geldre syn Oom/ die het hadde jure confiscationis) ende voerde
chevronné d'or & de gueules de douze pieces escartelé, met Bueren; soon van Heer
Willem van Egmont/ Heer van Iselepen/ Ridder van d'Order/ die voerde
Egmont vierdeelich met Bueren / *sur le tout de Gueldres party de Juliers*; ende
Jonckvrouwe Walburch van Heurs/ die voerde *d'or a la fasce de sable, escartelé
de sable a l'aigle, d'argent membre & becque d'or*; ende ghewan een soon Floris/
Grave van Bueren/ Ridder van d'Order/ die troude Jonckvrouwe Mar-
garita van Berghen/ ende ghewan Marimiliaen/ Anna/ ende Walburch.
Marimiliaen/ Grave van Bueren/ die troude Franchoise van Lannoy/
dochter ende erfgenaem van Bessire Hugo/ Heer van Lannoy/ Kolencourt/
Seantes/ etc. die voerde *d'argent, a trois Lions de sinople, armes & couronnées d'or,
lampassées de gueules, brisé d'une bordure engressée de mesme*; ende van Vrouwe Ma-
ria/ Vrouwe van Bouchoudt/ Boulers/ dochter van den gemelden Bessire
Daniel de Bouchoudt/ Heer van Bouchoudt/ Baron van Boulers/ ende
Marie van Luxemburch/ hier boozen vermeldt; ende ghewan desen Heer
Marimiliaen een dochter/ Anna van Egmont/ Grabinne van Bueren/ die
troude Heer Willem/ Grave van Nassauwen/ Prince van Orangien/ den
Batavischen Romulus/ die daer by ghewan een soon Philips Willem/
Prince van Orangien/ die troude Leonore de Bourbon/ die Franckrijck
voerde/ *baston alizé de gueules*; ende een dochter/ Maria van Nassauwen/ ghe-
trout met Heer Philips/ Grave van Hohenlo/ die voerde *d'argent a deux Lions
Leopardes de sable, escartelé lozange d'argent & de sable, au chef de sable, chargé d'un
Lion Leopardé d'argent*, beyde sonder oir. Anna van Egmont/ Heer Floris
ende Margarita van Bergen dochter/ troude Heer Jan van Hoozn/ Grave
van Hoozn/ Ridder van d'Order/ die voerde *d'or a trois trompes de gueules, son-
der oir*; van ghelijcken Heer Joseph van Montmorency/ die voerde *d'or,
à la croix de gueules, cantonnée de seize alerions d'azur*; daer by hy ghewan dry soo-
nen ende twee dochters; Philips van Montmorency/ Grave van Hoozn/
(naer de doodt van Heer Jan) Ridder van d'Order/ die troude Walburch
van Npenaer/ Grabinne van Heurs/ die voerde *d'or, a la fasce de sable, escar-
telé d'or, a l'aigle de sable, membre & becque de gueules*, sonder oir. Floris van
Montmorency/ Heer van Montigny/ die voerde syns vaders wapen vier-
deelich met Egmont/ ende troude Vrouw Helene de Meluyn/ die voerde
d'azur, a sept besans d'or, au chef d'or, sonder oir. Rogier van Montmorency
was Abt van S^t. Vast. Maria van Montmorency/ troude booz haer eerste
man/ Grave Carel van Laleyn/ Ridder van d'Order/ ende ghewan twee
soonen ende een dochter; ende booz haer tweede man/ troude Heer Pieter/
Grave

Grave van Hansvelt / Ridder van d'Order / die voerde vierdeelich 1. en 4. *contrescarrelé de Quernfort, dat is / de gueules, a trois fasces d'argent, ende Hansvoelt / dat is / d'argent, a six lozanges de gueules mise en fasce. 2. de sable a l'angle d'argent, couronné, becquée & membre d'or. 3. d'azur, au Lion d'or, langue de gueules, a la bande en devise enciquetée d'argent & de gueules de deux traits brochant sur le tout.* Leonora van Montmozenep / troude Pontus de Lalain / Ridder van d'Order / ende gewan een dochter, en daer naer / troude Heer Anthonis de Lalain / derde Grave van Hoochstraten / Ridder van d'Order; die voerde *de gueules, dix lozanges continuées d'argent, trois de fasce, un en pointe, le premiere brisée d'un Lyonceau de gueules; als komende van Philips' jonger broeder van Carel / de tweede Grave van Lalain / soon van Carel / d'eerste Grave van Lalain / jongher broeder van Anthonis / d'eerste Grave van Hoochstraten; ende ghewan Willem / Grave van Hoochstraten / die troude Maria Christina van Egmont / Grave Lamozael's dochter / ende ghewan Carel de Lalain / Grave van Hoochstraten. Vrouw Walburch van Egmont / Heer Floris ende Margarita van Berghen dochter / troude Heer Robert vander Marck / Heer van Arenberghe / die voerde *d'or, a la fasce eschequeter d'argent & de gueules a trois traits; soon van Robert vander Marck / Heer van Arenberghe / ende Machtelt van Montfort / die voerde d'argent, a trois fer de molin de gueules, Vrouw van Naeldtwhjck / soon van Everaert vander Marck / ende Margarita van Bouchoudt / dochter van Daniel de Bouchoudt / ende Margarita de Douckes / hier voozen vermeldt; ende ghewan een soon Robert / ende twee dochters; Robert vander Marck / d'eerste Grave van Arenberghe / troude Vrouw Anna van Bergen / Heer Anthonis dochter / d'eerste Marquijs / sonder oir. Vrouw Margarite vander Marck / erf-dochter van Heer Robert / troude Heer Jan van Ligne / Ridder van d'Order / daer moeder af was Maria van Berghen / erf-dochter van Heer Cornelis van Berghen / Heer van Sebenberghen / hier nae te verhalen. Vrouw Machtelt vander Marck / oft d'Arenberghe / troude Messire Louijs Henrick / Landt-Grave van Lictemberghe / die voerde *d'argent, a la fasce d'azur, ende ghewan dyp soonen t'eender dracht ghebooren / jonck ghestorven / ende noch een soon George Louijs / anno 1563.***

Desen Heer Henrick van Boutersem / beneffens syn soon Heer Henrick / Heer van Grimberghen / ende ten overstaen van Heer Gerrit van Bergen / Heer van Mercrem ende Schoten / synen broeder / midtsgaders / Heer Aert van Gaberen / synen swagher / ende Heer Hugo van Strypen / Heer van Sebenberghen / synen neve / als sy haer selfs by haer signature intituleren / verleende weder syne Stadt van Berghen / nieuwe brieven van het groot ghemelde verongheluckte Privilegie / in date 1398. waer van den inhoudt (al hoewel by wapenen niet hoozen) in 't kortz is desen.

Privilegie de anno 1398.

Extract.

Erstelijck, overmidts de Privilegie-brieven van den jare 1361, in den onghewalle van den brandt 1397, zijn vergaen, ende wy ghehouden in sulcken cas, nieuwe te verleenen, &c.

Men sal een yegelijck recht doen, naer onser Poort-recht, ende deser Privilegien. Onsen Officier een Poorter vangende, oft aensyft van breucke, salmen recht doen binnen dry weecken, oft anders, sal vry ontslaghen werden, ende onsen Officier

- dien Poorter oft sijne borghe niet delivrerende, sal onsen Rechter niet manen, noch Schepenen niet wijfen.
- Een Poorter borghe settende, salmen niet vanghen, ten ware Schepenen op haren eedt anders verftonden, want den lijve aengaende, ende verborghz zijnde, salmen niemandt in sijn goedt setten.
- Poorters inde Vryheydt misdaen hebbende ghevanghen, salmen binnen dry daghen ongheschaedt ende ongheschandt leveren den Droft oft Schout van Berghen; ende in den lande van Berghen misdaen hebbende ghevanghen zijnde, salmen binnen acht daghen sonder schade als vooren, binnen Bergen brenghen, uytghenomen van doodtflaghe, vredebracke, kracht aen vrouwen, ende kinderen.
- Een Poorter buyten de vryheydt ende landt van Berghen delinquerende, zijnde binnen Berghen ghevanghen, salmen daer recht doen, naer ons Poort recht.
- Men sal gheen stille waerheydt oft heymelijcke Inquisitie doen, over een Poorter oft Poortereffe.
- Een Poorter salmen pijnen, noch persen, noch vervoeren, maer hier recht doen; ende den Officier contrarie doende, vervalt van sijnen dienste, ende die sulcx gheaffisteert hebben, moghen binnen Berghen niet komen; ende in sulcken ghevalle, sullen de Burghermeesters van de Stadt, alle die breucken ons aenkommende, ontfanghen, ter tijdt toe den Poorter weder ghelevert is ongheschaedt ende ongheschandt, ten ware hy verwijft ware gheweest.
- Schepenen, Burgermeesters, by rade der goede luyden, sullen moghen accijsen verpachten, hoogen, laghen, lijf ende erf-renten koopen ende verkoopen, sonder aensien van ons ten eeuwighen daghe.
- Een yegelijck van waer hy zy, die Poorters worden willen, sullen wy tot Poorters ontfanghen, ende een Poorter sal moeten binnen de vryheydt buyckvast zijn.
- Onse Poorters sullen hebben twee vrye Jaermarktē, elck veerthien daghen voor ende naer in ende uytgaende, vryelijck te komen ende te keeren, behoudens van doodtslach, schuldt voor Schepenen, ende op eenen weeckmarkt op eenen Donderdach.
- Wy sullen alle jaer onse Schepenen afdoen, ende andere setten, in de weecke naer verlooren Maendach: Schepenen sullen twee Burgermeesters kiezen, d'een Schepen ende d'ander een Poorter ende Guldeken wesen sal; ende Schepenen blijven 'tjaer, ten zy by verbeuren met hande oft monde.
- Wat Schepenen wijfen, sullen wy houden voor recht, sonder calengieren, uytghescheyden die sy aen haer hoodt halen ende nemen.
- Yemandt onse Officiers oft knapen misdoende om rechts wille, houden aen onse Heerlijckheydt.
- Die ledichganck maecken, ten zy by manen van Deeckens ende geswoorens, houden mede aen onse Heerlijckheydt.
- Alle Keuren, by rade van Droft, Schout, Burghermeesters, ende Schepenen ghemaeckt, ende noch te maecken, sullen onse Poorters onderhouden, twee deelen der breucken t'onfen, ende het derde tot Schepenen profijte.
- Alle Droft, Officiers, ende Rechters, voort aenvangen hunder dienst, sullen sweeren alle Privilegien ende Keuren te onderhouden.
- In cas van Infractie, noch manen, noch wijfen, &c.

Privilegie de anno 1397. den 4. Maert.

Extract.

Yemandt binnen onsen lande van Berghen gheloften doende voor Schepenen van Berghen, sal men met Schepenen brieven moghen inhalen, ofte hare goederen ende nakomelinghen, tot voldoeninghe der selve.

Item, een mensch den anderen vindende in noode van water, vyer, oft anders, 'tzy levendich oft doodt, mach den selven helpen ende oorbaer doen, behalvens op den kerckhove oft ander vryheden te helpen, sonder ons consent, ofte verbeuren, uytghenomen van ghevecht oft twijffelijcke saecken.

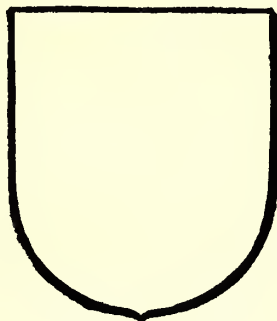
Die yemandt stake met knijve, oft messe, oft ander wapen, sal niet meer verbeuren als 60 *℔*. swarte Tournoyse, oft de waerde, ende niet konnende betalen, verbeurt de rechte of slincke handt, &c.

Privilegie de anno 1399. den 24 Junij.

Extract.

Gunnen onse Stadt van Berghen in gherechten eygendom, de Wissel van onse Stadt Betghen, te setten ende te ordonneren, naer hun eyghen wille, sonder verfoeck van oudts, midts daer voor betalende jaerlijcx, vier pondt ouden grootten. Op S^{ie}. Geertruydsen dach.

Verkreech mede desen Heer Henrick / anno 1395. vooz syne Stadt van Berghen/ bypdom van de Thollen ober Hollandt ende Zeelandt/ om meenighen trouwen dienst: oock mede/ dat de Stadt van Berghen op den Zoom (soo luyden de woorden van 't Handvest) ons / (te weten / den Grabe van Hollandt/ Albert) aen ons selfs handt / alsoo vele daer vooz ghegheven heeft / dat ons wel ghenueght) van den vooznoemden Albert/ Hertoch van Beperen/ Grabe van Hollandt/etc. volgens 't vidimus, verleent by Willem van de Donys/ by der gratien Godts/ (soo luydt de (a) Char-<sup>a In Archi-
vū Berg.</sup>tere) Abt van onser Vrouwen Clooster van Middelborch/ onder 't Bilsdom van Utrecht/ in date 1395. als voozen/ acht daghen in de maendt Julij.

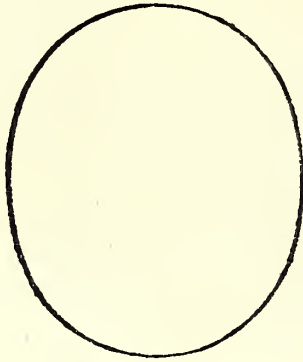

VII.

Heer Henrick den derden van Boutersem / Heer van Berghen / troude Vrouwe Johanna van Grupchupsen/ dochter van Heer Jan van Na/ Heer van Grimberghen/ ende van Isabella van Loon / dochter van Heer Jan Loon/ Heer van Nigemont ende Dalhaim; wiens blason (b) binde/ ^{b M. S.} *d'or, un croix de sable, escartelé de gueules au sautoir d'argent; ghemeenlijck ghevoert van smoes*

'smoeders wegen/ weskende 't wapen van Na; ende gewan een soon Henrick/ ghestorven sonder oir/ ende een dochter Johanna.

Desen Heer Henrick/ teekende mede het ghemelde groote Privilegie/ beneffens syn Heer vader/ als wy gheseyt hebben.

VIII.

Vrouwe Johanna van Boutersem/ Vrouwe van Bergen/ Grimbergen/ ende Walhaim/ troude anno 1418 Heer Jan van Zabandt / alias, van Glymes/ die voerde *de sable, au Lyon d'or, supportant un escusson d'azur, a la bande d'argent, & dix billetes d'or*; Cimier/ *deux jambes d'hommes armées, cuisse en haut*; op den helm een croon; ende ghewan dyp soonen/ ende dyp dochters.

1. Jo^r. Jan van Glymes/ alias, met de Lippen/ die voerde Zabandt *au canton d'honneur*, syns moeders wapen/ ende vooz Cimier eens mynlskop tusschen beyde die ghewapende mangs dyen; wierde Heer van Bergen.

2. Jo^r. Anthonis van Glymes/ Heer van Walhaim / die voerde 'tselbe wapen met een *lambeau a trois pendants d'azur*; troude Elizabeth van Sevensberghen / sonder oir/ maer by syn Concubine een soon Jan van Berghen/ religieur.

3. Jo^r. Philips van Glymes/ Heer van Grimbergen/ voerde 'tselbe wapen/ met een *bordure d'argent*, dat soo mede gheboert hebben syne descendents; troude Jonckvrouwe Anna van Hamale/ die voerde *de gueules, à cinq fusées d'argent, mises en pal*; daer moeder af was / Anne / Vrouw van Crasignis/ die voerde *bande d'or & d'azur de six pieces, à l'ombre d'un Lion brochant sur le tout*; ende ghewan twee soonen/ ende twee dochters/ Philips/ Josina/ Jacob/ ende Anne. Jo^r. Philips van Grimberghen/ ofte Glymes/ wierde anno 1474 op Jan Baptist dach/ in den strydt teghens die Switsers vooz Nancy verflaghen. Josina van Grimberghen/ ofte Glymes/ troude Heer Pieter van Lannoy/ Heer van Fresnoy/ Ridder van d'Orde / die voerde *d'argent, trois Lions de sinople, contournez & armés d'or, lampassés de gueules, à la bande engreslée de mesme*, soon van Heer Giselbert de Lannoy/ Heer van Willerval ende Cronchiennes/ etc. mede Ridder van d'Orde / ende van Elizabeth van Vlaenderen / dochter tot Dzinckam/ waer by sy ghewan een soon Frederick/ ende dyp dochters. 1. Maria van Lannoy/ getrouwt aen Jan van Lier/ Heer van Immersele/ Wommelgem/ Ittegem/ Meps/ ende Amepde/ Burch-Grave van Aelst/ Raedt ende Camerlinck van Keyser Carel de vijfde / hier naer te verhalen. 2. Margarita van Lannoy/ huylvrouwe van Philibert de Palut/ Heer vander Vere/ Ridder van d'Orde/ die voerde *de gueules, une bande d'or, accompagnée de six coquilles de mesme, mis en orle*. 3. Josine was Nonne te Breda. Frederick van Lannoy/ Heer van Fresnoy/ Bailliu van den lande van Aelst / troude eerst Maria van Jauche/ gheseyt van Mastaing/

Mastaing/ welck hups boert *de gueules, a la fasce d'or, au chef vivrée de mesme, la fasce chargée d'un petit escusson d'azur, a un Lion d'or, armé & lampassé de gueules.* ten tweeden/ **Catharina van Honestap**/ dat boert *d'argent a la fasce de gueules, accompagnée de deux gemelles de mesme*: by d'eerste/ wan hy twee dochters/ **Philippote en Luyse van Lannoy**. **Philippote van Lannoy**/ **Vrouwe van Fresnoy**/ troude **Heer Jan van Montmoency**/ **Heer van Courieres**/ **Ridder van d'Order**/ ende **Bailliu van den lande van Aelst**/ die boerde **Montmoency** *brisé en cœur d'une estoille d'argent de six rais*; ende hadde een soon/ sonder oir. **Luyse van Lannoy** troude **Antony de la Barre**/ **Heer van Mouscron**/ **Bailliu van Coxtreick**/ **Kaedt ende Camerlinck van Philips d'eerste**/ ende van **Kepser Carel syn soon**/ die boerde *de gueules, a la bande de vair*; ende ghewan **Ferdinand de la Barre**/ **Heer van Mouscron**/ **Fresnoy**/ etc. **Souverain Bailliu van Vlaenderen**/ die vooz syn eerste hupf vrou troude **Maria van Chiennes**/ die boerde *d'argent a la bordure d'azur un escusson d'argent au Lion de gueules, a la bordure d'azur en cœur*; ende daer naer **Jacqueline van Montmoency**/ dochter tot **Croiselles**. van d'eerste/ hadde hy dyp soonen/ ende dyp dochters. 1. **Gillebert**/ **Heer van Mouscron**/ **Bailliu van den lande van Aelst**/ troude **Idelberga van Heule**/ **Vrouw van Lichterbeld**/ welck hups boert *d'or, au chef de gueules a trois pals d'argent*; ende ghewan **Ferdinand**/ ende **Anna**/ sonder oir; **Jan de la Barre** sterf sonder oir; insghelijcx **Franchois den derden soone**. **Louyse d'eerste dochter**/ wierde **Vrouwe van Mouscron**/ hier naer vermeld: **Margarita de tweede**/ sterf onghoudt: **Maria** troude **Franchois van Halewyn**/ **Heer van Swebegem**/ die boerde *d'argent, a trois Lionceaux de sable, armé couronné & lampassé d'or*; sonder oir. **Louyse de la Barre**/ **Vrouwe van Mouscron**/ troude **Philips van Liedekercke**/ **Baenderheer van Heule**/ ende ghewan een soon **Carel**/ ende dyp dochters: d'oudste **Maria**/ troude **Don Jean de Kobles**/ **Grave van Annappes**/ die boerde *d'or, un arbre de sinople, & un Lion de sable montant contre ledict arbre le bord d'Hermines*; ende ghewan veel kinderen: de tweede troude **Don Carel de Colonna**/ **Casteleyn tot Camerijck**/ ende **Generael van des Konincx Armeen in Nederlandt**/ hebben insghelijcx veel kinderen: de derde troude **Don Jean d'Abalos**/ welck hups boert *au 1. & 4. d'azur, a un Chasteau d'or, a la bordure composée d'argent & de gueules*, ende syn kinderen. **Carel van Liedekercken** sterf vooz syn vader/ hebbende ten houwelijck **Philippote van Ognies**/ die boerde *de sinople a une fasce d'Hermines, escartelé de Rosimbos*; dat is / *fasce de six pieces d'argent & de gueules*; dochter van **Carel**/ **Heer van Rosimbos**/ ende van dese is gheboozen den tegenwozdigen **Grave van Mouscron**. **Maria van Lannoy**/ troude **Heer Jan van Lier**/ **Heer van Immerseel**/ ende ghewan **Franchois**/ **Heer van Immerseel**/ die troude **Margarita van Merghenspruyt**/ sonder oir: **Carel** oock sonder oir ghestorven: **Philips** naerder vermeld: **Claudine** en **Philippote**/ **Canonickersten tot Berghen** ende **Pibelle**; ende **Philiberte** die troude **Dirck van Grevenbroeck**/ **Heer van Loon**/ die boerde **Arckel**/ *au bordure composé d'or, & de sable*; ende ghewan een soon **Flozent van Grevenbroeck**/ **Heer van Loon**/ die troude **Coznelia van Herst**/ **Vrouwe van Bockhoven**/ welck hups boert *d'argent, au chef de gueules chargé d'un lambeau d'azur*; ende ghewan een dochter/ **Josine van Grevenbroeck**/ **Vrouwe van Loon**/ **Bockhoven**/ etc. die troude **Engelbert**/ **Heer van Immerseel**/ hier naer te verhalen. **Philips**/ **Heer van Immerseel**/ **Wommelgem**/ **Ittegem**/ **Bozch-Grave van Aelst**/ troude **Vrouwe Maria van Dale**/ **Vrouw van Wilre**/ die boerde *d'azur, a la bande d'argent, chargée de trois croissants de gueules*; ende ghewan een soon **Engelbert**/ die volght. **Maria van Immerseel**/ troude eerst

Otto van Arckel/ Heer van Heukelum/ die voerde Arckel geheel/ te weten/ *d'argent, a deux fasces bretechées & contrebretechées de gueules*; ende vooz haer tweede man/ Jacques de Liques/ Heer van Cressoniere/ die voerde *bande de six pièces d'argent & d'azur, a la bordure de gueules*; ende vooz haer derde man/ Adriaen de Nopelles/ Grave van Marle/ die voerde vierdeelich / 1. en 4. *d'or, & de gueules, 2. en 3. d'or, a trois maillets de sinople*; by den eersten/ ghewan sp Maria van Arckel/ Vrouw van Heukelum/ ghestorven sonder oir: by den tweeden/ een dochter/ Franchoise van Liques/ Vrouw vander Cressoniere/ die troude Hector de Crequi/ Heer van Houle/ welck hups boert *d'or, au Crequier de gueules*: van den derden/ ghewan sp een soon / Franchois van Nopelles/ Grave van Marles/ die troude Franchoise van Nopelles/ Grabinne van Croix: Robert van Nopelles/ ende Margarita van Nopelles/ ghetrouw met den Heere van Doulieu/ upt den hups van Estournelles/ dat boert *de gueules, a la croix endentée d'argent*. Engelbert van Immerseel/ Heer van Wommelghem/ Ittegem/ Meps/ etc. Borch-Grave van Aelst/ die troude Josina van Grebenbrouck/ Vrouw van Loon op't Zandt/ Bockhoven/etc. syne nichte/ ende ghewan Dirck/ hier naer te verhalen; ende Philippote van Immerseel/ eerst ghetrouw met Walraven/ Heer van Haesten ende Herwynnen/ die voerde *de gueules a trois pals de vair, chef d'or, au lambel d'azur a trois pendants*, sonder oir: ende vooz haer tweeden man/ Diderick van Bronckhooft/ ende Batenborch/ Grave van Anholt/ die voerde *de gueules au Lion d'argent, couronné, armé, & langue d'or, à la queue fourchue, & passée en sautoir, escartelé met Batenburch/ dat is/ de gueules, au sautoir d'or, cantonné de quatre forces de mesme, mede sonder oir*. Dirck van Immerseel/ Heer van Loon/ sterf vooz syn vader/ ghetrouw aen Maria van Kenesse/ suster van Kene/ Grave van Warfule/ welck hups van Kenesse/ boert *de gueules, semé de billetes d'or, au Leopard Lyonné de mesme, armé, lampassé d'azur, escartelée de Rubempré, dat is/ d'argent, a trois gemelles de gueules*; ende ghewan een soon Engelbert/ hier naer te verhalen; Frederick/ religieur; Maria/ ghetrouw met den ghemelden Diderick van Bronckhooft/ ende van Batenburch/ Grave van Anholt/ wedelwenaer van dese Marie Hope. Anne van Immerseel/ troude Carel van Bias; Maria en Philiberte onghelouwt. Engelbert/ die tweede Heer van Immerseel/ Grave van Bockhoven/ Borch-Grave van Aelst/ troude Helene de Montmozeney/ dochter van den Prince van Robeque/ Grave van Estraires/ die eyghentlick voerde *d'or, a la croix de gueules, cantonné de setze alevions d'azur*; ende ghewan Dirck/ Thomas/ Flabeau/ ende andere. Anna van Grimbergen/ ofte van Olmes/ troude Heer Philips van Spangen/ een familie gesproten upt den hups der Burch-Graven van (a) Lepden in Hollandt/ voerde *d'or, a la fasce d'azur, in plaets van d'azur, a la fasce d'or, vooz die oude Burch-Graven van Lepden/ ende ghewan 12 kinderen: 1. Philips/ sterf sonder oir. 2. Engelbert was religieur/ ende daer naer Abt van S^t. Bertin/ binnen S^t. Omer/ daer hy begraven leydt/ met dese quartieren ende inscriptie sijnder tombe:*

a Goudsbou-
ven, pag. 201.

Spangen.
Alkemade.

Bergen.
Hamale.

Reverendus in Xo. Engelbertus
de Spangen, sui Monasterii S. Bertini
religiosus, tandem Abas, qui obiit
anno 1545.

3. Casper Kerf sonder oir; 4. Anthonis was religieus; 5. Margarita troude Heer Jan van Kanst/Ridder/sonder oir; 6. Steventgen troude den Heer van Chasteleer/Hofmeester van den Hertoch van Savopen; Maria/Wachtelt/Anne/ende Josijne/waren religieus. Coznelis/Heer van Spangen/Ridder/troude Maria van Immerseel/Wrouwe van Baudries/ende gewan een soon Philips/ende dyp dochters. 1. Maria/troude Heer Jan van Berlo/sonder oir. 2. Jacqueline/troude Heer Arent van Cruningen/Heer van Voerhout/sonder oir. 3. Anne/troude Heer Jan van Haecten/Ridder/ende ghewan een soon Walraven/ende een dochter Dozothea. Walraven/Heer van Haecten ende Herwynen/die troude Philiberte van Immerseel/hier voor verhaelt/sonder oir. Dozothea van Haecten/troude eerst Heer Flozis van Biederode/Heer van Cloetingen; ende daer naer/Heer Willem van Hoozne/Grave van Hoozne/ende Baron van Kessel/beyde Gouverneurs van Heulden: by den eersten ghewan sp dyp soonen/ende dyp dochters; Heer Walraven ghestorven sonder oir; Reynout mede sonder oir; ende Heer Jan Wolfert/teghenwoordich Heer van Biederode/Dianen/etc. ghetrouwt eerst met Wrouw Gravinne van Nassauw/ende nu met Wrouw Lougse/Gravinne van Solmes/beyde met kinderen. Philips/Heer van Spangen/Coznelis soon/troude Josijne van den Bougard/ende ghewan Jan/die troude Maria van Vielbecke/welck huys voert *d'argent à deux lys de gueules posés au pied, au Canton de sable, a une bande logangée d'argent*, sonder oir. Coznelis/Heer van Spangen/die troude Jonckvrouwe Anne van Halmale/die voerde *de gueules, au Lion & billettes d'or, armé, lampasé d'azur*; ende hebben kinderen. Philibert/troude Jonckvrouwe Margarita Damman/dat voert *d'or, a la fasce de gueules, a deux vivres d'argent, & deux molettes d'or*, ende ghewan kinderen: ende Maria/die troude Heer Philips Hinckaert/Heer van Lille/die voerde *de sable, au Lion & billettes d'argent, escartelé de Brabant*; ende ghewan/Jan/Marie/Philips/Maximiliaen/ende Carel Hinckaert. 12. Elizabeth van Spangen/Heer Philips/ende Anne van Grimberghen dochter/troude Heer Henrick van Hammericourt/gheseyt de Dabel/Heer van Mont S^t. Allegonde/Willeris/Neuville/etc. die voerde *de gueules, a la bande d'argent*; ende gewan Balthasar/Catharina/Jacqueline/Marie/ende Louijs de Hammericourt. Marie/troude Messire Jacques de Marnick/Ridder/Heer van Cholouse/die voerde *d'azur, à la bande d'argent, accompagnée de deux estoilles d'or*; eenige soon van Messire Jean de Marnick/ende Wrouwe Johanna de Cerk/die voerde *d'or, au massacre de gueules*, ende ghewan vier kinderen. Helene de Marnick/troude Heer Charles de Wignacourt/Ridder/Heer van Orthon/die voerde *d'argent, a trois fleurs de lys de gueules, a pied coupé*: Claude de Marnick; Jean de Marnick/die verclaghden wierde anno 1584. in een rencontere by Oisterweel; ende Philips de Marnick/Heer van S^t. Allegonde/die voor syn eerste huysvrouwe troude/Philippote de Bailleul/die voerde *de gueules, au sautoir de vair*; ende ghewan een soon Jacob/ende dyp dochters. Heer Jacob de Marnick/troude Wrouwe Dronica vander Lippe/welck huys vander Lippe/binde dat voert *d'argent, une quinte feuille de gueules, percé & feuillé de sinople*; ende gewan een dochter. 1. Maria de Marnick/die troude Louijs van Vlaenderen/Heer van Praet. 2. Jonckvrouwe Amelia de Marnick/troude Heer Wessel vanden Boetselaer/Heer van Alperen/die voerde *de gueules trois d'or, escartelé d'or, Lyon rampant de gueules, au lambeau d'argent*; ende gewan Rutger/Philips/Jacob/ende Josina Anna van de Boetselaer. 3. Jonckvrouwe Elizabeth de Marnick/troude Heer Charles Morgan/Ridder/ordinaris Edelman van den Koninck van

^a Volgens d'originele Genealogie van dat huys, by den Roy d'Armes, Robert Cooke, alias, Clarendieux, ghemaectt ende ghezegelt, ons ghebleecken.
^b Goufshoven. pag. 157.
^c Sepulture inde Kerkke tot Berghen op den Zoom.

Groot-Brittannien/ ende Generael van 'skonincx Armees in Denemarcken / naermaels Gouverneur der Stadt Berghen op Zoom; welck huys ephgentlyck voert *d'or, au Griffion de sable*; welck wapen/ Lewellijn Heer van Saint-Cleare (a) / verkreegh ober menigen oorloghs-dienst in Hispanjen/ in plaats van *d'argent, trois testes de Beuf de sable*, vooz haer oude wapen/ ende ghewan een dochter/ Anna Morgan: ende vooz syn tweede huylvrouwe/ troude Heer Philips van Harnix / Vrouwe Catharina van Ceckeren / weduwe van Heer Jan van Stralen / die voerde *d'or, trois Sevaux d'azur, les pointes en pointes*; ende ghewan Lowjse de Harnix / die troude Heer Philips de Levin / Heer van Hamars / Colonnell ende Gouverneur tot Heusden / die voerde *d'argent, deux Lions Leopardées de sable*; ende ghewan twee soonen. Jo^r. Jacob van Grimberghen / wierde Heer van Grimbergen / ende troude Jonckvrouwe Elizabeth van Bos hupfen / dochter van Jan van Bos hupfen / Ridder / toeghenaemt Jan met den (b) witten Balck / een onberisfaeght oorloghsman / die voerde *de Vair*; ende van Jonckvrouwe N. de Cozneur / wiens wapenschildt binde (c) *trois testes de Leopards*; ende ghewan twee soonen: Jozis / die Heer wierde van Grimberghen; Koelandt / die troude Sommerine van Prant / dochter des Heeren van Blaesveldt; ende een dochter Josina van Grimberghen / die troude Jo^r. Adriaen van Repmerfwale / Heer van Lodjck / hier voozen verhaelt. Jo^r. Jozis / Heer van Grimberghen / troude Jonckvrouwe Philippe van Serclaes / die voerde *de gueules, a Lion d'argent, armé, lampasé d'azur*; ende ghewan vier soonen. Jo^r. Pieter van Grimberghen / oft Glymes / sterf sonder oir; Jan ende Hieronimus religieur; Ferricus / wierde Heer van Grimbergen; Margaritha / troude eerst Louys Stradiot / Heer van Malene / die voerde vierdeelich / 1. en 4. *d'or, a la fasce de gueules, chargé d'une estoille d'argent*, 2. en 3. *fasce de six pieces, d'argent & de gueules, au baston de sinople, enu en bande, brochant sur tout ledict quartier*; ende vooz haer tweede man / Jean de Salmire / Heer van Bonigni / die voerde *d'argent, a trois roses de gueules, feuillé de sinople*. Ferricus / Heer van Grimberghen / troude Anna Sterck / Vrouwe van Busquop / Houtvondze / Winegem / Stabzouck / Lichtert / Castelre / etc. die voerde *d'or, a trois testes de Moes de sable, tortillé d'argent*; ende ghewan acht soonen / ende acht dochters; waer van Anne / troude Heer Gerrit van Poelgeest / Heer van Poelgeest / Heer van Condekercke / die voerde *d'azur, a la fasce d'or, accompagnée de trois allouettes d'argent, deux en chef un en pointe*; ende ghewan twee soonen / ende vier dochters. Ferryp van Poelgeest / sterf sonder oir; Gerrit van Poelgerst / Heer van Condekercke / troude Joanne van Hateneffe / dochter van den Heere van Haserwoude; dat huys voert *d'argent, a la bande de gueules, chargé de trois estoilles d'or*. Jenne van Glymes / oft Grimberghen / troude Heer Jan de Bette / Heer van Lede / die voerde *d'azur, a trois tau ou potences d'or*; ende ghewan twee soonen; den jonghsten is Capuchin / ende den oudsten is Marquijs van Lede / ghetrouwt met Vrouwe Maria Franchoise van Hornes / dochter van Gerard / Grabe van Bausignies / ende van Honorine van Witthem / waer by hy heeft veel kinderen. Isabeau van Glymes oft Grimbergen / troude Heer Jacob van Gent / gesept Villain / Grabe van Flengem / hier vooz verhaelt. Heer Gerrit van Glymes / oft Grimbergen / Heer van Stabzouck / troude Anne van Hamale / ende ghewan onder andere / Godefridum / die hem schreef / Godefrop de Berges, Grabe van Grimbergen / Baron van Arquennen / Hofmeester van hare doozluchtige Hoogheyt; ende troude Vrouw Honorine van Hoozn / dochter des Grabe van Bausignies / daer by hy ghewan 16 kinderen / waer van den oudsten soone Eugene

Eugene van Berghen/ Grave van Grimberghen/ is ghetrouwt met de dochter van Rene van Kenesse/ Grave van Warfule/ (die voerde als hier voozen ghelept is) ende van Vrouwe Magdalene van Egmont/ Grave Carels dochter.

4. Jonckvrouwe Jacoba van Berghen/ troude Heer Henrick van Wittchem/ soon van Heer Henrick/ Heer van Beersele/ die voerde vierdeelich/ 1. en 4. Brabant, *Wesende de sable, au Lion d'or, 2. en 3. d'argent, a la croix engresie d'azur*; ende van Marie d'Engien Hauwez/ Vrouwe van Brainealleu/ Plancenoit/ etc. welck hups voert *gironné de dix pieces d'or & gueules, chaque piece de gueules chargé de trois croisettes recroiffettées d'argent*; ende ghewan Henrick/ Jan/ ende twee dochters; Jacopine ghetrouwt met Philips Hinckart/ *Viconte de ter Vueren*, ende Jacoba van Wittchem/ die troude Heer Philips van Chesne/ Heer van Loupaigne/ die voerde *d'argent, a trois feuilles de chesne de gueules, au chef de sable, a trois pals d'or*. Heer Henrick van Wittchem/ Heer van Beersele/ Brainealleu ende Boutersem (dat hy hadde by koop)/ Ridder van d'Order/ troude Vrouwe Isabella vander Spout; welke familie voert *d'azur, a deux lis posez d'argent, au canton de Brabant*; ende ghewan twee soonen ende twee dochters/ namentlijk/ Philips/ Adriaen/ ende Isabella/ Vrouwe van *Tett Reux*, die troude Bernart Dozlay/ Heer van Cubile/ Jenesse/ etc. ende Marie religieuse. Philips van Wittchem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. troude Anne van Halewijn/ dochter van Heer Jan van Halewijn/ ende Comincs/ ende ghewan Henrick/ Philips/ Jozis/ ende twee dochters; Jacqueline ende Jenne/ die troude den Grave van Hohenfolre/ Heer Henrick van Wittchem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. troude Jenne de Lannoy/ Vrouwe van Sebourg/ ende ghewan Maximiliaen van Wittchem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. die troude Gillette van Halewijn/ ende ghewan Jan/ ende Anne. Heer Jan van Wittchem/ Heer van Boutersem/ Beersele/ etc. troude Margarita van Merode/ dochter van Heer Jan van Merode/ ende Hentia van Berghen/ Heer Anthonis dochter/ Marquise van Bergen/ Gravinne van Walhain/ hier naer te verhalen. Anne van Wittchem/ Vrouwe van Lannoy/ troude Jacques d'Ognies/ Heer van Estraires/ die voerde als voozen/ ende ghewan kinderen. Heer Jozis van Wittchem/ Heer van Neerpflche/ Arquennen/ troude Jenne de Fauche de Mastaing/ ende ghewan Anthonis van Wittchem/ Heer van Neerpflche/ Arquennen/ die troude Jenne de Noyelles; ende ghewan een dochter Honozine van Wittchem/ Heritiere/ die troude Heer Gerrit van Hoozn/ Grave van Baulignies; ende vooz haer tweede man/ Franchois Henrick van Crop/ Grave van Hegen; Claude van Wittchem/ Heer van Kupfzouck/ die eerst troude Anne van Walhousen/ weduwe vanden Grave van Hegen; ende daer naer Margarite van Nobles/ dochter des Heeren van Wilsy. Anne van Wittchem/ Vrouwe van Kupfzouck/ troude Philips van Recourt/ Heer van Liques; Anne ende Margarite van Wittchem/ waren religieus.

5. Jonckvrouwe Elizabeth van Berghen/ troude Jor. Adriaen van Cruningen/ Heer van Cruningen/ Heenbliedt/ ende Borch-Grave van Zeelandt/ die voerde *d'or, a trois pals de sable*; ende ghewan een soon Jan/ ghestorven sonder oir.

6. Jonckvrouwe Geertruydt van Berghen/ was Clarisse tot Bussel.

Dese Vrouwe Johanna / Vrouwe van Berghen / ende Heer Jan van Glymes haer man / gaven d'inwoonderen ten tyde haerder huldinge / dese voordeelen :

Privilegie de anno 1418. den 3 April.

Extract.

GHeven onse Poort van Bergen, dat een man niet meer als eenen Coorn-molen sal moghen pachten, noch aengheenen anderen part oft deel hebben, ende nemende meer molster dan sijn recht, dobbel te restitueren, ende te verbeuren xx s. swarten.

Eenen Poorter mach den anderen rechtelijck helpen by noode teghens eenen van buyten, sonder te verbeuren.

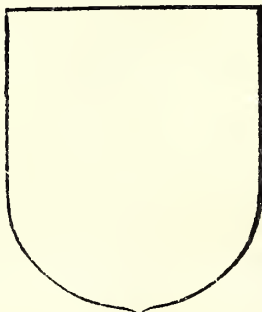
Item, moghen Conijnen vanghen, schieten, slaen, ende wech dragen in de vesten, ende een Roede spatie daer over.

De Lombaerden sullen niet meer voordeels hebben als de Poorter, ende accijs betalen.

Burghermeesters, Schepenen selfs, sullen gheven alle de Officien, ende diensten binnen de Stadt, die sy loonen; te weten, haer Clercken, Roedraghers, Messagiers, ende Stockdraghers.

Burghermeesters ende Schepenen, sullen moghen maecken ende setten een Crane binnen de Stadts vryheydt van Bergen, daer, en soo menichmael 'thun ghelieven sal, ende d'ordonnantie daer op te maecken tot Stadts behoef, sonder ons aensien.

Onse Drost, Schoutet, sullen sijn wettighe notable mannen, binnen Brabande ghebooren, ende moeten eerst Poorters worden.

IX.

Heer Jan den tweeden / van Glymes / ofte / met de Lippen / Heer van Berghen / ende Walhaim / boerde d'or, a trois pals de gueules, couppe de sinople, a trois maclés d'argent, au francq quartier, de Brabant; Cimier / une teste d'asne sauvage, de contr-hermines, le museau & le bout de oreilles d'argent, costoyé de deux greves ou jambieres d'armes de mesme, en riches d'or, van weghen Boutersem ende Berghen; troude Jonckvrou Margarita van Saint Simon, die gheuoemt wierde, la belle blanche de Saint Simon, vermidts de renommé van haer upnemende schoonheyt / dat (a) Olivier de la Marche (spreeckende van de Dames / die vergheselschapten den Hertoch van Bourgondien / ende Hertoginne / in 't ontfangen van Frederick / Roomsche Keyser / op de festine te Besanson) verhaelt dese woorden: apres venoyent douze Dames & Damoiselles a hacquenées, harnachées de drap d'or, & apres quatre chariots pleins de Dames, & certes en celle compagnie avoit le bruit pour la bauté, Blanche de Saint Simon, qui depuis fait Dame de Bergues en Brabant; ende boerde / de sable a la croix d'argent, chargé de cinq coquilles de gueules; by de welcke by gewan les soonen / ende vier dochters.

a Liv. I.
chap. 7.
pag. 170.

1. **Jor. Philips van Berghen / Ridder / die voerde by 't leven van syn Heer vader / een *lambeau d'azur* ; ende als oudtsten soon / van weghen 't Leen van Berghen / ende hoogen ouderdom syns Heer vader / diende den Hertoch in de oorloghe / soo teghens Franckrijck / alwaer hy ghevanghen wierde / ende by syne Stadt (a) gheransoneert / als teghen den Keyser ende andere Princen : soo dat hy oock ten lesten vooz Nancy / anno 1474 beneffens den ghemelden Jor. Philips van Grimberghen / syn Onis soon / verflaghen wierde / ende synen broeder Jor. Cornelis ghevanghen / die insghelijcx tot syn randtsoen van de Stadt hadde (b) dyp hondert Rhynsgulden / als synen ghemelden broeder Philips tot syn Ridderchap hadde ses hondert / in erkentenisse van verscheyden ontfangen weldaden ende privilegien. Want 'tis (c) 't ghebruyck / dat yder Heer / ten tijde van syne huldinghe / beneffens confirmatie van alle voozgaende / den inwoonderen op verfoeck / verleent een nieuw Privilegie / ten aensien van dat *rationabile auxilium*, (ghenaemc bede) ghegheven tot verballinghe van de onkosten syns huldinghe / ghevanckenisse / Ridder worden / etc. een oberbliffel van die oude dienstaerheyt / die d'inwoonderen deser landen / soo wel gheestelijcke als andere / (d) edele ende onedele / eertijds van wegen (e) particuliere Heeren / mede onderwozpen waren ; ende waer van sy allencxkens / d'een vooz / d'ander naer / soo dooz Christelijcke bewrginghe / redemptie / als andersints / weder gebruydt wierden / behalvens van dat *trinoda necessitas*, als het somwijlen genoemt wierde / te weten / *Expeditio Pontium & Arcium exstructio*, oft / *refectio* (welcke dyp / gemeenlijck gestelt wierden / naer de woorden / die haer byden *ab omni seculari servitio*, vel *exactione*, als de woorden zijn) ende van dese pointen van ghevanckenisse / Ridder worden / etc. te gheven naer de weerdigheyt van den Heer / ende gheleghentheyt van d'inwoonderen. Als wy dat mede obserberen by dese passagie / nopende d'inwoonderen van Engelandt : *Nos non concedimus (soo zijn de (f) woorden van 't ghebodt des Konincx aldaer) de cætero alicui, quod capiat auxilium de liberis hominibus suis, nisi ad corpus suum redimendum, & ad faciendum primogenitum filium suum militem, & ad primogenitam filiam suam semel maritandam. Ende by ons / daer en boven / die bede van (g) huldinge / oft / hulle-geldt / eerst by Heer (h) Henrick / Heer van Breda ende Berghen / ghereferveert / ende hier in passant verhalen.***

2. **Jor. Henrick van Berghen / wierde Bisschop van Camerijck / ende voerde syn Heer vaders wapen vierdeelich / met die weerdigheyt ; was geen broeder / als sommighe schryven / maer nebe van Vrouwe Elizabeth van Glymes / Gravinne van Salmen / oock soo ghenaemt in haer Testament als executeur. Reverende Pere en Dieu (soo zijn de woorden) *Monsieur de Cambray, son trescher & honneré Seigneur & Cousin*. maer syn oudt-ooms dochter / Heer Voudewijn van Glymes / Heer van Bierbaix ; sy leydt begraven te Minnebroeders tot Loben / in tombe *relevé*, met dese inscriptie :**

Isabella Glymes Salmes Comes, hic Cameraci
Præsulis Henrici sum pietate sita.

3. **Jor. Jan van Bergen / Heer van Walhaim / wierde Heer van Berghen / hier naer te verhalen.**

4. **Jor. Anthonis van Berghen / was Abt van S^t. Bertin / voerde insghelijcx syns vaders wapen met die weerdigheyt.**

5. **Jor. Cornelis van Berghen / Ridder van d'Order / ende Schencker van Keyser Maximiliaen / ende Maria / Hertogin van Oostenrijck / Bourgondien /**

a In Archi-
vis.

b Loco ci-
tato.

c In Archi-
vis, de anno
1578.

d Meyerus ad
ann. 1260.
e Meyerus
Chron. Belg.
pag. 403.

f Apud
Selden his
Titles of
Honor,
Part. 2.
Chap. 5.
pag. 782.
g Sict C. 7.
Nu. 39.
pag. 133.
h M. S.

* In 's Gra-
ven-Ha-
gh.
a Insignia
gentilitia
Ezquium
Ordinis Vel-
lerii auri
C. 110.
pag. 68.
b Loco cita-
to, C. 147.
pag. 82.

c Siet mede
Goudsbo-
ven, fol.
148.

gondien/ Brabant/ etc. voerde (volghens mijn M. S. en * sijn sepulture)
sijn Heer vaders wapen / (volghens (a) Chiffierius) *brisé en cœur d'une co-
quille de gueules*, weskende een van de ghelaste stucken sijn's moeders wapen/
ende troude Jonckvrouwe Maria van Strypen / erfdochter van Sevenber-
gen/ hier vooren verhaelt/ waer by hy gewan dyp soonen en dyp dochters:
Den oudsten/ Heer Maximiliaen van Bergen/ mede Ridder van d'Orde/
voerde als sijn Heer (b) vader / ende troude Jonckvrouwe Anne vander
Gracht/ upt Vlaenderen / die voerde *d'argent, a un chevron de gueules, accom-
pagnée de trois merlettes de sable, deux en chef, un en pointe*; sonder oir. Den twee-
den/ Heer Cornelis van Berghen / was Bisschop van Lupck / alwaer hy
anno 1538 sijn inkomste dede met veel Heeren/ en wel (c) 1200 peerden/ en
tintzterde *une chapeau verde, garni de cordons pendants*; aen beyde zijden elcke
koozde gheknoopt met minne-stricken/ a. 1. 2. 3. 4. 3o. Lenaert van Ber-
ghen/ kerf jonck in Spangien. De jonghste dochter / wierde Abdisse.
d'Oudste/ Margarita van Berghen/ troude den ghemelden Heer Flozis
van Egmont/ Grave van Bueren/ Heer van Hellesteyn/ Ridder van d'Or-
de/ die voerde Egmont/ *escartelé de gueules, a la fasce bretesée & contre-bretesée d'ar-
gent, & de gueules de deux traits, brochant sur le tout, van wghen Amstel. De
tweede Maria van Berghen, troude Heer Louijs van Ligne/ Heer van
Barbançon/ die voerde d'or, a la bande de gueules; ende gewan een soon Jan/
ende seven dochters. d'Oudste/ Johanna van Ligne / die troude Heer
Jan van Lannoy / Ridder van d'Orde / die voerde *escartelé 1. en 4. Lannoy,
2. en 3. de Leon: contrescartelé, de Manuel: sur le tout Bourgoigne; soon van
Philips de Lannoy / Ridder van d'Orde / die voerde d'argent, trois Lions de
sinople, brisé en cœur, un escusson de sable, a dix lozanges continues d'argent, trois de fasce,
& une en pointe, qui est d'Esne; ende van Margarita van Bourgondien/ dochter
van Heer Boudewijn Bastart van Bourgondien/ Heer van Palais/ Somers-
dijck/ etc. die voerde Bourgondien en forme de bande, *escloppe ou costé dextre & sinestre
d'or; verweckt by de suster van Don Jan Manuel/ Seigneur de Belmonte
in Spangien/ Ridder van d'Orde/ die voerde vierdeelich/ 1. en 4. de gueu-
les, a une main dextre au naturel ailée d'or, tenant un espee d'argent, garnie d'or, qui est
de Manuel, 2. & 3. d'argent, un Lion de gueules, qui est de Lion; ende ghewan Jan
de Lannoy/ Heer van Hohenbais/ die troude Johanna van Ligne / ende
ghewan Maria de Lannoy / erfdochter van Hohenbais/ die troude Heer
Jan van Berghen/ Ridder van d'Orde/ die tweede Margujs/ sonder oir.
2. Adziane van Ligne / troude Heer Carel / Baron van Barlaimont ende
van Herges/ Ridder van d'Orde/ die voerde *fasce de vair & de gueules de six
pieces; ende gewan Gillis/ d'eerste Grave van Barlaimont/ die troude Lam-
bertine de Croy/ dochter van Eustace de Croy/ Conte de Reux, die voerde *escar-
telé Croy & Renty, sur le tout un escu de Lorraine, d'Alençon & Harcourt, tot brencke. Den
tweeden soon van Jan Barlaimont/ was Protonotaris/ Post te Maeltricht/
ende Canonieck tot Lupck. 3. Carel van Barlaimont / was Ridder van
Malta. 4. Lodewijck was Bisschop van Camerijck / ende voerde sijn's
vaders wapen vierdeelich/ met die weerdigheyt/ *en chef den dubbelen Arant/
op den schildt un chapeau verde, met uphanghende koozden / gheknoopt met
minne-stricken a. 1. 2. 3. 4. Den 5. Lancelot / Grave van Barlaimont/
troude Maria van Brimeu / Grabinne van Hegen / die voerde d'argent,
a trois aigles de gueules, membez, & becquez d'azur. 6. Flozis van Barlaimont/
troude Margarita/ erfdochter van Lalaing/ ende ghewan twee dochters.
7. Glaude van Barlaimont/ Heer van Hautepenne / troude Adziane de
Bzi:******

Bymeu. De eerste dochter Maria van Barlaimont/ troude Heer George van Beaufozt/ sonder oir. De 2^e. dochter was Canonickerste te Berghen. De 3^e. Tolente van Barlaimont/ troude Heer Gerrit van Crop/ Heer van Fromiffem. De 4^e. Adriane van Barlaimont/ troude Heer Jan van Brandenburch/ *Vifconte d'Esclab*. De 5^e. Michiele/ sterf jonck. De 3^e. Anna van Ligne/ troude Heer Wouter van der Gracht. De 4^e. was Abdille. De 5. 6. ende 7^e. insghelijcx Gheestelijck. Den soon Heer Jan van Ligne/ Heer van Barbanson en Sevenberghen/ Ridder van d'Order/ Gouverneur van Vrielande ende Groeninghen/ verflaghen in de bataillie teghens Graef Lodewijck van Nassauw/ 1568. voerde *Ligne en Barbanson* vierdeelich; ende troude Vrouwe Margarita vander Marck/ erf-dochter van Heer Robert vander Marck/ Grave van Arenberghe/ die voerde *d'or a la fasce eschequetté d'argent & de gueules, de trois traits*; ende van Vrouwe Margarita van Egmont/ soon van Robert vander Marck/ Grave van Arenberghe/ ende van Macheilde van Montfozt; ende ghewan twee soonen/ Carel ende Robert/ ende twee dochters/ Margarita ende Anthonette: Vrouwe Margarita van Ligne/ troude Philips/ Grave van Lalaing/ ende ghewan Pieter/ Emanuel/ ende Franchois jonck gestorven: ende Margarita de Lalaing/ Gra-
 binne van Lalaing/ die troude den ghemelden Flozis/ Grave van Barlaimont/ Anne jonck ghestorven/ ende Jenne ghetrouw met Maximiliaen/ d'eerste Grave van Baillieu in Arthois/ die voerde *d'argent, a la bande de gueules*. Vrouwe Anthonette van Ligne/ troude den Grave Salentijn van Ilenburch/ die voerde *d'argent, deux fascés de sable*; ende ghewan twee soonen/ Ernest ende Salentijn/ Graven van Ilenburch. Heer Carel van Ligne/ Grave van Arenberghe/ Heer van Sevenberghen/ (verlatende den naem ende wapen syns vaders) voerde *de gueules a trois cinque feuilles d'argent*; ende troude Anna van Crop/ oudste suster ende erfghenaem van Carel van Crop/ Hertoch van Aerschot/ Prince van Chimap/ Grave van Pozean ende Beaumont/ ende ghewan ses soonen/ ende seven dochters. De eerste Ernestina/ troude Heer Willem de Melun/ Prince van Espinop/ die voerde *d'azur, a 7 besans d'or, au chef d'or*. 2. Alexandzine van Ligne/ troude Heer Philips van Herode/ eerste Marquijs van Tressong. 3. Clara van Ligne/ troude Heer Bertin Spinola/ welck huys voert *d'or, a la fasce eschequesé d'argent & de gueules de trois traits, a une espine de gueules, en chef plantée sur le milieu de la fasce*; ende daer naer met Octavio Visconti/ Conde de Gamelero, Ridder van d'Order/ die voert *Milanen*, dat is/ *d'argent, a la gutre d'azur, de trois tours en pal, couronnée d'or, issante de gueules*. De 4e. Marie/ is religieuse. 5e. Ernestine/ troude Ernest/ Grave van Ilenburch. 7e. Dozothea/ is getrouw met Philips van Hoorne/ Grave van Boutkercke/ Hercules/etc. Den eersten soon Philips van Ligne/ oft Arenberghe/ Hertoch van Aerschot/ Grave van Arenberge/ Baron van Sevenbergen/ troude eerst Hippolite de Melun/ ende ghewan twee dochters/ Clara Eugenia/ ghetrouw met Albert van Ligne/ Prince van Chimap/ ende Anna jonck gestorven: ende vooz syn tweede huys vrouwe/ Elabeau Clara van Barlaimont/ ende ghewan een soon/ ende twee dochters/ te weten/ Philips Franchois/ Hertoch van Aerschot/ Marie Desiree/ en Margarita: ende vooz syn derde huys vrouwe/ troude Heer Philips/ Hertoch van Aerschot/ de dochter van Carel/ Grave van Hohenfolte/ weduwe van Heer Jacob van Bronckhoyst ende Watenburch/ Grave van Anhoit/ Ridder van d'Order/ waer by hy ghewan noch twee soonen/ waer van den eenen is ghestorven/ als mede den vader Philips/ anno 1641. in Spangien. Den 2^{en}. Carel van Ligne/ of Arenberghe/ was Proost te

S^r. Lambrechts tot Lupck; Den 3e. Alexander/ was Prince van Chimay/ Ridder van d'Orde/ die voerde au 1. & 4. de Croy, au 2. & 3. d'Albret, qui est de France escartelé de gueules, sur le tout de Bretagne, & sur le tout de tout, des grands quartiers d'Arenberge; ende troude Vrouwe Magdalena van Egmont/ Grave Carels dochter/ waer by hy ghewan twee soonen/ ende twee dochters. Albert d'Arenberge/ Prince van Chimay/ getrouet met syne voorszeyde nichte germaine Clara Engenia/ dochter van den Hertoch van Aerschot. Philips/ Grave van Beaumont/ ghetrouet met d'erfdochter van den Grave van Fresijn/ uut den huyse van Saveren. Mabeau/ ghetrouet met den Marquis de Goucagne/ ende Anna d'Arenberge. Den 4e. soon/ Heer Anthony/ d'eerste Grave van Senegem/ is Capuchin/ gheenaemt frere Charles. Den 5e. soon Eugene/ is mede Capuchin/ gheheeten frere Desiré. Heer Robert van Ligne/ oft Arenberge/ Prince van Barbanson/ troude Vrouwe Claudine/ dochter van Philips Rhijn-Grave/ ende ghewan Albert/ Prince van Barbanson/ die troude Anna van Barbanson/ Burch-Gravinne van Dabe/ erfdochter van Everad van Barbanson/ die voerde d'argent, a trois Lions de gueules, couronnez, & armez d'or; ende van Loujse d'Ost-Frise/ dochter van Maximiliaen/ Grave van Ost-Vrieslandt/ Ridder van d'Orde/ die voerde party au 1. de sable, a une Herpine esployée d'or, couronnée de mesme, au visage de carnation, accompagnée de quatre estoilles de six rays d'or, deux en chef, & deux en pointe. au 2. tranché d'azur & de gueules, d'un aigle naissant de sable, couronnée d'or; ende van Barbara de Lalain/ hier vooz verhaelt; ende ghewan desen Albert/ Prince van Barbanson/ een soon/ ende twee dochters/ d'oudste is ghetrouet met Albert van Lalain/ teghenwoordich Grave van Hoochstraten d'ander onghewone.

6. Jor. Michiel van Berghen/ boerde mede een Lambeau a trois pendants, by tleven van den vader: hy was anno 1481. mede in 't (a) rjts-schip/ als dozt inghenomen wierde van den Grave van Egmont/ ende daer naer anno 1482. vooz (b) Hop in den oorloch van Lupck verslaghen/ ende begraven tot Berghen in 't graf sijnder vooz-ouderen.

7. Jonckvrouwe Jenne van Bergen/ troude Heer Adriaen van Mailly/ Ridder/ Heer van (c) Conty in Piccardien/ die voerde d'or, a trois maillets de gueules; soon van Heer Frederick van Mailly/ Heer van Conty/ ende van Vrouw Maria/ dochter van Clugnet/ gheseyt van Zabandt/ Admirael van Franckryck/ die voerde d'or, a trois fasces de sable, une bande de gueules, chargée de trois coquilles d'or, brochant sur le tout; waer by sy ghewan twee soonen/ ende dyp dochters. Den eersten/ Frederick/ hier naer te verhalen. Anthony van Mailly/ Heer van S^r. Quin/ troude Margarita van Hercelles/ welck huys voert de gueules, au chevron d'or; waer by hy ghewan een soon/ ghestorven in dienst van Maria/ Coninginne van Hungarien/ in Spangien/ sonder oir; dochter van Daniel de Herzelle/ ende Maria van Cuningen/ hier vooren vermeldt. Franchouse van Mailly/ troude eerst Heer Carel/ Heer van Rubemprée/ die voerde d'argent, a trois gemelles de gueules; ende daer naer/ Heer Jan van Stabele/ Heer van Alegen/ Glaion/ Extraires/ die voerde d'Hermine, a une bande de gueules; sonder oir. Marie van Mailly/ troude den Heere van Zuliers/ in Normandien/ die voerde d'argent, face d'azur, diaprée d'or. Frederick van Mailly/ Heer van Conty/ van Sailly/ ende Courtelles in Arthois/ troude Loujse/ suster van Anne/ eerste Hertoch van Montmorency/ ende dochter van Willem/ Baenderheer van Montmorency/ ende van Anna Pot; ende ghewan Jan van Mailly/ ghestorven sonder oir. Lovjse van Mailly/ Abdisse van de H. Wybuldicheyt tot Caen/ ende Magdalena van Mailly/ Vrouwe van Conty/ die troude Heer Carel van Rode/

a Siet mede Gouffh. fol. 148. 523.
b In Archiw Berg.
c Loco citato.

Roye/ Huret Germigni/ Grave van Roucy/ die voerde *de gueules, a la bande d'argent*; ende ghewan een soon/ ghestorven sonder oir/ ende twee dochter / Leonoze ende Charlotte. Vrouwe Leonoze van Roye/ troude Heer Lodewijck van Bourbon/ Prince van Conde/ eerste Prince van 't bloede in Franckrijck/ die voert *de France, au baston de gueules, mis en abysine*; ende ghewan veel kinderen/ als Henrick/ Prince van Conde; Carel jonck ghestorven; ende Franchois/ Prince van Conty/ die eerst troude Jenne de Coesme/ die voerde *d'or, au Lion d'azur, armé lampassé de gueules*; ende daer naer Margarita van Lotheringen/ dochter van den Hertoch van Guise/ welck huys voert *d'or, a la bande de gueules, chargée de trois alerions d'argent, au lambeau de gueules, pour brisure*; ende ghewan Maria/ jonck ghestorven. Carel de vierde soon van Leonoze van Roye/ was Cardinael ende Hertz-Bisschop van Rouan. De vijfde soon Louijs/ was t'ender dacht ghebooren met syn broeder Carel; Catharina/ Margarita/ ende Magdalena/ zijn jonck ghestorven. Henry van Bourbon/ Prince van Conde/ eerste Prince van 't bloede/ Hertoch van Anguien/ Marquijs van Conty/ Grave van Soissons/ troude eerst Marie van Cleve/ dochter van den Hertoghe van Nevers/ ende ghewan een dochter Catharina/ jonck ghestorven: ende voor syn tweede wijf troude hy Charlotte Catharine de la Trimouille / dochter van den Hertoch van Thouars; welck huys voert *d'or, au chevron de gueules, accompagné de trois aiglettes d'azur, becquées & membres de gueules*; waer by hy ghewan Henrick de Bourbon/ Prince de Conde / ende Leonoze van Bourbon / ghetrouw met Heer Philips Willem/ Grave van Nassouwen/ Prince van Orangien / hier booren vermeld / sonder oir. Henrick van Bourbon / de tweede van dien name/ Prince van Conde / Hertoch van Anguien / troude Vrouwe Charlotte/ Hertoginne van Montmoency/ dochter van Henrick/ Hertoch van Montmoency/ Conestabel van Franckrijck/ ende van Loujse van Budos/ welck huys voert *d'azur, trois bandes d'or*; ende ghewan d'ry soonen / jonck ghestorven/ Lodewijck/ Hertoch van Anguien/ Anne/ en andere kinderen. Lodewijck van Bourbon / Hertoch van Anguien / oudste soon vanden Prince van Conde / is ghetrouw met Madame de Byse / dochter van Wban de Maille/ Marquijs de Byse / die voert *d'or, a trois fasces undoyées de gueules*; ende van Nicole de Plessis/ suster van den Cardinael de Richlieu / die voerde *d'or, a trois chevrons de gueules*. Charlotte van Roye / Grabinne van Roucy/ troude Franchois/ Grave van Rochefoucaut / die voerde *Burellé de dix pieces d'argent & d'azur, trois chevrons de gueules, brochant sur le tout*; ende ghewan Josue/ Grave van Roucy/ sonder oir; Carel vander Rochefoucaut/ Grave van Roucy; Benjamin jonck ghestorven; Magdalene vander Rochefoucaut / ghetrouw met Joost Louijs/ Heer van Tournon/ Grave van Roussillon / die voert *party d'azur, semé de lis d'or & de gueules, au Lion d'or*; ende Isabeau vander Rochefoucaut/ die troude Heer Jan van Rochefoucaut/ Grave van Kandan/ ende ghewan Marie Catharine vander Rochefoucaut/ Grabinne van Kandan / ghetrouw aen Henrick van Beauremont / Marquijs van Senecey/ die kinderen hebben; welck huys eygentlyck vinde *varié d'or & de gueules*. Carel vander Rochefoucaut/ Grave van Roucy/ troude Catharina van Goutant/ suster vanden Hertoch van Biron/ die onthooft wierde/ welck huys voert *escartelé d'or & de gueules, dat is/ 1. en 4. d'or, 2. en 3. de gueules*; waer by hy ghewan een soon Franchois vander Rochefoucaut/ Grave van Roucy/ ende een dochter Charlotte/ getrouw met Louijs van Champagne / Grave van Suse/ die voert *de sable, frette d'argent, au chef d'argent, chargé d'un Lion naissant de gueules, armé & lampassé d'azur*. Franchoise van Mailly, boven vermeld/

troude booz haer eersten man/ Cavel/ Heer van Rubemprec/ ende ghewan een dochter/ Henricken van Rubemprec/ die troude Willem van Humieres/ Heer van Lassignies/ welck huys voert *d'argent, frette de sable*, ende gewan een dochter/ Charlotte van Humieres/ die troude Lodewijck van Blops/ Heer van Cressong in Henegouwen/ ende ghewan Boudewijn van Cressong/ ghestorven in Duystlandt; Jan/ Heer van Cressong; Louijs/ Heer van Cressong/ die gheen kinderen en ghewan by Anne van Merode spin wijf; Loujse/ Vrouw van Cressong/ hier naer ghemeldt; Jenne van van Cressong/ die eerst troude Philips van Lannoy/ Heer van Beavoire/ ende daer naer Philips van Crop/ Hertoch van Aerschot/ sonder oir; Franchoise van Cressong/ ongheshoudt ghestorven; ende Marie van Cressong/ die troude Jan van Neufchastel/ Heer van Cirnay/ welck huys voert *de gueules, a la bande d'argent*. Loujse/ Vrouw van Cressong boozsept/ troude Lodewijck van Merode/ Heer booz een derde in de Baronnie van Houfalife/ soon van Franchois van Merode/ Waenderheer van Moziamen/ ende van Jenne van Hennin/ dochter tot Bossu/ ende ghewan een soon Philips/ hier naer vermeldt/ ende een dochter Antonette van Merode/ Vrouwe booz een derde van Houfalife/ getrouwt met Richart van Aerschot vander Riviere/ Heer van Heers/ die voerde *d'argent, a trois fleurs de lys de sable pieds posés*; ende ghewan 8 soonen/ ende 3 dochters/ te weten/ Louijs ende Philips/ jonck ghestorven; Henrick van Aerschot/ Grave van Hers/ hier naer te verhalen; Ernest/ Heer van 't derde van Houfalife/ ghetrouwt met Elizabeth Wette/ welck huys voerde *d'azur, a trois tau d'or*, die t'samen kinderen hebben; Philips 5^e. soon/ jonck ghestorven; Philips 6e. soon/ religieur tot S^t. Crupen; Abdyaen ende Warnier/ jonck overleden; Jenne/ ghetrouwt aen Willem de Celles/ die voert *d'Hermine, a une bande entre deux gemelles de gueules*; Anne Margarite/ religieur; Maria ghetrouwt met Edmond/ Grave van Swarfenburch/ die voert *pallé de huit pieces d'argent & d'azur*; met kinderen. Henrick van Aerschot vander Rivieren/ eerste Grave van Hers/ troude Catharina de la Doue/ welck huys epgentlijck voert *d'or, a quatre chevrons de sable*, Vrouwe booz een derde vander Riviere/ waer by hy ghewan d'yz soonen/ ende vier dochters. Henrick Rogier/ Heer vander Rivieren/ troude 1640. Dozothea Henrica van Coutereau; die voert *escartelé 1. en 4. de lauche, dat is/ de gueules, a la fasce d'or, 2. en 3. de Grlmbergen, te weten/ d'or, a la fasce d'azur, au sautoir de gueules brochant sur le tout, sur le tout de tout Coutereau puisné, dat is/ d'azur au chevron d'argent & trois coquillels d'or sans bec, 4. jambes*; dochter van Willem/ Baron van Fauve ende van Aische/ ende van Maria de Coutereau/ dochter tot Westmal. Richard Edmond/ tweede soon; ende Bernard; Agnes Ernestine heeft ghetrouwt den Bozch-Grave van Loon/upt den huysle van Argenteau welck huys voert *d'azur, au croix d'or, chargé de cinq coquilles de gueules, accompagnée de vingt croissettes recroissettes d'or*. Anne Margarite is ghestorven; Marie Antonette/ ende Anne Marie Philippote/ noch ongheshoudt.

8. Jonckvrouwe Isabelle van Berghen/ was religieur.

9. Jonckvrouwe Helena van Berghen/ religieur.

10. Jonckvrouwe Marie van Berghen.

a M.S. van wapen by den Auteurs.
b Volgens haer Sepulture tot Berghen.

Desen Heer Jan van Olmes/ ofte met de Lippen/ Heer van Berghen/ hadde insgelijcx by syne (a) Concubine/ twee soonen/ ende twee dochteren. Den oudsten/ Jonckheer Hubert van Berghen/ was Drost van Wouw/ en den Ouden - Bossche/ voerde 't volle wapen / *brisé d'un filat gauche*; ende troude Jonckvrouwe (b) Anna van Sevenbroeck/ die voerde *Arkel*; sonder oir: al hoewel naer mijn reeckeninghe/ den selven Jo^r. Hubert is gheweest den

den natuurlieken loon van Heer Jan den derden. Den tweede[n] Jor. Wilmas van Berghen / troude Jonckvrouw Marie Lauwzin / die boerde *de gueules, a la fasce undé d'argent, accompagnée d'un croissant montant, & un estoille de mesme en chef, un fleur de lys en pointe*; ende ghewan (a) Jan / Maximiliaen / ende een dochter Cecilia. Jan van Berghen / Heer van Waterdick / anno 1544. Schepen / ende 1545. Borghermeester tot Berghen / ende naermaels President van 't Parlement tot Mechelen / boerde 'tvolle wapen / (b) *couppé d'or en chef*; troude die boerde (c) *d'argent a la fasce de gueules, accompagnée de trois trompes de sable, deux en chef, un en point*; ende ghewan een dochter (d) Marie / sonder oir. Jor. Maximiliaen van Berghen / was (e) Dreeken van Ste. Gommer tot Lier / ende daer naer (f) Aertz-Bisschop ende Hertoch van Camerijk; ende Cecilia sonder oir. Agnes van Bergen / d'oudste natuurliecke dochter / troude Jacques de (g) Sanzelles / Heer van St. Martin / die boerde de (h) *vair affronté, au chevron de gueules, brochant sur le tour*; ende ghewan kinderen: De tweede dochter Catharina / troude Augustijn vanden Eynde / die boerde *d'argent, deux croissants montant de gueules, au premier canton d'or, a trois pals d'azur*, ende ghewan een dochter.

Boven dese hadde hy noch verscheyden andere illegitime soonen ende dochteren. Soos dat desen Heer / Jan van Ghyms / ofte met de Lippen / in alles heeft gheprocreert vifstich kinderen: ter ghedachtenisse van welke / van oudis ende als noch staet dit Distichon, onder dese syne (i) effigie tot Berghen aldus:

En piæus labeo, quem labris labra fovendo;
Dij decies quinta fecerunt prole beatum.

Ende meer duydelyck in onse tale met dese woorzen:

Heer Ian mette Lippen, is hier
Naer het leven ghestelt seer fier,
Had vijftich kinders, 'twas mans ghetier,
Sterf duyft, vier hondert, tneghentich vier.

Syn lichaem wierde met groote solemniteyten / (als wesende machtich) van byenden ende maghen / tot Bergen ter aerden ghedragen by syne Wec-
houderen; de Borghermeesteren waren /

Jan vander Meeren, ende Servaes de Rouck.

a In Archi-
vu 't Leen-
boeck ge-
intituleert
Gastel fol.
142.
b M. S. als
vooren.
Item,
Scobier, cap.
II. pag. 51:
c M. S. als
vooren.
d 't Gemel-
de Leen-
boek.
e Loco ci-
tato.
f Diplom.
Eclg. Mirant
lib. 2. cap.
100.
g M. S. als
vooren.
h Vide C. 6:
p. g. 56.
i Op 't
Stadthuys.

Ende dat aen te mercken staet op die begravinghe / is / dat niet alleen ghebruykt wierden 28 dosijnen/ oft/ dzy hondert ses ende dertich blaosenen/ oft wapenschilden/ maer oock soo veel swart laken/ dat binnen de gheheele Stadt van Antwerpen (soo luydt het (a) register) gheen swart laken ghenoech voor die begravinghe en was te bekomen: al hoewel ick ghe-
 loobe/ dat teghenwoordich aldaer voor soo veel begravenissen/ als Heer Jan hadde wapenen/ swart laken ghenoech te koop ghebonden werdt. waer up men kan speuren/ dat niet alleen familien/ maer oock Steden en Koninck-
 rijcken/ af en toe nemen/ ja/ sterben ende verdwijnen.

a In Archi-
 vis de ann.
 1484.

Hadde mede desen Heer Jan by syn leven/ besocht veele ende verre lan-
 den/ onder andere (b) Koomen ende Jerusalem/ waer over oock syne Stadt
 van Berghen/ jaertlycx op Palmen - sondach/ altijd vercerde desen haren
 lieven Heere (soo luydt (c) 'tregister) ende syne mede-broeders van Je-
 rusalem/ twaelf gelten Rhynschen wijn/ namentlyck/ Clais Nozis/ Jan
 Kouck/ van Bemmelen/ ende andere aldaer/ die ten (d) Heplighen lande
 geweest hadden. Dat Halmale in syne memozen van de adellijcke familien/
 mede heeft gheannoteert met dese woorden: In den jare 1437/ soo trocken
 (e) Clais Nozis/ ende Jan Kouck ten Heplighen lande.

b Register
 de ann.
 1449.
 c De ann.
 1484.

d Register
 de ann.
 1485.

e By schrif-
 telijcke
 communi-
 catie van
 Jor. P. van
 Halmale,
 Threforier
 tot Ant-
 verpen.
 f Liv. I.
 chap. 30.
 pag. 445.

Wede insghelijcx desen Heer Jan/ anno 1453/ mede ghelofte/ benckens
 alle d'andere Heeren van den lande/ Hertoch Philips van Bourgondien/ in
 syn voorgenomen oorloghe in Syria/ in persoon te assisteeren/ oft by verlet/
 te seyn den twaelf wackere edelluyden op syn borste/ voor een jaer: syn ghe-
 lofte beschrijft (f) Olivier de la Marche aldus:

Le veu de Monsieur de Berges.

*Je voue aux Dames & au Faisan, qu'au cas que mon tresfredoute Seigneur
 le Duc, voise en ce Saint voyage, & quil luy plaise, que je le serve, je le
 serviray de ma personne, en telle façon que mon dit Seigneur m'ordonnera,
 & si par maladie, ou outre empeschement, je ny puis aller, s'y ennoyeray
 & entretiendray, douze gentils Compaignons Cranequiniens un an, à mes
 despens.*

Derkreech mede/ vermidts syns ende syns soonen/ Jan/ Heer van Wal-
 heim (naermaels Heer van Berghen) ende Cornelis/ Heer van Seben-
 berghen/ goede diensten in verscheyden oorloghen/ strijden/ bataillien/ ende
 groote Ambassaden in vreemde landen/ den Hertoghen Philips/ ende Carel
 syn soon/ als anders ghedaen; midtgaders/ om seckere somme van pen-
 ninghen/ van de Gertz-Hertoghen Maximiliaen ende Maria/ breederen
 vrydom van de Chollen over Hollandt ende Zeelandt/ voor de Doozteren
 synder Stadt van Berghen/ ten eenwigen daghe. Behoudelijck (soo staen
 de woorden) dat de wachte van den Cholle van Tersekeroirt/ binnen
 Berghen onderhouden sal werden/ in alsulcke vryheyt ende liberteyt/ als
 de Graben van Zeelandt in die Cholle toe behoort/ ende in verleden tijden
 ghehadt hebben/ alles breeder volghens de naerdere interpretatie by de selve
 Gertz-Hertoghen ghedaen den 18 April 1480. ende den interincemente
 van die in den Haghe/ den 27 Aprilis daer aen volghende.

Handvest
 de anno
 1479. in
 Meye.

De voornamste articulen sommiger Privilegien/ die hy selfs syne Dooz-
 teren van Berghen vergunde/ zijn dese:

Privi-

Privilegie de anno 1461. den 4 Augusti.

Extract.

ONse Stadt sal moghen op haer selfs kost, op elcken Kooren-molen een balance hanghen, oft andere provisie maecken ende ordineren, ende 'tmeel daer af uyt ende in leveren, des sullen de molenaers hebben van seshien ponden, een voor haer, ende misdoende, haer corrigeeren ende straffen.

De vveeck-merctdach, begint ten 10 uyren daeghs te vooren, ende eyndicht ten 2 uyren daer naer, ende heeft den selven vrydom als de jaermarkten, ende de koopmanschappen op den selven ghemaect, zijn niet vry.

Die van 't Noordtlandt sullen moeten accijs betalen, ende staen onder de Stadt: desghelijcx die tusschen den Rosselbergh buyten die Steenberghsche poorte, ende de Stadt vvoonen sullen.

De Lombaerden sullen niet meer hebben of nemen dan van eenen ponde grooten Brabandts, twee ende eenen halven grooten Brabandts ter weecke, andere sommen naer advenant, ende sijn panden lossen met ganghbaren ghelde.

Privilegie de anno 1463. den 4 Junij.

Extract.

Uyt kracht van Schepenen brieven van Berghen, sal men met recht inhalen by hals ende have, den verlijder, ofte die de panden oft onderpanden ghebruycken, ten ware den pandt in onghebruyck laghe, ende sal d'uytwinninge gheschieden, ter plaetsen daer't behoort. Bevelende onse Dienaers, ende Rechters ons landts van Berghen, hen hier naer te reguleeren, &c.

Privilegie anno 1485.

Extract.

DRost, Schout, Burghermeefters, Schepenen, met de meeste stemmen, sullen alle jaren ter ghewoonelijcke tijden gheven alderhande kleyne officien den Politie aengaende, die nu zijn, ende naermaels verdacht moghen werden, ende in voorgaende Privilegien begrepen.

Infghelijcx de vacerende H. Gheest proven, behoudelijck de Mombors hare presentatie van dry arme persoonen, uyt den welcke men een sal nemen.

Desghelijcx sullen oock gheven, oft weygheren, het timmeren over de Grebbe.

Onse Stadt sal alleen hebben de dispositie van 't straet-mesch, omme te verpachten oft wech te gheven.

Desghelijcx het waeckhuys in onser Vrouwen poorte.

De Straten hooren de Stadt toe, ende niemant mach de selve betimmeren sonder haer consent.

Die van den Zuydtlande ende Noordtlande, sullen accijs betalen als die van de Stadt.

Burghermeefters, Schepenen, ende Rentmeefters, moghen sonder ons aensien, te verpachten de visscherijen, gorsinghen ende hooftkens, poorten ende toorens, binnen ende buyten, aen ende op de vesten, die nu zijn ende komen sullen, behoudelijck onser Vrouwen poorte, sonder 'thuysken, midts voor ons gheldt gherieft te worden van den verpachten visch.

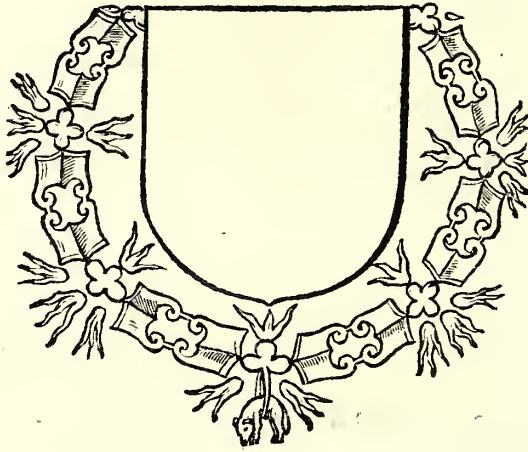
Van eenen eedt, sal den Schout nemen dry grooten, een dobbel qualiteyt dobbel.

Onsen

Onsen Drost, Schout, sal niet nemen van het consent om Koopdach te moghen houden.

Het Secretarischap, ende alle andere Officien, sal de Stadt alleen gheven, doch haren loon, tot belastinghe onser onderfaten, verbeteren, ten by-syne van onse Dienaers.

In cas van infractie noch manen, noch wijfen, ende nieuwe brieven, &c.

X.

Heer Jan den derden van Glymes/ Heer van Berghen/ Walhaim/ etc. Ridder ende Oecken van d'Order van den Vliese/ Raedt ende eerste Camerlinck van den Keyser/ troude Vrouwe Arioma de Bzumeux/ dochter van Guy de Bzumeux/ Grave van Hegen/ Ridder van d'Order/ die voerde *d'argent, trois atgles de gueules, membres & becquez d'azur*; verweckt by Jonckvrouwe N. de Rambures/ die voerde *d'or, a trois fasces de gueules*, ende ghewan dyp soonen/ ende twee dochters.

1. Jo^r. Jan van Berghen/ Heer van Walhaim/ troude Jonckvrouwe Anna van Bourgondien/ dochter van Heer Philips van Bourgondien/ Heer van Beveren/ Ridder van d'Order/ die Bourgondien met Dieville voerde vierberlich/ ende een soon was van den gemelden Heer Anthonis van Bourgondien/ gheseyt/ den grooten Bastaert/ Grave van Roche in Ardennen/ mede Ridder van d'Order/ die Bourgondien voerde *brisé d'un filet gauche d'argent*; ende van Jonckvrouwe van Dieville/ verweckt by Jonckvrouwe Anna van Borselen/ oudste dochter van Heer Wolfart van Borselen/ Grave van Grand-Prez & Bouchan, Heer vander Vere/ Vlissingen/ Zandenberch/ Falays/ Dubelande/ etc. Ridder van d'Order/ die Borselen voerde/ sonder meer; ende van Vrouwe Charlotte van Montpensier/ dochter van Louijs de Bourbon/ die voerde *Dranckrijck/ le baston de gueules, brisé d'or en chef, chargé d'un Dauphin d'azur, brochant sur le tout*; sijn tweede huysvrouwe/ hebbende eerst gheladit Vrouwe Maria/ skonincy Jacobs dochter van Schotlandt/ daer hy by hadde een soon Carel/ t'zijnder 13 a 14 jaren ghestorven tot Loben/ ende ter Veer begraven/ sonder oir; ende soon van Heer Henrick van Borselen/ Grave van Grand-Prez in Champaigne/ Heer vander Veer/ etc. Ridder van d'Order/ die voerde als boozen/ ende van Josijne van Halewijn/ die voerde *d'argent, a trois Lions de sable*; soon van Heer Wolfart van Borselen/ ende Jonckvrouwe Hadwich van Borselen/ dochter van Nicolaes van Borselen/ den tweeden van dien name/ Heer van Bzigdamme; die toe bzeucke voerde *un estoille d'argent, au costé dextre*, loben in den schilde van Borse.

Wozselen; ende van Vrouwe Marie d'Ernude/ die voerde *d'argent, au chef de gueules, chargé de trois aigles d'or*; sonder oir.

2. Jo^r. Philips van Berghen / voerde syn vaders wapen / met een lambel a 4 *pendants d'azur*; is ghestorven in Spangien / sonder oir.

3. Jo^r. Anthonis van Berghen / Heer van Walheim / wierde Heer van Berghen / hier naer te verhalen.

4. Jonckvrouwe Anna van Berghen / troude Heer Adolf van Bourgondien / Heer van Beveren / Deer / etc. Ridder van d'Order / die voerde vierdeelich Bourgondien / met Honspenier / en Wozselen *sur le tout*; (broeder van de ghemelde Anne / Charlotte / ende Magdalene van Bourgondien / ghetrouwt met Helleire Josse van Cruningen / Heer van Heenblict / Borchgrave van Zeelandt / alle kinderen van den ghemelden Heer Philips van Bourgondien / ende Anne van Wozselen) die daer by ghewan dyp soonen / Philips / Maximiliaen Ridder van d'Order / eerste Marquis van ter Vere / die voerde als voozen / ende troude Louyse van Crop / dochter van Philips / den eersten Hertoch van Aerschot / ende Henrick van Bourgondien / alle sonder oir; ende dyp dochters: 1^e. Anna / die troude eerst / Heer Jacob / Grave van Hoozn / ende daer naer / Heer Jan van Hennin - Lietaert / d'eerste Grave van Boffu / Ridder van d'Order / *grand Escuier* van Keyser Carel de V, die voerde *de gueules, a la bande d'or*; ende ghewan vier soonen / ende een dochter. Den eersten / Carel de Hennin / Grave van Boffu / troude by 'leven van syn vader / Solente de Werchin / Vrouwe van Jeumont / dochter van Pieter de Werchin / Seneschal van Henegouwen / Ridder van d'Order / die voerde *d'azur, semé de billetes d'argent, au Lion de mesme, armé lampassé de gueules*; soon van Heer Nicolaes de Werchin / Ridder van d'Order / die een soon was van Jacques de Barbanson / die verlatende synen stamnaem ende wapen van Barbanson / opnam by consent van Hertoch Philips van Bourgondien / als souberain van Henegouwen / 't wapen ende den stamnaem van (a) Werchin / na de doodi van syn broeder Jan van Barbanson / Heer van Jeumont / die ghetrouwt was gheweest met de suster van Heer Philips / Heer van Werchin / Seneschal van Henegouwen / verflaghen in de bataille d'Azincourt / anno 1415 eenige mans oir van dat huys / om te eterniseren den naem ende wapen van Werchin / sonder oir. Den 2^{en}. Maximiliaen / wierde Grave van Boffu. Den 3^{en}. was Geestelijck. Den 4^{en}. troude Jonckvrouwe Maria Hannaert / hier voozen verhaelt / Vrouwe van Liedekercken / die voerde vierdeelich / 1. en 4. *d'or, a l'aigle de sable, au sautoir de gueules brochant sur le tout*, 2. en 3. *de sable, au chef d'argent, sur le tout de gueules, a trois Lions d'or*. Jacqueline de Bourgondien / troude vooz haer eerste man / Jo^r. Johan de Flandres, des Heeren van Praets soon / welke *branche* voert Vlaenderen / *brisé d'une billette d'argent, sur la pate droite du Lion*; sonder oir: ende vooz haer tweede man / Heer Jan van Cruningen / Heenblict / Halerswoude / etc. die voerde *d'or, a trois pals de sable*; ende ghewan een soon Maximiliaen / ende twee dochters / Anne ende Louyse. Antonette van Bourgondien / troude vooz haer eersten man Heer Carel van Crop / Hertoch van Aerschot / die voerde *d'argent, a trois fasces de gueules, écartelé d'argent, a trois douloirs de gueules*, sonder oir; ende vooz haer tweede man / Jacques d'Anen / Heer van Abencourt / die voerde *d'argent trois croissants de gueules*.

5. Jonckvrouwe Adriana van Bergen / troude Heer Philips / Grave van Nassauw / successive oudste mans oir van Keyser Adolphus van Nassauw / die voerde *d'azur, au Lion d'or, semé de billetes de mesme*, waer by sy ghewan dyp soonen / ende 3 dochters / namentlyck / Margarita / Abdisse; Anne / religieuse

tot Walfozd; ende Catharina/ ghetrouwt met den Heere van Kapolsteyn/ die
 vooz *armories* voerde/ *d'argent a trois escussions de gueules, 2. a 1.* Den oudsten soon
 Philips/ is jonck ghestorven: den tweeden/ Adolf/ Grave van Wisbaden/
 die troude Franchoise van Lutsemburch/ weduwe van Bernart/ Margujs
 van Baden/ ende dochter van Carel/ Grave van Ligny/ ende Kouffy/ ende
 van Charlotte Destouteville; waer by hy ghewan een dochter Margarita/
 ghetrouwt met Joachim/ Grave van Manderfchept/ die gewan twee soonen/
 ende 8 dochters. Balthasar van Passauwen/ Grave in Wisbaden/ troude
 Marie de Passauw / dochter van Jan/ broeder van Heer Willem/ Prince
 van Orangien/ waer by hy ghewan twee soonen/ sonder oir gestorven; ende
 vier dochters/ als/ Anne Catharine/ ghetrouwt met Simon/ Grave vander
 Lippe; Marie Magdalene/ ghetrouwt met Wolfgang Henry/ Grave van
 Flembozch; Margarita/ ghetrouwt met den Grave van Benthem/ welkers
 blason bevinde *de gueules a 15 besans d'or 5.4.3.2.1.* ende Juliane/ sonder oir.

a In Archi-
 vu.

b Ste. Geer-
 truytde
 Kercke.

Delen Heer Jan van Glymes den derden / is overleden tot Brussel/
 anno 1531. (sepdt het (a) register) den 20 Januarij / ende ghezacht
 binnen syne Stadt van Berghen/ ende aldaer mede ten grave ghelept in de
 sepulture van syne voozouderen/ staende in't midden van 't (b) Chooz/ vooz
 den hooghen outaer / welke sepulture in d'eerste deser troublen / binnen en
 buyten is ontbloot gheworden van alle het gheene wech-dragens weerdich
 was/ ende gheraecht onder de ghemeene plavysinghe van die kercke. Soo
 dat tegenwoozdich geen tecken van begravenisse deser Heeren/ en dat hups
 gelien kan werden/uytgenomen de sepulture van Heer Anthonis/ Capellaen
 van Koninck Philips/ ende Keyser Carel syn soon/ Deerken deser Kerck/ ende
 van S^{re}. Gommer tot Lier/ weseude eenen schoonen gepolijsten steen / dus
 op hebbende 'tvolle wapen / *brise d'une rose en cœur*; met dese inscriptie:

Monumentum honorandi Domini,

D. Antonij a Bergis, illustrissimi
 Hispaniarum Regis Philippi, ac
 Caroli quinti Cæsaris, primarij
 Sacellani, huius Ecclesiæ, &
 Sancti Godemari in Lira,
 Decani meritissimi, qui obiit
 an^o. Domini millesimo, quin-
 gentesimo, quadragesimo, mensis
 Aprilis die decima septima.

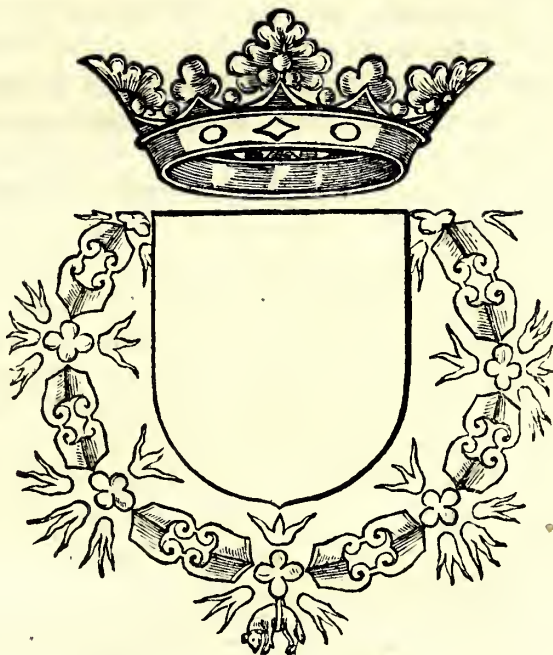
Ver.

Verleende syne Stadt/ boven alle voorszgaende Privilegien/ dit naer-
volghende:

Privilegie de anno 1503. den 28 November.

Extract.

GVnnen ende verleenen, dat de wal aen de nieuwe veste, met den vanckput,
met den dijk ende kalckhoven, sullen staen onder de Vierchare van Bergen,
ende de voorsz. veste, poorte, ende thoorens, tot behoef ende ghebruyck van
de Stadt, als van andere vesten, muyren, ende wallen, behoudelijck de visscherije
van de nieuwe veste, soo langhe den watermolen in wesen is, &c.

XI.

Heer Anthonis van Berghen/ d'eerste Marquijs ende Grave van Wal-
haim/ Ridder van d'Orde/ Gouverneur van Lukenburch ende Namen/
Raedt ende Camerlinck van syne Keyserlijke Majesteit/ troude Jonck-
vrouwe Jacqueline van Crop/ dochter van Heer Anthonis van Crop/
Grave van Pozeau/ ende van Jonckvrouwe de Casteau-bziant/ die boerde
de gueules, semé de fleurs de Lys d'or; ende ghewan d'yz soonen/ ende d'yz doch-
teren.

1. Jo^r. Jan van Berghen/ vierde Marquijs van Berghen/ hier naer
te verhalen.

2. Jo^r. Robert van Berghen/ was Bisschop van Lupck.

3. Jo^r. Lodewijck van Berghen/ Grave van Walhaim/ boerde *sur le tout*
Crey en Renty; ghestorven sonder oir.

4. Jonckvrouwe Anna van Berghen/ trouwde Heer Robert vander
Marck/ Grave van Arenberge/ ende vooz haer tweede man/ Heer Henrick
van Montfozt/ weduwenaer van de dochter des Heeren van Gomegnie;
die boerde *d'or, au Griffion de gueules*; Heer van Appenzouck/ die Montfozt
boerde vierdeelich met Bzederode/ als wesende jonger broeder van Josse van
Montfozt/ getrouwt met Margarita de Lalain/ soon van Heer Jan van Mont-
fozt/ ende Barbara van Bzederode/ dochter van Walraven/ Heer van
Bzederode/ Dianen/ Amepden/ etc. ende van Margarita van Wozslen/
dochter

dochter van Messire Wolfaert van Bozelen/ ende van Vrouwe Charlotte van Montpencier/ hier voozen verhaelt/ suster van Messire Kepnout/ Heer van Brederoode/ Bienen / Ameyden/ etc. Ridder van d'Orde/ ghetrouwt met Margarita vander Marck/ dochter van den Heere van Sedan/ ende van Messire Wolfart van Brederoode/ Heere van Cloetingen/ soonen van den gemelden Heer Walraven/ ende Margarite van Bozelen/ sonder oir.

5. Jonckvrouwe Maria van Berghen/ scerf onghewout.

6. Jonckvrouwe Gentia van Berghen/ troude Heer Jan van Merode/ Heer van Peetersem / Baron van Lebedale / Duffele / Heer van Geel / Westerlo/ etc. die boerde d'or, a quatre pals de gueules, met een bordure endentée d'azur, escartelé de gueules, a un Lion d'argent, sur le tout de gueules, a la fasce d'argent; soen van Heer Henrick van Merode / ende Franchoise van Brederoode; die boerde d'or, au Lion de gueules, armé, lampassé d'azur, a lambeau de trois pendants de mesme; dochter van Walraven/ Heer van Brederoode/ Bienen/ Ameyden/ etc. en Vrouwe Margarita van Bozelen; ende ghewan een dochter/ Margarite van Merode/ hier naer te verhalen.

Desen Heer Anthonis/ wierde eerst ghemacckt Grabe van Walhaim/ ende daer naer Marquijs van Bergen/ bepde in den jaer 1533. van Keyser Carol de V, die hem seer beminde/ ghelijck bliect/ onder andere upt syne Keyserlycke Majesteys byieven/ aen hem geschreven op syne vopagie naer Barbarien/ gheduyzende de expeditie van Thunis/ soo upt Colledo/ Barcellona/ Callier in Sardeigne; au camp de la Golette, als upt Thunis selts: ende niet teghenslaende / hy teghens syne Keyserlycke Majesteit in proces was/ ebentwel hem toe betroude/ ende recommandeerde/ gheduyzende syne absentie/ de bewarunghe van dese syne Nederlanden/ ende specialijck t'landt van Lutsemborch/ daer hy Gouverneur was; insghelijcx M'vrouwe Gouvernante/ syne Keyserlycke Majesteys suster/ te assisteren/ ende te dienen van advijse. den inhoudt des byiefs was dese:

25 April,
1534
13 Junij,
1535.
27 Junij,
1535.
23 Julij,
1535.

Volgens
d'originele
inde Leen-
hove tot
Bergen.

MOn Cousin. *Escrip presentement a la Royne Madame ma bonne seur, bien amplement le sucez de mon voyage & navigation, dois mon embarquement a Barcelona, jusques en ce lieu, cité & chief de ce Royame de Sardaine, & pource que je ne fais doubte verrés mes lettres ou copie d'icelles, ne feray redicte en cestuy poinct, que mon brief partement d'yci, pour continuer mon chemin contre Thunis ne souffre d'estre plus prolix, & vous recommandant de tousiours vous employer & tenir main, au bien & bonne adresse des affaires & choses concernans mes pays de par de la, mesmes ou quartier dont avez le Gouvernement & charge, & au surplus assister conseiller & la Royne ma dicte seur selon que j'en ay la confidence, feray fin a tant; Mon Cousin, nostre Seigneur vous ait en sa tres-saincte garde. Escrip en la dicte Cité de Cailier, le 13 de Jun 1535. Subsigné, Charles. Plus bas, Parzemin. De superscriptie. A mon Cousin Chevalier de mon Ordre, & Gouverneur en mon Duché de Luxemburch, le Marquijs de Berges, Conte de Walhaim.*

Beneffens confirmatie van alle voozgaende Privilegien / soo verlcende desen Heer Anthonis / in 't selve jaer spnder creatie/ als Marquijs van Berghen/ syne inwoonderen dit naer volghende:

Privi-

Privilegie de anno 1533. den 16 Augusti.

Extract.

Onsen Officier ter saecken van hem selven, of ter instantie van particuliere, sal geene Poorters, oft andere luyden, staende ter goeder name ende fame, moghen vanghen oft apprehenderen, voor eenighe breucken, die lijf oft lidt aengaen, maer ghehouden te verklaren de redenen, ende konnende stellen pandt oft borghe, te ontslaen, ghevende hun tijdt van twee oft drymael daer om uyt te seynden.

Poorters ghevanghen zijnde om pecuniële breucken, sal men op Poorters kamer setten.

Den Officier, noch den Borghermeeſter van buyten, sullen niet vermoghen elck apart te composeeren, van breucken der Politien aengaende.

Den Officier en vermāch niemant te verdecken, gheduyrende de Vry-marckt, sonder by-wesen van een van de Borghermeeſters oft Schepenen, by daghe oft by nachte; uytghenomen, dieven, doodtſlaghers, overspeelders, ende dierghelijcke.

Sullen onse Wet veranderen, te weten, negen Schepenen, wettige mannen, ende van wettighen bedde ghebooren, (daer inne niet begrepen onse natuyrljcke foonen ofte broeders, doch ghelegittimeert zijnde) op Ste. Geertruyden dach, Stadts reeckeninghe ghedaen zijnde, ende vermogen tot den twee Schepenen van oudts, noch twee te continueren, ende niet meer.

De Schepenen sullen goets tijdts voor den noene, op hare consciencie ende eede, kiesen twee Borghermeeſters, ende naer den noene, twee Rentmeeſters, ende een Guldeecken: den Borghermeeſter van buyten, moet ghchuyft ende gheerft zijn in de Vierschare, binnen 't jaer.

Sullen voortaan geen Appreciateurs meer ghestelt werden, maer alle koop-daghen moghen ghedaen werden by een yeghelijck van d'oude klee-verkoopers ambacht, ſufficant zijnde, uytghenomen de goederen by de Heer verkocht.

Alle die tot Berghen Parochien, sullen moeten aldaer contribueeren in de lasten.

Onsen Officier, sonder advijs van Burghermeeſters ende Schepenen, qualijck exploiterende, komt de schade tot sijnen laste.

Privilegie de anno 1533. den 21 Augusti.

Extract.

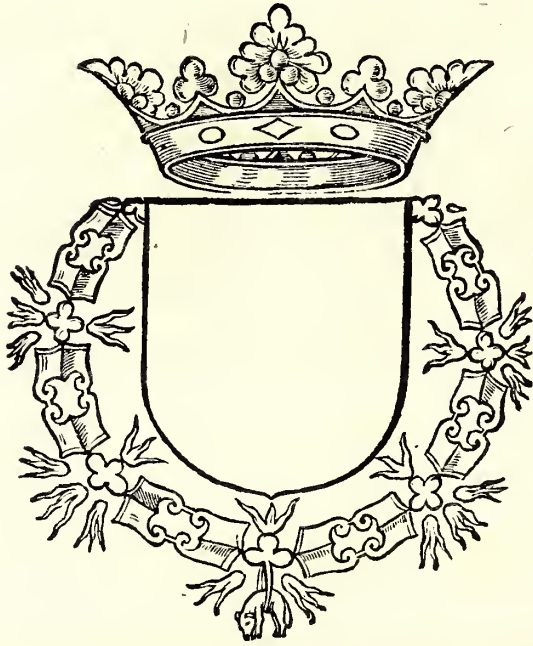
GVnnen onse Stādt van Bergen, dat die van de Noordt ende Zuydtgeest, sullen accijs betalen.

Item, dat gheen Dorpen binnen 't Marckgraeffschap, sullen moghen brouwen, oft elders bier halen, dan voor haer selfs ende voor haer familie, uytghenomen den Oudenboſſche, Gastele, Hoven, ende Ruckvenne, met haer appendentien.

Van ghelijcken, de Meede binnen 't Marckgraeffschap, Stanteibuyten, ende Borchvliet ghevallen, elders te vervoeren, sonder eerst in de Stadt ter stoven gebracht, bereedt, ende ghekeurt te werden, &c.

Alle welcke/ beneffens verschepden andere/ hoe by de voozouderen verkregen/ by den Over-Heer verstaen/ ende by de inwoonderen gheobſerveert gheworden/ in ons (a) Compendio der selver Privilegien/ klaerlijck vertoont hebben,

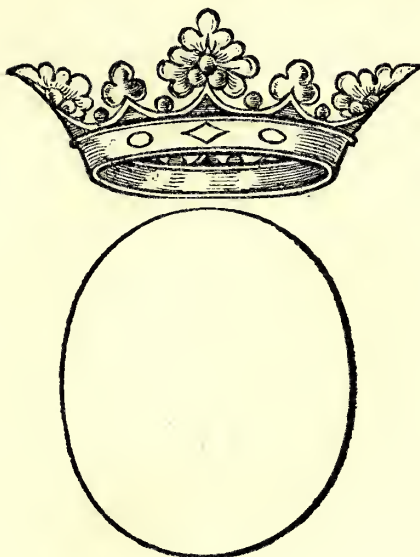
*a M. S. in
Archivis,
ende by
verscheyde
andere be-
rustende.*

XII.

Heer Jan den vierden/ ende tweede Marquijs van Bergen/ Ridder van d'Orde/ Gouverneur/ Hooch-Bailliu/ ende Capiteyn Generael van Henegouwen / Opper-jagher van den lande van Zabandt ende Vlaenderen/ troude Vrouwe Maria van Lannop/ Vrouwe van Molenbays/ dochter van Heer Jan van Lannop/ Heer van Molenbays/ ende Vrouwe Johanna van Ligne/ hier boozen verhaelt/ sonder oir.

In Archivis.
 Dese Heer Jan/ Marck-Grave van Berghen / Heer Anthonis soon/ wierde anno 1550. den 8 Julij/ in de dzebe van Borchblijet (nu geruineert) metter gheheelder Gheestelickheyt / ende alle die Officieren van de Stadt ende Landt van Berghen/ met groote solemniteyten (als syne voorlaten) inghehaelt/ ende aldaer gepresenteert by Heer Cornelis Bastaert van Berghen/ Heer van Kankveeck/ Drost der Stadt ende 's Landts van Berghen boozschreben / een rijckelijck vergulden sweerdt: by Antony Lemken / Schouet/ de roede van Justitie; ende Pieter Spotten Claessen/ Burghermeester/ de sleutels der selver Stadt; alle de welke den ghemelden Heer Jan/ d'een booz/ en d'ander na/ wederom gaf/ ende alsoo met alle die Geestelickheyt ende Officieren / ghebracht in de Kercke / ende van daer op het Stadthuys / alwaer hy eedt dede / ende ghehuldt wierde / naer ouder ghewoonten; ende anno 1567 ghestorven in Spangien / ende aldoen het Marck-Gracschap by den Koninck aenghellaghen/ tot in den iare 1577/ als wanneer den Heere van Herode/ upt den name van syne dochter Margarita/ die hy hadde by de suster van desen ghemelden Heer Jan/ in't selve weder ghekomen/ ende haer 1578 in Januario / ghegheven ten houwelijck an Heer Jan van Wersele.

XIII.

Vrouw Margarita van Merode/ naer die doot van haren Oom Heer Jan/ wierde Marquise van Berghen/ Gravinne van Walhain/ etc. troude Heer Jan van Wichem/ Baron van Beersele/ hier vooz vermeldt/ die mede boerde de sable, au Lion rampant d'or, armé, lampassé de gueules, escartelé d'argent, a un croix engressé d'azur; ende ghewan dyp dochters.

1. Jonckvrouwe Maria Mentia van Berghen/ wierde Marquise van Berghen/ hier naer te verhalen.

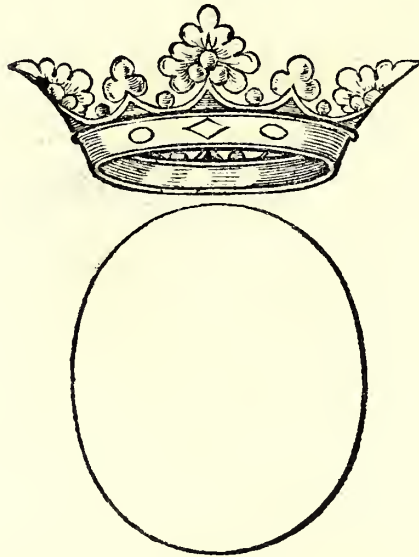
2. Jonckvrouwe Margarita van Wichem/ ofte Bergen/ troude Grabe Henrick van s' Heerenberghe/ Generael van s'Konincx Armeé in Nederlandt/ ende broeder van Heer Harman/ Grabe van s' Heerenberghe/ hier naer te verhalen/ soonen van Heer Willem/ Grabe van s' Heerenberghe/ ende van Marie de Nassaut/ luster van den meer gemelden Heere Willem/ Prince van Orangien; waer by hy ghewan een dochter Isabella/ teghenwoordich ghetrouwt met Eydel Frederich/ die hem schryft/ by der gratien Godts/ Furst zu Hoogenfolre/ etc. (a) welck huys boert vierdeelich/ 1. en 4. d'argent, escartelé de sable, 2. & 3. au cerf au naturel (d'or, soutenu, d'une colline a trois coppeaux, de sinople, (sepdt (b) Chiffletius) sur le tout de gueules, a deux sceptres d'or, passées en sautoir, als des H. Roomsche Rijk erk-kamer Heer.

3. Jonckvrouwe Arnestina van Wichem noch in 't leven/ trouwde Claude Franchois de Cusance/ Baron de Belvoir/ die boerde d'azur, a l'azgle d'or; ende ghewan een soon/ ghestorven sonder oir; ende twee dochters/ noch levende.

Desen Heer Jan van Wichem/ Baron van Beersele/ wierde ghehult als Marquise van Berghen/ den 22 Februarj/ 1578. ende heeft 'tselve beseten tot in December/ 1581. als wanneer hy is vertrocken/ ende kortz daer aen ghestorven met syne huysvrouwe/ ende soo wederom aengheslagen by de Staten van den Lande/ ende ghegheven aen Hooch-loff: Wem: mijn Heere den Prince van Orangien/ die daer inne ghehult wierde den 13 November/ 1582.

^aBy schriftelijcke afbeeldinghe en communicatie.

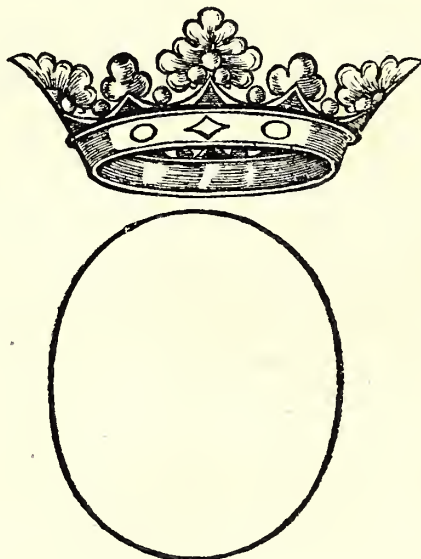
^bLoco citato cap. 342.

XIV.

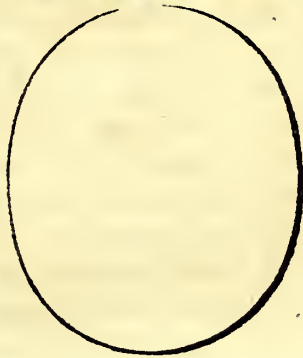
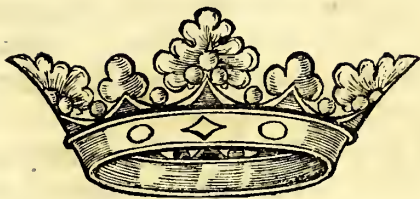
Woutwe Maria Hentia van Wichem/ Marquijle van Berghen/ Grabinne van Walhaim/ etc. trouwde vooz haer eerste man/ Heer Harman/ Grave van s'Heerenberghe/ Ridder van d'Order/ die voerde *d'argent, au Lion rampant de gueules, lampassé & couronné d'or, a la bordure de sable, chargé de onze besans d'or*; ende ghewan een dochter Maria Elizabeth: ende vooz haer tweede Man/ Willem de Melun/ Prince d'Espinox/ die voerde *d'azur, a 7 besans d'or, au chef d'or*; sonder oir.

Deze Grave Harman/ is naer 't besluyt van die twaelf-jarighe goutwe eentw 1609. als Harchgraef in possessie ghestelt van de Stadt en Marquisaet/ ende koxts daer naer anno 1610. den 12 Augusti/ gestorven tot Spa.

XV.

Woutwe Maria Elizabeth van den Berghe/ Marquijle van Berghen/ Grabinne van Walhaim/ ende s'Heerenberghe/ etc. troude Grave Albert van den Berge/soon van Grave Frederick/ mede Ridder van d'Order/ ende broeder van den voorghemelden Grave Harman/ sonder oir.

XVI.

Sub Iudice lis est.

VIII. Nu/ als een wepnich weder versept/ komen wy boozder tot die mishandelinghe van stamnamen ende *armories*, oft wapenen. want 'twas mede een ghebrypck by d'oude/ dat jongher ghebooren op-namen *d'armories* haerder partagien oft vrouwen/ met het *esmail* van den wapenschilde hunder familie/ oft die figure/ met 'tberanderen van 't *esmail*. d'Exempelen binden wy by de aldergrootste: In Franckryck/ boerden die Koninghen van (a) Austragien, hunnen wapenschilde *bandé d'or & d'azur, de six pieces*: die van Soissons/ *d'or & d'azur eschiquetée*: die van Aquitanien/ *fuselé d'or & d'azur*: die van Orleans/ *d'azur, semé de caillous d'or*: die Graven van Vermandois en Ozeur/ *l'eschequier d'or & d'azur*. Ende upt dese reden/ beweest Koninck Lowijs den XI, Maria/ Hertoginne van Bourgondien/ dat het Hertochdom van Bourgondien dependeerde van de Croone van Franckryck/ als zijnde ghekomen die Hertoghen van (b) Robert/ soon van Robert/ soon van den Koninck Hugo Capet/ ende midts dien boerde het *esmail* van Franckryck/ *de six pieces en bande*, te weten/ *d'or & d'azur*; dat als noch is 'roude wapen van Bourgondien.

(c) Doch om te blijven binnen ende ontrent de palen deser Landen/ stellen vooz in Vlaenderen 't exempel van eenen Jacques Landas/ die dispuyt hebbende met de regeerders van Rijssel/ nopende den bypdom van *sailles* en schattinghen insghelijcx probeerde dooz synen wapenschilde/ dat hy ghekomen was van een adellijcke familie/ namentlijck/ van het huys van Landas; welck huys van Landas/ altijd gheweest was een oude adellijcke stamme der Castellrije van Rijssel; ende gheboert/ als sy noch boerden/ *party d'argent & de gueules de dix pieces, endentes l'un en l'autre*; hoewel by de descendentes/ als besittende veel groote Leenen ende Heerlijckheden (soo dooz partagie/ als andersints/) waren op-ghehouden verscheyden stamnamen/ ende dien volghende/ soo het scheen/ gheworden bpsondere familien/ boerende verscheyden *armories*, ghelijck Lannais/ Samion/ Barontontaine/ Warlain/ Gourie/ ende andere; van de welke Warlain en Gourie/ hadden behouden *le cry*, dat is/ 'twoozdt Landas/ ende het ghetal der ghe-

Austrasie
Saissons
Aquitaine
a Scobier
cap. 18.
Item,
Tillet. *Orléans*
Orléans

b l'Origine
des armories
par Fauchet,
liv. 1. chap.
2. pag. 19.

c By schriftelijke
communicatie van
den Ed.
He. L.
Charles van Hon-
degem.
Heer van Car-
bergen, &c.

Landas

tande stucken) *ou pointes en fasce*; met een ander klepne bzeucke. Lannais/ *partz d'argent, & de sable, de dix pieces, endentees l'un en l'autre.* Samion/ *d'or & d'azur de dix pieces, endentees l'un en l'autre.* Haronfontaine als Lannais/ met een lambeau de gueules, in plaets van *d'argent & de gueules de dix pieces, endentees l'un en l'autre*, vooz die van Landas/ ende dien volghende oock ontslaghen van alle gabelen en *railles*. 't Huys van S^t. Omer/ zijnde verstorven op een dochter/ gheheeten Beatrix van S^t. Omer/ Castellaine van S^t. Omer/ die troude met Philips d'Arvre/ oft Arien/ broeder van Boudewijn/ Castellain van Arien/ waer by sy ghewan een eenighe dochter/ ghenaemt Machaut d'Arvre/ Castellaine van S^t. Omer/ Vrouwe van Fauquenberge/ die insgelijcx troude Messire Jan d'Ypere/ Ridder/ Heer van Kenninghem/ afkomstich van d'oude Castelleynen der Stadt van Yperen/ boerende den stamnaem Yperen/ ende een van de jongher soonen van 't selve huys; hebben syne kinderen opghenomen den stamnaem Kenninghem/ S^t. Omer/ Moerbeeck/ Peene/ Zupdt. Peene/ Ceckhoute/ Walloncappelle/ etc. Inder voegen/ dat den eerst- gheboozen weder op- nam het oude wapen van de familie van S^t. Omer/ weseude *d'azur, a la fasce d'or, semé de croix rectoiffetté au pied fische de mesme*, waer van ghekomen zijn die van Moerbeeck/ die 'tselve wapen oock behouden hebben; ende die Heeren van Kenningem/ *d'azur a la bande d'or. billetté de mesme*. Die van Ceckhout/ *d'azur, a la bande d'or, chargé de trois Merlettes de gueules, billettées d'or*. Die van Peene/ *d'azur, a la fasce d'or, billettée de mesme*. Die van Zupdt. Peene/ *d'azur, a la fasce d'or, chargé de trois annelets de gueules, billettées d'or*. Anderel/ *d'azur, a la bande de gueules a trois coquilles d'or*. Die van Walloncappelle/ *d'or, a deux fasces de gueules*; daer nochtans den ghemelten Messire Jan d'Ypere/ Ridder/ Heer van Kenninghem/ boerde *de gueules, a la croix Patriarchale d'argent*, (dat oock de Stadt van S^t. Omar van hem heeft behouden) in plaets van *d'argent, a la croix Patriarchale de gueules*, vooz 't huys van Yperen. Welck huys van Yperen/ insghelijcx verstorven op Agnes/ Castellepne van Yperen/ dochter van Anselmus/ Castellepn van Yperen; ende troude Baudewijn/ Castellepn van Bailloeu/ die boerde *de gueules, a la croix de vair*, hebben die nakomelingen/ Burch-Graven van Yperen/ geboert *mi coupée*, 't wapen van Yperen en Bailloeu/ welck wapen de Stadt van Yperen mede heeft behouden/ ende die Heeren van Dourlieu/ ghesproten upt 'tselve huys/ met den stamnaem Bailloeu/ *de gueules, au sautoir de vair*. Messire Philips d'Ypere/ Heer van Hondegem/ gelept in 't Fransch/ Quinville, verlatende den stamnaem ende wapen van syn huys/ nam op/ beyde den stamnaem ende 't wapen van Hondegem/ zijnde *d'argent a la fasce, bretessé & contrebretessé de gueules*; ende daer in ghevolght by Messire Philips van Yperen/ groot- Bailliu van Yperen ende Cassel/ 1520. als ghekomen zijnde van de erfghenaemen van 't huys ende Heeren van Hondegem: insghelijcx by syn soon Messire Philips van Hondegem/ groot- Bailliu van Gent/ ende syne descendentes/ tot op desen huydighen daghe. Ghelijcke veranderinghe in wapen/ met het behouden van stamnaem/ hebben wy in het oudt ghelache van Kouck/ originair in dat quartier van Vlaenderen; namentlijck/ *de sinople, au chevron d'argent, accompagné de deux Merlettes de sable en chef, un teste d'un boeuf d'argent en pointe*: als wy 'tselve hebben onder dese quartierren van den Edele Heere Charles van Hondegem/ Heer van Catfbergen/ Ceckebeke/ etc. van wegen Felice de Kouck/ anno 1470. weduwe van Johan de Pradelles/ Schildcknaep/ Heer van Palmast/ Berquin/ etc. te weten/ van 'sbaders wessghen/ Quinville/ ghelept/ Hondegem/ Bamers/ dit Yperen/ Crebecœur/ Dieville: van 'smoeders weghen/ Pradelles/ Kouck/ Yperis/ S^t. Omer.

Lannais
Samion
Haronfontaine

St. Omer

van Kenningem
Ceckhout

Peene
Zupdt. Peene

Walloncappelle

Yperen - Kenninghem

Yperen

Bailloeu

Vicomte d'Yperen

Dourlieu

Hondegem

van Kouck

Oock soo by Heer (a) Philips de Baillet / ghelept de Coupignies / Heer
 van Fouqueres / van wegghen syne moeder Jenne de Kouck / dochter van
 Louijs de Kouck / Bailliu van Castell / ten tijde van Keyser Carel de vijfde /
 ende van oudts staen / in secker cabinet d'honneur, in de kercke van S^{te}. Pie-
 ter tot Arien / ende in de glazen van de Parochie kercke van Wytge by
 Arien. Insgelyc (b) *d'or, au chevron d'azur, accompagné de trois Merlettes de sable,*
deux en chef, un en pointe, als die staen in 't M. S. van wapen / van alle die Ka-
 den van 't Parlement tot Mechelen / in 't Pallaps berustende / ende de coppe
 onder den edelen Heere Raedt Koelandts; van wegghen Messire Jacques
 de Kouck / Raedt van den ghemelden Keyser / ende Seecken van 't Capittel
 van S^t. Geertruyt tot Nivelles. Van ghelycken *d'argent, au chevron de gueules,*
accompagnée de trois Merlettes de sable en chef, un croissant d'azur en pointe, van wegen
 David de Kouck / Heer van (c) Ooisterceele / Schepen tot Bergen / 1428.
 oock soo staen / in de glazen van de handt-Doele tot Brussel / in de kercke
 tot Holarer byten Brussel / ende op een oude sepulture in 't Choor van S^{te}.
 Pieters kercke tot Loben / beyde van wegghen onse neven Jacques de
 Kouck / ende synen broeder Willem / Commis van de Finantie tot Brussel /
 met dese quartieren / (ende tot Holarer daer benevens met parade van man
 ende vrouw knielende /) te weten / van syn zjide / de Kouck / vander Gase /
 de Riege / Poptz. Noch andermael *d'argent, a trois Merlettes de sable,* son-
 der meer / als wy dat hebben met dese (d) quartieren / ende hun *esmail,*
 van wegghen Johan de Kouck / vooz-Schepen (e) tot Ypre / anno dupsent
 vijf hondert en tachtentich; namentlyc / Kouck / pro ut ghelept is / Hellin /
 ghestelt vierdeelyc / 1. en 4. *d'argent, a trois coquilles de sable,* 2. en 3. *d'azur,*
a trois de Lys d'or, a une cotice de gueules, boven vanden slinckeren hoek des
 schildts / tot beneden in den rechten / ghestelt op 't gros des wapens; Bellin /
d'azur a six cloches d'or; Boulin / *de gueules a trois roes d'or,* in plaets van *d'ar-*
gens, au chevron de gueules, accompagnée de trois Merlettes de sable, deux en chef un en
pointe, vooz 't volle wapen: als wy dat hebben behouden / op verscheppen
 oude reliquien / van de vooz-ouderen van Anthonius de Kouck / L. A. M.
 ende anno dupsent vijf hondert negghen en vijftich / Griffier van de Chze-
 soziers Kamer tot Antwerpen / ons Grootvader; Petri (f) wettich soon /
 ende (g) neve van den ghemelden Raedt Messire Jacques. Somwylen
 beyde den stammaem ende 't gheheele wapen: ghelyc de descendentes van
 Huges / Heer van Anchoing en Espinop / die troude vooz syn eerste hups-
 vrouwe / Philippe de Harnes / dochter ende erfgename van Michiel de Har-
 nes / Connestable van Vlaenderen / waer by hy verweckte 3 soonen / te weten /
 Michiel d'Anchoing / Heer van Harnes / wiens descendentes opnamen den
 stammaem ende wapen van Harnes; en Huges Heer van Anchoing en Espi-
 nop / ende Jan d'Anchoing / die opnamen 't wapen van haer hups / wesende *de*
gueules, au Lyon d'argent, couronné d'or. Als dese / soo mede de nakomelingen van
 Gerrit van Kassegem / den derden van dien name / Heer van Hasmines en
 Calcquene / van hem ende syne hupsvrouwe Margarita / den stammaem Has-
 mines. Insgelyc de nakomelingen van Gysbert van Sottegem / Ridder /
 Heer van Kassegem en Hasmines / jonger soon van 't hups van Sottegem /
 hebben opgenomen den stammaem ende wapenschildt van Kassegem: want
 Sottegem boert / *guironnée de dix pieces d'argent & de sable, les guirons de sable chargé*
chascun de 3 croissetes d'or; d'welck is 't eygen wapen van die van Engien. Raoul
 de Mortaigne / Heer van Rebele in Vlaenderen / soon van Eberard Raoul /
 Heer van Mortaigne op 't Schelde / Castelleyn van Doznick / die naeliet Gau-
 tier / Heer van Rebele / Castelleyn van Courtryck / namen op van hem de

a By schrift-
 telijcke
 communi-
 catie van
 den Eerw:
 Heere
 Antonius
 Sanderus.

b By schrift-
 telijcke
 authenti-
 ficatie van
 den Heer
 Slingelant,
 Secretaris
 van 't Par-
 lement tot
 Meche-
 len.

c M. s. by
 den Au-
 theur.

d Volgens
 d'originele
 den Au-
 theur toeg-
 hefonden
 door Guill.
 de Piadel-
 les, tot
 Ypre.

e By schrift-
 telijcke
 communi-
 catie van
 den Eerw:
 Heere An-
 tonius San-
 derus. Item,
 in sijn ge-
 nerale Hi-
 storie van
 Vlaende-
 ren.

f By Char-
 ter ende
 zegel van
 Robert
 de Croy,
 Aertz-Bis-
 schop, en
 Hertoch
 van Came-
 rijk, in
 date 27
 Septemb.
 1544. by
 den Au-
 theur.

g By de
 selve Char-
 tere.

Anchoing

nakomelingen den Stamnaem van Nebele / met die wapen *d'argent, a la croix de gueules*, eenighe *d'azur*, a la croix *d'or*, in plaets van *d'or*, a la croix de gueules, vooz die van Hozaigne. In de familie ende Heeren van Steelandt / voert d'eene *branche*, (voozts ghekomen van Messire Hellinck van Steelandt / Ridder / ende syne vooz-ouderen) *de gueules, a la fasce d'argent, frettée d'azur*; ende d'ander *branche*, met name (a) Block / oft Steelandt Block / *d'armories* van de Stadt van Courtrÿck / eerst gegeven aen Messire Guillaumme van Steelandt / mede Ridder / ende jonghet broeder van den ghemelden Messire Hellinck / by Robert / Grabe van Vlaenderen / in recompense / ende ter ghedachtenisse van syne groote manhachticheyt en vrome daden / by hem ghedaen in de bataillie van Groeninghe by Courtrÿck / anno 1202. in de maendt van Julius / alwaer t'mestendael van de noblesse van Brancrÿck verclaghden wierde / dat hy / en syne descendentes / daer naer behouden hebben / ende noch voeren / niet teghenstaende dese *branchen* van twee ghebroederen voozts gekomen zÿn. De woozden van 't (b) M. S. dat ons dit leerdt / zÿn dese: *Les Steelants Bloc, portent les armes de la ville de Courtray, lesquelles furent données par le Conte Robert de Flandres, a Messire Guillaume de Steelant, dit Bloc, Chevalier, en memoire & en remuneration de sa grand vaillance & des beaux faits d'armes & proesses qu'il fist à la bataille de Groninghe, aupres du diët Courtray, en laquelle la plus grande partye de la noblesse de France fut deffaitte, par les Flamengs, & fut icelle bataille au mois de Juillet, de l'an mille trois cent & deux, & luy fut illecq donne, le diët Nonchel de Bolc, pour ce qu'il maillota tant sur les ennemÿs, & de la, laissa lors le dit Guillaume, les armes que portoient lesdicts Stelants, lesquelles il avoit portées comme ses predecesseurs avoient fait, jusques a ce jour, & de la en avant, porta lesdicts armes de Courtray, en delaisant les siennes, comme aussi ont fait ceulx qui sont descendus du frere aysne du diët Guillaume, nomme Messire Hellinc de Steelant, & encotres portent jusques a present, qui sont de gueules, a la fasce d'argent, chargé ou frettée de fautoirs d'azur, comme il appert cy devant folto clncq; & combien que les deux lignages desdicts de Steelants, portent différentes armories, ils sont neantmoins yssus de deux freres, Hellinc & Guillaume.* Onder die familien ghelproten van de oude Castellenn van Gent / voert d'een vooz Stamnaem Gent / d'ander Ghilnes / Villain / Claerhoudt / Bizetelle / Hedonc / Heren / Waem / Ferrant / ende soo voozts met onderschept van wapen: Inder voeghen / dat ghehÿckerwÿse alle dese roepen Gent / soo Brugës roept Nelles / Nelles roept Soissons; overmidts die Graven van Soissons / verlatende haren Stamnaem / op namen die van Nelle / van wie ghedescendeert zÿn die Castellenn van Brugge. Inghelijcx Escornair / roept Materne; Materne / roept Gabezen; Hoerkercke / roept Waet; Malmines / roept Kallengem; Vinckam / roept Hondenburch; Hoerbeek / roept S^r. Omer; Ilegem / roept Maldegem ende voert *d'argent a la croix de sable, a l'ourle de douze Merlettes de mesme*, in plaets van *d'or* a l'ourle de douze Merlettes de gueules, vooz Maldegem.

In Cambzesis *crie*, of roept Beaumont / S^r. Obert / als mede doet Grancourt / ende voert *de sable, a trois chevrons d'argent*, in plaets van *d'or*, vooz S^r. Obert. Molbays roept Ligne / ende voert *d'argent, a la bande de sable, un Lion en chef*; in plaets van *d'or*, a la bande de gueules, vooz Ligne. Cunilliers / roept Hennin / ende voert *de gueules a la bande d'or, au chef un Lion de (c) sable*, in plaets van *gueules a la bande d'or*, vooz die van Hennin. Villers roept Barbanson / ende voert *d'argent, a trois Lions de gueules*; dat mede doet Juemont / met een Starre in *abyssme*: Dousteinne met een *bordure endenté d'azur*: Sozsurfambze met een *crups d'azur*; ende Werchin *d'azur semé de billetes d'argent, au Lion de mesme*; upt reden hier voozen.

In Hollandt / in de familie van Arckel / voeren die van Lede / *d'or, a deux fascies*

a Meyerus
lib. 11. pag.
140. ann.
1321.
April. 19.
Item,
Burtkens
Tropheen
van Bra-
bandt,
Tom. 1. liv.
4. pag. 407.
preuves pag.
165.

b Wapen-
schilden
van den
Edeldom
van Vlaen-
deren, on-
der de
pampieren
van den E:
Heere van
Halmale
berustend-
de.

c d'Azur,
seydt Andre
du Chesne,
Hist. de la
maison de
Castillon,
liv. 4. pag.
193.

Cunillie
Hennin
Villers
Doustein
Werchin

Lede

W. v. de
Hozaigne
Steelandt
Steelandt Block

Isigem
Maldegem
Grancourt
S^r. Obert
Molbays, Ligne

Juemont
Sozsurfambze

fasces bretefées & contre-bretefées de gueules; die van Dalem / de gueules a deux fasces bretefées & contre-bretefées d'argent; die van Zebender / d'or, a deux fasces bretefées & contre-bretefées de sable; die van Gellicum / d'azur, a deux fasces bretefées & contre-bretefées d'or; die van Kerkum / Haesten / Kijfhouck / ende Loon / d'argent, a deux fasces bretefées & contre-bretefées de sable. Die van Kran / de sinople a deux fasces bretefées & contre-bretefées d'argent; die van Slingelandt / de sable, a deux fasces bretefées & contre-bretefées d'argent; in plaets van d'argent, a deux fasces bretefées & contre-bretefées de gueules, voor die van Arckel. In de familie van Heusden / die van Drongelen / d'azur, a la roue d'argent; die van Elshoudt / d'or, a la roue de sable; die van Heelbeen / de gueules, a la roue d'or; die van Heedichulin / d'azur, a la roue d'or; die van Spierinck / de sable a la roue d'or; die van Trapesteep / de sable, a la roue d'argent; die van Rosendael / d'argent, a la roue de sable; die van Busering / de sinople, a la roue d'or, in plaets van d'or, a la roue de gueules voor die van Heusden. In de familie van Altena / die van Brakel / de gueules, a deux saumons addossées d'argent; die van Gissen / de sinople, a deux saumons addossées d'or; die van Rijswijk / en Sande de gueules, a deux saumons addossées d'or; die van Emickhoven / d'azur, a deux saumons addossées d'or; die van Borchgrave / d'argent, a deux saumons addossées de sable; die van Berckhuylen en Barendrecht / de sable, a deux saumons addossées d'argent; die van Oerspiick / couppe d'or & de sable, a deux saumons addossées de gueules, brochant sur le tout, in plaets van d'or, a deux saumons addossées de gueules, voor die van Altena. In 't hups van Wassenae / die van Santhorst / d'argent, a trois croissants de gueules; die van Groenevelt / de sinople, a trois croissants d'argent; die van Cranenburch / de sable, a trois croissants d'argent; die van Dubbenboorde / d'or, a trois croissants de sable; die van Polanen / d'argent, a trois croissants de sable; andere / d'azur, a trois croissants d'argent; in plaets van de gueules, a trois croissants d'argent, voor die van Wassenae. In 't hups van Strpen / die van Sevenberghen / d'argent, a trois sautoirs alizees de gueules, tot dat sy wierden Chefs van haer familie / als wanneer sy boerden 't volle wapen / 't welck die plaets van haer noch heeft behouden: die van Wioldrecht ende Halbout / d'azur, a trois sautoirs alizees d'argent; die van Zpduen / oft Zndwint / d'azur, a trois sautoirs alizees d'or; die van Dymelen / de sable, a trois sautoirs alizees d'or; die van Dubbelmonde / d'argent, a trois sautoirs alizees de sable; die van Almonde / de sable, a trois sautoirs alizees d'or, tot dat sy naer uptgaen van 't hups van Sevenberghen / mede wierden Chefs van die familie / als wanneer sy insghelijck mede boerden 't volle wapen / te weten / d'or, a trois sautoirs alizees de gueules, als die van Strpen. In 't hups van Woerden / die van Vliet / de gueules, a trois lozanges d'argent; die van Otenenge / ende Otenham / d'argent, a trois lozanges de gueules; die van Overdevecht / de sable, a trois lozanges d'argent, in plaets van d'or, a trois lozanges de gueules, voor die van Woerden. In 't hups van Cralingen / die van Hoerdrecht / de gueules, a l'estoille d'argent; die van Wateringen / de sable, a l'estoille d'argent; die van Alfen / d'argent, a l'estoille de sable; die van Sterenborch / de gueules, a l'estoille d'or; die van Wittelnoort / d'argent, a l'estoille de gueules, in plaets van d'or, a l'estoille de gueules, voor die van Cralingen.

In Zeelandt / in 't hups van Doorn / die van Heenbliedt / de gueules, au Leopard Lionné d'argent; die van Cattendijck / d'argent, au Leopard Lionné de gueules, in plaets van de gueules, au Leopard Lionné d'or, armé & lampassé d'azur. In 't hups van Rhoon / die van Botlandt / pointes en fasce d'or & de sable, de dix pieces; die van Dubelandt / pointes en fasce d'argent & de gueules, de dix pieces, in plaets van pointes en fasce d'or & de gueules, de dix pieces, voor die van Rhoon.

In 't Stricht van Orecht / in 't hups van Zuplen / die van Abconde en

Dalem
 Scudder
 Gellicum
 Kerkum, Haesten
 Kran
 Slingelandt
 Arckel
 Drongelen
 Elshout
 Heelbeen
 Heedichulin
 Spierinck
 Trapesteep
 Rosendael
 Busering
 Heusden
 Brakel
 Gissen
 Emickhaven
 Borchgrave
 Berckrecht
 Oerspiick
 Altena
 Santhorst
 Groeneveld
 Cranenburg
 Dubbenboorde
 Polanen
 Wassenae
 Sevenbergen
 Halbout
 Zpduint
 Dymelen
 Dubbelmonde
 Almonde
 Strpen
 van Vliet
 Otenenge
 Overdevecht
 Woerden
 Hoerdrecht
 Wateringen
 Alfen
 Sterenborch
 Wittelnoort
 Cralingen
 Heenbliedt
 Cattendijk
 Doorn
 Botlandt
 Dubelandt
 Rhoon

Kijfhouck
 Loon

Heedichulin
 Spierinck

Busering

Rijswijk

Borchgrave

Wioldrecht

Otenham

Alfen

Beaule
Satteris
Blasenborgh
Erpe
Culenborgh

van de Seck
Vianen
Picubelt
Linden

Markspoord
Handenvroede
dein deen
Aspremont
Wutenburg
Gennep
Seraaskeke
Tuyt
Chabot
Graesbeek
Haemast
Gyaasbeek
Brabant
Bortel
Cuijck
Berlar, Helmont
Mechele
Assche
Berthand
Cranendonck
Brughese
Maorne
Mesemale
Rutselaer
Ruieren
Schoorhaven

Patteris / de gueules a trois zules (ou doubles rocs) d'argent; die van **Anholt** / d'or, a trois zules de sable; die van **Blasenborgh** / d'azur, a trois zules d'argent; die van **Erpe** / d'or, a trois zules d'azur; die van **Culenborgh** / (niet teghenstaende sy komen van die van **Boesichem** en dooz alliantie 'tselbe wapen hebben opghenomen / ende upt ghelijcke redenen hunnen schilde ghestelt vierdeelich / met dien vander **Leck** / te weten / d'argent au Lion de sable) d'or, a trois zules de gueules; die van **Vianen** haer **Cadets** / d'argent, a trois zules de sable, in plaets van d'argent, a trois zules de gueules, vooz die van **Picubelt** / vander **Haer** / ende **Zuplen**. Die oude **Borgh-Graven** van **Hontfort** (voozts ghekomen van die van **Kandenrode** / in 't landt van **Gulick**) eschequeté d'argent & de gueules; haer **Cadets** / eschequeté d'argent & de sable, in plaets van eschequeté d'or & de gueules, vooz die van **Kandenrode**; ende die van **Linden** / de gueules a la croix d'or, in plaets van de gueules, a la croix d'argent, vooz die van **Aspremont**.

In **Gelderland** / in 't hups van **Gernep** / die van **Batenburch** / de gueules, au sautoir, & quatre forces d'or, in plaets van d'or, au sautoir & quatre forces de gueules, vooz die **Graven** van **Gennep**. In 't hups van **Tuyt** / die van **Seroelkercke** / d'azur, a trois testes de bracs d'or, in plaets van d'argent, a trois testes de bracs de gueules, vooz die van **Tuyt**. Die van **Chabot** / geleyt **Wockens** / d'argent, a trois Chabots d'azur; eenighe voerden de gueules, andere de sable, a trois Chabots d'argent; die van **Groelbeek** / d'argent, a la fasce ondoyée de gueules; die van **Hoemoet** / de gueules, a la fasce ondoyée d'argent.

In **Brabant** / die van **Gaelbeek** / de sable, au Lion d'argent, in plaets van d'or, vooz **Brabant**; die van **Bortel** / d'argent, a deux fasces de gueules, & une ourle de douze Merlettes de mesme, in plaets van d'or, a deux fasces de gueules, & une curle de douze Merlettes de mesme, vooz die van **Cuijck**. In 't hups van **Berthand** / die van **Berlar** / **Helmont** / **Estoy** / **Berchem** / ende **Kant** / d'argent, a trois pals de gueules. Die van **Mechelen** en **Duffele** / d'or, a trois pals de gueules; ende die van **Assche** / d'or, a la fasce d'azur, & sautoir de gueules brochant sur le tout, in plaets van d'or, a la fasce d'azur, vooz 't oude hups van **Berthand**. In den hups van **Hoozn** / die van **Cranendonck** / d'argent, a trois trompes de gueules lies d'argent; die van **Bruhese** / de sable, a trois trompes d'argent lies d'or, in plaets van d'or a trois trompes ou buchats de gueules lies d'argent, vooz die van **Hoozne**. In den hups van **Aerschot** / die van **Delemale** / de gueules, a trois lys au pied posé d'argent; die van **Rotselaer** / d'argent a trois lys au pied posé de gueules; die van **Ruieren** / d'argent, a trois lys au pied posé de sable; ende die van **Schoonhoven** / de gueules a trois lys au pied posé d'or, ende soo voozts: **Ander** voeghen / dat dit veranderen van **Stamnamen** ende **wapenen** / in 't besitten van **Leenen** ende andere heerlijcke goederen / dooz lanckheyt van tijdt heeft veroorzackte / dat eene familie haer heeft verspreyt onder veel **Stamnamen** / ende eenen **Stamnaem** / over veel familien: ende hier upt komt het / datmen soo dickwils liet onder den **Adel** / verschepden **Stamnamen** / met een de selve **wapenen**; ende verschepden **wapenen** / met een de selve **Stamnamen** / daer nochtans die **Stamnamen** en **wapens** / die **Leenen** niet en volghen / noch verkoopinge / permutatie / oft eenighe andere verbzeemdinghe zijn onderwoopen: maer alleen epghen die van de familie / al ist saccke sy niet en zijn besitters van die goederen / als wesende ghesepareert van de **successie** / ende gegeven / ten opsien van de **diensten** ende **verdiensten** / diese al doen belaten / om de selve / ende hare edele **descendenten** daer mede te veretren / ende midts dien oock (specialijck van **Stamnamen** / **wapens** / ende **attributen** / dienende tot **illustratie** van de oude **gheslachten**) gheen verbzeemdinghe oft veranderinghe hoozt getolcreert te werden.

IX. Doch om booz te komen dese confusie ende berwerringe onder den Adel/ dooz dit veranderen van *esmail*, oft figure in wapen/ wierde goet ghebonden Cadets/ oft jonger geboozen/ die wapen van hun stam ende familie/ te draghen met een onderschept van by voeghen *Lambeaux, Croissants, Mollets*, ende andere diergheltijcke levende oft doode teekenen / die sonder eenighe essentiele oft wesentlijcke veranderinghe van 't blason/ konden by ghedaen ende achter gelaten werden : ende daer inne te continueren/ soo lange als de descendentes van d'een oft d'ander staeck souden dypzen/ om tot allen tijden/ dooz dat by-voeghen oft lasten/ te konnen onderkennen die staecten en persoonen van alle / ende van peder een in 't bysonder van 't selve huys en familie/ naer ozder van gheboozte ; waer toe dient de methode deser figure.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Nota.
 Dar den eerst-gebooren van de eerste staeck, voert 't *Lambel*; den tweeden, 't *Croissant*, ende soo voorts d'andere. Den eerst-gebooren van den tweeden staeck, 't *Lambel* op 't *Croissant*; den tweeden, 't *Croissant*, op 't *Croissant*, ende soo vervolgens de reste.

Soo dat het is een onseplhare maxime ende vasten reghel in 't stuck van *Armarie*, oft *Heraldye*/ dat wapens/ die de minste by-voeginghe/ belastin- ghe/ oft bzeucke hebben / zijn d'oudtste/ ende naest het stamhuys; d'welck oock koninck Henrick den IV, by syne brieven aen alle Parlemen ten anno 1599. heeft gheverificeert / ende dien volghende verstaen / dat Henry de Bourbon/ Prince van Conde/ eerste Prince van 't bloedt / alleen soude hebben *le baston (a) alizé*; ende alle d'andere Princes van 't bloedt / met verscheyden andere bzeucken; d'welcke die curieus is te lesen/ lie *Geliot*/ onder 't woort *Brisure*.

a Indice Armorial, par Gelot, pag. 75.

Dat dit onderschept van by-voeghen diergelijcke bzeucken/ in Franck- rick onder de derde familie haerder koninghen/ eerst is gheinbentert ghe- weest/ accordeeren alle schrijvers/ maer onder wat Prince/ zijn van verschey- den gheboelen. *Mozeau* ende (b) andere segghen/ dat *S^t. Louijs* was den eersten / die (in imitatie van eenighe sijnder booznaemste ondersaten) per-

b Les me- moires Et recherches de

France, par Jean de la Haye, Baron de Contaux, pag. 180. apud Scobier, chap. 18. pag. 78.

mitteerde aen synne broeders ende kinderen / te boeren die Zelpen in hare schilden : 'texempel vinden wy in 't wapen van Arthops / op-ghenomen by syn broeder Robert / bekomen hebbende 'tselve landt vooz partagie / met d'initulatie van Grave. De woorden by Ferreol zijn dese : (a) In Comitatus hujus decorem attributa sunt peculiaria insignia ex scuto Franciæ, quod tum incerto Liliorum numero componebatur, & Castellæ, ternis videlicet turribus in unoquoque trium lumborum adpictis, quæ stemma paternum atque maternum referunt. Soo dat hy voerde *semé de France, au lambeau de gueules, Castellé d'or* : synen broeder (b) Alphons / Grave van Poitiers en Tholouse / *semé de France, party de gueules, chargé de six Chasteaux d'or*, van wegghen syn wijf / Hertiëre van Tholouse ; ende synen broeder Charles / Koninck van Sicilien / Grave van Anjou ende du Maine / *semé de France, au lambeau de gueules, movant du chef*. (c) l'Allouete en Bellefoest / dat Philippus Augustus ordineerde alle die kinderen van de Croone van Franckryck / komende te trouwen / haren wapenschildt te over-zaepen met Zelpen ; ende dat vooz die tijden / niemandt gheoozloft was dan den oudtsten soon / te boeren 'tvolle wapen van Franckryck / jongher gheboozen d' *Armoiries* haerder partagien oft vrouwen : waer inne sy zijn gheabuseert / soo du (d) Cillet ons niet en abuseert / midts (naer syn segghen) sulcx haer noyt en was verboden / maer die veranderinghe van *esmail* en d' *Armoiries* hunder partagien oft vrouwen / op-ghenomen te hebben upt andere oozaecken ende consideratien. Niet te min / den President (e) Fauchet gaet hoogher / legghende / dat die wapen vooz 't hups van Franckryck / waren erfelijck ghemaect ten tijde van Louijs le Gros, als wanneer die differente bzeucken tusschen onder ende jongher soonen souden hebben beginnen te nemen haren coars ; al hoe-wel (f) Beliot verhaelt / dat die wapen die Paradin gaf Robert / den eersten Grave van Anjou / die hy houdt voozts ghekomen upt die Konincklijke *branche*, gheheeten *Capitellenne*, die bzeucken wel twee hondert jaren ende veertich / ouder soude zijn / nademael Louijs le Gros, quam aen de Croone anno 1110 / daer desen Robert leefde anno 870 ; ende voerde naer 't segghen van Paradin / *semé de France, a la bordure de gueules* : waer upt aen te mercken staet / dat de voozlepde bzeucken van die tijdt af / of noch te voezen / haren oozaeyonck moeten ghenomen hebben / ende upt die reden / langher in de weerdelt gheweest / dan Mozeau ende die andere schrijven / aenghesien niet alleen in Franckryck / maer oock by ons / ende in andere Landen / aldoen die bzeucken in boughe zijn geweest. Anno 1170 / Heer (g) Godefroy Plantagenet / Grave van Anjou ende Poitiers / vierde soon van Henrick den II, ende broeder van Richart den eersten / Koninck van Engelandt / voerde een *lambeau* met vijf *pendants*. Anno 1190 / Heer (h) Dirck van Brederoode / voerde den Leeuw van Hollandt / met een *lambel a 3 pendants*. Ende soo sien successive / dat anno 1238 / in het Tournoy te Compieigne / voerde Jan de (i) Dampiere / Grave van Namen / den Leeuw van Vlaenderen / met een *lambel*. Philips van Vlaenderen / met een *Cotte* ; ende Boudewijn van Vlaenderen / Heer van Abennes / met een *bordure engreslee de gueules*. An^o. 1246 / Heer Gillis Berthoudt / Heer van Berlar / voert de dyp staecken met een *lambel*, met vijf tacken / pro ut in archivis Xenodochii. Anno 1281 / Heer Godebaert van Zabandt / Heer van Verschot / den Leeuw met een *lambel*. Den Heer van Perwijs / den schildt *d'or, a trois Fluchets de gueules, vitrolles d'argent*, met een *lambeau d'azur*.

Dit niet alleen in soonen van Princen / maer oock in de wapenen van particuliere oude stamhupsen. Anno 1250 / Tibault van Dabele / voert de *gueules*

a Chron.
Belg. tom. 3.
pag. 401.

b Du Tillet
Recueil des
Rois, pag.
324. &
325.

c En son
Traicté des
Nobles, pag.
41.

d Recueil
des Rois,
pag. 320.

e l'Origine
des Armo-
ries, liv. 1.
chap. 2.
pag. 18.

f Indice Ar-
morial, pag.
78.

g Catalogue
of
Honor, by
Tom. Mil-
les, pag.
596.

h Annales
van Lin-
den, per
Butkens
preuves 5.
i M.S. Hal-
male.

gucules, a une bande d'argent, met een lambel. Anno 1280 / Nicolaes van Wynegem / Amptman van Antwerpen / voert dyp kepers met een *lambel*, pro ut in litteris, van het rijck Gasthuys. Anno 1300 / (a) Jan van Licr / die men hiet van Immerseel / Heer tot Weps / den schildt dyp Zelpen / met een *lambeau, a dyp pendants.* Anno 1317 / Willem de Kouck / Drost tot Bergen op den Zoom / ende andere aldaer / dat wapen met een *croissant en pointe.* Anno 1520 / Hieronimus de Kouck / Schepen / sonder 't *croissant* : ende Anno 1550 / Willem de Kouck / Burghermeeſter / met een *croissant en lambel*, ut patet in archivis & monumentis. Anno 1350 / (b) Aert / dicus, *Cerraets* / Schepen tot Buzſel / den Leeuw met een *lambel* met dyp tacken. Anno 1365 / Gillis Caſſart / alias, Plarman / Schepen / met een *lambel*, den schildt dyp Zelpen / ende ſoo voorts : doch gheen hoogher dan de voorszaelde jaren. Sulcx dat te preſumeeren ſtaet / dat het voeren van 't wapen voorsz jongher ſoonen met ſulcke bzeucken / eerst is opghenomen ontrent de tijden Philippi Augusti / aenghesien alle die gheschreuen hebben van Heraldie ofte *armorie*, niemandt ſpne introductie van bzeucken / veerder heeft ghehaelt dan den Preſident Fauchet : oock dat wy ſien / voorsz die tijden / by ons te schilden van d'oude Baronnien / zijnde meest partagien van Zabandt / het *esmail* van hun principale behouden hebben. De partagie van Dieſt / heeft *d'or, a deux fasces de sable*, het *esmail* van Zabandt. De partagie van (c) Breda / de *gueules, a trois sautoirs alzees d'argent* ; ende die van Bierbeke / *d'argent, a la fasce de gueules*, beyde het *esmail* van Loben ofte Lozrainen.

X. Maer aenghemerckt dese ordze in 't bzeucken van 't wapen met *lambeaus croissants*, etc. al eenighe hooghe jaren mede niet wel en is gheobſerveert gheworden / maer veeltijds gheſtelt teghens konſt / ende inoordenlijck byghevoeght niet alleen *d'armories* van alliantien / maer oock van Dominien / ende andere honozable Leenen ofte weerdigheden (dat alleen plaats heeft (naer d'opinie van ſommighe) in *d'armories* van Keplers / Koninghen / ende ſouveraine Princen / ofte Republijcquen / ende niet in (d) ſubalterne.) Is inghelijcx gheen valſte reekeninghe daer op te maecten / om ſceckerlijck t'onderkennen / oft met probable redenen te conjectureren het ſtamhuys van d'alliantie / oft haeres van ſucceſſeur / ende daerom oock ſchilden / met ſulcke vermenginghe / ſpecialijck van publijcke wapenen / niet eyghentlijck konnen gheſept werden / te welen *armories*, ofte wapenen van eenighe ſtammen ofte familien / waer van die draghers zijn voorts ghekomen ; maer meer te repreſenteeren de natuyze van *Enſignes*, ten aenſien van de publijcke authoriteyt daer by ghevoeght / als mede ten respecte / dat de ſucceſſeurs in die ſupreme goubernementen / die wapenen draghen als een ſpecial teecken ende ghetuyghenisse van ſulcke hare verſcheyden juridiſtien / al itt laecke sy ghesproten zijn uyt vzeemde familien ; want ſoo en is den Arent niet eyghen het huys van Oſtentrjck / noch de Zelve 'thuyſ van Valois : Wel is waer / dat het ſtellen van den ſchilde vierdeelich met s'moeders wapen / voorsz ſoo veel het mede gheeft veranderinge binnen de circumferentie van den ſchilde (*modica alteratio* (ſeydt den Philoſooph) in membro principali magnam alterationem facit) fatſoenlijck ghezuyckert werdt by jonger ſoonen / ghelijck wy ſien Keymerſwale met Gaveren / Montmoency met Egmondt ende Boſſu / ofte Hennin met Bourgondien : maer gheconſidereert / dat ſulcx mede gheschiet / by die daer zijn *Chefs* van beyde die huysen / als Crop met Kenty / Ligne met Barbanson / en uyt andere redenen gelijk den gemelden Heer Philips / Bourgondien met Dieville / ende ſyn ſoon Heer Adolf / met Montpenſier : Galeas / Hertoch van Milanen ; Nicolaus / Hertoch van Ferrare ; ende den

a^{ſte}. Gomer tot Licr.

b M. S. Halmale.

c Patet ex dipl. Ducis 1494. in Archivis Berg.

d Edict des Ertz Hertoghen, de ann. 1616. N. 4.

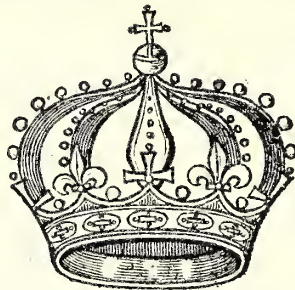
Dieſt
Breda
Bierbeke

Heere van Albret met **V**ranckrijck/ segghe/ is gheen volkomen onderwij-
singhe van 't boeren upt 'twapen te verkrigghen. Als mede niet en kan ghe-
schieden in 't bzeeken van 't wapen *au Canton d'honneur*, midts d'een soo stele
'twapen van de vader/ ghelijck Heer Jan van Gylmes/ *d'armories* van **V**ra-
bandt: d'ander van de moeder/ als anno 1407/ (a) Willem van Kanst/
'twapen van Lier; ende Wouter van Lier/ anno 1484/ 'twapen van Ber-
chem: de derde *d'armories* van syn ozder oft weerdigheyt van **R**idderschap/
ghelijck die **R**idderen **B**aronnets/ 'twapen van (b) **V**lter: de vierde 't Sym-
bolum van eenigen **P**ins/ gelijk Henrick (c) **G**uilfozt/ 'twapen van **G**ra-
naden; Henrick (d) **S**aint **G**eorge/ 'twapen van **S**weden; ende **N**icolaes de
(e) **M**olin/ de **R**oos van **E**ngelandt/ ende **D**istel van **S**chotlandt/ beyde te
samen; daer nochtans dat boeren *en Canton*, van oude tijden/ mede is een ghe-
allureerde beteckeninghe van (f) onwettelijk voozts komen; insgelijcx in 't
stellen/ *en party, couppe, escuffon sur le tout*, oft andersints: **J**a/ het stellen vierdee-
lich wapenen van bysondere familien in eenen schilde (midts eenige vaste-
lijck affirmeeren/ dooz dit seggen van **C**hastaneus/ *Quod arma non transeant*
ad cognatos & affines, quia cognati descendentes ex foemina, non sunt de familia,
dat sulcx niet en is ghepermitteert naer recht/ maer alleen ghetolereert by
ulantie) werdt by sommighe mede uytterlijk verwozpen/ hondende sulcke
schilden meer te beboughen een **G**enealogie/ dienende tot approbatie van
alliantien/ende titulen tot goederen/ dan een merckelijck tecken van militair
gebzupck: want/ **S**tandaerts/ **B**anieren/ en diergelijke/ zijn alleen beroz-
dineert geweest om **O**versten oft **G**eneraels te kennen in 't veldt/ dat niet wel
en kan geschieden/ dooz soo veel te samen gedzongen wapenen; maer wel/ dat
een **P**ins oft **E**delman/ hebbende recht oft titel tot eenich landt/ ende om
'tselbe te reconzyeren/ genootsaeckt te oozlogen/ vermach *d'armories* van die
plaetse/ beneffens syn eyghen/ te vertoonen in syn vendel/ onder dat volck/
die by recht/ en van conscientie wegghen/ hem schuldich zijn onderdanigheyt/
op dat sy daer dooz te eerder moghen geinduceert werden/ haer te submitte-
ren/ aen hem als haren wettigen ende waerachtigen **P**rince. **K**oninck **E**du-
waert den III, oozlogende in **V**ranckrijck/ ende om tot hemwaerts te trec-
ken die **V**lamingen (midts sy aen den **K**oninck van **V**ranckrijck verbonden
stonden/ ende upt die reden haer berexcuseerden) nam op van wegghen syne
moeder **I**sabella/ dochter van **K**oninck **P**hilips *le Bel*, niet alleen den titel van
Koninck van **V**ranckrijck/ maer oock die wapenen stelde vierdeelich met
die van **E**ngelandt/ ende syne **C**roone vermengde met **L**elpen/ en gestoten
bogghen/ in dese forme/ die alle **K**oningen van **E**ngelandt/ oock sedert soo be-

a M. S.
Holmale.

b The
booke of
honor.
Matkham
Decad. 3.
Epist 8.
c Camden.
d Titles of
honor,
Selden,
pag. 459.
e Display of
Heraldrie,
Guillim
Sect. 6.
chap. 2.
f Vide c. 6.
n. 50. pag.
55. Item,
*Le traite de
Noblesse, par
Iacques de
Valere, apud
André du
Chesne l'Hi-
stoire de la
maison de
Castillon,*
liv. 4. c. 8.
pag. 189.

g Catalo-
gue of
honor,
T. Miles.
h The u-
nion of
honor,
Jaems
Yorke:
i Catalo-
gue of ho-
nor, pag.
94.
k Tillet
Recueil
des Roys,
pag. 422.
l Liegh his
Accidence
of armo-
rie, pag. 41.
m *Roy d'ar-
mes,* pag.
145.

houden hebben/ welfende te boozen alleen (g) *fleuronné*, (andere (h) gestraelt)
ende ongheloten. Inghelijcx haer wapenschildt/ dooz Henrick (i) den II,
van wegen syne huysvrouwe (k) **E**leonoza (l) vermeerdert/ met 'twapen van
Supinne/ te weten/ *de guenles*, (m) *au Leopard d'or*, boerende syne voozlaten van
die linie/ **K**oninghen van **E**ngelandt/ alleen 'twapen van **N**ozmandien/
welfende

wesende twee *Leopards d'or*, in ghelijcken schildt / uytghenomen Koninck Steven / die eenen (a) *Sagittarius* hadde / met 'tselbe *esmail*; reden / den aen-^{a Lieg,} bangh synder regeeringe in dat teycken / ende de gedachtenisse van syn ver-^{loco citato.} kregghen assistentie door die wapen / in 't bekomen van dat Rinck / ende hier in passant verhalen. Niettemin / soo bevinde dat het stellen / van bysondere wapenen in eenen schilde / by ons langer als dupsent jaren is in ghebruyck gheweest. In diplomate (seydt (b) Gramap) dato pro cella St. Eucharii, Clo-^{b Collect. de Hasbania.} dulphum, Arnulphi secundo genitum, Divinâ Clementiâ Ducem Austriæ Moselanicæ, &c. se appellare invenimus, appenso sigillo bipartito, ex Pipini (te weten / eenen schildt en (c) *fascie*, van weghen spne moeder Doda / suster van Pepin / ^{c Loco citato.} Caroli Hasbaniaë soon) & Arnulphi, quod crucem cum carbunculo præferabat insignibus conflato. Inghelijcx verhaelt ons *Franchois de* (d) *Rosiers* / gesien ^{d Lib. Stemmarum Lotharingie.} te hebben seekere Privilegie / verleent by Dagobert / Koninck van Franckrijck / aen Hodoaldus / Aertz-Bisschop van Trier / vooz het Clooster van S^{te}. Maurice te Toledo in Spangjen / waer mede soo onder aenhingh dien zeghel; syn woorden zijn dese: Hoc diploma tribus sigillis firmatum est, primo aureo Dagoberti, habens insculptum scutum liliis plenum: secundo cereo Cuniberti: tertio etiam cereo Clodulphi, in quo est scutum partitum impressum, prior pars decorata cruce ac escarboele, five carbunculo, altera fascia. Dat. Kal. Maji, anno Dominicæ incarnationis, 622.

Van ghelijcken / aenghesien bepde stamnamen ende wapen-schilden / onder den anderen dus zijn verwerret / ende opghenomen by andere huylen / dan eerst die besaten / dat mede eenighe gheslachten zijn verstorven / andere weder door alliantie / oft andersints / uyt vzeemde landen in Brabandt gheboozen / is het mede niet wel doemlijk / alle die adellijcke familien / eygen die Provintie te vertoonen / ten ware notitie van pder eenw / speciael waer ghehouden. Die pzeuve begheert / conferere die publiicke Caerten der representatien deser Edelen / by de Heraulden naer den anderen uytghegaen: Inghelijcx de particuliere schriften ende Ridder-boecken / onder verscheyden Edelen berustende / waer van eenighe hebbe doozien / ende de naervolgende ghetrocken / uyt de pampieren oft M. S. van wijlen den Edelen Heere / Henrick van Halmale / in synen tijdt Burghermeester tot Antwerpen / die met groote curieulheyt / ende onghelooftijcke onkosten / in alle Godtshuylen / Kercken / Cloosters / Steden / en andere plaetsen / binnen onsen Vaderlande / de registers / monumenten / sepulturen / ende glase-vensters / heeft laten opsoecken / uyt-trecken / ende annotereen die stamnamen / wapenen / quartieren / ende andere Cer-teekenen der Edelen / die te vinden waren. Welckers alle *armories* te blasonneeren / wy laten blijven / om den Leser (midts de menichte / als andere insichten) niet te verbeelen. De stamnamen waren dese:

Brabandt.

A.

XI. Van A,	Aerschot,	vander Aa,	Aleyns,
Abfelon,	van Assche,	Ayfa,	Attenhoven,
Aelst.			

B.

Baerdegem,	Back,	de Bauw,	Baceler,
Bauterssem,	Bergen,	Bedelman,	Berchem,
Berthaut,	Berckel,	Berwauts,	Beversluys,
		D u 2	Blaef-

Blaefvelt,
Bode,
Bouchaut,
Breda,
.....
vanden Boffche,
de Berfele,
de Blijde,
de Bie,
Blitterfwijck,
Bloys,
Boulaer,
Beer,
Bommale,
Bru,

Bierbeke,
Bocxhorn,
Borgneval,
Brant,
vander Bruggen,
Bygaerden,
Begge,
Bouverie,
Blærthem,
Bofhuysen,
Bifdom,
Bofluyt,
Barlar,
Berlo,
ver-Borch,

Blancart,
de Borgrane,
Boxtel,
vanden Broecke,
vanden Berghe,
Beyeghem,
Bufeghem,
vander Borch,
Bouchem,
Baronnagie,
Brabant,
Berlar,
Boulant,
Blesten,
Beckewert.

Boot,
Borchoven,
Borch,
van Brecht,
Brulocht,
vanden Broecke,
vander Berthem,
Baufel,
Baten,
Bloys,
Brimeu,
Boufeval,
Beer,
Botton,

C.

Camerline,
Cauwenberch,
Colibrant,
Crainhem,
Cayer,
van Campe,
Coninc,
Coffar,
van Cauwenberch.

Campenhaut,
Cockelberghe,
Coutereau,
Cricfteen,
Caffart,
Cobbeghem,
Cockelberghe,
Caesdouck,

Caffart,
Coelput,
Coninc,
Cranendonck,
Caerlo,
Cockelberghe,
Coenen,
Crefem,

van Calstern,
Collay,
Couterel,
Crupelant,
.....
Craeckhoven,
Campenhaut,
Clutinc,

D.

van Dale,
Dickbier,
Dieft,
van Dormale,
Dijck,
vander Duffen,
Daens,

Daelhem,
vander Diltf,
Draeck,
Deurne,
Damaes,
van Dorpe,
Damme.

Delbroeck,
Diegem,
Dongelberch,
Duffele,
vander Voerde,
Douvrin,

Dielbeke,
Dinter,
Doerne,
Dormale,
Diemen,
van Dieft,

E.

van Eehoven,
Eedelheere,
van Bygaerden,

Enlooghe,
van Elfbrouck,
Enghien,

van Eetvelt,
vander Elft,
van Berchem,
ditto Eftor.
van Eyck,
van Eppegem,
Edelheere,

Eyhem,
van Erp,

van Eynatten,
Eppegem,
van Eyck,
van Erp,

Etten,
Eggeloy,

Effelen,
van Erps,
.....
Effelen.

F.

Fraybaert,

Fraybaert.

Form,

Fleppes.

G.

Gaefbeke,

Gheet.

Geldnaken.

Glymes,

Gotti-

Gottignyes,
Ste. Guericx,
Gheete,
Gofenhoven,

Gottignyes,
van Geele,
Glymes,
Grimberghen,

vander Grave,
van Gestel,
Grobbendonc,
Goertere.

van Grimbergen,
Goedestoy,
Glymes,

H.

van Halen,
Happaert,
Hertwijck,
Hevere,
van Hofstad,
van Huldenberge,
uyter Hellicht,
Hautappel,
van Herpe,
Hellebeke,
Hannuyt,
Hautepen,
Hamale.

Halmale,
van Hauthem,
van Helmont,
Hinckart,
van Horne,
van Humbeke,
Haenken Schoet,
de Hertoge,
van Heffene,
Hullebeke,
Horion,
Hers.

van Hamme,
de Helt,
van Herwijn,
Hoboken,
van Huffle,
van Hobosch,
vanden Houte,
van Halle,
vander Heyden,
Herlar,
Huy,
Hallar,

Hambroeck,
van Houte,
van Hermeys,
Hofstaden,
van Heetvelt,
van Hove,
.....
van Heyme,
vander Heyden,
Herbais,
Harcies,
Hoen,

I.

Immerseel,
Itter,
Iauche.

Impeghem,
Ipelaer,

Impel,
Iauche,

Iffche,
Indoigne,

K.

vander Keelen,
Ker,
Kesterbeke.

Keersmaker,
Keynooghe,

Keermans,
Kesterbeke,

Kersbeke,
Kets,

L.

van Lare,
uyter Liemingen,
Lonchamp,
Lumbeke,
Lumbeke,
Liefkenrode,
Limale,
Landries,

van Leefeldale,
Liere,
vander List,
Lederberghe,
Lanays,
van Loe,
Leeuw,
Lechy,

van Leefeldale,
Lintere,
Loun,
Labus,
Limpiaes,
Lise,
Lommel,
Lathem.

.....
Loeze,
Lombaerts,
vander Linden,
vander Lec,
Loon,
Lonshein,

M.

Malfen,
vander Meeren,
Meldert,
Magnus,
Millinc,
Moers,
Muyfen,
Maffenhoven,
Malafe.

van Martfelaer,
Meerte,
Meghen,
Meehem,
Mirle,
Molen,
Mulenbeke,
Muren,
Molenbays,

van Mechelen,
Meghen,
Mennens,
Melckere,
Mol,
Montenaken,
Musch,
Marblays,
Maruel,

vander Meeren,
Meldert,
Merxem,
Meulendonc,
Moirtere,
Muncx,
Muyfen,
Melijn,
Merode.

N.

Namen,
Nobel,
Nolingers,

Nethene,
Nolten,
Noyts,

Nederven,
Noot,
Noris.

Nispen,
Nobel,

O.

Oirbeke,
Oppendorp,
Operbays.

Oifterhaut,
Os,
Orfure.

Ophem,
Oyenbrugge,
Oly,

Oppem,
Oxelaer,
Ording.

P.

Pape,
Perweys,
vander Plaft,
Pijlyfer,

de Pape,
Pieterfem,
Plecvors,
Pylicpeert,

de Pape,
Pinnoc,
Pot,
Pypenpoy.

Pede,
Platroet,
Putoir,
Pul.

Q.

Quarre,

Quaderbrugghen, Quarebbe,

Quabeke.

R.

Ranft,
van Repe,
Roelants,
Rotfelaer,
van Rode,
Rijcke,
Rancourt,

Ranft,
Relegghem,
Roelants,
de Roovere,
van Rode,
vanden Rijckel,
Rouck,

Reues,
van Rivieren,
Roeloffs,
Rogge,
Runtsvoort,
Ripenhart,
Roules.

Redinghem,
de Riddere,
Rolibuc,
van Rode,
vander Rijt,
Kollegem,
Rauffen.

S. Z.

Sanders,
Schreyhane,
Schoonejans,
Seebrouck,
Sombref,
vander Spant,
vander Stock,
vander Stalle,
Zwaef,
Symaer,

Sadelaer,
Schroots,
Schoonvorft,
Sleus,
Sevenberghen,
vander Stalle,
Steynvoert,
vander Straten,
.....
Sichenrode,

Schalige,
Schoonhoven,
Scholaster,
Smeyers,
Spijcken,
vanden Steene,
.....
Steenweghen,
Zwaef,
Sellebeke.

Schavey,
Schoof,
Sorgeloos,
Sleus,
vander Spout,
vanden Steen,
Sompeke,
van Steene,
uyter Swanen,
Schoonhoven.

T.

Tay,
T'ferhuugens,
T'ferraets,

vander Tommen,
T'fwerts,
T'ferclaes,

.....
T'feriacops,
Tour.

Terroelofs,
vanden Tympel,
Thornes.

V. VV.

Wefemale,		Vorfelaer,	Wavre,
Wynegem,	Winghen,	Vileer,	Walhaim,
Wange,	Watermafe,	Wefembeke,	Vierfel,
Volcart,	Viles,	Urfel,	
Vrancx,			Witthem,
Vrancx,	Werve,	Walem.	

De publÿcke Caerten gheconfereert met dese/ ende dese met andere/ sal men bebinden / dat niet alleen nieuwe gheannobilliteerde/ gheboozen van familien upt andere landen/ maer oock inwoonende gheslachten ontbrecken / dooz dese ende dierghelijcke misusen ende onachtsaemheden ; die veroorzackt hebben de souveraine / daer tegens midts gaders t' usurperen van Titulen/ Timben/ ende andere teekenen van eere ende edeldom/ te emanneeren verscheyden Placcaten ende Ordonnantien ; waer van t' leste / ghearresteert tot St. Laureys in Castilien/ anno 1595. ende ghepubliceert in den lande van herwaerts over/ specialijck tot Brussel/ anno 1616. by forme van ampliatic / tot bewijs hier by voeghen .

XII. **A**bert/ ende Isabel Clara Eugenia/ Infante van Spangjen/ „
 by der gratien Godts / Eertz-Hertoghen van Oostenryck/ „
 Hertoghen van Bourgondien / van Lotterijck/ van Zabandt/ van Lim- „
 bourgh/ van Luxembourgh/ etc. Allen den ghenen/ die dese tegenwoordige „
 sien sullen/ saluyt : „

Alfoo wy particulierlijck onderricht zÿn/ dat niet teghenstaende de Or- „
 donnantie / by wijlen Hoogh-loslijcker gedachten den Koninck Philippus „
 den tweeden van dien naem / onsen seer lieven Heer ende Vader (wiens „
 ziele Godt genadich zy) ghedecreteert tot St. Laureys *la Royal* in Castilien/ „
 den 23 dach der maendt September/ in t' jaer ons Herren 1595. ende daer „
 naer herwaerts over ghepubliceert/ nopende het draghen/ ende voeren van „
 Wapenen/ Timben/ Titulen/ en andere teekenen van Edeldom/ vele hun „
 verboozdert hebben daer teghens te doen / nemende ende usurperende de „
 Cer-titulen/ die hun noch in qualiteyt/ noch dooz verdiensten niet toe en ko- „
 men/ tot groot nadeel van onse Hoogheyt ende Souverainiteyt/ verkoztin- „
 ghe ende mis-achinghe van onse vasallen ende onderdanen / zijnde van „
 oprechten ende ouden Edeldom. „

Doen te weten/ dat wy begheerende te remedieren sulcke confusien ende „
 excellen/ ende dooz goede politie verhoeden de ghene/ die hier naemaels des- „
 halven alsnoch souden moghen ghedaen worden ; hebben upt onse seckere „
 wetentheyt/ volle macht ende authoziteyt/ daer op als boozen ghehadt heb- „
 bende het advijs van onsen seer lieven ende ghetrouwen de hooft- Presi- „
 denten/ ende lieden van onsen secreten ende grooten Kade/ Cancelier/ ende „
 lieden van onsen Kade van Zabandt/ ende van andere onse Kaden van „
 herwaerts overe/ ghestatueert ende gheordonneert/ statueeren ende ordon- „
 neren by forme van verklaringhe ende ampliatic van de booznoemde Or- „
 donnantie/ de pointten ende articulen hier naer volghende : „

I.

In den eersten, Dat de ghene die ghekomen zijn van ouden, edelen stamme van bloede ende huysc, wiens vader oft grootvader van de vaderlijcke zijde, ende zy-lieden selfs openbaerlijck ende notoirlijck sullen gheleest hebben als Edelle perfoor-

perfoonen, ende voor fulcke ghemeenlijk ghehouden ende gheacht gheweest, oft de perfoonen die selfs, oft wel heurlieder vaderlijcke voor-ouders, in rechte mannelijcke linie, vereert zijn gheweest by onse voorfaten, oft by ons, metten graedt van Edeldom, by opene brieven van nobilitatie daer op ghedepescheert, ofte die ter oorsaecke van heure staten, officien oft ampten, oft die van hunne vader oft grootvaders van de vaderlijcke zijde, respectivelijk gherecht zijn van sulcx te moghen doen, sullen alleen, ende egheene andere, moghen aen nemen ende hun toeschrijven de qualiteyt van Schildtknape, Joncker, Edelman, oft anderen tijtel van Edeldomme, dragen oft voeren, in 't openbaer oft secreet, ghe-timbreerde wapenen, t'zy in heure zeghels, cachetten, tapysserien, oft andersints, ende in heure begraeffenissen, uytvaerden, oft andere openbare acten, ghebruyckende de ceremonien, oft eere den Edel-lieden toebehoorende; op peyne, dat 'tghene ter contrarien ghedaen sal zijn, by de hooger-handt ende publijcke autoriteyt, ghebroke, gheroyeert, ende uytgheschrapt sal worden, ende de perfoonen die hier inne misgaen ende misbruyct sullen hebben, voor elcke overtredinghe, vallen sullen in de boete van vijftich guldens.

II.

Wy verbieden aen allen onderdanen ende inwoonders der Landen van onse ghehoorsaemheyt, van wat qualiteyt ofte conditie die zijn, aen te nemen, draghen, oft verheffen eenighen naem, ofte wapens van andere huysen, ofte Edele gheslachten, alwaert dat de rechte mannelijcke linie daer van gheheel vergaen ende uytghestorven ware; uytghenomen de Edel-lieden, aen de welcke sulcx soude moghen toeghelaten gheweest zijn by adoptie, contract van houwelijck, testament, ofte andere wettighe dispositie van de ghene van de selve familie, macht hebbende om sulcke concessien te moghen doen, oft de ghene, die om te moghen draghen de namen ofte wapens van sulcke uytghestorven gheslachten, van ons besonderen oorlof, ende opene brieven in behoorlijcke forme sullen hebben verworven, ende de selve hebben doen registreren in de registers van onse *Officiers d'Armes*, soo hier naer verklaert sal worden; op peyne dat de ghene die anders ghebruyckt sal hebben, sal betalen hondert guldens voor amende, boven de reparatie van 't gene datter ghedaen sal zijn ter contrarien, behalven in plaets daer gheapprobeerde coustume is ter contrarien, naer de welcke men hem sal moghen reguleren.

III.

Interdiceren ende verbieden oock eenen yegelijcken, te verstellen ofte verkeeren d'ordre van sijne quartieren, in de Afkomsten, Genealogien, Sepulturen, Epitaphien, Gelasevensters, oft elders in 't openbaer ofte in 't secreet; oft daer onder voeghen gheleende quartieren van andere huysen, ofte daer inne stellen andere quartieren, bedrieghelijck versiert; op peyne, dat in alle plaetsen daer die sullen ghevonden worden, de selve niet alleenlijck sullen ghebroke ende uytgheschrapt worden, maer daer en boven sal den overtreder gecondemneert worden in de boete van vijftich guldens.

IV.

Ende ten opsien van de ghene die verkregen hebben, oft naemaels souden mogen verkrijghen eenighe Landen, Heerlijckheyt, oft Leen, by versterffenisse, testament, gifte, tractaet van houwelijck, koop, ofte by wat ander tijtel dat het zy, zijnde den toenaem van cenich Edel gheslachte, alsulcke en sullen den naem oft wapen daer af niet moghen draghen, ghelijck oft den selven naem oft wapens waren van heure eyghen familie: Wel sullen sy hun moghen qualificeren Heeren van alsulcke plaetsen, met uytdruckinge van hunne eyghen namen ende

toenamen. Ende de acten, raeckende de Justitie van heure Heerlijckheden, fullen moghen bezeghelt, ofte ghecachetteert worden met de wapenen der selver. Ende waert by aldien dat de voornoemde Landen, Heerlijckheden oft Leenen, waren van nu af, oft hier namaels verheven, oft vereert met eenighen hooghen tijtel van eere, ghelijck Baenderye, Borch-Graeffchap, Graeffchap, Marck-Graeffchap, Princelijckheyt, oft Hertochdom, ende gheraecten te vallen in handen van onedele perfoonen, oft die gheen qualiteyt en hadden weerdich zijnde ende corresponderende met fulcke titulen, de selve fullen gantschlijck cesseeren, als te niete ghedaen, ende wederomme ghevoeght worden aen onse Heerlijckheyt ende Domainen, sonder datse by fulcke nieuwe eyghenaers moghen ghecontinueert worden; gemerckt dat dierghelijcke Heerlijckheden hebben verciert gheweest met fulcke eeren ende hooghe titulen, ten opsiene van de diensten ende verdiensten van de ghene, diese aldoen besaten, om de selve ende heure Edele descendenten te vereeren; alles op peyne van hondert guldens voor elcke overtredinghe.

V.

Om te beletten de gheschillen dier souden moghen rijzen (ghelijck dickmaels is gheschiet in voorleden tijden) om d'oudtste gheboorte, ende het draghen van de volle wapens, Wy willen ende ordonneren, dat de joncxste soonen van alle familien, (jae sels de oudtste soonen, gheduyrende het leven van hunne vaders) fullen ghehouden wesen in heure wapens te stellen eenighe breucke naer ghewoonte, tot onderscheydt ende differentie van de oudtste, ende de selve moeten continueren alsoo langhe, als de branchen oft staecten van de oudtste fullen duyren, op datmen mach onderkennen de descendenten van den eenen oft anderen staeck, oft branchen; op peyne van vijftich guldens, uytgesteecken de Edelmans van onse Landen ende Hertochdommen van Luxenburch, ende van Gelderlandt, alwaer alsulcke breucke van wapenen niet bekent en is, de welcke hen fullen moghen reguleren als te voren.

VI.

De ghene die hunnen Edeldom fullen beveleckt hebben door eenighe mechanicke exercitie, ambacht, oft andersints, met eenighe vile professie, derogerende aen haer eerste qualiteyt, en fullen der selver niet meer moghen ghenieten, noch eenighe eeren, voordeel, ende immunityten van Edeldommen, ten zy dat sy alvooren datelijck verlaten, ende afstandt doen van de selve vile, oft mechanicke professie, ende behoorlijck doen blijcken, dat sy wettelijck, in rechte linie masculine ghedescendeert zijn van de huysen ende familien, daer af sy segghen ghekomen te wesen; ende dat sy volghentlijck van ons verkrijghen (om fulcke vleckte gheheelijck uyt te wasschen, ende te niete doen,) onse brieven van Rehabilitatie ende restitutie van heuren ouden Edeldom, ende de selve brieven doen registreren in de boecken van onse *Officiers d'Armes*, in de maniere soo hier naer verklaert wordt, op de boete van hondert guldens; in de welcke vallen fullen alle de ghene, die ter contrarien fullen ghedaen hebben, uytghenomen in de Provintien ende plaetsen, alwaer by expresse ghedecreteerde, oft openbare geobserveerde coustuyne van tijde, daer toe ghenoechsaem fulcke Rehabilitatie niet noodich en is.

VII.

Interdiceren ende verbieden aen alle onse ondersaten, van wat state oft qualiteyt die zijn, hen selven t'attribueren, ende aen alle andere hun te gheven, inondelinghe, ofte by gheschifte, den tijtel oft qualiteyt van Baroen, oft anderen dierghelijcken, oft meerderen; noch oock te stellen aen heure wapenen, Banieren,

draggers oft houders, oft daer op te stellen Croonen onbehoorlijk aengenomen, ten ware zy-luyden te vooren hadden doen blijcken in behoorlijke forme, by authentijcque en bastante bescheeden, dat de Landen, Heerlijckheden, ende Leenen, die sy in onse Nederlanden besitten, vereert zijn gheweest met sulcken graedt ende tijtel van eere, by opene brieven daer op verleent by onse voorfaten, ofte by ons. Ende indien hunne brieven ende bescheeden in 't onghereede, oft verlooren waren, door oorloghe, oft ander ongeluck, ende ghenoechsaem konden bewijfen by ghetuygen, dat heure voorfaten in 't openbaer, ende sonder teghenssegghen van yemandt, van alle tijden sulcken tijtulen ghebruyckt hebben, sullen hen toevlucht moghen aen ons nemen, om nieuwe brieven van de selve crectie ofte confirmatie van sulcken eersten ende ouden tijtel te verkrijgen: waer van sy sullen ghehouden zijn te houden notitie, in de registers van onse *Officiers d'Armes*, in de maniere soo hier naer verklaert wordt; op de boete van vijftich guldens, teghens de voorfz. overtreders.

VIII.

Wy verbieden oock wel expresselijk aen alle onse Vassallen, onderdanen, ende inwoonders van onse Landen, van wat qualiteyt de selve zijn, hun te noemen oft intituleren, Ridders, soo verre sy by ons, oft by onse voorfaten, gheen Ridders gheslaghen en zijn; op de boete van hondert guldens, ende dat den selven tijtel uytghedaen, ende uytgheschrap worden in alle plaetsen, daer hy sal ghevonden worden.

IX.

Ende want vele abuysen in dese onse Ordonnantie vermeldt, oorspronck nemen uyt dien dat de Secretarissen, Griffiers, Notarissen, ende andere publijcke persoonen, die contracten ende dispositien van partyen ontfanghen ende stipuleren, den selven lichtelijck zijn toeschrijvende, tijtulen van Edeldomme, die hen niet toe en komen, ende verboden zijn by dese onse Ordonnantie: Wy willen dat sulcke publijcke persoonen, die bevonden sullen worden den partyen voor hun comparerende ende verschijnende, toegheschreven te hebben tijtulen ende eeren, die sy seeckerlijck oft waerschijnlijck wisten, heurlieden niet toe te komen, sullen voor elcke reyse ghecondemneert worden in de boete van hondert guldens.

X.

Ende om dieswille, dat sommige ondersfaten, niet konnende meritoirlijk begheeren, noch verwachten van hunne natuylijke Princen, de digniteyt oft tijtel van eere, die sy boven hunne dracht ende staet affecteren, den selven gaen begheeren aen vreemde Princen, tot nadeel van onse Rechten van souverainiteyt, hoogheyte, ende præminentien, ende oock ten overlaste ende mis-achtinghe van onse andere ondersfaten, die in eenighe Provintien moeten contribuëren in de omstellinghen, beden ende subsidien van de selve: Verklaren wy wel expresselijk, dat niemant van onse Vassallen, oft ondersfaten, hem en sal moghen behelpen, in onse voornoemde Nederlanden, van eenighe Legittimatie, Annoblissement, Octroy van nieuwe wapenen, vermeerderinghe ofte verheffinghe van de selve, van Ridderchap, oprechtinghe van nieuwen tijtel van heure Landen, Heerlijckheden, oft Leenen, noch van andere privilegien, præminentien, vryheden, gratien, oft eeren, die sy verkregen hebben van andere Princen, als van onse voorfaten, ofte van ons; op peyne, dat sulcke titulen sullen uytghedaen ende uytgheschrap worden by de publijcke autoriteyt, ende de overtreders ghecondemneert in de boete van twee hondert guldens.

XI.

Ende alsoo eenighe door onwetentheyte, ende andere door vermetentheyte, hun ver-

vervoorderen te doen stellen op hunne wapenen, de Tymbrēn in platten aenlichte, naer de maniere van souveraine Princen, ofte oock de helms heel vergult, sonder daer toe eenigen tijtel oft recht te hebben, ende oock te draghen andere Croonen dan hen toe en komen, sonder eenich onderscheyt te maecten, tusschen Croonen van Graven, Marck-Graven, Princen, oft Hertoghen; ja, dat meer is, sommighe die zijn draghende met hooghe *Fleurons*, op de maniere van Koninghen ende Souverainen, alles tot nadeel van ons, ende andere Souveraine Princen. Wy willende daer inne behoorlijcke reghel ende order stellen; bevelen allen onsen ondersaten, ende inwoonderen van onse voornoemde Landen, van wat qualiteyt de selve zijn, dat elck naer synen staet ende digniteyt, binnen drie maenden eerstkomende, naer de publicatie van desen, redressere sulcke fauten ende excessen; op peyne dat sy by publijcke autoriteyt gheredresseert fullen worden, ende de dilayanten ghecondemnicert in de boete van drie hondert guldens.

XII.

Om te beletten de abuysen die gheschiet zijn in't regardt van de Bastaerden ende hunne descendentes, die hun vervoordert hebben te draghen metten toenaem van de oprechte ende wettighe familien, de wapenen van de selve, sonder daer inne te stellen eenich teycken van bastardye, soo dat by lanckheyt van tijden, de descendentes van eenighen natuyrlijcken, oft onwettighen soone, dickmaels hun stellen onder de wettige, ende versoeckende heurlieder successien, rechten, ende prærogativen, door dien dat by den naem, noch by de wapenen, niet en kan bekent wordeu eenighe differentie noch onderscheyt, tusschen de wettige ende de descendentes van Bastaerden. Wy willen ende bevelen expresselijck, dat in de wapenen van de Bastaerden, ende natuyrlijcke, (al waren die oock gelegitimeert by onse brieven, oft by die van onse voorfaten) ende hunne descendentes, ghestelt sy eene notable differentie ende sonderlingh teycken, te weten, in de wapenen van de Bastaerden, oft onwettige, een baere, ende in de ghene van hunne descendentes, een remarcable note, verscheyden by die ghene die ghebruyckt worden by de joncxste soonen, descenderende van wettigen bedde, op de boete van tsestich guldens voor elcke overtredinghe.

XIII.

Ende om te verhoeden de ongheregeltheden, die lichtelijck souden moghen ghebeuren tot nadeel van andere, als men nieuwe Wapens ende Tymbrēn verleent aen persoonen die ghenobilitert zijn, oft aen die ghene, die begeeren vermeerderinghe ofte veranderinghe van de selve Wapens oft Tymbrēn, door dien dat de Wapen-registers (tot de welcke in sulcken ghevalle men placht toevlucht te nemen) niet onderhouden en zijn, ghelijck hier voormaels, waer uyt in toekomstige tijden, oock souden moghen rijzen groote gheschillen, op het draghen van alsulcke wapenen. Hebben wy goet ghevonden, dat onsen eersten *Roy d'Armes*, ende alle onse andere *Roy*s, oft *Heraulds*, elck in de Provintie daer van hy den naem sal voeren, vernieuwen ende maecten sal de voornoemde Wapen-registers, in de maniere soo dat van ouden tijden is ghebruyckt gheweest. Ende dat tot dien eynde onse Vassallen ende onderdanen, hebbende, oft pretenderende eenich recht van Edeldomme, fullen seynden oft doen leveren (onder recipisse) in handen van onsen voorz. eersten *Roy d'Armes*, ende aen den *Roy* oft *Heraulds d'Armes*, van de Provintie van hunne origine, ofte residentie respectivelijck, hunne wapenen ghetimbreert, behoorlijck gheschildert met heure namen, toe-namen, ende tijtelen, (indien sy eenighe hebben) ende die van heurlieder vader ende moeder, onder hun handt-teecken, om alsoo gheschildert ende ghere-

gheregistreert te werden in de Registers van heurlieder respectieve officien, (soo voorz. is) om daer aen toevlucht ende regardt te nemen soo 't behoort.

XIV.

Ende uyt dien dat gheduyrende de voorleden oorloghen, ende de absentie van onse voorfaten, Princen van dese Landen, men heeft luttel toeficht ghenomen, op wat manieren ende fatsoen de Couriers, Posten, ende Boden, soo wel van onse Provintien, Steden, Casselryen, ende Heerlijckheden, als oock die van onse ondersaten, droeghen de blasoenen van wapenen, doende een yeghelijck maecten naer sijn goetduncken, sonder daer in te volghen de oude coustuymen ende Ordonnantien. Wy willen ende bevelen dat sulcke Couriers, Posten, ende Boden, de selve wapenen sullen dtaghen op verheven buffen, sonder croone, hanghende met ketenkens op de slinker zijde van heurlieder lichaem; op peyne dat de ghene, die anders gemaect zijn, ende ghedragen worden; by onse Officers *d'Armes*, afghenomen, ende tot heurlieder profijte gheconfisqueert sullen worden; ende boven dien, de overtreders ghestraft met de boete van twintich guldens. De welcke, ende alle de andere boeten ende amenden, hier boven ghestatueert ende uytghedruckt, verdeylt sullen werden; te weten, een deel tot onsen profijte; het tweede deel tot profijte van den Officier, die het exploict doen sal; ende het derde, tot profijt van den aenbrengher.

XV.

Willen ende bevelen daer enboven, dat alle Brieven, die verkregen zijn zedert onse aenkomite in onse Landen van herwaerts over, oft de ghene, die hier naemaels noch verleent sullen worden in materie van Annoblissement, draghen van wapenen, vermeerderinghe oft veranderinghe van diere, legitimatien, vernieuwinghe van Edeldom, confirmatie oft approbatie van den selven, brieven van Ridderchap, erectie van eenighe Landen, Heerlijckheyt, oft Leen, in tijtel van Eeren, ende andere vander ghelijcke materie ende substantie, sullen by de impetranten ghepresenteert worden aen onsen eersten *Roy d'Armes*, aen den *Roy* oft *Herault d'Armes* van de Provintie van heurlieder residentie, ende oorspronck; oft van de Provintie daer de Heerlijckheyt, nieuwelijck verheven zijnde in tijtel, ghelegen is, om gheregistreert te worden in de Registers oft boecken van heure respectieve officien, ende volghentlijck onder hun handt-teecken op den rugghe ghecertificeert te werden, dat sy daer af notitie ghenomen hebben, by ghelijcke registrature sal ghedaen werden van de electie van Artois, ten opsiene van de ghene, die uyt de selve Provintie ghesproten ende woonachtich zijn; op peyne van te verliesen hen effect ende de vrucht van alfulcken gratien, giften, ende octroyen.

XVI.

Ende op dat alles 'tghene voorz. is, in datelijcke ende reele executie gestelt, scherpelijck onderhouden, ende in alle poincten volbracht worde, soo hebben wy gheordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren by desen, soo wel onse Fiscalen van onse Raden, als onsen eersten *Roy d'Armes*, ende alle onse andere *Heraults d'Armes*, ende elck van hen by preventie, om daer toe te verstaen, ende sonderlingh toeficht te draghen. Ende hebbende bevonden dat yemanden ter contrarien ghedaen heeft, de debvoiren van calange, aenklinghe ende vervolgh te doen, die in sulcke saecken behooren voor onse Raden oft andere, dien de kennisse van sulcke materie toestaet. Van al het selve te doen met datter aenkleeft, hebben wy hen ghegheven, ende gheven by desen volkomen macht, autoriteyt, ende sonderlingh bevel.

Ontbieden daeromme, ende bevelen onsen seer lieven ende getrouwen die hoof-
Prefi-

Presidenten, ende lieden van onsen Secreten, ende Grooten Raden; Cancelier, ende lieden van onsen Rade van Brabant, Stadthouder, President, ende lieden van onsen Rade van Luxemburch; Stadthouder, Cantzler, ende lieden van onsen Rade van Gelderlandt; President ende lieden van onsen Rade van Vlaenderen; Gouverneur, President, ende lieden van onsen Provincialen Rade van Artois; Groot-Bailliu van Henegouwe, ende lieden van onsen Rade van Henegouwe, in ons Hoff te Berghen; Stadthouder, President, ende lieden van onsen Rade in Hollandt; Gouverneur, President, ende lieden van onsen Rade te Namen; Gouverneur, President, ende lieden van onsen Rade in Vrieslandt; Stadthouder, President, ende lieden van onsen Raedt t'Vtrecht; Stadthouder, Cantzler, ende lieden van onsen Rade in Over-Yffel; Gouverneur van Rijffel, Douay, ende Orchies; Bailliu van Dornick, ende Dornicksche; Lieutenant van Groeningen; Rentmeesters van Bewest ende Beoster-scheldt in Zeelandt; Prevost van Valencijs; Schouteth van Mechelen, ende allen anderen onsen Rechteten ende Officieren, ende dien van onse Vassalen, dien dit aengaen sal, heure Stedehouderen, ende elcken van hen befondere, soo hen toebehooren sal, dat sy dese onse jeghenwoordige van stonden aen doen kondighen, uytroepen, ende publiceren, binnen de plaetsen, vlecken, ende limiten van heure jurisdiction respectivelijck, daer men ghewoonlijck is dierghelijcke uytroepinghen ende publicatien te doen. Op dat niemant daer van ignorantie en soude mogheu pretenderen, ende de selve onse Ordonnantie observeren, ende onderhouden, doen observeren ende onderhouden, onverbreeckelijck in alle heure poincten ende articulen, sonder eenighe contradictie oft belet, procederende ende doen procederen teghens de overtreders ende onghehoorsame, by executie van de peynen hier boven ghementioneert, sonder eenighe gunste, dissimulatie, oft verdrach. Dies te doene, met dieffer aenkleeft, geven wy den selven, ende elcken van hen befondere, volkomen macht, autoriteyt, ende sonderlingh bevel.

Ontbieden ende bevelen allen ende eenen yeghelijcken, dat sy 't selve doende ernstelijcken verstaen, ende obediëren, want ons alsoo ghelieft. Dies t'oirkonden, hebben wy onsen zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheven in onse Stadt van Brussel, den veerthienden dach van December, in 't jaer ons Heeren, duysent ses hondert ende sesthiene. Gearapheert, *Ma.* ^{vt.} Onder stondt; Gheschreven by de Eertz-Hertoghen in hunnen Rade. Ende gheteckent, *Verreycken*.

De voordere titulen ende *Courtolsen*, by alle/ soo in 't sprecken als schrijven/ naer pders weerdigheyt te gheben ende t'onderhouden/ werden mede door dese naerbolghende originele Ordonnantien/ in de Spaensche/ oock in de Fransche/ ende onse tale/ midts haer verscheyden methoden/ ende manieren van sprecken/ by ghebracht.

XIII. **D**On Felipe, por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon, de Arragon, de las dos Sicilias, de Ierusalem, de Portugal, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galizia, de Mallorcas, de Sevilla, de Cordenna, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Jaen, de los Algarues, de Algezim, de Gibraltar, de las Islas de Canaria, de las Indias Orientales y Occidentales, Islas y tierra firme del Mar Oceano; Archiduque de Austria; Duque de Borgonna, de Brauante, y Milan; Conde de Abspurg, de Flandres, y de Tyrol, y de Barcelona; Sennor de Vizcaya, y de Molina, &c. Al Principe Don Felipe, nuestro muy caro, y muy amado hyo; y a los Infantes, Prelados, Duques, Marqueses, Condes, Ricos hombres, Priores de las Ordines, Comendadores, y Subcomendadores. Alcaydes de los Castillos, y casas fuertes, y llanas, y a los del nuestro Consejo, Presidentes. y

Apud Selden his Titles of honor, the 2 part, pag. 583.

Oydores de las nuestras audiencias; Alcaldes, Algnaziles de la nuestra casa, y Corte, y Chancillerias, y a todos los Corregidores, Assistentes, Governadores, Alcaldes mayores y ordinarios, Alguaziles, Merinos, Prebostes; y a los Conceios, y Uniuerfidades, Veintiquatros, Regidores, Cavalleros, Jurados, Escuderos, Oficiales, y hombres buenos, y otros qualesquier subditos, y naturales nuestros de qualquier estado, preeminencia, o dignidad que sean, o ser puedan, de todas las ciudades, villas, y lugares, y Prouincias de nuestros Reynos y Senorios, realengos, abadengos, y de Sennorio, assi a los que aora son como a los que seran de aqui adelante, y a cada vno, y qualquier de vos, a quien esta nuestra carta, y lo en ella contenido toca y puede tocais en qualquier manera, salud, y gracia. Sepades, que auendosenos suplicado por los procuradores de Cortas de las ciudades, y villas, destos nuestros Reynos, en las que mandamos celebrare en la noble villa de Madrid, el anno passado de mil y quinientos y ochenta y tres, y se dissoluieron, y a cabaron el de mil quinientos y ochenta y cinco, fuessemos seruido mandar proueer de remedio necessario y conueniente, cerca de la desorden y abuso que auia en el tratamiento de palabra y por escrito, por auer venido a ser tan grande el exceso, y llegado a tal punto que se ayan ya visto algunos inconuenientes, y cada dia se podian esperar mayores, si no se attaisse y reformasse, reduzi en dolo a algun buen orden y termino antiguo, pues la verdadera honra no consiste en vanidades de titulos, dados por escrito, y por palabra, sino en otras causas mayores a que estos no annad en ni quitan. Y auien dose diuerfas vezes tratado y platicado por nuestro mandado por los del nuestro Consejo, y consultado con nos: auemos acordado, proveydo, y ordenado, en lo fuso dicho, lo que por esta nuestra carta y prouision se declara, pource y ordena.

Primeramente, como quiera que no era necessario tratarse en esto de nos, ni de las otras personas Reales, to dauia porque mejor se guarde, campla, y obserue, lo que toca a los demas: queremos, y mandamos, que de aqui adelante, en lo alta de la carta, o papel que se nos escriuiere, no se ponga otro algun titulo mas que Sennor, ni el remate de la carta mas, de Dios garde le Catolica persona de V. M. y assi mismo no se ponga en cortesia de ab axo cosa alguna, mas de la firma del que escriuiere la tal carta: ni en el sobre escrito se pueda poner, ni ponga, mas de tan solamente, al Rey nuestro Sennor.

Que a los Principes, Herederos, y Successores destos nuestros Reynos, se les escriua en la misma forma, mudando tan solamente lo de Magestad, en Alteza, y lo de Rey en Principe, y al remate y fin de la carta, Dios guarde a V. Alteza.

Que con las Reynas destos nuestros Reynos, se guarde y tenga la misma orden y estilo, que con los Reyes dellos: y con las Princesas destos Reynos, la que esta decho se hade tener con los Principes dellos.

Que a los Infantes, y infantas, destos nuestros Reynos, solamente se illame Alteza, y se les escriua en lo alto, Sennor, y en el fin de la carta se ha de poner, Dios guarde A. V. Alteza, sin otra cortesia. Y en el sobre escrito al Sennor Infante Don N. y a la Sennora Infanta Donna N. pero quando sedixere, o escriuiere absolutamente su Alteza, se ha de atribuyer a solo el Principe heredero y successor destos nuestros Reynos. Declarando, como declaramos, que lo contenido en este capitulo no se hade entender, ni es nuestra intencion y voluntad que se entienda con la Emperatriz donna Maria, mi muy cara, y muy amada hermana, aunque sea Infanta de Castilla, puis esta claro que se le ha de ilamar y escribir Magestad, y poner le en el sobre escrito, a la Emperatriz mi Sennora: y a sus hios hermanos del Emperador, nuestro muy caro y muy amado sobrino, se hara el mismo tratamiento de palabra, y por escrito que esta dicho, se ha de hazer a los Infantes destos Reynos, y tambien a los Archiduques sus tios.

Que a los yernos y cunnados de los Reyes destos nuestros Reynos se haga el tratamiento que a sus mugeres, y a las nueras, y cunnadas de los dichos Reyes, el mismo que a sus maridos. Y quanto al tratamiento que las dichas personas Reales han de hazer a los demas, no entendemos innouar cosa alguna, de lo que hasta agora se ha acostumbra, y acostumbra.

Que el estilo, usado en las peticiones que se dan en nuestro Consejo, y en los otros Consejos, y Chancillerias, y Tribunales: y el que se acostumbra de palabra, quando estan en Consejo se guarde, como hasta aqui, en todo lo que no fuere, contrario a esta nuestra carta y prouision, excepto que en lo alto sepueda poner, muy poderoso Sennor, y no mas.

Que en las refrendadas de todas las cartas, cédulas, y prouisiones nuestras pongan nostros Secretarios, del Rey nuestro Sennor, en lugar de su Magestad: y en las refrendadas de los nostros escriuanos de camara se haga lo mismo.

Que en todos los otros furgados, assi realengos, como qualesquier que sean, y de qualquier calidad y forma, ora se hable en particular, o en publico, las peticiones, demandas, y querellas, se com'encen en renglon, y por el hecho de que se huuiere de tratar, sin poner en lo alto, ni en otra parte, titulo, palabra, ni señal de Cortesia alguna: y al cerrar, y concluir se podra dizir: Para lo qual, el oficio de V. S. o de V. M. imploro, segun fueren las personas, y Juezes couquien se hablare: y los escriuanos solamente diran: per mandado de N. Juez, poniendo el nombre, y sobre nombre solamente: y podran tambien poner el nombre del oficio de la tal persona, y Juez, y la dignidad, o grado de letras que tuuiere, y no otro titulo alguno.

Que a ninguna persona de qualquier estado, condicion, dignidad, grado, y oficio que tenga, por grande y preeminente que sea, se pueda ilamar por escrito, ni de palabra, excelencia, ni Sennoria illustrissima, ni assi mismo se pueda ilamar Sennoria illustrissima, a ninguno, sino a solos los Cardinales, y al Arçobispo de Toledo, como a Primado de las Espannas, aunque no sea Cardenal.

Que a los Arçobispos, Obispos, y a los grandes, y a las personas que mandamos cubrir, sean obligados todas las personas destos nuestros Reynos a ilamar Sennoria, y tambien al presidente del nuestro Consejo Real.

Que a los Marqueffes, y Condes, y Comendadores Mayores de las Ordenes de Santjago, Calatrava, y Alcantara, y Presidentes de los otros nuestros Consejos y Chancillerias, se pueda ilamar y escriuir Sennoria por escrito, y de palabra, y no a otra persona alguna excepto a las ciudades, cabeças de Reynos, y Cabildos de Iglesias Metropolitanas, que se les podra, ilamar en sus ayuntamientos, donde huuiere costambre dello, y tambien escriuir sela.

Que a los Embaxadores que tienen assiento en nuestra Capilla, se pueda assi mismo ilamar, y escriuir Sennoria.

Que en lo que toca al escriuir unas personas o tras generalmente, sin ninguna excepcion se tenga y guarde esta forma, Començar la carta, o papel, por la razon, o por el negocio sin poner debaxo de la cruz en lo alto, ni al principio del renglon ningun titulo, ni cifra, ni letra, y acabar la carta diziendo. Dios guarde a V. S. o a V. M. o Dios os guarde, y luego la data del lugar, y del tiempo, y tras ella la firma, sin que preceda ninguna cortesia. Y que el que tuuiere titulo, le ponga en la firma, y de donde es el tal titulo.

Que en los sobre escritos se ponga al Prelado la Dignidad Ecclesiastica que tuuiere, y al Duque, Marques, o Conde, el de su estado: y a los otros Caualleros, y personas su nombre, y sobre nombre, diziendo al Cardinal, al Arçobispo, al Obispo de tal parte. Y de la misma manera, al Duque, al Marques, al Conde de tal parte: y a los demas a Don N. o. a don N. poniendo el sobre nombre,

y a

y a cada uno de los nombrados en este Capitulo, se podra poner la dignidad oficio o cargo, o grado de letras que tuuiere.

Que desta orden no se pueda exceptar, ni excepte el vasallo escriuiendo al Senor, ni el criado a su amo, pero los padres a los hyos, y los hyos a los padres podrun sobre el nombre propio annadir el natural, y tambien entre marido y nuger fennalar el estado del matrimonio si qui fieren, y entre hermanos el tal deudo.

Que el tratamiento a las nuger, y entre ellas mismas por escrito, y de palabra, sea el mismo que esta dicho, se ha de hazer a sus maridos.

Que a los religiosos de las Ordenes no se ilame ni escriua sino paternidad, o Reuerencia, segun el cargo se tuuiere, y en el sobre escrito se pueda, poner consu nombre el cargo, o grado de letras que tuuiere, en las Ordenes que los vsan.

Que lo que en esta nuestra carta y prouision se ordena y manda se guarde por todos en estos nuestros Reynos y assi mismo escriuiendo a los ausentes dellos. Otrrosi, por remediar el gran desorden y exceso que ha auido, y ay, en poner Coroneles en los escudos de armas de los sellos y reposteros: ordenamos, y mandamos, que ninguna, ni algunas personas puedan poner, ni pongan Coroneles en los dichos sellos, ni reposteros, ni en orta parte alguna donde huuiere armas, excepto los Duques, Marqueeses, y Condes, los quales tenemos por bien que los puidan poner, y pongan, siendo en la forma que les toca tan solamente, y no de otra manca: y que los Coroneles puestos hasta aqui se qui ten luego, y no se vsen, ni traygan, ni tangan mas.

Y porque meior se guarde, cumpla, y execute lo suso dicho, ordenamos, y mandamos, que les que fueren, o vinieren contra lo contenido en esta nuestra carta y prouision, o qualquier cosa, o parte dello, cay an, y incurran, cada uno dellos por cada vez, en pena de diez mil Marauedis repartido en esta manera. La tercia parte, para el denunciador, y la otra tercia parte para el Juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para obras pias, y que esto se execute sin remission alguna.

Porque vos mandamos a todos, y a cada vno de vos, segun dicho es, que veays esta nuestra carta y prouision, y lo en ella contenido, la qual queremos que renga fuerça de ley, y prematica sancion hecha, y promulgada en Cortes, y como tal la guardeys, cumplir, y executar en todo, y por todo, segun y como en ella se contiene: y contra su tenor y forma no vays, ni passeys, ni consintays ir, ni passar en tiempo alguno, ni por alguna manera, so las penas en que caen y incurren los que passan, y quebrantan cartas y mandamientos de sus Reyes, y Sennores naturales, y so pena de la nuestra merced, y de los sobredichos diez mil Marauedis a cada vno que lo contrario hiziere. Y porque lo suso dicho venga a noticia de todos, y ninguno pueda pretender innoxancia, mandamos, que esta dicha nuestra carta y prouision sea pregonada publicamente en nuestra Corte, y lo en ella contenido se guarde, cumpla, y execute precitfa, y inuiolablemente, desde primero dia del anno venidero, de mil y quinientos y ochenta y siete: y los vnos, ni los otros no fagades, ni fagan en de al por alguna manera, so las dichas penas. Dada en San Lorenzo a ocho dias del mes de Octubre, de mil y quinientos y ochenta y seys annos. Yo el Rey.

Dit Edict/ oft Pragmatica, dat wy (midts mede presumeren/ eenighe sullen curieus zyn/ te sien in syn originele) hier ghestelt hebben/ nemende gheen volkomen effect/ heeft verdoelacckt een ander booz haer/ ende ons 't naer volghende / met onderschepdt/ van te verbeuren twintich dupsent Marauedis booz de eerste repse/ veertich dupsent booz de tweede/ ende tachtentich dupsent booz de derde / met bannissement vijf mijlen van 't Hoff/ oft

oft plaets daer d'obertredinghe gheschiet / vooz een jaer / t'apliceeren als in't boozgaende / te weten / een derde tot profijte van den Officier ; ghelijcke derde / vooz den aenbzengher ; ende het resterende derde / ad pios usus : ende sulcke / als de pepne niet en kunnen betalen / te sitten in den kercker thien daghen / vooz de eerste repse ; vooz de tweede / twintich ; ende vooz de derde / dertich daghen / ende bannissement als voozen : met speciaal bevel / alle Rechteren ende Officieren / dit Edict / stricktelyck sonder gunst / dissimulatie / oft verdrach te executeren / op ghelijcke pene / ende suspensie van hun ampten vooz twee jaren. Ghegeven tot Madril / den lesten Decembris / 1593. ende in den jare 1600. weder vernieuwt met wepnighe veranderinghe. t'Naer-
volghende vooz ons / luydt aldus :

Philippe, par la grace de Dieu, Roy de Castille, d'Arragon, de Leon, des deux Sicilles, de Hierusalem, de Portugal, de Navarre, de Grenade, de Tolete, de Valence, de Galice, des Maillorcques, de Seville, de Sardeine, de Cordube, de Corficque, de Murcia, de Jaen, des Algarves, de Algesire, de Gibraltar, des Isles de Canarie, & des Indes tant Orientales que Occidentales, des Isles & terre ferme de la Mer Oceane ; Archiduc d'Auftrice ; Duc de Bourgoigne, de Lothier, de Brabant, de Lembourg, de Luxembourg, de Gueldres, & de Milan : Comte de Habsbourg, de Flandres, d'Artois, de Bourgoigne, de Tirol, Palatin, & de Haynau, de Hollande, de Zelande, de Namur & de Zutphen : Prince de Swave ; Marquis du Saint Empire de Rome ; Seigneur de Frise, de Salins, de Malines, des cité, villes, & Pais d'Utrecht, d'Overysfel, & de Groeninge, & Dominateur en Asie & Africque.

Volghens
gedrukt
exemplær
by den
Authent.

A tous ceulx qui ces presentes lettres verront, ou lire orront, Salut :

Comme nous avons à diverses fois esté particulierement informé de plusieurs lieux, & par diverses personnes, qu'au moyen de la diversité des nations residens, frequentans, & hantans en noz Pais d'embas, & de Bourgoigne, y ont esté introduictz tresgrandz desordres endroit les Tiltres, inscriptions, & traictement qu'à limitation d'aucunes langues estrangieres, y a chascun entrepris & usurpé à son plaisir, & donnent & attribuent les ungs aux aultres, aussi bien en parlant comme escrivant, contre la modestie & rondeur naturelle des subjects de nosdicts Pais, & l'ancienne & sincere forme qu'a esté tenue devant quelques dernieres anneex, & qu'à ladite occasion croissent telz exces si avant (mesmes par la grande licence que cause le temps present adonné à tant de novellitez) que permettant telles façons, & termes de parler, & escrire, n'en pourra souldre finon plus grande confusion si avant que par nous ny soit applicqué quelque convenable remede. Consideré aussi que aucuns qui ne se trouveront quelque fois traictéz de tels tiltres (que par vanite lon donne à aultres) s'en pourroyent res sentir contre ceux qui en auri ont usé aultrement en leur regard. Et d'aautant que tel mal a aussi prins lieu entre gens de basse qualité & condition, par on s'augmente journallement de plus si grand scandale.

Sçavoir faisons que nous veullant remedier à telz abuz & exces & obvier aux inconveniens qu'en pourroyent succeder, apres avoir sur ce meurement consulté & deliberé, & eu l'advis de feu nostre trescher & tres-aymé bon frere Nepveu & Cousin l'Archiduc Ernest (à qui Dieu pardoint) lequel en avoit par nostre ordonnance communiqué à ceulx de noz consaulx de par de la, lors qu'il estoit pour nous Lieutenant, Gouverneur & Capitaine general de noz Pais d'embas, & de Bourgoigne; avons de nostre certaine science, pleine puissance & auctorité souveraine, ordonné, statué, interdict & defendu; ordonnons, statuons, interdisons & defendons, par ces presentes à tous noz vassaulx & subjects de nosdits Pais d'embas,

& de Bourgoigne, de quelle qualité, condition, reng, ou degré qu'ils foyent en general ou particulier, comme aussi à tous aultres y residens, frequentans, ou s'y tenans, de se regler, conduire & comporter, endroit les Intitulations, Inscriptions & traictemens, & de s'abstenir d'en excéder, par la forme & maniere selon les articles que suyvent cy apres.

Premièrement que nul de quelle qualité, condition, degré, dignité, ou estat qu'il soit, ne pourra estre traicté par escrit, ny de parolle du tiltre d'*Excellence*, sauf celuy seulement qui sera pour nous Lieutenant, Gouverneur, & Capitaine general de nosdicts Pais d'embas, & de Bourgoigne. Bien entendu toutesfois, que si tel nostre Lieutenant general estoit de la maison Royale, ou de celle d'Autrice, (comme est nostre tres-cher, & tres-aymé bon frere, Nepveu & Cousin l'Archiduc Albert, que nous avons naguerrés replacé audict Gouvernement general) est nostre volonté qu'il soit honoré du tiltre de *Alteze*.

Et pour ce que de toute acieneté l'on a usé en la langue Françoise du mot de *vous*, comme terme plus propre & mieulx seant en icelle: Est aussi nostre vouloir, & ordonnons expressement, que d'icyen avant soit tousiours usé du mesme mot; avec defence que nul qui que ce soit, puit estre traité par lettres, ny de parolle, du mot de *Seigneur*, & moins de *Illustre*, ou *Illme Seigneur*; permettant toutesfois aux Cardinaulx, Archevesques, & Evesques, de porter leurs tiltres accoustuméz. Mais n'entendons estre permis à personne que ce soit de prendre ny donner à aultruy le tiltre de *Monsieur*, soit en escript ou en parlant, sinon seulement à nostre Lieutenant Gouverneur & Capitaine general de nosdicts Pais-Bas, & de Bourgoigne. Mais pour le regard de tous autres, permettons & referons à la discretion d'un chascun, que en parlant & respondant il puit user simplement du mot de *Monsieur*. Et pourront les lettres que s'escripureront par les uns aux aultres, estre commencees en la premiere ligne consecutivement par ledict mot de *Monsieur*, au long, ou abbregeé, ou bien de *Messire*, si celuy à qui s'escript est Chevalier, ou homme d'Eglise, & fera le discours du surplus de ladicte lettre poursuivy par le mot de *vous*. Et sur la fin d'icelle sera dict: *Dieu*, ou *notre Seigneur vous garde*; ou, *vous ait en sa sainte garde*: apres quoy suyvra la signature de celuy qui escript avec son tiltre, s'il en a aucun, & qu'il en veuille user, mais n'y mettre aucune courtoisie, sinon les enfans à leurs peres & meres, & mayeurs. Consideré qu'en leur endroict ilz ne se peuvent assez humillier. Lesditz peres & meres pourront adjouster leur nom naturel, comme feront aussi mary & femme & semblablement; frere à frere; cousin à cousin; oncle & nepveu; & autres de semblable parentelle.

Suyvant quoy sera aussi dressée la superscription des lettres missives la commençant par le mot à *Monsieur* une fois, soit au long ou abbregeé, mais ne sera ledit mot de *Monsieur* repeté. Et si celluy à qui se fait la superscription est Chevalier, ou homme d'Eglise, il pourra estre intitulé *Messire*, mais sans aucune repetition du mesme mot: & sera apres adjouste le tiltre, ou le nom propre, & surnom de celuy à qui s'adresse ladicte lettre, avec la qualité de son estat, dignité ou office seculier ou d'eglise, sans y user d'autre courtoisie, n'y attribuer, à qui que ce soit, tiltre ou qualité plus haute ou differente que ne porte l'estat ou office auquel il est par nous retenu; Et suivant la patente de sa Commission s'il en à aucune de nous.

La mesme forme sera observée à l'endroit des femmes, tant pour parler à elles, que pour escrire, commençant la lettre par le mot de *Mademoiselle* au long ou abbregeé; & si elle est femme ou vesue de Chevalier par le mot *Madame*. Gardant aussi le mesme en la superscription, sans aucune repetition desdicts mots.

Seront toutesfois les corps de tous nos trois Consaulx d'estar privé & des finances qui resident en nostre court par delà, & de nostre grand Conseil seant à Malines, & de nostre Conseil en Brabant à Bruxelles; Ensemble ceux de nostre cort de Parle-

Parlement à Dole en Bourgoigne, & tous noz aultres Consaulx Provinciaux, respectivement aussi ceulx de chascune de nos chambres des comptes, & les loix & Magistratz de toutes noz villes, traictéz par escript, & de parolles à toutes les fois qu'ilz se trouveront respectivement en leurs colleges & assemblees, de la mesme maniere, & par les mesmes termes, qu'ils l'ont esté cy devant; suyvant l'ancienne coustume de par dela, & en tout ce que sera contraire à ceste nostre presente ordonnance.

Mais quant aux lettres & parler en langue Espagnolle, est nostre intention, que y soit punctuellement observé ce que porte la Pragmaticque sur ce par nous ordonnee à Saint Laurent le Royal, le 8 jour du mois d'Octobre, de l'an xv^c octante six passé, & de puis confirmée par aultre declaration, datee en Madrid le dernier de Decembre de l'an xv^c nonante trois passé. Et à fin que tout ce que dessus soit en tout ses points estroictement gardé & executé. Nous voulons & ordonnons que quiconque y contreviendra, soit condempné de (sans aultre procedure) payer l'amende de trente florins de vingt patars de deux gros piece, pour chascune fois qu'il y aura contrevenu: à repartir un tiers de ladicte amende, au denonciateur, le second tiers à l'Officier, qui en fera l'execution, & que le dernier tiers soit employé & distribué aux povres du lieu où telle faulte aura esté commise, sans rien en quitter, remettre, ou dissimuler.

Si entendons que ladicte peine & amende soit non seulement executée contre ceulx qui auront commis la faute, mais aussi contre ceux qui se laisseront autrement traicter ou le dissimuleront, sans deferer ou reprendre les coupables. Et à fin que ung chascun soit adverti, & nul n'en puist pretendre cause d'ignorance, avons fait dresser cesdictes presentes en forme de Placcart. Si mandons & ordonnons à nos treschers & seaulx ceulx de nostre Conseil d'estat, Chef, President & gens de noz privé & grand Consaulx, aux Chancellier & gens de nostre Conseil en Brabant, & à tous aultres Gouverneurs, Presidens & gens de noz aultres Consaulx Provinciaux, respectivement en nosdits Pais d'embas. Ensemble aux Gouverneurs, Presidents & gens tenans nostre court de Parlement en Bourgoigne, residens à Dole, & à tous aultres noz Justiciers, Officiers, & ceulx de noz vassaulx, leurs Lieutenans, & chascun d'eulx, comme leur appartiendra, que ceste nostre presente ordonnance, defence, & Placcart, ilz fassent publier & proclamer, & publient respectivement en leurs Jurisdicions & resort es lieux où lon est accoustumé faire celles criees & publications, gardent, entretiennent & observent, fassent garder, entretenir, & observer tous les points de cedit Placcart, selon sa forme & teneur, sans aucun contredict, empeschement, obstacle ny refus, à quelque pretexte que ce soit: faisans proceder & procedans contre les transgresseurs, par l'execution de l'amende cy dessus mentionnée, sans dissimulation, port, ou faveur, non obstant quelconque opposition ou appellation faite, ou à faire, & de faire ce que dit est, avecq ce qui en depend, leut donnons plain pouvoir, autorité, & mandement especial, par cestes & par icelles mandons & commandons à tous nosdits Justiciers, Officiers, & subjeetz qui ce regardera, qu'a eulx ainsi faisans (avecq ce qu'en depend) aussi ils obeissent & entendent diligemment. Car tel est nostre plaisir. Et pour ce que de ces presentes l'on aura à faire en plusieurs lieux, nous voulons qu'au *vidimus* d'icelles ou copie collationee par ung de noz Secretaires foy soit adjoustée comme au present original. Et à fin que ce soit ferme & estable à tousiours, nous avons signé cesdictes presentes de nostre main, & y fait mettre nostre grand Seel. Donnée en Saint Laurent le Royal, le vingt troiesme jour du mois de Septembre, l'an de grace xv^c nonante cinq. Et de noz Regnes a sçavoir de Naples & Hierusalem, le quarante deuxiesme; de Castille, Arragon, & des aultres le quarantiesme; & de Portugal, le seiziesme. Paraphé N D. ^{vt}. Soubigné *Thilippe*.

Volghens
'rexiem-
plaer als
vooren.

31 **P**hlips / by der gratien Godts / koninck van Castilien / van Arragon /
 32 van Leon / van beyden Sicilien / van Hierusalem / van Portugal / van
 33 Navarre / van Grenade / van Coleten / van Valence / van Gallicien / van
 34 Baillozken / van Sevilien / van Sardinien / van Cozdube / van Cozliche /
 35 van Murcia / van Jaen / van Algarben / van Algezire / van Cibzaltar / van
 36 de Eplanden van Canarien / van Indien / soo Orientale als Occidentale /
 37 van de Eplanden ende vasten lande der Zee Oceane: Gertz - Hertoghe
 38 van Oisterriick; Hertoghe van Burgundien / van Lothriick / van Bza-
 39 bandt / van Lymburch / van Lurenburch / van Gelre / ende van Milanen:
 40 Grave van Hablburch / van Vlaenderen / van Arthops / van Burgundien /
 41 van Chirol Waltz-Grave / ende van Henegoutwe / van Hollandt / van Zee-
 42 landt / van Naman / ende van Zutphen: Prince van Zwabe: Marck-
 43 Grave des Heplighs Rijcx van Roome: Herre van Vrieslandt / van Sa-
 44 lins / van Mechelen / van de Stadt / Steden / ende Landen van Utrecht /
 45 Over-Isel / ende Groeninghen; ende Dominateur in Afsien / ende in
 46 Africken.

47 Allen den ghenen die dese teghenwoordighe sullen sien / oft hoozen lesen /
 48 saluyt. Alsoo wy tot meer reysen van diversche plaetsen ende personen /
 49 particulierlick onderricht zijn gheweest / dat / overmidts de diverscheyt van
 50 naticen / residerende / frequenterende / ende hanterende in dese onse Neder-
 51 landen ende van Bourgoignen / seer groote ongheregeltheden ende disoz-
 52 dyen aldaer inghebracht zijn gheweest / aengaende de titulen / op schriften /
 53 ende eerbiedinghen / die tenen pghelijck ter imitatie van sommige vrende
 54 ende uptlandische talen / aenghenomen ende ghebruyckt heeft na syn ghe-
 55 liefte / ghebende ende attribueerende d'een den anderen / soo wel in't sprec-
 56 ken als schrijven teghen de natuylijke ende inne- ghebooren modestie ende
 57 rechtsinnigheyt van de ondersaten der voorsz. onse Landen / ende d'oude
 58 ghebruyck ende maniere van doene te voozen aldaer gheploeghen ende on-
 59 derhouden; waer deur ende overmidts de groote licentie / ghecauseert deur
 60 den teghenwoordighen tijdt / (die tot soo veel nieuwigheden is ghenepght)
 61 sulcke excessen soo verre verlopen ende hen verbruyden / dat toelatende
 62 sulcke forme / termijnen ende manieren van spreekken ende schrijven / daer
 63 upt anders niet dan meerdere confusie ende onghestichticheyt en staet te ver-
 64 wachten / ten ware dat by ons daer inne behooylick worde versien; te meer /
 65 aenghesien dat eenighe die hem somwijlen niet en souden bevinden ghe-
 66 tracteert by sulcke titulen (als men deur pdelheyt aen andere is ghebende)
 67 hen verkozt ende gheinteresseert souden moghen houden / teghen de ghene
 68 die in hun respect van ghelijcke niet en souden hebben ghedaen; ja / dat oock
 69 misbruyck alreede plaetse heeft ghegheven onder het slechte ende ghemeyn
 70 volck / waer deur het schandael daghelijcx meer ende meer is wassende.

71 Doen te weten / dat wy willen op sulcke misbruycken ende excessen ver-
 72 sien / ende verhueden d'inconvenienten die daer upt souden moghen rijzen /
 73 hebbende daer op eerst rijpelijk ghelet / ende ghehadt d'advijis van wijlen
 74 onsen seer lieven ende seer beminden goeden Broeder ende Hebe / den Gertz-
 75 Hertoghe Ernestus (wiens ziele Godt ghenadich zy) die welcke onser
 76 ordinarie selve hadde ghecommunicert dien van onse Raden aldaer / ter-
 77 wijlen hy van onsen wegghen was Stadthouder / Gouverneur / ende Capi-
 78 teyn Generael onser voorsz. Nederlanden / ende van Bourgoignen; hebben
 79 upt onser rechter werentheyt / volle macht / ende souveraine authozitept /
 80 gheordincert / ghestatueert / ende verboden; ordineren / statueren / ende ver-
 81 bidden by desen / allen onsen Vassallen / ende ondersaten van onse voorsz.

Neder-

Nederlanden/ ende Bourgoignen/ van wat qualiteyt/ conditie/ oorde/ ende „
 graedt die zyn/ in 't generael/ oft particulier; midtsgaders/ allen anderen „
 aldaer reliderende/ frequenterende ende hanterende/ oft hun daer houden „
 de/ dat sy hen reguleren/ bueghen ende draghen/ op/ ende aengaende d'inti- „
 tulacien/ opschyften/ ende eerbiedinghen/ na de forme ende maniere/ ende „
 achtervolghende d'articulen hier nae volghende/ sonder de selve eenichsints „
 te buyten te gaen. „

In den eersten: Dat niemandt van wat qualiteyt/ conditie/ graedt/ di- „
 gniteyt/ oft staet hy zy/ en sal ghetraecteert worden schryftelyck noch monde- „
 linge met den titule van Excellentie/ dan alleenlyck de ghene/ die van onsen „
 wegen wesen sal/ Stadthouder/ Gouverneur/ende Capiteyn generael onser „
 voorsz. Nederlanden/ ende van Bourgoignen; wel-verstaende/ nochtrans „
 dat indien sulcken onsen Stadthouder generael ware van Konincklycken „
 huyse/ oft van Oostenryck/ ghelyck is onsen seer lieben ende seer beminden „
 goeden broeder/ Neve ende Cousin/ den Eertz-Hertoghe Albert/ (den welc- „
 ken wy onlancx totten voorsz. Gubernemente generael hebben ghestelt) „
 onsen wille is/ dat de selve sal worden ghe-eert metten titule van *Altesse*, „
 oft Hooghept. „

Ende alsoo men van allen ouden tijden heeft ghebuyckct in Walscher „
 tale/ 't woordt *Vous*, coresponderende op de woorden *Ghy*, oft *U*, inder Duyt- „
 scher tale/ wesende den bequaemsten/ epghensten/ ende gheneuchlijcxten ter- „
 mijn inder selver tale: Is oock onsen wille/ ende ordineren wel expresse „
 lijcken/ dacmen voortaen de selve woorden altydts sal ghebuycken. Ver- „
 biedende/ dat niemandt wie hy zy/ en sal moghen getraecteert worden schryf- „
 telyck oft mondelinghe/ met 't woordt van *Seigneurie*, oft Genade/ oft Edel- „
 heydt/ in Duytscher tale/ ende min van Doozluchtighe/ oft Doozluchtrichte „
Seignorie, Doozelicke Ghenade/ Edelheydt/ oft dierghelycke; toelatende „
 nochtrans den Cardinalen/ Eertz-Bisschoppen/ ende Bisschoppen/ hun ge- „
 woonelijcke titulen te draghen/ ende te gebuycken. Waer en verstaen niet „
 dat yemanden wie hy zy/ worde toeghelaten aen te nemen/ oft andere te „
 gheven den tijtel van *Monsieur*, oft mijnen Heere/ 't zy schryftelicken oft „
 mondelinghen/ dan alleenlycken onsen Stadthouder/ Gouverneur/ ende „
 Capiteyn generael onser voorsz. Nederlanden/ ende van Bourgoignen: „
 maer belanghende allen anderen/ ghedoghen ende stellen ter discretie van „
 eenen yeghelijcken/ dat hy spreekende ende antwoordende sal moghen ghe- „
 buycken simpelijck het woordt van *Monsieur*, gheextendeert oft gheabbre- „
 vieert; ende in 't Duytsche/ mijn Heere/ oft Joncker: ende de brieven die „
 d'een aen d'ander sal schryven/ sullen begonst moghen worden in den eersten „
 reghel oft linie/ al vervolghens met 't voorsz. woordt *Monsieur*, in 't langhe „
 oft in 't korte; ende in Duytsch/ mijn Heer/ oft van *Messire*; ende in Duyt- „
 sche tale/ Heere/ indien de ghene aen den welcken men schryft/ Ridder oft „
 Gheestelijck persoon is. Ende sal 't woirder inhouden van de voorsz. brieven „
 vervolghet worden met het woordt *Vous*, oft *Ghy*, oft *U*, in Duytscher tale: „
 ende op 't leste van dien/ sal gheseyt oft ghestelt worden / *Godt*, oft *onsen Heere*, „
bewaer u, oft *neme u in sijn heylighe bewaernisse*; oft dierghelycke: daer na sal „
 de signature volghen van den ghenen die schryft/ met synen tijtle/ inghebal „
 hy eenighen heeft/ ende dien beghert te gebuycken/ sonder daer by te mo- „
 ghen bueghen eenighe woorden van courtoplie/ dan alleenlyck de kinders „
 aen hun vaders/ moeders/ ende ouders; ghemerckt dat sy aen de selve hen „
 niet ghenoech en konnen verootmoedighen: die voorsz. vaders ende moe- „

„ ders/ sullen daer by moghen vueghen hare qualiteyt van vader/ moeder/
 „ oft ouders; ghelijck oock sullen doen de man aen syn huylvrouwe/ den
 „ broeder aen synen broeder/ nebe aen nebe/ den oom aen synen nebe/ ende
 „ andere van derghelijcke maeghschap: ende volghens dien sal oock d'op-
 „ schyft van de brieven ende missiven beginnen *A Monsieur*, 'tzy in 't langhe
 „ oft korte; oft in Duytscher tale/ aen mijn Heer oft Joncker/ ende dat maer
 „ eens sonder 'tselve te moghen repeteren. Ende inghevalle de ghene aen den
 „ welcken d'opschyft addresseert/ is Kiddere/ oft Gheestelijck persoon/ sal ge-
 „ intituleert moghen worden *Messire*, oft Heere/ sonder 'tselve oock te moghen
 „ repeteren/ ende sal daer nae ghestelt worden den tijtel oft den epgghen naem
 „ ende tot-naem van den ghenen daer aen d'opschyft addresseert/ met de qua-
 „ liteyt van synen staet/ digniteyt/ oft officie/ Gheestelijck oft weereldlijck/
 „ sonder daer inne andere courtoisie te ghebruycken/ noch t'attribueren pe-
 „ manden wie hy zy/ eenighen hoogheren oft differenten tijtel/ oft qualiteyt
 „ dan synen staet oft officie/ daer inne hy by ons is ghestelt ghedraecht/ vol-
 „ ghende d'opene brieven van synder commissie/ indien hy van ons eenighe
 „ heeft.

„ De selve forme sal oock onderhouden worden/ in 't regard van de vrou-
 „ wen/ soo in 't spreucken als schryven/ beginnende den brief met het woordt
 „ *Madamoiselle*, oft Jonvrouw/ in 't kort oft in 't lanck. Ende indien sy ware
 „ weduwe van eenen Kiddere/ met het woordt *Madame*, oft He-Vrouwe/ on-
 „ derhoudende oock 'tselve in 't opschyft sonder repetitie vanden selven woordt
 „ als voore.

„ Sullen nochtans die Collegien van onse drie Raden van State/ Se-
 „ creten ende Finantien/ residerende in onsen Hove aldaer/ van onsen grooten
 „ Rade te Mechelen/ ende van onsen Rade in Brabant te Brussel; midts-
 „ gaders die van onsen Hove/ oft Parlemen ten te Dole in Bourgoigne; ende
 „ alle onse ander Keerken-kamers; midts gaders/ van de Wetten ende Ma-
 „ gistraten van alle onse Steden/ ghetraecteert worden schyftelijcken ende
 „ mondelinghe/ t'elcker reyse als sy respectivelijck hen sullen vinden in hunne
 „ Collegien ende vergaderinghen/ in der selver manieren ende burgen als
 „ men hier voormaels heeft ghedaen ende ghebruyckt nae d'oude costume al-
 „ daer/ ende in alles des niet en contrarieert deser onser ordinantie. Maer no-
 „ pende 'tschryven ende spreucken in Spaenscher tale/ onse meyninghe is/
 „ dat daer inne punctuelijck worde onderhouden 'tgene dat vermeldt de Prag-
 „ matijcke by ons deshalven gheordineert tot *S^t. Laurent le Royal*, den acht-
 „ sten dach van Octobri/ in den jare duylent vijf hondert vijf en tachtentich/
 „ ende daer nae gheconfirmeert by andere Declaratie/ sedert ghegheben te
 „ Madril/ den lesten van Decembri/ in den jare dnye en tnegentich. Ende
 „ op dat al 'tghene des voorsz. is/ in alle syne poincten scherpelijck worde on-
 „ derhouden ende geexecuteert; Willen/ ende ordonneren wy/ dat soo wie daer
 „ teghens sal doen/ worde sonder eenighe andere proceduere gheduemt/ ende
 „ gecondemneert te betalen d'amende van dertich guldens/ tot twintich scup.
 „ van twee grooten Vlaemis 'tstuck/ t'elcker reysen dat hy sulcx sal hebben
 „ ghedaen: de selve amende te bekeeren een derdendeel van den Officier die
 „ d'executie daer af doen sal: ende t'resterende derdendeel sal worden gedeple
 „ ende ghedistribueert den armen van der plaetse/ aldaer de voorsz. contra-
 „ ventie sal wesen gheschiet/ sonder pet daer af quijt te schellen/ oft daer inne
 „ te dissimuleren. Is oock ons verstant ende meyninghe/ dat de voorsz. pene
 „ ende amende/ niet alleentijck sal worden gheexecuteert teghen de ghene die
 „ ghycontravenieert sullen hebben/ maer oock die sulcx sullen ghedoghen/ oft

delhalven dissimuleren / sonder 'tselbe aen te brenghen / oft den contraven-
teur daer af te begrÿpen.

Ende op dat een peggelijck hier af gheadverteert zy / ende niet en preten-
dere redene van ignozantie / soo hebben wy dese teghenwoordighe doen stel-
len in foyme van Placcate. Ontbieden ende bevelen daeromme onsen seer
lieben ende ghetrouwen dien van onsen Rade van State / hooft-Présiden-
ten / ende luyden van onsen Secreten en Grooten Raden. Den Cancellier
ende luyden van onsen Rade in Brabant / ende alle andere Provinciale
Raden respectivelijck onser voorsz. Nederlanden; midtsgaders / den Gouverneur /
Président / ende luyden van onsen Hove oft Parlement in Bourgoignen /
residerende te Dole; ende allen anderen onsen ende onser Vassallen /
Justicieren ende Officieren / hunne Stadthouderen / ende elcken van
hen besondere dien 't aengaet / dat sy respectivelijck dese onse teghenwoordighe
Ordinantie / verbodt ende Placcaet / doen kundighen / uproepen /
publiceren / alomme binnen den bedrybe van henne jurisdictien ende resorte /
ter plaetsen daer men ghewoonelijck is soodanighe publicatie ende uproepinghe
te doene / onderhoudende ende achtervolgende / doende onderhouden
ende achtervolghen / alle de poincten daer inne begrepen nae heure foyme
ende inhouden / sonder eenich wedersegghen / wepgheringe oft belet / onder
wat schÿn oft deersel 'tselbe soude moghen zÿn; procederende / ende doende
procederen teghen d'overtreeders ende onghewoone / by executie vander
amende boven gheruert / sonder gunst / dissimulatie / oft verdach / niet te-
ghenstaende eenighe oppositie / oft appellatie ghedaen / of te doene ter con-
trarien.

Des te doene / met differ aenkleef / gheben wy hen volkomen macht /
auctoziteyt / ende sunderlingh bevel / by desen; ontbieden / ende bevelen
voorsz. allen onsen voorsz. Officieren ende onderlaten / dien 't selve aengaen
sal / dat sy hen 'tselbe doende met 'tghene daer af dependeert / ernstelicken
verstaen ende obedieren / want ons alsoo beliest. Ende ghemerckt / datmen
dese onse teghenwoordighe in vele ende verscheyden plaetsen sal van doen
hebben / soo willen wy datmen den vidimus, oft Coppe autentijck van dien /
ghecollationeert ende gheteckent by een van onse Secretarisen / sulcken
gheloove ghebe als desen originalen.

Ende op dat dit vast ende ghestadich blijve ten eeuwigghen daghen / soo
hebben wy dese teghenwoordighe gheteckent met onsen name / ende onsen
grooten zeghel daer ane doen hanghen.

Ghegheben tot S^t. Laurent *le Royal* in Castilien / den dÿy en twintichsten
dach van Septembri / in 't jaer ons Heeren / duysent vijf hondert vijf en
tneghentich: Ende van onsen Keicken / te weten / van Napels / ende Jeru-
salem / het twee en veertichste; van Castilien / Arragon / Sicilien / ende an-
dere / het veertichste; ende van Portugael / het seshienste. Philippe; ende
gheteckent /

A. de Laloo.

Het neghenste Capittel.

Van den Edeldom van 's Moeders weghe.

Inhoudt daer van.

1. Dat d'Adelijcke constitutie van de moeder toe-gheeyghent werdt aen 't kindt. 2. Dat de soonen van de Iliersers, Delphis, ende andere, wierden toegheschreven die huysen van de moeder. 3. Dat den Edeldom van 's moeders weghe mede in consideratie komt, by ons ende in andere Landen. 4. Het creëren van een Hertoginne, Marquijse; midtsgaders, de ceremonien, ende solemneireyten ghebruyckt in die investiture.	5. De forme van de Charter, waer by Anna Bullin, wierde ghecreëert Marquijse van Pembroeck. 6. Het creëren van een Gravinne, Vit-Contesse, ende Baronesse; midtsgaders den titel <i>Equitissa</i>, ende <i>Militissa</i>. 7. Dat het genereren van Edelen is als van Onedelen, ende den Edeldom een morale weerdigheyt. 8. Een kleyn Corollarium van Tomben ende Grafschriften.

I.

A 'tghene tot noch toe ghesproocken is van den Edeldom in de eerste eeuwe/ Grieken/ Romeynen/ ende andere/ is alleen ghe- weest van 'sbaders weghe. Nu sal het niet vzeemt wesen / ins- gelijck een wepnich die kracht van Edeldom van de moederlycke zyde/ oft vrouwlycke sexus, in descendenten mede te vertoonen: ende dat met reden ende opinien van Doctozen; midtsgaders/ coustumen ende exem- pelen/ soo antieque als moderne te bevestighen. Want / inghevalle den Edeldom natuylyck volghet van de ouders op de kinderen/ soo moet noot- saecklyck die adelijcke constitutie van de moeder toe-gheeyghent worden aen 't kindt: **I**a) het heeft oock sulck schepsel t'samen met het zaet (indien wy de Philosophen gelooven moghen) als de moeder het ontfanght. Want vooz eerst / het kryght natuyz ende leven van de moeder / van ghelijcken voedsel/ groepsel/ ende in somma (volghens 'tgeboelen alle) neemt naer hem van de moeder/ beneffens gheest ende vitale humeuren/ affecten/deugh- den / ende ghebzecken: ende dat die kracht bestaet in de moeder / blyckt klaerlyck by den reghel der Medicynen / die daerom oock altydt d'ouders op 't hoochste recommanderen / wel sozghen te draghen/ by wat voesters oft minnen sy haer kinderen besteden om te supghen. Het sozgh van de moeder (seyd (a) Galenus) is het beste oft ghesondste vooz allen kinderen / als het maer dooz gheene sieckte verdozven is: aenghestien het niet ontwaerschyne- lyck en is / dat niet alleenlyck dat gantsche moederlycke lichaem / maer oock het sozgh ofte melck van ghebzecke vzeemdt zp. Blanca van Castilien/ gheweest zynde vrouwe van Lodowick den VIII, ende moeder van Lo- dowick den IX, sooghende sels haer kindt/ heeft in 't selve soo sozghvuldich gewest/ dat/ als wannecr in haer absentie/ Lodowick haren soon/ seer krij- tende was te supghen ghegheven de borste van een Adelijcke vrouwe/ 'tselve vernomen hebbende/ heeft haren vingher in den monde van haer kindt ghe- stecken/ om dat vzeemdt voedsel hem quijt te maecken. Caligulæ vzeede- heyt/ als oock de dzonckenschap van Tiberius / werdt hunne voesters toe- gheschre-

a Apud Ti-
rag. de No-
bilt. cap. 20.
n. 83.

gheschreven: ende dat eenighe dusdanighe kracht mede bestaet in het soch/ sien wy in de beesten; want ingevalle Schapen door Septen/ ende Septen door Schapen worden opgeboordt/ het is secker/ dat de wolle van d'een straffer/ ende d'ander ghemoedigher sal bevonden werden. Nu dan/ ingevalle de digniteyt van de vader moet ghe-eert worden in de kinderen/ waerom coek niet de adelijcke deught van de moeder? De maniere van de Sexus gheeft noch en neemt tot den edeldom/ die vooz sich selven hoozt gheaffecteert te werden. Ja/ in teerbare vrouwen/ schijnt bepde meerder gratie ende verwonderinghe te hebben.

II. Dacrom werdt seer wel by seckeren Rechtsghelerden gheschreven; dat onder alle dinghen/ daer by de eere en digniteyt van persoonen/ werdt vermeerderd of verminderd/ het minste is dat ghenomen wordt van de verschepdentheyt van de Sexus. Vlypianns verhaelt/ dat de soonen van de Alienters van Delphis ende Pontus/ wierden toegheschreven die huplen van de moeders/ ende niet van de vaders. Plutarchus schryft/ dat by de Kants/ de soonen wierden inghegriffen de stammen van de moeders. 't Selve verhaelt Herodotus van die van Licia/ dat sy behielden de namen ende weerdigheyt van de stammen haerders moeders; middelgaders/ dat hy was een vry- ghebooren ende edelman/ wiens moeder was een vry- ghebooren ende edel vrouwe/ niet teghenstaende syn vader was een slaef/ viel ende ghemeen persoon. Oock by de Wetten van de Romeynen/ de soonen/ op sommige occasien/ volghden de stammen haerder moeders: Dat mede de soonen altemet op-nemen de stammen haerder moeders (zijnde van meerder edeldom oft weerdigheyt dan van de vaders) 'tselve is mede by ons/ ende andere natten niet onghewoont. Spartianus/ ende Trebellius Pollio ^{a Tiraq. loco citato.} schryven/ dat Macrianns/ oft Macrinus/ (die benebens syn vader regeerde) van syn moeders zijde is gheweest edel/ wesende syn vader maer alleen een valiant ende militair persoon. Van ghelijcken kan men lesen in (b) Tacito/ spreekende van de prodigieuse teekenen/ ten tijde Neronis ^{b Lib. 14. annual.} sieckte/ dese sententie: Quasi jam depulso Nerone quisnam eligeretur inquirebant. & omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia. Van dit ende diergelycke verschillen wepnich dese versen van Virgilius/ Ovidius/ ende Statius Papinus.

Virg. x i. Eneid.

— — — genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.

Sijn moeders edel stam, hem eeldom heeft ghegheven,
Hoewel sijn vaders huys is onbekent ghebleven.

Ovid. 13. Metamorph. spreekende van Vlypius.

Est quoque per matrem Cyllenus addita nobis
Altera nobilitas. Deus est in utroque parente.

Oock is noch door Cyllent bloet,
Van moeder onsen adel goet:
Soo dat van bey' sy, vrylyck achte,
Van Goden afkomt mijn gheslachte.

Idem Fastorum lib. 1.

Hinc fuit Euander, qui, quamquam claris utroque,
Nobilior sacra sanguine matris erat.

*Van hier Evander was van bey' zyd' eel gheacht
Van wegen 'smoeders bloeds doch eelder van geslacht.*

Papinius lib. Sylvarum in lachrymis Hetrufci;
Sed quicquid patrio cessatum est sanguine, mater
Reddidit, obscurumque latus clarescere vidit
Connubio gavisâ domus. ———

*All' 'gheen onbrack in 'svaders bloet,
'De moeders stam deed' weerom goet':
En 'blijde huys sach daer vermeerren,
Door houwelijcx bant, 'tgemeen in eeren.*

III. Dat mede in dese eeuw/ in dese/ ende andere Landen (even als by die van Athenen) naer den Politijcquen Adel/ in consideratie komt den edeldom van 'smoeders wegghen/ is ghenoech te speuren upt de verhaelde byeven van nobilitatie by den Keyser/ dooz dese woorzen: Te, filiosque tuos legitimos *U TRIVS QVE SEXVS*, tam natos quam nascituros, eorumque hæredes & descendentes in perpetuum. Item / Omnibus & singulis privilegiis, gratiis, honoribus, dignitatibus, officiis, juribus, libertatibus, insignibus ac indultis, quibus cæteri Sacri Romani Imperii veri nobiles à quatuor avis paternis & *M A TERNIS* geniti & procreati utuntur & fruuntur.

d'Edel Jonckvrouwen in (a) Champaigne / midts d'Edelen meest aldaer eertijds in de oozloghe waren gheconsumeert/ vermogghen/ niet alleen by auzhoriteyt vanden Koninck ende dat Rijk/ haer te vermengen met onedele mans- personen/ maer oock hare kinderen te volghen d'adelijcke conditie van de moeder / ende (even als by de Fantii / ende by die van Licia) op te nemen die stamnamen / niet teghenstaende die constumen over al in Franckrijk ter contrariën.

De descendentes van (b) groote personagien/ als/ Princessen/ Grabinnen/ ende andere diergelijcke van de groote edelen/ werden niet alleen booz goede Edelluyden gehouden/ maer oock haer wettighe mans onedel zijnde/ quia divino consortio efficiuntur una caro, blijkt in de kinderen/ ende daerom oock d'een des anders weerdigheyt mede deelachtich. Maritus (segghen de (c) Gheleerde) quandoque de facto & de consuetudine radiis uxoris coruscat, te weten/ dooz vermenginghe met sulcke illustre personagien / die welcke nochtans ten aensien van den edeldom/ met de mindere edelen zijn ghelick edel/ ende haer hooghe qualiteyten maer by-ghevoechde titulen van meerder aensienlijckheyt.

Dat insghelijcx vrouwen/ ende dooz haer nakomelingen immediaet by creatie/ transmissie der booz-ouderen/ ende communicatie van mans/ tot alle staten van edeldom verheven werden/ zyn exempelen ghenoech te verhalen/ sullen ons behelpen met dese upt den geleerden Selden, sijn Titles of Honor, ende andere Schyften ghenomen.

IV. Dus wierde (seydt. (d) by) Margarita/ Grabinne van Noortfolke/ by Koninck Richaert den tweeden/ mede met het stellen van een croon op 't hooft/ ende alle andere ceremonien ghepleecht in 't creeren van Hertogen/ aldare tot recompense haerder meriten/ ghemaect Hertoginne van Noortfolke/ gheduyzende haer leven.

Tot Marquijse/ Anna (e) Bullein / naermaels wijf van Henrick den VIII, by den naem van Anna Kochezoft / oudste dochter van Thomas Bullein/ Grave van Wiltshire/ wiens inbestiture gheschiede tot Windsor/ anno 1532 / in deser voegghen: Den Koninck/ te weten/ Henrick den VIII, ver-

a Papon. 3.
Nota in
liv. 7. Item,
Favin. liv.
1. chap. 6.

b Tirag. de
Nobilit. cap.
18. Nu. 39.
40.

c Loco citato.

d The second part,
chap. 9.

e R. Glosser
de Nobilitate
Civilis, cap.
11.

verghelſſchapt met die Hertoghen van Nozfolke en Suffolke; de Marquijſen/ Graven/ ende andere Grooten van dat Rijk/ t'ſamen met den Ambaſſadeur van Dzanckrijk/ ende vele van den Secreten Raedt/ quam in de zale van Audientie/ daer hy hem ter neder ſtelde onder ſynen thoon; alwaer de voozſepde Anna/ gheconduiſeert met een groot ghetal edele/ Hovelinghen/ ſoo vrouwen als mans perſoonen/ mede verſcheen met hangenden haps/ ghekleedt in eenen carmoſynen onder-rock van fluweel/ ghevoert met herminen; Dzagghende eerſt vooz haer den *Roy d'Armes* des Koninck charter/ ende naer hem/ d'Edele Vrouwe Maria/ dochter van Thomas/ Hertoch van Nozfolke op haren ſinckeren arm den tabbaert van Staet/ inſghelyc van carmoſyn fluweel/ ghevoert met herminen/ hebbende ter rechterhandt Vrouwe Elizabeth/ Gravinne van Rutlandt; ter ſincker/ Dorothea/ Gravinne van Suffex/ beneffens 'tgebolgh van edele Vrouwen ende Jonckvrouwen. Aldus gebracht zijnde vooz des Koninck thoon/ naer dypemael ghedane reberentie/ viel neder ter aerden op haer knyen; waer naer den Koninck/ de charter den Biſſchop van Wincheſter/ ſynen Secretaris/ over-luydt leſende/ op deſe woorden/ *Mantellæ inductionem*, haer aen dede den ſelven tabbaert van Staet/ ende/ op de woorden *Circuli aurei*, van ghelijcken de Croon ſtelde op haer hooft. De charter geleſen zijnde/ gaf den Koninck haer twee charters/ d'eene inhoudende hare creatie/ als Marquijſe vooz haer/ ende hare mans hoiren; ende de andere/ jaerlijc te ontfanghen een dupſent ponden ſteerlinx/ om deſe hare digniteyt te onderhouden. Alle 'twelcke volbracht zijnde/ naer oodemoedighe danckbaerheyt aen den Koninck/ retireerde haer weder in dier voughen.

V. De foyme van de charter haerder creatie was deſe :

HENRICUS, Dei gratia, Angliæ, Franciæ Rex, fidei defenſor, & Dominus Hiberniæ, omnibus & ſingulis Archiepiſcopis, Episcopis, Abbatibus, Prioribus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Juſticiariis, Vice-Comitibus, Præpoſitis, Miniſtris, & omnibus Ballivis & fidelibus ſuis ſalutem. Sciatis, quod cum regale ſolium & dignitatis regiæ ſaſtigiū ſublimius multitudine perſonarum *UTRIUSQUE SEXUS*; tam virorum quam fœminarum conſiſtat, & eo magis regni noſtri regimen roboretur excellentiore honore, quo plures ſibi ſubſiſtant *UTRIUSQUE SEXUS* nobiles ſtatus & eminentiæ celfiores. Nos igitur ad præmiſſa dirigentes intuitum, & volentes ſceptrum noſtrum Regium augmento nobilium ſtabilire, & præſertim à ſtirpe regiâ procedentium (nam ſtatutum tribunal regium multorum & multarum principum ſtipatu:) hac igitur conſideratione tam ob nobilitatem generis, quam morum & virtutum aliaque merito laudanda probitatis bonitatisque inſignia, conſanguineam noſtram *Annam Rocheford*, unam filiarum prædilecti Conſanguinei noſtri *Thomæ*, Comitis Wilton & Ormonde, cuſtodis privati ſigilli noſtri, in Marchioniſſam Pembrochiæ, aſſenſu nobilium regni noſtri inibi exiſtentium, Præfici-mus, Creamus, & Inſignimus, & per præſentes præfici-mus, creamus, & inſigni-mus, nec non nomen, titulum, ſtatum, ſtilum, honorem, authoritatem, & dignitatem Marchioniſſæ Pembrok, cum titulo, ſtatu, ſtilo, honore, authoritate, & dignitate, cæteriſque honoribus eidem appendentibus & annexis, per mantellæ inductionem & circuli aurei in capite appoſitionem, ut moris eſt, realiter inſignimus. Habendum & tenendum nomen, ſtilum, titulum, ſtatum, honorem, authoritatem & dignitatem Marchioniſſæ Pembroke, præfatæ Annæ, & *heredibus ſuis masculis*, de corpore ſuo exeuntibus in perpetuum; & ut eadem Anna juxta nominis Marchioniſſæ Pembroke decentiam, & ſtatus ſui nobilitatem decentius & honorificentius valeat incumbenda ſibi onera ſupportare, dedimus & conceſſimus, & hac præſenti chartâ

nostrâ damus, concedimus, confirmamus, pro nobis & Hæredibus nostris præfatæ *Anne*, & hæredibus suis prædictis, triginta & quinque libras annuas, percipiendas sibi & hæredibus suis prædictis, de firmis redditibus, exitibus, reventionibus, obventionibus, proficuis, & emolumentis, Comitatus nostri Penbrok prædicti provenientes & crescentibus, tam per manus Vice-Comitis illius Comitatus pro tempore existentis, quam per manus Ballivorum, Firmariorum, seu aliorum occupatorum quorumcumque Com. prædicti ad terminos S. Michaëlis Archangeli & Paschæ per æquales portiones solvendas, eo quod expressa mentio de vero valore annuo, aut de aliis donis vel concessionibus per nos præfatæ *Anne* antè hæc tempora factis in præsentibus minimè factis existit, aut de aliquo statuto, actu, ordinatione sive provisione inde in contrarium factis, edictis, sive provisio aut aliqua alia re vel materia quacunque in aliquo non obstante. His testibus, Reverendiss. in Christo Patre E. Eborum Archiepiscopo, ac venerabilibus in Christo patribus S. *Wimion*, Secretario nostro, & *I. London*, Episcopis, nec non charissimis consanguineis nostris *Tho. Norff.* Thesaurario nostro Angliæ, & *Carolo Suff.* Comite, Mareschallo, Ducibus *Thoma Wilton*, Custode privati Sigilli nostri; *Ioanne Oxon*, Camerario nostro Angliæ, & *Georgio Salopia*, Senescallo Hospitii nostri, Comitibus *Thoma Audeley*, Milite, Custode magni Sigilli nostri; *Gulielmo Sandes de vine*, Milite, Camerario hospitii nostri, & *Walter Devereux de Ferrers*, Milite, Baronibus; *Gulielmo Fitz Willtams*, Thesaurio hospitii nostri, & *Gulielmo Paulet*, Controrotulario hospitii nostri, Militibus, & aliis. Datum per manum nostram, apud Castrum de Windsor, primo die Septemb. anno Regni nostri **xxiii.**

^a Selden,
loco citato.

V I. 't Selve exempel hebben wy van *Maria* (a) *Compton*/ dochter van *Antoni Beaumont*/ ende huylvrouwe van *Thomas Compton*/ *Grave* van *Northampton*/ die vooz haer eersten *Han* hadde *George Villers*/ en *Hoeder* van den lesten *Hertoch* van *Buckingham*/ die ghecreeert wierde *Gravinne* van *Buckingham*.

Insgelijc van *De Vrouwe Finch*/ die by *Coninck Jacobus* ghecreeert wierde *Vicountesse* van *Maidstone*/ vooz haer / en haer mans oizen/ met een speciale clausule/ dat sulcke hare mans oizen souden hebben stem ende plaets in't *Parlement* / & inter alios *Vice-Comites* & ante *Barones*, ut *Vice-Comites Maidstone*.

Dierghelijcke exempelen verhaelt hy mede bande *Baronesse* / *Le Dispenser* en *Ogle*.

Maria ende *Elisabeth*/ susters van *Heer Henrick* van *Hoozn* / *Heer* van *Perweys* / *Duffel* / etc. werden in de *Acte* van confirmatie by den *Hertoch* van *Brabant* / in't celebzeren van't *houtwelijck* / tusschen den *Damoiselleau* / *Johan* van *Merode* / en *Aleyde* van *Hoozne* / *Heer Henrick* suster / gheintituleert *Equitissa*. In approbatione per Ducem *Brabantia* (soo zijn de

^b Ex chartis
familie *Hor-*
niana.

(b) woorden) conventionum matrimonialium inter Domicellum Iohannem de Merode, & Aleydem, sororem Domini Henrici de Hoorn, Domini de Perweys, Duffel, Geel, Ophem, Herlar, Diepenbeeck, testes nominantur vir Iohannes, Gochencourt, Dominus de Felonia, & Walterius de Hanneffe, & fit mentio *Maria* & *Isabellæ Equitissæ*, sororum ejusdem Henrici; litteræ de dato 1451.

^c Ex regis
Curia *Mechel-*
imensi,
de anno
1411.

Insgelijc *Catharina Bauw* / *Militissa*: *Domina* (soo spreekt (c) 't *Ke-gister*) *Catarina Bauw*, *Militissa* cum *Iohanne* van *Huffle*, milite, suo marito promittens.

V II. Soo dat evidentlijc blijkt/ dat *Vrouw*en / ende dooz haer nakomelingen/ tot den *Adel*/ ende alle *Adelijcke* digniteyten capabel zijn/ ende verheven werden. Wel is waer / quod nobilitas est quædam dignitas seu claritudo

tudo à parentibus derivata, quæ denominatur à potentiore causa, & potentior est forma, quam in generatione omnium consensu vir præbet, quam materia, à muliere tradita: cum forma sit agens, & materia patiens; sitque omne agens nobilius patiente. **Dan / aenghemerckt de Doctoren segghen / dat het is byten alle twiffel / quod omne compositum participat de forma & materia, ende dat den edeldom mede is een (a) onveranderlick recht des bloeds / ende dien volghende pet natuylijck treckt van de ouders op de kinderen / soo moet nootlaeckelijck volghen / dat kinderen van de edele moeders / mede vooz edel moeten ghehouden werden. Want het civile Recht / en kan niet soo gheheelijck doen ophouden ende wegh nemen / tghene tot het natuylijck recht behoort. Daerom / by aldien den edeldom absoluyt dependeert van de genereringe / soo is het secker dat de moeder soo veel gheeft aen 't kindt / als de vader: quia, sive passive, sive active, & pater & mater concurrunt. Ja / (b) Precius meynt niet ongherymt te wesen / toe te laten mulierem magis concurrere, & magis active, quam virum, in 't luck van generatie. Dan 'ten is niet om te ghelooven / dat het genereren van edele / anders is als van onedele. Want het genereren / is een werck gantsch natuylijck; ende den edeldom niet anders / dan een mozaie weerdigheyt / ghefondeert op een reel en waerachtich relaes / dat d'edelen hebben van de vooz-ouderen / oft liebet van de deughden ende heroijcke daden / van wie sy haer origine hebben: ende dat die weerdigheyt alleen komt van 'svaders woghen / inghebrachte van het (c) civile recht / ghelijck het recht van aenghebooren maeghschap / welck wech ghenomen / oft by den Souvereyn kan inghestelt werden / een statuyt oft costume ter contrarien. Daerom is het dwaelheyt te gelooven / tghene sommighe dies aengaende / sonder fondament / verhalen. Andersints ex hoc capite, sal lichtelijck den moederlijcken Adel / met den Edeldom van de vader (soo niet ghepreferreert) ghegaleert werden. Overmits dat onderlingh opsicht / oft natuylijke insicht / soo wel tot de moederlijke / als vaderlijke vooz-ouderen / kan ghereferreert werden.**

VIII. Nu / om te besluyten alle de dese discourses van eer en mensche-lijke glozie / sal het insgelijck niet vzeemt wesen een weynich te sprecken waer by de ghedachtenisse van verstorven Princen en andere honozable personagen werdt ghepreferreert / ende onsterckelijck ghehouden / te weten / van Tomben en Epitaphien. Die te wenschen ware van verderf en schendinghe bevyjdt wierden. Een laecke van meerder ghewichte dan 't gemeen ghevoelen is / hebbende verscheyden insichten en redenen; 1. Om te betoonen liefde ende affectie tot d'allyvighe: uyt dese oorsaecke is d'eerste Tombe opghericht in 't jaer des wereldds 2305, naer de calculatie van Cornelius / te weten / die Tombe van Rachel. Ende Jacob richtede (soo spreeckt den Text (d)) een staende teecken op boven hare grave: welck tecken naer 't getuygen d' Gen. 35. Borghardi / is gheweest eenen seer schoone Piramide / in wiens hase of voet ghestelt waren twaelf groote steenen / naer 't ghetal der sonen Jacob. Alhoewel den selven Cornellius van ghevoelen is / dat dese Tombe in haer eerste sichtighe soo statich niet en is gheweest. Uyt ghelijcke beweginghe heeft Artemisia aen Mansolo haren man 't Mausoleum ghebonwt / d'welck om sijne magnifickheyt ghereckerit is gheweest onder die seben miraculen des wereldds. (e) 2. Om dat dusdanige wercken souden wesen eer-tecken van de Heroicke daden ende uytneementheden der afghestorven / dooz welke wercken sy souden leven in de memozie van de vrienden en andere naer-komende. Tot desen eynde heeft Simon Machebeus (f) een heetlijck

a *Joseph. lib.*
7. Antiq. **Eer** graf opghericht booz synen vader ende broeders. Salomon (a) booz synen vader David. Waerom (ghelyck oock om die naerbolgende reden) dus danighe opera worden ghenoeit *memoriae* ende *monumenta*. want dooz twee middelen wordt de memozie der overledenen behouden; een deels dooz allulcke Tomben / anderdeels ende seckerder dooz die penne der Gheleerden / 'tzy Historie-schryvers / of Poëten: ghelyck Achilles dooz Homeri / ende Eneas dooz Virgili Carmina, zyn als onsterfelyck in de memozie der menschen gheworden. 3. Om dat de nakomelinghen / aensliende Eer-graven en Epitaphien / souden sien exemplen van deughden / ende verweckelen tot byzonicheyt. Waerom die byzome besonder lust ghehadt hebben om dus danighe monumenten te besoecken / aenschoutwen / ende te bemercken / gelyck *tupght* Strabo (b) : ende van C. Julius Cæsar den Poët Lucanus / (c) van Octavius Augustus Dio / (d) dat sy Alexandri Magni graf hebben besocht. Lucani beerlen zyn dese :

Effossum tumulis cupide descendit in antrum,
Illic Pellæi proles vesana Philippi
Felix prædo jacet terrarum vindice fato
Raptus.

b L. 2. *Geograph.*
c L. 10.
d L. 51.
De oudtheit ende langhe usantie der Tomben / etc. kan ghespeurt worden uyt die Combe van Rachel / als booz ghelept is. Diodorus Siculus (e) ghetupght / dat binnen Nisa / een Stadt van Arabien / is gheweest 't graf van Isis / d'oude en principale Godinne der Egyptenaren / alwaer een colomme was / in welke haer Epitaphium inghesneden was Hieroglyphicis litteris. De Tropanen hebben mede dese obserbancie ghehadt / naer 't segghen Homeri :

Ut te sepellant fratres & sodales
Sepulchro & titulo; est enim hoc præmium morientium.

f L. 8.
g L. 11. *Æneidos.*
h In *Roma sua*, c. 21.
i 5 *Tuscul.*
k L. 6.
Van de Grieken ende Romeynen ist onnoodich vele te segghen. want die Grieken soo onmatich hier inne waren / dat tot Athenen by decreete der Wetten bedwonghen is gheweest / die overdadige magnificentie der Sepulturen : maer soo niet by de Romeynen ; waerom by dese een yder vermochte naer macht ende affectie tot den overledenen of verheben / of van kleynen staet Graven te bouwen. De mode ende vercierselen der sepulturen by de Egyptenaeren / ende by de oude / naer 't schryven (f) Lucani ende (g) Servii / waren / dat edele ende die groote begraven wierden op / of in hooge plaetsen : waer van ghesproten is dat in d'oude tyden boben die doode licha-
men / oft Pyramiden / oft verheben Pilaren / oft verheben ghebouwten / opgericht zyn. Doch achterlatende die menichvuldige cieraten / der Roomscher Sepulturen / die te lesen zyn by Georgius (h) Fabricius / sullen een wepnich aenteeckenen van de cieringhe der graven by de Grieken. Dese plegghen hare Sepulturen te fraeyen ende toe te rusten met ken-teeckenen van studien / konsten / ende offeninghen des alijbighens. Soo is 't Graf van den vermaerden Geometra ende Astrologus / Archimedes / verciert ghevonden van Cicero (i) met een Sphæra ende Cylinder / eer-teeckenen van sijne konsten. By Homerus bidt Elpenor aen Ulysses / dat hy hem een graff maeckende / 'tselbe soude verciere met een scheeps-riem. d'welck volghende Vergilius (k) in funere van den Trompeter Sisenus / seght :

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit, suaque arma viro remumque tubamque.

Ende dusoanighe plaetsen hadden hare weerdicheyt/ heplicheyt/ ende wa-
ren daer over onschonbaer. Cicero/ (a) Sic jure Pontificio Sanctitudo Sepul- a l. 4. de
tura. Maer met wat seften dese plaetsen gheschent wierden/ mede wat pe- Rep. apud
nen die schenderen onderwoopen waren/ soude te langhe wesen om alhier Nonium.
te halen. Twee saecken sullen de enozmitteyt van die crimen ghenoech be-
toonon. Ten eersten tgene *Ulpianus* (b) seght / Vel sola violati sepulchri b l. 4. de
actio infamiam irrogat: Welcke infamie alle ghestelde penen op de schenders sep. viol.
mede brachten. Ten tweeden/ dat die oude booz secker hielden/ dat niet
tegenstaende die schenders der menschen handt konden ontbluchten/ sy noch-
tans der Goden straffe niet en sonden ontgaen. Ende boozwaer willen wy
wat dieper / dit seft insien/ wy sullen bevinden dat het gheheel onmensche-
lijk is. 1. Om dat die eere der begraffnisse is den laetsten dienst/ die welcke
uyt liefde ende me-weerdicheyt by alle volkeren by naer/ aen d'oberlede-
nen gedaen wordt. 2. Om dat Grave-schenders schijnen tegen de doode te
bechten / ende henlieden in noch stille kamers te stoozen/ ende als te willen
dooden. 3. Om dat sy oneerende die lichamen/ by gebolge oneeren die zie-
len/ welcker woonplaetsen die lichamen zijn geweest. Waerom heeft *Cam-*
byles (c) soo leelijck een gheluyt naer hem ghecregen/ dan / om dat hy het c Herodotii
doode licham van den koninck *Amasis* heeft ontgraven / gegeeffelt/ gene- l. 3.
pen/ende gepzickelt? Waerom is *Sylla* cruel ende wreedt gehouden/ dan om
dat hy *Cait Marii* begraven gebeenten verstroyt heeft? Ziet by *Amos* 2. die
straffe des Heeren over *Noab*. Dit wel wetende die *Turcken*/ ordinerden
een Wet/ dat / ingheballen yemande brack het graf van eenighen *Turck* /
Mooz/ *Jode*/ *Christen*/ of anderen *Hepdenschen* mensche/ ober dat seft met-
ter doode soude gestraft werden. Den *Kepler Solpman*/ treckende met sijn
heyzkracht naer *Egypten* door *Judea*/ en eenige van sijn *Soldaten* ontrent
de *Stadt Gaza*/ openbreckende tgraf van seckeren *Medicus*/ meynde
daer inne te vinden groote schatten/ wierden ober dat seft niet alleen gheap-
prehendeert/ maer oock veerthien van de selve aen de galghe ghehanghen /
ende drie doozstecken met pinnen op staecken. Den selven *Kepler* komende
binnen *Jerusalem* in de *Capelle* van't graf des Heeren/ op de plaets van den
Bergh van Calbarien / daer *Christus* gheleden heeft (alwaer't graf van
Godetrop de Boullion is/ is staende met dese inscriptie; (d)

HIC IACET INCLYTUS DVX GOTFRIDVS DE BOULLION,
QVI TOTAM ISTAM TERRAM ACQUISIVIT, CUIVS
ANIMA REGNET CVM CHRISTO)

d *Gregorius*
de *Sancta*
Cruce, tom.
3. lib 2.
c. 10.

beval dat niet eenen steen daer van aengheroert soude werden. Soo dat het
schenden van Graven ende Tomben/ by alle volkeren is ghehouden ghe-
weest een enozm crim; ende elck genereus ghemoedt begheerich om te eter-
niseren de memozie van sijn eyghen deughden/ of de eer van sijn edele booz-
ouderen niet en kan verdragen sulcke eene ontweerdighe Acte. Want/ ghe-
lijckerwijs infame perloonen arbeiden om te begraven haer ghebrecken in
dypsternisse/ soo excellerende mannen draghden sozghen/ dat den lof van boz-
micheyt mach glinsteren booz eeuwich.

Wat belanght Epitaphien of Graf-schrijften / die niet minder van ghe-
wichte zijn dan Tomben en Sepulturen/ aenghesien sonder die sp zijn/ ende
niet en zijn/ (*corps sans ame*) zijn sommighe invecrive/ sommighe klagende/
sommighe prijsende/ sommighe stichtende/ ende soo boozs/ alles naer de ver-
scheyden humeuren van Schrijvers.

^a *Devises
Heroiques,
par Gabriel
Symeon.*

Den Hertoch van Valentinois (a) Cæsar Borgia/ opgenomen hebbende
die hazardeuse spreucke/ Aut Cæsar, aut nihil, ende daer ober komende te ver-
onghelucken/ wierde ghemaccke dit Epitaphium;

BORGIA CÆSAR ERAT FACTIS ET NOMINE CÆSAR.

AVT NIHIL, AVT CÆSAR DIXIT: VTRVMQVE FVIT.

Den Marquijs van Peshare/ des Keplers Weldt-Oversten / die in den
nach vooz Davien den koninck van Franckrijck ghevangen kreegh/ woerdt
b M. S. toe-gheepghent (b) 'naer volghende:

Quis jacet hic gelido sub marmore? maximus ille
Piscator, belli gloria, pacis honor.
Nunquid hic pisces cepit? non. Ergo quid? urbes
Magnanimos Reges, oppida, regna, duces.
Dic quibus hæc cæpit Piscator retibus? alto
Confilio, intrepido corde, alacrique manu.
Quæ tanto nocuere viro? duo numina, Mars, Mors.
Ut raperent, quid non compulit invidia?
Quid nocuere sibi? vivit jam fama superstes.
Quæ Martem, & mortem, vincit & invidiam.

Den Grave van Montheleon / Dice Kop van Sicilien/ den onkwil batt
d'inwoonderen op den hals ghehaelt hebbende/ komende te sterben/ wierden
in der nacht op syne Tombe ghestelt dese (c) woorden;

^c *Espit.
d'Orrees de
Don. Anton.
de Guere, de,
liv. 1.*

QUI PROPTER NOS HOMINES,
ET PROPTER NOSTRAM SALUTEM,
DESCENDIT AD INFEROS.

In St. Geer-
truydts, of
groote
Kercke.
Den Baron Edwardus Brups / die anno 1612 / bypten dese Stadt
Berghen in duel is dooz 't rapier gheballen / ende hier begraven / heeft
insghelijck sijn Graf-schrijft ende Tombe (die om haer goede ordonnantie
mede moet verhalen) wesende een verheven steen van kostelijcken marbel/
hoogh ontrent dize voeten / waer op leydt een sceleton van konstelijck
werck/ en daer boven een steene tafel/ gesuppozteert dooz de Suppozts deser
Stadt/ te weten/ twee Wildemans *au naturel*, waer op het breide en dracht
van den nedergheslaghen / op syne rechte heupe/ ende elleboghe/ het rapier
noch bloodt in de handt/ nebens 't rechter been uptgheestreckt/ tander inghe-
toghen / is legghende/ de sincker handt naer 't hart / 'thoof en d'ooghen
met mine van leedtwesen/ naer den Hemel staende; boven al beneffens
verepsche parade/ dese inscriptie:

Hic situs est:

EDWARDVS BRVSVS, BARO KINLOSSIÆ, JUVENIS EGREGIA FORMA,
 NATIONE SCOTVS, QVI ANTIQVORVM EJUSDEM GENTIS REGVM
 NOMINE, ET STIRPE NOBILIS, SVB HENRICO, WALLIÆ PRINCIPE,
 (QVEM PAVCO TEMPORE SVPERVIXIT) HONORATO LOCO ACCE-
 PTVS, ET A PVERITIA EDVCATVS, HONORE EQVITIS BALNEORVM
 IN ANGLIA INSIGNITVS, COMITATE ET PERPOLITIS MORIBVS UNI-
 CVIQVE CARVS, OMNI VIRTVTIS GENERE LAVDABILIS, PRÆSERTIM
 VERO MAGNANIMITATE ET FORTITVDINE PRÆSTANTISSIMVS,
 GLORIA CVMVLATVS, OBIIT DIE MENSIS AVGVSTI
 ANNO AB INCARNATIONE VERBI 1612.
 ÆTATIS SVÆ

*Mater, lectissima fœmina, filio bene merenti marmoreum hoc
 monumentum una cum statua lugens posuit.*

Heroum de stirpe & avito nobilis ortu
 Hic ingens animi Brusius ossa locat.
 Ne pudeat (quamvis cogaris) terra fateri,
 In te nulla tegi pectora fida magis.
 Promissi si forte tenax, si fidus amico es
 Hæc lege, & extincti dilige saxa viri.

Die fraepheyt van Epitaphien is gheleghen in kortheyt ende klaerheyt/
 waerom Plinius ordonneert / dat d'Epitaphien of Graff-schiften / niet
 meerder als van vier versen en souden wesen : worden om kortheyt meerder
 ghelesen / om klaerheyt daer by / beter onthouden. d'Oude Romeynen ghe-
 bruyecten gheen woorden / maer alleen eenige letteren. Cæsar hadde geen
 Graff - schift / maer onder sijn beeldt / PARENTI OPTIME MERITO.
 Pompejus de Groote op sijne Tombe / HIC SITVS EST MAGNVS P.
 In onse eeuw voor Kepler Carel hebbe ghelesen /

HIC JACET INTUS
 CAROLUS QUINTUS.
 DIC PRO ILLO BIS AUT TER
 AVE MARIA, PATER NOSTER.

Andere schrijven /

LIQUISTI EXUVIAS GELIDO SUB MARMORE, SED NON
 QUANTUS CÆSAR ERAT, MARMOR ET URNA CAPIT.
 PRO TUMULO PONAS ORBEM, PRO TEGMINE COELUM,
 PRO FACIBUS STELLAS, PRO IMPERIO EMPYREON.

Een Graf - schyft (seydte secker Schryver) hoozt te ghedencken den
 naem ende stam van den overleden oprechtelyck / sijn vaderlandt ende qua-
 lityten sommierlyck / sijn leven en deughden modestelyck / ende sijn sterben
 Chystelijck ; eer stichtende tot exempel / dan ydel glozie. Haer / aengemercke
 Epitaphien zijn verscheyden / ende d'erempelen menigherhande /
 sullen eyndigen met dit alhier tot (a) Bergen op de Combe van
 onsen gewelen Drost / dien Ridderlijcken Kriighs - Oversten /
 den Heere van Woestwesel / Willem vander Rijdt,
 gheseyt Brouchem / te lesen ;

a Loco cita-
 to.

HUMANA VANA.

Tweede Deel
Des
Nederlandtschen
HERAVLD:

Ofte /
Korte beteeckeninghe der
KONST-WOORDEN,

Ende
Formulen van spreecken in Heraldie,

Door den selven Aucteur
THOMAS DE ROUCK.

KORTE BETECKENINGHE
der
KONSTWOORDEN,

Ghebruyckt

By d' HERAULTEN in't
BLASONNEREN van WAPENEN;

Conform d'uytlegginghe

Van GELIOT, SCHOHIER, BARA, ende andere.

Tot verlichtinghe

van den

NEDERLANDTSCHEN HERAULDT.

Door den selven Autheur

THOMAS DE ROUCK.

A.

A BYSME, ou COEUR, is 't middel ende 't hert van den Schildt. *Perij, ou mis en abysme, ou Cœur*, woꝛdt gheseyt van 't ghene in 't middel des schildt woꝛdt ghestelt / sonder yet anders te toucheren; als aen te mercken is in 't stoccken / d'welck occupeeret 't middel van 't wapen Bourbon.

ACCOLLE', woꝛdt in d'ye verscheyden beteckeninghen ghenomen :

1. *Une escarboucle accolée & pommée.* Siet beneden de beteckeninghe in 't woꝛdt *Escarboucle*.
2. *Accollé* aen den hals versien met een bande / *Un levrier, ou lion accollé d'or*.
3. Woꝛdt gheseydt *accollé* van eenen boome / bewassen met eerds vel / oft kljē / *Un arbre accollé d'un lierre*.

ACCOMPAGNEE', ou ENVIRONNE', soo wanneer rondsom een van de pꝛincipale stukken / ghelijck den *Sautoir*, den *Bande*, etc. in de kanten zijn andere stukken ende figueren. *Une Croix accompagnée de vingt Croix à pied siche, une bande fuseléé, een ghespilde bande accompagnée de six fleurs de Lyt.* Alzulcke wapens woꝛden ghenoeemt *Seantes partitions*.

ACCORNE', gehoꝛnt / *trois moutons accornés & clarués.*

A D E X T R E', d'welck geset wordt aen de rechte zijde des schildts/ gelijk d'welcke naer de lincke zijde staet/ genoemt wert *Senestre*. Ende men vindt schilden/ die welcke ghedeelt zijn by alsulcke wijsen / dat die twee deelen zijn van metael/ ende het zijde-deel van couleur; ende ter contrarien.

A D O R S E', ou **A D O S S E E'**, wanneer twee ghelijcken hebben den rugghe teghen rugghe. *Bars, ou Barbeaux addosséz, Croissans adosséz*, wanneer haer ruggen d'een teghen den anderen staen; alsoo dat hunne hoozens staen naer de zijde des schildes.

A F F R O N T E', wanneer twee gedierten recht d'een den anderen aensien/ ghelijck twee Leeuwen/ Wolven/ Honden/ etc.

Deux Louves affrontés.

A I G L E, den Arent. Siet Beliot/ om de prijsinghe des selfs.

Den Arent/ (sept Franciscus de Foveis in suo tractatu de Armis,) is onder de vogelen als de *principauté*, en d'overhandt hebbende/ ende is seer liberael. Want die proye die hy gekregen heeft/ ten zy by den upersten honger/ en sal hy alleen niet eeten; maer maect mede deelachtich die voghelen/ die hem na-volgen/ nochtans eerst ghenomen hebbende syn gedeelte. Waer soo wanneer die proye niet ghenoech en is/ aldan den voghel hem naest/ grijpt hy/ ende stelt den selven voor in't midden/ waerom d'ander vogelen volgen den Arent/ verwachtende eene portie van syn gherooft. Plinius en Herodotus.

Op den dach wanneer d'ander gheboghelt hoozen den Arent upt te wesen op synen roof/ en komen niet/ by avontupzen upt de breefe.

Den Arent heeft oock eenen voet toe/ gelijk een Gansse/ om syn selven te regeeren in synen water-roof; den anderen heeft hy gekloben met seer scherpe naghelen/ met de welke hy den roof aengrijpt. Arist. l. 12.

Verscheyden wordt den Arent in de *Armoies* ghevoert/ somwijlen met een hooft/ somwijlen met twee/ ende aldan werdt hy genoemt *Aigle esployé; autrement à deux testes cercleés*, als hebbende 'thooft ende den hals open gekloben/ ende ghedcelt in twee/ schijnende alsoo te maecken twee halsen ende twee hoofden. (siet verbum *esployé*) Waer den Arent en heeft nimmer meer als een corpus ghehad/ twee dpen/ ende twee vleughelen/ altdits open/ ende uptghebrecht/ immers seer seldom toe.

Den Arent met een hooft/ wordt somwijlen verthoont sonder croon/ dan een *Esmail* alleen/ sonder te specificeren noch lidtmaet/ noch beck.

Somwijlen geeftmen hem een croon/ zijnde van een *esmail*, als 't corpus. *Courronné de mesme.*

Somwijlen is de *Couronne* van een ander *esmail* als 't corpus. *Aigle d'or couronné d'argent.*

It laecke/ den beck/ ende die dpen/ of pooten/ zijn van ander *esmail* als 't corpus/ soo blaisonneertmen aldus / *Un aigle d'argent membrée & becquée de gueules.*

NOTA, datmen blasonnerende een ghebogelt *membre & becqué*, te verghceis daer toe voeght *Armé*; aenghesien dat de lidtmaten/ de welke zijn de dpen/ begripen de clauwen ende clampen.

In 't blasonneren van den Arent en seght men oock niet *Lampasé*; want egheen voghel en is die men de tonghe doet uptsteeken.

Staet oock te noteren 't woort *Esployé*.

A I G L O N S, ou **A I G L E T T E S**, Arentkens/ werden ghenoemt om datter vele t'samen in een wapen ghestelt worden / sy hebben beck ende dpen

open soo wel als d'Arents. Ende somwijlen zijn sy ghebeckt ende ghe-
liemaet van ander couleur of metal/ als hun cozzus. Wanneer sy noch
beck/ noch open hebben/ worden ghenoeemt

ALLERIONS, oft **ALLELIONS**, die welke zijn verscheyden van
Merlettes, *Merlekens*. Dat die *Merlettes* hebben die vluighelen toe-ghe-
sloten sonder beck/ ende open/ ende zijn als (*passantes*) gaende/ maer de
Allerions zijn om hoogh/ ende als in *pal*, ende hebben de vluighelen open ghe-
spreyt/ ghelijck de Arents. Soo wanneer de *Merlettes* hebben beck ende
klauwen/ soo noemtmense *Cannettes*.

AILE, vluighel des voghels: wanneer eenen alleen is in 't wapen/ wordt
gheblasonneert *Un demy vol*, een half vlucht; wanneer daer twee zijn / *Un*
vol, een vlucht.

Kemnade/ voert *de gueules un demy vol d'argent*.

Vander Hoven/ *d'argent, a un vol de sable*. Bepde Geldersche familien. *Vander Hoven*

AILE, ghebleugelt/ *un Dragon, ou Serpent ailé*.

ALIZE, **ALAIZE**, *Arresté*, *Abbaissé*, ou *Raucourcy*, wordt gebzupckt wan-
neer de *fascé*, oft bandt/ 'crups recht of dweers soo in 't wapen ghestelt
worden / dat hunne uyttersten niet en raecten den kant van den schildt;
alsoo seyd men *Un fascé arresté*, *un Croix recourcie*, *un sautoir alizé*, etc.

NOTA. Soo wanneer een bandt/ ofte *fascé* is gechargeert met crupen/
sulcke crupen zijn altijs *alisezés*.

ALLUME, wordt gheseyt van d'ooghen.

AMMANCHE, vide *Emmanché*.

AMPHISTERE, is een *Serpent ailé*, hebbende 'thoofst van een ander
Serpent in den steert. *Gemino capite Serpens*; Plin. lib. 8. cap. 23.

ANCRE, een ancker. *Ancre croix Ancreés*, de welke d'uytersten hebben
ghedeylt/ ende van weder-zijden omghekromt/ ghelijck een ancker.
Siet *Gomene*.

Onderschept tusschen *Ancre* ende *Nyllé*, ou *Nellé*, dat een crups *nelle* so breedt
niet en is omghekromt in de extremitetpen/ als *d'Ancreé*. Ende komt dit
woydt *Nylle* van *anille*, oft *anile*, d'welck een saecke betepkent/ terwijlen
dat *anile* gheconfundeert wordt in beteekenen eenichsints met het molen-
pser/ d'welck ghesatsonneert is met twee ghekromde becken/ als twee re-
ghen malkanderen gherughde anckers/ behoudelijck dat 'theest een vier-
kantich gat in 't middel.

ANGEME, ou **ANGENIN**, is een gheimagineerde Blomme/ heb-
bende ses bladeren/ als *Quinte feuille*, vijf. In 't midden altemet open/ alte-
met niet. Siet *Feuille*.

ANILE, is eyghentlijck een figure ghemaectt van twee dobbel haecken
Adorséz, ende in 't middel aen malkanderen ghebonden.

Anderen noemen *Anile* een molen-pser/ ghelijck gheseyt is.

ANIMAVS.

*Dispositio laudatissima Animalis est, ut in omnibus dispositionibus suis sit
secundum cursum naturæ.*

Het is eenen generalen regel/ dat die gedierten moeten ghestelt worden
elck in syn posture/ die hem meest natuypzlijck is.

Den *Tecuto* klimmende/ ende om hoogh / den mondt wijde open/ en
syn klaubwen uytghereckt/ ghereedt om te verscheuren.

Den Lappaert gaende/ (als het waer) pedetentim , boet vooz boet.
 'tPeerd van vooz sich heffende; waerom 'twordt ghenoeemt/ *Toulain gay*,
 als een vlijtich Deulen.

Den Wolf roovende/ oft/ als een Lecuw/ klimmende om hoogh.

Den Scier als wildt ende rasende.

De kat als ongetemt/ die garen om hoogh den steert hooger als 'thoofte
 hebbende; ende men blasonneert 'tselbe *Effarouché, ou Herissonné*.

Den Kam spzringhende.

'tSchaep gaende met een lancklame tredinghe.

'tLam wepdende.

Ende in alle dese posturen / wanneer een van de voeten moet vooz
 gheset worden/ ist altydts den rechten. *Quia dextra pars est principium mo-*
tus, ende meer activè.

Ghedierten moghen ghenoeemt worden in de wapenen tot seshien toe :
 Anderlints in meerder ghetal moet men schryben ende blasonneren *sans*
nombre, sonder ghetal/ oft semé, bezaept.

ANNEAU, beteekent nu circkel/ nu een gespe. Siet Geliot.

Somwijlen wordt 'veldt ghestoffeert met simpel ringhen; somwijlen
 hebben die ringhen hare kassen/ versien met kostelijke gheskeenten.

Cop in 't Scrift van Gunster voert *Synople trok annelets, ou anneaux d'or,*
garnis de rubis.

ARBRE, wordt somwijlen gheblasonneert *d'or*, oft dzoogh; somwijlen
 met bladeren.

Soo wanneer hy wordt geblasonneert *d'orrié*, moet ghespecificceert woz-
 den *Un arbre sec.*

D'Welck niet nootelijck en is/ zijnde noch in bigeur ende leben; want
 men expresseert alleen den boom *Un pal.* Wanneer den boom vruchtbaer
 is/ men expresseert aldus/ *A un Oltvier d'argent son fruit de synople.* Alleen den
 Epcken boom heeft syn epgen woorde/ in 't te kennen te geben/ zijn vrucht-
 ten met Eckelen gheladen. Siet *Englanté.*

Men marckt oock onderschryft tusschen den boom ende de tacken/ dooz
 de verschedentheyt des *esmaux*, ende men blasonneert alsoo; *Il portoit d'ar-*
gent à un bois de synople fusté de gueulles, dooz dat woorde *fusté* beteekent zijnde
 den tronck/ etc.

Want *fusté, fustays* beteekent hout/ maer *fusté* wordt toegheepghent aen
 block en tacken/ soo wanneer die bladeren des booms zijn van anderen
esmail, als den tronck ende tacken.

ARGENT, is't weede onder die Metalen naer *d'or*, ghebruyckelijck in 't
 blasonneren der wapenen/ ende beteekent wit. Siet de beteekeninge by
 den Auteurs.

ARME, wordt ghebruyckte van vier-voetighe ghedierten/ ende Dzaecken.
 Ghelijck *Membre* wordt ghebruyckte van vogelen. Eene beeste wordt ghe-
 acht ghewapent te zijn/ de welke van natuyze versien is met lidmaten/
 dienstich tot defensie; ghelijck versien is den Leentw met klaeuwen/ ende
 'twildt Swijn met slach-tanden.

Ende staet te noteren / dat men dit woorde (*Armé*) niet en ghebruyckte
 van den Leeuw / dan wanneer die lidmaten tot defensie ghegheben aen
 den selven / van ander *esmail* zijn als d'reste van syn corpus; daer dick-
 maels by-gevoeght wordt *Lampassé*: want dese woorden gaen dickwils
 'tsamen.

ARMES, *qui cohautent*, zijn wapenen die accorderen met de Stam-namen/ als Granade/ Leon/ Florence/ ende andere.

ARMES, ARMORIES, inde Heraldie zijn een. Anders *Armes* beteekent allen krijgsh-tuych dienende tot offensie/ of defensie / van wat materie die mochten wesen.

Van dese woorden *armes*, komt *Armories*; En zijn seekere figuren/ 'tzy van ghedierten/ planten/ vruchten / ende andere substantien / oock verscheyden liniamenten / ghetrocken upt de phantasie / gheschildert ende ghegraveert op de schilden/ corzeletten/ ende pantziers.

ARRACHE', wordt gheseyt van de hoofden van Leeuwen/ wilde Swijnen/ Arents/ Pardzissen/ etc. wanneer 'thapz/ ofte plupmen noch bekleeden 'tbleesch rondom daer sy af ghescheyden zijn van den hals.

NOTA. Dat *Arraché* meer eyghentliick wordt ghesepdt van voghelen/ ende ghedierre sonder bloedt/ Insecta ghenaeamt. Want dusdanige hoofden kunnen meer lichtelijck afgheruckt ende afghewonghen worden / als die hoofden van vier-boetighe beesten/ die welcke sterck ende machtych zijn.

NOTA. Datmen van hoofden van Leoparden niet en ghebruyckt *coupeé*, *arraché*, om dat den hou ende af-kap des hals is bedeckt/ door dien 'thoofte boozwaerts ghekeert is. Men ghebruyckt maer *Trois testes de Leopard*, etc.

Coupeé, wordt gheseyt van hoofden de welke soo afghesneden zijn / dat plupin / oft hapz / 'tlamen is mede afghekapt/ alsoo dat men 'tbleesch kan sien.

ARRESTE', siet *Alzé*.

ARONDI, wordt gheseyt van den block/ oft tacken des booms/ gheschildert met couleur/ oft metal/ rondom syn ronde. Geliot soude liever ghebruycken 'twoordt *Fuste*.

AZUR, siet *Couleur*.

B.

BANDE, is een van de deelen/ genaemt *Honnorables ordinaires*, die welke den schildt bedeylen / ende moeten (wanneer sy alleen zijn) bevatten 'tderdedeel van den schilde.

Den *bande* moet voorts komen upt den rechten hoeck/ tot beneden in de sinckeren.

Ist saecke den *bande* niet meer als twee derdendeelen van syn ordinaire bzeedte en heeft/ wordt ghenoeamt *Cotice en bande*; ende ist saecke den *bande* maer een derdedeel van de behoortlicke bzeedte en hout/ men noemt hem *Bande en devise*, te weten/ wanneer maer eenen alsulcken in den schilde en wordt ghebonden; maer ist saecke veel *Bandes* in ghetale in't wapen worden gestelt/ 'tzy dyp/ vijf/ etc. in't blasonneren behoutmen 'twoordt *Bandes* gelijk/ *Je porte d'azur a le bande de trois pieces d'or*, etc. Ist saecke 'tvelde elders niet meer upt en schijnt als die deelen/ men noemt oft vermaent 't kamp niet; maer men houdt sich te vreden te blasonneren/ *Je porte bande de six pieces d'or & d'azur*, min oft meer/ naer *nombre* van *pieces*.

BANDEROLLE, is een kleyn vaenken/ ghelijck men stelt aen de Vancien/ ofte op Edelen ende vrye huyzen booz een weerhaen/ oft op die tenten.

BANNIERE, siet *Cornette*.

- BARBE**, wordt principalijck geseght van den Haen/ gelijk oock *Cresté*.
- BARRE**, ofte *Contrebande*, is/ naer 'tgeboelen van sommighe/ een van de deelen *Honorables ordinaires*, van eender breedte met den *Bande*, verschilt alleen dat sy haer voortkomen heeft van de sincker zijde/ van boven nederwaerts ter zijden. Is een merck-teecken der bastaerden/ als gheko-
men zijnde van de sincker zijde.
- BASSE-BARRE**, is een figure ghemaect *a fantasia*, sonder seckeren reghel. Siet *Champagne, Rebatement*.
- BASTON**. Dese figure wordt eben ghelijck den *Bande* ghestelt/ te weten/ van de rechte zijde tot de sincker; ende loopt somwijlen den gheheelen schildt door. Waerom als dan men ghebruyckt dese woorden/ *Brochant sur le tout*; als wy sien in den schildt van * Guido / vooght van Utrecht / na-
maels Grave van Vlaenderen. Somwijlen wordt in 't middel opgehouden/ ende wordt ghenoeemt *Baston alizé*. Siet *Alizé* ende *Abyssine*.
- BASTARDEN**, oft / om soeter te noemen/ natuylijke kinderen van Edele vaders/ ende by den selven ghekent / zijn ghhouden ende gheacht Edel. Ende in dier qualiteit moghen sy draghen den naem ende wapen van den huyse huns vaders; maer met een onderschepdt / te weten/ met een *Barre*, oft *une Cotice*, oft *Filet linie*, oft draet / afkomende van de sincker zijde des wapens/ totter rechter zijde nederwaerts; ende alsoo ghestelt op 't gros des wapens gheheel doorgaende; d'welck men seydt / *Brochants les uns & les autres sur le tout*; ten sy sy draghen 't wapen van Franck-
rijk/ die welcke seltich jaren herwaerts over/ *un baston alizé, ou mis en abyssine*, op de zijde van *Barre* hebben gheboert.
- BASTILLE**, een Fortresse boozien met torens.
- BATAILLE**, ou **BATELLE**, hebbende een klepel / ende wordt ghebruyckt wanneer den klepel der kloek oft kloekkens is van ander *esmail*; *Porte de gueules à une croix d'or, accompagné de quatre cloches de sinople Batelee d'azur*. Anderlints / den klepel zijnde met de kloek van een *esmail*, blasonneert-
men simpelijck / *Porte d'azur a la cloche d'argent*.
- BECQUE**, wordt gheseyt van een voghel / hebbende den beck van een ander *esmail*, als sy corpus; *Un Cocq d'azur becqué de sinople*.
- BELIC**. Siet *Gueules*.
- BEUF**. Siet de beteekeninghe van den *Os*, by *Seliot*.
1. Beteekent arbejdt/ bruchbaerhejdt/ etc.
 2. Wordt eenen *Os* in 't wapen ghestelt somwijlen gheheel / somwijlen allcen met syu voozste deel/ oft bozste.
 3. Die postuere ende ghestalte van den *Os*/ Buffel ende koepe / moet wesen (*passante*) gaende/ *à cause de la douceur de leur naturel*; nochtans soo sietmen oock *Ossen rampants*, of klimmende.
 4. Soo wordt eenen *Os* ghelijck den Buffel/ ende den Stier gherepresenteert in 't wapen/ met eenen myl / dick ende kozt / ende tusschen de hoozen een groote blocke hays; 'twelck die koepe niet en heeft. Want sy den myl langh ende dun/ sonder die blocke hays / tusschen de hoozen heeft.
 5. Den Stier is dienstich aen de menschen/ doodt ende lebendich/ ghelijck den *Os*/ etc. Ende worden in de wapenen somwijlen ghestelt *Accollés & Anglés*; ghelijck in 't wapen van Bearn ghestelt worden twee *Vaches de gueules accollées, accornées, & clartnées d'azur*.

* *Sigilla Comitum Flandriae, per Viridium, pag. 40.*

BEZANS, zijn ronde figueren/ vol ende massif; ghelijck oock zijn *les Tourteaux*, die welcke oberfulcx different zijn van *Clercles, Boucles, & Anneaux*. Want dese dyp in't midden zijn open ende ydel; waerom men daer dooz kan sien 'tveldt van de wapen.

Tortaux zijn verschepden van de *Bezans*, dat die *Tortaux* altijd zijn van couleur/ ende naer die verschepdentheden des couleurs/ soo hebben sp verschepden namen.

Want als sp swert zijn / worden van sommighe ghenaeint *Ozoffes*.

It saecke van purper/ *Gulpes*.

It saecke van roodt/ *Guser*.

It saecke van azur, *Heurtes*.

It saecke van *sinople, Pommies*.

Zijnde nochtans altemael *Tortaux*.

NOTA 1. Nochtans/ dat sonder te mis doen teghen konst / dese boozgaende men mach blasonneren simpeljk *tortaux*; ghelijck *Medicis* *porta d'or a cinq tortaux de gueules*.

NOTA 2. Dat den nombze van *tortaux* boven d'acht niet en mach komen in't wapen.

BEZAN D'ARGENT, wordt somtijlen ghenoeint *Platé*. Want die *Bezans* zijn altijd van metal / ende met reden. Want *Bezan* was certidcs een stuck goudts/ dienende booz munte. Siet *Geliot*. Die *Bezans* en vermoghen boven d'acht in't ghetal in't wapen niet te komen.

Die Graben van *Benthem* binde *de gueules à quinze Bezans d'or; 5, 4, 3, 2, 1.* apud *Halmale*.

Die Heer van *Haruede*/ een van de *seven Baenroeten* * die anno 1345. op *Cosme en Damiane* dach in *October* doodt bleef/ met *Grave Willem* van *Hollandt* ende *West-Vrielandt*; insghelijcx *de gueules à la fasce d'argent & quinze Bezans d'or; 5, 4, 3, 2, 1*, ende by den *Autheur* aldus verwapent;

Den vijften zuldi dus verstaen,
Hi droech van keel deurgaen
Een Faes van silver, ghebifanteert
Van goude, soo wast gheblaseneert.

BEZANTE, verciert ende ghestoffeert met *Bezans*: ghelijck de *Wordure* van de wapenen van *Alençon*.

BEZAN-TORTEAU, half metal ende couleur.

BILLETTE is een volle figuer/ wat hoogher als breeder/ hebbende vier rechte houken.

BILLETTE-RENVERSEE, ou *Couchee*, liggheude: *Billettes* is een soorte van onghereghelde figueren in't wapen / die ghenoeint worden *Rebâtements*.

BISSE. Siet *Guyvre*.

BLASON, & BLASONNER, is de ghesteltenisse der wapenen upt couleur/ metal/ ende andere figueren/ etc.

BORDURE, is een maniere en soorte van bzeucke/ ghemaecte ghelijck een *passement* / gheleght op't pladt / ende rondrom aen den kandt van schildt; begriipt 'tsefte deel van de breedte van den schilde. De verschepdentheyt der selver is menichvuldich. Sommighe zijn simpel/ te weten/ oft van couleur alleen/ oft van metal alleen; sommighe zijn bestaende upt metal

Medicis

Benthem

* M. S. de
anno 1499.

Haruede

metal ende couleur / etc. Siet 'twoozdt *Componé, Engreslé, Endenti, Chargé, Party de l'une en l'autre, Double effouier, ou Trescheur.*

BOUCLE, Gelpen. Sommighe zijn rondt; sommighe vierkantich: worden in beteckeninghe de ronde gheconfundeert met die *Clercles & Anneaux.*

Onderschept tusschen

Anneaux, Clercles, ende Boucles.

Clercle beteckent vet 'tghene ghelijck ende eenpaerlijck rondt is.

Clercles beteckent oock ghebonden reepen. Ende wannertmen dese blasonneert/moeten die handekens van ander *esmail* zijn/ als den reep/ *Lié.*

Anneaux, worden eyghentlijck ghenoemt ringen/ die een *palam* hebben/ oft kasse om 't ghesteente in te stellen.

Bouclé, mach eyghentlijck ghenoemt werden een ronde Gelpen met spnedosen versien/ die welke ander sintz worden gheheeten *Fermeaus*; waer van dat woozdt komt *Fermaille*. Woordt ghebruyckte wannert den schilde is ghestoffeert met dus danighe Gelpen/ of heeft een *bordure* daer mede ghechargeert.

Bouclé woordt gheseyt van 'tghene versien is met een Gelpen: ghelijck die die aen den hant bandt van den Hasewindt is/ om de keten aen te hechten.

Men seght oock *Bouclé*, wannert een Buffel/ ofte Beer/ een Gelpen dooz den muyl heeft.

Maille is een ronde Gelpen/ sonder dozne.

BOVRDONNE', seydmen ghemeenlijck van een Crups/ de welck versien is aen syn uptersten met appelen/ ofte ronde bollen: ghelijck Pelgrims Staffen zijn/ ghestoffeert met hayze knopen.

BOUROLLE, is dat langh pser/ 'twelck gheset woordt aen 't eynde van de Kapierscheden.

BOU-TONNE, wannert de Koosen/ oft ander bloemen hebben de bladeren van een *esmail*, ende 'tmiddel van een ander. Siet *Rose*.

BRETESSES, ou **BRETESSCHES**, is een ordze van kerben op een van de zijden van een Blason van platte figuren/ als op een *Fasce*, oft een *Bande*. Ende moet bemerckt woorden d'onderschept tusschen *Breteffé* simpelijck/ *Breteffé à double*, ende *Contre-Breteffé*.

BRETESSE' SIMPLEMENT, woordt gheseyt wannert die kerben zijn op de boven-zijde van den *Fasce* alleen.

BRETESSE' A DOUBLE, wannert de kerben van beyde zijden zijn/ ende inalkanderen aensien soo boven als beneden/ in een linie *perpendiculaire* recht doozgaende.

CONTRE-BRETESSE', wannert de *Breteffé* van boven haer gedzaecht tot het open/ d'welck is tusschen twee *Breteffés* beneden; ende reciprokelijck/ wannert die *Breteffé* van beneden haer ghedzaecht/ etc.

Die Heer van Asperen/ een van de seven Baenroeten (seyd 'tmeer-gemelde *M. S.*) mede verclaghden anno 1345. in Oost-Vrielandt/ met Grave Willem/ op Cosine en Damiane dach/ boerde dus danich twee *Faces Breteffé & Contre-breteffé de gueules*, by dien Auteurs insghelijck dus verwoyent /

De anno
1409.

Die sefte Ridder droech den scilt
Van silver, die hi voirt hem hilt

Van

Van keel II. baren ghetinneert;
 Indien dat ghy't te weten gheert,
 Een Maerle in't hooft van den scilde
 Van Sabel, droech die Ridder milde.

Het ghedeelte des schildts / d'welck men noemt *le Chef*, en laet niet toe eenighen uytſpronck van *Breteſſe*, dan allcen van de beneden zijde / uyt redene dat 't *Chef* van boven paelt den schildt.

BRISURES, zjn die deelen die d'onderschept maecten in de volle wapenen van eenich huys ende familie / als is 't *Lambel*, *Bordure*, 't *ſimpel* oft *Compouſe*, *Basſon alizé*, *Eſcuſſon*, *Sur le tout*, etc.

Justus van Halewyn / Heere van Piennes / Buggenhout / etc. voerde en *abyſme* in den schildt van Halewyn (welck is *d'argent à trois Lions rampans de ſable, couronnés, armés, & lampasés d'or*) un *escuſſon d'azur a la faſce & ſix billetes d'or*, tot onderschept van Wouthier van Halewyn / Heere van Halewyn / Watervliedt / etc. ſynen oudſten broeder / ende Percheval van Halewyn / Heere van Rodelgem / Cracpneſt / etc. jongher broeder van den ſelven Wouthier / ende Justus / un *bouteille renverſé de gueules au cordon de ſable*. 't Welck by Benjamin van Halewyn / Heere van Zupdtwijck / Nieuwerbeen / etc. ende Francois van Halewyn / Heere van Werde / ende Somheer tot Wrecht (die van den ſelven ghelachte zjn) mede noch ſoo gheboert word: als komende van Wouthier / ſoon van Francois van Halewyn / ſoon van Jan / die een ſoon was van Jan / ſoon van Percheval booznoemt.

Halewyn

d'Orde van de *Briſures*, ende hoedanich die moeten gebuyckt werden / vide by den Auctor.

BR O C H E R, is ſtellen op 't gros van de wapen een van de *Coſſe*, *Barre*, oft andere dufdanige deelen / de welke van boven moghen door pallren den gheheelen ſchilde.

B R O Y E, is 'tbercierſel eenigher *Architecture* / oft liever een instrument om peerden mede te dwinghen.

B U F F L E. Siet verbum *Beuf*.

B U R E L L E, wordt ghemaect van verſcheyden *Faſces*, met twee ſulcke reſtricten / dat 'tgetal moet ghelyck zjn / ende 2. ten minſten thien in ghetale moet welen.

Anderſints in 't blaſonneren / wanneer 'tghetal onghelyck is / ſoo ſtelmen enen *Champ*, even ghelyck als tot *Banden* / ende men ſeydt / *Il porte d'azur à la face d'or de 3. pieces*.

Wanneer 'tghetal ghelyck / ende niet tot tien en komt / *Hongrie porte faſce d'argent & de gueules de 8. pieces*.

Hongrie

Wanneer 'tgetal à 10. oft 12. ſtucken is / ſeydmen / *Burellé de 10. pieces*. Montigny de Chyſtophye / voert *Burellé d'argent, & azur de 10. pieces*.

Montigny

C.

C A N N E T T E S. Siet verbum *Allerions*.

C A N T O N, is een gedeelte van den ſchildt / ſonder ſecker ende ghearreteerde proportie; wordende altemet ghenomen vooz een quartier / altemet vooz een derdepart / ofte de helft. Wanneer 'tghelyck / of de hellicht van den ſchilde wordt ghedeylet dooz het *Pal* in drie ghelycke deelen / die

B

welcke

welcke genaemt worden *Tierce*, differerende van het quartier / overmidts 't selve quartier alrijdt begriipt een recht vierdepart van den schilde.

Rees.

Rees in Gelderlandt / voert de *guelles au Canton d'argent*.

CANTONNE', wordt ghebruyckt / soo wanneer die vier hoecken / de welke zijn in 't wapen om 't crups / met eenighe stukken gheciert zijn ende inghevult.

Dit woordt woordt oock ghebruyckt van de deelen / dewelcke in de *Bordure* dienen tot *componure*, soo wanneer die in de hoecken t'samen komen in foyme van een *Septen* voert / dusdanighe *Bordure* woordt gheenoemt *Componee*, & *Cantonee*.

CLERCLE. Siet verbo *Boucle*.

CLERCLE PERLE. Siet *Couronne*.

CHERF, een Hert / wanneer 't selve woordt in wapen ghestelt / ende mach maer vertoonen een oogh ende ooze.

Dit woordt *Somme*, hoozt toe aen 't Hert / ende woordt gebuyckt als men spreekt van de tacken zijnder hooznen / de welke somtijds sonder getal / somwijlen in secker ghetal worden uptgheduydet.

Soo wanneer 'thoof van een Hert alleen woordt in 't wapen gheset / soo moet 't selve vertoonen zijn twee ooghen ende oozen / alsulcken hoofft werdt van sommighe gheenoemt *Massacre*.

Den Hart / is naer 't segghen *Aristot.* l. 8. de *Animalibus*, een ghedierte sonder galle / ende onder die ghedierten 'tvoorzienichste / ende seer sterck. Dooz syn voorzienigheyt / soo woort syn wijsken haer Hinden oncrent den wegh / alwaer andere dieren om de aankomste der menschen niet en derben komen. Item / naer die Hinden zijn gheworpen / soo leydt hy de selve in holen / die alleen eenen toeganck hebben : want aldaer kan hy wederstaen alle aenkomende dieren. Item / soo kanmen synen ouderdom speuren dooz die tacken syner hooznen / want alle jaer soo wast hem eenen tack / ghelijck leydt *Isidorus* l. 12. Item / alle jaer verwisselt hy synen hoozn / ende alsdan dooz syne voorzienigheyt versoect hy egene bataille / als sonder wapen wesende / totter tijdt toe die natuyze wederom hem voorzien heeft van nieuwe wapenen. *Isidorus* ende den *Philosophus*.

Den Hart te voeren (seydt de *Fobeis*) is beterekeninghe / dat den dragher / oft. eersten aen-nemer is gheweest voorzienich / ende kloeck in seppen van oozlogh / ende vernuft om synen bypand aen te randen / ende soo wanneer hy sich bevindt onghewapent / te vertoeven tot dat hy ghewapent sy.

CHAMP, is den grondt van de wapen / op den welke men stelt of 't metal / of 'tcouleur / d'welck dominerende is in 't wapen. Ende men bindt wapen die egheen ander *Blason* en hebben / als 't *Champ*, of veldt.

CHAMPE' D'OR, die 't veldt van goudt heeft.

CHAMPAGNE, is een soorte van *Rebattement*. *Bara* stelt een figuren / te weten / *Party en Fasce*, ende beneden dien / cruyden van *azur* ende *silber* / van sommighe genoemt *Basse barre*, oft *Champagne potencee*. Siet *Rebattement*.

CHANTER. Siet *Armes qui chantent*.

CHAPPE, seydmen / soo wanneer den schildt is ghedeelt in een keper / die vol ende ghevult is ; alsoo datmen van 't veldt niet en liet / dan 't gene is in 't foymaet des kepers voorszreven / d'overschot van ander *esmail* zijnde /

zijnde / d'welck is van weder-zijden van 't point des kepers / hem dienende als tot eenen mantel / ofte kappe.

CHAUSSE, is contrarie van kappe / ende wordt verstaen / als wanneer den schildt gheedeelt zijnde / als voozen / in eenen keper / den selven is averchts gekeert / ende syn punct neder naer den punct des schildts draeght / zijnde alsoo met d'ober-deelen / als met *Cheusses* (ober-kleederen) bedeckt.

Schilder en Swave heeft synen wapen-schildt in 't middel bedeckt door een linie en pal, en pder deel dusdanighen averchtsen keper / of *Chausse d'argent & de sable de l'un en l'autre*.

CHAPPE'-CHAUSSE, seydmen wanneer een vierkantighe figure in foyme van *Lozange*, die welke de plaetse is hondende van 't veldt / raecht met hare vier hoecken die uysterste poincten des schildt ; te weten / 'thooft / beneden 'tpoint / ende de twee zijden / ende daer en boven noch is afghe-sneden ende bedekt / ende doortrocken / als met een draedt oft linie / tot een *Fasce*. In sulcken ghevalle sietmen in 't boven-deel des schildts eenen keper / die synen steun heeft ende base op de linie ende draedt des deplinghs ende afschepts / ende alsoo als voozsz. is in 't woort (*Cappé*) ghemantelt / oft ghekleet met een kappe / ende in 't beneden deel sietmen eenen verkeerden keper / die sich gedraeght tot den selven base ; ende is geconst / oft van beneden ghekleedt.

NOTA. Dat die voozsz. twee ghedeelten moeten wesen van twee *esmaux*, ende die kanten van ghelijcken.

NOTA. Ten tweeden / ist laecke dese *Blasons Chappé Chausse* by malkanderen worden gheboeght / sonder draedt oft onderschept van *esmaux*, dat aldan men ghebruyckt den generalen naem (*vestu*) ghekleedt ; alsoo / dat al dat aenvult die hoecken rondtom / soo wel boven als beneden van een *esmail*, den naem (*vestu*) aen den schilde gheeft.

CHAPPE'-ECARTELE, seghmen / soo wanneer boven den schilde van boven ghekleedt komt eenigh vierkantich ; ende dese foyme verepscht *d'esmaux* van d'een en d'andere.

CHAPPE'-CARNELLE, ou **CRENELLE**, wanneer die kappe die 't veldt kekleedt / heeft vierkantighe kerben.

CHAPPE'-ENTE, wanneer die kerben rondt zyn.

CHAPPE' EN PARTI, wanneer den ghebulden keper is bedekt door een linie van 't boven-punct des kepers tot beneden in 't punct van den schilde / ende verepscht mede *d'esmaux* van d'een en d'ander.

Chappe en party d'argent, & de gueules de l'un en l'autre, voert *Quelbach* in Franckenlandt.

CHAPPEAU. Onder de vercierselen der wapenen stemen oock thieren / ofte de Dauselijcke hooft-cieringhe / Croonen / Hjeters / Staf / ende der Cardinalen Hoedt. Siet den *Autheur*.

CHAPPERONNE, seydmen van den Spertwer / oft ander Jachtvoghel / versien zijnde van syn *Chapperon*, of hupbe.

CHARGE, is soo wanneer eenighe figuren van *honorables ordinaires*, worden gheschergeert / belast / ofte ghevult met eenighe andere figuren / ofte teptkenen.

CHARGE, SUR-CHARGE, ou *Sur le tout*, seydmen / als wanneer men boven die wapenen vier-deelich ghestelt / noch een ander stelt in 't midden.

is een soorte van *Brisure*, so wanneer 't wapen *sur chargé*, oft *sur le tout*, komt upt oorsaecke van alliantien/ oft andere redenen; als bzeckende die principale wapenen der familie / oft *agnation*. Als wy sien in *d'armories* van Vrouwe Lambertine de Crop/ dochter van Eustace/ Grave van Neur/ Cadet van den huyle Crop ende Kentp/ den schildt *de Loraine, d'Alencon, & Harcourt, sur chargé, ou sur le tout*, te bzecken de wapenen Crop ende Kentp/ blijvende dien *sur le tout*, in syn gheheel.

CHARGEURE, moet eyghentlijck verstaen worden *Escartelagie*, dienende vooz *Brisure*; die welcke wordt gheset om te onderscheyden die volle wapenen/ en vermindert soo niet den Edeldom/ als wel de bzeucke; maer maect nochtans veranderinghe; ten zy saecke / den oudsten van eenich huys besit eenich landt/ domeynen van marck/ oft renom/ oft dat hy by donatie/ testament/ oft fideicommiss, oft by anderen contracte verbonden is/ die hy te voeghen by syne wapenen / in welcken ghevalle en gheschiet daer gheene alteratie/ en synen Cadet en vermach niet te voeren daerom die volle wapenen; maer moet die bzeucken/ oft lasten; als of synen oudsten broeder die gheheel simpel droech. Menghesien de vermenginge deser afdeelinghe/ niet en belet dat pder quartier en Blason/ blijft in syn gheheel/ ende kan sonder corruptie ghesepareert worden van den schildt der principale wapenen; maer dooz de belastinghe van een ander/ gebzoken.

EXEMPEL. Den Grave van Egmond/ om te thoonen de alliantien zjnder vooz-ouderen met Arckel ende Gelderlandt/ boert die wapenen in den schildt zjnder *armories*, maer als *Chef*, houdt in den eersten hoeck van synen schildt ghewapent *d'armories* van Egmond/ dat hy mede mochte doen *sur le tout*, soo 't hem gheliefde. Almen kan speuren upt de schilden der Hertoghen van Savoyen/ Saren/ Lozainen/ ende andere/ die voeren haren wapenschildt *sur chargé, ou sur le tout*.

CHASTEAU, siet *Tour*, en *Fort*.

CHAT, meer schadelijck als profijtelijck / haer steelen is meer te bzeesen als te begheeren/ ende haer beete is doodelijck. Wanneer de Catte wordt in 't wapen ghestelt / siet *Animaux*.

CHAUSSE. Siet vooz *Chappé*.

CHEF, heeft tweederhande beteekeninghe. 1. Dooz een ghedeelte des schildts/ ende 'tbovenste soo bzeedt niet/ alst is/ wanneer een van de deelen is *honorable*.

Dit deel ghenomen naer de wijdte van den schilde/ wordt bedeeft in de rechte/ middel/ ende sincke ghedeelte.

2. *Chef* is het boven ghedeelte van den schilde/ wesende van de partpen *honorable ordinaire*; even ghelijck den *Bande, Fafce, etc.*

Soo wanneer men een wapen snijt in steen / ofte andersints / soo berheft sich dit boven deel/ ende maect een uptsteecke boven die reste van de wapen; ende soo wannermen 'tselve wilt esmaileren/ ofte schilderen; itt saecke den schilde is van couleur/ soo moet dit boven deel wesen van metal; ende contra; inghevalle somwijlen ghesien wordt dat oock is van couleur/ ghelijck den schilde/ soo moeten die colouren different wesen/ ende alsdan wordt het ghenoeit

CHEF-CONSU *du Collee*, ghelijmt; andersints souden die wapens valsch zjn. want ghemerckt *Chef* op den schilde wordt gheset / ende couleur op couleur te setten/ teghens den reghel is; soo wanneer men heeft willen

willen hebben een *Chef* van couleur/ het veldt alreede van couleur zijnde/ heestmen als uptghelmeden/ ende ghebeten den schildt boven/ ende in die plaetse ghestelt een deel als ingelijmt/ d'welck deel behout den naem van *Chef*; maer met dit byvoeghsel *Chef-Consu*. Ende het *Chef* ende *Chef-Consu*, zijn ghelijck in begriip / bevattende het derdepart des wapens in 't hooghe; ghelijck den *Fasce* in't midden/ ende een *Bande* in 't dwers.

Ende gelijck den schildt/ soo is somwijlen het *Chef* sonder tieract. Somwijlen is den schildt gheciert / het *Chef* met; somwijlen is 't *Chef* gheschargeert. Ende het selve is te vinden in 't *Chef-Consu*.

Die derde soorte van *Chef* noemmen *Chef-pal*; wanneer in't onderste van den *Chef*, is raeckens ende toebehoorens uptkomende een *pal*, oft stael sonder linie ofte draedt van onderschept/ ende dat sy alle beyde zijn van een *esmail*.

CHEF-SURMONTE, wanneer 't derde-deel van't *Chef*, te weten 'thoogste/ is van ander *esmail* als de reste; oft beter/ wanneer 't *Chef* maer en heeft die twee derde-parten van sijn ordinaris breedte/ ende die selve ghenomen worden in 't beneden; alsoo datmen daer dooz boven kan sien een deel des schildts; staende te bemercken dat die plaetse aldaer / de welke boven 't *Chef* verschijnt/ ydel is/ altijdt van *esmail* ghelijck den schildt.

CHEF-SOUSTENV, is gheheel contrarie van *Chef-Surmonte*. Ende wordt dit woort ghebruyckt / soo wanneer die twee derde-parten zijn in 't hoogste des wapens/ ende 't resterende derde - part is van ander *esmail*.

CHESNE. Siet den Loff by *Geliot*.

CHEVAL. Idem.

En *Deerdt* te voeren/ seght *Franciscus de Foveis*/ beteekent een man ghereedt ter oorloghe/ ter oorlaecke oock van saecken van klepne importantie. want een *Deerdt* dooz een wepnich gheklanck der *Trompetten*/ ontsteekt ter oorloge. Beteekent mede een persoon *de bonne taille*, wel ghesozmeert/ hebbende dese vier eyghendommen der *Deerden*/ sozme/ oft fatsoene/ schoonheyt/ meriten/ ende couleur.

Forme, dat het hebbe een vroom ende hoogh lichaem/ met breede zijden onderst/ achter rondt van helpen / ende breedt van bozst / wel ghedoten en ghedronghen.

Schoonheyt, wordt aenghemerckt in 't hebben van een kleyn hooft / in 't welck die huyt alleen die beenderen bedeckt/ korte ende scherpe ooren / groote ooghen/ met een dicke maen/ ende korten steert.

Meriten, in kloeckmoedigheyt ende couragie blijghe voeten / ende schuddende lidmaten; 'twelck een teeken is van sterckheyt.

Die *Couleur* is verscheyden/ somwijlen wit/ nu swart/ nu ros/ nu ghespickelt/ nu ghepenninght/ nu grijs / ende hier dooz soo werdt die couleur seer verhooght ende verciert. Siet *Artid. l. 12. c. 1*.

CHEVRON, is een keper komende van boven upt het midden aen beyde zijden van den schildt/ in sozme van een open passer. Ende is een van de deelen *honorables ordinaires*, ofte ordinaris stucken ter eeren; moet oversulck bevatten 't derde-part des wapens. By *Franciscus de Foveis* / *Upton*, ende andere ghenoeimt/ *Signum Capitale*.

Vermach oock te wesen van deel deelen/ ghelijck den *Bande* ende *Pal*.

Wort bedeyt in *Chevron Chargé, d'autre Chevron*, wanneer den keper wordt met een ander ghelast.

NOTA. Dat den keper/ met den welcken den anderen wordt ghelast/ moet korter ende engher wesen/ als dien op den welcken hy wordt gheset. Item/ moet (inghevalle den keper/ die welke dient booz een deel honorable/ is metal) hy van couleur wesen.

Ander onderschept wordt aenghetreckent van Franciscus boozsz. scilicet, datmen aen Lajcke persoonen gheeft signum Capitale, (*Chevron*) beteekenende dat die sulcx draeght/ 'tselbe aengenomen heeft booz sich ende syne kinderen; ende ist dat synen soone heeft die patrimonie vermeerdert/ soo soude den selve met raedt Regis Heraldorum, een ander signum Capitale sich vermoghen aen te veerden. Maer inghevalle een Gheestelijck Heer/ sonder wapen/ versoecht à Rege Heraldorum een wapen/ als dan soo vermach den Rex Heraldorum, aen dusdanighen te vergunnen twee sulcke signa Capitalia, oft dyp ten hoochsten. Want al wordt 'tpatrimonie van de Ecclesiastiquen seer vermeerdert/ nochtans soo en verballet niet op eenen erfghenaem/ maer wel op den successieur/ ende met den Heer soo versterben syne wapen. d'Welck epghentlijk moet verstaen werden van de epghen wapen der Ecclesiastique Heeren/ niet van de wapen hare kercke toekomende.

Ende upt'rgene boozseght is/ wordt ghetrocken d'onderschept tusschen eenen *Heres* ende eenen *Successor*.

CHEVRON-COUCHE', wanneer 'tpoint is legghende naer de rechte zijde des wapens/ ende rust sich op een van syn *Branches*, of zijden.

CHEVRON-VERSE', wanneer 'tpoint om leech is/ naer 't point des wapens/ op de forme van een Roomliche V.

CHEVRON-COUCPE', oft **ALAIZE'**, wanneer die upterste van de dachbalck/ oft syne tacken niet en raecken 't point/ oft onderste des schildes.

CHEVRON-BRIZE', ou **ECLATE'**, wanneer de stucken die den dachbalck componeren/ niet en zijn ingheboeght/ maer hellende/ sae raeckens teghens malkanderen.

CHEVRON-PARTI, is/ die ghedeelt is dooz eene linie van boven recht neder-dalende/ die welke onderschept/ als met een draet/ d'een lidemaect des kepers van het ander. Ende in sulcken geballe/ aenghesien den schilde oock wordt gedeelt/ moet hy met aen de couleur hebben/ contrarie teghen malkanderen/ te weten/ dat *qui se tout soit de l'un en l'autre*. Siet *De l'un*, etc.

CHEVRON ONDE', om dat syne tacken/ als waterbarich (ad similitudinem aquæ crescentis) zijn.

CHIEN. Siet den loff by *Geliot*. Mengaende die posture in de wapen/ worden gestelt sommige *Passants*; sommige op hoogh/ als *Rampants*. Wanneer daer twee in 't wapen worden ghestelt ordinarijs gheaffronteert (siet *Affronté*) sommighe met halfbanden/ sommighe niet.

Eenen Hondt te voeren/ (seft Franciscus boozsz.) beteekent een man goetwillich/ gherou oorloghsman/ die welke syn Heer niet en schickt te verlaten/ noch hy 'cleven/ noch in den doodt/ maer booz den selven syn leven ghereet te houden om te verliesen.

Ende alsoo jugeert hy van de andere gedierten/ wanneer die in de wapen ghesien worden/ende verstaen zijnde hunne epghentheden/ appliceert hy

hy aen den eersten wapen-boerder/ nochtans naer d'obfervantie ende fup-
pofitie/ als boven c. 6. n. 39.

Inghelijcx wordt hy hem gheobferveert in de boomen wanneer die
worden in de wapenen ghevonden; d'welck felden wordt ghefien.

Van gelijcken/ die welke boeren bloemen van boomen ende krupden:
want dusdanige te boeren/ leydt hy/ is een teecken van onghelstadijheyt/
midts bloemen haest vergaen/ ende egheen jaerganck en duypen. Het
reden dan (naer fyn legghen) zijn dusdanighe wapen van Godt toe-
ghelonden die Koninghen van Franckrijck/ om te beteekenen die on-
ftantbaftigheyt ende onghelstadijheyt/ die welke in die tijden in Franck-
rijck was.

CIMIER, is 'tghene boven den helm/ oft *Timbre* wordt gheftelt by forme
van divife ende merck-teecken. By exempel / een Crups/ Hert/ Leeuw/
Leeuwen oft Hondts-hoofden/ Hozen/ etc. ende wordt dickmael ghenom-
men van 'tghene in 't wapen dient vooz principael ftuck.

Somwijlen zijn de *Cimiers* verffchillende van 't wapen / principelijck
wanneer die wapen ghewiffelt zijn in eelder / ende meer achtbaer. In
welcken ghevalle die oude behouden worden op den *Timbre*. Siet den
Auteur.

Nieuwelijck gheadelt/ 't zy dooz officien/ 't zy dooz oorloghs-dienften/
oft dooz gheleertheyt/ en vermogen niet anders te boeren als den fchilde/
of de *simple Bourlet*. Siet *Tortillé*.

CHOVETTE, den uple werdt altemet gefteft in 't wapen/ altemet ghe-
brupckt vooz *Cimier*.

CLARINE, wordt gheleyt van beeffen aen den hals kloockkens of belle-
kens draghende; ghelijck koepen/ ende Schapen.

CLECHE, Open. Siet *Lozanges-ouvertes*.

CLEF. Siet *Penneton*.

CLOCHE. Daer zijn kloockkens / de welke hanghen aen de haffen van
koepen ende Schapen; aen de koepen wanneer fy ghewoon zijn te dwa-
len/ worden ghenommt *Clarinez*, aen de Hamelen omme den *Troupeau*, de
kudde/ te leyden.

Daer zijn *armories*, dewelcke een kloock hebben / zijnde met den klepel
van een *esmail*.

D'ander hebben den klepel van ander *esmail*. Siet *Bataillée*.

COEUR, heeft twee beteekeninghen. 1. d'Edelste deel des menfche /
d'eerfte levende/ ende d'laetste ftervende.

2. Het middel des fchildes. Siet *Abyfme*.

COLUMBE, die Duyve wordt gheftelt etymologia & deductio nominis,
dat het een ghedierte is beminnde 'tgheliffchap der menfchen/ een bode
des peys ende blijdfchaps/ Genef. 8. een voozbeeldt des onnofelhepts upt
der natuyzen/ fuyver/ fociael/ ende verghetende die aenghedane injurie/
ende is feer vzeefende/ felden gheruft/ ten ware in hare holen ende koten/
ende is feer verghetachtich. *Isidorus* in cap. de Columba, *Arist.* l. 8.

Isidorus l. 4. betuyght oock/ dat die Duyve wordt gheemployeert om
brieven ober te draghen van d'een *Provincie* tot d'ander.

COMETE. Wanneer die gheftelt wordt in 't wapen/ moeten eenighe van
de ftalen vele langher welen als d'andere/ dienende haer als tot een tros
hays/ oft foo men leydt/ tot een fteert.

COMPON, ende COMPONE'.

COMPONE', wordt ghesepdt by exempel van een *Bord* oft *Bordure*, de welke bestaet van twee esmailleringe/ die te binden zijn in de stucken afgedeelt dooz linikens in langhwoypige forme/ uytghenomen de hoecken; welcker t'samenbouginghe/ ghelijck zijn den *Septen-boet*: welke *Bozduren* werden geblasonneert/ *Componneés & Cantonneés*.

COMPON, is elck stuck van *Componuere* / van welck d'een moet wesen van *metal*, ende d'ander van *couleur*.

CONFERON, oft CONFANON. *Siet Gonfanon*.

CONTOURNE', wordt ghebzupckt/ wannecr pet is ghekeert naer de *Lincker zijde* des wapens teghens d'ordinaris maniere. want alle ghedierten moeten ghemeenelijck hebben 'thoofc/ ende de reste des lichaems ghekeert naer de rechte zijde des schildts/ ende dinghen die men noemt *Inanimés*, sonder leven/ de welke hebben eenich deel meer recommandabel als d'ander/ behoorden oock alsoo ghestelt te worden. Alsoo wordt den *Leeuw* ghesepc te hebben syn hoofc gekeert achterwaerts/ of siende naer synen steerte; al ist dat die reste des lichaems naer de rechte zijde des schildts staet.

COQ. Den *Haen* is een stouten voghel/ ende vol moedts: waerom hy teghen syn partije sterckelijck ende vromelijck vecht; ende d'oberhande vercreghen hebbende/ terstont soo kraept den selven. *Plinius 29. l. c. 4.*

Den loff van den *Haen* / *siet* voorder by *Geliot*. *Siet Cresse Membre* ende *Aiglé*.

COCQUILLE. Alhoewel vele soozten van *Schelpen* worden gebonden (*siet Plinius l. 9. c. 33.*) nochtans die *Heraulds* ende *wapendichters* / en ghebzupcken maer een; die welke is meer als de helft rondt/ ter zijden ende beneden met twee klepne pointen by forme van oirkens: sommige maecken differentie in de grootte; die klepne noemende *S^{re}*. *Machiels* *schelpen*/ ende die grootte *S^{re}*. *Jacobs* *schelpen*.

Men stelte soo men wilt/ ende in sulcken ghetal/ ende soo vele tot *Sans nombre*, ende men chargeert daer mede die stucken principael.

CORDELIERE, is een gebzaept *Snoer* van silber/ ghesatsonneert ghelijck de *Minneboeders* koozden/ daer sy mede ghegozt zijn/ waerom sy worden ghenoeimt *Cordeliere*, die de *Groote* / ende andere *Be-zouwen* voegghen om haer wapenen. Nemende haren oorspronck van *Anna*/ *Herzoginne* van *Bretaignen* / de welke naer de doot van *Carl den VIII.* haren eersten man/ dede sulcke koozden maecken van silber/ ende droegh de selve als eenen gordel om haer middelste/ ende gaf die oock aen alle *Dames* van 't *Hof* / weduwen zijnde. Van dien tijdt af en hebben niet alleen die weduwen der *Princen*/ *Heeren* / ende *Officieren* van hooghre qualiteyt/ maer oock die vrouwen van *Edelmans* / ja gemeyne *loffrouwen* anghenomen dusdanige *Cordons* te stellen rondtom hare wapenen.

Soo vele belanght *Koninginnen* / *Princessen* / ende andere *Dames* van hooghen parage/ soo segghen dusdanighe die erbaren zijn in de konste van *Herauldie* / dat terwilen hare mans leven / zo-lieden vermogghen hare wapenen te cieren met *Palm* / *Lauriers* / *Mirtus* / etc. ende niet met *Cordeliere*.

COR-CORNET. Dese woorden komen van 't woort *Cornu*, om dat de ware *Trompen* van *horen* worden ghemaect.

Den

Den Hozen in de wapen/gaet aen de Facht/ ende is bypderhande. Den eersten/ simple ende ongheciert; den anderen/ ghestoffeert aen 't monde-
stuck/ ende d'epndestuck met ringhen van anderen *esmail* als die trompe; den derden/ hebbende spne snoeren/ hangfelen/ ende banden. Vide *Engutche*
ende *Virolle*.

CORNETTE. d'Onderschept datter is tusschen *Banniere*, *Guidon*, *Pennon*,
ende *Cornette*.

NOTA 1. *Banniere* is eygenlijck een vendel/ dienende de krijghlieden/
als tot een *Guide*.

NOTA 2. Om dielwille 'tsoemaet van de *Banniere* is vierkantich / soo
wozden die wapenen die vierkantich zijn / ghenoeemt *Armoires quarrées*; ou
en *Banniere*.

NOTA 3. Dat die *Banniere* voormaels meer lanck is gheweest / als
breedt.

NOTA 4. Dat die *Banniere* nu geheel vierkantich is / ende wozt geboert
gehecht zijnde met d'een epnde aen een stock/ naer welcken stock moet ge-
keert staen d'eerste ende principaelste stucken des wapens/ in de *Banniere*
gheschildert.

Guidon, is een wimpel/ epndende in twee steerten.

Cornette, is een vane van de *Ruipteren*/ gheheel vierkantich/ ghelijck nu
een *Bannier*.

Pennon, *Pennonceau*, is idem quod *Banderole*. Vide *Banderole*.

CORNIERE, is een pothuese.

COTICE, is den *Bande* ghelijck; maer een derdepart minder hebbende
in breedte.

Cotice wozt doock ghebruyckt in den *Barre*.

COUCHANT; ou **COUCHE**, wozt gheseyt van de *Lammeren*/
ghelijck *Rampant* (klimmende) van den *Leeuw*; om dat het is een merck-
teecken van de natuurljcke ende aenghebooren soeticheyt der *Schapen*;
ghelijck 'tklimmen is een teecken van de fortlighe hitte der *Leeuwen*.

COLEUR. Vier middel-coleuren wozen ghebruyckt in 't blasonneren
der wapenen / *Guenles*, *Azur*, *Sable*, *Sinople*. Sommighe voeghen tot dese het
Purper; maer andere monstren dit colour upt/ om dat 't purper gemaecte
wozt upt alle dese vier coleuren / ten ghelijcken portie onder malkande-
ren vermenghelt/ ende alsoo is een onder-middelic / *sive submedius color*,
de welke niet en mach de wapenen in te gaen.

NOTA. Dat sommighe houden 't purper als indifferent; 'tselbe ne-
mende somwijlen vooz metal/ somwijlen vooz colour / ende dat soo wan-
neer men ghemoet in cenighe wapenen purper op metal/ oft op een ander
colour/ niet en moet gheacht wozen vooz een *Fauset* in wapen / als oft co-
leur op colour waer / oft metal op metal; d'welck wannet 't gheschijt/
gheeft subject om te enquerren; d'welck niet en wozt ghedaen op de
wapenen der *Princen* / de welke vooz hen alleen referveren metal op
metal/ oft colour op colour te draghen/ sonder 'tselbe te communiceren aen
hun onderdanen ende *vassalen* / maer nu verloozen die prerogative dooz
costume. Siet voozder 't wozt *Purpre*.

NOTA. In de *Brisures* ende onderschepden der wapenen en onderhoumen
desen regel niet/ *Coleur op colour* en vermach men niet te setten. Want 't *Flambeau*
van de eerste Hertoghen van *Orleans* / is gheweest de *guenles*, ende niet
d'argent, op d'azur van den schilde van *Oranckrijck*.

Azur is een Hemelsch couleur; wordt gheprezen by den Aucteur / ende daer beneffens staet te annoteren / dat dese couleur meest 'tvelde ende grond des wapens occupeert / soo seer niet de stukken die in 't wapen ghestelt worden.

Gueules, Belic, ou Belif, Ctnabre, Riche couleur. Vier namen met die welke de *Heraults* ende die *Royz d'Armes* dese couleur noemen / doch eyghentlijck blasonneren met den naem *gueules*; is oprecht roodt / ghelijck die *Cardinalen* draeghen. Siet *Geliot* / de welke verscheyden epcomia deses colours bybrenght / ende daer en boven annotteert :

1. Dat dese is de edelste onder die vier kleuren / ende soo nobel / dat sy gestelt wordt boven *d'argent*, niet tegenstaende *metal*, ja boven 't goudt.

2. Dat niemant dese couleur dan *Prince* / oft door permissie des *Prince* / en draeght.

3. Is 't laecken eenich wapen alsoo zy geordonneert / dat in de selve zijn te vinden *les deux principaux metaux*, ende dese couleur / dat het een openbaer teecken is van een hups / komende van eenich konincrijk / oft participant van eenighe machtige souberainiteyt. Siet den Aucteur / ende *Geliot*.

4. Dese couleur wordt ghenoeemt *Riche couleur*, ypt oorsaecke van spren uprschijn / ende dat *Keysers* alleen / ende andere gheschickt tot het *Keysersdom* / die pleghen te draeghen / ende dat niemant dese couleur en vermochte te nemen / dan by hunne toelatinghe ende permissie. Siet *Geliot* / verbo *Rouge*.

Sable, swart / teecken der droefheyt / volstandicheyt / etc. dese couleur occupeert meest den grondt / ypt oorsaecke dat die schilden waren van yst / natuerlijck swart.

Sinople, ou Stnople, groen / werdt van sommighe vooz de slechtste ghehouden / is nochtans in groote achttinghe by de *Turcken*. Siet *Geliot* / de welke vastelijck houdt / dat *Mahomet* / hunnen grooten Propheet / seer geerne ghekleedt gingh in 't groen / etc. Doch al ist laecke *Geliot* al dit seght / zijn eventwel gheen generale reghels / daer men yet seekers kan ypt speuren. Oock sy van gheboelen dat teen metal en couleur / data *paritate gestantium*, is soo goet als d'ander in wapen; want *Armorles* van familien eertijds verkolen zijn *à plaisir*, ende naer fantasie van die zijn opghenomen / wesende moderne die maniere van nobiliteren by bzierven / en 't gheven wapenen by *Princen*. De *Fransche* segghen / dat haren *Koninck* heeft het voornaemste *Blason* / te weten / *d'or & d'azur*. 't Selve segghen d'*Engelsche* van haren *Prince* / als mede doen die van 't *Rijck*: yder wil 't sijn prefereren. De waerheyt is / dat d'eyghenschap van 't gout / is de beste substantie onder die metallē / en dat meest opereert in 't univers.

C O U P E. *Parti, Tranché, Taille*. beteecken een secker bedeylinghe des schildes.

Coupé, wordt gebuyckwt wanneer den schildt is als met een draet alleen in 't midden afghedeelt / en *Fascé*.

Ende staet te aenmercken / dat in 't blasonneren van eenen schilde / die is geconpeert / dat men moet van boven beginnen / te weten / van den *Chef*.

Somwijlen is den schilde *Coupé*, afghedeelt in ses deelen; dzy in 't *Chef*, ghesupporteert of ondersteunt met dzy andere beneden.

Somwijlen in acht deelen. Ende dit woordt *Coupé* septmen niet alleen van den schilde / maer oock van de deelen / ghelijck *un Lion coupé*, in 't middel / boven van een *esmail*, ende beneden van een ander.

Parti, wordt ghebuyckwt / wanneer den schildt door 't middel wordt bedeylt

bedeylt en *Pal*, van boven benedenwaerts in twee deelen/ of d'zpen/ d'welckmen *Verdendeelen* noemt.

Tranché, als den schildt is afghedeelt tot een *Bande*, ende den d'zaet des afchepts dwers komt / van den bovenhoeck tot een sincken hoeck des *poinct*s beneden, alsoo dat het bovenhelst/ d'welck begint aen die rechte zijde van 't opperste/ is van *esmail*, ende de benedenhelst van een ander.

Taille, leydtmen wanneer den schilde is bedeylt *Bar en Barre* ghewijse/ te weten/ dooz een d'zaet / afkomende van de sincke zijde tot de rechte zijde: *contrarie Tranché*.

Ende wanneer den schilde wordt bedeylt in *Parti coupé*, wordt hy ghequartiert/ d'welckmen noemt *Ecarteler*, ende als hy is *Tranché taillé*, wordt den schilde gheblasonneert *Parti en Sautoir*.

COEUR. Siet verbum *Abyfme*.

COURONNE. Siet den *Autheur*.

CROIX, bestaet ghemeynlijk upt vier stukken van ghelijcke langde ende breedte/ die welke raecken die bozden of kanten des schildts / is een van de ordinaris stukken honozabel/ ende alleen zijnde/ moet elck van syn tacken vullen 'tderdendeel van den schilde.

Wozdt by *Franciscus de Foveis* in syn *Tractaet van Wapenen*/ ghe-noemt/ *Crux plana*, alwaer hy seght/ datter twaelf verscheydentheden der *Cruycken* worden ghebonden/ te weten :

Crux Plana,
Ingradata,
Truncata,
Patens,
Fugitiva,
Cruciata,

Crux Molendinata,
Florida,
Nodulata,
Florida patens,
Florida nodulata,
Duplex partita.

't Ghene van hem wozdt van dese teycken gheleyt/ kan verstaen worden upt de *Walsche* spraecke/ ende zijn formulen van spraecken in 't stuck van *Armorie*, ofte *Heraldie*.

Niettemin wozdt in *Cruce Plana* uptgheleyt eenen reghel/ den welcken stelt *Franciscus* voorszeyven/ datmen alcht van 't *lop* (à cono) ist laecken den selven is van een *colour*/ moet beginnen in 't onderscheyden der wapenen/ ende dat die *colour* is het *Campus* der wapen. Den welcken regel den *Autheur* soo verstaet; By aldien 't *colour* van 't *lop* is den meesten ende overbloediger in de wapen; ende alsoo ist laecken datter gebrayght wozdt/ hoedanich d'raeght *S^{te}. Georgius*; andelwooztmen | *Il porte d'argent un Croix plain de gueules.*

CROIX ACCOMPANGNEE', Siet *Accompagné*.

CROIX ALIZE', Siet *Alizé*.

CROIX PATE', vide *Paté*.

CROIX POTENCE', vide *Potencé*.

CROIX CROISEE', vide *Recroisesté*.

CROIX RECROISETTE, vide 'tselbe.

CROIX FLORENCE', & FLEURONNEE', vide *Fleurisé*.

CROIX POMMETEE', oft BOURDONNEE', vide *Pommié*.

NOTA. Dat dit *Cruys* niet plat/ maer rondt gelijck een *stock*/ verstaen is aen syn eynde met een *appel*/ *bolle*/ oft *knop*/ ghelijck die *Belgrichs* *pal-*

palsters / ende niet tegenstaende dat dese soozte van Crups is gemaect van stocken / soo is die nochtans verscheyden van een ander formaet van Crups / d'welck men noemt

CROIX BASTONNEE', ou *Croix à Bastons* : want die boven beschreven forme bestaet in vier poincten / die welcke voorts komen door twee stocken / de welcke in 't middel in malkanderen gheboeght zijn ; maer dese leste is bestaende upt vier platte lijsten / ofte stocken / de welcke naer eenige distantie / gaende d'een boven d'ander twee in *Pal*, ende twee in *Fasce*, trecken tot de uystersten ende kanten des schildts / ende maecken een Crups / d'welck men blasonneert *une Croix Bastonnée*, ofte / *quatre Bastons*, *deux d'or*, & *deux d'argent*.

Daer is noch een ander soozte van Crups / ghenaemt

CROIX BASTONNE', oft **CLAVELEE'**, d'welck bestaet upt ghetronckte stocken / dewelcke tronckens schijnen als in de principaelste houten des crups inghevoecht ende ingheboeght te zijn.

CROIX-ADEGREZ, is een *Croix Croisée*, staende als op eenen ghemeynten trap / ghelijck ordinaris zijn de Crupen van steen / dewelcke ghestelt worden op groote wegghen / soo om te ghedencken de passie ons' Salichmaeckers / als oock te wesen als een Guide ende aenwijser des wegghs / in plaetse van de statue van Mercurius by de Heydenen.

CROIX-ENSERREE' *de quatre degrez*, 'twelck aen d'uyterste van syn vier ghelijcke tacken / heeft d'z p trappen / ghemaect ende ghesatsonneert als eenen voetbank.

CROIX-FICHEE'. *Siet Fiche*. **NOTA**. Dat dusdanighe Crupen / oft dun in ghetale / sonder *nombre*, oft aen kanten van een ander Crups principael moghen ghestelt werden / eben ghelijck de *Billettes*.

CROIX ANCREE'. *vide Ancre*.

CROIX NELLE'. *Siet Nelle*.

CROIX PATRIARCHALE, is een dobbel Crups / te weten / d'welck heeft twee dwarsse lijsten of stocken / elck ontrent t'derdendeel van den opgaenden stock / den benedensten een weynich langher als d'ander.

CROIX DOUBLEMENT FICHEE'. **NOTA**. De *Templiers* plegghen eerstelijck te dragghen een *Croix Patriarchale*, van roode couleur ; daer naer hebben sy / naer dat sy hebben ghekosen een *Grand Maître*, ende ghequiteert d'obedientie van den Patriarch van Jerusalem / een swart Crups met rechte linien / hebbende acht Schelpen / by forme van een Swaluwe-steert ghenomen / d'welck is die forme van 't Crups / d'welck *Sara* noemt / *Croix doublement Fiché*.

CROIX RESARCELEE', is een Crups ghedeelt in syn breedte / by middel van een *Oze* die welcke is rondsom die buytendeelen van 't selve.

CROIX BORDEE', is 'tselve / uptghenomen dat dit is *Alizee*, ende *Divisé* om de kanten / door den *Bordure* van anderen *email*, d'welck sommige noemen

CROIX SUR CROIX. Waer inne nochtans onderschept te maecten is : want 't Crups *Bordée*, moet nootlaeckelijck *Alizee* oft ghekozt wesen / daer nochtans het *Croix Chargé*, met een ander Crups / alsoo niet en moet wesen. Ten tweeden / die *Bordure* die welcke men voeght aen 't Crups / en moet soo breedt niet wesen als die reste van den corpus van 't Crups / d'welck

d'welck verschijnt/daer noch eens/ al ist ghechargeert/meer ghesten wordt/
dooz dien 't crups daer 't selve is mede ghechargeert/ vele klepnder is.

CROIX COTICEE', & RECOTICEE', anders ghenoeemt

CROIX FRETEE'. Siet *Frété*.

CROIX ESCHIVITEE'. vide *Eschiquitee'*.

CROIX COMPONEE'. Siet *Componée*.

CROIX LOZANGEE', ou *Chargé de Lozanges*. vide *Lozange'*.

NOTA. Ist saecke 't Crups alleen bestaet upt *Lozanges*, soo blasonneert-
men *Lozangée*, ou *Composée de Lozanges*.

CROIX VAIRE'. vide *Valr*.

CROIX ENDENTEE'. d'welck in plaetse van rechte linien en t'sa-
men gheboeght/ heeft sone kanten ghetandt/ die welcke tanden haer bup-
ten begheben/ ende op 't veldt.

CROIX ENGRESLEE', verschilt van 't boozgaende/ ghelijck *Endenture*
van *Engressure*. vide *Endenti*, ou *Engrellé*.

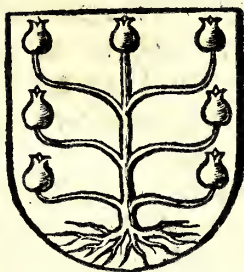
CROIX ONDEE', welcker tacken haer kronckelen / Baeres ghewijs
hebben.

CROIX ESCARTELEE', d'welck is ghebeelt met een strepe/ d'welck
'tselve in hoochte ende breedte/ ende in 't middel doozgaet; alsoo dat in
plaetse d'ordinaris Crups/ maer en heeft eenen *Fasce*, ende is van eenen
esmail; het *Croix Escartelé*, daer acht heeft/ waer van elck van dien is/ ende
blasonneert van een *esmail*, ende elcken tack van twee/ d'een van metael/
ende d'ander van couleur/ te weten/ de rechte zijde van den oppertack van
goudt/ die sincke van couleur/ d'opper-deel van den sincken d'boozs.
tack van goudt/ d'onderdeel van couleur/ ende alsoo de reste.

CROIX PARTIE, d'welck van boven dooztrocken is tot beneden/ met
een linie/ strepe/ of draet.

CROIX S^r. ANDRE', ou **CROIX DE BOURGOIGNE**. vide
den *Auteur*.

CREQUIER, is ghelijck die wapen van *Crequi*, en mepne dat van dese
wapen die *Blason* sijn naem heeft ghenomen.

CROISSANT, een wassende Maen / wordt ordinaris gherepresenteert
met haer spitsen om hoogh/ ende naer de zijde van 't *Chef*, ende wordt ghe-
noemt *Croissant montant*.

Wanneer die spitsen nederwaert staen / wordt ghenoeemt *Croissant ren-
versé*, of *Couché*.

CROISSANTS-ADOSSE'Z, soo wanneer het dicke des wassende
Maen/ als rugh tighen rugh staet / ende die spitsen staen naer die zijden
des schildts.

CROISSANTS TOURNEZ, strecken hare spitsen naer een zijde / maer worden ghestelt ghelijck *d'Addossez*.

CRY, is het woordt 'tghen men ghebruyckt in de oorloghe / oft *à la Foulte*. Staet te noteren dat aen den oudisten soone toekomt den name *Seigneur, Le Cry, & Les armes*.

'tOude woordt oft *Cry* van 't Hups van Montmoency / was / Dien alde *au premier Chrestien*, seyd P. Monet / en son origine & pratique des Armoiries, pag. 30.

D.

DAUPHIN, wordt bedeylt in *Dauphin vis*, levende; ende *Dauphin pasme*, afgaende / flaeuw.

D'Onderscheyt isser / dat den lebenden heeft den mondt ende strote ghesloten.

Den *Pasme*, open ende gapende / als flaeuw / onmachtich ende stervende.

Men representeert oock 'thoofte van den Dolphijn / altydts om hooch / maer ghekeert / ende hellende / naer de rechte zijde des schildts.

DEBOUT, wordt gebuyckt van verscheden aerdsche ghedierten / wanneer die in de wapen zijn in rechte posture gheset / sittende op hunne achterste / ghelijck den Beer / Bock / Hondt. Wanneer andere ghedierten om hooch staen / ghebruyckten ander termijnen. Den Leeuw om hooch / wordt ghenoecht *Rampant*; den Wolf / *Ravissant*; 'tDeerd / *Secabrant*, ou *Effrayé*.

DECOUPE. *Moucheté, Plumeté*. Wanneer met klepne figueren / ende ghelijckelijck van malkanderen staende / ende sonder gheial (als Claverbladeren met het steelken om hooch) die wapen is ghestoffeert. Siet die wapen van 't Hertochdom van *Bretaigne*.

DEMI-VOL. Siet *Allé*.

DENCHE, **ENDENCHE**, quasi **DENTE** **ENDENTE**, als hebbende tanden.

DENTELE, d'welck tanden heeft klepnder / ende korter als *Endenché*, soo dat *Dentelé en Endenché* is een / secundum quale, maer niet secundum quantum.

D'Onderscheyt tusschen *Densché en Engressé*:

Densché, wordt gheseyt / wanneer die pointen der tanden zijn groot ende scherp ghenoech / en ghesneden recht in hunne distantien.

Engressé, heeft hare pointen veel dunder / ende die distantien hol ende ydel / ende rondt. De soorten van figueren / ghebruyckten in Crupcen van den *Sautoirs, Fasces, Bordures, etc.*

Maer noteert / datmen den *Fasce* ordinairelijck maer van onder en tant / ende wordt uytghedruckt *Feuille de Scte*, ghetackt als een saghe.

DESTROCHERE, oft **DEXTROCHERE**, rechten arm.

DEVISE, is een uytdukinghe in de wapen van meeninghe ende 'tboornemen der draghers onder obscure teykenen / ende raedtselen / waer over het komt dat dit woordt *Devise* wordt ghenomen voer de wapenen selfs / want alle wapenen zijn debisen ende enigmatique inventien / waer van de explicatie belanght aen de wetenschap ende professie der *Roy d'Armes, Heraulten* / ende *Poursuivants*.

Franciscus I. Koninck van Franckrijk / boerde eenen Salamander in 't byer / met dit debijs / **NUTRISCO ET EXTINGVO**.

Henricus II. dyp wassende Banen / met / *DONEC TOTVM IM-
PLEAT ORBEM.*

Franciscus II. twee Globen / *UNVS NON SVFFICIT ORBIS.*

Charles IX. twee Columnen / *PIETATE ET IUSTITIA.*

Henr. III. dyp Croonen / met / *MANET ULTIMA CÆLIO.*

Henr. IV. een sweerd tusschen twee Scepters / *DVO PROTEGIT
UNVS.*

Wozdt oock ghenomen booz een verdeelinghe van *Fasce*, alsoo dat den *Fasce* maer hebbende tderdepart van syn ordinaire breedte / wozdt ghe-
noemt *Fasce en devise*. Maer staet te noteren / datter maer eenen van al-
sulcken breedte en moet gebonden worden in den schilde / andersints / ist hy
aldien daer meer ghebonden worden / men ghebruyckte simpelijck dat
wozdt *Fasce Cosice*, ende *Devise*, hoe die onderscheyden worden. Siet ver-
bum *Cottice*.

DIAPRE', een figurere getrocken à *fantasie* van Loestwerck / met blommen
oft ghedierten van een *esmail*.

DONIONNE', wanneer ghesproocken wozdt van Castelen. *Le Donjon*
is een kleyn toren / dienende als een besonder Hoxtresse / zijnde thoochste
ende tsterckste deel / in 't welke men niet en kan inkomen van dooz 't ne-
derhooft / alsoo datmen blasonnerende eenen toren oft casteel / ist saccke
men stelt eenich kleyn torenken / oft opperste van eenen grooter / den
selven grooten blasonneert *Donionnée*, oft *Sommée*.

DOULOIRS, zijn kapmessen / als Kenty voert.

DOUBLE FOURVRE. Siet *Panne*.

DRAGON, wozdt verstaen simpel van den aerdtlichen / den welcken moet
hebben twee ofte vier voeten / ende den steerte scherp ghelijck 't *Serpent* ;
ende wanneer men wilt betrecken den Zeedraeck / moet hy in 't blason-
neren upghedruckt worden / *un Dragon Marin*, sonder voeten ghestelt / ende
eenen steert hebbende ghelijck een visch.

Een Draeck is een Vier seer doxtich / alsoo dat het in 't water synen
lust niet en kan blussen / waerom syn mondt opent naer de windt / om syne
hitte alsoo te temmen. *Ilid. l. suo de Animal. cap. de Leone, &c.*

DRAGONNE', de welke eenen Draecken steert heeft.

E.

EMANACHE, EMANSCHÉ, ou EMMANSCHES, AM-
MANCHES.

Bara beschrijft die aldus / te weten: Dat het zijn twee poincten teghen
over een gheheele / ende twee halve / de welke den gheheelen schildt maec-
ken / ende worden niet ghespecificieert ten zy datter meer in 't wapen ghe-
bonden worden / ende moeten met die hovenpunten passeren den hal-
ven schilde.

Geliot sepd / *Emmanchees* te wesen figurere puntich / ende ghepropo-
tioneert op de forme van tanden / die welke tegen malkanderen gebraecht /
men kan d'een in d'ander voeghen / ghelijck de vingheren der handen in
malkanderen worden ghevoeght.

Sommighe seggen / dat d'*Emansche* is een soorte van *Edenté*, (siet *Dentsché*)
maer met tanden *Massiver*, korter ende klaerder als de figurere *Edentée*
ordi-

ordinaris/ ende hebben die tanden sommighe om hooch/ ende d'ander nederwaerts dooz 't middel/ bedeylende 'tvelde in twee deelen / ende somwijlen dienen 'tbenedenste deel booz't *Champ*, ende 'tbovenste booz't *Chef*.

EMBOUCLE. Ziet *Boucle*.

EMBOUTE', oft *Morné*, d'welck eenen rinck van silber heeft op 't eynde van syn stele/ by exempel een hamer.

ENCHAVASSE', wordt ghebzupckt/ soo wanneer den schilde is afghesneden/ beginnende van 't middel van een van de zijden/ toegaende alsoo nederwaerts naer de zijde des *pointes*/ ende men seght / *Enchavassé au dextre*, somwijlen *Enchavassé à fenestre*, ghemerck nemende op de zijde van de welke de snede begint.

ENCLAVE'. Ziet verbum *Coupe*. Wanneer den schilde is of getrancheert/ of ghecoupeert/ of ghetailleert/ oft andersints doozdeylt / ende wanneer een van de ghedeelten ingaet / ende voeght sich d'ander dooz een vierkantighe figuren/ ende rechte hoecken.

Maer ist saecke die deelen hun by een voeghen dooz een figuren / ende inboegh/ d'welck ronde is/ ghelijck die menschen-beenderen by malkanderen worden inghevoeght/ soo wordt ghebzupckt *Enté*.

ESCLOPPE', wordt gheseydt wanneer den schilde is doozdeelt van den sinckeren opperhoeck/ tot den rechten benedenhoeck / ende in 't midden des afdeelinghs/ de twee deelen zyn alsoo ghesneden/ dat d'een ingaet/ ende als dan voeght aen d'ander. Sommige meynen alsulcke factoen van *armories* eyghen is aen de bastaerden.

ENDENCE', ENDENTE', ENGRELLE', vide verbum *Denché*.

ENGLANTE'. Ziet verbum *Chefne*; ende betceckent / gheladen met *Ceckelen*. Noteert/ datmen dit woordt *Englanté* niet en ghebzupckt / ten zy de *Ceckelen* van ander *esmail* zyn/ als de bladeren.

ENGVISCHE' LIE', of hebbende banden gebonden/ ende gaet eygentlijck aen den hoozn oft *trompe* / *une Corne Enguischie*, eene *trompe* oft *jachthoozn*/ hebbende syne snoeren ende koozden om aen den hals des jagers te hanghen. *Virollée* een *trompe*/ hebbende syne *virolles*, dat is/ ringen aen't mondstuck/ ende d'uyterste deel.

Noteert / datmen die woordt *Virolle* niet en ghebzupckt / dan / soo wanneer die ringhen zyn van anderen *esmail*, als die *trompe*. Siet verbum *Cor*.

ENQUERIR, OV ENQUERRE, subject ende materie hebbende om te onderfoecken/ als men ghemoet wapenen/ bestaende tegens d'ordinaris regulen : worden somwijlen dusdanighe ghegunt dooz *Princen* / in welken ghebal verweckt wordt een begheerte *d'Enquerir*, waerom sulcx is gheschiet.

Favin seght/ dat die materie van onderfoeck/ men noemt die reden van de *supports*; ist saecke die verschillen van de wapenen die sy onderhouden: de welke verscheydenheyt komt / oft dooz gheboozte / oft dooz officie. Siet hier van den *Autheur*.

ENTE'. Siet verbum *Enclavé*, ende *Som le tout*.

ENTE' EN POINTE. Ziet den *Schilde* van *Saboyen*.

EQUIPOLLE', ESGALE', of gheset in ghelijcke ordze ende rijen/ wordt gheseyt/ wanneer eenen schilde is ghevult met neghen vierkanten/ die

die men noemt *pointen* / in foyme van een *schackbert* / maer soodanich / dat de vierkanten van de hoecken met het middel zijn van een *esmail*, ende d'ander vier van een ander.

ESCAILLE, oft *Ombre*, wordt van *Diffchen* gheseyt / ter oorzaecken van sinne schelpen.

ESCARBOUCLE. Den *Carbouckel* / gelijk andere gesteenten / worden stralen / waerom de *Heraulden* ende *Roy's d'Armes* ghebruyckende den *Carbouckel* om den selven te *blasonneren* / stellen den selven als uytwoypende acht stralen, vier / te weten / by foyme van een *ordinaris crups* / doorgaende tot rechte hoecken; ende d'ander vier by foyme van *S^t. Andries crups* / ende uyt oorzaecke dat die stralen rondt zijn / worden sy van sommighe ghenoemt *Bastons*, *Stucken* / die welke verciert zijn met knopen ende gheperelde appelen / ghelijck de *Staven der Pelgrims*: sommighe van dese stralen / hebben in hare eynden een *Helic-bloem* / die welke van sommighe worden gheblasonneert *Sceptres Royaux*, ghestelt en *Sautoir*, *Pal*, en *Fasce*, sommighe eynden simpelich by haer selven / sommighe zijn aen een andere ghehecht / in hare palen ende uysterken / d'welck men noemt *Accollé*, maekende alsoo een foyme gantschelijck vierkantich.

ESCARRE, eenen *winckelhaeck*.

ESCHIQUIER, is ghemaect van vierkantighe deelen / van de welke de sommighe zijn van *metal* / d'ander van *couleur* / ghelijck 'bert daer men met *damsteecken* op speelt.

ESCHIQVITE, d'welck versien is met dulsdanighe vierkanten / wordt gheseyt van *Bandes*, *Fasces*, *Cruyssen*, ende in sulcken ghevalle moetmen uytduycken hoe vele *rijen* ende *ordres* van *quarreen* daer zijn / onder den naem van *Traits* of *Filez*. *S^t. Bernard portoit de Sable à la Bande Eschiquitée d'or, & de gueules de deux traits.*

De *Stad* van *Antwerpen* / ober eenighe eeuwen / wierde gheregeert by *leven gheslachten* / gheheeten *de seven schaecken*, overmidts sy alle hare wapenen dus voerden *Eschiquité*, ofte met *schaecken de deux traits*; naemelijck!

M. S. onder de pampieren van Halmaele.

1. *Olins* / *de gueules à la Fasce, d'or & de sable.*
2. *Hoboken* / *de sable à la Fasce, d'argent & de gueules.*
3. *Bode* / *d'argent à la Fasce, d'or & de gueules.*
4. *Bolcker* / *de gueules à la Fasce, d'argent & de sable.*
5. *Impegem* / *d'azur à la Fasce, d'argent & de gueules.*
6. *Dape* / *de sinople à la Fasce, d'argent & de gueules.*
7. *Wilmar* / *de sable à la Bande, d'argent & de gueules.*

ESCLOPPE. Ziet *Enclavé*.

ESCV. Wanneer men spreect van den *schilde* / soo en wordt niet alleen ghesproocken van syne materie / oft foyme / maer oock van syne *esmaille* ringe ende *figueren* / die op den selven ghesneden zijn tot cieraet.

Hoe den *schildt* behoort ghestelt te worden / ende naer wat zijde / siet den *Autheur*.

Hoe den selven ghedeyle wordt / siet *verbum Coupé*.

NOTA. Alle dulsdanighe ghedeelde wapenen worden opghenomen / soo wel van den eersten ghebooren / als die *Cadets*, aenghesien dat die *afdeplinghen* niet altydts en dienen voor *Brisures*.

Den oudtsten sietmen oock wapen in *vieren* bedeylen / 'tzy uyt oorzake van

„van hunne alliantien/ of andere redenen/ ende gheschiet aldus: Men deelt
 „den schilde in vier gelijke portien/ dooz twee trekken of linien/ komende
 „d'een van boven benedenwaerts naer pointe/ ende d'ander van d'een zijde
 „naer d'ander/ maeckende also van eenen schilde vier. In't 1. ende 4. quar-
 tier steltmen die p̄ncipale wapen/ in't 2. ende 3. d'alliantien. Ziet ver-
 bum *Coupe*.

ESCU RENVERSE', waanneer die wapen ghestelt werden aberechts
 d'onderste boven.

d'Armoisten segghen / dat den wapenboerder mach onterst worden/
 ende berooft van de wapen / propter en om veranderinghe van conditie/
 vluchten / of ghebroucken roum / etc. ende dat al dan moeten synē wa-
 pen ghestelt worden aberechts.

ES CART, wordt ghenoeemt elck quartier / d'welck in den schilde wordt
 ghevonden naer d'eerste.

Den schilde wordt somwijlen in dzy portien bedelt/ die ghenoeemt woꝝ-
 den *derdendeelen*; andere die bedeele den schilde in d'erdendeelen / boven
 ende beneden/ ende in sulcken cas blasonneertmen die deelen van 't *Chef*,
 als onderstet ende ghesuppoortet van de benedenste.

ESCUSSON, is een schildcken/ staende binnen in 't hart van de schilde.

ESMAUX, beteykent de metallē ende coleuren van eenighe wapenen/
 ende wordt by de Heralden ghebruyckt om rediten te schouwen. Want
 in plaetse van te segghen / hy voert het metal ende couleur van Brabant/
 segghen simpelijck / *les Esmaux de Brabant*, dat is / *d'or & de sable*.

ESPANOUY, Open / wordt gheseyt van de bloemen/ p̄ncipalijck van
 Leljen van Floꝝencen / *Croix Floꝝence*, hebbende/ etc.

ESPE'E, wordt somwijlen alleen recht om hooch gestelt/ somwijlen by forme
 van Sr Andries crups/ sommige hebben hunne punten/ te weten/ twee
 naer de hoeken van 't *Chef*, ende d'ander naer 't beneden punct des schildes/
 alsoo dat den appel ende handthabe van sweerden by den anderen komen
 in't middel des schildes. d'eerste is / *Espée en Pal*. 2. *Espées en Sautoir*. 3. *Les*
pointes en pointes.

ES PLOYE'. Ziet verbum *Aigle*.

ESQUIERRE. Ziet *Escarre*.

ESSORE, wordt gheseyt van 't dack des huys / als meest in de locht/
 wanneer 'tselbe is van een ander *esmail*, als 'tcorpus van 't huys.

ESSORANT, vliegghende ende die locht nemende. Ziet *Geliot* / want
 in materie van Dalckonnerie/ soo woꝝt ghenoeemt *un Faucon sor*, die welcke
 ghevloghen heeft / ende woꝝt ghestelt teghen die den nest noch niet en
 verlaten.

ESSONNIER, oft **TRESCHEUR**, is een specie van trek oft dꝝact/
 in forme van een vierkanten boozdt binnen den schilde.

Noteert d'onderscheyt tusschen *Bordure*, *Essonnier*, *Filet*, *Orle*.

Die breedte van de *Bordure*, siet verbo *Bordure*. 2. Die *Bordure* raecht die
 kanten van den schilde. 3. Is van ghelijcke forme met den schilde,
Orle bevat de helfte van de *Bordure* breedte.

Den *Essonnier* bevat die helfte van de breedte van den *Orle*.

Filet en begrijpt maer in syn breedte 'derde oft vierde part vande *Orle*, en
 is gelijk eenen groben trek ofc linie met penne oft penceel getrocken.

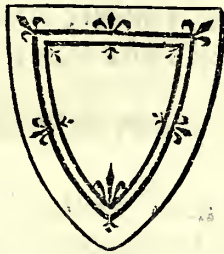
Dese

Deze dyp woorden alsoo in 't wapen ghestelt / dat tusschen die kanten ende l'Orle, le Trescheur, & Filet, een spatie is / d'welck spatie is van ghelijcke colour oft metal / ghelijck den schilde / ende in waerheyt te sprecken / is den schilde selfs / d'welck is ghelast met een Orle, Effonnier, oft Filet van ander esmail, als een mantel met pallement.

Die Bordure, Orle, ende Filet, volghen in hen forme die figure des Schildts.

Den Effonnier formeert sich meest vierkantich / naer forme des Schildts / ende die sommighe zijn simpel / d'ander dobbel / sommighe Fleuronne, etc. Contre-fleuronné.

Anno 1189. Kasse / Heer van Sabze / voert syn zeghel te peerde / ende in den schildt van den Ridder aldus / sonder meer.

Filet, is eenen draet ghetrocken als la Barre, nyt den sincken hoek tot beneden in den rechteren.

Den Orle traet juist soo verre van den kant des schildts / als syn breedte is / somwylen isser maer eenen / somwylen twee / somwylen dyp / in sulcken ghevalle sy den gheheelen schildt occuperen.

Somwylen ghebruycken dit woordt Orle, niet teghenstaende datter egheene linie en is doorgaende binnen den schilde / langhs de kanten / maer alleen eenige stucken in ordze volgen langhs die kanten / 'tzy datter ander figueren in't middel des schildts zijn / 'tzy niet.

ESTOILLE ende MOLETTE, een Ster ende Kape / is differerende alleenlijck / dat Molette, raep van de spoor / is open in 't midden / ende de Sterre niet.

Oock die Sterre kan men ghekennen per radios tortuosos, gekromde Stralen.

Men vindt Sterren die haer maer ter helft en verthoonen / zijnde overdeekt door een van de principale stucken ; by exempel / door 't Chef.

ESTREZ. Feron seyd / dat 't roode Cruys / d'welck Martin II. de Montmorancy' in plaetse van 't wit heeft ghenomen / wordt van vele genoemt Estrez. Qua ratione, werde niet verhaelt. Catalogue de Constables de France, pag. 23.

F.

FASCE, FACE, FAISSE, ou FESSE, is een van de deelen honorables ordinaires. Den Fasce bedekt over zijden als een balck den schilde / te weten / het opperste van 't point / bevat 't derde deel des schildts / wannser daer by gheen ander deel en is.

Siet verba Devisé, Burellé, Denché, Engressé, Eschiqué.

NOTA. Fasce Garny, ou Charge des Fasces, versien met Fasces, wordt gheseyt van sommighe ghedierten / als Leeuwen / Arents / soo wannser die in plaetse van een esmail te wesen / sy zijn van twee / ghedeelt in ghelijcken ghetale

ghetale van *Fafes*, d'welck niet en bedecken als 't lichaem oft van den Leeuw / oft van den Arent / blijvende 't veldt vol ende gheheel. Ziet *Supportant*.

FANON, is den manipule / d'onderschept tusschen *Porter*. *Le manipule & le Fanon*, is dat den manipule aen den sinckeren arm door den Priester wordt ghedragen / ende den *Fanon* wordt in de *Armories* ghepresenteert aen den rechten arm / waer van dit woordt komt *Dextrocher*. somwijlen specificieertmen oock die frengien / die welcke aen d'epnde des *Fanons* zijn.

FAUSES ARMES, wannet / etc. vide *Enquertr*.

FERMAUS. vide *Boucle*.

FEVILLE, FEVILLE', bladt / gebladert. In de *Armories* steltmen bladeren van Epcken / Hulst / ende andere boomen. Ziet verbum *Denché*; alwarr gheannoteert staet / dat d'yscr van een zaghe oock wordt ghenoeemt *Feuille*.

Men bindt dyp-bladt / vierbladt / acht-bladt / vijf-bladt / ende *Augvins*, ses-bladt.

FICHE', d'welck een point heeft om in eenich dingh inghehecht te worden / *une Croix Fichée*, d'welck wat hoogher is als breedt / ende den beneden tack scherp heeft om in d'aerde te stecken; d'ander ghemacckt zijnde naer fantasie.

FIERTE', wordt gheseyt van Walvisch / soo wanneer hy syn tanden / binnen / oft wederen *Atlerons*, ende start van ander *esmail* heeft.

FILET. Ziet *Essonnier* ende *Bastards*.

FIZELE'. Ziet *Fuzelé*.

FLANCHE', FLANQUE', FLANCQUES, is een figure / be-
deelende den schildt in syne zijden / somwijlen door twee halve ovalen / of vierendrel van een raide / somwijlen met twee halve *Lozanges*, die welcke hunnen oorspronck nemen upt de hobenhoecken / te weten / van 't *Chef*, ende eyndende beneden in den schilde / omtrent daer hy hem begint te krommen / om synen point te formieren. Dusdanighe schilden (sepdt (a) *Liegh*) worden vercreghen van koninghen / in recompense eeniger drughden; specialijck voor die gheweest zijn in *Ambassade* / want in sulcken ghevalle / kan een Edelman soo veel dienst doen aen synen Prince / als eenen Ridder in 't veldt. Sommighe met twee minder boghen / die welcke d'Engelsche noemen *Volders*, dat sy trecken van 't *ffransch* woordt *Votre*, ten Spieghel / ende is het tepcken van recompense eenigher goede diensten wel uptghevoert by Edelen vrouwen.

FLEURS, worden tot selthienen toe in 't wapen ghestelt / ende wanneer desen *nombre* overgaen wordt / sepdtmen *Semé*, gelyck 'tselbe woordt oock wordt ghebruyckt van *Croisettes*, *Billettes*, etc. maer onepghentlijck / want die niet en worden ghezaept.

FLEURETE', FLEURONNE', FLEURE', FLORENCE', d'welck ghekant ende gheepnt is met bloemen. Ziet *Essonnier* en *Croix*.

NOTA. Dat *Bara* wilt onderschept maecten tusschen *Florence* ende *Fleuronné*, te weten / dat *Florence* wordt gheseyt van een *Croix*. By exempel / d'welck verciert is mit *Velpen*-bloemen aen de kanten.

FLEURONNE', d'welck met andere bloemen / hoetwel (sepdt *Beliot*) men niet en bevint andere punten van een *Croix*, ofte *Stock* / als *Velpen* / maer

maer wel klaverbladeren/ ende leydt daer en boven/ dat men in't blasonneren van pet/ d'welck met Lelpen/ verciert is/ men moet segghen / *Fleuronné, Fleuré, Fleureté, Florencé de France*, ende d'welck is sonder Lelpen / simpelijck *Fleuré, Fleuronné, etc.*

F O R T, is een soozte van eenen laeghen ende breeben thoen.

FOURCHE, ou **FOURCHU**, ghedeylet in twee / wordt gheseyt van de staert der Leeuwen/ in twee ghekloben / wordt andersints gheblasonneert.

Nové, ter oorzaecken dat den staert is dobbel / ende alsoo die *pendantes* zijn ghebonden d'een aen d'andere / oft *passé en Sautoir, ou, Croix St. André.*

Wacht dan van die maniere van sprecken van Bartholus/ die welke seght/ hem verleent te wesen van den Koninck van Bohemen/ (te weten/ Carolo den IV. Keyser/ wiens Raedtshoor hy was) te mogghen voeren vooz hem / ende die ghebyunden van sijns vaders wegghen / eenen rooden Leeuw/ met twee steerten / in een gouden veldt: wiens segghen niet en wordt gheapprobeert/ want tegens natuyzen ist/ dat een dier twee steerten hebbe / maer gheseght: *Il porte d'or au Lyon à la queue Noüe, oft / Fourchue de gueules, & dicitur Fourchu, quasi Furcata.*

Wozdt oock gheseyt van een Cruys/ d'welcke schijnt tweehoekich of tweevorkich te wesen. Hoedanich Cruys Franciscus de Foveis heeft sien voeren secker Engellman / met name / Joannes Desp/ die welke groot en gheacht was in syne tijden.

FOVRVRES, vellen / raeuw ende gevarieert. Ziet *Hermine* ende *Valr*, ende *Pannes*.

FRANCQ QVARTIER, oft/ *Canton d'honneur*, is 't eene quartier van den schildt/ boven aen de rechter zijde / een wepnich minder als het gherechte vierdepart des gheheelen schildts. Ziet *Geliot*/ d'welcke leert/ dat men stelt op sulck quartier eenighe wapen/ anders als die in den schildt zijn: sonder *Escarcelage* wordt ghenomen *Leueue de quartier*.

FRETE FRETE, zijn *Cotices* krupsweeghs over den anderen ghetrocken/ in sozme van *Bandes* ende *Barres*, ruytsche oft traliens wijze; met een wooydt/ 'tis een tralie met boven spitse ruyten. d'Onderschept tusschen *Frete*, ende *Lozange*, is / dat *Lozange* heeft eene van syne *Lozanges* van metal/ ende d'ander van couleur/ ende tusschen elck van de *Lozanges* egheen ydel en is: daer *le Frete*, bestaet van lijsten pladt/ langh ende breecht/ ghelijck een *Cotice*, d'welcke lijsten hun *esmail* hebben/ ende 'ydel d'welck tusschen beyden is/ by figure van *Lozange*, ende behout die plaetse van 't veldt / heeft syne *esmail*.

Daer zijn noch *Fretes*, ghenaemt *Treilles*, d'welck ghenaghelt zijn ontrent / daer de lijsten ende stucken zy by den anderen ghevoeght worden/ verchillende alsoo van de *Fretes*, dat die hunne lijsten naecktelijck hebben ghestelt/ d'een op d'ander. Ende staet te noteren/ datmen die *Treilles* blasonneert / *Cloué de couleur*; soo wanneer die *Frete* van metal is / ende contrarie *Cloué de metal*, ist saecke die *Frete* is van couleur.

FVSEES, **FVZELLE**, ou **FIZELLE**, zijn ruyten/nemende haren naemt van de spillen die de voutwen ghebruycken in 't spinnen/ zijnde aen beyde de eynden smal/ ende poinnich/ in 't midden dick ende breecht/ eben als de schilden vooz de voutwen. Men gebruycke die in de *Bandes, Croix, Pal. Som-*

wijlen in seecker ghetal / somwijlen sonder *nombre*, *Semé de Fusées*. Ziet *Lozange*.

FVSTE. Ziet verbum *Arbre*.

G.

GEMELLE, is een soorte van eenen dubbelen *Fasce*, maer dyp-part klepnder / men noemtse *Gemelle*, als tweelinghen / om datmen daer twee stelt / d'erne naest d'ander in eene ghelijcke distantie / maer die breedte van elck van haer.

Die *Gemelle* wordt ghestelt ontrent de selve plaetse / daer den *Fasce* worde ghestelt / te weten / in't midden van den schilde / wannere daer maer een is. ist saecke daer twee ofte dyp *Gemelles* zijn / men schickt die door den geheelen schildt met sulcken proportie / dat yder *Gemelle* zy meer verberret van d'andere / als die twee deelen / de welke maecten den *Gemelle*, zynde van den anderen. Anderlints / ist saecke dat yder stuck zy ghelyckelijck van den anderen / soo salmen die wapen blasonneren *Fascée*, ou *Eurelé* naer den *nombre*.

GENTIL-HOMME DE NOM EN D'ARMES, de welke voert die wapen ende naem van eenich landt ofte contreye / niet teghenstaende hy aldaer egheen Heere af en is.

GUVIRE, *Gutre*, *Wivre*, *Bisse*, is een groote Slanghe / hebbende haren staerte ghebronghen.

GOMENE, oft **GUMENE**, is die touw oft kabel van een ancker / ende is somwijlen van den selven *esmail* metten ancker / somwijlen van een ander / alsoo wel als den *Stangue*, ende den diverschen balck oft anckerasch / de welke zijn d'ander deelen van den ancker.

Noteert dan / dat den *Stangue* in den ancker is 't hout / d'welck sich in voeght in't yser des anckers.

Den *Trabe* is 't dwershout van boben.

GONFANON, **GONFARON**, **CONFERON**, **GONFALON**, is eene soorte van kercken-vanen / met dyp ofte vier *pendants*, ofte uyt-hanghsels beneden / eyndende niet vierkantich / ghelijck de *Bannieres*, maer beneden half rondt / die meeste in't ghebruyck zijn / met dyp *pendants*, somwijlen ghekant / of frengien hebbende / van een verscheyden *esmail*, somwijlen simpelijck gheboort.

GOUSSET. Ziet *Rebartement*.

GRENE. vide *Guiron*.

GRESLE, wordt ghebruyckt van croonen van Graven / ende Marquisen / de welke zijn ghelast met een ordze van groote ende ronde peerlen / *Greslé*, als behaghet met Peerlen; onderschept isser nochtans tusschen een Marquisen croon / ende een Graven croon / te weten / dat dese maer en heeft een ordze ende verbolghe van Peerlen / daer die Marquisen noch in vier zijden hebben vier bloenkens / ende vier dypkens van Peerlen. Ziet boorder den *Aufheur*.

GRIFFON, half Arent / half Leeuw / hebbende 'thoof / ende die borste / ende die twee dyen / versien met klacuwten als een Arent / met groote vleughelen / hebbende 'tachterste als een Leeuw met beenen / pooten / klampnaghelen / ende staerte.

Griffons te draghen/ (seydt als booren) beteekent een grootdadich/ ende sterck oozloghman. Want dese beeste is den Arent ghelijck/ aengaende 'thoof/ maer in d'achterste deel den Leeuw. Vide ergo & concipe eorum conditiones.

GRILLE GRILLE, beteekent die plere Geerden booz 't bilier/ diene nende tot bescherminghe der ooghen/ ghemaect als een rooster.

Dese *Grille* ende 'twisier/ worden eyghentlick ghenoomt met den naem *Mezail*, beteekenende dit woordt/ 'tmiddendeel des hemels van booren teghen den neuse ende neusgaten.

GRILLE, beteekent oock een ghetrailde deure. Ziet beneden.

GRILLET, oft **GRILLOT**, ronde bellekens/ d'welcke worden ghestelt in de half bandekens van jonghe Honden/ Duplen/ ende aen de pootten van de jacht-voghelen. Worden in ghetal ghestelt soo vele men wilt/ sonder ghetal/ woordt ghenoomt *Semi*.

GUEULES. Ziet *Couleur*.

GVL PES. Ziet *Befans*.

G VSES. Ziet *Befans*.

GUIRON, oft **GIRON**, is een dyp hoeckighe figure/ met een langh spits. selden isser maer een in den schilde/ meestendeel tot 8 toe / 9 oft 10. de welcke al te samen eynden of versamen met haer langhe spitsen in 't midden des schildes. Ist saecke 'teerste deel van de rechte zijde van 't *Chef* is van metal/ 'tvolgende is van couleur/ ende alsoo/ vervolgens rondtom den schilde. Sijn beteekeninghe/ siet den Auteurs/ c. 6.

Die *Guirons* sijn somwijlen ghechargeert.

H.

H ABILLE, **VESTU**. Ziet *Chappé*.

Habillé, woordt oock gheseyt van een schip/ d'welck sijn zeplen van ander *esmail* heeft als 'tschip.

HACHEMENS, oft **HANCHEMANS**, sijn die bindeselen van de plumagien met verscheyden knopen ende blichten/ met langhe staerten ende eynden/ vlieghende in de Locht.

HAMAIDE, is een *Fasce* van dyp stucken / *Alatzés*, dat is/ die niet en raeken die kanten van den schilde/ ende neemt sijn naem van 't wapen van de Heeren van Hamayde. Andersints sijn 't dyp stucken oft *Fasces*, d'onderste gheboghen naer 't punct van den schilde.

HEAUME, is den Helm/ 'teerste ende tierlickste deel der wapenen / als bekleedende 'thoof/ 't principaelste deel des lichaems/ d'welck ghequest zijnde/ d'ander hun qualijck hebben/ moet daerom booz al ghewapent sijn. woordt met ander namen ghenoomt/ *Armet*, *Casque*, *Pot*, *Cabassét*, *Bassinet*, *Salade*, *Morllon*, ende *Bourguignote*, om dat d'oude *Bourgoignons* eerst de selve hebben ghebruyckt.

Den Helm heeft sijn *Mezail*, is een vertierfel der wapen/ ende *marque* van Edeldom/ waerom d'onedele dien op de wapen niet en souden vermogen te hebben. Ziet boozder den Auteurs.

HERAUT, oft **ROY D'ARMES**, sijn boozmaels inghestelt om aen te wijsen die mannen/ verheben tot militaire cere/ ende te o'donneren betame.

comelijcke wapenen aen den Edelen. Zijn 'tselbe / dat by de Romeynen *Feciales*, dienen om te doen *messagie* van ghewichte / ontsegginge tot oorloghe / proclamatie des selfs / oft van vrede / assisteren in alle acten van eeren / ghekleedt met hare *Surcots*, oft wapen-rocken / 'tzy in 't doopsel van Princen / creeren van Ridderen / oft andere digniteyten van Baron / Grave / etc. In't contracteren ende solemniseren van Houwelijcken. In't croonen oft hulden der Princen / ende in hunne optvaerden ende begravenissen.

Zijn eyndelijck *Messagiers d'honneur*, ende plachten eertijds seer in gebruik te wesen ; soo dat yder Heer van gewichte / syn *Herault d'armes* hadde / die hiet intituleerde naer die qualiteyt van syn Heere / als / *S^t. Pol / La laing* / etc. oft wel voerden een naem van *Soubriquel*, diemen hun gaf als sy ghedoopt werden. Waren byse personen / die ober al mochten trecken ende reysen / sonder te misbruycken. Het was specie van Religie / hun eenich onghelijck / stoet / oft hinder te doen. De groote Princen marckten soo veel *Heraulten* / als haer goet dochte / ende hun nodich was / ende gaven een naem die het hun gheliefde.

Hun tweede ampt / was notitie te nemen / ende te registreren de tromeleyten van de vassalen / van haren Heere in oorloghe ende barallien / dat voormaels wel konde gheschieden / eer de inventie van het buspoeder bekeent was. Hielden oock memozie van de *Tournoyen* en *joustes*, ende waren doende om die te ordonneren / ende dirigeren naer het eerlijckst / ende naer costume ende wetten van dien. Eyschten vonnissen van de gheordonneerde Rechters / in fabeur van parteyen / het welck sy oock deden in de *Combats*, oft *Duels à outrance*, die gheschieden tot preube van eenighe saecken by beroepinghe / nu niet meer in usance. *En fin*, het was een ghebruyck / dat wel gheadviseerde Edelen / in 't stuck van wapenen oft *Actes d'honneur*, niet en deden / sonder te hoozen den raedt ende goetduncken van de *Heraults* / die door een langhduerighe practijcke ende studie / van hunne ampts functien / waren ghekomen tot een perfecte kennisse / van al 't gene dienstich was om gheboechlijck de wapenen te ghebruycken / jam quisque quod vult, sanctum judicat.

HERMINES. Armeijnen / is den roof oft vel van een Pontische Kat oft *Mups* in Asien / wesende wit van hary. Die *Senateurs* van Roomen voerden hunne Tabbaerden met dese / ghelijck oock hedens daeghs dardanighe vellen tot cieraet dienen. Haer die peltiers / om den luster van 't wit door 't bystellen van contrarie te meerderen / mengent ende onderschepdent met klepne beekens van swarte blinckende vellen van *Lamieren* van *Lombardien* / ende alsulcke zijn in 't wapen van 't Hertochdom van *Bretagnen*. Ziet *Pannes*.

HEURTES. Ziet *Torteaux*.

HONNEUR. Onder die neghen vierkantighe deelen van den schilde / is dese een die men noemt *point d'honneur*. Wordt genomen gheheel beneden 't *Chef*, ende aen 't boven van de volgende *Fasce* tusschen 't middel des schilts ende *Chef*. Ziet *Equipolle*, ende *Nombril*.

Men noemt oock *quartier d'honneur*, d'eerste *quartier* oft *Canton* van den *Chef*. Ziet *Franc quartier*.

HONORABLES ORDINAIRES. Van dese is den nombze onsecker / Dara noemter neghen / *La Croix*, *le Chef*, *'t Pal*, *Bande*, *Fasce*, den *Cheuron*,

Cheuron, den Sautoir, le Giron, ende den Escuffon. d'Andere voeghen daer toe den *Barre, de Bordure, ende den Effonnier.*

H O U S E A U, Leerfen/ daer zijnder gekante/ dat is/ waer van die voeten keeren sich naer de upterste des schildts/ den cenem naer den rechten hoek van 't *Chef*, den anderen naer den sinckeren/ ende den derden naer 't *point* boven in 't midden des schildts hen t'samen voeghende.

I.

I N C A R N A T I O N A U N A T V R E L, wordt toeghevoeght aen den Wildeman/ wanneer hy niet en is geschildert noch van goudt noch silber/ noch ander colour.

I S S A N T, wordt ghelept van 't kindt van roode verwe/ uytkomende uyt die Slanghestrote in de wapen van Milanen/ wordt oock ghebruycke van de Lecuwen/ wanneer de selve maer en verthoonen hunnen achtertrain in 't bovendeel/ oft *Chef de l'Escu*, al of 'thoofte ende hunne voordeelen waren uytghegaen ende uytgheklommen uyt den schilde. Is daerom een *Leeuw Naissant*, differerende van *Issant*, dat *Naissant* synen voortrain 'thoofte/ hals/ schouderen/ voorste voeten/ ende d'upterste deel syns starts verthoont/ in wat deel des schildts hy oock is gheposeert/ 'tzy in 't middel/ 'tzy in 't bovenste/ 'tzy in 't benedenste: die reste des lichaems zijnde als verborghen onder den schildt/ uyt wiens veldt hy schijnt uyt te komen/ ende alsoo als ghebozen te worden.

I V M E L L E S. Siet *Gemelles*.

L.

L A M B E A U, ou **L A M B E L**, is d'edelste bzeucke.

1. Wordt ghestelt in 't midden van den *Chef* te lancx dooz/ sonder nochtans aen te raecten d'eynden van den schilde/ naer den reghel/ anders verscheyden. Oude *Lambels*, die ick ghesien hebbe in schilden/ raecten d'eynden oft kanten van den schildt/ als dat van *Arthois/ Keplerscheyt/ Byederode/* die den *Lambel* voert hy naest in 't middel van den schildt.

2. Is verlien met *pendants*, die hun verbruyden ghelijck d'pfer van een aer/ ordinaris zijnder dzy aen yder eynde/ ende een in 't midden/ somwijlen vier/ vijf/ maer worden ghestelt van den anderen in ghelijcke ende iijpste distantie/ somwijlen zijn sy simpel/ somwijlen gchargeert.

3. Wanneer die *Cadets* van *Cadets*/ willen behouden 't *Lambeau* van hunne vaders/ sonder andere *Brisure*, soo moeten sy volghens hun voortkomen ende ordze/ daer hy voeghen een *pendant* oft uyt hanghende stuck/ ende soo vervolghens tot sesse/ ende niet meerder.

Ende die oozlaeck/ waerom dat 't *Lambeau* maer heeft dzy pendanten/ als vier/ of vijf/ of twee/ (segdt den ghemelden de *Foveis*) is dese; om dat dooz d'eerste pendant/ wordt betreckent syn vader; dooz 't tweede/ syn broeder den *Heres*; ende dooz 't derde/ den tweeden broeder. It saecken in de *Armoies* worden behonden vier pendantkens/ seght/ dat dese is den derden soone; inghevalle vijf/ den vierden; ende generalijk by hem aengemerckt/ dat die onderscheydentheden der teekenen/ als zijn/ *Crucen/ Lambel, etc.* niet en worden gheschildert boven 'tghetal van thienen; ende inghevalle in meerder ghetal worden ghestelt/ dat gheschiet in *Pulverizato*, ende menichmael in *Cruce Cruciata*.

L A M B R E Q V I N S, zijn een deel van den timbre/ ende zijn die plumagie

oft feulagien/ de welcke achter uyt komen/ ende verſpreyden ſien om den ſchilde. Sommighe zyn gheformeert van *Feuillages* onder malkanderen ghemengelt/ andere zyn ghecomponeert van natuerlijcke pluymen / maer zyn minder gheacht.

Maer by de regulen van de konſt/ den grondt/ ende 'tgroſ van de *Lambrequins* moet welen van *esmail*; ghelijck den grondt ende veldt des ſchildes/ ende de eynden (dat is / de buyten oft boven zijde) van ander *esmail*, te weten/ van de figueren des wapens; welberſtaende 't *esmail* van te lewendighe figueren alijdt ghepreſereert vooz 't *esmail* van de doode / *data paritate temporis*.

Exempel:

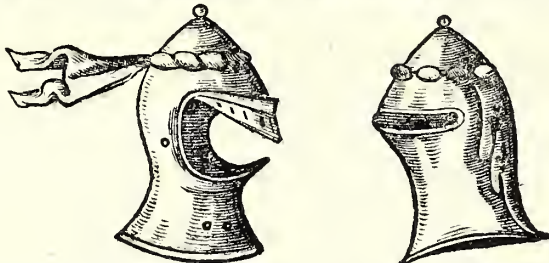
GONSAGE, boert *d'argent à la Croix patée de gueules, cantonné de quatre anglettes de sable*, ſoo ghegheven aen Johan Franchops de Gonzaga/ ten tijde zyn-der creatie/ als Marquis van Mantoue / by den Keyſer Sigismundus anno 1433. den 22 September.

LAMBREQUINS *d'argent & de sable*.

MONTMORENCY *d'or à la Croix de gueules en d'argent*, wefende 't oude wapen/ oock ſoo gheboert by Meſſire Mattieu de Montmorency / Conneſtable van Franckrijk/ ſonder *Alle lions*, in 't groot tournoy te Compiègne/ ten tijde van *S^t. Louijs* / 1237. *Je trouve* (ſeydt ſeecker *M. S.* van remarquen/ op de namen ende *Armoies* in de *Catalogue de Conneſtables de France*) *ce Mattieu en grand Tournoy de Compiègne, du temps de S^t. Louijs, & portoit ſes armes ſans les lions, daer naer gheaccompagneert met de anglettes d'azur.*

LAMBREQUINS *d'or & de gueules*, ghebleven.

Doch ſtaet te noteren / dat hier inne gheenen reghel en is ghehouden die vaſt gaet / want de *Lambrequins* was eer een zijde kleedt / hanghende locht aen de Helmen / ſoo men ſiet aen d'oude zeghelen / het welcke yder voerde *à fantaſie*, ende de pluymen en waren by ons noch niet bekent/ of in ghebruyck. Daerom ſietmen in d'oude gheschilderde of ghesneden wapenen deſe maniere van Helmen ende *Lambrequins* ſonder meer fatſoen.

De nieuwichteyt heeft daer na de *Lambrequins* wat meer toegereckt: is vermeerdert allmen ſiet in deſe figure/ daer te in 't jaer 1432. noch matelijc zyn/

maer in 't ſeculum 1500. zijne noch al wat vermeerdert/ ende nu en iſſer gheen mate noch maniere te binden. (a) (b)

^a *Sigilla Comitum Flandria.*

^b *Sepulture van den ghemelden D. de Rouck, tot Berghen.*

De *Lambrequins* van onse Hertoghen van Brabant/ zijn bupten *d'Hermine*, binnen *d'or*.

De Heeren van de *Ligue* / *d'or à la Bande de gueules Lambrequins de sable semé de feuilles de peupliers (cours) d'or, doublez de gueules.*

De Heeren van Egmond van ouden tijden / *de sable semé de Cours d'or & fourez d'azur.*

Die van Hoozn / *d'or à trois trompes de gueules, Vitrollez d'argent, Lambrequins d'Hermine & de gueules.*

LAMPASSE', LANGUE', (hoewel *Lampassé* in 't blasonneren gemeender is) is gheseyt die tonghe buptenste hebben.

Noteert/ datmen dese termijnen niet en gebuycket/ dan wanneer *d'esmail* van de tonghe anders is als van 't corpus. Siet *Aigle*.

LEOPARD. Den Leopard is een seer wreedt ghedierte/ voozsghekomen als in overspel van een Leeuwinne ende den Pardus. *Isidorus 12.*

Is snel ende bloeddozich/ van diverse coeluren / ghelijck den vader den Pardus.

Hoe den Lupard gekent wordt van de Leeuw/ boven 't gene *Bartolus de Picturis armorum* aenteekent/ staet te noteren/ dat den Lupard is verschillende van den Leeuw in grootte en waer hy gheschildert wordt / is van verscheyden verwen/ hebbende een effen borst/ waer tegen den Leeuw heeft een rouw-hayzige borst. Den Lupard egheen mane hebbende / ghelijck oock en heeft de Leeuwinne/ al-hoewel die Armozisten den Lupard een mane gheven/ ghelijck den Leeuw.

Ander onderschept wortter van sommighe ghegheven / te weten / dat den Leeuw moet gheschildert werden met een half aensicht/ maer den Lupardt met een geheel. Maer dese opinie (sepdt *Franciscus de Fobois*) moet gheschouwet worden / te weten / dat den Leeuw moet gheschildert worden met een vol aensicht / ende den Lupard met een half. Want / in ghevalle desen reghel waerachtich ware / soo volghde daer upt / de Leeuwen egheensints al grijpende en souden konnen worden gheschildert / d'welck strijdt teghen die Rechten / ut patet per l. *ursus. ff. de acquir. rerum dominio*, alwaer gheseyt wordt / dat die ghedierten moeten worden uptghebeeldt in *actu suo ferociori*. Maer alsoo moet het ghedaen worden in den Leeuw / etc.

Die Armozistes maecten alleen onderschept in posture. Den Leopard (als gheseyt is) keert altijd 'thoofc vol en gheheel voozwaert / is vertoonende beyde sijn oogen ende ooren; daer en boven marcherende: daer den Leeuw 'thoofc heeft ter zijdewaerts / vertoonende alleen een ooghe ende oor / is altijd *rampant* ende *ravissant*, ende om hoogh: ende soo wanneer den Leopard is afgheteekent *rampant*, wordt gheblasonneert / *Leopard Lyonné*: ende van den Leeuw *passant*, sepdmen / *Lyon Leoparde, ou Lyon Leopard*.

Mengaende 'tzaghen vanden staert / den Leeuw heeft troffen hayz / ende d'eynde sijn staerts ghekromt naer den rugghe / ende is een marcke van de staerte boven den Leopard / want een gedierte meer force van doen heeft om sijn staert innewaerts te krommen / maer den Leopard / al-hoewel hy 'tgros van sijn staert keert naer sijn rugghe-graedt / d'uyterste nochtans kromt hy buptenwaerts.

Doerne vinde d'uyterste van de staert ghedraept naer den rugghe / als mede *Renesse* in oude registers van Heralts.

Den Leeuw ende Leopard hebben gemeyn / datmen se schildert *à fantasie*,

comwylen *Armez* ende *Lampasséz* van ander metal oft colour / als de rest is van hun corpus / comwylen van een. Ziet *Lampassé*. Den Leopard siemen selden ghekroont. Dese marcke der eeren zijnde ghereserveert aen den koninck der dieren / den Leeuw.

Den *Pardus* / is een dier seer snel / rondt / gespickelt met witte placken / ghelijck een *Panther*-dier / seer bloedtgierich / ende sterft dickmaels van spzvinghen ; ende dit ghedierte is verschillende van den *Panther* / om dat den *Panther* heeft wite placken / *Plinius* l. 8. Dese beeste is seer gheneghen tot het eten van menschen dreck / waerom de jaghers hanghen op de boomen menschen dreck : naer de welke / als hy opspringht / wordt ghedoodt.

Is een ghedierte seer ontaerdende : want vermenght sich met de *Lecuwinne* / waer van boozts komt den *Leopardus*. *Arist.* l. 8. de *Animalibus*.

Ende wannet syne jonghen gheroost zyn / is weeder. In *Glossa*. *Ozee*. 3.

LEVEURE de *Quartier*. Ziet *Franco Quartier*.

LEVRIER. Den *Halewindt* wordt verthoont / gaende ende marcherende ghelijck den *Leopard* / of loopende naer syne natuurljcke dispositie / of klimmende / ende om hoogh / ghelijck den *Leeuw*.

Twee in de wapenen moeten om hoogh / hooft teghen hooft staen / elck den anderen aenslende / malkanderen ondersteunende / oft beter / die voeten van booze t'amen voeghende. Ziet *Affronié*.

LICORNE. Ziet de beschrijvinghe by *Seliot*.

LIE. Wordt 1e. van't reepen gheseyt. 2de. Van graen-schoben. 3de. Van de trompe. Ziet *Enguifché*.

LOZANGE, is een vierkantighe figurere / een weynich langher in syn hooghde / als sy is in haer breedte / met alsulcke proportie / dat sy hebben seven in hooghde / vijf moet hebben in breedte.

Is verscheyden van de *Fuzée*, dat dese in 't midden engher ende meer ghesloten is / ende een weynich te ronde gaende / noch oock soo scherp ende spitsich op de hoecken niet en is.

Is differerende van *Macles* ende *Rustres*.

Die *Lozange* is vol ende sonder openinghe / alsoo datmen egheen deel van 't veldt daer onder en kan ghesien / daer d'ander open zyn / ende daerom kan ober zijden des openinghs sien 't veldt.

Die *Macles* hebben in 't midden een openinghe van alsulcke formaet als sy zyn / te weten / *Lozangelsche* wijze / want die *Macles* een soorte van *Lozanges* zyn.

Die *Rustres* hebben ronde gaten / ende doorschijnende openinghe.

DE L'UN EN L'AUTRE. Sepdenen / soo wannet den schilde is *party*, *Coupe*, *Taillé*, ou *Tranché*, van differente *esmaux*, ende dat in elck deel is een ende 'tselbe *Blason* ende figurere / ende is van noode dat 't deel / d'welck is op metal / zy van colour / de welke colour is 't *Champ* van d'ander / ende reciprokelyck.

LION. Ghelijck onder die voghelen / koninck is den *Arent* ; onder de visschen / den *Dauphin* ; alsoo onder die viervoetighe mach met meerder recht gehouden worden den *Leeuw* / om syne sterckte ende genereusheyt niet alleen / maer om seckerre konincklijcke qualiteyten die in den *Leeuw* zyn te vinden. Ziet den *Auteur*.

Waer

Waerom den Leeuw te boeren/ is mede een teecken van wreedthep en generositept. Dat sy dan hen wachten van pet te doen teghens de betydtinghe des Leeuws/ die Leeuwen boeren/ sepd't de Joveis.

Men gheeft den Leeuw verscheyden posturen: eene ende meest natuurlijk is/ wanneer den selven wordt ghestelt *Rampant* of *Ravissant*, sonder cieringhe/ te weten/ sonder Croon/ sonder te wesen *Armé*, oft *Lampassé*, met een ander *esmail* als 't cozzus is.

Ende soo wanneer den Leeuw ghekroont is/ soo is de Croone somwijlen van 't selve *esmail*, ende wordt indien ghevalle gheblasonneert *Couronné de mesme*. ende worden luttel Leeuwen gevonden/ die gekroont zijnde/ zijn *Armez* ende *Lampasséz* van ander *esmail* als die Croone. ter contrarien/ ist saecken sy gearmeert zijn met een ander *esmail*, als hun cozzus/ soo worden sy ghelampasséert met 't selve. alsoo doetmen oock in de Croone.

Van den staerte des Leeuws en wordt niet ghespoocken/ ten zy den selven sy *Novée* oft *Pasée en Sautoir*. Ziet *Fourché*.

LION ISSANT, NAISSANT. Ziet *Issant*.

LION BROCHANT, is van den selven fatsoene/ als 'tgemeyn fatsoen is van den *Rampant* oft *Ravissant*, mach ghekroont wesen *Armé Lampassé*.

Wortd ghenoeint *Brochant*, soo wanneer op den grondt oft veldt des schildes is eenich Blason/ ende op 't selve Blason den Leeuw is ghestelt/ ende alsoo bedeckt een deel.

LION SANS VILENIE EVIRE'. Die niet versien is noch van Roede/ noch klookkens. want het een vilenie ende schaemte is/ parade te doen/ ende monsteren mit dusdanighe lidmaten.

LION DRAGONNE', is voor Leeuw/ achter *Serpent*.

Die Leeuwen werden somwijlen in ghetal in 't wapen ghestelt/ ende somwijlen chargeren sy eenich deel/ ende om dief wille aldan men die selve moet representeren kleyn/ worden gheblasonneert.

LYONNETS, ou LYONCEAUX. Men contenteert sich somwijlen met die hoofden van den Leeuw oft Leoparden in de wapen te stellen/ oft alleen/ oft gheaccompagneert/ hoe de selve ghestelt. Ziet *Leopard*.

LYS, schijnt meer een (a) Lis bloem te wesen/ als een Lelpe/ want die Lelpe en representeret die figure niet/ maer wel de Lis bloem/ doch is nu ghenomen voor een Lelpe by de Franschen/ hoewel ick gheloobe eertijds van een Lis bloem is verstaen ghewest/ ende in 't beginsel de belastinghe eens Koninckliken schilde/ ordinaris ghedraghen by de Koninghen van Oranckrijk/ namentlick/ Philips Augustus/ die in synen zeggel maer en is boerende een Lelpe/ sonder meer; doch nu verloozen dat privilegie door verloop van tijdt/ ende gheworden een ghemeene dzacht/ als het purpel.

a Faucher
liv. 1. de
l'origine des
Armoies.

Somwijlen worden die Lelpen in de wapen ghestelt sonder point beneden/ ende men blasonneert dusdanighe/ *sans queue*, oft / *à pied nourry*, oft / *pied coupé*.

Somwijlen worden sy ghestelt gheheel/ ende ghelijck die wassen in de Hoven/ *un Lys naturel*.

M.

MACLES. Ziet *Lozange*.

MACONNERIE, wordt van moztel-strepen ghesep/ die welke

ghebonden worden in de ghebouwen / ghemaect van ghehouwen steenen / etc. zijn ordinaris *de Sable*.

Men vindt oock ghebouwen van couleur oft metal sonder *Maçonnerie*, gelijk den *Tour* van den *Duc de Bouillon* / die welcke simpelick worde gheblasonnert *d'argent*.

MAILLE. Ziet *Boucle*.

MAILLET, houthamer / verschilt van *Marteau*, dat den *Maillet* altijd simpel is / ende sonder vercieringhe / ghelijck de koppers hamers / maect die *Marleaux* hebben den steele gheembouteert / (vide *Embouté*) dat is / onder beslaghen / ende noch somwijlen versien met een ronde gespe.

MAISON, wordt nu verthoont van een *esmail*, nu van verscheyden. Ziet *Essoré*.

MAISTRE, wordt gheseyt van de grootste ende meeste deel des schildts / want t beneden deel maect en is versien met een *poinct* / *le Maistre*, is de meeste boven.

MANTEAU, is den waren Wapenrock / in den welcken pleghen die wapenen ghestelt te worden / soo wel als in de Bannieren ende schilden : wordt oock ghenoemt *Cotte d'armes*, oft / *Surcot d'armes*. Is eyghentlick de parade van de *Kidders* / want die dese digniteyt niet en hadden / hunne wapenrock niet en mochten verciere met hunne Blasoenen / dat alleenlick de *Kidderen* toequam / ende dienden / omdat de personen van meeste erxtime souden bekent wesen / ende men mach discerneren de seypen van wapenen die sy deden. In de beschrijvinghe van de batalie van *Woerdinghen* anno 1288 gheschiet / ende aldan beschreven door een *Auteur* / die sich mede daer in vondt / leestmen aldus / spreckende van den Hertoch van *Brabant*:

*Al dat die Hertoghe hadde an,
Wapenrock, Helm, en Brithieren,
Dat hadde al teeken van Sidre Baniere,
Alst te rechte hebben soude
Van Sable metten Leeuwe van goude:
Dit teeken voerde hy al gheheel,
Sijn Broeder daer op dat Talesteel,
En die Bare sijn Oom bastaert;
Anders en was daer in die Vaert
Niemant, die derghelijcke droech,
Daer by was die Hertoghe ghenoech
Kennelijcke, &c.*

Brithieren schijnen te wesen twee plaeckens / die sy droeghen aen hare schouderen / ghearmozeert met hunne wapenen. Ziet den zeghel van desen Hertoch (a) *Jan* / de anno 1289. Inghelijck (b) van *Arnoldus de Wachtendouck*; ende *Wolffert* / Heer van *Keppel*.

Item / van (c) *Robertus* ende *Lodovicus* / *Graven* in *Vlaenderen*.

MANTEAU DE GUERRE, wordt ghemaect ghelijck ghenoech bekent is. Ziet als vozen.

MARTEAU. Ziet *Mallette*.

MASSACRE. Ziet *Cerf*.

MEMBRE. Ziet *Aigle*.

a *Trophées de Brabant*, tome 1. preuves pag. 122.
b *Annales de la maison de Linden*, preuves pag. 48.
c *Sigilla Comitum Flandria*, pag. 53. 51. 54. 55.

MERLETTE. Ziet *Allerions*.

Merulas te vorren / (seydt Franciscus boorz.) is een teeken dat den dragher is Edel gheworden dooz syn sterckte ende vromigheyt/maer naer opinie van andere/ dat dusdanighe egheene groote substantie in goederen en heeft/ maer dat hem 't fundament ontbreekt / ende leest dooz gheconquesteerde/ ende alnoch te geconquesteerde goederen: want dese ghevoeghelte moeten afghemaelt werden sonder boeten/ als egheen steunsel hebende/ ofte substantie. Ende dusdanige/ (seydt hy) die dese wapen voerden in de Hoben/ ende dienst der Koninghen/ ofte van andere / zijn / ende leven by de gratie der Heeren/ ende aldan zijn sy Edel: waer upt besluyt den Ruyter/ dat pemandt niet alleen edeldom en verkrijght dooz groote rijkdommen / maer wel meer ende eerder dooz andere deughden. Ziet *Bartol. Cod. de dignitat.*

De pooten van Merletten (seydt Bekenhawh) zijn soo kort / dat sy qualijck kunnen gaen. De Grieken noemen haer Apodes, quasi sine pedibus, niet dat sy egheen pooten hebben ghelijck andere voghelen / maer om dat sy die soo niet ghebruycken kunnen/ ende nedervallende / op den gronde bedecken; ende upt die reden afghemaelt in 't wapen sonder pooten. *ars imitatur naturam in quantum potest.*

METAL. Men kan gheen reden gheven / waerom die *Heraults des Armes*, ende andere Directeurs van de wapenen/ hebben meer ende liever ghekoosen 'tgoudt ende silver/ als lootwit oft oocker; dan ten ware dese/ om dat goudt ende silver de rijckste metalen zijn/ ende meest uptluysterende boven die colcuren/ ende oversulcx doen die stucken in 't wapen meer hun selven verthoonen.

MIRAILLE, wordt gheseyt van den Pepel/ als hebben spieghels op den rugghe.

MOLETTE, is het radt van de spooz/ of de spooz sels/ aengesien de reste maer en dient om die spooz vast te maecten. Ziet *Estolle*.

MONDE, is eenen Keplers bol/ boven hebbende een Cruys / *Surmonté ou sommé d'une Croix.*

MORNE. Ziet *Emboulé*.

MONTANT. Ziet *Croissant*.

MORAILLES, zijn nuytanghen langh ende ghekerft / die welcke de Marschallen ghebruycken om beter die Heerden te dwinghen.

MOUCHETE. Ziet *Decoupé*.

MOULIN, FER DE MOULIN, ou CROIX DE MOULIN.
Ziet *Ancre* oft *Nille*.

MOUVANT, treckende oft gaende van een secker zijde/ naer een ander zijde des schilds.

N.

NAISSANT. Siet *Issant*.

NAVIRE. Siet *Habillé*.

NELLE. Siet *Ancre*.

NOVE. Siet *Fourché*. Wordt oock ghenomen booz *Lie*, ghebonden/ ende omcinghelt (*entouré*) *d'argent à deux Fasces Nouées de gueules.*

NOMBRIL. Den schildt wordt bedeyle in neghen pointen/ (siet *Pointe.*) waer van de dyp principale maecten die plaecte van 't *Chef*, die plaecte van *Fasce*, ende van de *Pointe*, oft boet van den schilde. 't Onderste van 't *Chef*, 'twelck is 't *Point* daer den *Chef* hem voeght met den *Fasce*, wordt ghe-noemt *la place d'honneur*, ende d'onderste van den *Fasce*, d'welck is 't *Point*, alwaer den *Fasce* sich voeght aen den *Pointe* oft boet / is 't *Point du Nombriil*, alsoo dat *Nombriil* niet en is 't oprechte midden des schildts / ghelijck den navel in 'smenschen lichaem.

O.

OILLET, is een bloeme van verscheyden coleuren.

OGOESSES. Siet *Bexans*.

OYSEAUX, worden in wapen ghestelt tot 16 toe / boken dit ghetal / sepdmen *Semè.* vide *Antmaux*.

OMBRE, OMBRE', schaduwe / wordt gheseyt van figueren doozluch- tich / ghestelt op 't gros van 't wapen / sonder *esmaux*, maer die de selve als overschaduwten.

't Exempel van sulcke *Armoies* is mede in desen *Nederlandschen Heraldt* boozghekomem / te weten / *Bande d'or & d'azur de six pieces, à l'ombre d'un Lyon Brochant sur le tout, la Bordure engressé de gueules*, als wy 'tselve vinden op een oude *Sepulture* by ons alhier tot *Bergen* / onder de quartieren van *Ber- ghen* / *Grimbergen* / met den stam-naem *Trasignis* / ende met syn *esmaux*, in 't *M. S.* der *Genealogien* van 'thups van *Bozellen* / *Ermunde* / *Trasi- gnies* / etc. De *Sepulture* / beneffens hare parade in 't reppresenteren van man en vrow knielende / de man gheheel ghewapent / uptghenomen 'thoost ende handen / heeft die *Grasschrift* met dese *Quartieren*:

Reymerswale,
Gavere,
Hersele,
Pouckes,
Sickelen,
Slove,
Mersche,
Varnewijk,

Glymes,
Boutershem,
Hamale,
Trasignis,
Boshusen,
Spruiette,
Tornuer,
Perrete.

D. O. M.

NOBILI HEROI ADRIANO DE REYMERSWALE, EQUITI
AURATO, D. DE LODIICK, NIEUSTRIEN, WEIDENE, ET
IN SEVERGEM, QUI OBIT ANNO M D XXXIIII, V MAII,
AC IOANNÆ DE GLYMES, IACOBI BARONIS DE GRIM-
BERGEN FILIÆ. QUÆ OBIT M D XXXII, XVI MARTII,
IOHANNA FILIA OPTIMIS PARENTIBUS, HOC MONIMENTUM
RESTAURARI AC EXORNARI CURAVIT.

ONGLE', ARME', ghewapent met hoozn oft klautwe.

OPPOSE'E, wanneer die puncten van eenich *piece coupée*, d'een den ande- ren boben ende beneden teghenstaen. Siet *Chappé Chaussé.*

OR, is onder die metallē / d'welck die Sonne is onder die Hemel-
sche lichten. 'tis d'eerste onder die metallē / en coleuren der wapen.

Ende van dese couleur bestaen die Keyserslike wapenen; te weten /
eenen swarten ghekloben Arent explané, of uytgestreect in een gou-
den veldt.

Ende waerom den Keysers heeft een gouden veldt / (seyd den ghemel-
den de Foveis) ende egheen ander couleur / aengesien color aureus egheen
principale couleur en is / ende den selven moet ghedient werden met die
principaelste oft treffelickste. want den selven is / Sicut Deus in coelis, ita
Imperator in terris. Wordt geantwoordt / dat het goudt onder die metallē
is 'tghemoeichste / ende dat het niet en betaemt dat den Keysers in alles sy
wreedt / maer in sommighe sachtmoedich; daerom heeft den selven aen-
ghenomen om te matighen 't goude colour.

Nu / aengaende die vraghe / waerom den selven voert eenen swarten
Arent ghekloben / en uytgestreect naer syn segghen; wordt geantwoordt /
om dat den selven niet meer en soude hanghen naer d'een zijde / als naer
d'andere. Item / dat syne Keyserslike Majesteit betaemt niet alleen ver-
aert te wesen met die wapenen / maer oock met die wetten. Die swarte
colour in den Arent / beteekent wreedtheit ende strafheyt.

O R I F L A M M E, is een soorte van Banniere / in forme van wimpel / met
twee steerten / overzaept met blammen d'or, in eenen schildt *de gueules*,
eyghentlick ghenoemt *la Banniere St. Denis*, uyt redenen de Koninghen van
Francrijk de selve ontsinghen met een Benedictie / uyt handen van
den Abt van S^{te}. Denijs / wordende ghedraghen voor den Koninck in
bataille / ende by 'tghemeene gheimagineert uyt den Hemel ghekomen /
aen den Koninck Clouis den eersten van dien name / naer synen doop.
Siet du Tillet / *Recueil des Roys*, pag. 330.

O R L E. Siet *Essonier*.

O T T E L L E, is een figurē *d'fantasie*, haer uytbeypende in 't eynde tot een
ronde / ende van vozen spiclich / d'welck seer ghelijck is aen d'pfer van een
Lance / sonder openinghe. Andere segghen / dat zijn Amandelen ordi-
nairelijck stelten vier in forme van *Sautoir*, die punten buytenwaerts.

O V R S, heeft syn bysonder ghestalte ende posture. Den Beer en verthoont
nimmermeer meer als een ooghe ende oore / ghelijck den Leeuw. Is
sombwylen *passant*, somwylen *rampant*, somwylen de hout om hoogh.

Den Ursus heeft synen naem aburgendo, om dat den selven sterck aen-
dzingt en praemt / ende wel vast hout den welcken hy klamt / Plin. l. 8. c. 38.

Is een bitter ende onberduldich dier / d'welck sich soeckt te wreecken
tegen een pder die hem aenraeckt. Waerom / soo wanneer yemandt hem
inghevaren heeft / ende hy den selven aengegrepen heeft / ist by aldien een
ander hem aentast / terstont soo verlaet hy den eersten / ende grijpt ende
valt desen tweeden aen; ende soo wanneer daer een derde komt / die hem
inbaert / soo verlaet hy den eersten ende tweeden / ende staet meest tegens
den derden op / ende syne sterckte is meest in syn boozste voeten.

Wanneer hy hem niet wreecken kan / met het luyghen op syn poot be-
dwinght sich selven / oft hy segghen wilde;

*Wanneer van meerder siet, u ongh'lijck te gheschieden,
En dat ghy niet en kondt gheweldt daer teghens bieden,
Slacht my, die met ghedult die slaghen op sijn huys
Ghebonden staende krijcht, suycht al ten pooten uyt.*

Ende men siet dat den Beer hongherich wesende / ende willende den honich van de Bpen rooven / wordt belet dooz d'inventie ende ghebruyck van eenen hamer / den welcken / als hy wilt met spnen boet wech stooten / soo komt den selven wederom / syn ooze slaende ; waer ober ontfelt ende gram wesende / soo verstoet hy den selven met meerder kracht / den welcken weder boetende / forzigher treft den Beer / ende dit gheduert soo langhe dat syn hooft (want 'tselbe d'wiel is) kranck ghewozden zynde / beswijckt / ende valt neder op seecker aldaer ghestelde pinnen / ende scherpe houten / ende alsoo is den selven dooz syne dwaesheyt / oorzaeck van syne doodt . *Arifl. l. 16.*

P.

PAIRLE, is een figure / bestaende upt dzy *Cottes* , upkomende upt de twee hoecken des *Chefs* , ende van den beneden puncte hem t'samen voeghende in 't midden des schilds / maeckende alsoo de letter Y , upghenomen dat deel / komende upt 't punct / is wat langher / alsoo dat het haer ghelijck maeckt aen d'andere twee tacken .

PAL , is mede een van de deelen *honorable ordnatres* , ende heeft syn booztkomende linie recht van boben dwers dooz 't midden van den schilde / tot beneden in het *point* , ad modum pali . Conferreert boozts 'tblasonneren van den *Pal* , met 'tblasonneren van den *Bande* .

PALE' & CONTREPALE' , wordt ghelept wanneer den schilde is ghecoupeert / ende dat die halve *Pal* van 't *Chef* , hoewel van ghelijcken *esmaux* met die van 't *point* , zyn niet tegenstaende verschillende in hen ghemeten ofte rencontre / alsoo dat / ist saecke d'eerste als *Pal* van 't *Chef* is van metal / d'ander teghen ober beneden / ende 'tselbe suppozterende / moet wesen van couleur / ende soo boozt aen .

PAL FLANCHE' , open ende hol boben ende beneden .

DEMI PALI FLAMBORANS , is een soozte van *Emanches* . Ziet *Emancke* .

PANNES , oft **PENNES** , zyn voederinghe . Daer zyn twee soozten / *Hermine* ende *Vair* , d'een ende d'ander heeft *argent* booz metal ; ende booz colour / heeft d'*Hermine* swart ; ende *Vair* , *azur* ; waerom als desen reghel is ghehouden / sal ghenoech wesen te segghen : *Il porte d'Hermine* . *Il porte du Vair* . Daer aengaende den *Vair* , ist saecke d'*esmaux* anders zyn als van *argent* ende *azur* , moet uptghedupt worden .

PAPILLONS , worden ghefozmeert in 't wapen met de vleughelen open ende upghetreckt / ende upt oorzaecke dat den *Pepel* heeft die vleugelen gheschildert met spieghels / wordt hy gheblasonneert *Ombre en Miraille* . Ziet *Miraille* .

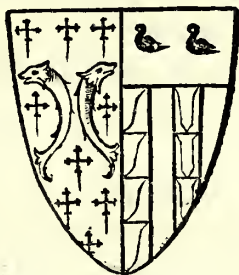
PAPELLONE' , wordt verthoont by fozme van schelpen oft halve ringhen / van de welke die eynden trecken om hoogh / ende die halve ronden om leegh / ende dat met ghelitten ende beschickinghe d'een op 't ander / by fozme ghelijck zyn die ronde teghelen oft schalien / waer mede die hupfen worden ghedeckt . die geheel van dese schelpen / behouden die plaecte van 't veldt / ende die kanten die gheboecken en vercierfel .

PARTY . Ziet *Coupee* .

Die voutwperfoonen komende dooz haer houtwelijken in de stammen ende familien van hare mans / boeren die wapen van de selve partcy / met die

die van hare vaders / al-hoewel sommighe sustinereu / dat die vrouwen eghen en moeten hebben; oft wilmen haer wapen gheben/ die selve souden moeten verborghen zijn onder die wapen van hunne mans; in sulcker boeghen/ datmen de hare niet en sie/ dan als een *Ombre*: waerom in sommighe oude Sepulturen van Franckryck werdt ghesien 'twapen van den man / ghetrocken den gheheelen schildt langhs/ ende die van de familie van de vrouw upt te kijken beneden in een houckken/ als wesende met d'ander bedeckt. Charles Lopscau.

Wat de vrouwen wapens hebben ghevoert / kan men ghenoech goet maecken upt menichte van zeggels de seculo duodecimo, representerende een vrouwen/ hebbende het schildken van hun wapen neven hun staende/ om te bewyfen hun kam / maer men sal niet binden/ dat vrouwen den schilde in de handt voeren. In de oudste glazen sietmen die wapen van man ende vrouw aldus gheerprimeert / ontrent 't jaer 1270. is van

Chibaut de Bar/ ende Jenne de Corp / want die ruyten niet langh in't ghebruyck en zijn gheweest.

PARTI DE L'UN EN L'AUTRE. Ziet de *L'un en L'autre*.

PASME. Ziet *Dauphin*.

PASSANT, *Marchant, Allant*. (Ziet *Leopard, Lyon, Animaux*.) Is d'ordinaris posture van alle ghedierten der aerden/ d'welck gaet. wordt al contrarie teghen *Rampant* ghenomen.

PASSE' en *Sautoir*. Ziet *Lyon*, ende *Fourché*.

PATE, poot / wordt gheseyt van den Leeuw/ Griffioen/ Beer/ ende andere viervoetighe beesten/ oock van den Papegaep.

PATE', wordt oock gheseyt van 't Cruys/ quia extremitates ejus sunt patulæ.

Croix patée, ghelijck de Ridder van Malta draghen/ in 't welck men siet/ dat die zyden haer veel meerder verheyden als sy in 't middel zijn/ zynde dypmael byeder in haer uiterste als in haer begin. Die Ridder van Malta draghen dit Cruys met acht poincten / ter oorsaecken van de acht zaligheden.

PAVILLON, is / d'welck dect ende bekleedt die wapen van de Keysers ende Koninghen. bestaat upt twee deelen / upt den *Comble* oft hooghste/ d'welck is als den hoet/ ende die gordijnen oft omhanghsels / die welke als den mantel maecken. Die Hertoghen/ hoewel souverains/ en bekleeden hun *Timbres* ende *Armories* maer met een alleen/ te weten/ oft den *Chapeau*, oft den *Manteau*, als maer hebbende een part tot die digniteit d' *Pavillon*, d'welck is gereserveert gheheel/ ende bestaende upt alle syne deelen voor die wapen der Keyseren ende Koninghen. Doch wie sal wet stellen aen een souverain Prince? want ick meyne daer geene Heraldische schriften te binden en zijn/wetten stellende/ die by yemande gheadmittéere

- zijn van alle de Princen souberains: oock en is niet seer oudt/ dat dese prescriptien in vogue zijn/ meyne niet booz't jaer 1400.
- PENDANT DE LAMBEL.** Is niet een Blason/ maer een deel van Blason/ d'welck aenghehecht is/ ende aenhanght aende beneden kant of boozdt van den *Lambel*. vide *Lambel*.
- PENNE.** Ziet *Panne*.
- PENNON.** Ziet *Cornette*.
- PENNETON**, 'tdeel des scutels/ d'welck 't slot ingaet om te openen.
- NOTA.** Dele Edele hupfen voeren in hunne wapens scutelen / de welke zijn bereekende eerbaer/ schaemte/ gherustheyt / ende macht. Ziet *Geliot* / verbo *Clef*. Sommighe voerender eenen / sommighe twee/ sommighe dyp/ sommighe recht om hooghe (*in Pal*.) sommighe leggende / sommighe teghen rughs (*adorsées*) die hun *Pennetons* hebben ghekeert d'een na d'ander/ of ghestelt in *Sautoir*.
- PERY.** Wanneer eenich stuck van Blason is ghestelt dusdanichlijck in 't wapen/ dat 'tselbe niet aen en raectt d'uyterste/ ende die kanten des schilds. Ziet *Abyssme* ende *Brocher*.
- PICOTE.** Ghetickt met klepne tipkens oft sproetkens / ghelijck den *Crupte*/ die welke ghetepcken zijnde van weghen syn naturel in de wapen/ alsoo wordt gheschildert oft gheset om te onderkennen van de andere visschen.
- PIED DE L'ESCU.** Ziet *Pointe*.
- PIED COUPE'**, oft **NOURRI.** Ziet *Lys*. Wordt gheseyt van de *Lelpe*/ wanneer beneden den bandt/ metten welcken de dyp *Fleurons* worden by den anderen ghehouden/ die welke die *Lelpe* composeren / niet anders en verschijnt. Dit woordt *Nourry* wordt dusdanige *Lelpe* toegheschreven/ als oft die in d'aerde ware gheplant / om haer te onderhouden ende nourisseren.
- PIED POSE'**, wordt gheseyt wanneer die *Lelpen* worden in de wapen ghestelt gheheel/ met een *Point* beneden; soo voeren onse Heeren van *Wesemale* / *Kostelaer* / *Aerschot* / *Lier* / ende andere *Wabandtsche* familien.
- PLATE.** Ziet *Befans*.
- PLUMETE.** Ziet *Decoupé*.
- POINT.** Ziet *Equipollé*.
- POINTE**, oft *Pied de l'Escu*. Is meest beneden deel des schildts/ om dielwille dat naer die ghemeyne reghel / den schildt moet beneden upren in een *Point*. Ziet *Cornette*.
- POINTE'**, is een stuck van Blason; klimt van beneden upt die hoecken om hooghe/ ende hout syn punct op in 't midden des schildts/ ende en moet altydts maer een alleen wesen in eenen simplen schildt. Ziet *Maisire*.
- POINT RENVERSE'**, is contrarie/ oft beter die selve figuree/ maer die haer is heroerende oft komende van de zijde des *Chefs* nederwaerts/ ende bevat oft besit die twee derdendeelen van de breedte van 't *Chef*, haer selven verdunnende ende minderende tot een spits / naer advenant sy naectt 't *Point* des schildts/ d'welck sy nochtans niet aen en raectt.

Den vermaerden Ridder/ *Messire Johan Chaudos*/ hadde dus danich synen wapenschildt / *d'argent, un point renversé de gueules*. Siet Guillim his Display of Heraldie, Chap. 6. pag. 61.

POINTE EN POINTE. Ziet *Espée*.

POINTES EN FASCE, zijn *Pointen* van couleur ende metal / die hen boeghen deen in d'ander: souden beter moghen ghequalificeert worden met den naem *Emmanches posées en Fasce*, tot distinctie van *Emmanches*, die in *Pal* worden ghestelt.

POMME POMMETE', wordt gheseyt van 't *Crups* / wanneer 'tselbe spne uystersten rondt heeft by forme van een holle, ende gelijk een palster der Pelcrinnen. Waerom oock wordt genoemt *Croix Bourdonnée Pommetee*, wordt oock ghebruyckt in 't blasonneren van de wapenen van Clebe / die welcke zijn *de gueules à un escusson d'argent, &c. aux Rayx d'Escarboucle percez Pommetez & Fleuronnez*.

POTENCE, een krucke. Ziet *Escarre*.

POTENCE, wordt gheseyt van 't *Crups* / d'welck spn cynde heeft ghemaeckt by forme van een kruck / oft onse letter T, die welcke is die oude Hebreeusche Tau. Sulcx is gheweest 't groot *Crups* van Hierusalem / ghenomen door Godesrop de Bouillon.

POURPRE, in 't Latijn Purpura, Tyrius, heeft synen naem van seeckeren (a) visch / ghenaeemt Conchyle, oft Purpura, die in de bergangen tijden in groote abundantie werde gebonden by de vermaerde stad *Cyprus* / gelegen aen de Zee Phoenicia, hebbende in synen mondt een excellent ende kostelijck sap / van uytnemende deught in 't verwen der Laeckenen; waer van 't ghebruyck eerst is gebonden by die van *Cyprus* / ende uyt die reden ghenoeemt Tyrius color, by niemant ghebruyckt in d'oude tijden / dan by (b) Koninghen / Princen / oft hare favoriten. Gock na d'opinie van eenighe / uyt dier oorzaecke soo raer in *d'Armoies*. Hoe 't selve in 't blasonneren mach ghestelt werden / ziet *Coleur*.

a The History of the world, by Walter Raleigh, l. 2. chap. 7. § 3. pag. 337.

b Daniel. cap. 5. vers. 16. Item, Machab. lib. 1. cap. 10. vers. 20. & 62.

Q.

QUARTIER, is een recht vierendeel van den schilde / wanneer den selven in vier ghelijcke deelen bedeckt is. Siet *Escu*.

QUEVE. Siet *Leopard*, ende *Lyon fourché*.

QUINTE FEUILLE. Siet *Augemme*.

R.

RACOURSI. Siet *Alizé*, 'tghene die kanten van den schilde niet en raectt. *Croix racourste*.

RAMPANT RAVISSANT. Siet *Debout en Lyon*.

RAMES, oft RAMVRES. Zijn de hoozens van 't Hert. Siet *Chef*.

RANCHIER, is 't pfer van eender *Zepene*.

RENCHIER, is een soorte van Hert / grooter van corpus ende hoozens / die welcke langh ende plat zijn op 't fatsoen van die van de *Opynen*.

REBATEMENS, zijn verscheyden soorten van *Blasons* / oft merckteekenen van bekleppen; waer van die figueren beel gemaect worden

naer fantasie / ende haer tincture van ondermiddele colouren / te weten / *tanné ou sanguiné*, niet van metal oft gelast / anders werden additien ter eeren. De principale formen deser figuren zijn :

VNE DEXTRE POINTE : een bedeelinghe des schildes boven in den rechteren hoecck van 't *Chef*.

VNE PLAINE : een bedeelinghe dooz een rechte linie in 't punt beneden.

POINT EN POINTE : een bedeelinghe dooz twee gheboghen linien / hebbende haer punt *opposé* 't punt beneden den *Fasce*, in 't punt *du Nombri*.

GOUSLETS : een bedeelinghe dooz een linie ghetrocken boven upt den rechten ende linker hoecck van 't *Chef*, naer 't punt *d'Honneur*, ende soo dalende linie recht tot in 't benedenste punt des schildes / in forme *de Poulptre*; waer by verthoont werden beyde de rechter ende linker *Gore*. De beteekeninghe / siet Guillim his Display of Heraldry, Sect. 1. Chap. 8. pag. 32. 33. 34.

RATRE. Siet *Rustre*.

RECROISETE, wordt gelept van 't Crups / 'twelck heeft andere *Cravens* te langhs syn tacken / waer van elck maect soo vele crupen.

CROIX CROISSE'E, is een Crups / d'welck aen pder van syn uytersten een ander heeft / alsoo dat schijnen vier Crupen te wesen / welcker voeten hun voeghen in 't vierkant dooz een egale distantie in 't midden des schildes. Duldanighe Crupen voeghen ghemeenlijck by hun schilden de *Pellegrimmen van Jerusalem*. De *Sepulture van van Bemmel* / ende *Joffrouw Coznelia de Rouck* / heeft dit Crups in een schilde / 't wapen van *Bemmel* / en de *Rouck en Tal*, in 't Choor van de groote Kercke tot *Berghen*.

RESARCELE, gaet oock 't Crups aen / men moet trecken van buyten ende langhs die zijden des Crups een *Filet*, maer niet langhs die eynden / alsoo datter tusschen het Crups ende het *Filet*, eene openinghe zy / die welcke dort verschijnen een ander *esmail*, als is *d'esmail* van 't Crups / oft den *Filet*. Siet *Geliot*.

ROC ROCHER. *Steenrotte* / wordt verscheydentlijck ghefigureert / somwijlen ghelijck een seekere figure van 't *Schaeck-spel* (mepne wel ghenoeemt *Casteel*) met seekeren reghel ende proportie / eben ghelijck een pilaer / versien met syn vierkant van de *pedestael* / met een oft twee *Cordons*, ende twee *Pointen* omghekromt op 't opperste. De forme sal best verstaen worden dooz die figure ende de reden by Guillim his Display of Heraldry.

Somwijlen wordt die *Roc* verthoont na syn naturel / scherp / straf / breedt beneden / ende spits in 't opperste.

ROMPU, oft *Brisé*. Siet *Brisures*.

ROSE, wordt uytghebeeldt somwijlen met een stele / ende werdt als dan ghenoeemt / *Rose Soustenuë*; sommighe sonder / maer altydts open; somwijlen die bladeren van een *esmail*, ende 'thert van een ander / wordt ghenoeemt *Rose Boutonné*; somwijlen geheel van een *esmail*; ende somwijlen die punten van de *Casse* van een *esmail*, d'welck verscheydende is van 't *esmail* der bladeren.

ROUGE. Siet *Coleur*.

ROVRE. Siet *Cheſne*.
 RVSTRE Siet *Lozange*.
 SABLE. Siet *Coleur*.

S.

SANGLIER, een wildt Swijn / en verthoont maer een ooghe ende een oore: is altijd passerende met den hoofde om leeghe / syn naturel volghende / ende en siet niet herrewaerts oft derwaerts; maer gaet syns weeghs recht he-
 nen in / ende upt / soo lange den selven duert.

Is sel ende onreyn. *Isid. l. 12. c. 1. & dicitur aper quasi acer, om syne felle wreetheit / want naer die groote van syn lichaem / is t seer sel ende wreedt / van de Latijnsche genaemt Verres, van syn vires ofte krachten / naer t segghen Isidori loc. cit. ende ingeballe dat Schilders willen uptbeelden den haet oft nijt / so schilderen speenen mensch / zijn selven poingarderende / sittende ende rydende op een wild Swijn.*

Een Swijndan is van sulcke selheit / dat / ongherecht syn leven / inloopt te-
 ghen plere wapenen der jaghten / ende dickmael nu ghequetst wesende / den jagheren doot.

t Swijn te voeren (seyd *Franciscus boorz.*) is een tecken / dat den dragher is nijdich / eenen subtilen en stercken krijghsman / die welcke eer ende liever re-
 solveert te sterben als te vluchten / ende soo syn lijfen leven te salveren. Den ghes-
 melden Aetheur soude daer meer af segghen / ten ware de liefde van Verlandt hem wederhiet.

Men verthoont oock den Hure / kop van t Swijn / somwijlen binnen den schilde / somwijlen voor *Cimier*.

SAVTANT, is eyghen aen den Ham / ghelick *Rampani* aen de Leew.

SAVTOIR, SAVTEVR, SAVTOVR, is een van de stucken ghe-
 heeten *honorables ordinaires*, hebbende de forme van een Cruys / doch differe-
 rende van alle d'andere / die welcke hebben haer partijen d'een recht op-
 gaende / ende d'ander traverferende / daer dit is oblique ende *Biaſes*; als
 de letter X, ghemeenelick gheheeten t Cruys van S. Andries / ofte van
 Bourgondien. Die redenen / siet den Aetheur en t Cruys / den schilde van
 Na.

Sommige *Sautoirs* zijn simpel / gaende tot die eynden des schildes.

Andere zijn opgehouden / *Alaizez*, noch zijnder *Sautoirs chargez*, andere die
 van *Pannes* zijn / so wel als t Cruys.

SEANTES PARTITIONS. Siet *Accompagné*.

SEME. woꝝdt gheseyt / soo wanneer eenige figuren verbullen den schilde /
 sonder *Nombre*.

NOTA. Datmen dit woꝝdt *Semé* oock ghebruyckt / wanneer vogelen
 ende andere stucken / die men niet en zaeyt / sonder getal bullen den schilde / ghe-
 lijk zijn schelpen / etc.

SENESTRE, die sincke hand. Maer dit woꝝdt (*gauche*) en ghebruycktmen
 niet in t blasonneren / ghelijck oock niet (*droiſte*), maer men seyd *dextre-Senez-
 stre, le Bras dextre, of dextrôchere*, etc.

SENESTRE, vergheselschapt op de sincke zijde.

SINISTRE, gheset op de sincke zijde / so wanneer den schilde is *Partyen Pal*,
 ende die twee derdendeelen naer die rechte zijde / zijn van een *esmail*, ende d'an-
 der resterende nae die sincke zijde / is van een ander.

SICAMOR, is een Cerck gebonden/ghelick een reepe.

SOLEIL, wordt verscheidentlick verthoont/aengaeude syn stralen. Som-
wilen worden hem ghegheben 16 / somwilen 8. ist saecke minder of meerder
in ghetal worden gebonden/moetmen die stralen wtdupden.

SOMME. *Ziet Cerfou Donionné.*

SOVSLETOVT, wordt ghebonden / soo wanneer in't *Pointe* van den
schilde/ ende in't gheheel beneden van de principale wapenen/ ende allen *Cans-
tons* ende *qbartieren* / die welcke daer moghen wesen/men stelt een laetste ende
onderste/van welck't veld bevat die ghehele breedte des schildts ende en heeft
maer vooz syne hoogte die spatie ende wijde : alwaer den schild hem begint te
krommen om sich te eynigen in een *Point*, is een specie van *Rebattement*, ghe-
noemt *en plaine sous le tout*.

Daer zyn noch *Cantons* oft wyterdeelen des wapens / die welcke men oock
stelt aen't *Point* van den schilde/niet geheel (*Sous le Tout*) onder al / maer alleen
van een deel/d'welck men noemt *Enté en Pointe*. *Ziet die wapen van Savo-*
pen in haer beneden deel.

SOVSTENV. *Ziet Supporté.*

STANGVE. *Ziet Gomene.*

SUPPORTS, SPPPOSTS, ou *Tenans*, die welcke houden /draghen/
ondersteunen den schildt/niet dat een boom/ tzn groen ende in syn naturel/ tzn
ghetronckt / aen de welcke sommige hechten ende hangen hunne wapenen/
mach ghenoeemt worden *Support*.

Die oprechte *Supporten* zyn ghedierten een oft twee / d'welck niet toeghela-
ten is dan aen Koninghen / Princen/ ende groote Heeren. *Ziet den Auteurs.*

Heer Willem Draeck/ Schepen t'Antwerpen/ 1452. voert twee *Supports*, te
weten / Joffrouwen.

Heer Wouter vander Liff/ heeft synen schildt ghesupporteert *à dextre* van
een Jonckvrouwe; *à sinistre*, van een sittende Genhoozen.

Den wapenschildt van een *Branche*, van het oudt gheslacht van Kouck/
binde dus ghesupporteert door een man van wapen/op een oudt glas : Ende
was den schildt van Johan de Kouck/ Capitem verschlagen in eenen strydt
tegens de Barbaren ter Zee.

Volghens
d'originele
by den Au-
teur.

Ende men moet niet dencken dat dit gheschiede by conniventie oft intrusie/
wantick soude van siecle tot siecle konnen bybrengghen exempelen / soo dat
het schijnt/ oock gheoozloft was in dese Provintie van Brabant/ *Supports* een
oft twee te stellen.

Plus

Plus valent exempla, quam præcepta;
Et melius docemus vita, quam verbo.

Leo X.

Elcke Probitie heeft sijn ghebruyck/ ende dat in d'eene is toe-ghelaten/
wordt dickmaels in d'ander niet ghetolereert: want die Heeren/ of het ghe-
bruyck maecten die wetten.

SUPPORTANT, wordt ghelept van den *Fasce*, wanneer in't *Chef* van de
wapenen eenigh *Dier* is/ d'welck schijnt ondersteunt ende onderhouden
te welen door den *fasce*; in sulcken ghevalle wordt den *fasce* ghequalificeert
Supportant.

Ende is onderscheyt tusschen *Supportant* ende *Chargé*, door dien men den
fasce noemt *Chargé*, wanneer eenigh deel boven oft (beter) binnen den *fasce*
is. Maer *Supportant*, wanneer die figuree hoogher is/ ende in't veldt des
wapens ontrent 't *Chef*.

SUPPORTE SOUSTENV, wordt gesept van de wapenen/ die welke
dyp ofte vier quartieren hebben boven in den schilde/ ende onder beneden
naer den *pointe*. Nademaal die beneden zijn/ draghen die boven zijn/
worden gheblasonneert *Supporté*.

Dit woordt *Supporté*, wordt daer en boven verstaen/ wanneer 't *Chef* is
van twee *Esmaux*, ende d'*esmail* van 't boven-deel/ bevat ende besit de twee
derdendeelen; men blasonneert sulcx *Supporté*, te weten / van 't ander der-
dendeel.

SURMONTE, wanneer *l'esmail* van 't beneden deel van 't *Chef*, overwindt
ende die reste te boven gaet.

Men seyd oock / *le Sceptre de France surmonté d'une fleur de Lys*. Siet
Sommé.

SUR LE TOVT. Siet *Chargé*, *Surchargé*. Wordt oock gebuyck in't bla-
sonneren van den ouden *Baslon*, stoc van Bourbon/ die welke die geheele
wapen door trock; ende van de strepen der Bastaerden, Siet *Brocher*.

SINOPLE. Siet *Coleur*.

T.

T oft **TAV**, is een specie van 't **Crups** van sulcke foyme/ als is 't **Crups**
Potencée. Sulcx draghen de Religieusen van *S^t. Anthonis* / van *azur*
op hunne rocken ontrent 'therte. Siet *Potencée*.

By ons die familie van **Bette** voert insghelijcx in eenen azuren schilde
alsulcke drie **Crupsen**/ oft *Tau d'or*, te weten / *deux au un*. Dooztaen staet te
observeeren/ dat subtijslick is te onderscheyden die woordt / *dry*, of *trois*.
Want inghevalle die dyp *Tau* ghestelt worden dyphoeckich in *scuto*, is
niet te twiiffelen/ of is ghenoechsaem ghelept, met alsulck ghetal en ma-
niere van sprecken / *Il port d'azur a trois Tau d'or*; maer inghevalle die dyp
Tau werden gestelt *Palati*, pijl/ of staecks-ghewijse/ is het niet ghenoech
soo te seggen: want den schilder/ oft oock pemandt anders dit hoozende/
en bekrijght gheen volkomen bescheet of onderwijsinghe; maer men
moet alsoo sprecken/ dat dien voert dyp **Crupsen**/ of *Tau d'or* (ad modum
pali) *en pal*: ende 'tselbe moet oock gheboeght worden in dus danighe wa-
penen/ in de welke die dyp *Tau* worden gestelt *en Bande*, *Fasce*, etc. naer dat
in de wapenen ghesien wordt ende bebonden.

TABLE D'ATTENTE, zijn schilden alleenlijck van metal of colcur /
sonder eenighe figuree. Siet *Escu*, en den *Auteur*.

- TACHETTE & COULORE**, wordt ghebruyckt van *Salmander*.
- TAILLE**. Ziet *Coupe*.
- TAILLE FRANCHE**, wanneer in 't middel van *Taille* is een kerf oft inhouw.
- TARRER**, oft **TOURNER**. Ziet *Heaume*.
- TAVELE**. Ziet *Moucheté*.
- TAUREAU**. Ziet *Bœuf*.
- TENANTS**, de welke eghentliĳck houden / als *Supports* draghen ende ondersteunen den schildt. Ziet *Supports*.
- TESTE**. Ziet *Araché*.
- TIERCES**, ou **TIERCHES**, zijn *Fasces en Devise*, ghedeelde *Fasce*, de welke dyp en dyp worden ghestelt / ghelijck die *Gemelle* twee ende twee. Ziet *Gemelle*.
- TIERCE**, wordt gheseyt van den schilde / wanneer den selven is gedeelt in dyp deelen / 'tzy in *Pal*, 'tzy in *Bande*; wordt aldus geblasonneert in *Pal*; *Portoit d'azur au chevron d'or*, *party d'or a la Fasce de Gueules*, *Tiercé d'argent: a la Bande*; de *Stnople*.
- TIERCE**, met of dooz *Bandes*, wanneer den schildt is gedeelt in dyp ghelijcke deelen / als in dyp *Banden* / bestaende upt dyp verscheyden *Esmaux*, sonder ander *Champ*, noch figueren: *Portoit Tiercé en Bande d'or*, de *Gueules & d'Azur*.
- TORQUE**, is eenen gonden ghedraepden bandt / soo wel ten respecte van syne circumferentie / als van syne draeyinghe / ghemaect van eenighe gheweven stoffe / als is om de hoofden der *Woozen* / ende hoeden der *Turcken*. Is het minste noble / onder alle bercierselen / ende altydt van 't principaelste *Esmail* van 't gros der wapenen / soo wel als de pluymen oft feulagien.
- TORTILLE**, *Bandé, Lié*, ghebonden oft ontbonden / wordt gheseyt van *Woozen*-hoofden met bandekens ombonden; welke bandekens zyn ghelijck den *Bourlet*, die welke somtijds dient dooz *Timbre*.
- TORTEAU**, oft **TOURTEAU**. Ziet *Bezans*.
- TOVRNE**, ou **CONTOVRNE**, wordt verstaen / wanneer d'aenliche van de ghedierten / oft van andere figuypen is averrechts ghekeert / te weten / niet na die rechte zyde / waer toe alle ghedierten ende figuypen hun aspect moeten hebben / maer naer sincker zyde; dusdanige worden ghe-noemt *Tournez* ou *Contournez*. Ziet *Contourné*.
- Wengaende de *Croissants*, die moeten regulierliĳck hebben hare spitsen opwaerts; maer ist saecke sy die ter zyde waerts hebben / worden gheblasonneert *Tournez*. Ziet *Croissant*.
- TOVR**, **SLOT**, **TOVRNELLE**, die *Tozens* / worden op verscheyden formen verthoont; sommighe rondt / sommighe vierkantich / sommighe met canteelen oft tinnen / sommighe met vensters / sommighe sonder poozten / sommighe hebben die poozten getrailleert als die schutbalcken / sommighe hebben boven noch een kleyn tozen (d'welck dient dooz een *Donion* ende bysondere *Foztresse*) sommighe hebben op 't bovenste eenen werchaen. Ziet *Donionné*.

- TRABE.** Ziet *Gomene*. *Trabe* werd't oock verstaen van de *Stock* / die welke de wapenen ende *Banieren* houden ende *draghen*.
- TRAICT**, is een oꝛdentlijk ghebolgh / oft oꝛdꝛe van ruyten van een *schaeckbert*.
- NOTA**, datmen *Traict* niet en ghebruyckt / wannec' 'tvelde gheheel is van ruyten / maer men seyd't simpelgick / *Il porte eschiquité d'or & d'azur. Dacc* ist *saecke* / *Dacc* maer twee of dꝛꝛ ghebolghen en zyn / soo *blasonneerde* *N. portoit d'or a la fasce eschiquité d'argent & de gueules de trois Traicts, ou de deux Traits*; soo wannec' in't gheheel vierkant maer dꝛꝛ ghebolghen en zyn van ruyten / *alias poincten* / soo *blasonneertmen* / *N. portoit quatre points d'eschiquier d'or equipollez a cinq points de gueulle. Ziet Equipollé.*
- TRANCHÉ.** Ziet *Coupé*. *Tranché Taillé. Ziet Taillé Tranché.*
- TRANCHE EDENTEE'**, wannec' in plaetse dat *Tranché* maer en word't uytghedeelt simpelgick by forme van een *Filet*, *strepe* / *strene* tot een *Bande*, die twee deelen des schildes (in plaetse van den *Filet*) in makanderen komen als met tanden.
- TREFLE, TIEREE, FEVILLE**, word't epghentlick gheseyt van een *Claverbladt* / dickwils ghestelt met sijn steelken / sonder t'exprieneren / of 'tghene ghestelt word't *Clavers-wijse*.
- TREILLES.** Ziet *Frete*. Word't oock ghenomen booz't rooster of *traille-werck* / d'welck is in 't besiere des *Helms* / de welke dienen tot *Timbre*. Ziet *Heaume*.
- TRESCHEUR**, Ziet *Essonier*.
- TIMBRE**, epghentlick ghespoocken / is al dat boven den schildt word't ghestelt / waer van komt dese spreucke / *Timbrer ses armes, Timbres* bekleeden ende verciere sijn wapen; al hoe-wel somwijlen dit woord't *Timbre*, meer epghentlick word't verstaen van den *Helm* / als van d'ander ciersinghe. Ziet den *Auteur*.

V.

VACHE. Ziet *Boluf*.

VAIR. Ziet *Panner*. Die forme is ghelijck een *kloercken* / of ghelijck een *hoogh hoercken* / met korte *kanckens* / alsoo gheposeert / dat d'een om *hoogh* / ende d'ander om *leegh* zijnde / sy hun soo wel by den anderen *voeghen* / dat dooz haer *menichvuldigen* / zy den geheelen *schilde* *vullen*; soo datmen in *dusdanighe* wapenen / noch 'tvelde / noch eenige deel of 'tstück van *Blason* / en mach segghen te wesen / als de *figueren* alleen.

VAIRÉ, quasi *VARIE'*, wannec' die *figueren* van *Vair* zyn van anderen *Esmaux* als den *Vaire* selver; ende in sulcken cas moet men uytduckelijck beduyden die booz'sz. *Esmaux, Portoit Vaire d'or & de gueules.*

VAIRE CONTRE VAIR, seyd't men / wannec' of die *spitsen* / oft d'onderste van de *figuere* zyn ghestelt d'een teghen den anderen.

Men siet oock cruyden *Variées*, die verciert zyn met *Vair*.

CROIX VAIRE, wannec' die *pottekens* / oft *kloerckens* hebben hare *spitsen à l'ordinaire*, ende les *Esmaux* oock: hoe sy moeten gheblasonneert worden / siet *Vaire*.

CROIX DE VAIR *appointée*, soo wanneer die kloepkens zijn *Pointe contre pointe*, in't Crups.

VAIR AFFRONTÉ, wanneer die toppen van de legghende *Vaires* hebben alle hare pointen/ streckende naer't hert oft *Centre des Crups*; *il portott de Gueules, a la Croix de Vair affronté*.

VANNET, een kleynen wan. Die *Cocquilles* worden van sommige alsoo ghenoeemt.

VERSE, ou **RENVERSE**, aberechts ghestelt als een keper/ met den top nederwaerts/ een wassende *Dane*/ met de spitsen om leech.

VESTU, is een specie van rebastement/ wanneer den schilde is ghebult met een vierkant/ staende *Lozanger* - wijs/ waer van de vier pointen racken de vier kanten. Dit vierkant houdt die plaetse van't veldt; ende die vier hoeken die overschieten/ gheven aen den schilde de qualiteyt/ dat hy ghenoeemt wordt/ *Vestu*. Ziet *Chappé Chauisé*.

VILENIE. Ziet *Lyon*.

VILLE, Stadt; worden gherepresenteert oft verthoont/ somtijlen als simpelheek gesloten/ d'ander hebben de muppen met toozens versien/ d'ander met open poozten/ d'ander toe gesloten met poozten/ zijnde van ander *Esmail*, ende ghemetst van *Coleur*/ oft *Metal*.

VIROLLE. Ziet *Cornet* en *Enguiche*, wordt epghentlijck ghenomen booz de ringen aen't mondstuck en 'tuyterste deel van den hoozen/ of trompe. De trompen in den schilde van den Heer van Hoozen/ mede een van de seven Baenroffen/ verflaghen 1345; in Golt-Dzielandt/ volghens dat meer ghemelde M. S. vinde/ *Virollés d'argent*. De woorden aldaer verwapent/ zijn;

Den besten Heer sett ick vooren;
 Hi droech gont van keel in Hooren;
 Van silver waeren sy ghebonden,
 Manlik sach men t'allen stonden,
 Als hem last op quam, of noot.
 Deez is ten Vrlesen bleven doot.

VIVRE, is een ghekromt *Serpent*/ of een groote *Slanghe*. Ziet *Gutvre*, ghelijck in het wapen van *Milanen*.

Daer worden *Fasces* ende *Banden* ghebonden/ genaemt *Vivrees*, die welke zijn ghebronghen; mochten beter ghenoeemt worden *Endentées*, met botte kerben/ ende verre van malkanderen.

VOL. Ziet *Aigle*.

VUIDE, wordt ghesept eenighsints binnewaerts uptghesolt/ ende inghesoncken met een ghelijckmatighe holligheyt/ op't achterste deel van een ronde. 't Exempel van't Crups van't Graefschap van *Toulouze*/ sal beter doen verstaen/ 't welck is *Cleché*, open/ dat men den dach of 't veldt kan sien daer dooz/ *Vuidée*, hebbende die acht zijden niet ghetrocken met rechte linien/ maer wepnich hol-achtich/ middelwaerts ingaende/ waer dooz 't middel ende die eynden van't Crups vele breeder zijn als't corpus van de tacken/ etc.

Z.

ZVLES, zijn ghelijck die van Zuplen boeren; ende meyne dat den naem van Zuplen/ het Blasoen heeft den naem ghegheven; want ick en kenne sulck gheen instrument; het en zijn gheene dubbele *Roos*; ghelijck sommighe gheboelen/maer schijnt ghenomen *à plaisir*, ende men en vindese in gheene wapens/ mijns wetens/ als in die van Zuplen/ oft die hun darr van reclameren.

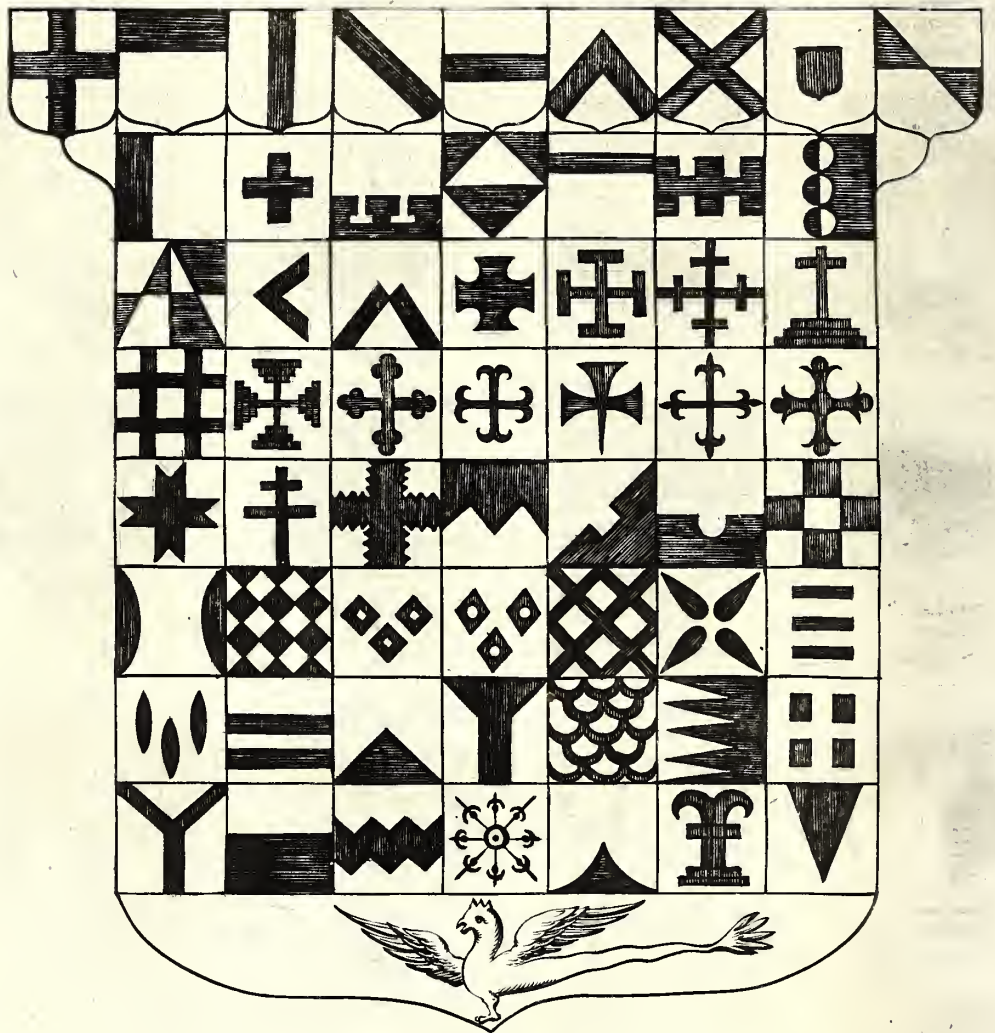
E Y N D E.

Eenighe doode teekenen van Blasoenen ,
door af-beeldinghe best te verstaen.

Honorables ordinaires

IX.

Croix. Chef. Pal. Bande. Fafce. Chevron. Sautoir. Escuffon. Gyron.

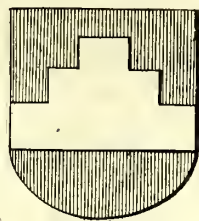
1. Adextré. 2. Alizé. 3. Campagne. 4. Chappé-Chaussé. 5. Chef-soustenu. 6. Breteslé & Contre-breteslé. 7. De l'un en l'autre. 8. Chappe-Escartelé. 9. Chevron-Couché. 10. Chevron-brisé. 11. Croix-paté. 12. Potencé. 13. Croisé. 14. à Degrez. 15. Bastonnée. 16. Enferrée. 17. Fleuronnée. 18. Ancrée. 19. Fichée. 20. Florencée. 21. Pometée. 22. Doublement-fichée. 23. Patriarchale. 24. Endentée. 25. Emmanche. 26. Enclavée. 27. Enté. 28. Equipollé. 29. Flanché. 30. Lozange. 31. Macles. 32. Rustres. 33. Freté. 34. Ouelle. 35. Hamaide. 36. Fusées. 37. Gemelle. 38. Maître. 39. Gouffet. 40. Papellonné. 41. Pointes en fasce. 42. Billetes. 43. Pairle. 44. Coupé. 45. Vivre. 46. Escarbouclé. 47. Point en pointe. 48. Roc. 49. Pont renversée. 50. Un plaine sur le tout a un Dragon a ailes estendues.

Eenighe

Eenige Seltfame Blafoenen ende Instrumenten, die by ons in geen gebruyck en zyn.

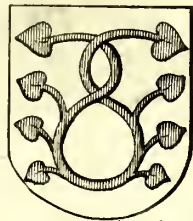
Die Stenger,
in Palatinatu.

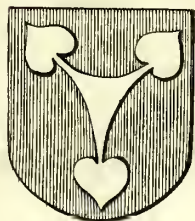
Steynberger,
in Bavaria.

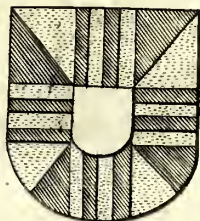
Von Borne,
in Swavia.

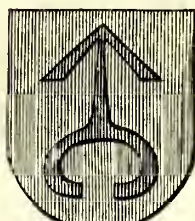
Von Sekendorp,
in Franconia.

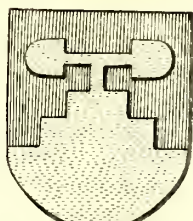
Von Linden,
in Franconia.

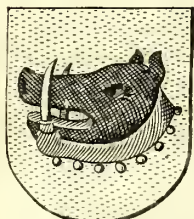
De Presigny,
en France.

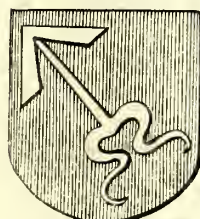
Imeran,
in Hungaria.

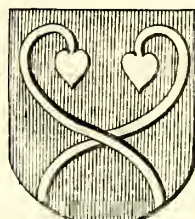
Belick,
in Hungaria.

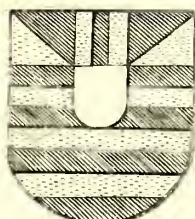
Wicker,
in Hungaria.

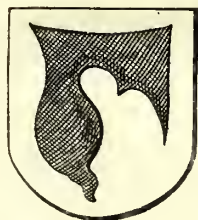
Strefk,
in Hungaria.

Goray,
in Hungaria.

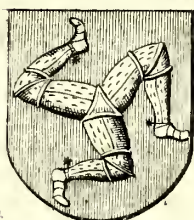
Mortimer,
en Engleterre.

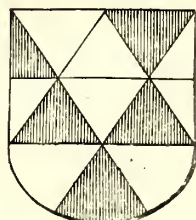
Hastings,
en Engleterre.

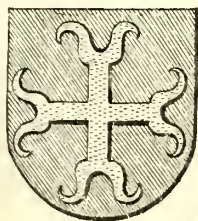
Bouchien,
en Engleterre.

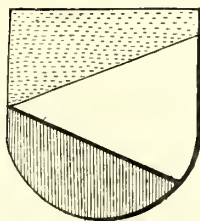
Caman,
en Escoffe.

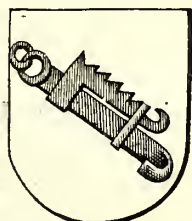
Rover,
en Auftrice.

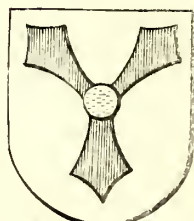
Vierecker,
in Gebria.

Negendanck,
in Meckelborgh.

Criel.

Volmefteyn,
in Marcklandt.

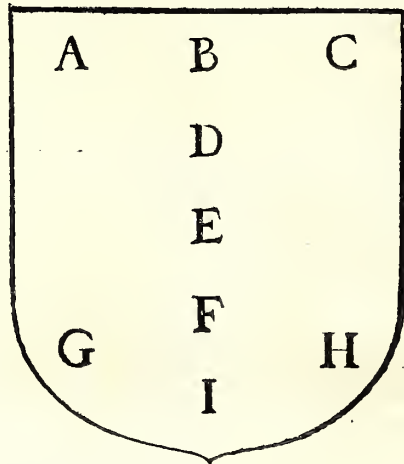
- Methode om te kennen de Coleuren deser Blafoenen.

Or, Argent, Sable, Azur, Gueulles, Sinople.

A F B E E L D I N G H E

Van de neghen pointen/ oft plaetsen des Schildes waer van hier booz onder 't woordt *Nombril* ghesproocken is/ en de wetenschap van die in 't blasonneeren seer noodich; namentliick/ wanneer eenighe van die plaetsen zyn ghelast met bpsondere teekenen van verscheden soorten / dat dickwils ghebeurt in sommighe schilden/ om als dan pder sijn eyghen ende particulieren naem/ naer die weerdigheyt van die plaets/ toe te voeghen.

A	} lePoint, ou Place	} <i>Dextre du Chef.</i> <i>du Milieu du Chef.</i> <i>Senestre du Chef.</i> <i>d' Honneur.</i> <i>du Cœur de l'Escu, anders ghenaeemt Abysme.</i> <i>du Nombril.</i> <i>Dextre de la poincte de l'Escu.</i> <i>Senestre de la poincte de l'Escu.</i> <i>Dernier & bas en la Pointe de l'Escu.</i>
B		
C		
D		
E		
F		
G		
H		
I		

E Y N D E.

Ghedruckt tot LEYDEN;
In de Boeck-Druckerij van
WILLEM CHRISTIAENS vander BOXE.

In't Jaer 1645.

WAERSCHOUWINGHE

Aen den

L E S E R .

Het sal den Goet-gunstighen Leser gelieven dese Correctien/ en Additien/ die midts onse absentie/ soo in 't af-schrijven/ als Drukken/ ende langh ligghen van de Coppe onder de Persse veroorzaect/ ende hem onder 't lesen kunnen hinderlijk zijn/ eerst aen te teekenen/ ende alsoo te lesen: de voordere mis-stellinghe kan in 't lesen/ soo lichtelijck verbeter/ als gheobserveert werden.

Pag. lin.

2. 36. qua quis.

3. 36. veribeerde op.

4. 24. behielde en boerde den tytē van DOMINUS FRATRUM, waerom d'andere broederen hen neyghden vooz hem/ als hunnen Prince/ Gen. 27. v. 29. ende C. 32. en 33. om dat hy be-erfde die weerdigheyt sijn's vaders. l. 25. over zyn. l. 28. Exod. Cap. 4. l. 30. ende Exod. 24. dat dooz Godts bebel tseventich van de selve Ouderlingen der kinderen Israels met Moses souden op-klimmen: weleke tseventich Deut. 1. als elders/ boven den naem SAPIENTES werden ghegeven den tytē van (a) NOBILES, PRINCIPES: ende dierghelijcke daer benevens.

a Version.
Hieronymi.

6. 30. in al en een pder.

8. 46. die meppen dat sulcx mede op dien tytē by de ghemeene Edele gheschiedt zy: want (sept hy) dat isser by ghedaen; maer het ryden met houffen of voet-kleen is mede achter ghelaten/ en upt dis reden den naem van d'Edele daer by ghedaen. Doch.

9. 24. in juvenilem famam. l. 34. vermanende.

10. 17. humerali undulato, libro.

11. 10. quæ.

12. 23. niet wel voeghende.

13. 1. tablet, of bozst-cieraet. l. 5. eenen geboozden rock/ hebbende beneden eenen omloopenden purperen boozt. l. 7. lararia. l. 30. endromides.

14. 15. die daer met een peert.

17. 21. sp noemden Gentes.

Andere zyn van gheboelen/ dat 't woozdt *Gentilhome* als het beteekent in de Provinciale tale een Edele/ komt van Gentilis, in dien sin/ als Gentilis beteekent gheen Romeyn/ maer Barbarus, of een vreemdelingh van die Natien die in 't Keiser-ryck gheballen waren/ en 't selve woozde Gentilis daer naes (midts de Romeynen soo by verachtinghe ghenoeit hadden) hebben opghenomen tot een onderscheyds of teekē van eere/ vooz sulcke/ die daer waren onder haer de vooznaemste/ ofte in der daet Nobiles: als mede om haer daer dooz van de Romeynen t' onderscheyden/

(. . .)

Byvoeghselen ende

Pag. lin.

den / en soo t'expressereren haer liberteyt en bypdom van trybupt en andere belastinghen / die de Romeynen in 't ghemeen onderwoypen waren. Hinc nimirum fluxit (sepdt Velferus) quod cum Barbari in devictis Provinciis meliori quam Romani jure uterentur, Gentilitatis nomen Dignitatis estimationem induxerit, paulatimque eo res prolopsa fit, ut Gentiles homines absolute pro nobilibus dicerentur. **Gelyck wy sien by de Spaensche; alwaer / beneffens 't woort Gentilhombre, een Edelman ghenoemt werde Hydalgo: dat goede Nichteuren nemen booz Hyo d algodo, of filius Gothi, als afkomstich van de byse ende victorieuse Goten. Doch weder ten propooste.**

23. 41. Præfecti Prætorio.
 26. 26. vier-zydich.
 27. 3. la foy. l. 37. **Dias de Dibaie.** l. 44. verkregghen heeft.
 28. 14. interficere adorti erant.
 29. 18. te beschutten. l. 23. van deught ende.
 30. 10. decepto. l. 11. porrigere victos.
 31. 21. bypandts list ontslaen. l. 5. **L. Sicinius Dentatus.** l. 23. **Sext. Digitius.**
 32. 12. **Posthumius Tubertus.** l. 9. te boet / of te peert. l. 16. Prætor, l. 18. vyf dupsent.
 33. 13. **Aemilius.** l. 26. item. l. 36. **Posthumius Tubertus.**
 34. 24. even ghelyck zy. l. 32. in syn (a) **Poliozæticon.**
 35. 3. ghesocht hebbende.
 36. 26. maeckende.
 37. 5. apparentlyck hadde verflagghen.
 37. ult. gheballen. **Doch soo gheboerd by Don (b) Gonçalo Fernandes de Cordoua / Hertoch van Zesa ende Terranova / Grave van Cabja / Ridder van den Gulden Vliese / te weten / l'escu enté en pointe d'argent, a un Roy More vestu d'azur, en chaisné d'or.**
 39. 11. **le Chauve.** l. 26. **Sauctius.** l. 28. **Miramolin.** l. 14. **De wydt-vermaerde Stadt van Amsterdam voert insghelycx de Croone Imperial op haren wapen schildt: ter ghedachtenisse van menigen ghetrouwen dienst ende handel in verre Landen, by speciale Acte van den Keyser. De woorden sijn;**

a Lib. 1.
 Dialog. 5.
 Item, lib 5.
 Dialog. 1.

b Chiff.

Maximiliaen, by der genaden Godts, Roomschen Koninck, altydt vermeerders s' Rijcx, &c. Allen den ghenen die desen Brief sullen sien, oft hooren lesen, saluyt. Omme dat wy bemercken dien groote ghetrouwicheyt, ende goetwillicheyt, ende oock den menichfoudighen, die onse Stede van Amsterdam ende den ingheseten van dien, tot haren swaren kosten, ons, ende den Voor vaderen van onsen Sone Koninck Philippus, tot diversche stonden ghedaen ende bewesen hebben bysonder daghelycx doende in dese teghenwoordighe VVapeninghe, dien wy van noods v eghen moeten doen, omme onsen Stede van Rotterdam, 't Slot, ende den Stede van VVorden, tot reductie ende onse ghehoorsaemheyt te brenghen, soo eest, dat vry, aensende hoe die selve Stede niet verciert en is, met eenen alsulcken VVapen, als sy veel behoort te hebben, ende dat bysonder op dat die Poorteren ende Inghesetenen van onsen voorsz. Stede van Amsterdam, dagelijcx met haren Schepen ende goeden, te VVater ende te Lande, in vele verre vreemden Rijcken ende Landen conuenserende sijn, in koopmanschappen: VVaeromme ende om der redenen vville voorsz. ende om sonderlinghe saecten ons daer toe porrende. VVy hebben nyt onsen eyghen proprien vvil'e speciale gratie ende authorityt verleent, ghegunt, ende ghegheuen, verleenen, gunnen ende gheuen midts desen onsen Brieuen, den seluen onsen Stede van Amsterdam voorschreven, dat sy van nu voorttaen ten eeuwighen daghen toe, haren VVapenen voeren ende bekleeden sullen, tot eeuwighen memorie van onser gratie, metter Croone van onsen Rijcken, ende omme dat vry tselve voor ons ende onse nakomelighen, vast ende ghestade, ende van vveerden vwillen ghehouden hebben.

Soo heblen vry, tot een Oorconde, desen Brief betyckent met onsen eyghen name. Ghegheuen in onsen Stede van Schiedam, den thienenden Februarij, Anno veertien hondert. Ende was onderteyckent. Maximilianus, &c.

40. 28. qui chantent, ou parlent.

Verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

42. 17. **Cibiscus**. l. 42. ghedicht dese Latynsche.

43. 18. digna. en onder die kruyden/ *Cruy ingradata (immissa)* dat men ghemeenlyck stelt op wegghen en graben der dooden/ om dat Godt in den vleesche aen sulcke forme van kruys ghenaghelt is gheweest.

(a) *O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.*

l. 38. Andere leeren 't selve te. •

44. 37. **Symbola**, de welke. l. 47. *armories*. In purpuris (sept (b) **Chysothomus**) fulget crux, in diadematis crux, in precibus crux, in armis crux, etc. als wy.

45. 6. sal ons veruoegghen. l. 24. het veldt-teecken van dien geestelijken krynghs Oversten en de figure.

47. 5. *chargé*. l. 21. **Azincourt**. l. 39. twee van de metallen.

48. 1. **Edel** ofte *bas* duobus modis. l. 40. in superficie perspicui materiae puræ.

49. 45. als meer hebbende van het.

51. 13. die naer die pyop. l. ultima. reden/ by (c) **Plinius**.

52. ulti- ——— gaf hem geen eer.

ma. In imitatie van dit segghen wierde den (d) soon van **Don Ferrant Gonzague**/ wesende een jonghman van goede apparentie/ ende bekomen hebbende 't beleydt van een **Compagnie** peerden/ gegeven dusdanigen witten schildt/ om te voeren in synen **Standaert**/ met het devijs/ *Virtutis trophæa novæ non degener addet*. Niet te min soo.

54. 16. swaer ende dupster. l. 31. waer van te draghén wy sien. l. 43. kan den leser binden inde.

55. 2. is boerende. l. 16. *Guifnes*. l. 22. *Tortaux*.

57. 22. adooringhe/ d'odieu'shent van **Diadema** by de oude Romeynen.

59. 44. hoe dat die veranderinghe.

60. 10. primo nobilissimo. l. 33. **Panhyper**. **Sebastus**.

65. 21. **divinis**. l. 47. ghesalt: daer nochtans op d'inauguratie van **Koninck Henrick III**, (e) geen olpe in dese ampulle gebonden wierde/ dat beneffens/ in't opsettén van de Konincklycke Croon op syn hooft/ hy wt-riep tot tweemaal/ *Och sy quetst my/ en knielende vooz den autast in het hoozen van de Misse weder afbiel van synen hooft/ ghehouden wierde vooz een quaet omen/ als het oock was vooz hem en andere. Doch nopende/ etc.*

66. 5. huldinge/niet te min veel van **Francopsen**/en ooc sommige vande curienste beginnen haer Konincklycke salbinghe in hem / ja **Baronius**. l. 39. recuperarent.

67. 17. *Conig ist: (f) andere/ die vwell er ein ghekronter un ghesalbter Koning ist, dat is/ om dat hy een ghesalften en gekroonden Koninck is.*

68. 1. sept (g) **Lipsius**. l. 2. non aliud quam. l. 3. **Africa** (alwaer t'ombinden was 't boornaemste van d'inauguratie) l. 15. voozts ghemeenlyck gheweest een. l. 22. paupertatem.

69. ult. met **Griecysche** of **Pyrische** spzonghen (*) van **Pyro** den vinder.

71. 29. godcloos **Prince**. l. ultima. of hy segghen wilde.

72. 4. ——— *Koninckryck*.

Niet te min soo sien wy in eenen byen Staet/ soo wel als onder 't gebiedt van een Hooft/ dese ghebrecken; ende daerom oock met seckeren **Schryver** wel segghen moghen /

d'Eerbaerheit, elacy, moet, , onder voet:

d'Eerbaerheit, verkeert in weynsen;

Die de konst van weynsen heeft, , eerbaer leeft,

Anders derf nauvv yemandt peynsen.

't kussen van de ——— l. 34. die aerde (h) kloppen. Ende hier van komt adorari more **Perfarum**. Ipse (sept **Lamp**.)

73. 22. (sept (i) **Valerius**.)

75. 36. antiquitas. Oock in de heylighe.

76. 4. ut malus: (k) andere malis. l. 22. toeghevoeght heeft; ende in hun exem-

(. . .) 2

a *Sybil. apud Sozom. lib. 2.*

c. 2. by

Grexf. tom. 1.

lib. 2. c. 40.

b *Oration.*

quod Christi-

stus sit Deus.

c *Lib. 33.*

c. 3.

d *Dial. des*

D. vifes, de

Paulo Iovio,

pag. 133.

e *Segar,*

Honor. Mi-

litair, and

Civil. lib. 3.

c. 47. pag.

182.

f *Martin*

Rumelin, ad

Aur. Bull.

Carol. A.

Differt. 4.

g. 5. apud

Selden,

pag. 155.

h pag. 256.

i *Strabo* l. 7.

Plato de Leg.

lib 7.

h *Cornelius*

d Lapide in

syn Com-

mentarien

op den

Propheet

Isaia, t. 49.

v. 23. pag.

407.

i *Lib. 6. c. 2.*

k *Lipsius*

apud Sel-

den, p. 180.

Byvoeghselen ende

Pag. lin.

- vel soo het schynt/ mede ghekomen in ghebruyck by de Keyseren in't Westen.**
81. 7. excerceris. l. 21. imponitur in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: quam
 85. 14. patinam.
 86. 22. **Mafeius/ gheciteert by Gzetserus/ de Cruce, lib. 2. c. 47.**
 87. 47. **by de erectie.**
 94. 5. **uytghenomen d'unctie of. l. 26. suo capiti.**
 107. 5. **zonde maer 'twoordt.**
 113. 28. supplicum per te.
 118. 33. te severissime. l. 41. **noch werden onderhouden.**
 120. 25. *Lemos. l. 46. ambos a dos: luego.*
 121. 1. **van den staet. l. 40. met dese woorden.**
 123. 49. per Italiam. l. 48. Hildes Hemienses.
 124. 10. bene merendi proposito.
 126. 28. oppidove.
 127. 15. *Conceyos. l. 42. Condes, hebbende permissie van te boeren den grooten tytcl van Don, niemandt toeghelaten in de oude tyden dan den Koninck / d'Infantes / en Prelaten; doch sommighe segghen/ dat niet alle Ricos hombres vermochten dien tytcl te boeren/ maer alleen sulcke als niet en waren verobligeert den Koninck te dienen inden Oorzoge dan met haren vpen wille.*
 129. 49. majestati nostræ.
 131. 21. **te excelleren of obertreffen) als naer. l. 31. postquam præfectos omnes. l. 35. atque ipse ego. l. 38. ejus enim ego. l. 40. agunt.**
 133. 15. *Germanos. l. 54. Ite milites mei, &c. l. 17. vivite posthac. l. 19. si quis negaverit inglorius. l. 21. aut scurrilitatis. l. 22. ad gloriam redundet. l. 24. want het Ridderchap hoben den Edelom bestoot de weerdicheyt, l. 46. Maer vermochten wel die Heeren en Princen eenighe.*
 134. 1. **dochter/ by personen hun.**
 135. 7. paludatus. l. 39. **die digniteyt by privilegio specialijck.**
 142. 6. **boeten ende soo by de Coninginne, l. 28. potestate.**
 145. 21. **ende hem segghende.**
 150. 35. cortinis pannorum. l. 36. protenderet.
 136. 12. **Anno 1619.**
 164. 1. **Hertoch van Nibers.**
 166. 4. **pilaren van pder staet.**
 168. 10. **die condittien. l. 15. versien te wesen.**
 174. 10. **Jannez.**
 176. 28. **lijden veel. l. 30. versaechten. l. 43. aen haren.**
 179. 22. **Magnum.**
 181. 3. **by Alphonsum; by andere/ Sanchium / Anno 1158.**
 185. 19. **'waerschoenelijckste byenghen by die. l. 39. Gouverner.**
 186. 16. **bytale natien.**
 192. 6. **Buckingham. l. 17. d'erectie. l. 19. feuda vexillaria. l. 27. booz Rupelmonde l. 29. & le presenta. l. 31. Mon tresfredoute.**
 197. 4. **Marcellinus. Meenen mede. l. penultima. met een kobel.**
 200. 18. **ende by die van Malta.**
 201. 32. **Soo dat mede die.**
 202. 2. **Gouverneur der Stadt Berghen. l. 6. ghewozden honozable ende eenen l. 23. somwijlen onderschepden tot. l. 26. esquadre. Soo dat die Primiers Escuyrs hebben hunne Schildtknappen onder haer/ als in d'oude tyden van 'keiser-ryck de Praefecti Sacri Palatii, Cubiculi & Stabuli, hadden onder haer hare Comites. In der woeghen dat dit woordt Escuyer, of Schildtknaep/ by na heeft verkregen sulck een verspreydinghe/ als certijds Comes in't Latijn / ende dat soo wel ten respecte van sijn verschepden qualiteyten en oorders / als dat Escuyer mede is een bysoudere caractere van digniteyt in't Hof/ booz die gheen particuliere charge oft bedieninge**

verbeteringhen der Druckfouten.

Pa. lin.

- ninge en hebben : want als die wierden genoemt Comites honorarij ; soo dese Schildknappen / *Escuyrs d'honneur* : als eenige waren Comites ordinis primi, secundi, & tertii : soo van gelijcken sommighe *Escuyrs de premier, second, & tiers estat*, behoudende.
203. 4. troenien.
206. 45. quàm.
207. 9. contortis. l. 10. five. l. 43. Molinæ, Salinarum. l. ead. van den. l. 46. quamquam. tunc.
208. 16. vanden l. 31. utuntur & fruuntur, & ad. l. 36. exertâ. l. 39. exertâ. l. 40. laciniiis. l. 43. formam. l. 46. trabium. l. 47. rubeis.
210. 14. waerom d'oncdele. l. 27. uytgedrukt. 't Exempel beyde van d'een en d'ander / sien wy in de voorgeaende brieven / tot dien eynde by-ghebracht.
211. 13. clauditur, complectitur. l. 14. augeri.
212. 24. Door gheboorte. l. 28. Meerminne / met het Debijis / Contemnit tuta procellas, namerlijck / (a) Estienne de Colonna / Generael van Cosmo de Medicis / willende daer mede te kennen gheben / dat hy hem hielde gheassureert teghens alle assaulten van de fortunne / ende betroude op syne eyghen vromigheyt / eben als de Meerminne in't swemmen haer niet en ontfet booz ontweder.
217. 3. van de hooghe van.
222. 7. D'oude Heeren van Bergen. l. 11. t'ondersoecken. Heer Anthonis van Bergen / naer sijn creatie / als Marquijs van Bergen / binde in zegghel spuen schildt ghesupporteert à dextre van een Aenw / à senestre van een Griffioen / ende syne Stede van Bergen van twee Wilde-mans au naturel : de reden hebben noch niet gheleert / ende 'tsegghen van d'oude niet volkomentlijck willen aen nemen, Die Con :
223. 21. à outrance.
224. 6. Pennon. Relateert.
225. 45. doet uyt (van Baronnen).
228. 3. t'veranderen der Stam-namen. l. 18. die alle in't besteden van den Edeldom souveraine. l. 30. en 31. ende daerom heb oock booz ghenomen.
230. 8. gheruïneert en staet. l. 4. fonteyne (die. l. 13. van Ojangjen) dit Capelleken segghe.
233. 24. anno 990.
236. 16. hebbende dertien jaren.
238. Margarite de Nelle / of d'Arragon.
239. Ramond de Nelle / Comte de Provence, soon van Sanche Alfons / Grave van Provence / broeder van Pieter / koninck van Arragon.

a Dial. de
Devises de
Paulo Iovio,
pag. 139.

By-voeghfels ende

Henry, Duc de Brige & Lignits.	Isabeau de Po- logne.	Wenceslaus, Roy de Boëme.	Iudith de Habf- bouch.	Henry, Duc de Silesie & Glo- glovie.	Mechaud de Brunf- wich.	Herman, Marquii de Bran- denborch.	Anne d'Au- strice.

Boleslaus, Duc
de Brige &
Lignits.

Margarite de
Boëme.

Henry, Duc
de Sagau &
Glogovie.

Mechaud
de Bran-
denborch.

Luis, Duc de
Brige.

Hadwich de
Sagau.

Margarite de Brige.

249.
seggen
ande-
re,

- Pag. lin.
252. Marie de Pardo (sepdt **O. de la Marche**) amie de *Piere, Roy de Portugal.*
260. **Leopold** (sepdt **Fabin**) hadde de dochter van **Jan** / **Koninck van Aragon.**
271. **Isabeau de Portugal** / dochter van **Jan** / **Conestable van Portugal** / ende van **Isabella d'Orgel en Viseo** / sepdt den selven **Kutheur** / was wif van **Jan II. Roy de Castille.**
274. **Segghen insghelijcx** dat **Emanuel** is gheweest soon van **Ferdinand** / **Duc de Viseo**, soon van **Alphonso I. Roy.**
281. 19. per Philippum II.
284. 2. subtumulus. l. 4. Defensor juris. l. 24. **Oosterhoudt.** l. 25. **Wesemalt.** l. 30. **Couwenberghe** / **Panhupse** ende l.ultima. voeren.
285. 11. **Aproude.**
289. 2. **Bortel.** l. 15. *effonnoir.* l. 41. **haer Heer.** l. 44. Anno 1350.
290. 26. ende ghetwan kinderen. **Heer.**
291. 13. *en Pennon.*
293. 35. **Donthelerp.**

van

verbeteringhen der Druckfouten.

- Pag. lin.
294. 37. van **Merckem**. l. 48. *d'argent qui est de Joigny*. l. 49. *pieces qui est d'Audenaerde, ou Pamelée*.
295. 10. boert *escartelé de gueles & d'or*.
296. 2. **Grimbergen**/ ten aensien van de erectie/ van 't selve Graeffschap. l. 26. *chevron d'argent*. l. 32. **Quevin**.
297. 4. **Jan van Keymerswale** trouwde eerst **Alice van Schoonhoven**/ ende daer naer **Margarite van Egmont**; by de eerste ghewan hy een dochter/ ende by de tweede drie soonen/ ende twee dochters/ welkers postericept is noch in wesen. l. 24. van sijn recht.
298. 20. **Ander** segghen **Maria**/ ende dat sy troude **Willem**.
299. 20. **Vrouwe van Culenborch**/ dat sy erfde by testament/ als wesende de derde dochter. l. 26. **Sidonia**. l. 37. **Maucie**. l. 39. **Cornelia van Culenborch**/ die tweede dochter. l. 50. **Bailleul**.
300. 1. **Adriaen de Bailleul**/ **Heer van Eure**. l. 2. doet nyt (**Vrouw van Bailleul**.)
301. 17. *eschequeté*.
303. 17. **versoeck van ons**.
304. 27. *a la Borduere*.
307. 49. **Kutger Philips Jacob**/ ende.
310. 34. **verhaelt met dese woorden**.
311. 53. **ghereferbeert Anno 1200**, in't bezyen der inwoonderen van alle exaction/ seyt 'tmeer ghemelde **M. S.** ende hier.
312. 42. **tweeden soon**/ **Jan van**.
313. 6. **Gracht sonder oij**. l. 10. & **Barbanon**. l. 39. **Houtkercke Verlies**.
316. 36. *sans bec ni jambes*.
319. 28. **Privilegien niet begrepen**.
320. 12. **Antoinette de**.
325. 5. **lijf noch lidt**.
333. 16. **Rijswijck en Sande**.
334. 28. *un sautoir*. l. 49. **oude gheslachten**.
335. 5. (a) **Drost tot Berghen**.

a Volgens seeckeren ouden Keurboeck der Stadt Bergen, by schriftelike communicatie van M. van der Weelden, ons naerghelaten.

Onder die Konst-woorden.

- Pag. lin.
2. 23. **upt vzeese**. l. 35. **van een Esmail**.
4. 6. **die hayen om hooch**.
5. 1. *chantent*.
6. 40. *Aglets*.
7. 1. *Cercles*. Item, fol. 8. l. 7, 8, 9.
8. 14. **doorn**.
9. 33. **restrictien**.
11. 6. *Chausses*. l. 17. *Chappe*.
13. 11. **staeck**.
14. 14. **Ecclesiastiquen Heer**. l. 26. en 29. **dack-balck**. l. ead. **staen**. l. 34. **moet hy metal en couleur hebben**. l. 35. **te weten/ que le**. l. 40. **om hoogh**.
15. 39. **naer d'Etymologia**.
17. 48. *t Lambeau*.
19. 4. **tot den Rinckeren**. l. 17. **moet met elck een**.
23. 13. **wooydt Fafcé, Coricé** en. l. ead. **woorden/ siet**. l. 20. **Nederhoff**.
24. 41. **ondersoeck/ komt upt die Sup**.
26. 11. **ghebzoocken trouw**.
27. 8. **doek naer forme**.

Byvoeghselen ende verbeteringhen, &c.

Pag. ln.

29. 40. **Roeken** by den.
30. 2. den **Diverschen** balck.
31. 8. des **Helms**. l. 23. ziet by den **Autheur**.
33. 25. **Anders** verschapden oude *Lamb. ls* die. l. 30. pder eynde een. l. 36. (meer)
l. 37. meer heeft.
34. vlti. in te vinden. **NOTA**, dat a dient de twee figuren van **Helmen**: b die
ronde.
41. 2. **vogue**. l. 10. eer - schaemte.
45. 27. **Tyrus** color.
46. 14. ziet by **Guillm**.
48. doet wy de linie die den **Chef** maecte in 't **Blason** albaer / by foute van den
snijer inghesloopen.

E Y N D E.

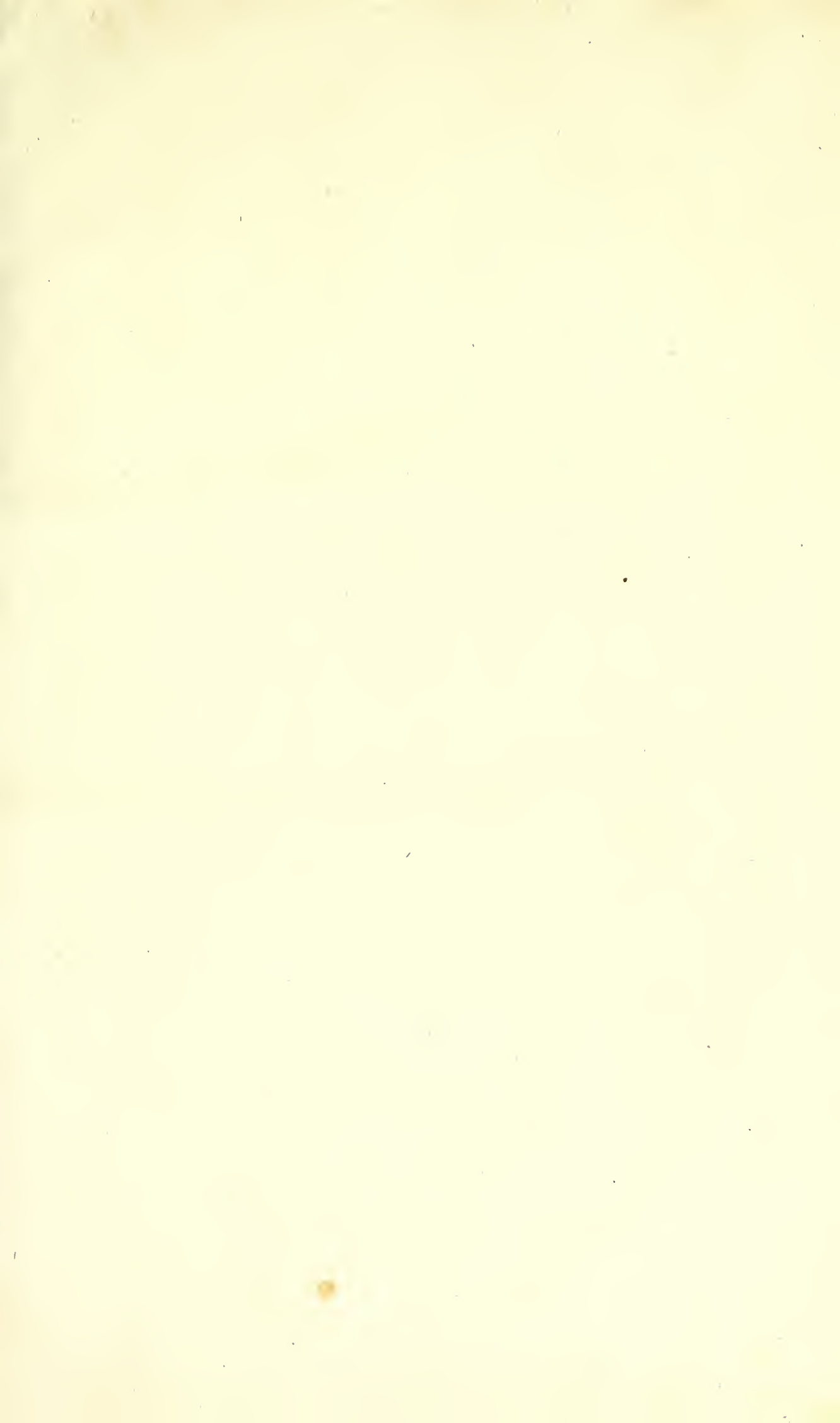

Jan Vander Willt

1764

Den 27 November

2-00-

SPECIAL
Folio

88B
16918

